

INST. ISTORIE
A. R. S. R.

II
16687
L

NICOLAE STOICA DE HAȚEG

CRONICA BANATULUI

FACLA

NICOLAE STOICA DE HAȚEG

CRONICA BANATULUI

Redactor : IOSIF IOVĂNESCU
Tehnoredactor : IOAN I. IANCU

Bun de tipar : 6.05.1981.
Apărut 1981.
Coli tipar : 23,25.

Întreprinderea Poligrafică „Banat”
Timișoara, Calea Aradului, nr. 1.
Comanda nr. 212.

NICOLAE STOICA DE HAȚEG

CRONICA BĂNATULUI

studiu introductiv,
ediție, glosar și indice
de

DAMASCHIN MIOC

Ediția a II-a revăzută

EDITURA FACLA
TIMIȘOARA, 1981

BIBLIOTECA UNIVERSITARIA
L
BIBLIOTECA UNIVERSITARIA
Cota II 16871
Inventar 89.510

INTRODUCERE

Istoria Banatului în secolul al XVIII-lea, epocă a destrămării feudalismului pe întreg teritoriul de azi al României, se caracterizează prin instabilitate politică, prin dese schimbări în organizarea administrativă, oa și prin mari prefaceri economice și prin puternice mișcări sociale.

La începutul secolului, prin pacea de la Pojarevaț (1718), Banatul schimbă o dominație străină cu alta, trecînd din mîinile turcilor în cele ale austriecilor. Vreme de un veac – între 1688 și 1790 – războaiele austro-turce, cu cortegiul lor de calamități, se desfășoară pe teritoriul Banatului. Deveniî teatru de război, multe din regiunile sale se resimt în consecință. Distrugerile materiale și demografice au adus însemnate prejudicii economiei, a cărei dezvoltare firească a fost intreruptă de faze de stagnare sau chiar de regres.

În 1718 se instaurează o administrație militară, schimbată în 1751 cu una civilă, exceptînd regiunea de graniță, pentru oa apoi, în 1778–1779, Banatul să treacă sub administrația Ungariei, cu amintita excepție. Au loc împărțiri și reîmpărțiri în districte, ca și frecvente schimbări ale comandanților militari și conducătorilor civili ai provinciei, fiecare venind cu ideile sale de organizare, pe care încearcă să le pună în aplicare. Înființarea companiei, apoi a regimentului de grăniceri româno-sîrb (valaho-ilir) între anii 1768 și 1775 și așezarea lui în sud-estul provinciei domină viața politică a regiunii și determină unele schimbări în viața socială, economică și culturală.

Pentru sporirea veniturilor statului, administrația austriacă ia măsuri de intensificare a exploatărilor miniere. Se înființează topitorii mari pentru minereurile extrase, unele manufacturi și chiar fabrici de prelucrare a metalelor ; de asemenea, iau ființă manufacturi de prelucrare a materiilor prime locale (aba, postav ș.a.). Autoritățile desfășoară o politică de protecție a comerțului și încurajează fondarea unor societăți comerciale. Se fac și încercări de sporire a producției agricole prin asanarea bălților și a lacurilor insalubre din jurul Timișoarei, Lugojului și Alibunarului, precum și canalizarea Begăii, măsuri care au ajutat la dezvoltarea economică a provinciei.

Intensificarea exploatării fiscale a țărănimii române și colonizarea în mijlocul ei a unor străini, mai cu seamă germani, provoacă profunde ne-

mulțumiri, ajungându-se la frământări și mișcări sociale, care merg pină la răscoale.

Dar, orașele se dezvoltă și crește puterea economică a burgheziei.

În spiritul absolutismului luminat, Curtea de la Viena ia și unele măsuri de sprijinire a dezvoltării culturale. Se înființează școli elementare cu predarea obiectelor de învățămînt în limba maternă a populației, română, sîrbă, germană. Se întemeiază și unele școli superioare, la Virșeț, Arad și Timișoara. Se tipăresc manuale pentru școlari și unele cărți de economie țărănească în limba română.

În acest mediu de continue prefaceri și frământări în toate domeniile și-a trăit viața și și-a desfășurat activitatea cronicarul bănățean Nicolae Stoica de Hațeg.

I. VIAȚA ȘI ACTIVITATEA LUI NICOLAE STOICA

Biografia lui Nicolae Stoica n-a fost greu de alcătuit. Peste tot în regiune, pe cărți și protocoale bisericești, se află risipite numeroase însemnări cu știri despre viața și activitatea sa, notații fugare făcute de el însuși sau de alții, dar care se refereau la el. La fel și cronicile sale cuprind în diferite locuri ample referiri la întâmplările prin care a trecut în lungă și frământată sa viață. La reconstituirea și desfășurarea ei ne-a fost de mare ajutor autobiografia ¹ aflată la sfîrșitul *Cronicii Mehadii și a Băilor Herculane*, scrisă de Stoica în limba germană și pe care am regăsit-o nu cu multă vreme în urmă ².

Asupra datei nașterii cronicarului mai planează încă incertitudini și opinii deosebite, care își au originea în datele contradictorii ce s-au păstrat. În ce ne privește, socotim ca dată a nașterii sale noaptea de 23 spre 24 februarie 1751 ³; s-a născut în satul Mehadia, ca fiu al preotului Athanasie Stoica și al Varvarei.

Între amintirile sale din copilărie figurează un episod pe care, cu toți cei aproape 70 de ani scurși, îl evocă cu destule amănunte. Este vorba despre modul cum a fost primit în Ardeal edictul de toleranță religioasă din 1759. Sub acest an notează Stoica: „*Poruncă preainnaltă în tot Ardealu a să ceti veni. Eu cu mumă-mea în Hațeg în tîrgu mare fiind, doi slujitori, scriitori, cu carte mare în tîrg; unu o cetea, altul, cu o boată, tîriind-o, lingă el sta. Zicea: «Spune așa cumu-i aci scris! Cine vrea a fi unit, să fie, și cine nu vrea, să nu fie, că silă nu e; așa e porunca, toți să știe». Ce bucurie, mumă-mea, dar tată-meu – carele 5 ani la Hațeg rău pățisă cu Aaron: un an într-un stog de paie iarna, altă iarnă într-o pimniță, alta într-o cocină purcăreață – aceasta auzind».*

Nicolae își începe școala la Mehadia, fiind în vîrstă de șase ani ⁴. Primele cunoștințe i le predau cîțiva dascăli pe care și-i amintește bine ⁵; pe acea vreme însă „*toți sloveneăște învăța, că de rumânie încă nimica pre aicea nu să știia*”. Scrisul și cititul în limba maternă probabil le-a deprins acasă, de la tatăl său. Acesta, în dorința de a-și face fiul preot, neplăcut impresionat de ignoranța clericilor, unii din ei chiar analfabeți, îl trimite în

1763 la școala sîrbească din Timișoara. După scurgerea a patru ani, elevul, care nu mai era chiar tînăr, nemulțumit de instrucțiunea pe care o primea, nu cu mult deosebită de cea de la Mehadia, tot cu ceaslov și psaltire pe de rost, trece la școala germană din același oraș. Aci primește o instrucțiune mai aleasă. Pentru cîteva luni trece și la școala iezuită, unde învață limba latină. Tatăl său însă, temîndu-se să nu fie convertit la catolicism, îl retrage în grabă de la școală la sfîrșitul anului 1769 sau începutul anului următor. Făcuse patru ani de școală sîrbească, aproape trei de germană și cîteva luni de latinească, însușindu-și cele trei limbi – mai puțin temeinic latina – și învățînd să scrie curent în trei alfabetete : chirilic, latin și gotic.

De anii de școală petrecuți la Timișoara se leagă cîteva amintiri răzlețe, pe care ține să le consemneze : cum arăta orașul pe atunci, cum se descurca el, o vizită pe care o face mitropolitului la Carlovăț, precum și vizita împăratului Iosif al II-lea în localitate. În 1763, cînd sosește ca elev aci, catedrala era gata, dar „*încă bălți multe în cetate erau, unde ne dam pe gheață. Destule locuri largi, unde ne jucam cu popicul, clinga, de-a poarca, cu lopta mică*”⁶. Paracliserul bisericii din Cetate îi împrumută cărți de citit, iar el îl ajută la curățenie. „*Eu ajutam beserica a mătura, candile, sveăștnice a șteărge, să mă lasă în cărți a ceti . . . Și începui a ceti proloage, synaxare cu viața sfinților, cu careă de foame, păduchi, im zăuitam*”. Pentru a mînca ceva mai consistent, servea ca fecior în casă la episcop. Aici asistă la o discuție a episcopului cu cunoscutul tipograf de la Rimnic, Constantin, care voia să înființeze la Timișoara o tipografie pentru cărțile românești ; episcopul însă nu i-a îngăduit. „*Popa Constantin tipografu râmniceanu în an. 1767 venise în Temișvara la episcopu Vichentie Ioanoviciu Vidac și ceru să-și scoată slobozenie să facă aci tipografie, cu cheltuiala popii Constantin. Eu fui de față la acea . . . Episcopu nu primi*”⁷.

În 1768, de la Timișoara, împreună cu protodiaconul Ioan Ionetie din Rimnic, face o primă vizită la Carlovăț, reședința mitropolitană. În același an, asistă la vizita împăratului Iosif al II-lea, venit la Timișoara. Relatează discuția acestuia cu coloniștii șvabi și cu reprezentanții ai românilor.

Reîntors acasă, la Mehadia, își ajută părinții în gospodărie și în același timp servește ca interpret colonelului Papilla, venit în regiune pentru a termina militarizarea graniței. Transcrie cu litere chirilice jurămîntul militar și unele regulamente, traduse deja în românește, dar scrise în alfabet latin, pe-atunci neînțeles de preoții locului, care trebuiau să le citească ostașilor în biserică.

În primăvara anului 1772, împreună cu tatăl său, trece prin casele sătenilor din Mehadia, îndemnîndu-i să nu fugă, ci să accepte militarizarea, la care ei se arătau recalcitranți. Papilla îi cere să-i fie „corpral”, însă părinții se opun.

În 1773, cu ocazia unei noi vizite a lui Iosif al II-lea în Banat, venit pentru a-și cunoaște mai bine supușii, dar și pentru a grăbi militarizarea graniței, tînărul Nicolae Stoica îi servește și lui de tălmăci, atît în Mehadia, cît și în satele din jur⁸. Împăratul îi ordonă lui Papilla să facă doi ofițeri și dintre români, unul fiind neapărat tînărul isteț care i-a servit de translator. E cerut din nou de la părinți, dar aceștia refuză să-l dea, motivînd că au nevoie de el în gospodărie, deoarece argații le fugiseră în Țara Românească de frigă militariei. Văzînd ce viitor îl așteaptă, Nicolae fuge de acasă la Ti-

mișoara, unde intră tot ca fecior în slujba aceluiași episcop, Vichentie Vidac. Rămîne la acesta mai bine de doi ani, colindînd cu el întreg Banatul în probleme de militarizare, episcopul servind fidel interesele statului habsburgic.

Între tinerii din jurul episcopului, se pare că Nicolae era cel mai dezghețat și mai bine instruit. Așa se explică faptul că spre sfîrșitul anului 1773 este cerut de la episcop de cel numit atunci director al școlilor naționale neunite, sîrbești și românești, din Banat, Theodor Iancovici de Mirievo, pentru a-l însoți la Viena, unde urma să-și ia postul în primire⁹. Aci stau cîteva luni, dar despre ce au realizat și ce impresie i-a făcut capitala imperială cronicarul nostru el nu spune nimic, iar știri din altă parte nu avem. În ianuarie 1774 se reîntorc în Banat.

În iarna aceluiași an, episcopul vrea să-l însoare cu una dintre fetele obercnezului Ignea de la Firluig, dar proiectul cade din cauza opoziției tatălui său, autoritarul părinte Athanasie. Revine la Timișoara, în speranța obținerii unui post de învățator, pe care Iancovici i-l promisese. De aci însă, episcopul îl ia cu el la Carlovăț, la sinodul ce urma să se țină, și unde, în mai 1774, episcopul Timișoarei, Vichentie Ioanovici Vidac, este ales mitropolit. Nicolae Stoica cunoaște cîteva dintre personalitățile culturale ale vremii, pe arhimandritul Ioan Raici, primul istoric al popoarelor iugoslave, pe învățatul român ardelean Dimitrie Eustatievici, care i-a produs o puternică impresie. Cu prilejul acestui sobor al bisericii ortodoxe din viitoarea Voivodină, se alcătuiește și un catehism mic, manual de religie pentru neuniți, la a cărui traducere în românește, mărturisește cu modestie Stoica, a ajutat și el.

Nicolae Stoica rămîne în slujba mitropolitului pînă la sfîrșitul anului 1775. Împreună cu el vizitează toate mănăstirile ortodoxe din Srem, Slavonia și Banat, însoțind o comisie guvernamentală, cu rostul desființării unora dintre ele. În această călătorie, își amintește cronicarul, cu toți cei 24 de ani ai săi, a primit din porunca mitropolitului în două rînduri cite o bătaie zdravănă, pe care și după o jumătate de veac și le amintea amănunțit. În vizita pe care o fac în Banat, la Mănăstirea Sf. Gheorghe, este cerut de la mitropolit de episcopul Virșețului, Vichentie Popovici, pentru a-l face preot. Mitropolitul se învoiește, dar îi dă drumul abia după reîntoarcerea la Carlovăț, în decembrie 1775. Despărțirea pare a fi fost impresionantă : plînge și Nicolae, dar și mitropolitul¹⁰. În drumul spre casă, se bucură la Virșeț de o bună primire din partea episcopului Vichentie.

Sărbătorile de iarnă ale anului 1775/1776 și le petrece în familie, la Mehadia. După o lună, la 31 ianuarie 1776, se căsătorește cu tinăra și frumoasa fiică a protopopului Caransebeșului, Natalia, în vîrstă de numai 14 ani și jumătate.

În tot cursul anului 1776 își caută o slujbă. Încearcă mai întii să ocupe un loc de preot în vreun sat din regiune, fără însă să reușească, din cauza opoziției colonelului Papilla. Acesta îl mustră că a intrat în slujba unor prelați fără învoirea lui, refuzînd astfel să se dedice carierei armelor, cum însuși împăratul hotărîse ; și nu numai atît, ci l-a atras și pe fratele său mai mic, Gheorghe, de acasă, ca să scape și el de militărie. Papilla îi repetă propunerea de a intra în armată, dar Nicolae se scuză că acum e un om însurat. În octombrie 1776 cere să fie numit învățator la școala germană

nou înființată la Bozovici, dar răspunsul afirmativ al autorităților este condiționat de trecerea sa la catolicism, fapt pe care el nu-l acceptă. Toată iarna aceluiași an o duce greu, muncind alături de țărani la scoaterea buștenilor din pădurile Mehadiiei. Intervențiile mitropolitului și ale episcopului din Virșeț pe lângă Papilla, aflat la Biserica Albă, de a îngădui să i se dea protejatului lor măcar un post de paznic al pădurilor la Mehadia sau Bozovici se izbesc de același refuz, colonelul urmărindu-și cu tenacitate gândul de a face din Nicolae un ofițer al armatei imperiale. Merge și personal la Papilla, dar acesta nu se lasă înduplecat. Amărit de insuccesele în obținerea unui post cât de cât potrivit cu pregătirea sa, se întoarce fără speranțe la Mehadia. „Și așa plecai – scrie el în cronică – cu buzele îmflate, la Dumnezeu nădejdea”. Tatăl său vrea să-i cedeze propria-i parohie, dar Nicolae refuză.

În vara anului 1776 și în cursul anului 1777, la îndemnul episcopului Vichentie Popovici, împreună cu arhimandritul Feldvari de la Virșeț, lucrează la traducerea din sârbește în limba română a unei cărți de pedagogie a lui Felbiger, manual căruia Stoica îi dă titlul de *Cartea de mână a dascălilor*.

În primăvara anului 1777 reușește să fie numit învățător în satul Corni (Cornea); „... și eu în Corni – scrie Stoica – cu 60 florinți și cucuruzi, său, brinză, porc, leământ, dascăl mă puși”. La 25 august este hirotonisit diacon, în care calitate și slujește la Corni, alături de preotul din localitate.

La sfârșitul lunii octombrie află de răzmerița de la Virșeț, cu substrat religios, dar și social, a țărănilor români și sârbi din jurul orașului și a negustorilor din localitate, din care episcopul abia a scăpat cu viață. Sosit în grabă la Virșeț, primește însărcinarea de a colinda satele din regiunea sa cu o circulară a episcopului, în care țărani erau îndemnați la liniștire, dându-li-se și unele explicații de ordin bisericesc. Circularii îi erau anexate și foi albe, în care preoții și ofițerii din protoprezbiteratul Mehadiiei urmau să semneze de luare de cunoștință. Tinărul învățător și diacon de la Cornea străbate călare toate satele Almăjului, Crainei și Clisurei numai într-o săptămână, întorcându-se la Virșeț cu sarcina îndeplinită. Plecat la 3 noiembrie din Virșeț, el poposea din nou la episcopie în seara de 10 noiembrie. Plăcut impresionat de zelul protejatului său, episcopul Vichentie, a doua zi, când își prăznuia și ziua onomastică, l-a hirotonisit preot.

În vara anului 1778 face o vizită de prezentare, de astă dată ca preot, mitropolitului din Carlovăț. În drum, se oprește la Prilipăț și urcă la haiducii aciuți în munții din apropiere pentru a-i determina să părăsească viața de codru și să se predea autorităților și, în același timp, pentru a salva viața unui preot, pe care lotrii voiau să se răzbune, căci ucisese pe unul dintre ei.

La Carlovăț face cunoștință cu învățatul scriitor sîrb Dositei Obradovici, față de care manifestă admirație și simpatie. Tot acum are o lungă discuție cu arhimandritul Raici, de la care primește sfaturi privind conduita sa ca preot.

În toamna aceluiași an își face o casă în Cornea, unde este acum preot deplin și continuă să funcționeze și ca învățător. În noiembrie primește ordin să se prezinte la Timișoara, la colonelul Papilla, de aci urmînd să plece cu batalionul românesc de grăniceri, ca preot militar, într-o cam-

panie împotriva Prusiei. Nu ajunge decât pînă la Salonta, unde, nu știm de ce, e înlocuit de un diacon, el întorcîndu-se acasă ; la 2 februarie 1779 e din nou la Cornea.

În următorii opt-nouă ani, pînă la începutul războiului austro-turc, viața lui Nicolae Stoica s-a desfășurat mai liniștit, el împărțindu-și timpul între cele două slujbe pe care le deținea. A participat la tîrnosirea unor biserici, de care ține să amintească : la Cornea (1779), la Mehadia (1780), la Dalboșeț (1782), ca și la sfințirea noilor steaguri ale regimentului grăniceresc româno-sîrb (1784) ; la evenimentul din urmă, invitat de ofițeri, nu prea meșteri în ale cuvîntului, a ținut soldaților o cuvîntare despre datoria lor, despre credință etc. În decembrie 1785 pleacă din nou la război cu regimentul, de astă dată spre Țările de Jos, dar nici acum nu ajunge să ia parte la campanie, căci se încheie pacea. Vestea le ajunge la Linz, de unde se întorc acasă.

Cel mai însemnat eveniment din viața lui Nicolae Stoica este, după cum singur apreciază, participarea la războiul austro-turc din anii 1788–1791. Ca preot militar al regimentului româno-sîrb, el împărtășește soarta ostașilor în toată campania din Banat și din Craina Timocului, vreme de aproape trei ani. Aci își are izvorul și cronica sa ; după cum însuși mărturișește, n-a vrut să lase uitării faptele de război ale grănicerilor.

Pe lîngă sarcinile ce decurgeau din calitatea sa de preot, în cursul campaniei a mai îndeplinit și funcția de tîlmaci : ocazional, al împăratului Iosif al II-lea, la sosirea acestuia la Orșova, în 1788, și permanent, al comandanților oastei imperiale din aceste părți, Papilla, Wartensleben și Clerfait. Prin mîna sa treceau toate informațiile venite de la românii ce se aflau în tabăra turcească și tot prin el plecau poruncile către ei, cu cereri ale austriecilor de a fi informați exact despre starea militară otomană.

În 1788 îl găsim în toate acțiunile de luptă ale imperialilor în regiunea Orșovei, la retragerea lor spre nord, în fața ofensivei otomane, apoi, în toamna aceluiași an, la reocuparea de către austrieci a teritoriului întregului Banat.

În ianuarie–aprilie 1789 lucrează la spitalul militar din Bozovici, înțesat de bolnavi, din care zilnic mureau mulți. Aici îi moare și un fiu și se îmbolnăvește și el grav. Holera și tifosul fac ravagii, prin sate, dar mai ales în oaste. Descrierea naturalistă a împrejurărilor din spital ca și relatarea luptei sale împotriva epidemiei sînt cu adevărat impresionante : *„Eu la Bozovici cu bolnavii în spital mult lucru aveam : 5 sobe – foișoare – mari, pline de bolnavi imbrăcați, unu lîngă altul jos culcați, fără de așternute, neaflînd nici pae, nici fin de-a le așterne. Boala dizenterii (cursura greă), păduchii albi negrișă, piept, fața de păduchi nu să vedea. În toate zilele doi, trei morți, apoi cu grosu, cite 10 și 12 cu caru duceam și-i odihneam”*.

În mai, același an, se afla instalat în lagărul militar de pe un deal de lîngă Mehadia, de unde este scos de generalul Vecsei, care avea nevoie de un scriitor și traducător de limba română și sîrbă.

Iarna anului 1789/1790 îl află cantonat pe dealul Alion din apropierea Orșovei, suferind de frig și de foame. La urcarea pe tron a lui Leopold al II-lea, împreună cu doi ofițeri, 50 de soldați și cu două steaguri, ia jurămîntul ostașilor de credință ortodoxă față de noul împărat. În 1790 în-

soțește oastea în sudul Dunării, participând la mai multe operațiuni de luptă, printre care și cucerirea Negotinului. Aci rămîne pînă în vară, cînd se încep primele tatonări de pace.

Îndeplinirea conștiincioasă a datoriei de preot militar și comportarea sa cald umană, care îi atrag stima ostașilor și prietenia ofițerilor, îl fac să urce în ierarhia socială a vremii. Avînd sprijinul unor ofițeri superiori, cu toată opoziția episcopului de Virșeș și Caransebeș, acum Iosif Ioanovici Șacabent, în mai 1792 este numit de către „iliriceasca cancelarie din Beci” director al școlilor naționale neunite, române și sirbe, de pe întreg teritoriul regimentului valaho-ilir, care la acea dată număra nu mai puțin de 110 sate ¹¹; tot atunci e numit și administrator al protopopiatului Mehădiei ¹². În octombrie 1792, cu același sprijin, învingînd alți competitori, susținuți de vlădica Iosif, este numit de consistoriul din Virșeș protopop la Mehădia.

Cu rîvna-i caracteristică se apucă imediat de treabă, la acea dată de loc ușoară. Din cauza războiului, satele erau aproape pustii, bisericile dărîmate, iar școli prea multe nu existau nici înainte. Incepe peregrinajul în regiune, interesîndu-se de toate cele ce intrau în competența sa : biserici, preoți, protocoale, școli, dascăli, simbrii, cărți, manuale, rechizite etc. *„Umbliind într-aceasta – scrie el – unde aflam bisericile arse, ziceam să-și facă o casă de rugă și stam de-a să apuca. Apoi, priimind protopresviteratu, acu aleargă prin sate, biseărici a-și face. Cărți bisericești și școlești nu-s. Creștinii . . . toate satele . . . 5 ani fără liturghie, ce nu văzusă cărți bisericești, și de la Blaj, din Ardeal multe cumpăra. Și începură biserici, colibe de nuiale a-și face, cu fin, pae a le acoperi și a sluji. Preoților făcui protocoale matriculare de botezați, cununii și de răpoșați formulare dădei, apoi și de țirculare adusei și le împărții . . .”*

În scurt timp noul director și protopop reușește să îndrepte lucrurile, dovedindu-se și un bun organizator. La inspecția ce i se face de către episcopul Șacabent, maiorul Duca și alții, se constată că cele ale bisericii *„bine le-am rînduit, precum și scoalele bine am așezat”* ¹³.

Despre această a doua parte a vieții lui Nicolae Stoica – și a mai trăit încă 40 de ani – știrile din cronicile sale și din însemnări sînt mai puține și răzlețe, însă, cu oarecare dificultate și cu unele goluri, i-am putut reconstitui șirul zilelor. Prin întîmplări mai deosebite fie că n-a trecut, fie că nu le-a notat. Zguduirile din sînul familiei, prin pierderile repetate și la scurte intervale ale copiilor săi, poate că le-a suportat cu stoicism sau poate că durerea și reținerea omului de mult bun simț l-au împiedicat să se destăinuie.

În primăvara anului 1795 se mută de la Cornea la Mehădia, reședință a protoprezbiteratului. Viața i se desfășoară legată mai ales de cele două slujbe, fără a neglija însă și alte activități. Se ocupă de buna desfășurare a vieții religioase a enoriașilor săi, ca și de dezvoltarea învățămîntului din regiune. Este ctitor al bisericii din Mehădia, pe care o ridică cu bani din donațiile strînse tot de el, notate cu grija unui adevărat contabil ¹⁴. Ca protopop participă la sfințirile de biserici ridicate în acești ani în protoprezbiteratul Mehădiei. Comandă cărți la Rîmnic și face personal donații de evanghelii, mineie, oazanii unor biserici din satele mai apropiate.

Pentru ridicarea culturală și economică a poporului său, Nicolae Stoica depune de asemenea o vie și susținută activitate, sprijină învățămîntul românesc elementar și superior, face recomandări de cărți, luptă pentru combaterea superstițiilor, recomandă noi culturi agricole ș.a.

La Mehadia, din inițiativa sa, între 1808 și 1810 se ridică pentru școală o nouă clădire, mai încăpătoare.

La 10 februarie 1812, adresîndu-se preoților din protopopiatul său, le recomandă să vestească în biserici că preparandia din Arad cu cei „trei împărătești profesori (*dascăli mari*)”¹⁵ începe un nou curs la 1 aprilie pentru altă serie de dascăli. Ei să îndemne enoriașii să-și trimită fiii aci, mai ales preoții pe ai lor, „cum fui eu la Timișoara întii din rumâni noștri”¹⁶, se da pe sine drept exemplu protopopul Nicolae.

La scurt timp după apariția importantei lucrări a lui Petru Maior, *Istoria pentru începutul românilor în Dachia*, Stoica o recomandă călduros preoților, împreună cu alte două lucrări. „Să le luați, să le cetiți și să le știți” le scrie el în circulara din 21 martie 1813¹⁷. Despre lucrarea lui Petru Maior are cuvinte de prețuire și în cronică; o numește „întia istorie a românilor în limba românească”. Cititorilor propriei cronici le adresează îndemnul: „... să o căutați, să vă învățați”; reproduce apoi cuprinsul cărții învățatului corifeu al Școlii Ardelene. În 1820 recomandă preoților să trimită bani și să se înscrie printre prenumerații unei noi cărți, pe care se pregătea s-o tipărească la Buda Constantin Diaconovici-Loga și care urma să fie un *Tipic-Octoih-Catavasier*¹⁸.

Pe preoții care, din cauza prea multelor griji lumești, și-au uitat misiunea, îi mustră sever; le face recomandări de cum să predea catehismul în școli, cum să se comporte, ce fel de educație să facă tineretului trecut de vîrsta școlară, îndeosebi tinerelor fete, de asemenea și cum să lupte împotriva superstițiilor, a sărbătorilor băbești etc.¹⁹.

Pentru prosperarea gospodăriei țărănești, la îndemnul maimarilor săi, protopopul Nicolae dă dispoziții preoților să-și sfătuiască enoriașii să cultive mai mulți cartofi, precum și alte legume, mai puțin răspîndite în Banat, care le pot aduce și venituri mai mari și înlocui hrana tradițională²⁰.

Pe lângă aceste activități legate direct de cele două slujbe pe care le îndeplinea, cronicarul și-a folosit o parte din timp pentru satisfacerea unei nobile pasiuni, anume colecționarea de antichități. Trăind într-o regiune unde urmele vieții romane se întîlnesc la tot pasul, impresionat de copil de ele, a căutat să adune tot ceea ce putea aminti de trecutul Țării Banatului, cum își numește el întotdeauna provincia natală: monumente, statui, inscripții, documente și mai ales monede. Oricînd află că s-au făcut descoperiri întîmplătoare de asemenea obiecte, caută să le vadă, să le cerceteze și să le achiziționeze; unele le primește în dar, altele le cumpără. Cercetează el însuși terenul, făcînd descoperiri arheologice însemnate, antice sau medievale, la Plugova²¹, Petnic, Svinița etc., despre care pomenește în cronicile sale²². Săpăturile succesive ce se fac pentru reconstruirea și reamenajarea băilor de la Mehadia scot la iveală numeroase asemenea rămășițe, mărturii grăitoare despre traiul strămoșilor, pe care le strînge cu multă grijă. Reușește astfel să-și facă acasă un mic muzeu, pe care cei ce veneau la băi adesea îl vizitau, cerîndu-i și explicații. „*Toți oaspeții de la Băi și călători de vază* – scrie el în cronică în limba germană – și-au exprimat do-

rința să vadă ceva din lucrurile memorabile de aici... m-au rugat să le explic... La Mehadia ei vin să vadă... la mine pietre funerare cu inscripții romane, monede rare, antichități romane" ²³.

În anul 1830 Nicolae Stoica primește vizita celui mai bun cunoscător român din acea vreme al antichităților romane, compatriotul său Damaschin Bojincă, care își pregătea atunci lucrarea *Anticile Romanilor*... Iată aprecierile sale de specialist asupra acestui aspect al activității lui Stoica: „Pe lângă marele număr de monete vechi romanești, grecești, încă de la Filip și Alexandru Machedon, au adunat acest preacinstit bărbat și o mulțime de monumenturi, adevărat inscripții de pe table de morminturi, a multor vestii vechi romani, ce se află a fi fost îngropați în ținutul Mehadii” ²⁴. Colecția de monede, după spusele aceluiași istoric, constituia un adevărat tezaur. Oprindu-se asupra unei monede romane, el adaugă: „... și alte foarte multe romanești se află și le-am văzut la anul 1830 în vestita numismatică romană a domnului protopresviter din Mehadia, Nicolae Stoica de Hațeg. Acest vrednic și pentru nația sa foarte zelos bărbat s-au sirguit din tinerețele sale a aduna banii vechi, mai virtos romanești, de care atîția au și adunat, săpați în ținutul Mehadii, cîți nima dintre români nici are, nici va avea ocașion (prilej) să adune” ²⁵.

Dar Nicolae Stoica n-a fost numai un colecționar de antichități și un arheolog amator; n-a strîns inscripțiile și monedele numai de dragul de a le avea. Din cele spuse de alții, ca și din relatările sale, se poate vedea că a fost și un bun epigrafist și numismat. Multe din inscripțiile strînse le-a descifrat, le-a transcris și a căutat să le și interpreteze. La fel a studiat și monedele, îndeosebi în *Cronica Mehadii și a Băilor Herculane*, scrisă în limba germană. Chiar dacă nu întotdeauna lecturile sale au fost corecte și interpretările juste, el a încercat să utilizeze cu maximum de folos pentru dovedirea romanității românilor toate aceste date, furnizate de cele două discipline auxiliare istoriei. Poate că nu greșim numindu-l cel dintîi arheolog, epigrafist și numismat român, dacă ne gîndim că activitatea sa în aceste domenii s-a desfășurat spre sfîrșitul secolului al XVIII-lea și începutul celui următor.

Ce s-a întîmplat cu colecțiile sale nu putem ști precis. Parte din ele au îmbogățit muzeele din Viena și Pesta, parte au înfrumusețat, prin încastrare în ziduri, noile construcții ale băilor din localitate, iar unele se vor fi risipit prin urmași, cum s-a întîmplat și cu scrierile sale. Despre donațiile făcute muzeelor amintite se pomenește în cronici. De pildă în cea germană, sub anul 1813, el scrie: „1813 – am dăruit Muzeului Național din Pesta 24 de bucăți monede romane, grecești și maghiare” ²⁶. Între 12 și 14 martie 1831, Stoica își alcătuește în limba germană un catalog al monedelor pe care le mai avea, trimițîndu-le mitropolitului din Carlovăț. La acea dată, colecția sa număra 117 tipuri de monede, unele în mai multe exemplare (2–4); atît cît a putut, le-a dat și legendele. Monedele sînt grecești vechi, romane, bizantine și maghiare; cele mai multe romane ²⁷.

L-au interesat și documentele diplomatice vechi. După două din ele, unul de la Mircea Ciobanul, altul de la Petru cel Tânăr, face copii și le trimite aceluiași mitropolit la 24 iunie 1831 ²⁸.

Nicolae Stoica a căutat să se instruiască toată viața. În 1821 biblioteca sa număra 137 titluri (263 volume) și avem toate motivele să credem

– călăuzindu-ne după unele circulări și însemnări – că în următorii 11 ani ai vieții sale ea a crescut. Cărțile erau în limba română, sîrbă, germană, latină, italiană și franceză, majoritatea de istorie ; nu lipsesc însă nici cărți de beletristică, didactice, religioase, de economie agrară, dicționare etc. Între ele semnalăm ca mai importante : *Istoria lumii* a lui Schröckh, în 6 volume, ediția din Leipzig, 1783, *Istoria Banatului Timișan* a lui Grisellini, ediția de la Viena din 1779/1780, *Istoria Slavilor* a lui Ioan Raici, în 4 volume, ediția de la Viena din 1794, *Viața lui Alexandru cel Mare* a lui Curtius, ediția de la Sankt-Petersburg din 1750 ; apoi, Fabulele lui Esop, Coranul, Scrierile papei Clement al XIV-lea, pedagogii, metodici, gramatici germane, slave și italiene, dicționare, hărți, statistici, calendare etc.²⁹.

Cronicarul a înregistrat în diferite locuri, pe cărți și pe protocoale, evenimentele care i s-au părut mai importante ; pe unele le-a notat odată cu desfășurarea lor, pe altele mai târziu. Nu știm dacă a făcut-o cu gândul de a le utiliza ulterior sau numai ca pe o delectare spirituală, obișnuită știutorilor de carte ai vremii. Fapt este că le-a folosit ca surse pentru cele două cronici mai întinse, cea a Banatului și cea a Mehădiei, de care s-a apucat abia la vârsta de 75 de ani. Abia acum, după cum singur spune, la adînci bătrînețe, dar încă în putere, găsește răgazul necesar de a scrie pentru ai săi și pentru străini despre istoria neamului său.

Ca al „școalelor directori” mai semna încă în 1829³⁰ ; în anul următor, probabil din cauza vârstei, a fost înlocuit cu Constantin Diaconovici-Loga³¹. Rămîne însă protopop activ pînă la moarte ; în decembrie 1832 încă mai semna în protocoalele de circulări, pe care le verifica³².

Nicolae Stoica de Hațeg s-a stins din viață la 6 ianuarie 1833, în Mehădia, cu puțin înainte de a împlini vârsta de 82 de ani³³.

Familia. Aceleași surse, pe care le-am amintit mai sus, ne furnizează date și despre familia cronicarului. Tatăl, Athanasie Stoica, era de origine din Hațeg. Permițîndu-i-se de către autoritățile orășenești, îndemnat și de comunitatea ortodoxă din localitate, trece în 1744 în Țara Românească, la Rimnic, unde, în schimbul sumei de 36 de florini, este hirotonisit preot de către vlădica Grigorie. Întors la Hațeg, îndură împreună cu familia persecuțiile episcopului unit Petru Aaron vreme de aproape cinci ani, deoarece refuză să treacă la unire. Stă mai mult ascuns și fugit ; slujbele la botezuri și înmormintări le făcea noaptea. Confiscîndu-i-se și averea din dispoziția aceluiași episcop, nu mai poate răbda și trece în Banat, în 1749 ; aci unirea nu pătrunsese decît pe alocuri. Funcționează o vreme ca preot-ajutor la Caransebeș și Obreja. În primăvara anului 1750 este numit de episcopul Virșeșului și Caransebeșului, Ioan Gheorghevici, preot la Mehădia. Aci slujește pînă la 1786, cînd își cedează parohia unuia dintre fiii, lui Gheorghe, el rămînînd duhovnic. În timpul războiului din 1788–1791 se află refugiat la Șiria. Este apoi duhovnic la Lugoj și la Orșova. Moare la 21 martie 1792 și este înmormîntat cu cinste de către cinci preoți, între care și fiul său, Nicolae³⁴.

Despre mama sa nu am găsit date ; știm doar că o chema Varvara.

Cei cinci copii ai lor, pe care-i cunoaștem, au fost, în ordinea vârstei : Versavia, Nicolae, Gheorghe, Măriuța și Cristofor (Costa).

Despre sora mai mare se știe că a fost măritată cu un țăran înstărit din Mehădia, Costa Bilbia, ucis de haiduci în septembrie 1779.

Gheorghe, ajutat să facă școala de fratele său mai mare, Nicolae, se preoțește și el și rămâne preot în locul tatălui său. S-a căsătorit cu o fată bogată din sat, Elisabeta, fiica lui Gheorghe Ioan Arnăutu, epitrop și donator de cărți la biserică³⁵. Gheorghe Stoica a fost numit, odată cu fratele său Nicolae, protopop la Caransebeș. Moare la 5 octombrie 1801, în etate de 45 de ani, fiind înmormântat de fratele său mai mare, cronicarul nostru³⁶. Soția sa moare în 1835³⁷. Au avut o fiică, Cristina, căsătorită cu un plutonier de grăniceri, Antoniu Bălaci³⁸. Știa carte și semna pe un acatist din 1802, tipărit la Sibiu : „Hristina Stoica de Hațeg, manu propria”³⁹.

Despre Măriuța nu avem date.

Fratele mai mic, Cristofor, zis Costa, pe care cronicarul l-a ajutat mult, s-a ocupat la început cu negustoria, apoi s-a preoțit și el. Moare la 8 noiembrie 1830⁴⁰.

Natalia, soția cronicarului, era fiica protopopului Caransebeșului, Gheorghe Ilinescu, „cel rău, ce bătea popii” și a Catelinei (sau Catarinei?). Și-a urmat soțul aproape peste tot; chiar și în timpul campaniei a stat cu el, la Bozovici, în toiul epidemiei, și în bordeiele de pe Alion, în iarna următoare. Se pare că, după cum spune cronicarul, a fost o femeie foarte frumoasă, considerată așa de generalul comandant Petru Duca, ba chiar și de împăratul Iosif al II-lea. S-a născut la 24 iunie 1761 și a murit la sfârșitul lunii ianuarie 1821, după o căsnicie de 46 de ani⁴¹.

Nicolae Stoica și Natalia au avut 14 copii, mulți însă au murit de mici de variolă sau de pojar⁴². Două dintre fete protopopul și le mărită abia în 1826⁴³; pe una o chema Catarina, și va muri după scurt timp, la 1 octombrie 1830, iar pe cealaltă Măriuța, care decedează la 18 aprilie 1832. Cea din urmă fusese măritată cu capelanul tatălui ei, Daniel Borlovan, mort în 1830⁴⁴. Astfel, cronicarul nostru a supraviețuit întregii sale familii.

Despre Isaia Stoica de Hațeg, posesorul manuscrisului cronicii românești a Banatului, care își zice strănepot al cronicarului, nu știm dacă este urmaș direct al acestuia sau al unuia din frații săi.

Ar rămâne de lămurit ce este cu titlul său de noblețe, cum l-a primit, în ce împrejurări și de la cine. Pe un volum din *Îndreptarea Legii* aflat la Mehadia, o însemnare a cronicarului relatează că știe de la tatăl său cum că unii strămoși ai lor ar fi venit din Constantinopol în Țara Românească ca ostași, de unde au trecut apoi în Ardeal, la Hațeg. Aci împăratul Rudolf i-a făcut nemeși, privilegiu confirmat mai târziu și de alți împărați⁴⁵. Dar aserțiunea cronicarului ridică serioase îndoieli. În tot cuprinsul cronicilor sale nu există nici cea mai mică aluzie la noblețea familiei Stoica. Or, faptul de a fi nobil era mult prea important în epocă pentru a nu se fi oprit asupra lui și a nu-l fi consemnat, dacă ar fi fost real. Din cite se cunosc pînă în prezent, topicul care-i indică noblețea este atestat pentru prima dată alături de semnătură la 10 noiembrie 1801, pusă sub o circulară : Nicolae Stoica de Hațegu, manu propria, protopop⁴⁶. Cu numele întreg mai semnează circulări sau controale ale unor protocoale în 1802, 1803, 1804, 1812, 1820, 1824, ca și cronicile, precum și ultima lucrare, *Povești moșăști...*⁴⁷. Dar cele mai multe circulări, controale, însemnări poartă semnătura simplă : Nicolae Stoica, manu propria, protopop (protoprezviter). În legătură cu cele de mai sus, e interesant de semnalat că nu numai el semna

cu numele întreg, ci și unii din superiori i-l scriau la fel. Astfel, episcopul Iosif Ioanovici Șacabent, trimițându-i la 2 iulie 1802 *Indreptarea prezviterilor . . .*, îi scrie : „Binecuvîntate protoprezvitere . . . Nicolae Stoica de Hațag”, iar adresa cu care i-a fost trimisă, aflată la sfîrșit și scrisă cu litere latine, sună astfel : „Prothopresviter Nicolaus Stojka von Hazez, Mehadia”⁴⁸. Ce l-a determinat pe cronicar să semneze astfel, e greu de știut. Poate gîndul la o creștere a prestigiului propriu și al familiei, poate o manifestare a unei dorințe nemărturisite direct. Oricum, dovezi neexistînd, problema înnobilării sale rămîne în continuare o incertitudine⁴⁹.

Nu putem face un rezumat mai concentrat al activității sale și un portret mai reușit decît autocaracterizarea din introducerea la *Cronica Banatului* : „Eu, cu întimplări, la 18 lotri în pădure pardon am căpătat, steagurile reghimentului, noi, le-am sfințit, în oaste la Praizi, Holand și la turci ca feldcaplan fui, 5 persoane la eșirea sufletului am sănătoșat, în slujbe zioa, noaptea am alergat, tuturor am fost plecat. În adunări veăsele, și eu, însă cu strajă gurii și cheăe buzelor am fost. În oaste, la lipsă de piine, nu numai soldaților noștri creștini, rumâni, neămți, unguri, și cociașilor jidovi disagii am scuturat, nafură le-am dat. 7 soldați neămți degerați din bălți, cu neao acoperiți, i-am sculat și i-am înviiat. 4 soldați, pentru hoții și fugă, de la ștreang și plumbi pardon le-am căpătat. 5 turci, la noi prinși, vrînd soldații a-i pușca, i-am rugat și i-am adus. Preste o sută de turci prinși, flămînzi, i-am săturat. Pre alți turci, 200 robi . . . 50 de lumini de a-și împărți le-am dat și că-mi arseăse casa n-am înputat, ci, cîntînd, soldaților noștri vin de beut le-am dat”.

II. OPERA

Activitatea vie și îndelungată a lui Nicolae Stoica pentru ridicarea culturală a poporului său prin cele două căi ce-i stăteau la îndemînă, în condițiile de-atunci, biserica și școala, este întregită de alcătuirea unor lucrări de caracter didactic, literar și istoric. Convins de eficiența cărții ca instrument important în slujba culturalizării poporului, îndeosebi a tineretului, el se apucă cu rîvna-i obișnuită și de această treabă, atît ca scriitor, cît și ca traducător.

Bun cunoscător al limbilor de circulație în Banat, româna, sirba și germana, ca și al limbii latine, a fost mai întii solicitat de contemporani la traducerea în limba română a unor manuale școlare. Mai tirziu i s-a cerut concursul de către unii istorici străini, prin superiorii săi, la lămurirea unor probleme din istoria Banatului. Cele mai importante lucrări, însă, nu le-a scris din îndemn străin, ci din imbold propriu. Este vorba de lucrările mai întinse, de caracter istorico-memorialistic, una în limba română, scrisă pentru ai săi, cealaltă, în limba germană, pentru străini ; de asemenea, una literar-științifică, de conținut variat.

Lucrările la alcătuirea cărora a participat sau al căror singur autor a fost sînt următoarele :

1. **Catehismul mic.** La sinodul de la Carlovăț din 1774, al bisericii ortodoxe din Srem, Slavonia și Banat, s-a aprobat textul unui manual cu conținut moral-religios, destinat educației școlarelor, purtînd titlul : „*Catihisismu micu sau scurtată pravoslavnică mărturisire a legii grecești neunite, pentru treaba pruncilor celor neuniți, făcută și de la neunitul episcopescul în Carloviț, la anul 1774 ținutul sinod întărită . . .*”⁵⁰. Textul a fost tipărit la Viena într-o ediție trilingvă, sîrbă-română-germană, în 1776 sau la începutul lui 1777, cunoscînd mai multe reeditări. În titlul german, cînd sînt precizați destinatarii, se spune : „nicht unirten slavonisch-servischen und wallachischen Jugend”, dar în cel sîrbesc, românii nu mai sînt amintiți : „neunitskija slaveno-serbskija junosti”. Nici *Bibliografia românească veche*, nici cei care s-au ocupat de trecutul școlii românești nu spun nimic despre alcătuitoarea *Catehismului mic* sau despre traducătorii lui. Precizările le găsim la Nicolae Stoica de Hațeg, care spune următoarele :

a) manualul este opera lui Ioan Raici ; b) a fost tradus din sîrbește în limba germană de Theodor Iancovici de Mirievo ; tot din sîrbește a fost tradus și în limba română de către Dimitrie Eustatievici, iar partea ultimă, „hotărîrea Tatălui Nostru” și „Tilcuiala Fericirilor”, îmbolnăvindu-se Eustatievici de friguri, de către însuși Nicolae Stoica⁵¹.

2. **Cartea de mină a dascălilor.** Se cunosc mai multe ediții ale acestei metodici felbigeriene și se știe că au existat cel puțin două traduceri ale ei în limba română. S-a tipărit la Viena, ca și *Catehismul mic*, în aceeași tipografie, a lui Iosif Kurzböck, la sfîrșitul anului 1777, avînd titlul românesc : *Carte trebuincioasă pentru dascălii școalelor de jos românești neunite în chesaro-crăeștile țări de moștenire*. A apărut în două părți, partea a doua purtînd în limba română un alt titlu⁵². Pentru fiecare din cele trei limbi, română, sîrbă și germană, au apărut ediții separate. Traducerea în românește a fost atribuită de cei ce s-au ocupat de istoria învățămîntului mai multora, deoarece date exacte nu s-au cunoscut. În *Cronica Banatului*, Nicolae Stoica arată că traducerea a fost făcută după ediția în limba sîrbă de către arhimandritul de la Virșeș, Feldvari, și de către el însuși. Sub anul 1777 Stoica scrie : „Unde {la Virșeș} cu Feldvari Cartea de mină a dascălilor, la careă și în anul 1776 iară, la Băi fiind episcopul, eu cu arhimandritu din slovenie rumâneăște scrisăsem, o isprăvirăm”. Titlul dat de Stoica e mai apropiat de cel sîrbesc (*Ručnaja kniga potrebna magistrom . . .*) și cel german (*Nothwendiges Handbuch für Schulmeister*), decît cel tipărit. Informațiile lui Stoica despre această carte sînt la fel de prețioase ca și cele referitoare la *Catehism*, la fel însă de neutilizate de istoria pedagogiei românești⁵³.

3. **Cîntece.** Este o culegere de colinde, poezii cu caracter religios, culese de Nicolae Stoica, dar și poezii originale, închinete unor persoane, îndeosebi din conducerea regimentului româno-sîrb, ori unor evenimente mai importante. Titlul manuscrisului este : *Aicea sînt cîntecele adunate de dumealului Nicolae Stoica . . .* Lucrarea, alcătuită între anii 1778 și 1795, a fost parțial tipărită⁵⁴.

4. **Scurtă istorie a Banatului**⁵⁵. În septembrie 1815, Nicolae Stoica este solicitat de către comandantul regimentului valaho-ilir, colonelul Föld-

vary, să scrie o scurtă istorie a provinciei, plecând de la momentele vechi ce se cunosc în regiune, el fiind considerat un bun cunoscător al trecutului Banatului. Lucrarea urma să servească unui istoric care pregătea alcătuirea unei noi istorii a Ungariei. Stoica socotește invitația „drept un ordin”, se apucă de lucru și în scurt timp realizează o lucrare, în limba germană, de „cîteva coale” ; nu ni s-a păstrat sau nu a fost încă descoperită, iar despre ea știm doar ceea ce ne spune autorul în *Cronica Mehadiiei*⁵⁶, dar nu avem nici un motiv de a nu-l crede. La baza ei a stat un plan dinainte comandat, cu opt părți, pe epoci, și anume : 1) de la Herodot la împăratul August ; 2) de la August la împăratul Theodosius ; 3) de la Atila la Carol cel Mare ; 4) de la Carol cel Mare pînă la începuturile regatului Ungariei ; 5) de la regele Ștefan I pînă în secolul al XIII-lea ; 6) din secolul al XIII-lea pînă în secolul al XVI-lea, adică de la Andrei al II-lea la regele Vladislav ; 7) de la Vladislav pînă la pacea de la Carlovăț ; 8) de la încheierea păcii (1699) pînă la sfîrșitul secolului al XVIII-lea. Despre unele din aceste epoci, cum mărturisește autorul, avea „cunoștințe, despre altele, însemnări”, așa încît a putut să răspundă în grabă și bine la solicitarea ce i s-a făcut. Se pare că n-a fost o lucrare unitară, ci mai mult fragmente, părți corespunzătoare capitolelor indicate de autorul istoriei Ungariei. Cine a fost acest istoric și în ce măsură a utilizat lucrarea lui Stoica nu știm.

5. Sîrbii în Banat. N-a terminat bine lucrarea de mai sus, că în decembrie 1816, primește din partea superiorului său, episcopul Virșețului și Caransebeșului, Petru Ioanovici Vidac, dispoziție de a-l informa în scris dacă în districtul Mehadiiei „sînt sate în care străvechii locuitori să fi fost cunoscuți ca iliri și locuitorii să se fi transformat în valahi”. Stoica îi răspunde pe larg, în limba sîrbă, insistînd nu numai asupra trecutului, ci și a prezentului ; îi scrie și despre satele de carașoveni, „rușneaci amestecați cu români”, despre sîrbii și românii din Banat, plecați în Slavonia, unde o regiune întregă poartă numele de „Valahia Mică” ș.a. Nici aceste răspunsuri la chestionarul episcopului nu le cunoaștem decît din spusele cronicarului⁵⁷.

6. Faptele lui Hercule. Este o prelucrare a cunoscutelor legende grecești, probabil făcută pentru școlari. În 1817, cu ocazia vizitei imperiale în Mehadia, împărăteasa a aflat de la generalul Petru Duca, aromân de origine și prieten al cronicarului, că acesta avea unele scrieri în limba germană și în limba română, între care și „Faptele vonicești ale lui Hercules, pre o coală de hartie” ; și-a manifestat dorința de a le citi. A fost trimis căpitanul Ștefan Iovici să i le aducă. Acesta împreună cu plutonierul Gogoltan din Mehadia au stat o noapte întregă la Stoica acasă, el fiind plecat, de „au prescriș și i-au dat de au cetit ; iar hofdama au oprit-o”. Faptul e relatat în ambele cronici, cu unele deosebiri în relatare⁵⁸. Nici de urmele acestui manuscris nu am putut da.

7. Viața lui Alexandru cel Mare. Este o traducere și rezumare în limba română a operei lui Curtius, făcută tot pentru uzul școlarilor români din regiunea de graniță. O realizează în 1825. Autorul ține să precizeze, ca și Nicolae Costin, că nu este vorba de vreo „Alexandrie”, ci de o istorie adevărată. „Avînd eu cules de bani vechi – scrie Stoica – întră carii de-ai lui Alexandru Machedon, în anu trecut eu istoria lui, nu ca cea fabuloasă, tipărită, ci pentru voi acuma întii rumâneăște în scurt din Curțiu am scos-o”. Lucrarea nu s-a tipărit, iar manuscrisul este și el pînă în prezent necunoscut.

8. **Scurtă cronică a războiului din 1788–1791.** A fost publicată de Nicolae Iorga în 1940 după un manuscris aflat atunci la biserica din Corni⁵⁹. Cuprinde date succinte dar precise despre război și participarea regimentului româno-sirb la el, dar și alte informații mărunte, care merg pînă la anul 1811. Undeva în cuprins, cronicarul ține să precizeze de ce a făcut aceste notări : „*Scris-am eu, Nicolae Stoica, reghiment feldpater, ca să se țină minte*”⁶⁰. Foarte probabil a fost scrisă paralel cu evenimentele. Stoica s-a servit de ea la redactarea celorlalte două cronici.

9. **Cronica Banatului.** Este opera de căpetenie a lui Nicolae Stoica, la care a lucrat aproape doi ani, în 1826 și 1827, cu unele reveniri asupra ei pînă în 1829. Despre importanța acestei cronici vom vorbi la locul potrivit.

10. **Cronica Mehădiei și a Băilor Herculane.** A fost scrisă în limba germană, cu caractere gotice, în anul 1829, probabil după note mai vechi. Autorul nu-i dă un titlu propriu-zis, ci o numește : *Simple povestiri (cronografie) sau Curiozitățile memorabile ale districtului Mehădiei, în Banatul Timișoarei* . . . Manuscrisul are 106 pagini, numerotate chiar de autor. Autorul și-a împărțit cronică în nouă secțiuni, fiecare cu mai multe paragrafe. Manuscrisul a fost găsit în arhiva cunoscutului istoriograf al Banatului, Leonard Böhm, la Biserica Albă (Bela Crkva – R. S. F. Iugoslavia). Primele cinci pagini, cuprinzînd introducerea, sînt copiate de Böhm după Stoica, restul este manuscrisul autograf al cronicarului⁶¹.

11. **Povești moșăști, scolarilor rumânești.** Este o lucrare de compilație, de conținut eterogen, scrisă în vara anului 1830, cuprinzînd probleme didactico-instructive, curiozități diverse, povestiri și povești, pamflete, poezii și etnografie și folclor românesc din regiunea Mehădiei. Manuscrisul are 55 foi, scrise pe ambele părți. Interesantă este introducerea, cu unele date autobiografice, cu păreri despre învățații români ai vremii, despre cărțile rumânești pe care le cunoaște, și pe care o încheie exprimîndu-și mîndria că neamul său românesc „în cărțile lumii lăudat rămîne”⁶².

III. MANUSCRISUL CRONICII BANATULUI

Istoric. Date despre circulația manuscrisului pînă la intrarea sa în Biblioteca Academiei avem destul de puține. După moartea cronicarului, probabil că a rămas în păstrarea familiei fratelui său, Gheorghe, fost protopop la Caransebeș, sau a urmașilor celui alt frate, preotul Cristofor. Spre sfîrșitul secolului al XIX-lea ea se afla la un strănepot al cronicarului, care, pare-se, a dat manuscrisul la legat. Pe una din copertele interioare găsim însemnarea : „Proprietatea lui Isaias Stoica de Hațeg, strănepotul autorului, protopopu Nicolae Stoica de Hațeg”⁶³. De la acesta l-a împrumutat Patriciu Drăgălina, care s-a servit de cronică la redactarea lucrării sale *Din istoria Banatului Severin*⁶⁴. În deceniul al treilea al veacului nostru manuscrisul se afla la Lugoș, în posesia lui Valeriu Braniște, care, după unele mărturii, intenționa să-l publice. După moartea sa (1928) manuscrisul a rămas familiei pînă în anul 1943, cînd a intrat în patrimoniul Bibliotecii Aca-

demiei, ca donație ⁶⁵. Merite deosebite în căutarea și regăsirea manuscrisului, multă vreme considerat pierdut ⁶⁶, au neobositul cercetător al trecutului Banatului, Ioachim Miloia, precum și publicistul bănățean Aurel Bugariu ⁶⁷. Alături de manuscrisul original se afla în 1943 și o transcriere modernă a cronicii, făcută probabil din îndemnul lui Braniște, pe care Alexandru Lapedatu, pe atunci secretar-general al Academiei, i-a împrumutat-o lui A. Bugariu, îngăduindu-i a o aduce la cunoștința cititorilor. O copie a transcrierii a fost donată de acesta Muzeului Banatului ⁶⁸, unde se află și în prezent, dar pe care nu am putut-o consulta.

Înfățișare. Manuscrisul original al *Cronicii Banatului*, autograf al lui Nicolae Stoica, a intrat în colecțiile Bibliotecii Academiei la 18 ianuarie 1943, primind cota nr. 5 520. Are 213 folii, de mărimea 24,5×20 cm. Textul pe care-l edităm se află scris pe foliile 1–188 ; f. 182–185 și 212–213 sînt albe, intercalate și adăugite la legatul manuscrisului. Foliile 189–211 cuprind o variantă lacunară a unei părți din cronică, tot autograf al cronicarului.

Legătura este de la sfîrșitul veacului trecut și are pe cotor următorul titlu : „*Istoria ultimului resboi a tucilor (sic) și patimile românilor în acel timp, precum și începutul militarisării în granițe, manuscript de Nicolae Stoica de Hațeg, protopresviter în Mehadia, în anul 1825–1827*”.

Scrisul cronicarului, în chirilicale, este frumos, clar, neprezentînd dificultăți de lectură. Fac excepție paginile cu ștersături, intercalări între rînduri sau adausuri marginale.

Hîrtia este de mai multe feluri ; cea mai mare parte de calitate inferioară, groasă, de culoare gălbuie.

Manuscrisul are trei numerotări pînă la f. 188, două ale autorului și una, scrisă mecanic, a bibliotecii ; pe cea din urmă am notat-o și în ediție. Din primele două, una este ștearsă chiar de autor, iar cealaltă are îndreptări, rezultate din intercalarea citorva foi. În multe locuri aceste numerotări nu se mai pot distinge din pricina tăierii marginilor unor foi, inițial de mărime inegală, la legatul manuscrisului. Între numerotări există mari diferențe ; astfel f. 54 din prima numerotare îi corespunde f. 63 în cea de-a doua și f. 62 în cea mecanică. Varianta lacunară de la sfîrșitul manuscrisului are numai două numerotări, una de mină, care începe cu f. 77, iar cealaltă, a bibliotecii, cu numerotarea în continuare, adică începe cu f. 189. Din această variantă a fost smulsă f. 89 în numerotarea autorului și intercalată în varianta ce se află în prima parte a manuscrisului, ca f. 98 în numerotarea lui Stoica și 97 a bibliotecii.

Începînd cu fila 77 v (anul 1691), manuscrisul are multe sublinieri ulterioare cu creion roșu, albastru și negru ; este subliniat textul ce se referă strict la istoria Banatului. Mai are și unele note pe margine, indicînd un fel de titluri de capitole, făcute probabil de cel care a făcut copia amintită mai sus. Ortografia acestor titluri indică sfîrșitul veacului trecut și începutul veacului nostru.

Manuscrisul luat ca text de bază și considerat a fi complet de cei care l-au consultat înaintea noastră are și el o lacună destul de serioasă, trecută pînă acum neobservată sau, în orice caz, nerelevantă. Lipsesc din el 12 sau 13 foi ; în vechile numerotări acestea ar fi fost f. 161–173 sau 170–181 și ar fi trebuit să se afle între filele 168 și 169 din numerotarea mecanică.

Data scrierii cronicii. Cronica pe care o edităm a fost scrisă în răstimpul dintre 31 decembrie 1825 și noiembrie 1827. Cum s-a spus mai înainte, Stoica a intervenit în text și ulterior, pe măsură ce-și amintea de evenimente omise sau intra în posesia unor noi izvoare. Mărturie sînt filele nou adăugate de el, ștersăturile numeroase și intercalările marginale și în partea de sus sau de jos a foii. Presupunerea noastră e confirmată de însăși afirmația cronicarului, făcută în *Cronica Mehădiei* : „1825 pînă în 1829 am redactat pe 20 de coli de hirtie o scurtă istorie universală pentru tineretul școlar român”⁶⁹. E probabil că a migălit la ea pînă la moarte.

Variantele. Nicolae Stoica și-a scris de două ori cronica. Varianta cu lacune mari de la sfîrșitul manuscrisului, semnalată, după cunoștințele noastre, acum întîia dată (și pe care o vom numi în continuare varianta A), cuprinde, în partea ce ni s-a păstrat, evenimentele din Banat dintre anii 1716 și 1774. Nu putem ști dacă ea s-a întins cu evenimentele pînă în 1824–1825, ca cea pe care o edităm (și pe care o vom numi varianta B), dar este sigur că a avut un început, de îndată ce prima foaie păstrată e numerotată ca f. 77 în vechea numerotare a autorului. Faptul e confirmat și de conținut, căci pe alocuri autorul, referindu-se la evenimente anterioare anului 1716, care lipsesc din varianta A, scrie : „cum am spus mai înainte”.

O comparație între conținutul celor două texte ne duce la următoarele constatări și concluzii : a) în general, nararea evenimentelor în varianta A este mai rezumativă decît în cea pe care o edităm. Așa se face, de pildă, că întîmplările anului 1716, dacă avem în vedere numerotarea autorului, în varianta A încep la f. 77, pe cînd în varianta B abia la f. 85 ; b) dacă pentru perioada anilor 1716–1739 textele celor două variante sînt foarte asemănătoare, mergînd uneori, pe scurte pasaje, pînă la identitate, pentru partea ce tratează anii 1739–1774 există deosebiri destul de mari ; faptele sînt expuse adesea în altă ordine și mai pe scurt în A, iar din fragmentele autobiografice sau familiale unele lipsesc, iar altele sînt extrem de rezumative ; c) de cele mai multe ori adăugirile din această variantă, scrise între rînduri, marginal sau în susul și în josul foii, în varianta B se află intercalate organic în pagină și rînduri. Paralela de mai sus impune concluzia că varianta A este anterioară celeilalte, fără a putea preciza cu cît ; poate să fi fost scrisă chiar în cursul anului 1825, pe care îl dă autorul în cronica germană ca an de început al scrierii cronicii românești. Faptul că găsim unele intervenții ulterioare identice în textul ambelor variante ne face să credem că autorul, dat fiind scopul pe care-l urmărea în primul rînd, cel didactic, n-a renunțat nici la varianta scrisă întîi. Probabil că aceasta a circulat mai mult, de unde și pierderea părților amintite, a începutului și a sfîrșitului. Varianta B, cea prelucrată, a fost păstrată de Stoica mai cu grijă, poate cu gîndul la o eventuală tipărire.

IV. STRUCTURA CRONICII. CONCEPȚIA ȘI METODA

În structura *Cronicii Banatului* distingem trei părți. Prima începe cu „facerea lumii” și ține pînă la venirea ungarilor în Panonia (f. 1–38), a doua, de la acest din urmă eveniment și pînă la începutul războiului austro-turc din 1716–1718 (f. 39–84), iar a treia cuprinde evenimentele dintre anii 1716 și 1825 (f. 84–188), ceea ce în procente reprezintă 20⁰/₀, 25⁰/₀ și 55⁰/₀.

După o sumară prefață, cu expunerea motivelor ce l-au determinat să scrie și după *introducerea* care cuprinde o prezentare geografică a lumii, o scurtă schiță asupra originii românilor și una asupra vieții sale (f. 1–5), cronicarul trece la nararea evenimentelor mai importante din istoria veche. Intră în materie cu o „hronologhie sfințită”, apoi trece la istoria Egiptului, a Babilonului și Asiriei, a Mediei, a Greciei și Romei, ca să încheie cu începuturile Bizanțului, pînă în veacul al IX-lea. Abundă nume de regi și comandanți de oaste, ca și elemente de legendă. În felul cum este organizată, prima parte are mai mult caracterul unui cronograf.

Partea a doua tratează despre ultimele migrațiuni, apariția turcilor în Europa, căderea Constantinopolului și a întregului sud-est european sub turci. Cele mai multe pagini sînt închinete războaielor de apărare purtate de popoarele balcanice și de cele trei țări române (cu accentul pus pe Transilvania), împotriva cotozirii otomane.

Ultima parte are în mare măsură caracterul unor memorii și se ocupă mai ales de istoria Banatului în secolul al XVIII-lea ; participant la războiul austro-turc din 1788–1791, e firesc ca autorul să insiste asupra lui mai mult decît asupra altor evenimente, pe care totuși nu le omite (Revoluția Franceză, Războaiele lui Napoleon, Revoluția condusă de Tudor Vladimirescu ș.a.).

Numai partea întii are subdiviziuni evidențiate în text sub formă de capitole ; celelalte două sînt scrise continuu, pe ani, fără a se marca prin ceva trecerile de la istoria unui popor sau țări la altele. La sfîrșitul cronicii are însă o „scară aflătoare” (cuprins), care este împărțită în paragrafe, 26 în total, pe care le-am adoptat în textul ediției.

Rostul istoriei, după Nicolae Stoica, este în primul rînd cel educativ. Istoria trebuie să-i învețe pe oameni cum să se comporte în diferitele împrejurări în care îi pune viața. Adresîndu-se școlarilor, el le atrage atenția asupra învățăturilor pe care le vor putea găsi în cronică sa : „*Eu vă poftesc – scrie în introducere – . . . a ceti, bine a învăța și și a ști cum să cade lui Dumnezeu, cum împăratului, monarhului nostru și subdregătoriiilor noastre a sluji, cum părinților, învățătorilor a fi și cum cătră tot omul din lume a ne arăta*”.

În prefață, cronicarul arată și motivul pentru care scrie : „*Eu am dorit a vedea înscris, rumâneăște despre răzmirița din urmă turcească, cu patima românilor nostri de-aicea, precum și de începutul militării de graniță, ci în deșert*”. Acestea constituie pentru el, din faptele trăite, cele mai memorabile.

Trei factori au înrăuit mai puternic modul de gândire al cronicarului : instrucțiunea primită, lecturile și mediul social. Școala germană din Timișoara, la care și-a făcut educația, creație a absolutismului lăminat habsburgic, i-a inspirat fără îndoială autorului cronicii din ideile și țelurile sale. Elemente ale gândirii luministe (umanitarism, toleranță religioasă, instrucțiune pentru popor, cultul oamenilor mari) se găsesc în tot cuprinsul cronicii, mai cu deosebire însă în partea ei memorialistică.

Și lecturile relativ bogate din literatura istorică a epocii, românească și străină, l-au influențat în atitudinea sa față de anumite probleme. Ideile mai vechi ale cronicarilor despre originea poporului român, reactualizate de Școala Ardeleană, și care de fapt constituiau marile probleme în discuție ale neamului său, sînt reluate și de Nicolae Stoica, dar sub o optică puțin diferită.

O influență profundă și clar vizibilă asupra mentalității, a concepțiilor cronicarului, a avut-o mediul social în care a trăit și și-a dus activitatea. Viața petrecută în mijlocul țăranilor a lăsat urme covârșitoare în felul său de a gândi, de a acționa. Socotim că în nici o altă cronică românească nu-și găsesc atît de firesc expresia bunul simț și demnitatea, atît de proprii și obișnuite țăranului român. Lectura cronicii, îndeosebi a părții ei finale, îți dă sentimentul că stai de vorbă cu un țăran bătrîn și sfătos, ager la minte și iscoditor, dornic de a ști cît mai multe, dar și de a împărtăși altora, în chip de bun povestitor, cele ce le știe.

Aspirațiile populare mai vechi, dar și cele contemporane lui, de libertate socială și înlăturare a dominațiilor străine, ca și manifestările hotărîte pentru împlinirea lor au aprobat cronicarului. Cum însă acestea se izbeau acum de interesele Habsburgilor în Banat, față de care depusese jurămînt de fidelitate, mai întii ca „feldpater”, apoi ca protopop și director al școlilor, declarat supus credincios al împăratului, Stoica se află între aceste ciocniri de interese, de unde și unele contradicții în luările de poziție din cronica sa.

Relatarea evenimentelor privitoare la cucerirea și romanizarea Daciei nu este mult deosebită de cea a promotorilor Școlii Ardelene. După înfrîngerea de către romani, dacii, pe care autorul îi crede neam slav, n-au fost nimicîți, ci s-au retras spre răsărit : „*Acel mare națion și puteărnic din Valahia și Ardealu de-acuma cătră răsărit s-au reteruit . . .*”, iar Traian „*leghionele sale, cu dregători tribuni, prefecti prezuli, cu cohorte au așezat*”. Apoi același împărat „*au trimis mari și multe colonii romane din toate națioanele Italii, de la Pițerăi și din Iliric romani și aicea i-au așezat, ca și pămîntul să lucre, cetăți, baele să facă, de asupritori să se apere. Carii . . . multe, negrăite cetăți, țării, orașă, sate au lucrat . . .*”. Mai tirziu, după cucerire, „*Ardealu s-au numit Dația Mediteranea, Țara Românească cu Moldova, Dația Transalpina, iară acest Banat . . . s-au chiebat Dația Ripenzi sau Ripărea*”.

În problema continuității, pe lingă opiniile și argumentele cunoscute ale Școlii Ardelene, împărtășite și reluate și de el, Stoica încearcă să aducă și argumente noi. Plecînd de la situații din vremea sa (1788–1791) sau nu cu mult anterioare (1737–1739) din Banat și din Țara Românească, el ajunge la constatarea uneia din permanențele istorice caracteristice poporului român : fuga și adăpostirea în păduri și în munți ori de cîte ori năvălirilor

dușmane, cotropitoare nu li se putea opune o forță în stare să le reziste. Este adevărat, admite cronicarul, că în fața popoarelor migratoare a avut loc și o retragere a armatei și oficialităților în sudul Dunării, fapt ce explică existența românilor în Peninsula Balcanică. Unii scriu, spune el, că „*pi la anul 269 împăratul Aurelianus această Dație Ripenzi preste Dunăre în Moșia din Jos ar fi transferuit-o și că iarăși Dația Riparea ar fi numit-o, unde și acuma – conchide Stoica – preste 1000 de sate rumâni sint . . . Cei ce au trecut pi la Orșava și preste podul lui Traian, unii departe în jos, la Mațedonia s-au așezat și acuma să chiamă toți râmăni, le zic țințari, arnăuți*”. Cei mai mulți însă dintre urmașii romanilor aduși aici, în Dacia, au rămas pe loc, retrăgându-se în munți, unde au trăit îndelungă vreme, ocupându-se cu agricultura, atît cît se putea face, și cu creșterea vitelor. Bărbații coborau uneori la vechile vetre ale satelor, luînd contact cu migratorii și lucrînd adesea în folosul acestora. „*Însă mare mulțime în Dația supt împărății următori au rămas . . . apoi pre la an. 330, cel din urmă român, țesaru Valens Novintus al Dații au împărățit și au pierit . . . Beții români familiile în munți scoasă, în păduri greăle să încuiba, curături de bucate făcea, săpa, unii și arau, sămănu și trearau. În culmi cu fintini de apă gloatele lucra, iară ei, oamenii, prin sate-și venea, cu cai, cu boi națioanelor neuzite lucra și da*”.

Bazindu-se pe rămășițele arheologice găsite în munții Banatului, cronicarul se războiește în felul său cu cei care contestau continuitatea românilor în nordul Dunării : „*Ce scriu unii, alții, că împăratul Domițian Aurelianus, ce-au fost în Dația născut, pre toți romanii, nu numai leghione, ce și coloniști, pre podul Dunării, în fundul Moesiei i-au mutat, ei în case, la mase au scris și n-au eșit aicea pre munții nalți a afla păduri mari, arbori groși, care abea 3 oameni să-i poată înbrățișa, supt care nu numai că arii mari, mici, ce și pămînte lucrute, arătoare . . .*”. În diferite locuri din munții Banatului s-au găsit bogate urme arheologice, cărămizi, fiare de plug, coșoare de vie ; asemenea urme s-au găsit și în celelalte țări române. „*De acestea nu mai aicea în munți, ce și în Valahia, Moldova și în Ardeal se află*”. „*Românii fugiți munții au lucrat și s-au apărat, gloatele ș-au scăpat . . . În Țara Rumânească mari păduri pingă sate stau netăiate, de-a scăpa de turci au de tătari. De acestea vechii istoriografi n-au știut și și românii nostri 6 sute de ani din carte s-au șters*”.

În conviețuirea îndelungată cu slavii, Nicolae Stoica găsește atît explicația toponimiei, cît și a organizării prestatale și a adoptării alfabetului chirilic. Slavii, pe lîngă alte țări, și „*Țara Rumânească, Banatu, Panonia, Ardealu au călcat, sute de ani pe aicea au domnit, mai mult decît alte limbi. Cari sate, orașă, pămînte, locuri, ape, munți, văi în limba lor le-au botezat . . .*”. În munți, românii și-au avut conducătorii lor, pe care i-au numit stabuni. Apoi, „*pogorînd ei jos în cîmpii, din stabuni și ei voevozi ca alții aleasă și s-au pus. Lăsînd buchiile romanilor, au luat a moravilor, cu toate numirile slovenești a locurilor*”.

Plecînd popoarele migratoare de aici și ducîndu-se spre apus, acolo, sub alte influențe, s-au civilizat ; cu regret constată însă că românii, ținînd cale năvălirilor, locuind mai mult în munți, nu s-au putut bucura de o civilizație mai înaintată, n-au putut progresa în același ritm cu alte popoare scutite de cotropiri. „*Așa, toate zisăle limbi, ducîndu-să de-aicea în sus,*

s-au cultivit și s-au poleit. Iară românii noștri în munți și păduri, și fără de popi, urșilor, lupilor au sărbăt și legea naturalnică au luat”.

Asupra unității de neam a locuitorilor țărilor române, Stoica nu se oprește nicăieri în cuprinsul cronicii în mod direct și lămurit. Pentru el nu mai constituia o problemă în discuție, socotind-o prea de la sine înțeleasă, la epoca la care scria, pentru a mai fi nevoie de vreo explicație. În mod firesc în cronică sa, în afara istoriei Banatului, asupra căreia insistă pe larg, îmbrățișează, atât cât informațiile pe care le are îi permit, și istoria celorlalte țări române, Transilvania, Țara Românească și Moldova. În terminologia lui Nicolae Stoica toate provinciile istorice locuite de români poartă numele de țări : Țara Banatului, Țara Ardealului, Țara Moldovei, Țara Rumânească ; acesteia cel mai adesea îi zice simplu Țara, iar locuitorilor ei, țărăni. Între ele, locul cel din urmă, în ce privește spațiul și atenția acordate, îl ocupă Moldova. Uneori dă o simplă listă de domni, cu anii lor de domnie.

Despre *patriotismul* cronicarului vorbesc multe din paginile sale. Glorificarea trecutului, elogierea marilor căpitani de oști români, a faptelor de arme ale conaționalilor săi, mândria apartenenței sale etnice, ura față de dominațiile străine și de războaiele aducătoare de mizerie sînt tot atîtea forme de manifestare a patriotismului său.

Adresîndu-se unor denigratori ai poporului român, care-i contestau originea romană și continuitatea în nordul Dunării, cronicarul își încheie discuția cu aceștia în cuvinte semețe, plin de mândria originii nobile a neamului său, conștient de înțelepciunea lui și încrezător în viitorul ce-l așteaptă : „... că și românii de neamuri mari și înțelepți din natură au fost și sînt și vor mai fi”.

Cu aceeași mîndrie atrage atenția asupra originii românești a unor viteji și iscusți comandanți de oaste ai Ungariei medievale, ca Iancu de Hunedoara, Matei Corvinul și Paul Chinezu. „După moartea craiului unguresc Vladislav, de la Varna, neavînd Ungaria alt bărbat de neam, pre ardeleanu Ioan Huniadi aleăsără, macar român”. În altă parte : „De Pau Chiniezu ardeleanu spun că au fost român învățat, macar c-au fost din sat . . . De moartea acestui viteaz, craiul au plins”. Asupra obirșiei acestor „heroi” cronicarul revine de cîteva ori, simțind nevoia de a sublinia că erau din neamul său și totodată al școlarilor cărora li se adresa. În partea în care vorbește despre epoca de decădere a Ungariei, la începutul secolului al XVI-lea, nu se poate opri să nu scrie : „În care vreme, unii își gîndea : unde-s acuma Ioan Huniad Corvinu cu fiu său, craiu Matiaș, unde-i Paul Chinez, ce le-au zis români, să vină să vază ?”.

În cuvinte puține și sobre, dar cu putere evocatoare, relatează el și despre marile bătălii antiotomane din trecut pentru păstrarea sau recîștigarea independenței ; evocările au aceeași menire, a trezirii mîndriei naționale a școlarilor români. Spre deosebire de Șincai, care n-o amintește, Stoica scrie și despre înfrîngerea lui Baiazid de către Mircea la Rovine : „Împăratul Baiazet, supuind . . . Bulgaria, Servia, vrînd asupra ungurilor arma a rădica, socoti ca întii pre Mircea vodă al Valahii a-l supune . . . Și oastea Dunărea trecu în Țara Românească. Ion Mircea vodă, adunînd românii, turcii i-au lovit, mare vărsare de sînge au fost . . . Această batalie au fost la Rovinile

lalomiții . . . Baiazet . . . peste Dunăre scăpă bătut. De unde, cătră Mircea soli trimeasă și pace pusă și acasă să dusă”.

La fel ca lui Baiazid i se întâmplă și lui Mohamed, cuceritorul Constantinopolului, biruit mai întâi la Belgrad de către Iancu de Hunedoara, iar apoi și de Vlad Țepeș. Iată cum prezintă Stoica un moment din lupta de la Belgrad din 1456 : *„Ioan Huniadi, ce era cu Ioan Capistranu încă afară, ei bătînd și sfărîmînd corabiile turcești ce încungiurasă, ca un heroi, sălbatec, prin mijlocul lor cale făcîndu-și, în cetate au intrat. După 46 de zile a belagerului și a bătăii, Mahomet, bătut, într-o noapte cu oastea, ocărit, amărit s-au dus”.* Iată cum relatează și o altă victorie românească, a lui Țepeș (pe care Stoica, urmîndu-și sursa, îl confundă cu „un Radu vodă”) și consecințele ei asupra raporturilor româno-turcești : *„Atuncea, în Țara Românească, Radu vodă, marele cneazu, lui sultan Mahamet oaste îi arătă. El pe turci atachirui bătîndu-i, îi sparsă și-i fugălui. Cu care biruință românii să folosiră, cit așa pace încheiară, însuși sultanu cu domnu, ca tributul ce era pre țară pus cu mult jos scăzu”.* Numai despre luptele lui Ștefan cel Mare nu scrie nimic, deși amintește de el.

Celor care denigrau poporul român, indiferent în ce împrejurări, și probabil cazurile erau frecvente în Banatul său, acum cu mai multe neamuri, nu numai cu români, Nicolae Stoica, replicînd, arată că și neamul său este înzestrat cu multe însușiri prețioase, este viteaz și dîrz, rezistent și înțelept, sincer și demn. Aceste calități ține să le evidențieze ori de cîte ori i se ivește prilejul, mai ales cînd se fac aprecieri pozitive la adresa românilor de către cei aflați pe trepte înalte în ierarhia socială și administrativă a vremii.

O bună părere despre românii bănățeni, militarizați, exprimă generalul Jenei : *„Și să știți că rumânii sînt buni și cu ei toate să pot face, căci rumânii is mai buni decît neămții-șvabi. Că rumânii și vara și iarna, și în cald și în frig, cu slabe bucate is dedați. Lor nici multa mîncare, nici multa băutură nu le strică. Iară neamțului, de n-are bucate bune, nici calde, de i-l frig, de beă mult, șvaba de toate să bolnăveăște”.* Toți ofițerii sînt de aceeași părere și-l aprobă.

Despre maiorul Gheorghe Duca, român din „Țară”, dar ofițer în armata austriacă, dus în 1788 în Oltenia și așezat la mănăstirea Tismana, pentru a strînge voluntari și a apăra munții, iată ce scrie Stoica : *„Pre carele turcii, în două rînduri viindu-i nu l-au putut bate, nici l-au scos, ci pre ocară i-au întors”.* Insuși împăratul Iosif al II-lea are mai multă încredere în românii voluntari ai maiorului Duca și căpitanului Purec în luptele purtate cu turcii în munți, decît în soldații germani : *„. . . unde în neămți bine nu să încredea, ca să nu fugă”.*

Multă sinceritate și mult curaj se desprind din răspunsul țăranilor acuzați că în războiul din 1736–1739 ar fi trecut de partea turcilor, trădînd pe creștini. Adunați la Cornea pentru un recensămînt, au fost întrebați de către „domni mari de la Timișoara” de ce : *„voi sfintului steag cu cruceă n-ați fost credincioși, iară steagului fără de cruce v-ați închinat și ați slujit ? Ei au răspuns : „Steagurile cu sfînta cruce trei ani toate bucatele și verdețurile cîmpului nostru ni le-au mîncat și greă foamete am răbdat, în păduri coajă de cer am mîncat. Iară viind steag fără cruce, adunînd sate, împărțînd bucate, și săimani cu simbrie care au vrut s-au pus, iară mai tare pentru foamete”.*

Stăpînirea otomană în Banat a fost, după părerea lui Stoica, „despotică”, iar turcii „tirani”. După instaurarea stăpînirii lor în Banat (1552), au aruncat asupra locuitorilor biruri mari, strînse cu multe abuzuri. „*Ci despotia turcilor să ivi, cu înșălăciuni, nedreptăți, uriciuni, că cu omul ca cu vietele făcea ; de careă rumânii, sîrbii fugea*”.

Bănățenii, care nu-și mai doreau stăpîni, nici pe demultplecații de-aici nobili maghiari, nici pe turci, dar nici pe austrieci, și care nu se pot abține de-a nu-și manifesta bucuria pentru măcinarea reciprocă a forțelor, imperiale și otomane, aflate în luptă, exprimată prin cuvintele : „*Ține, doamne, tot așa, nici cu turcu, nici cu neamțu, ține, doamne, tot așa !*”, au avut de pătimit în cursul secolului al XVIII-lea suferințe grele și din partea unora și din a altora. Sub pretextul pedepsirii nesupunerii sau necredinței, se fac cumplite expediții de răzbunare și de jaf, pe care cronicarul le descrie cu amănunte, fie plin de indignare pentru ceea ce au putut înfăptui „necredincioșii”, fie cuprins de mîhnire pentru actele „creștinilor”.

Împotriva satelor din jurul Oraviței, trecute de partea imperialilor în 1717, turcii fac o expediție neașteptată de pedepsire în anul 1738. „*Tiranii de turci cu caii, di pe dealuri satele văzînd, în fugă au alergat, o ceată pe un sat, alta pe altu . . . Ce fapte tirănești în gloate au făcut ! Foc și sabie au pus, tot făr de veăste lovînd ! Ciți pușcați, tăiați fugînd ! Oameni, feciori, junilași, neveăste, feăte mari, mici, chitite, ceăte mari, turme au luat . . . ciopoară robii . . . la Mehadia la pașa i-au dus și, înpărțindu-i, acas i-au trimis. Turcii copiii mici, în disagi mari, cîte 4 băgați, pre cai i-au adus*”.

Purtarea imperialilor, după cum arată Stoica, n-a fost cu nimic mai prejos decît a turcilor. În același an, 1738, și cu același pretext, al pedepsirii necredinței și nesupunerii țăranilor bănățeni din jurul Caransebeșului, care la începutul războiului se răsulaseră, ajutîndu-i astfel pe turci împotriva imperialilor, aceștia, tot pe neașteptate, vin cu represaliile, dovedindu-se la fel de tirani. Într-o zi de tîrg, ca să fie cit mai mulți țărani adunați în oraș, „*regimentele de răitari, husari din Logoj, de noapte plecînd, doă stații călcînd, pre amiazi Caransebeșu cu tîrgu său de toate părțile făr de veăste lovînd, oameni, femei, copii, feăte, preoți, negustori, în beserica rumânească și nemțască, ce la franțiscani scăpasă, cu ei împreună ascuțitului sabiei și a puștelor jărtvă s-au dat. În biseărici și-n case focul i-au mistuit*”.

Și o jumătate de veac mai tîrziu, cu prilejul celuiilalt război, au loc expediții de represalii, asemănătoare doar cu cele ale achingiilor secolului al XV-lea, urmate de aceleași patimi pentru români.

Nemulțumiți de colonizarea șvabilor în Banat, care avea ca urmare pentru localnici îngustarea hotarelor propriilor sate și pierderea terenurilor celor mai fertile în favoarea noilor veniți, românii bănățeni caută să-i alunge pe aceștia din mijlocul lor. La plîngerea unor coloniști din Cutriț (azi Gudurica – R. S. F. Iugoslavia) împotriva satelor românești din apropiere – (Marcovăț, Comoriște, Lațunaș) – care și în 1738 și acum, în 1788, au încercat să-i gonească, maltratîndu-i pe unii și luîndu-le averile, împăratul poruncește ca „*acel sat a-l încungiura cavaleria și ce vor afla în Cutrița să puște și să tae, ca pre niște tirani. Mueri cu prunci mici prin grădini grundpirn săpînd și pre cîmp aflînd, prin ascuțitul sabii le-au petrecut . . . Auzirăm că 800 de suflete așa aci au pierit . . .*”.

Pustiirile războiului și teama de turci provoacă mari mișcări de populație ; românii din Banat, mai ales cei din părțile de sud, fug în Țara Românească, în Transilvania, iar cei mai mulți, ca întotdeauna în asemenea vremuri, în munții din apropiere. Ce-au pățit și cite au pățimit atunci relatează cronicarul după cele ce află din povestirile lor, uneori chiar din spovedanii : „că alergîndu-i turcii, vitele le-au lăsat, apoi disagii cu schimburile ce-au avut, în urmă și bucatele le-au lăsat. Numai copiii în leăgene încroșneați, cu alții trăgîndu-i, gura astupîndu-le a nu plînge, de chin și foame au murit. Multe maice leagăne cu copii vii, și de doi ani, pre supt leămne mari, căzute îi vîra, cu frunză astrucați ca morți îi lăsa . . . Unile la 4 și la 5 zile iară viind pe unde își lăsasă pruncii, de i-au aflat vii i-au luat, iară morți, cu leămne putrăde astrucați i-au lăsat”.

La terminarea războiului, sudul Banatului, mai ales regiunile Almăjului, Crainei și Clisurei, teatru permanent de operațiuni militare vreme de trei ani, devenise un teritoriu aproape pustiu. Înfațișarea regiunii, evocată extrem de sugestiv de cronicar, constituie o acuză gravă la adresa războiului și a celor două forțe aflate în luptă ; ea reflectă în același timp poziția cronicarului față de coteropirile străine. Familiile dispersate, fugite în munți sau robite, reîntoarse în Banat, „adunîndu-să prin pustiitele săliști, fometea ; cu poame ce rămăseăse și pădureaște să hrănea. De să întîmpla vr-un mort, n-afla sape de a-l îngropa. Pomeăne, praznice și nunțile de tot încetasă. Sape, săcuri făcea, ceva cucuruzi, puțin, cu sape punea, mulți sămințuri n-avea, boi de-a ara nu era. Rău ! . . . Cești de turci cu case arse bordeea mici în pămînt își săpa, cu loboda, știru și cu bozu le acoperea. Însă nu numai de șociți, soboli, ce și de fieri sălbateci, ce să înmulțisă, nu să hodi-neă. Adunîndu-să și țigani, începură a face și cosoară, vini începură a le tăia, a le indrepta, să ajuta . . . satele făr de vite, dudău păduri, cit casele nu să vedeau. Nu e cine, nu e mițe, nu e porc, nu e vacă, nici vițel. Feciori mari, ce fugisă din Halmăji, venisă, locu satului au a cășii n-au cunoscut, oaă de găină n-au mai văzut. În loc de-auzi cocoși cîntînd, auzia lupi urlînd”.

Concepția lui Nicolae Stoica despre relațiile ce ar trebui să domine între oameni este oglindită în modul propriu de comportare, așa cum se desprinde din paginile cronicilor sale. Fără a propovădui umanitarismul de la înălțimea amvonului, el manifestă, aprobă și încurajează întotdeauna sentimentele omenești nobile, compasiunea, mila față de cei suferinzi, de cei amăriți sau vitregiți de soartă. Pentru el omul aflat în suferință nu are neam, nici stare socială sau grad în ierarhia administrativă și militară : este un om care are nevoie și trebuie să i se dea ajutor. „Tiranii turci”, cauză a suferințelor Banatului, căzuți prizonieri, devin nenorociți, amăriți, pe care îi ajută să nu moară de foame și de sete în lagăr. Soldații germani și maghiari, care i-au ars biserica, părăsiți de ai lor, sint salvați de a nu muri de ger. Căruțașii evrei sint ajutați să scape de turci. Pentru haiducii din munți, scoși în afara legii, se zbate și le obține iertarea. Pentru cei grav bolnavi, aflați în spital, el este nu numai duhovnic, ci și îngrijitor și medic. Pentru asemenea acțiuni cronicarul are întotdeauna cuvinte de apreciere.

Față de mișcările sociale, de lupta de clasă din trecut, ca și din vremea sa, îngrădit de funcțiile pe care le deținea, influențat și de educația primită, are o atitudine de înțelegere în privința revendicărilor, dar de de-

zaprobare a mijloacelor violente de realizare, de obținere a lor. Cronicarul, folosind ca sursă de inspirație pe Griselini, condamnă în cuvinte tari acțiunile țăranilor răsculați în 1514. Ceata condusă de Doja, în drumul ei „*mari tirăanii făcea . . . Cine li se împotriva, îl omora*”. Față de Doja însă, odată prins, devenit un om care suferă, descriindu-i martiriul, Stoica își arată simpatia și chiar admirația. „*Doja . . . fiindu-i la atâtea locuri a trupului lui carnea cu cleăștele arse trasă, au răbdat și au tăcut. Nu numai că n-au țipat, nu s-au văitat, nici cită durere a avea n-au arătat*”. Răscoala încheiată cu o represiune atât de singeroasă, fără ca obiectivele să fi fost atinse, îi ridică cronicarului o întrebare asupra utilității și reflecții asupra zădărniciilor ei. „*Și ce-au căpătat ? ! Unii scriu că . . . 40 de mii, iar alții zic că 60 de mii de oameni aci au pierit, precum dintră ungurii din sus și dintre ardeleăni, sloveăni, neămți, rușneăci ; or fi fost soldați sîrbi, români, însă unguri mai mulți s-au prăpădit și nația lor foarte au slăbit*”.

Față de răscoala țăărănească din 1784 nu are comentarii proprii. Relatează evenimentul așa cum l-a auzit probabil de la ofițerii de graniță și după cum i-a scris Papilla. Sînt totuși interesante precizările în legătură cu unitățile din Banat care au luat parte la reprimare, ca și informațiile despre alți capi ai răscoalei, în afară de Horea și Cloșca.

Revoluția din 1821 este și ea sumar redată – fapt oarecum de mirare, date fiind raporturile lui Stoica cu Tudor – dar cu precizarea țărilor ei, „*spargerea boieriei*”, mai ales a celei grecești. Sub anul 1821 se scrie : „*Ianuarie 26, sună vorba că boiaru Tudor comandu, cu 30 de feciori, asupra boiarilor Țării Românești s-au rădicat și-i fugăreăște rău. Rebelie și tirania începu. Toate 15 județă sparsă, în București ajunsă, unde vodă murisă. El să așeză aci*”. Asupra lui Tudor vine generalul Ipsilanti și polcovnicul Cantacuzino, pentru că acesta „*sparge boiaria grecească*”. „*Și-ntr-o noapte Tudor pieri. Și oaste mare asupra rebelanților ajunsă . . . Multă vărsare de sînge să făcu în Valahia și-n Moldova, cit români începusă a să turci*”.

Față de marea revoluție burgheză din Franța cronicarul se situează pe poziții de totală condamnare. Atitudinea sa este explicabilă ; revoluționarii francezi sînt acum dușmani ai Imperiului Habsburgic și împotriva lor luptă și ai săi din regimentul grăniceresc. E firesc ca simpatia sa să se îndrepte spre cei din urmă. Contemporanii săi și urmașii nu trebuie să uite, scrie Stoica : „*turbata, veninata constituție a Conventului franțuzesc, că cu rădicarea pomului liberte, egalite, credința să călcă, legea să lepădă . . . ce. prăzi, ucideri, morți urite, cu care toată marea Franție cu voe, făr de voe, supt arme o pusără . . . O nespusă mulțime de om, careă în toate părțile, vrind toată lumea a o inghiți, spaimă, frică răsfirară, toate potențiile din Europa le deșteptară*”.

Dacă față de marile mișcări sociale amintite știrile sînt sumare, față de haiducie sau lotrie, cum i se spunea în Banat, formă acută a luptei de clasă în secolul al XVIII-lea pe tot teritoriul României de azi, cronica are date bogate, amănunte prețioase și luări de poziție mai precise. Pentru Nicolae Stoica haiducii nu sînt nici figuri întunecate, dar nici eroi de legendă, iar viața lor nu are nimic romantic ; îi cunoaște bine, pe unii și personal, știe de ce sînt ascunși în păduri și ce întreprind. Ei sînt oameni ca toți ceilalți, aflați însă în afara societății, proscriși ai ei. Revolta lor este pînă în cele din urmă întotdeauna înfrîntă. Li compătămește pentru viața lor grea

și pentru sfârșitul lor, mai întotdeauna același, moartea violentă. Căpitanii de haiduci îi vorbesc despre viața lor ca despre o „amară pită și greă” ; unul îi spune că „altă viață mai blăstămată decît asta nu poate fi”. Stoica, urmărind și unele scopuri educative, face loc în cronică descrierii sfârșitului cutremurător al unora dintre ei. *„Zeăce lotri din Valahia la muntele Seme-nic trăgînd a eși, de-asupra Luncaviții au înnoptat ostăniți. Dimineața greu au adormit”. Astfel, au fost prinși și aduși legați la Mehadia, apoi purtați prin sate. În cele din urmă, la Jupalnic, spovediți și cuminecați de tatăl cronicarului, părintele Athanasie, unii sînt uciși, alții mutilați rău. „Patru lotri, oameni în vîrstă, prin gelat cu roata să zdrobiră, iară recruților lor amîndoo miinile tăindu-le, cu var nestîmpărat legîndu-le, arzîndu-le carnea pingă os. Ce țipete ! Unu cătră tată-meu zice : «Roagă-te să-mi lasă o mină, să leg nădragii celor cincî», cu el șase. Așa, vii, preste graniță în Țară a să duce le deăteră drumu, iară celor zdrobiți capetele și trupurile în patru părți le făcură și de-acolo, de la hotar, păn cătră Mehadia, pingă drum, roate cu țape era pusă : în țapă un cap, pre roată un cerec și o mină tă-iată, pironită”.*

Cronica are și alte relatări ample despre mișcările sociale, românești și străine, autorul ei însă se mărginește la înregistrarea faptelor, fără comentarii personale.

Slujitor al bisericii, ne-am aștepta ca referirile la intervențiile divinității în treburile oamenilor să fie frecvente. Lucrurile însă nu stau așa ; în tot cuprinsul cronicii Dumnezeu e rareori pomenit, cauzelor evenimentelor dîndu-li-se de obicei explicații naturale. Într-un singur loc insistă ceva mai mult asupra unora din atributele date de teologi divinității, anume atotputernicia și mila, cele care de fapt erau și de țărani mai des invocate. Un „astronom”, de adevărul spuselor căruia cronicarul nu se îndoiește, prezisese sfârșitul lumii pentru anul 1816. Cum însă faptul nu s-a întîmplat, cauza nu poate fi decît îndurarea lui Dumnezeu față de omenire, nu însă fără a-i trimite unele semne prevestitoare : *„un mult învățat astronom, profesor în Italia, în scris zioa au numit, că în 26 iunie 1816, toată lumea într-o clipă de ochi cu foc să va arde. Și toată lumea înțelegînd, s-au spăimîntat și la pocăință s-au dat. Și Dumnezeu cu milă ne-au ertat, numai în 4 zile mari seămne, păn în Simpetru ne-au arătat. Turnu mare, cel frumos a marei be-seărici din Virșeț îl rupsă și-l doborî. Pre toți oamenii cu foamete mare . . . pedepsi . . .”.*

Planul inițial al cronicarului a fost să scrie, cum singur o spune, despre unele evenimente bănățene contemporane, la care a participat nemijlocit. A considerat însă că nu poate intra direct în subiect fără să facă o legătură între istoria Banatului și cea a regiunilor din jur, în primul rînd a celorlalte trei țări române, și fără o punte de contact între prezent și trecut. Pentru acest motiv, avînd în față exemplul unor synopsis-uri (expuneri rezumative, pe ani, ale istoriei universale) dintre care unele i-au servit și ca surse, nu numai ca modele, Stoica își începe istoria chiar cu „facerea lumii”. Apoi, pînă să ajungă să insiste asupra istoriei contemporane, trece și prin istoria antică și prin cea medie, oprindu-se ceva mai mult asupra acesteia din urmă. Aceleași modele străine și foarte probabil și unele românești, cro-

nica lui Gheorghe Șincai de pildă, de al cărei conținut parțial luase cunoștință din Calendarele de la Buda, l-au influențat și în privința manierei analistice de redare a evenimentelor. Istoria romanilor, a Bizanțului, a lumii balcanice, a românilor, inclusiv istoria contemporană a Banatului sint expuse pe ani, așa cum au avut loc evenimentele selectate de autor și considerate potrivite a intra în lucrarea sa. Principalele neajunsuri ale procedurii constau în faptul că nu îngăduie formarea unei imagini de ansamblu asupra istoriei unei epoci sau a unui popor și nici a înțelegerii legăturilor între evenimentele contemporane din locuri diferite. În cazul concret al cronicii noastre, redarea evenimentelor românești făcându-se și analitic și separat pe țări, procedeele devine piedică în înțelegerea istoriei poporului român ca o istorie unitară, din multe puncte de vedere organic încheată. Tot datorită acestei modalități de expunere rămâne nerelevantă o altă caracteristică a istoriei poporului român, anume, unitatea de acțiune pe plan politic și militar a celor trei țări, Transilvania, Țara Românească și Moldova. Aceleași metode i se datorește și o oarecare lipsă de legătură între istoria românească și cea universală. De la fapte de istorie locală se trece brusc la evenimente din alte țări, mai îndepărtate.

Dacă în unele privințe Nicolae Stoica, pentru o bună parte a cronicii sale, poate sta alături de învățații istorici ai Școlii Ardelene, în privința utilizării izvoarelor procedeul său este cu totul învechit, încadrându-se departe în trecut, între cronicarii români din secolul al XVII-lea. Ca și Radu Popescu, de pildă, dar și mai puțin decât el, amintește de izvoarele utilizate la redactarea lucrării sale. Faptul se explică atit prin deosebirea de erudiție și de quantum de izvoare, ambele în favoarea istoricilor ardeleni, contemporani ai lui Stoica, cit și prin finalitatea diferită pe care o urmăreau. Cronicarul bănățean și-a scris lucrarea bazat pe izvoare relativ puțin numeroase, având drept scop în primul rînd educarea tineretului din ținutul său în spirit românesc, iar apoi, pentru ca anumite întâmplări la care a fost nu numai martor, ci și părtaș, socotite de el memorabile, să nu rămână uitate și necunoscute urmașilor. Acestea fiindu-i țelurile, citarea frecventă a surselor, întemeierea fiecărei afirmații pe izvoare autentice incontestabile sau pe autoritatea științifică a unor istorici cunoscuți, imperios necesare pentru Micu, Șincai și Maior, deveneau pentru Stoica lipsite de sens, îngreuiind în mod inutil lectura. A-l judeca pe Stoica prin prisma vederilor de azi pentru trecerea tacită sub numele său a unor materiale și idei publicate anterior de alții ar fi o nedreptate. Mentalitatea medievală nu recunoștea acest gen de proprietate, iar opinia publică nu condamna asemenea practici, considerînd că nu se comite nici un fel de încălcare a eticii ; cit despre vreo legiferare oficială, nu poate fi vorba. E interesant totuși că pentru evenimente mai apropiate de timpul său, deținute din informațiile orale ale unor bătrîni din regiune, Stoica pomenește și sursa, dîndu-le numele și locul de unde aceștia erau.

Avînd în vedere toată vremea pe viitorii săi cititori și nivelul lor de instrucțiune, cronicarul își dă seama că datele seci ale istoriei, savant relateate, sint obositoare și nu pot constitui pentru ei o lectură prea atractivă. Din acest motiv, dar și pentru plăcerea lui, inserează în cronică multe și variate povestiri, legende și chiar anecdote amuzante. Trăit în mijlocul țărănilor săi bănățeni, Stoica le cunoaște aplecările spre istoria fabulată, gustul pentru faptul ieșit din comun, cel divers, sentimental sau amuzant. Aceste digresiuni, menite să facă lectura mai plăcută, se întilnesc în tot cuprinsul

cronicii. Dacă pentru partea întâi, cea de istorie veche, legendele sînt în general cunoscute, împrumutate din cărțile de literatură populară sau din cronografe (de pildă, Faptele lui Hercule, identificat de Stoica cu eroul legendar bănăţean Ioan Iorgovan, legende din războiul troian sau din istoria Romei și a Bizanţului), pentru celelalte două părţi, povestirile sau anecdotele relatate au farmec de nouitate și inedit ; ele se pot citi și astăzi cu plăcere.

Relatînd evenimentele din Transilvania de după moartea lui Ioan Zăpolya, cronicarul intercalează aci și povestea de dragoste a fiului acestuia, Ioan Sigismund, cu o fată de la curte, în serviciul mamei sale, Isabella. „Această Izabela avea în soba ei o fată rumână, cu careă în urmă fiul ei, domnul Jigmond crai era îndrăgît a o lua, ci Izabela o omorî. El, vătîndu-să, să cînta :

<i>La corn de cetate,</i>	<i>Fată de rumână,</i>
<i>Unde Murăș bate,</i>	<i>De rumân bogat,</i>
<i>Călină, Mălină,</i>	<i>În țară lăudat”.</i>
<i>Floare din grădină,</i>	

Asupra acestei povești mai revine și cînd relatează despre moartea lui Ioan Sigismund : „Însă, de 32 de ani muri : fu de-a dreapta oltariului bisericii, unde Călină, Mălină, fată de rumână de-a stînga era, îngropat”.

O anecdotă, scrisă cu scopul de a arăta istețimea românilor, este în legătură cu trimiterea banilor haraciului de către Mihail Apafi I, principele Transilvaniei, prin niște soli, români ardeleni, conduși de cronicarul Gheorghe Brancovici. Membrii soliilor anterior trimise fuseseră mereu uciși, pentru că nu știuseră să răspundă la unele întrebări ale acestora, și anume : de ce își ocărăsc bărbile cînd le rad și de ce zic turcilor păgîni. Românii însă dau răspunsul așteptat : „care bun răspuns a rumânilor le plăcu, îi cinsti și cu banii de haraci la Adrianopol îi trimisă”. Acestei scurte povestiri chiar Stoica îi dă numele de anecdotă.

În mijlocul relatării evenimentelor războiului austro-turc din 1716–1718 intercalează o nouă povestire pe o temă de circulație în poezia populară, vizînd necredința soției, pe care Stoica, după localizarea pe care o face, pare să o considere reală. La retragerea turcilor în fața oastei imperiale, „un turc spahie de la Varadie, îndrăgît într-o nevestă frumoasă, în fugă cu sine pre cal o ia. Bărbatul ei, voinic, pre picioare fuga la munte, într-un loc strîmt îi prinde, jos îl trage ; și pre ea, jos. Neputînd turcu a da, ei în braț se lupta de moarte. Bărbatu zice muerii „tae-i brăcinarîu șălăvarilor !”. Ea tăe a bărbatu-său, să se împeădece. Ci, pe noroc, turcu căzînd, il junghe și-l omorî. Luo calu cu tot ce avu. Cu muerea să întoarsă judecînd-o : că ci îi tăe brăcinarîu lui, făr de credință ? Și așa, pre nevestă de pe o rîpă rea prin geanțe afunde au înpins-o, să nu mai fie”.

Cu umor povestește cronicarul întîmplări de mai tîrziu, la unele fiind chiar părtaş, ca cea cu bătăile primite de el de la mitropolitul Vichentie sau cu beția de la Virșeț a preoților militari ; apoi călătoria și spaimel fratelui său, Costa, la vederea capetelor celor uciși de turci, înfipite în țepi pe marginea drumului, prînzul locotenentului francez, rămas mereu flămînd la masa episcopului Petru Aaron, soldații care cară o traistă cu potcoave turcești, crezînd că e cu bani, și multe altele.

În legătură cu metoda cronicarului trebuie relevată și obiectivitatea riguroasă cu care redă evenimentele, sinceritatea sa și iubirea de adevăr. Cu toată simpatia afișată față de monarhia habsburgică, el nu ascunde slăbiciunile pe care le observă în tabăra imperialilor în timpul războiului: „disharmonia” generalilor, lipsa lor de încredere în ostașul simplu, infumurarea unora sau obtuzitatea altora. Cu toate că nu-i simpatizează pe turci și le condamnă cruzimile, el le admiră vitejia arătată în unele lupte, laudă omenia lui Murtaza-pașa și condamnă brutalitatea generalului austriac Wartensleben. Cu sinceritate povestește întâmplări personale, chiar și atunci când situațiile în care este pus nu-l arată într-o lumină prea favorabilă.

V. VALOAREA ISTORICĂ

În primele două părți ale cronicii contribuția originală a autorului este relativ redusă ; ea se limitează la selectarea pasajelor care-l interesau din literatura folosită, la traducerea în românește a celor străine, la rezumarea și uneori prelucrarea lor. Ceea ce dă valoare acestor părți sînt constatările și reflecțiile personale ale cronicarului cu privire la originea neamului său, la continuitatea și creștinarea românilor, parțial valabile și astăzi.

Pentru veacurile VI–XVII, deși tributar surselor folosite, Stoica are meritul de a fi pus în circulație informații din literatura istorică sud-slavă, neglijată de Școala Ardeleană, literatură care la rîndul ei a utilizat izvoare vechi importante, unele de aceeași proveniență, cu multe știri despre români și eforturile lor în lupta pentru independență. Capitolele de istorie românească din acest răstimp, cuprinse în cronică (Rovinele, Corvineștii, Doja, Neagoe Basarab, Despot, Mihai Viteazul), au date destul de bogate și interesante. Valoarea acestei părți rămîne însă mai mult documentară ; o mărturie pentru nivelul unei etape culturale, atins de o merituoasă pătură de intelectuali bănățeni (ca Mihail Roșu, Paul și Iosif Iorgovici, Constantin Diaconovici-Loga, Nicolae Stoica, Ioan Tomici, Dimitrie Țichindeal, Moise Nicoară, Damaschin Bojîncă ș.a.) și pentru unul din aspectele preocupărilor lor, literatura istorică.

Partea ultimă a cronicii, parte originală, cu evenimentele dintre 1716 și 1825, și care include și memoriile lui Stoica, are o valoare istorică aparte în literatura genului prin unicitatea unora dintre știrile pe care le cuprinde. Prin acestea mai ales, dar și prin datele care confirmă sau completează alte surse de informație, cronica constituie pentru istoria regională românească un izvor de primă importanță. Nu se poate scrie o istorie adevărată, obiectivă, cuprinzătoare a Banatului în secolul XVIII și începutul celui următor fără utilizarea prețioaselor date cuprinse în ea.

Știrile referitoare la viața socială ocupă spații întinse în partea de memorii a cronicii. E prezent satul bănățean, scăpat de sub un jug și intrat sub altul, în unele privințe la fel de crîncen, cu frămîntările și suferințele lui, cu preocupările de ordin economic sau cultural ale locuitorilor. Datele despre răscoala țărănească din 1737–1739, mișcările din Transilvania și Ba-

nat, provocate de unirea cu Roma, opoziția la militarizarea graniței de sud a Banatului, viața haiducilor din regiune, unii veniți din Țara Românească, au fost deja parțial utilizate de istoriografie, considerate fiind ca foarte importante.

Datele din cronică despre mișcarea ortodoxă provocată de călugărul Visarion Sarai în Transilvania și Banat, întâlnirea acestuia cu Inochentie Micu, despre viața lor sînt foarte bogate, unele unice, neutilizate încă de istorici.

Și despre colonizarea șvabilor în Banat și greutatea acomodării lor aci (patrulînd pe graniță, ei cîntau : „Tu valds Valahai”), neînțelegerile cu românii băștinași, discuțiile lor cu autoritățile habsburgice, în cronică sînt date prețioase.

Valoarea cronicii este sporită și de știrile cu caracter politic și militar, care ocupă cea mai mare parte a memoriilor, cu informații amănunțite despre unitățile austriece participante la război și comandanții lor, luptele purtate, spionajul militar austriac și cel otoman, voluntarii români din armata imperială, despre unele misiuni diplomatice ș.a. Numai literatura modernă de specialitate și poate jurnalele de campanie ale unităților militare mai cuprind atîtea amănunte în legătură cu desfășurarea unui război.

Nicolae Stoica dă și informații de natură economică : comerț, prețuri, monedele și cursul lor ș.a. De asemenea, atrage atenția asupra unui fenomen întilnit adesea în raporturile cu Poarta : ori de cîte ori, din cauze diferite, nu se poate aduce hrană, îndeosebi cereale, din țările române, în Constantinopol este foamete. Fenomenul, constatat și pentru epoci anterioare, de pildă, în vremea lui Mihai Viteazul, este înregistrat de Stoica și în timpul războiului din 1768–1774. Turcii fiind alungați din Moldova și Țara Românească, iar livrările de grîne sistate, în Imperiul otoman lipsa grînelor românești se resimte. Faptul provoacă o intensificare a activității comerciale în Banat și a exportului spre Constantinopol. Iată cum este relatat faptul : „*Muscalii pre turci bătîndu-i, Țara Rumânească închisă, Țara Turcească foarte lipsită . . . Cîte cară cu unt, său, în foi de boi și de bivoli și munițion pentru turci, în jos, negustorie trecea*”.

Cronica prezintă interes și pentru referirile la activitatea unor personalități politice și culturale contemporane autorului, multe dintre ele cunoștințe personale (Dimitrie Eustatievici, Ioan Raici, Dositei Obradovici ș.a.). O puternică impresie i-a făcut Tudor Vladimirescu, despre care dă, de asemenea, unele știri noi, necunoscute și neutilizate de istoriografia noastră pînă la apariția primei ediții a cronicii. Cu prilejul relatării despre congresul de la Viena din 1814, Stoica scrie că acolo „*și boeriu Tudor să dusă, de la mine pe poștă să pusă. – 1815, de la Beci în București, de-acolo, Rușava. În Mehadia cvartir 6 săptămîni șezu, la mine în toate zilele venea, bine să păzea ; cuminte ! Și iar la București să dusă. – 1816, în simbăta mare, de dimineață, iată-l în beserică. Îl întreb : «Ce-i ?» – «Iară nu mă lasă în Rușava. Mă duc la ghenear comanda pentru slobozenie de Rușava». Și căpătă. Șezu. Și iar în București s-au dus. Toamna, în septembrie, călare din Ardeal la mine veni, cu o slugă călare. Caii în grajdi băgară. Am prînzit. Ceru Istoria Rumânească, calendare, c-o să șadă la băi, să cetească, să-și petreacă. Și păn în noemvrie, 9 săptămîni la băi șezu. Venea, ne întilneam aici și la băi. Tot cuminte !*”.

Cum e și firesc, dată fiind ocupația cronicarului, numeroase știri se leagă de activitatea școlară și bisericească din Banat și Transilvania. Știrile despre școlile satești sau medii, despre învățători și profesori, despre sistemul de educație și primele manuale în limba română sînt importante, unele iarăși unice. Mai bogate sînt știrile despre biserică, ortodoxă și unită, despre unii prelați și activitatea lor ș.a. Datele lui Stoica despre mișcarea de la Virșeț din toamna anului 1777, aflate chiar din gura episcopului bătut, dar și de la alții, completează cu informații noi alte surse.

Capitolele de istorie universală pentru perioada anilor 1750–1825 sînt interesante doar pentru optica românească asupra evenimentelor, pentru cunoștințele autorului și pentru modul și puterea de difuzare a știrilor priuitoare la situația politică internațională.

Cel dintii istoric român care și-a dat seama de importanța cronicii lui Nicolae Stoica pentru istoria noastră este un contemporan al său, bănățean și el, anume, Damaschin Bojincă. Cu prilejul venirii sale la Mehadia, amintit mai sus, probabil că a aflat și de cronică ; iată ce scrie : „Și zic că la acest bărbat se află o nespūsă comoară a Istoriei Românilor, pentru care neamul românesc nu este în stare din destul a mulțemi preacinstiei sale. Și fiind preacinstia sa acum frînt de bătrînețele cele ca la 90 de ani, ar trebui să alerge vre un adevărat naționalist dăruit de la Dumnezeu cu averi și rescumpărînd pomenita comoară să o așeză la un loc sigur, spre vecinica sa pomenire . . .”⁷⁰.

Fără s-o cunoască direct, ci întemeiat numai pe fragmentele publicate de Patriciu Drăgălina (cîteva pagini), Nicolae Iorga a intuit valoarea cronicii, calificînd-o drept : „un izvor de cea mai mare însemnătate”⁷¹.

De aceleași aprecieri elogioase se bucură lucrarea lui Stoica și din partea istoricului Alexandru Lapedatu, care o consideră „de cea mai mare importanță pentru viața locală, sub toate aspectele ei, politic, bisericesc, cultural, militar, social și economic a Românilor bănățeni în secolul al XVIII-lea. E în această privință o comoară nesecată de date și informațiuni pe care autorul le-a înregistrat cu interes și o fidelitate demne de admirat”⁷².

Și alți istorici și publiciști, mai ales bănățeni⁷³, au atras atenția în repetate rînduri asupra importanței cronicii și asupra locului pe care ar trebui să-l aibă Nicolae Stoica în istoriografia românească ; din păcate, *Cronica Banatului* a continuat să rămînă inedită și după intrarea ei în patrimoniu public, iar cronicarul la fel de puțin cunoscut. Abia după editarea cronicii, în 1969, lucrurile s-au schimbat în ambele privințe.

VI. IZVOARELE

Stabilirea exactă și completă a izvoarelor unei cronici, obligatorie pentru edițiile critice, este o operațiune laborioasă, care cere multe și variate lecturi, investigații și comparări de texte. Ea devine cu atît mai dificilă, cu cît, fapt obișnuit în istoriografia medievală, autorii nu-și indică sursele.

În cronică sa, Nicolae Stoica menționează trei nume dintre autorii pe care i-ar fi utilizat : cronicarul bizantin Teofanes, cronicarul sârbo-român Gheorghe Brancovici și istoricul român Petru Maior. O comparație între textele acestora și cel al lui Stoica duce la concluzia că de fapt el n-a cunoscut decât *Istoria* lui Maior, dar pe aceasta n-a folosit-o deloc. Pe celelalte două nu le-a avut la îndemână și pe autori îi cunoaște din alte izvoare, iar textele lor le-a folosit din prelucrări tirzii.

Pornind de la evenimentele istorice cuprinse în *Cronica Banatului*, după multe căutări în lucrări similare din literatura istorică română și străină, care relatează aceleași evenimente și pe care Stoica le-ar fi putut vedea sau chiar le-a avut în biblioteca sa, am reușit să stabilim pentru cea mai mare parte a cronicii sursele utilizate.

Izvoarele lui Nicolae Stoica, în afara celor arheologice, epigrafice, numismatice, de care am amintit, au mai fost unele cărți populare, folclorul, cronografe, cronologii, synopsis-uri de istorie universală, *Istoria slovenilor* a lui Iovan Raici⁷⁴, *Istoria Banatului Timișan* a lui Griselini⁷⁵, calendare și presă, informații orale, diverse notițe proprii anterioare sau unele însemnări ale altora, broșuri contemporane despre Napoleon și poate unele jurnale de campanie ale regimentelor grănicerești bănățene. Cum se poate vedea, Stoica a utilizat izvoare destul de multe, din domenii și în limbi felurite.

Pentru partea întâi a cronicii, cea de istorie veche, autorul a avut drept sursă una sau mai multe din acele istorii universale sintetice (synopsis-uri), în care sînt redată în ordine cronologică principalele evenimente istorice. Stabilirea exactă a lucrărilor consultate de cronicarul bănățean este dificilă ; sursele sale de informare au fost desigur istorii de genul celor scrise de I. M. Schröckh⁷⁶, I. L. Gottfried⁷⁷, S. Katona⁷⁸ ș.a. *Istoria* celui dintîi o avea chiar în biblioteca proprie. În general, faptele relatate de aceștia sînt redată de Stoica mai rezumativ. *Faptele lui Hercule*, integrate la istoria grecilor, ca fapte istorice, sînt luate după unele cărți populare, care circulau în manuscris sau chiar tipărite ; pentru Alexandru cel Mare a folosit propria traducere din Curtius. În partea de istorie romană, face apel adesea la monumentele vechi găsite în regiune. În cîteva rînduri citează inscripții de pe monumente sau legende ale unor monede, provenite de la romani, din secolele I–IV e.n. Pentru istoria Bizanțului s-a folosit – în afara rezumatelor de istorie universală amintite – și de unele cronografe, mai ales pentru povești și legende.

Pentru partea a doua (anii 892–1716), Stoica este tributar ca informație în primul rînd istoricului sîrb Iovan Raici și italianului Griselini, apoi unor cronologii românești și unor surse bizantine ; la cele din urmă a ajuns printr-un intermediar neidentificat încă. *Istoria* veacurilor XIV–XVII din *Cronica Banatului* este de fapt o împletire de împrumuturi din cei doi istorici amintiți, Raici și Griselini. În urma cercetării pe care am întreprins-o, se poate afirma că la baza evenimentelor din această epocă – survenite în Peninsula Balcanică, în Țara Românească și Moldova – stau informațiile luate din istoria lui Raici, iar la baza celor ce se referă la Europa Centrală, inclusiv evenimentele din Transilvania și Banat, stau informațiile din Griselini. Astfel, marile bătălii antiotomane – a sîrbilor la Kosovo Polje (1389), cea a românilor la Rovine (1394), cu toate amănuntele și datele de cronologie, dar

și cu unele greșeli – sînt traduse după istoria lui Raici⁷⁹. După același sint și capitolul antiotoman al luptelor lui lancu de Hunedoara și Paul Chinezu, precum și parte din domnia lui Matia Corvinul⁸⁰. Tot din Raici sînt inspirate și părțile de istorie a Țării Românești și Moldovei în secolul al XVI-lea, precum și căderea Belgradului sub turci și bătălia de la Mohaci⁸¹. Partea consacrată lui Mihai Viteazul și urmașilor săi stă sub influența ambelor istorii citate⁸². Lucrurile merg așa, cu traduceri, dar mai mult rezumări, din ambii istorici, pentru tot cursul secolului al XVII-lea și pînă la 1713, cînd împrumuturile din Raici încetează.

Pentru marile evenimente din centrul Europei și din Transilvania – ca, de pildă, războiul țărănesc condus de Gheorghe Doja, înaintarea lui Soliman cel Mare în Ungaria și luptele împotriva lui, conflictele dintre Ferdinand și Zapolya – Stoica s-a inspirat din Griselini⁸³.

Pentru perioadele în care nu găsește referiri la țările române de la răsărit și sud de Carpați în Raici și Griselini, Stoica se limitează la redarea unor simple liste cronologice de domni. Pentru Țara Românească s-a servit de o cronologie, care, cu excepția începutului, este aproape identică cu cea folosită de autorul *Letopiseșului Cantacuzinesc*⁸⁴; pentru Moldova a utilizat lista domnilor, publicată la sfîrșitul *Psaltirii* tipărite la Iași în 1817⁸⁵.

Evenimentele privind căderea Constantinopolului sub turci se pare că Stoica le-a luat după o relatare foarte asemănătoare cu cea atribuită lui Nestor Iskender⁸⁶, poate o variantă care circula în Banat sub formă de manuscrise, pe vremea cronicarului⁸⁷.

Partea a treia a *Cronicii Banatului*, cea mai vastă, continuă să-l aibă ca izvor pe Griselini pentru perioada 1716–1739⁸⁸. Dar tot pentru acest răs timp și mai ales pentru războiul austro-turc încheiat prin pacea de la Belgrad, ca și pentru răscoala din regiune, Nicolae Stoica are informații orale prețioase de la bătrîni, unora amintindu-le și numele: „*moșu Martin Văleanu de la Corni și alți moși me-au povestit*”, scrie el, sau: „*moșu Ion Nămăilă din Corni, ce-au fost săiman, de acea groaznică batae povestea*”.

Evenimentele dintre 1739 și 1759 se bazează pe același gen de informații, unele mai ales ale tatălui său.

Ceea ce urmează constituie mai cu seamă propriile amintiri ale lui Stoica; între 1759 și 1825, cea mai mare parte a cronicii se transformă în memorii. Cronicarul scrie această parte a lucrării sale bazat pe amintiri, pe însemnările făcute de el sau de alții, pe scurta cronică proprie de la Corni, pe unele broșuri contemporane și, poate, pe unele jurnale de campanie. Însemnările, asupra valorii cărora a atras atenția Nicolae Iorga, sînt notații fugare, însă precise, cu date de ani, luni și chiar zile; numai prin utilizarea lor se poate explica precizia cronologică din cronică, scrisă la o atît de mare distanță de timp după evenimentele trăite. O însemnare scurtă, de cîteva rînduri sau chiar mai puțin, îi trezește autorului amintiri pe care le povestește pe cîteva pagini. De exemplu, întîlnirea sa cu haiducii de la Pripăț are o însemnare de patru rînduri, iar în cronică mai bine de șase pagini. La baza amplei relatări a războiului din 1788–1791, o adevărată monografie, stă cronică scurtă de la Corni despre care s-a vorbit mai sus, și, probabil, însemnările din jurnalele de campanie.

Evenimentele de istorie universală, dominate de figura lui Napoleon, sînt inspirate în cronică dintr-una din broșurile care circulau pe-atunci în

limbi străine, dar și în limba română, care îi erau cunoscute lui Stoica, două figurând chiar în biblioteca sa.

Spre ilustrarea modului de folosire a surselor de către cronicarul bănețean, citeva exemple ni se par necesare.

Pentru felul cum ia informații din Raici și pentru cunoștințele sale de limbă sîrbă și slavă veche, redăm în text paralel un scurt pasaj, ilustrativ și pentru limba lui Stoica :

(Raici, C. VIII, cap. VII, § 3–4)

Sam Baiazit s Milevoiu suprugoiu
svoeiu v ruki pal Tamerlanu živ, koto-
rago on v želeaznei kleatcea zlatimi
verigami sviazana, s soboiu vel i elizdi
ašte na konia seasti hoteal, vseгда Ba-
iazita vmeasto stolika upotreblial...
toi ește sviazan s psami pod trapezoiu
ego krupic sobiral; supruge ego,
dšti Lazaria caria i kniaza, Mileva, do
poiasa obnaženna sušti pitie podnosila.

(Stoica, f. 45)

Baiazet cu sine avea pre Mileva,
fămeăia sa... Pre Baiazet cu femeia
tătarii îl prinsă, în căsuță, călîtcă de
fer îl închisă, în Persia i-au dus. Di pe
el încăleca. Cînd prinzia Tamir, Baia-
zet legat, cu ciinii sub masă oasele
glodea. Dar femeia lui, Mileva, până
în briu despoiată, băutură meseănilor
da.

Pentru modul cum s-a tradus din limba latină în slavo-sîrba lui Raici, iar din aceasta în limba română de către Stoica, redăm epitaful de pe mormintul lui Vladislav, după înfrîngerea de la Varna. Raici îl redă după cronica lui Brancovici, care l-a rîndul său îl citează pe Bonfini și pe alții.

(Raici, C. IX, cap. V, § 5)

Romulidae Cannas, ego Varnam clade notavi,
Discite Mortales non temerare fidem,
Me nisi Pontifices iussissent rumpere foedus,
Non ferret Sciticum, Pannonis ora iugum.

Drevle Rimliane Kannu gibeliu svoeiu
Az že Varnu znamenah podobnea moeiu.
Naviknite smertnii ne poročit vearu
Ašte bi mnea ierarsi vă tom ne poveleali,
Eže zaveastanie narušiti danno
Ne nosila bi Skythsko Pannonia igo

(Stoica, f. 48)

Romanii odată pierind să ține minte Cana,
Așa și de a mea se va pomeni, Varna.
Învățați-vă muritori, că eu credința n-ași fi călcat,
De n-ași fi fost de ierar înșălat.
Căroră a lor porunci de nu le-ași fi fost supus,
Nici Panonia în jugul schitilor n-ar mai fi ajuns.

Pentru felul cum s-a folosit de lucrarea lui Griselini, redăm de asemenea în text paralel două scurte fragmente :

(Griselini, p. 57)

Dosa hatte besten Leute voran an der Spitze, und die Menge, auf die er wenig rechnen durfte, hinter ihnen. Das Gefecht war anfangs äusserst blutig ; man stritt von beiden Seiten mit einer Hartnäckigkeit, die den Sieg lange zweifelhaft liess, bis er sich endlich für die Siebenbürgen erklärte.

(Ibidem, p. 145–146)

Der Grosvizir zog sich mit den Ueberbleibseln seiner Armee bis Nissa zurück. Sie mochte sich noch auf dreissigtausend Mann belaufen. Ein anderes Korps war gegen Orsova aufgebrochen, um diesen Platz zu vertheidigen ; aber Mercy jagte sie auseinander, und so blieben die Gränzen des Banats von dieser seite, bis über den Pas Demircapi, oder das einserne Thor eröffnet.

Desigur că nici față de aceste izvoare de bază și nici față de altele Stoica nu procedează întotdeauna la fel. De cele mai multe ori rezumă și prelucrează. Socotim că am lărgi prea mult spațiul acordat izvoarelor, dacă am da și asemenea exemple.

(Stoica, f. 55 v.)

Doja oastea sa cea mai bună nainte în front o pusă, iară cea slabă, multă strinsură, dindărăt avea. Și începură batalia zdrăncănoasă și morticioasă, de-amindoo părțile bine știindu-să și ca turbați să căsăpea. Însă abea ardeleării pre ungureăni li spar-sără.

(Ibidem, f. 89)

Marele vizir cu arma ce-i mai rămăseăse, el să trasă la Niș îndărăt, că tot vro 30 000 de oameni mai avea. Și alt corp de turci venea ca Orșova să o apere, ci ajungînd ghegeneralu Merți indată la Orșova, să dusără. Și așa acu rămasă granița Banatului de partea stingă a Dunării deschisă.

VII. LIMBA

Lăsînd pe seama specialiștilor studierea limbii și stilului cronicarului bănățean, ne mărginim la cîteva considerații generale.

Nicolae Stoica scrie în graiul local, vorbit în părțile din sud-estul Banatului. Partea de memorii este scrisă mai cursiv, mai apropiat de limba literară ; celelalte au o exprimare mai greoaie, oarecum închistată în canoane ale limbilor din care traduce, sirba și mai ales germana.

Particularitățile fonetice sînt cele ale graiului bănățean, așa cum îl înțelegem și astăzi pe Valea Cernei și în Almăj.

În vocabular abundă regionalismele și cuvintele străine, de origine germană, îndeosebi cele care indică noțiuni militare și administrative, legate de stăpînirea austriacă în Banat. Cea mai mare parte din ele sînt azi dispărute din limba română.

Topica frazei în cea mai mare parte este cea a Școlii Ardelene ; predicatul stă de obicei la sfârșitul propoziției. Stoica folosește adesea, în narațiuni, propoziții scurte, unele chiar eliptice.

Cronica are și o valoare literară aparte ; unele părți, prin cursivitatea narațiunilor, expresivitatea descrierilor, puterea de evocare, ca și prin utilizarea de mijloace artistice, se citesc și astăzi cu multă plăcere.

Deoarece s-au dat în cuprinsul introducerii destule citate, aci ne vom mărgini la un fragment în care cronicarul descrie drumul său pînă în munți, la haiduci, și la un portret pe care-l face lui Visarion Sarai.

Mergînd la Carlovăț, află la Prilipăț că lotrii l-au luat din sat pe preot, pentru a se răzbuna pe el, căci le îpușcase un tovarăș. Merge să-l scape : „Eu, preot tînăr, lăsîndu-mi aci disagii, în dolamă frumoasă, briu, bit în mină, calu încălecai, plecai. De cale pre cine întrebai nu știai spune. Mai sus eșind, aflai un copil la niște oițe. Îl întrebai : «Încătro-s feciorii de codru ?». El : «Nu știu, n-am văzut, n-am auzit», ca și alții răspunsă. Eu ziși : «Dar putea-voi pre aicea eși sus la ei ?». Zisă : «Putea». Eu călare suind în sus, eram în mari gînduri vîrit. Ce voi vorbi, una, alta, doară i-aș muia. Cnezu îmi spuseăse că-s 16 înși, cu doi harambași, Trăilă și Miclău, rai. Eu ritoricesc, filosofesc gîndindu-mă, dau pinteni în sus. Făr de veăste mie două puști în piept mă boldiră : «Predai se !». Văzîndu-i schimosiți, din șa jos căzui, bună ziua ziși. Pieptu, genunchii, mîinile tremura, să scutura, cu dinții în gură. Acu eu pălăria din cap a lua, calu a lega, nu puteam. Tremurînd întrebai : «Unde-i jupînu capitan Trăilă ?». Zisără : «În culme, sus». Cu retorica mea, tot gîndu pierdui, la vorba chinezului venii, că în mîni și în gheăre le-am venit. Ce făcui ? ! În sus pășiam, din dos că vor da în mine gîndiam, supărat de moarte eram”.

lată-l și pe Visarion, „sfîntul”, cum îl știa de la episcopul Vichentie Popovici și de la tatăl său : „... un calugher urit, în cap și în picioare bătrîn, cu cureauă reă încins ... ruptură de pustilnic ... cu o rasă cîrpită, în opinci, făr de obeăle, căciulă călugărească, ploștită, cărunt, slăbit, făr dinți în gură, vorbind ceva rumîneăște ... Nu mîncă, nu beă, decît după ameazi, la chindie, scoțînd din sîn săculețu cu lîntea și olcuță mică, în careă 9 grăunță de lînte cu apă ferbea, zeama o sorbea, boabele cîte unu rumegînd le înghițea ...”.

Cronica Banatului, ca dealtminteri și alte lucrări ale lui Nicolae Stoica, unic reprezentant al Banatului în literatura cronicărească, prezintă interes nu numai pentru istorici, ci poate constitui obiect de studiu și pentru lingviști și istoricii literari.

VIII. ÎNCERCĂRI ANTERIOARE DE EDITARE

Unele părți din cronică au mai fost reproduse și în trecut în studii și articole care s-au ocupat de trecutul Banatului ; de obicei aceleași. Unii au publicat după textul original (Patriciu Drăgălina, Bujor Surdu), alții după copia modernă aflată la Muzeul din Timișoara (Aurel Bugariu).

Patriciu Drăgălina în lucrarea citată reproduce și câteva pagini din *Cronica Banatului*. O comparație cu textul original arată că autorul a avut față de acesta o atitudine pe care tehnica edițiilor textelor vechi n-o îngăduie : cuvinte schimbate, omisiuni, inversări de cuvinte. Mai mari sînt intervențiile sale în textele publicate mai tîrziu în *Calendarul Romînului*. Intr-unul din ele, reprodus de Coriolan Buracu⁸⁹, deosebirile față de original sînt atît de mari, încît dau impresia unei variante aparte.

La fel stau lucrurile și cu fragmentele publicate de Ion Stoia-Udrea⁹⁰ și de Ioan Dimitrie Suciu⁹¹, tot după P. Drăgălina, cu abateri mari de la textul original (omisiuni de cuvinte sau schimbări în propoziții, care alterează sensul)⁹².

În 1947, Aurel Bugariu dă cititorilor, pe lîngă o scurtă biografie a lui Nicolae Stoica, și o prezentare analitică a cuprinsului cronicii, mai multe pagini din aceasta, reproduse după o „caligrafică transcriere, făcută de un anonim isteț”, împrumutată de la Biblioteca Academiei⁹³. Dacă A. Bugariu a respectat textul copiei și foarte probabil că lucrurile stau așa, înseamnă că „istețul” copist a făcut atît de multe schimbări ale textului original, încît, citind „fragmente caracteristice” reproduse și comparîndu-le cu textul original al lui Stoica, lectorul se crede în fața altei redactări sau a unei variante cu totul deosebite. Omisiunile mari, unele adăugiri cu alterări de sens, amestec în topica frazei, traduceri în limba romînă a unor cuvinte care la Stoica sînt în limba germană, rezumări ale textului original fac să nu mai poată fi vorba de o copie, ci de o adevărată prelucrare.

Și Patriciu Drăgălina și vechiul copist, care se vede că intenționa o publicarea parțială a cronicii, au făcut modificările probabil cu intenția și sub justificarea clarificării textului, pentru a-l face mai apropiat de limba literară și deci mai ușor de citit. Totuși, indiferent de scop, în tehnica de editare a textelor de cronici sau documente nu se admit asemenea procedee, ele fiind considerate abateri grave de la o metodă universal recunoscută.

În anii din urmă au apărut două articole ale istoricului Bujor Surdu, contribuții valoroase la istoria Banatului⁹⁴ ; unul dintre ele are în anexă și fragmente din cronica lui Nicolae Stoica. De asemenea, a publicat și partea de memorii consacrată războiului austro-turc din 1788–1791, precedată de un studiu introductiv, în care se face un scurt istoric al războiului, atrăgîndu-se din nou atenția asupra importanței cronicii pentru istoria Banatului⁹⁵. Fragmentele se publică după un microfilm, aflat la Cluj. Fără îndoială, reproducerea este superioară încercărilor anterioare amintite. Totuși, probabil din cauza lipsei de claritate a microfilmului, nici în acest caz nu se îndeplinesc total și în mod corespunzător principalele condiții cerute unei atari întreprinderi : lectură exactă și completă, reproducere fidelă și punctuație corectă.

Cu toate lipsurile acestor încercări de editare a unor părți din cronică, celor care le-au publicat nu li se poate contesta meritul de a fi pus în circulație știri prețioase pentru istoriografia romînească, care au servit la completarea informației istorice despre Banat.

IX. NOTĂ ASUPRA EDIȚIEI

În transcrierea textului cronicii cu caractere latine am adoptat metoda folosită în cadrul colecțiilor Academiei, „Cronicile medievale ale României” și „Documenta Romaniae Historica”, adică cea interpretativă, cu o singură deosebire, a redării literei chirilice **ѣ** (eati). Pe aceasta, ținând seama de pronunția regională, am transcris-o aproape peste tot cu *eă* în loc de *ea*⁹⁶.

Cuvintele prescurtate le-am întregit tacit⁹⁷.

Parantezele le-am folosit astfel : cele rotunde, (), sînt ale autorului cronicii ; cele unghiulare ascuțite, < >, le-am folosit pentru a introduce în text cuvinte sau pasaje din varianta A, care completeau textul variantei B, cea de bază, sau îl explicitau ; în paranteze mari, drepte, [], am pus intervențiile ulterioare ale autorului.

Numele proprii străine, mai ales cele germane, care abundă în text, le-am transcris în pronunția lui Stoica și în felul în care le-a scris el, nu cum se scriau ele corect în limba originală. Deci, Șlegel, nu Schlegel ; Henig, nu Hönig ; Clerfe, nu Clerfait ; Brancovici, nu Branković ; Lineville, nu Lunéville ș.a.m.d.

Titlurile capitolelor și paragrafelor care ne aparțin le-am dat în paranteze ascuțite. La fixarea lor, ca dealtfel și la împărțirea pe capitole, ne-am ghidat după tabla de materii a autorului.

La urmă am adăugat un glosar de regionalisme și barbarisme din cuprinsul cronicii, pe care le-am socotit absolut necesare pentru înțelegerea textului ; de asemenea, obișnuitul indice de nume.

NOTE

¹ Vezi : D. Mioc, A. Armbruster, C. Feneșan și H. Jaeger, „*Autobiografia*” lui Nicolae Stoica de Hațeg, în „*Mitropolia Banatului*”, XXIV (1974), nr. 7–9, p. 487–494.

² Date despre ea vezi mai jos.

³ Asupra datei nașterii există păreri deosebite și unele discuții, care își au originea în chiar spusele contradictorii ale cronicarului. În diferite rinduri și în diverse locuri își pune data nașterii la : 24 februarie 1750, 1751 sau 1752 și la 15 spre 16 februarie 1752. „În anu 1750 februarie 24, în simbăta Sf. Theodor Tiron sînt născut eu, Nicolae Stoica, fecioru p. Athanasie și Varvara” notează el pe o *Cazanie* de Rîmnic (N. Iorga, *Observații și probleme bănățene*, București, 1940, p. 82) ; și tot acolo : „... sînt născut eu, Nicolae, anu 1752 fevr. 24”. Dar pe *Biblia* aflată la biserica din Prigor se află o însemnare din 1792 : „1752 februar 15 spre 16, spre simbăta sfintului Theodor Tiron, sînt născut eu, Nicolae Stoica” (N. Iorga, *op. cit.*, p. 91). În aceste date sînt și citeva elemente comune, incontestabile : luna februarie și simbăta Simtoaderului (este fără îndoială vorba de sărbătoarea cu dată schimbătoare a sfintului amintit, cea care cade întotdeauna în prima simbăta din postul mare și nu de cea fixă, din 17 februarie). Cum se explică aceste date contradictorii ? Foarte probabil că Nicolae Stoica deținea de la părinți informația că este născut în simbăta sfintului Theodor Tiron, fără a i se fi transmis cu exactitate și anul nașterii. Evaluîndu-și vîrsta, cu aproximație de un an, nefiind încă introduse registrele pentru nașteri, și plecînd de la sărbătoarea amintită, ca preot, a știut să calculeze, pe baza pascăliilor, și data zilei. Și într-un an și în celălalt, cu diferență de o zi în ambele cazuri, datele sînt exacte : 23–24 februarie pentru 1751 și 14–15 februarie pentru 1752. Cei care s-au ocupat de cronicar au

opinat pentru una sau alta din cele trei date. Anul 1750 bănuim că este a lectură greșită a editorului. În ce ne privește, ne-am fixat asupra datei de 24 februarie 1751, ca cea mai probabilă, pe următoarele temeuri : 1) În cuprinsul *Cronicii Banatului* afirmă că este născut la zece luni după venirea tatălui său la Mehadia. Or, acest fapt a avut loc în primăvara anului 1750 ; deci nașterea sa nu putea avea loc decît în 1751 ; în *Cronica Mehadiiei . . .*, unde are cele mai multe date autobiografice, afirmă : „1751, în februarie, m-am născut la Mehadia . . .” ; 3) Își începe școala în 1757 ; e greu de presupus că a fost trimis la școală la 5 ani ; 4) În *Cronica Banatului*, pe care o încheie în noiembrie 1827, Stoica scrie : „Mie 76 de ani trecură . . .”, iar în cea a Mehadiiei, scrie, la 16 octombrie 1829, că se află în „al 79-lea an”. Ambele afirmații din cronică duc la concluzia că anul nașterii este 1751. Admiterea anului 1752 ca an al nașterii cronicarului ar fi în contradicție cu afirmațiile de mai sus ; dacă l-am admite, Stoica în noiembrie 1827 ar fi avut numai 75 ani trecuți, iar în octombrie 1829 nu ar fi fost în al 79-lea an al vieții, ci în al 78-lea. Nu cu multă vreme în urmă, I. B. Mureșianu, pe baza lecturii personale a unei însemnări, ca și a unei presupuse confuzii în textul cronicii, socoate ca „dată verosimilă a nașterii anul 1752, luna februarie, 24” (vezi „Mitropolia Banatului, XXVII, 1977, nr. 7–9, p. 500–501). Numai că lucrurile nu pot sta așa ; în opțiunea lui I. B. M. este o inadvertență : în anul 1752, pentru care optează , Paștile au căzut la 29 martie, deci simbăta Sf. Teodor a fost la 14–15 februarie, iar în 1751, Paștile au fost pe 7 aprilie, iar Simtoaderul pe 23–24 februarie. Prin urmare, ori admite anul 1752, și atunci ziua nu poate fi 24 februarie, ori admite ziua de 24 februarie, și atunci anul nu mai este 1752, ci 1751. În ce ne privește, am arătat mai sus de ce ne-am oprit asupra anului 1751.

⁴ „1757 Wurde ich in Mehadia in die Schule gebracht”, scrie el în *Cronica Mehadiiei*, f. 98.

⁵ *Cronica Banatului*, ed. I-a, p. 190.

⁶ N. Iorga, *op. cit.*, p. 82–83.

⁷ *Ibidem*, p. 99.

⁸ Relatările lui Stoica despre rolul său de tîlmaci și despre discuțiile împăratului cu localnicii sînt intru totul confirmate de raportul lui Iosif al II-lea. (Vezi Ion Negru, *Contribuție la cunoașterea Banatului «Jurnal de călătorie din 1773 al împăratului Iosif al II-lea»*, Timișoara, 1943, p. 39–40).

⁹ Theodor Iancovici de Mirievo a fost o autoritate recunoscută în probleme de învățămînt. După ce contribuie serios la organizarea învățămîntului în Banat, este cerut pentru același lucru în Rusia de împărăteasa Ecaterina, unde și pleacă.

¹⁰ Amănuntele în cronică ; vezi și Aurel Bugariu, *Cronica Banatului de Nicolae Stoica de Hațeg, din 1683–1827*, Timișoara, 1947, p. 6 a extrasului.

¹¹ Antoniu Marchescu, *Grănicerii bănățeni și comunitatea de avere*, Caransebeș, 1941, p. 82.

¹² N. Iorga, *op. cit.*, p. 88.

¹³ În 1815 i se aduc mulțumiri de către episcopul Vidac (vezi Caius Pascu, *Lăudarea protopopului Nicolae Stoica . . .*, în „Vestul”, nr. 753 din 4 martie 1933).

¹⁴ Ion B. Mureșianu, *O afirmare românească : biserica de la Băile Herculane din 1803, ctitorită de protopopul Nicolae Stoica de Hațeg*, în „Mitropolia Banatului”, XXVII (1977), nr. 7–9, p. 494–504.

¹⁵ Este vorba de Iosif Iorgovici, Constantin Diaconovici-Loga și Dimitrie Țichindeal.

¹⁶ Arh. St. Timișoara, Protocolul de circulări din Cuptoare, fond 4, 242/2, f. 81.

¹⁷ *Ibidem*, f. 83.

¹⁸ *Ibidem*, f. 142.

¹⁹ *Ibidem*, f. 190.

²⁰ *Ibidem*, f. 98 și 118 v.

²¹ Ioan Lotreanu, *Monografia Banatului*, vol. I, Timișoara, 1935, p. 327.

²² A se vedea *Calendarul Romînilor* pe anul 1930, p. 60–61 și pe anul 1931, p. 65–66 ; Ștefan Meteș, *Mănăstirile românești din Transilvania și Ungaria*, Sibiu, 1936, p. 197–198, și Nicolae Cornean, *Monografia eparhiei Caransebeșului*, Caransebeș, 1940, p. 106.

²³ *Cronica Mehadiiei . . .*, ms. p. 6–7.

²⁴ Damaschin T. Bojincă, *Anticile Romanilor, acum întia oară românește scrise*, Buda, vol. I, 1832, vol. II, 1833. Citat din vol. II, p. 198–200, nota.

²⁵ *Ibidem*.

²⁶ *Cronica Mehadiiei . . .*, ms. p. 102.

²⁷ Arhiva Mitropoliei din Sremski Karlovci – R. S. F. Iugoslavia ; un xerox în posesia noastră. Intenționăm să publicăm acest interesant catalog într-o revistă de specialitate.

²⁸ Xerox în posesia noastră. Documentele le-am pus la dispoziția lui Andrei Busuioceanu, care le-a publicat în „Studii și materiale de istorie medie”, IX (1978), p. 167–170.

²⁹ Dr. Dimitrie Cioloca, *Biblioteca protopopului Mehădiei Nicolae Stoica de Hațeg*, în „Altarul Banatului”, II (1945), p. 346–354.

³⁰ Arh. St. Timișoara, fondul citat, f. 228.

³¹ *Istoria literaturii române*, vol. II, București, 1968, p. 106.

³² Arh. St. Timișoara, Of. parohial ort. rom. Mehădica, nr. 4, semnează pe 16 decembrie 1832; vezi și Dănilă Puia, *Ordine, completări, însemnări, note și observații ale protopopului Mehădiei, Nicolae Stoica de Hațeg*, în „Mitropolia Banatului”, XXIII (1973), nr. 7–9, p. 505, unde se afirmă că ultima notiță e din 19 decembrie 1832.

³³ Și în privința datei morții, ca și a nașterii, există informații contradictorii. Pe un *Minei* aflat la Corni, o însemnare precizează: „Precum să să știe că părintele protopresviter Nicolae Stoica au răpăosat în 6 dechemvrie 832” (N. Iorga, *op. cit.*, p. 74); alta, pe un *Apostol* de la Mehădia, că: „În anul 1832 ianuar în 8 au murit protopop Stoica” (*Ibidem*, p. 84). Dar pe o *Evanghelie* tot de la Mehădia, Stoica mai semna la 26 martie 1834! (*Ibidem*, p. 83). Poate unele date să fie lecturi greșite ale editorului; nu am avut posibilitatea de a le verifica. Plecând de la ele, cei care au scris despre viața cronicarului s-au fixat asupra uneia sau alteia din datele de mai sus, aflate în însemnările publicate de Iorga, Buracu sau Mureșianu. De fapt, cronicarul se stinge din viață la 6 ianuarie 1833, fiind înmormintat la 8 ianuarie. În protocolul pentru morți de la Mehădia, pe anii 1831–1872, nr. 2, se scrie, pe rubrică, că: protoprezviteru Nicolae Stoica de Hațeg a decedat la anul 1833, ianuarie în 6, la Mehădia, în anul vieții 85, de bătrînețe și tuse, cuminecat și ispoveduit, îngropat în 8-lea ianuarie 1833 de către preotul Dimitrie Magearu din Mehădia (f. 4–5). Data e confirmată și de o circulară a episcopului Maxim Manuilovici, care îl numește administrator protopopial pe Ioan Tomici, protopopul de la Caransebeș (Arh. St. Timișoara, fond Cuptoare, f. 259).

³⁴ N. Iorga, *op. cit.*, p. 82–83.

³⁵ *Ibidem*, p. 83.

³⁶ Andrei Ghidiu – Iosif Bălan, *Monografia orașului Caransebeș*, Caransebeș, 1909, p. 49–50.

³⁷ Vezi Viorel Țigu, *Un document inedit despre protopopul Gheorghe Stoica de Hațeg*, în „Mitropolia Banatului”, XXV (1975), nr. 7–9, p. 404–405.

³⁸ *Ibidem*.

³⁹ Cartea se află în Biblioteca Academiei, fondul de carte rară.

⁴⁰ N. Iorga, *op. cit.*, p. 84. Vezi și Ilie Cămpianu, *Intregiri la biografia lui Nicolae Stoica de Hațeg*, în „Mitropolia Banatului”, XXVI (1976), nr. 1–4, p. 250–251.

⁴¹ *Cronica Mehădiei...*, ms. p. 102.

⁴² Numele celor 14 copii, în ordinea nașterii lor, par să fi fost următoarele: Iosif (1777–1778), Elisaveta (1778–1787), Natalia (1781–1784), Alexie (1784–1789), Varvara sau Versavia? (1787–1788), Mihai sau Nicolae? (ian. ? 1789–1796), Athanasie (nov. 1789–?), Ana (1792–?), Maria (1794–1798), Nicolae (1797–1798), George (1799–1800), Dimitrie (1801–1801), Catarina (Cătălina) (?–1830 oct. 1), Măriuța (?–1832 ap. 18). Datele după N. Iorga, *op. cit.*, p. 92; A. Bugariu, *op. cit.*, p. 22, și mai ales I. Cămpianu, *op. cit.*

⁴³ *Cronica Mehădiei...*, ms. p. 102.

⁴⁴ Ilie Cămpianu, *op. cit.*, p. 250.

⁴⁵ Aurel Bugariu, *op. cit.*, p. 22–23. Lectura pasajului cu noblețea i-a fost comunicată autorului de Marius Moga.

⁴⁶ Arh. St. Timișoara, fond Cuptoare, f. 166, circulara nr. 11/514. La aceeași dată semna și pe Condica de la Pătaș (Vezi Dănilă Puia, *op. cit.*, p. 491).

⁴⁷ Vezi D. Puia, *loc. cit.*, I. B. Mureșianu, *op. cit.*, p. 496, și *Povești moșăști...*, ms., f. 5 și f. 54.

⁴⁸ B.C.S., ms. nr. IV/34.132.

⁴⁹ De faptul că Stoica ar fi fost de neam nobil se îndoia și Aurel Bugariu, *op. cit.*, p. 22–23.

⁵⁰ *Bibliografia românească veche*, sub nr. 385.

⁵¹ Contribuția lui Stoica la traducerea catehismului a fost semnalată de A. Bugariu încă acum 30 de ani, dar nu i s-a dat atenție de către cei care s-au ocupat de trecutul școlii românești. Dr. Gheorghe Mihailović, în a sa *Srpska bibliografija XVII veka*, admite, fără temeii documentar, că traducerea în limba germană a fost făcută de Athanasie Deme-trovici Sechereș, iar cea în limba română de episcopul Aradului, Pahomie Knejevici (. 131).

⁵² *Bibliografia românească veche*, sub nr. 485.

- ⁵³ Ne bucură faptul că după apariția *Cronicii Banatului*, în 1969, cei care s-au ocupat de istoria învățămîntului românesc au dat atenția cuvenită rostului lui Nicolae Stoica în organizarea școlilor din Banat și în alcătuirea unor manuale. Vezi mai ales excelenta lucrare a lui P. Radu și D. Onciulescu, *Contribuții la istoria învățămîntului din Banat pînă la 1800*, București, 1977.
- ⁵⁴ Vezi Nicolae Bocșan, *Manuscrise bănățene din secolul al XVIII-lea*, în „Studii de limbă, literatură și folclor”, IV (1978), Reșița, p. 421–431.
- ⁵⁵ Stoica n-a dat titluri lucrărilor sale originale, cu excepția uneia; ele au fost atribuite de noi.
- ⁵⁶ Ms. p. 7–8.
- ⁵⁷ *Ibidem*, p. 8.
- ⁵⁸ *Ibidem*, p. 75–76 și 102.
- ⁵⁹ N. Iorga, *op. cit.*, p. 105–112.
- ⁶⁰ *Ibidem*, p. 109.
- ⁶¹ Manuscrisul se păstrează la Muzeul orașului Virșeț din R. S. F. Iugoslavia. Textul în limba germană se află sub tipar, publicat de editura Kriterion.
- ⁶² Ms. f. 5.
- ⁶³ Isaia Stoica era în 1853 sergent în compania de elită a regimentului româno-bănățean nr. 13 („Foaia Diecezană”, nr. 25 din 1887). Între 1889 și 1904, ca „oficial în pensie”, este membru al sinodului eparhial al Diecezei Caransebeșului, reprezentînd cercul Mehadiei (*Calendarul Românilor pe anii respectivi*). Probabil mort în 1905 sau 1906.
- ⁶⁴ Vol. I (1899), p. 9–10 și vol. III (1902), p. 188, notă.
- ⁶⁵ *Analele Academiei Române, Dezbaterile*, t. LXIII (1942–1943), p. 49.
- ⁶⁶ Coriolan Buracu scria în 1924, referitor la manuscris: „Orice încercare de a-i da de urmă pînă azi a rămas zadarnică” (*Muzeul General Cena în Băile Herculane și Cronica Mehadiei*, T. Severin, 1924, p. 22).
- ⁶⁷ Aurel Bugariu, *Mărturii din trecut*, București, 1940, p. 49–51.
- ⁶⁸ *Idem*, *Cronica Banatului...*, p. 3 a extrasului.
- ⁶⁹ *Cronica Mehadiei și a Băilor Herculane*, ms., p. 102.
- ⁷⁰ Damaschin T. Bojincă, *op. cit.*, vol. II, p. 198–200, nota.
- ⁷¹ N. Iorga, *op. cit.*, p. 58.
- ⁷² Vezi mai sus, nota 65.
- ⁷³ Patriciu Drăgălina, Coriolan Buracu, Ioachim Miloia, Ion B. Mureșianu, Nicolae Cornean, Ioan Dimitrie Suci, Ion Stoia-Udrea, Virgil Birou, Marius Moga, Aurel Bugariu, A. Țintă, Th. Trăpcea, Ion Georgescu și mai ales Bujor Surdu. A se vedea bibliografia la sfîrșitul acestei introduceri, precum și capitolul „VIII. Încercări anterioare de editare”.
- ⁷⁴ *Istoriya raznih slavjanskih narodov, naipače Bolgari, Horvatovă i Serbovă*, Viena, 1794–1795, 4 vol.
- ⁷⁵ *Versuch einer politischen und natürlichen Geschichte des Temeswarer Banats...*, Viena, 1780.
- ⁷⁶ *Allgemeine Weltgeschichte...*, Leipzig, 1779, 6 vol. E cea mai probabilă sursă, croniciarul avînd-o în 1821 în biblioteca sa. Nu am găsit lucrarea în bibliotecile accesibile nouă pentru comparația cu cronica lui Stoica.
- ⁷⁷ *Archontologia cosmica...*, 1649.
- ⁷⁸ *Synopsis chronologica*.
- ⁷⁹ *Op. cit.*, C. VIII, cap. IV, § 2; cap. V, § 1, 8, 17, 26; cap. VI, § 8–9.
- ⁸⁰ *Ibidem*, C. IX, cap. III, § 4–5, 8–9; cap. IV, § 10; cap. V, § 1–5, 8–12; cap. VI, § 1–4, 8; cap. VII, § 5–9; C. X, cap. II, § 4; cap. III, § 3–4, 6, 8–12; cap. IV, § 1–4, 8, 10, 12; cap. V, § 2–5.
- ⁸¹ *Ibidem*, C. X, cap. VII, § 3–4, 6–10; cap. VIII, § 1, 3–4; C. XI, cap. III–IV.
- ⁸² *Ibidem*, C. XI, cap. IV, și Griselini, *op. cit.*, p. 84–85.
- ⁸³ F. Griselini, *op. cit.*, p. 53–59 și 61–84.
- ⁸⁴ A se vedea ediția critică, întocmită de C. Grecescu și D. Simonescu, apărută la București în 1960.
- ⁸⁵ *Bibliografia românească veche*, sub anii respectivi.
- ⁸⁶ N. Iorga, *Une source negligée de la prise de Constantinople*, în „Bulletin de la Section historique de l'Academie roumaine”, t. XIII (1927), p. 59–128.
- ⁸⁷ Din numeroasele manuscrise consultate la Biblioteca Academiei nu am găsit nici unul care să aibă o relatare identică cu cea a lui Stoica.
- ⁸⁸ *Op. cit.*, p. 126–174.
- ⁸⁹ *Op. cit.*, p. 32–33.

⁹⁰ *Asfințitul steagurilor*, in „Revista Institutului Social Banat–Crișana“, VIII (1940), 28–29, p. 176–178.

⁹¹ *Literatura bănățeană de la început pînă la unire*, 1582–1918, Timișoara, 1940, p. 267–270.

⁹² Este evident că autorilor care au reprodus după Drăgălina, neavînd la îndemînă textul original, nu li se poate reproșa nimic.

⁹³ Aurel Bugariu, *Cronica . . .*, p. 26–40.

⁹⁴ *Răscoala populară antihabsburgică din Banat (1737–1739)*, in „Studii și materiale de istorie medie“, II (1957), p. 289–342, și *Iniințarea graniței militare bănățene descrisă de un martor ocular*, in „Anuarul Institutului de istorie din Cluj“, IV (1961), p. 257–264.

⁹⁵ *Desfășurarea războiului austro-turc din 1788–1790 pe teritoriul Banatului descrisă de un contemporan*, in „Anuarul Institutului de istorie din Cluj“, X (1967), p. 43–128.

⁹⁶ Bănățenii din regiune nu spun *vreme* sau *vreame*, ci *vreăme*; nu *rumânește* sau *rumânește*, ci *rumânește*; nu *dete* sau *deate*, ci *deăte*.

⁹⁷ Nu știm cui și la ce ar folosi semnalarea frecventă între paranteze ascuțite a inconsecvenței cronicarului in a prescurta; de pildă, cuvintul împărat el il prescurtează in trei feluri: *în.*, *inp.*, și *inpăr.*

BIBLIOGRAFIE SELECTIVĂ

- Albu, N., *Istoria învățămîntului românesc din Transilvania pînă la 1800*, Blaj, 1944.
- Aldan-Moisi, Iosif, *Cronică haiducească*, in „Vrearea”, VI (1945), 1 și 15 februarie.
- Apreotesei, Cezar, *L'activité du chroniqueur humaniste de Banat Nicolae Stoica de Hațeg, à l'époque des lumières, dans le domaine de l'enseignement et de la pédagogie*, in „Noesis”, III (1975), p. 199–205.
- Bartolomei, N., *Șirul cronologic al episcopilor de Caransebeș–Virșeș*, in „Foaia diecezană” din 22 nov./4 dec. 1887.
- Bănescu, Marcu, *Cronica Nicolae Stoica de Hațeg în tradiția bănățeană*, in „Mitropolia Banatului”, XXVII (1977), nr. 1–3, p. 161–165.
- Birou, Virgil, *Oameni și locuri din Căraș*, Timișoara, 1940.
- Bocșan, Nicolae, *Iluminismul românesc din Banat și idealul luminării*, in „Studii de limbă, literatură și folclor”, IV, Reșița, 1978, p. 145–173 ; *Manuscrise bănățene din secolul al XVIII-lea*, p. 421–431.
- Bogdan-Duică, George, *Călugărul Visarion Sarai (1744)*, Caransebeș, 1896.
- Böhm, Leonard, *Geschichte des Temeser Banats*, I–II, Leipzig, 1861.
- Boit-Trăpcea, Liliana, *Considerații de ordin literar și lingvistic asupra „Cronicii Banatului” a lui Nicolae Stoica de Hațeg*, in „Mitropolia Banatului”, XXV (1975), nr. 4–6, p. 232–239.
- Bojincă T., Damaschin, *Anticile romanilor*, Buda, I–II, 1832–1833.
- Bucătură, Marius, *Școala și educația poporului în Almăj*, in „Revista Institutului Social Banat–Crișana”, IX (1940), 31–32, p. 344–351.
- Bugariu, Aurel, *Mărturii din trecut*, București, 1940 ; *Cronica Banatului de Nicolae Stoica de Hațeg din 1683–1827*, Timișoara, 1947.
- Buracu, Coriolan, *Muzeul General Nicolae Cena în Băile Herculane și Cronica Mehădiei*, Tumu Severin, 1924.
- • • *Calendarul Românilui pe anii 1906, 1911 și 1931*, Caransebeș.
- Câmpianu, Ilie, *Intregiri la biografia lui Nicolae Stoica de Hațeg*, in „Mitropolia Banatului”, XXVI (1976), nr. 1–4, p. 250–251.
- Cioloa, Dimitrie, *Biblioteca protopopului Mehădiei Nicolae Stoica de Hațeg la 1821*, in „Altarul Banatului”, III (1945), p. 346–354.
- Cornean, Nicolae, *Monografia eparhiei Caransebeșului*, Caransebeș, 1940.
- Cosma, Aurel, *Bănățeni de altădată*, Timișoara, 1933 ; *Din trecutul românilor Timișoarei*, Timișoara, 1938.
- Cotoșman, Gheorghe, *Din trecutul Banatului*, I–IV, Timișoara, 1934–1935.
- Dragomir, Silviu, *Istoria desrobirei religioase a Românilor din Ardeal în secolul XVIII*, Sibiu, I–1920, II–1930.
- Drăgălina, Patriciu, *Din istoria Banatului Severin*, Caransebeș, I–1899, II–1900, III–1902.
- Georgescu, Ion, *Un istoriograf al Banatului, Nicolae Stoica*, in „Drapelul Roșu” din 6 apr. 1968.
- Ghidu, Andrei – Iosif Bălan, *Monografia orașului Caransebeș*, Caransebeș, 1909.
- Griselini, Fr., *Versuch einer politischen und natürlichen Geschichte des temeswarer Banats in Briefen an Standesgenossen*, Viena, 1780.

- Ilieșiu, Nicolae, *Timișoara*, Timișoara, 1943.
- Iorga, N., *Une source négligée de la prise de Constantinople*, in „Bulletin de la Section historique de l'Académie Roumaine”, t. XIII (1927), p. 59–128 ; *Observații și probleme bănățene*, București, 1940.
- Lotreanu, Ion, *Monografia Banatului*, Timișoara, 1935.
- Maior, Petru, *Istoria pentru începutul românilor în Dacia*, Buda, 1812.
- Marchescu, Antoniu, *Grănicerii bănățeni și comunitatea de avere*, Caransebeș, 1941.
- Meteș, Ștefan, *Istoria bisericii românești din Transilvania*, Sibiu, 1935 ; *Mănăstirile românești din Transilvania și Ungaria*, Sibiu, 1936.
- Mihailović, Georgije, *Srpska bibliografija XVIII veka*, Beograd, 1964.
- Milleker, Felix, *Geschichte der königlichen Freistadt Werschetz*, I–II, Buda, 1886 ; *Geschichte der Groszgemeinde Kudritz*, Werschetz, 1888.
- Miloia, I., *Din necazurile episcopului Vichentie Popovici (1769–1785)*, in „Analele Banatului”, IV (1931), nr. 1, p. 104–107.
- Mioc, Damaschin, *Istoria Banatului iugoslav în cronicile lui Nicolae Stoica de Hațeg*, in „Actele simpozionului dedicat relațiilor sirbo-române”, Pancevo, 1971, p. 199–209 ; *Elemente de etnografie și folclor la cronicarul Nicolae Stoica de Hațeg*, in „Revista de Etnografie și Folclor”, t. 18 (1973), nr. 4, p. 299–309 ; *O lucrare inedită a cronicarului bănățean Nicolae Stoica de Hațeg : „Povești moștești, școlărilor rumânești”* in „Mitropolia Banatului”, XXIX (1979), nr. 7–9, p. 558–577.
- Mioc, D., A. Armbruster, C. Feneșan, H. Jaeger, *Autobiografia lui Nicolae Stoica de Hațeg*, in „Mitropolia Banatului”, XXIV (1974), nr. 7–9, p. 487–494.
- Moisi, Alexandru, *Monografia Clisurei*, Oravița, 1938.
- Molin, R. S., *Școalele românești bănățene de acum 150 de ani*, in „Arhivele Olteniei”, IX (1930), sept.–dec., p. 317–319 ; 342–364.
- Mureșianu, I. B., *La trecutul slovei bănățene*, in „Lucașul”, VI, s. II (1940), nr. 4, p. 21–24 ; *O afirmare românească : biserica de la Băile Herculane din 1803, ctitorită de protopopul Nicolae Stoica de Hațeg* in „Mitropolia Banatului”, XXVII (1977), nr. 7–9, p. 494–504.
- Negru, Ion, *Contribuție la cunoașterea Banatului (Jurnal de călătorie din 1773 al împăratului Iosif al II-lea)*, Timișoara, 1943.
- Novaković, St., *Srpska bibliografija za noviju kniževnost, 1741–1867*, Beograd, 1869.
- Olde, Petru, *Episcopul Iosif Ioanovici Șacabent*, Sibiu, 1931 ; *Știri contemporane despre „răzmerița” românilor bănățeni de la 1788*, in „Analele Banatului”, IV (1931).
- Onciulescu, Dimitrie, *Protopopul Nicolae Stoica de Hațeg (1751–1832)*, in „Mitropolia Banatului”, XXII (1972), nr. 10–12, p. 626–630.
- Pascu, Caius, *Lăudarea protopopului Nicolae Stoica de Hațeg și a mai multor preoți și numirea de namestnic a parohului Lazar Radac*, in „Vestul”, nr. 753 din 4 martie 1933.
- Pop, St., *Din trecutul diecezei Caransebeșului*, Caransebeș, 1932.
- Popeangă, V., E. Găvănescu, V. Țircovnicu, *Preparandia din Arad*, București, 1964.
- Popiți, Gr., *Date și documente bănățene (1728–1787)*, Timișoara, 1939 ; *Mișcări de rezistență și răzvrătire în Banat în anii 1774–1775*, in „Arhivele Statului, 125 de ani de activitate”, p. 239–245.
- Popovici, D., *La littérature roumaine à l'époque de lumières*, Sibiu, 1945.
- Popovici, Gh., *Istoria românilor bănățeni*, Budapesta, 1904.
- Protopopescu, Lucia, *Contribuții la istoria învățămîntului din Transilvania, 1774–1805*, București, 1966.
- Puia, Dănilă, *Ordine, completări, însemnări, note și observații ale protopopului Mehadiei, Nicolae Stoica de Hațeg*, in „Mitropolia Banatului”, XXIII (1973), nr. 7–9, p. 490–506.
- Radu, P., D. Onciulescu, *Contribuții la istoria învățămîntului din Banat pînă la 1800*, București, 1977.
- Rajić, Jovan, *Istorija raznih slavianskih narodov, najpače Bolgari, Horvatovă i Serbovă*, Viena, 1794–1795, 4 vol.
- Smeu, Liviu, *Din circularele lui Nicolae Stoica de Hațeg*, in „Mitropolia Banatului”, XXIX (1979), nr. 1–3, p. 144–150.
- Stoia-Udrea, Ion, *Asfințitul steagurilor*, in „Revista Institutului Social Banat–Crișana”, VIII (1940) 28–29, p. 170–198.
- Schwicker, Joh. Heinr., *Geschichte des Temeser Banats*, Grosz-Beckerek, 1861.

- Sima, G., *Școala românească din Transilvania și Ungaria*, București, 1915.
- Suciu, I. D., *Literatura bănățeană de la început pînă la Unire (1582–1918)*, Timișoara, 1940 ; *Nicolae Tincu Velea (1816–1867)*, București, 1945.
- Surdu, Bujor, *Răscoala populară antihabsburgică din Banat (1737–1739)*, in „Studii și materiale de istorie medie”, II (1957), p. 289–342 ; *Iniințarea graniței militare bănățene descrisă de un martor ocular (1768–1773)*, in „Anuarul Institutului de istorie din Cluj”, IV (1961), p. 257–264 ; *Desfășurarea războiului austro-turc din 1788–1790 pe teritoriul Banatului, descrisă de un contemporan*, in „Anuarul Institutului de istorie din Cluj”, X (1967), p. 43–128.
- Tincu-Velea, Nicolae, *Istoria bisericescă politico-națională*, Sibiu, 1865.
- Trăpcea, Th. N., *Organizația cnezială în Banat din a doua jumătate a secolului al XVII-lea și pînă în prima jumătate a celui de-al XIX-lea*, in „Studii și articole de istorie”, IX (1967), p. 235–243.
- Țigu, Viorel, *Un document inedit despre protopopul Gheorghe Stoica de Hațeg*, in „Mitropolia Banatului”, XXV (1975), nr. 7–9, p. 404–405 ; *Insemnări de pe tipăriturile vechi (Fondul de carte al Mitropoliei Banatului – Timișoara)*, in „Mitropolia Banatului”, XXVIII (1978), nr. 1–3, p. 74–94.
- Țintă, Aurel, *Lotria – formă de luptă a poporului din Banat împotriva stăpînirii habsburgice*, in „Studii”, XII (1959), nr. 3, p. 169–191.
- Țircovnicu, Victor, *Istoria învățămîntului din Banat pînă la anul 1800*, București, 1978.
- Vuia, Iuliu, *Școlile românești bănățene în secolul XVIII*, Orăștie, 1896 ; *Contribuțiuni la istoria școlilor bănățene. Activitatea culturală a protopresviterului I. Tomici*, Caransebeș, 1923.
- Wolf, H., *Das Schulwesen des temesvarer Banats in 18. Jahrhundert*, Baden, 1935 ; *Organizarea școlilor bănățene în anii 1770–1800 și activitatea pedagogului Teodor I. Iancovici*, in „Din istoria pedagogiei românești”, București, 1957, p. 57–97.

Dreptă la ediția a doua

Această a doua ediție a Cronicii Banatului, cea mai de seamă operă a lui Nicolae Stoica de Hațeg, se justifică prin epuizarea rapidă a primei ediții, apărute în 1969 la Editura Academiei R.S.R., dovadă a bunei primiri de care s-a bucurat atât din partea publicului cititor, iubitor de istoria patriei, cât și a specialiștilor din domeniul istoriei și istoriei literare ; în același timp, ea este rodul interesului pe care-l promovează Editura „Facla” pentru manifestările spiritualității bănățene – parte integrantă a culturii românești – în care se încadrează, fără îndoială, și opera cronicarului nostru.

Despre însemnătatea cronicii s-a scris destul de mult, apreciindu-se că : Nicolae Stoica „vine cu cinstitele-i argumente în sprijinul poporului său ; ... în disputa cu unii denigratori, Stoica se arată mîndru de poporul din care face parte, de originea lui nobilă, ca și de darurile sale naturale ...” (Mihnea Gheorghiu) ; cronica este „o lucrare interesantă, bogată în informații, numeroase dintre ele unice” (Ștefan Pascu) ; ea constituie „un prețios izvor istoric și un important document de limbă ... nu numai pentru istoria frumosului colț de țară desemnat prin titlul ei, ci și pentru întreaga țară ...” (Ștefan Ștefănescu) ; „O cronică mustind de date și informații de valoare, un cronicar și cărturar de mare înzestrare intelectuală și literară ...” (Florin Constantiniu) ; „Un izvor nou și un cronicar nou vor figura de acum în istoria culturii românești” (Mihai Berza).

Confirmind această ultimă aserțiune, Cronica Banatului și Nicolae Stoica au fost într-adevăr incluși în unele din ultimele lucrări de sinteză sau instrumente de lucru (Vezi : Enciclopedia istoriografiei românești, p. 304, Dicționar cronologic – Literatura română, p. 66, 90, și Dicționarul literaturii române de la origini pînă la 1900, p. 817–818).

Cronica Banatului a fost folosită în lucrările lor de istorici însemnați (Andrei Oțetea, Ștefan Ștefănescu, Dan Berindei, Bujor Surdu, I. D. Suci

ș.a.) ca sursă documentară de primă mână ; ea a stimulat în același timp noi cercetări în legătură cu viața și activitatea cronicarului, cu opera și limba în care a scris.

În ediția de față textul cronicii este îmbunătățit față de cel al primei ediții, eliminându-se unele greșeli de transcriere și de tipar. În ce privește introducerea, ea a fost în bună parte refăcută, pe baza noilor descoperiri, proprii sau ale altora, relative la Nicolae Stoica de Hațeg și lucrările sale. De asemenea, s-au adus completări glosarului și îmbunătățiri indicilor.

TEXTUL CRONICII

CUVÎNT ÎNTÎIU

I u b i ț i f i i,

Eu am dorit a vedea înscris rumânește despre răzmirița din urmă turcească, cu patima românilor nostri de-aicea, precum și de începutul militării de graniță, ci în deșert. Apoi acuma iarăș de-a culeäge buchile vechi pentru scoale, cu dorul celor zisă învăpăiat, pe o cale plecai din Meedia, ca din Olimp să iau isteția, sus la munte apucaii, 75 de ani im zăuitai, pădurea, arbori cu ramuri lungi, lățiți, încilciți am pășit, m-am vîrit abuși, asudat, în culme am răsufat, vîrghile grațiilor din Parnas : „Ehu-ihu-hu, me-au strigat, ce cu flori nemțești, serbești te-ai depărtat ? Culeäge de la protopopu și țin-te de Banat ! Strînge trecute, dar caută frumoase, înpupite, ca după moarte să te țină minte ! Adună chite rudiți, vîrste, treăme și mînzală, că tocaci s-or afla, dacă dai băteală !“

Înpărății în lume au fost reăle și bune, ține minte scolarilor a spune. Îndată dă-ți pe dos în jos, caută de scapă și iar aleargă-ți la sapă, prin curpeni, rugi încurcați, tot cruntat, în primejdia morții însuș am intrat.

Buchile vechi ceăle mai dintii Athotis, craiul Eghiptului, le-au aflat, să știi. Din Eghipet Moisi le-au învățat ; el jidovilor așa le-au dat, adecă : A, Alef, Bet, Ghemel, He, Vaf, Zain, Het, Tet, Iod, Kaf, Lamed, Mem, Nun, Saleh, Ain, Pe, Ceade, Cof, Reș, Șin, Taf. Care maghii, haldeii, califii sarațeni și turcii de-acolo luate așa le-au prefăcut : Elif, Be, Te, Se, Gim, Ha, Hău, Dau, Zel Re, Ze, Sim, Șin, Sat, Dat, Tii, Zei, Ain, Gain, Fe, Kaf, Kef, Lani, Min, Nun, Vao, He, Lamelif.

Din Eghipet și Cadmus, craiul Finiții, luîndu-le, în ielenie pentru toată Grecia le-au prefăcut. Așa după aceăia, preaințeleptul Palamid, în anii bătăii Troii, φ, χ, ξ, θ au făcut, iară înțeleptul Simonid Meleizanu cu ζ, ι, ψ, o le-au înmulțit și le-au împlinit, adecă așa : α, alfa v, vita, γ, gama, δ, delta, ε, epsilon, ζ, zita, η, ita, θ, thita, ι, iota, κ, kapa, λ, lamda, μ, mi, ν, ni, ξ, csi, o, omicron, π, pi, ρ, ro, σ, sigma, τ, taf, υ, ipsilon, φ, fi, χ, hi, ψ, psi, ω, omega //.

Care lettere latinii romani de la greci luundu-le, așa le-au prefăcut, 1.1 v. adecă : Aa, be, țe, de, Ee, ef, ghe, ha, i, ka, el, em, en, o, pe, ku, er, es,

te, u, ve, ics, ipsilon, țet, și adecă iată să le știți : a,b,c,d,e,f,g,h,i,j,k,l,m,n,d,<p>,r,q, psi,s,t,u,v,w,x,y,z. ¹

Iară după sute de ani, în urmă, de la greci doi frați învățați, Methodie și Chiril, episcopi Moravii, pentru toate națiile slovenești în limba sa le-au prefăcut, mai adăogîndu-le vreo zeăce, precum le știți :
Б. Ж. С. Н. Ф. Ц. Ч. Ш. Щ. Ъ. Ы.

Care în urmă și rumânii luundu-le, Ioan Stefan Petru, voevodul Moldovii, în tipografia Suceăvii pentru rumâni ⚡ și ♀, iară serbii ħ, dierv au adaos.

Însă versu subtil răsuna că aceăstea letere cu elemente și stihiiile lumii, ca și împărățiile vechi, să pot schimba, iară despre milităria și răzmirița turcească, după ani, va urma. Acuma cu „Intrarea“ arăt exzemplu în scurt cu părțile lumii, apoi Hronologhia Sfințită, cu anii lumii după stilu vechiu, apoi despre împărății, crăii, domnii, cum unele s-au stricat, iar altele s-au înnălțat.

Semnat, Mehadia 31 dechemvrie 1825.

Nicolae Stoica m.p.
protopresviter.

f. 2

ÎNTRARE

Lumea noastră patru părți are, anume : 1-a e *Azia*, la răsărit, a 2-a, *Africa*, la ameazi, a 3-a, *Europa* noastră, spre meazănoapte, iar a 4-a e *America*, spre apus. Răsăritul se cheamă ost sau orient, apusul să cheamă vest sau ocțident, ameazu, sîd, meazănoapte, nord.

Azia are 3 împărății : a Indii, a Hinii, a Persii și a turcilor, cu multe crăiri. Oamenii lăcuatori sînt mai mulți albi decît arapi negri. Mări mari au și pămînte roditoare.

Africa 2 împărății, crăiri și republiche. Lăcuatorii Ethiopii tot negri, puțin albi. Acolo neavînd ape, rîuri, nici fîntîni, multe țări nelăcuite zac. Marea Mare o încinge.

Europa noastră are mări chiline 3, împărății : a Austrii noastre, a roșilor, a turcului, a papii de Roma și 13 crai, adecă : a Anglii, Franții, Praizului, Șvedu, Denemarc, Șpania, Portugal, Sardinia, Neapolu, Baieru, Virtemberg, Sacsen, Holand. Oameni tot albi, învățați.

Iară *America*, de curînd descoperită, doo împărății, multe respublice cuprinde. Marea Mijlocină și Marea Ocheanu o încungiură. Oamenii cei sălbateci tot negri au fost. Iată aflînd-o europenii, acuma-s mai mulți albi așezați.

Pre *Europa* noastră de-a o țineă minte mai ușor iaste ca pre o fată șezînd a o închipui, adecă : 1-iu, prețioasele capului e Portugalu ; 2-a, fața e Spania ; 3-a, brațu e Franția ; 4-a, mîna stîngă e Anglia ; 5, mîna dreaptă e Italia ; 6, subțioara stîngă e Niderlandu ; 7, subțioara dreaptă e Șvaitu ; 8, coapsele e Țara Nemțescă, Polonia și Ungaria ; 9, ge-

¹ Cu caractere latine.

nunchii sînt Denemarc, Norveghen și Șveden ; 10, țoala pîn în picioare e Rosia ; 11, dosul e Țara Turcească, ce au în Evropa.

Europa e scoala sciințelor, a învățaturii, și pre alte părți ea le întreăce. În ea e bunul, preasfințitul nostru împărat, monarh, craiul *Frunți I*, de toți împărații lumii și craii lumii preainnălțat, ca de la cel lăudat, capătă bun sfat.

Iară în *Azia* au fost raiul, unde au făcut Dumnezeu pre Adam și pre Eva, ci smintind, îi scoasă. Următorii lor mult viețuind, în lume răi uriași să înmulțiră, ci prin potop să cufundară. Noe cu feciorii săi, Sim, Ham și Iafet, cu corabia lor în Ararat or scăpat și altă a doa lume cu împărății ei au început. Acolo, în *Azia*, Dumnezeu întiilor patriarhi și lui Moisi prorocu s-au arătat. Prin Moisi // minuni au făcut. Prin el, cu 600 de mii de jidovi din Eghipet scoși preste Marea Roșie pedestri, înecînd pre faraon cu oastea lui, în *Azia* i-au trecut, unde 31 de împărați au spart : pre Sion, împăratu amoreilor, pre Og al Vasanului și toate împărățiile lui Hanaan. Aceasta fu întiia spargere a Aziei. Iară a 2-a spargere, marele Alexandru, trecînd cu grecii, toată o strămută, limbile să cotiră. Și a 3-a oară, întrînd romanii cu viteazu Știpion Aziaticu, toate limbile împrăștiindu-să, una pre alta către sarmații Ervropii să îndelunga. f. 2 v.

În *Azia* mîntuitorul nostru Hristos născîndu-să, de la 12 ani preoților, învățătorilor în sinagoghe prorociile descîlcea. Și au zis că : „N-am venit să arunc pace, ci sabie“. Acolo au pătimit, din morți au înviiat, s-au innălțat, de-acolo pre ucenici de-a predica evanghelia i-au trimis, acolo sfînta evanghelie s-au scris și sfîntul Pavel au zis : „Fiule, Tite, de numerile neamurilor, de proțese și de certările legii te fereăște“. Acolo și evanghelistu Ioan de a doua venire a lui Hristos, la judecată, ne-au scris, că în noaptea a 8000-a mie de ani de la facerea lumii va fi. Și iată că dintr-a 8-a mie trecură 7333, adecă un pătrariu din noapte ; și la 7 500 va fi miezu nopții, iar la 8000, zioa s-o face. Însă zice : „Iată mirele vine în miezul nopții“ ; sau : „Fără de veăste judecătoria va venii“, ca bine să-l așteptăm.

Acuma-s 9 ani, un mult învățat astronom, profesor în Italia, în scris zioa au numit, că în 26 iunie 1816, toată lumea într-o clipă de ochi cu foc să va arde. Și toată lumea înțelegînd, s-au spăimîntat și la pocăință s-au dat. Și Dumnezeu cu milă ne-au ertat, numai în 4 zile mari seămne pîn în Simpetru ne-au arătat. Turnu mare, cel frumos a marei beseărici din Verșeț îl rupsă și-l doborî. Pre toți oamenii cu foametea mare așa ne pedepsi, cît o ocă de cucuruzi 1 florint ajunsă. Însă prorocia lui fu ca și a lui Iona la Ninevi, că Dumnezeu ceăre păcăința lumii, însă Dumnezeu nu numai că ne dedeăse crumpiri, de să afla, ce încă și peștișori, nu numai prin părăe curătoare, ce și prin toate balțile și lacurile, afară sus, di la ape pre poeni și livezi ne deăteă. Și așa în toată lumea au dat și încă ne-au ertat.

La nașterea domnului Hristos, un națion aziat din Sarmația în Dacia romanilor întrînd, un osebit crai ș-au pus și s-au întărit, ziși gheti. Însă nerăbdîndu-i romanii, împăratul Traian i-au bătut, pre craiul l-au prins // și s-au ucis. Iară cei ce au putut, cu familiile, s-au împrăștiat. f. 3

Traian leghionele sale, cu dregători tribuni, prefecti prezuli, cu cohorte au așezat. Ardealu s-au numit Dația Mediteranea, Țara Rumă-

nească cu Moldova, Dația Transalpina, iară acest Banat din Panonia mai de demult s-au chiebat Dația Ripenzi sau Ripărea, care romanii încă de la Iulius Țesar le-au avut. Apoi Traian au trimis mari și multe colonii romane din toate națiunile Italiei, de la Pițerăi și din Iliric romani și aicea i-au așezat, ca și pământul să lucre, cetăți, baele să facă, de asupritori să se apere. Carii în vro 200 de ani nu numai în Moșia, în Trachia, ce și în Dații și Panonia multe negrăite cetăți, tării, orașă, sate au lucrat și baele de-aicea le-au rădicat. Și socotesc pe-aicea că nu Dația, ci Trația mai nainte s-au chiebat. Dația toată, mare, bună provincie romană, prin îndemnul doamnei Iulii, mama împăratului Alexandru Severu, ce-au fost română creștină, pi la anii 220, creștinătatea și botezu au luat. Însă după aceeaia, în urmă, începind întră romani împărăcheări, virindu-să tirani mici la împărăție și ei însăși întră sine spărgindu-să, limbile aziate, ce ajunseăse la muntele Caucaz, de la Scandinavia cătră Marea Neagră, Pontul Euxinului, unele pre altele cotea împingindu-să. Romanii cu cițva împărați mulți ani îndărăt i-au bătut. În urmă, prefectii prezuli luund nu numai leghionele, cohortele, ce și alții din Ardeal, din Țara Rumânească și de-aicea, Dația, preste Dunăre, pri la Rășava, în Craina au trecut. Și sfărimind podul lui Traian (: ponte augusta) apoi, de la cetatea de-aicea, Ostrovu, cu țara, până la apa Timoc sau pân la Dii, Dația Ripenzi au numit-o, unde și până astăzi rumânii nostri lăcuescu.

Așa, întrind limbi neauzite în Dația, rumanii familiile în munți le-au scăpat, cu sape bucate au sămănat, boiari stabuni dintră sine ș-au pus, iară altora s-au supus. Aceăste următoare națiune acum cuprinsără și în toate părțile să lătiră : întii marcomani, cvadi, gothi, visigothi, ostrogothi, sarmati, iazighi, cumani, ghepidi, vandali, huni, longobardi, găugoni, avari, uguri, pețenaziti, noravi, tătari. Națiile sloveâne au zis stabunilor romanești *țaru roman*, apoi *țara rumun*. Limbile ceăle dintii venite au fost cești de-acuma bugari și sirbi cu horveăți. După carii // alții ajungind, rumânii le-au zis *afară*, iară horvații le-au zis *vandolea*. Apoi, pășind alte limbi puteărnice, cei ziși în munți, după rumâni, gloatele ș-au dus.

f. 3 v.

Moravi puteărnici, așezindu-să pe apele Moravii, în Servia, Țara Rumânească, Banatu, Panonia, Ardealu au călcat, sute de ani pe aicea au domnit, mai mult decit alte limbi. Carii sate, orașă, păminte, locuri, ape, munți, văi în limba lor le-au botezat, iară alții le-au incurcat. Și cred că cei ce-au fost de la împărăția Medii, în Azia, aceia aicea Media Panonii numiră ; sloveării zic *media*, hotaru. Aicea din jos îndată au fost cu deal de piatră închisă ; apoi, tăindu-să piatra, s-au numit Proseac. În piatră tăiată deșchisă drum. Iată cum le-au numit, alții le-au smintit : precum ei au zis Rusova, alții Orșova și Jupanu, Jupanicu au ținut, Media-Mehadia, Medița-Mehadica, Drencova-Teregova, Zlatna-Slatina, Iliova-Ilova, Zelves-Sebeș, Gavran-Cavaran, Liubcos-Logoj, Paniceva-Panciova, Chiriloviț-Carloviț. Apele : Tamniz-Temeș, Nehran-Neran, Padeș-Pataș, Lazputnic-Lapușnic, Glob-Rău, Horoșo-Carașov, ș.a. Ei aflind cetăți de-a romanilor sparte, pustii, le-au numit : la Orșava e Gradena, aicea în Mehadia, pe deal, Grad, aici din sus, Zidine, la Svinița, Tri Cule, pe Dunăre în sus, Gradiște și Beălgrad, Șarengard, Beăla Țărcva. Satele : seliște, gradiște, neștiindu-le.

Și petrecându-să națioanele în sus, rumânii la sute de ani zăuitînd cetățile, orașă, sate, cu stabuni, dregătorii săi și boiari cu soldați armați adeseori jos la țară pămîntele lucra. Alții viind le minca. Să bătea și iară fugea și munții-ș apăra.

Sloveanii aceia numea pre stabunu rumănesc țar roman, apoi țar rumunești. Și văzînd că boiarii rumânilor cu boi ară și să cheamă de pe boi boiari, și ei le zisără volahi-boiari. Rumânii că-s creștini au spus și pe alții au adus. Ei au știut Postu-Păreăsimii, Ajunu, Paști, Rusalii, Sîn-Petru, Sintă-Mărie mare-mică, Simzian, Sant-Ilie, Sam-Nicoară, care încă așa le zic. Apoi de la unguri Craciunu au învățat. Trasu sau furatu feătelor mari la ei au fost dedat. Pogorînd ei jos în cîmpii, din stabuni și ei vovevozi ca alții aleăsără și ș-au pus. Lăsînd buchile romanilor, au luat a moravilor, cu toate numirile slovenești a locurilor și preoți grecești și slovenești, apoi ai săi însuși, apoi și arhierăii săi.

Patriarhul sîrbesc Ioanichie rîndui piei a dreăge, cărți a scri, sinaxare, ceasloave cu psalomi, molitvenice și liturghiere. Care și rumânii primînd, episcopii porunciră preoților că de tae omu vro vită spre pomenire, berbeăce, oae, miel, macar la doi ani de slujia preotul mormîntu, lui pielea, capu, picioarele să-i deă, pieile episcopului să trimita. Și fiecare episcopie așa cărți pre peăi făcute scriia; și înpărăția. Apoi tipografii s-au început. După aceăia și aicea, preste Murăși, la lanopol (: Ienova) episcopie sau arhiepiscopie // novă să începă. Care obiceiă de piei încă și acum prin sate să țin și nu să strică. 2.4

Supuînd ungurii provinciile Ardealu numiră Transilvania, Țara Rumănească — Ungrovlahia, Moldova-Moldau. Iară scaunul Banatului, [cu banul]², în Severin și districtu sau județu în Mehadia. Dar, făcîndu-să Timișoara, acolo scaunu Banatului den Severin s-au mutat.

Întrebînd eu moși bătrîni: dară cînd s-au sămănat în munți, unde-s acum păduri mari, pustietăți și încă locurile, ariile bine să cunosc? — Cînd au fost poedea pe-aicea (:mîncăturile), iligonele, adecă leghionele, reghimentele.

Care mulțimi pe aicea în sus petrecîndu-să, să creăde că cu rumânii și în munți vecini și în țări. Jos, ungurilor supuși deănpună, serbi, bugari, rusneăci, horvați au lăcuit, toți o credință, o leăge au ținut. Aicea la Mehadia au fost Olici și încă Beseărica Ungurească să zice, spartă stă, iară pămîntele Ylici, unde-i acuma aicea Străineacu. acuma e la slovaci. Au Toti, la Mehadia e Iloca, acu e în Srem. Aicea e dealu nostru Strajevaț, Palciovaț; acuma-s la Carlobago. Acolo e Țara, mare oraș; acolo să zic ei morlachi.

Iară rădicîndu-să sîrbii din Țara Romănească, cei ce s-au dus în Slavonia acuma-s în reghimentu Gradișchii. Fost-au sîrbi au nu, nu să știe, căci ei acolo au spus că-s rumâni, cu legea sa. Unde nu numai că le-au zis rumâni (:vlasi, vlah), ce și acea țară Valahia Mică să scrie. Di pe acei rumâni și tuturor serbilor de legea noastră tot vla alții îi numesc și pînă astăzi.

Din rusneăcii ce au fost aicea, întră munți, au rămas sate: Svinița [militari]² și Golubinia, cu rumâni; și le zic rumâni cocorevți. Alte sate,

² Cuvintele „cu banul“ și „militari“ sînt scrise între rînduri.

Caraşovu, Lupacu, le zic carşoveăni și au desclinita lor limbă, iar portu, una. Cești din urmă, paori. Din careă să veăde că zisele națioane pe aicea au lăcuit.

Iară alți bugari, sârbi, dintră rumăni eșind, preste Dunăre s-au sălășluit, în vecinătate cu rumănii, de ceăia parte.

Sloveăanii dintii ducându-să în sus, văzînd pre ghermani, neameț le-au zis, adecă muți, neputîndu-să înțeleăge. Acel nume, neamț, toate națiile slovenilor și rumănii așa zic. Ci bătîndu-i pre acei sloveni muții, neămeții, și înjugîndu-i în slujbe, de vro 300 de ani încoacea, cu pămînte bune, scoale mari i-au cernut, s-or luminat, preoțimea lor aleasă ; dară mari ghegenerali, grafi, baroni și firști, cu domnii și moșii.

Așa, toate zisăle limbi, ducîndu-să de-aicea în sus, s-au cultivit și s-au poleit. Iară romănii nostri în munți și păduri și făr de popi, urșilor, lupilor au sârbat și legea naturalnică au luat. Macar că de-ar fi și avut în munți călugări sau popi undeva, cine i-au știut ? De au venit ei a cerceta, după singhiliu³, ce au folosit ? Că și ei făr de cărți, ceva puțin

f. 4 v. cu mîna scris avînd : „Iată, preot sînt !“ //

Aici în Mehadie fiind protopresviteru nostru cu al Caransebeșului, trimeăsără trei preoți a aduce un popă la ei ; 2 preoți și eu, în locu tătîni-meu, călare ne-am dus, l-am aflat, ne-au scăpat. În urmă auzirăm că au fost turcit, nu preoțit. Dar alții, așa cu cărți veniți, singuri să așeza ; carii nu numai că nu-ș știia a scri numele, ce nici a ceti. Însă cînd veniiu prin sate, mumîmile copiii spăria zicînd : „Nu ceăre lapte, taci, tae popa limba“ Carii preoți, neavînd cărți în limba sa, nici zeăce porunci sau 7 taine n-au știut.

Acea neștiință au îndemnat pre tatăl meu, Athanasie Stoica, parohul Mehadii, fiind eu de 14 ani, feciorași, știind ceti, scri, în cetatea Timișorii sîrbeăște a învăța < mă trimeăsă >⁴, unde șapte ani am fost. Ci în loc de-a învăța gramatica slovenească, iară ceaslovu, psaltirea sîrbeăște, care le știiam, acuma tot de rost a ști, cu ceva cîntări ; 4 ani pierdui și cei 3 în scoala mică nemțescă, eu întiiul rumăn, mare, puțin m-am folosit. Întălegînd tată-meu că m-am dus la preoții nemțesti latineăște a învăța, alergă, mă adusă de-a mă preoți.

1770, veni obristlaintnantul baron Papila de-a militări. Auzîndu-mă în beserică serbeăște cîntînd, îmi ajuta. El tălmaci a-i fi mă luu.

Apoi, 1773, viind aicea inpăratul Iozef cu grentînspectorul Jișcovici și ghegeneral adiutant Nostiț, aflară pre Papila cu 4 ofițiri și 500 de recruți înbrăcați. Îi păru bine, îi adună pingă sine, una, alta întrăbă, eu spuneam, ei răspundea. Eu arătam ce cer. Le cinsti cupla sabii, făgădui pămîntu a măsura și pre cei fugiți iară a-i aduce, ș.a. Și nu numai că 100 de galbini le cinsti, ce și pre mine și încă un romăn de ofițiri a ne da porunci și pre Papila oberșter îl numi.

Și eu ași fi ghegeneral, însă părinții neinvoindu-să, eu îndată iar la Timișvara în slujbă la episcopu Vichentie Ioanovici Vidac m-am dus. Cu carele, ce era rînduit în mare comision reducția reghimentii iliricești a Chichindii, toate satele văzui. Apoi de-a militări Panciova, Clisura, Halmăju

³ Cuvintele „după singhiliu“ sînt corectate în text.

⁴ Cuvinte omise.

și Timișu umblai cu el ; de la Lipova la Curtea fui. Cu secretaru nostru, Theodor Iancovici, 1-ul director a scoalelor, Beciu văzui. În Carloveț soboru, deputirti, episcopi cunoscuți, cu vasele de aur, argint la meăse am slujit și iară le-am legat. Cu dînsul ca mitropolit mănăstirile Sremului, Slavonii, Hungarii, Banatului văzui. Noul episcop a Verșetului, Vichentie Popovici, de-a mă preoți la el mă ceru și cu bună omenie am venit. Însă oberșteru Papila, carele alți doi rumâni ofițiri făcuse, de-a mă preoți opri, ca să fiu strajmeșter. Eu în scris cerui normal-lerer nemțesc, apoi valdberaiter, însă ce-am căutat nu mi s-au dat, ci episcopu chiemîndu-mă, mă hirotoni paroh în Corni.

Eu, cu întimplări, la 18 lotri în pădure pardon am căpătat, steagurile reghimentului, noi, le-am sfințit, în oaste la Praizi, Holand și la turci ca feldcaplan fui, 5 persoane la eșirea sufletului am sănătoșat, în slujbe zioa, noaptea am alergat, tuturor am fost plecat. În adunări veăsele și eu, însă cu strajă gurii și cheăe buzelor am fost. În oaste, la lipsă de piine, nu numai soldaților nostri creștini, rumâni, neămți, unguri, și cociașilor jidovi disagii am scuturat, nafură le-am dat. 7 soldați neămți degerați din bălți cu neao acoperiți, i-am sculat și i-am înviiat. 4 soldați, pentru hoții și fugă de la ștreang și plumbi pardon le-am căpătat. 5 turci, la noi prinși, vrînd soldații a-i pușca, i-am rugat și i-am adus. Preste o sută de turci prinși, flămînzi, i-am // săturat. Pre alți turci, 200 robi, trecînd de la Cașau îndărăt, în Corni, neaflînd lumănări, joi spre vineri de-a ruga pre dumnezeu, 50 de lumini de a-și împărți le-am dat, și că-mi arseăse casa n-am înputat, ci, cîntînd, soldaților nostri vin de beut le-am dat. Așa, oastea trecu. f. 5

După răzmiriță, episcopu mie scoalele noastre în tot reghimentul, care de 5 ani încetasă, în stare iar a le introduce le încredință, precum și protopresviteratul, care așijderea iară de 5 ani, cu beseărici, cărți, protocoale de turci arse, a le îndrepta cu grije, trapede, am sfătuit și porunca am plinit.

Eu vă spușii că în 3 oști am plecat, însă nici în Berlin, nici Holandu, nici în Țarigradu n-am intrat. Iară părinții vostri, unchi, veri, neamuri ce-au fost în sus, în feldsoldați pe franțozi, ei nu numai că Estraihul, Baieru, Țara Nemțescă, Niderlandu, apa Rainii, Șvaițu, Sacsonia, toată Italia, ce și Franția le-au văzut și cu mult m-au întrecut. În care greăle oștiri, cei ce au știut a ceti și a scri nemțeăște, oberofițiri și maiori au ajuns, iară eu, cum am fost, tot așa sînt. Zișii ofițiri bunului nostru împărat Franți I să-i mulțamească, dar nici văduvule ofițirești pre Bonaparte să nu-l pomenească. Dar și noi toți, pentru scoalele nemțești, care noo multa milă a împăratului nostru spre luminarea naționului ni le dă să învățăm, mare mulțămită a-i da dători sîntem.

Eu cetînd că Adam și Eva țoale de frunze ș-au făcut, le urmez, cu țoale rupte umblu, iară bune păstrezi. Și voi așa să urmați, să nu fiți măreți în deșert, ci pe ani să păstrați !

Avînd eu cules de bani vechi, întră carii de-ai lui Alexandru Machedon, în anu trecut eu istoria lui, nu ca cea fabuloasă, tipărită, ci pentru voi acuma întii rumâneăște în scurt din Curțiu am scos-o. Mai ales să știți că n-au fost nezdrăvan, ci om muritoriu, ca și noi.

Cu această intrare, eu voo următoarele boarbe rudiți, strămături, flori de băteală ce-am cules vi le arătai. Cercați, gustați, dar nu vă strimbați ! Eu vă poftesc apetit de fragi timpurii a căpăta, a ceti, bine a învăța și a ști cum să cade lui Dumnezeu, cum împăratului, monarhului nostru și subdregătoriilor noastre a sluji, cum părinților, învățătorilor a fi și cum către tot omul din lume a ne arăta. Că cel ce miluiaște, nu să căiaște.

La această istorică scriu într-a noo lună, dar încă pentru scolarii rumânești poate fi bună.

Semnat, Mehadia, la 2 ianuarie 1826.
Nicolae Stoica de Hațeg, manu propria,
 protopresviter.

1.5 v.

HRONOLOGHIA SFINȚITĂ

	<i>Anii lumii stil vechi</i>	<i>Anii</i>
Adecă de la facerea lumii sau de la Adam încoacea	—	1
Cain, feciorul lui Adam, ucisă pre frate-său Avel	—	99
[Moartea lui Adam	903] ⁵	—
Pre Cain îl ucise nepotu-său Lameh	—	931
Potopu ce înneacă lumea au fost	1656	2242
[Noe, feciorii lui Noe	1657]	—
Rădicarea turnului de la Vavilon. [Mestecarea limbilor	1800]	2736
[Înpărăția Vavilonului	1900]	—
Nașterea lui Avram au fost	2017	3312
[Înpărăția grecească Arghivia. Inahus	2100]	—
Cind au ospătat Avraam pre trei îngeri	—	3412
Cind au dus Avram pre fiu-său Isac a-l jărtvi	—	3442
Moartea lui Avram fu	2122	3487
[Țecrop in Athina	2426]	—
Cind văzu Iacov scara în sus	—	3545
Vinzarea lui Iosif	—	3589
Meărgerea lui Iacov la Eghipet în foamete	2237	3602
[Moisi la necazu ; patima israilteănilor în Eghipet	2452]	—
Dreptul Iov		3620
Nașterea lui Moisi în Eghipet		3737
Trecerea prin Marea Roșie	2458	3817
Moartea lui Moisei	2492	3857
Moartea lui Isus Navi	2506	—
Cind au fost Samson cel tare	—	4292
[Judecătorii izrailteănilor	2525]	—
Cind au fost Samuil prorocu judecătoriu	2889	4370

⁵ Pasajele dintre parantezele drepte, ca și cifrele din coloana întâia, au fost scrise ulterior, cu altă cerneală, dar tot de autorul cronicii.

[1-a expediție a argonauților	2721]	—
[Hercules	2750]	—
[Bătaia Troii și Esculap	2790]	—
Cînd au fost Saul întiiul craiu în Israil	2916	4389
Cînd au fost David al 2-lea crai în Israil	2929	4429
[Enea în Latium	2802]	—
Solomon al treilea crai	3000	4469
[Homer. Hestodus	3000]	—
Proorocul Ilia	—	4590
" Ielisei	—	4602
" Iona	—	4640
" Daniil	—	4907 // t 6
Ezdra au fost	—	5048
Esthir	—	5112
Mucenicii Macaveii	—	5330
Nașterea domnului nostru Iisus Hristos	—	5508
Răstignirea " " " "	—	5541
Înviiarea, duminică în 29 martie		
Înnălțarea, joi în 7 mai		
Deci să veăde că mîntuitoriul au viețuit pre pămînt 32 de ani, 4 luni și 11 zile. Iară Pogorîrea duhului sfînt, iar duminică, mai, în 17 zile au fost.		

*In jos, anii
de la Hristos*

Stefan, unul din 7 diaconi, fu ucis cu pietri, după Hristos	34
Întoarcerea lui Pavel	35
Pentru apostolu învie pre Thavitha în Iopi	36
Mathei apostolu au scris evanghelia în limba jidovească	41
Marco au scris evanghelia	43
Anthiohia mai întiiu creștină s-au arătat	48
Luca au scris evanghelia grecește	48
Soborul apostolilor în Ierusalim, pentru credință și leăge au fost	50
Apostolu Ioan în Efes au scris evanghelia	55
Pre apostolu Pavel l-au dus la Roma	59
Unde zic că cu Petru de împăratul Neron, cu mucenii s-au încununat	68
Iulius Țesar, carele au pus și au așezat în stare monarhia romanilor și au îndreptat calendariul, prin fapta lui Sozimen mathematicul, cu 44 de ani naintea nașterii lui Hristos, căruia îi și zic calendariul lui Iulian //	

I-A ÎNPĂRĂȚIE, A EGHIPETULUI

f. 6 v.

Înpărăția Eghipetului e mare și macar că acolo nici nu ploo, nici ninge, țările sînt îndestulate, căci apa mare, Nil, ce curge prin mijlocul țărilor, în tot anul le adapă; eșindu-și din stratul ei, creăște, să varsă, satură și îngrășă pămîntele și le creăște.

Această împărțire întiiu s-au început după spargerea turnului de la Vavilon și după împărțirea limbilor, care atuncea numai 72 au fost, iară acuma 3094 de limbi în lume să află.

*Anii lumii după
stilu nov*

1809 Ham, feciorul lui Noe, cu fiii și nepoții săi în Eghiptet s-au așezat, căruia după moarte i-au dat dumnezeire, numindu-l Iupiter.

Lui urmă fiu-său Menes. Acesta învăță griul a semăna, a săcera, a măcina, pîne a coace, vine a împlînta. Deci și pre el îl dumnezeiră, anume Osiris, precum și pre femeia lui, careă învăță inul, lîna de țoale a toarce, o dumnezeiră Isis. Și fiindcă pre Menes îl ucisă frate-său Tifon, Isis, dar, pusă pre fiul ei, pre Apolo, de-l omori și Eghiptu în 4 părți împărți.

Un Athotis craiu află, făcu slove, buchi de-a scri, de-a număra, în peatră a săpa, steale a ceti. El leage cu credință deșartă au dat pe-atuncea, fiecare tată în casa sa Dumnezeu, preot și monarh a fi. Acest Athotis arăta cum umblă sufletul după moartea omului. El pre popor în șapte stănde împărți, în preoți, în soldați, în pămînteani, negoțatori, maistori, păstori, în corăbiiari și fieștecare stand în cinste unul altuia asemenea a fi și tătînisău să urmează.

2023 Miercur întii învăță a scri, iară Țiahu împărat zicea la vite a să inchina. Măris crai în orașul Memfis, la beserica lui Vulcan, făcu stavilă, de-a abate și de-a sprijoni apă din Nil și de-a o îndelunga ori încătrovrea a uda. Sifoo, fiul lui Vulcan, incepu scrisori, cărți a scri. Apoi ur-

1. 7 mară Tetmos și alți crai, mulți, care cum, unul după altul. Iară // craiul Orus, faraon zis, avu pre Iosif cel frumos, înțelept sveătnic ca un crai mic. Apoi unii, alții. Mai tirziu fu Amenof și Bustrî, carii uriră pre israilteani. Apoi fu Sesostri crai, Seos, Setos, Rameze, zisul Amenof crai. Acest faraon carele cu oastea după israilteani alergînd, ca făr de minte în Marea Roșie au intrat și apa i-au înghițit. Nehefos craiu i-au urmat; Fusanu, Proteu. La acesta au fost scăpat Paris cu Elena din Troia. Însă el lui Paris porunci în 3 zile de-aci să se ducă, iară pre Elena o opri pân după bătaia Troii, apoi au dat-o la bărbatu ei Menelau îndărăt. După el alți mulți crai au urmat: Ramsinit, Ceop. Acesta închisă beserica, de-a nu ruga dumnezeii. Acesta au făcut întiia piramidă mare, lîngă Nil, la careă 100 de mii de eghipteni 20 de ani au lucrat. Lui urmă Neferher, Susen, Sesac, Bocor, Sabacon, Taraca, Nehao. Acesta viind luol Ierusalimul, ucisă pre Iosie, bātu pre iudovi.

În Eghiptet, fiind deodată 12 crai, să vorbiră și făcură minunatul labirint, adecă o casă mare, cu 24 sobe mari și 3300 țimere, mici sobe, care lavirint așa era încurcat, cît ce intra într-însul nu mai putea eși. Apoi, pricinindu-să ei despre marea crăire și întrebînd oracolul, le răs-punsă că cel ce va jertfi întii lui Vulcan din vas de arame, acela mai marele crai să fie. Unul din ei 12, Psameticu, îndată își luol coroana din cap și în foc jărtvă lui Vulcan o deăte și fu împărat Eghiptului.

3373 Pre fiu-său Nehan îl bātu Navhodonosor și lui îi urmă Psamis, Apres.

3415 Anii 3415 au fost Amasis, Cambis, Armiton, apoi Neferit, Acoris, apoi Nectanev, ce avu greale oștiri cu persii, căroră și grecii ajuta, cîțiva ani, cu craiul Artacserx, însă îi bātu și-i scoasă. Lui urmă Tahu, carele nevrînd făgăduitul tribut Persii a-l da, Artaxerx Ohus asupra fiului lui,

craiului Nectanev II, cu mai mare oaste, el de-o parte, iară grecii cu corăbiile de altă parte asupra-i veniră, cît el abea acas scăpă, ca cetatea sa, anume Memfis, să o apere. Ci strigînd // persii de-a se preda, toți cetățenii să închinară. Nectanev acum văzînd ce va să fie, luundu-și vistiria fugi și n-au mai venit. Ohu luo Eghipetu, prădă beseărica, luo scrisorile ceăle ascunse, preoțești, ci iar le deăteră. 3624
E. 7 v.

După Artaxerx Ohu urmă Arsa și Darie. Însă viind Alexandru Mare la anu, pe ușor luo Eghipetu și-și zidi Alexandria.

Lui urmă Ptolomei Lagu. El luo Iudea și-i urmă, anii 3762, Ptolomeiul Filadelfi vicleanul, apoi Filadelfi Evarghet, iubit apoi Ptolomei Filopater, Ptolomei Epifan, Ptolomei Filometor, Fiecon Everghet, Ptolomei Lathuru, Ptolomei Alexandru, Ptolomei Apion și ajunsă crăiasa Cleopatra în stăpînirea lui Ptolomei Alexander. După Cleopatra au fost Lathuru, apoi Ptolomei Alexandru II, fecior întiiului. Ci fugi la Sula, ghegeneralul romanilor, carele îl întări crai a fi în Eghipet și pre fecioru lui Lathur îl tăe. Însă și pre el îl lepădară și-și pusără craiu pre Ptolomeiu Dionisie. Alexandru căută la romanul Pompeiu ajutoriu, ci nu-i deăte. Ptolomei Auletu, fluerașu, fu, ci țara îl lepădă și pre fie-sa Berenița crăiasă o puseră. Însă iară fu feciorul lui Ptolomei Dionisie, apoi minunata Cleopatra. 3762

Acum bătîndu-să conzului mari ai romanilor, Pompeiu cu Iulius Țesar, și pierzînd Pompei batalia, fugi în Eghipet la Dionisie a scăpa, ci-l omorîră și capul lui îl dusără la Țesar în Alexandria. Iulie Țesar lăsă pre Dionisie și pre Cleopatra a împărăți, însă ea auzisă și capu ei de frate-său Dionisie îl ascundea, să nu i-l ia. Acu, dîndu-să ea de o băgară într-un sac mare, ca să nu o omoară cătanele frățini-său și au dus-o iară în Alexandria. Cînd au eșit în soba lui Iulie Țesar cu Chiesa-riu și-i văzu frumusețea, s-au minunat și-i deăte împărăția. Așa și fraților ei țări, crăiri le deăte de a-i împăca. Ci unul nu fu îndestulat și sculîndu-să asupra lui Iuliu cu a romanilor, Iuliu întări farusu Alexandrii, aprinsă corabiile cît și vestita bibliotecă cu cărțile vechi, toate arsără. Pre Ptolomei Dionisie îl tăe, pre fiii lui la Roma îi trimisă. Iară Cleopatra cu mîndre vicleșuguri pre mulți ucisă și rămasă împărăteasă. //

După moartea lui Țesar, veni la Eghipet cu oști conzulu Antoniu I. 8 al romanilor, cu carele Cleopatra să îndrăgi și el tot sfatul ei asculta. Iară după ce veni conzul August în Eghipet, ea vrea să-l capete în voe, însă fu neclătît. Ea de năcazu deăte de o mușcă un șarpe și o omorî.

August ucisă copiii ei de Antoniu și pre Fulvia, precum și pre țesarinu lui Țesar cu Cleopatra și făcu Eghiptu provincie romanească, careă așa 700 de ani, pân la venirea sarațenilor, au fost. 3950

2-A ÎMPĂRĂȚIE A VAVILONULUI CU A ASIRIEI

Nemrod, nepot lui Ham, în Vavilon să sălășlui, pre carele în urmă îl dumnezeiră. Apoi fu Asur, feciorul lui Sim. El sus pre riul Tigru făcu împărăția Asirii și Nin făcu Ninevi. Lui urmă Niniu. Și încheperă sau să virîră haldeii, preoții, la împărăție, însă și arapii. 1809
1874
1968

Pre vremea lui Avraam au fost craii : unu Atosa, altul Belosu, ce avu pre Semirami, o prințeză heroe, vitează, careă în urmă să mărită după
 1969 Balotor sau Nin. Și după moartea lui, ea, în țoale bărbătești înbrăcată, multe corajii și expediții armășăști au făcut. Ea au luat Anatholu, Azia Mică, fu în Eghipet, în Livia, luo Bactria, fu în India, Vavilonu ea îl înfrumsăță, cu zidurile înalte, groasă, cu gropi, șanțe afunde. Au abătut riul Eufratului, ca din patu-și a nu să umfla, nici din scoc a eși. Rezidenții mari, punți, poduri, minune ; grădini în aer aninate, pre stilpi nalți, cu curcubee, în harcuri cu tivige încordate, grădini sus cu pământ, bine lucrata, cu pomi roditori, din fintini sus scoasă // udate, toate spre îndulcirea inimii. Pre supt Vavilon șanțe, canale curătoare au avut. Care fapte ale ei întră ceăle 7 minuni din lume una au fost. Pentru care ei așa cinste i s-au dat, ca femeile crailor, după moartea bărbaților, crăese să fie.
 f. 8 v.
 2523 Ei urmă craiul Teutam, apoi Sardanapal, om muerotcă, carele, în țoale muerești înbrăcat, cu furca torcea. La acesta odată viind voevodul, marele său satrap al Medii și aflindu-l muereălnic, cit însuși Serdannapal frumoaselor femei de-a toarce caere împărțea, satrapu il urî și el însuși
 3088 în Media crai să rădică.

3. A ASIRII CU A MEEDII ȘI A VAVILONULUI

Ful împărăți pe vreămea israiltenilor. El strică împărăția Ninevi. Lui urmă Tegla-Falațar, carele cu oastea prădă Ierusalimul, multe seminții ovreești robi, întră carii și Daniil proorocul cu cei 3 coconi, Sadrah, Misac și Avdenago, robi în Asiria îi dusără.

Lui Falațar îi urmă Salmanațar al Vavilonului, carele toată Iudea și pre ovreăi prădă, Finiția, toată flota, 60 de corăbii a Tirului, luo.

Lui urmă Senaherim, apoi Navohodonotor și Navopalațar, apoi Sarac, și sfirșiră.

Iară ai Meedii aceștea urmară : Chiiactar, carele cu viclesug împărăția o lărgi ; că, chiemind pre toți craii schiților la ospăți, el pre cei ce-i veniră i-au înbătat și i-au tăiat și împărăția le-au luat, iară cei ce n-au venit au scăpat.

Acestuia urmă Chir sau Țir, ce avea 200 de mii de ostași. Navonid, împăratul Vavilonului, sculindu-să asupra lui Chir, el pre craiul său Crezu cu oaste il trimisă. Chir pre Crezu il prinsă și suindu-l de viu a-l arde, Crezu strigă : Solone, o Solone ! Chir întrebă : ce-i ? El spusă că : „Me-au zis ca nima în viață, ci după moarte să se laude“. Și îndată il ertă.

f. 9 După Chir în Vavilon acești împărați au urmat : // Navopalațar, Chiiactar, Nehao, Navoodonostar, carele să rădică asupra Indiilor, carele supusă Țeli, Siria, pre amoniteăni, moaviteăni. Însă cetatea Tiru abea la 13 ani au luat. În Eghipet pre craiul Amase cu tribut a fi il lăsă. El în Vavilon lui Vaal, Dumnezeu, capiște rădică, grădinile Semiramidii le renovi. Și mândrindu-să ca un Dumnezeu, cu capul său de aur, cel din Decra și pentru arsu cuptoriului de 7 ori, pre dînsul Dumnezeu din așa mare împărat bou il făcu, de mergea la cîmp. Cîțiva ani așa au pățit. Lui urmă

fiiu-său Evilmerodah, ci fu omorît. Apoi, Neriglițar, apoi Valtățar, iar fecior lui Navodonostar, de toți urît. El dînd un ospăți domnesc voevozilor, la carele cu vasele sfinte, besericești să sluji, fu omorît. Lui urmă Navonid în Vavilon. Ci viind Chir al Persii, nu putu îndată Vavilonul a-l lua, pîn ce nu abătu riul di pe sub cetate și pe acel pat secat oastea întrînd, nu numai pre craiul Navonid, ce și popii, haldeii, i-au tăiat. Luund de la ostași armele, i-au slobozit.

A. 3448. Chir, lăsînd oști, în Persia să dusă. Apoi, luo Siria cu Ierusalimu ; Eghiptu cu dație lăsă, bātu toată Schitia (știti) de pingă Marea Caspii, unde cetatea Chiropolu zidi. 3448

Lui urmă fiiu său Cambis, a. 3462, om slab, căci cu oaste de 50 de mii în Africa trecînd, unde prin pustiile Ethiopiei, fără de bucate, prăpădindu-și oastea, să întoarsă. Pe frate-său Smerda omori, și pre soru-sa, apoi și pre el îl omoriră. 3462

Lui unii, alții, fiecum urmară. Și așa, tîrziu, cei 7 satrapi ai Persii, ce să legătuisă ca ei toți călare la cutare loc să iasă și al căruia din ei 7 calu mai întii va rîncheza, acela împărat Persii să fie. La careă, armăsariu lui Darie întii țipă și lui îndată cei 6 să închinară. El cu oaste Vavilonul încinsă, doi ani în deșert bātu. Neputînd intra, izăflă viclesug, că un favorit (: prietin) a lui, tăindu-și nasul și urechile însuși, strigînd cătră cetățani a-i deschide, vătîndu-să asupra tirăniei lui Darie, // ocărîndu-l și ei crezîndu-i, înlontru îl lăsară. Căruia ghegeneral-gubernatoru cetății Vavilonului, acelui viclean, oastea încredințînd, din cetate afară asupra lui Darie îl trimisă. Carele cu Darie de-afară împreunat intrară. Darie porunci ca zidurile Semiramidii, ce erau de 200 de coți nalte, numai 50 de coți a fi făcu. Ceale 100 de porți de aramă în Persia le trimisă. El să dusă cu oastea asupra schiților, ci nu-i putu supune, iară pre trachi ii supusă. Și din India, a. 3477, ceva luund, cu oastea asupra Greciei să dusă, unde întiiu pre tiranu Histău din Miletina în Persia îl chiamă și-l ținu. Însă Histău învățasă pre Aristogor cum să lucre cu Darie ; carele acolo sosînd, Aristogor cu oastea grecească preste mareă înnotul trecînd, cu Darie să lovi, pre perși sparse. La careă și athineăniei cu 20 de corăbii ajutoră. Darie iar îl lovi, în careă bătae Aristogor peri. Darie luo Miletu cu alte insule. Și măcar că athineăniei îndărăt să trasară, Darie tot li să jură că-i va bate, ca ei, athineăniei, în toată zioa, naintea cinei, la el să-și gîndească. Și așa Darie trimisă pre ginere-său Mardonie, carele bătînd Trația și Machedonia birui. Însă la muntele Athos (Sveta Gora), el 300 de corabii și 20 de mii de ostași pierdu și să întoarsă. La anu, însuși Darie, trecînd marea, aproape de Athina ajunsă. Athineănilor în ajutoriu numai 1 000 de platenzi venisă și Athina 10 mii avea. Milțiad, voevodul (: arhistratigul) Athinii, așa să așeză, cît el cu o mică oaste 600 de mii a lui Darie sparsă. Aci Darie 200 de mii pierdu și gîndea că iară să se lovească, însă Eghipetu de la el căzu și el de-a oști să lăsă. 3477

Avînd doi feciori, pre Artabarzan și pre Csercs, cu 2 milioane și jumătate de oameni, cu 3 000 de corabii ajungînd la Marea Helespontului, pod preste mareă făcea. Însă vîntul cu valurile mării rupîndu-le, el pusă oaste cu joarde și nuiale a o bate. Niște munți mari sparse, ca oastea curînd să meargă. Xerx aci, dintr-un munte nalt privind spre mulțimea oștii sale, a plînge să porni. Satrapii îl întrebără : au doară că se teame ? Căroră înțelept au răspuns că nu de vro frică, nu, ci că în 50 de ani din atita 3503

oaste niciun cap viu nu va mai fi. Pre Xerx aci numai 4 000 de greci și 300 de lachedemoneâni, carii cu Leonid, craiu lor, toți periră, il opriră. //

f. 10 Xerx aicea doi frați și 20 de mii de oameni au pierdut.

Athineânii avea un orachel de-a le proroci sau a le ghici. Sfat cerînd, zisă că ei cu ziduri de lemn să vor apăra. Themistocles, ghegeneralu Athinii, tilcui zidul de lemn corabii a fi ; că el avea flota de 300 de galii, cu careă pre Xerx lovi și-l sparse ; și să dusă, însă la anu iară trimisă pre Mardonie, sătrapu său, cu oasteă, carele luo Beotia. Însă Pauzanie și Aristid cu grecii pre dînsul omorîră, pre perși bătură, cît abea vro 4 mii scăpară. Ci iar într-acea zi, fiind ei pre mareă, Xantip cu grecii îi bātu. Xerx de ceăia parte, în Azia, aștepta și auzind nenorocirea, în Persia s-au dus.

3529 A. 3529. — Athineânii luară Vizantia. Xerx să deăte în pofte. Luo pre fiiu său Artaxerx ajutoriu. Pre Xerx il omorîră și însuși ucigașu la împăratul Artaxerx viind, pre frate-său cel tînăr, Darie, de moarte il pîri și, nevinovat fiind, il omori. Ci apoi și pre ucigașu aflîndu-l, il omori.

Artaxerx luo Eghiptu, pre greci veni, însă Timon cu grecii și pre uscat și pre mareă la Țiper (: Chipru) il sprijiniră și-l sparsără. Iar la 3559 anu Artaxerx așa pace făcu, a. 3559, că el au persii de țările grecești nu să vor mai apropia.

3644 Lui urmă fiiu său Xerx II, ci-l omorîră. Urmă Darie Notu, apoi Artaxers Memnon ; muri. Pre Ohus otrăviră, apoi Arsan otrăvit, Darie Codoman, fiiul lui Ostan și al Sizigambii.

Grecii avînd pururea frica persilor, de vro doi ani își aleseăse pre Filip, craiul Machedonii, a le fi marșal (: arhistratig) mare a oștilor grecești, asupra Persiei a o duce. Ci murind Filip, grecii în Corinth adunați la svat, pre prințul Alexandru în locul tătini-său mai mare voevod (: duc) oștilor il pusără, carele și porni în cale. Darie înțelegînd, îndată pre marele său voevod Memnon cu oaste ca Azia Mică să o ia <trimise>⁶. Așa să începu. Memnon zisă ca tot să arză, însă Darie nu vru. Alexandru cu 30 de mii pedestri și 4500 călărași Helespontu trecu (marea) și auzind că-i Darie în

3650 Frighia, la apa Granicu, acolo l-au bătut, a. 3650, și-i luo cetățile Sardis, f. 10 v. Mj // letu, Halicarnasu cu marginea. Memnon, cu oastea trecînd marea la Greția, muri. Darie să ținea. Strînsă o jumătate de milion de ostași, însă Alexandru avea corajie. La Isus, în Țiliția, fu a dooa batalie. Darie iară fu bătut. Alexandru căpătă tot lagheru lui Darie, cu mari dobînzi. Pre muma lui Darie, pre fămeăia lui, pre o sor, pre doo feăte și pre un prinți de 6 ani ca robi îi prinsă. Apoi luo Finiția, Tiru, la carele 7 luni bătusă, Eghiptu și Gaza, cu Ierusalimu, unde el pre marele preot il cinsti. Din Grecia oaste novă adusă. Meărsă la Jupiter Hamonii, unde-și arătă slăbiciunea, ca pre popi a-i miti, ca pre dînsul oraculu ca pre el fiiu lui Jupiter a fi să-l numească.

Darie ceru pace, dîndu-i toate provinciile de la Helespont pân la riul Eufratului, însă Alexandru nu le luo, că le avea subpusă. Așa Darie de nov 3653 iară să găti și în Asiria, la Gaugamela, lîngă Arbela, să loviră, a. 3653, unde, macar că Darie bine să ținea, însă iar fu de tot bătut, așa cît biruitoriului fu silit împărăția a i-o da. Alexandru să dusă la Susa și șezu pre tronul lui Darie ; să dusă în Persia, la Persepol, a. 3654.

⁶ Omis.

Darie fugi la Meedia, adună oaste și înțelegînd că Alexandru ajunge, să dusă în Bactria. Într-acea călătorie să sculă Bes satrapul asupra împăratului său, îl ferecă și ajungîndu-i Alexandru dindărăt, Bes, voevodul lui Darie, multe împunsuri îi deăte. Așa moarte Darie, cel mai bun împărat al Persii, avu. Pre Besu aducîndu-l la Alexandru, înfricoșată moarte îi deăte.

Alexandru vrînd asemenea lui Bachus și lui Hercules a fi, meărsă în India. Pre marșalul mare și prietenul său ghegeneralul Parmenon și pre feciorul aceluiași, ghegeneralul Filota, îi omorî. El cu oastea trecu Indusu preste Hidasp. Împăratul Por îl sprijoni, ci Alexandru îl bātu și-l prinsă, însă înțeleptul răspuns a lui Por pre Alexandru înblînzi, cît mai mare crăire îi dieti. Și vrînd la Gang a meărge, soldații i să împotrivoră. Deci aci zidi 12 oltare, seămnele biruinței sale, făcu Nicheia și Buțefala, apoi cu oastea acas veni.

El își făcu oaste novă din noroadele biruite, vrînd pre grecii machedoneăni // acas a-i mîna ; de care aceia să supărară și i să lăuda, ci iară stătură și-i ertă. Să dusă la Susa, la Meedia. La un ospăți pierdu el pre iubitul (: favorit) ghegeneralu său marșal Efestion. El porni asupra cozăilor, macar că haldeii îl sfătuisă la Vavilon a nu meărge. Însă el îi rîsă și, supuind pre cozeri (: de capre), în Vavilon veni, unde pre el solii, ambasaderii națioanelor, îl așteptau. Însă moartea lui toate le scurtă. Căci după ce împărăți el 12 ani Machedonia și 7 ani Persia, spui cum că Antipater marșalu l-ar fi otrăvit. Alții zic că beția cu ospeățele i-au pricinuit. Doamna lui, Roxana, rămasă încărcată. El testament nu făcu, ci în ceasul morții inelul cu pecetul împărăției marșalului său, lui Perdica, îl diete.

Marșalii, voevozii lui Alexandru așa așăzînd încheiară : ca Aridău, fratele lui Alexandru, în loc împărat să fie; și de va naște Roxana prinț — careă după o lună fu — împreună crai să fie. Iară provinciile într-acest chip între ei le împărțiră, ca Perdica tutor sau curator prințului cu țara sa ; Ptolomei satrapu Eghiptului a fi ; Antipater în Machedonia ; Lisimahu al Trachii ; Antigon al Pamfiliei, Lichii și Frighiei ; Laomedon al Sirii ; Filota a Țiliții ; Fiton al Meediilor ; Esmen a Paflagonii, Capadochii ; Casandru al Cari ; Meliagher, Lidia ; Leonat în Frighia Mică. Cari în scurt începură unul pre altul a reteza și alții le urma.

INCEPUTUL GRECIEI

Iavan sau Ion, al 4 nepot a lui Iafet, a feciorului lui Noe, în Europa cu nepoții să pîrtini și să colibi. Unde și altă colonie cu domnul lor, Acmon, din Schitia veni, al căruia fecior, Uranus (: ceriul), cu femea sa Tatea să așezară și ei uriași născură. Carenații de-aci în Spania, în Africa trecură, ci iară veniră. Uranus supărat muri și-i urmă fiiu-său Saturnus cu femeia Rea. Aceștea își făcură țoale roșii, porfiră și crai cu coroane. Și știind el că tată-său Uranus pre el l-au blestămat, căci îl oprisă de-a stăpîni, el, Saturnus, pre toți fiii săi după naștere îi lepăda. Însă Reia pre cel mai mic, Iupiter, în Creta ascuns l-au crescut. // Carele odată tătini-său într-o nevoe ajută și-l scoasă, însă în urmă l-au izdat. Saturn scăpă de fiiu-său Iupiter în Sițilia, la craiul Ianus, unde, înbătrînînd, muri.

Lui urmă fiiu-său Iupiter în monarhia Sirii, Finiții, Azia Mică, a Mării Mediterii, în Spania, Franția și în Africa. Avându-le, el le împărți văru-său, frățini-său Atlas diete Africa, iară frățini-său Neptun îi diete țăr-muri, limanele, vadurile, cu insulele mărilor. Iară celuilalt frate, Pluto, îi diede Spania, Galia, Italia, cu tot ce-i spre ameazăi și spre miezu-noptii, unde Pluto mult argint și aur au aflat. Ci Pluto murind, Iupiter își trimisă pre fiiul său Miercur crai în locu-i, iar Iupiter și luo răsăritul. Și însu-rindu-să, luo pre Iuno femeae și în Thesalia să sălășluiră, în muntele Olimp. Din careă să veade că ei 3 frați îndumnezeiți, a ceriului, a mărilor, a iadului, ai bogățiilor lumii să puterniciră.

Iupiter ca un înțelept bune legi au dat. El lotrii din pădurile Illirii descuibă, din a Thesalii și din a Machedonii îi stinsă. El 100 de ani au trăit, 60 de ani au împărățit, au murit. Pe vremea lui Avraam să fie fost el.

Apoi mulți, unii altora urmară crai, precum în țările Siționii, în Ar-ghivi, a Athinii, Corinteânii, Lațedemoneânii, Thiveânii, Thesalienii, Ma-cedoneânii, Sițilienii, Ahaii, Etholii, care crări grecești nu numai că
3720 întră sine, ce și cu africanii Carthagenii sute de ani, pân la Hanibal, în anii lumii 3720, s-au bătut. Și așa, în urmă, la venirea romanilor cu Știpio Africanu, care pre Anibal bātu și cetatea rezidenții cu domnia luo și-i împacă.

Întia fabuloasă a grecilor expediție iaste cea argonaută, de careă s-au zis că ar fi în provinția Aziei, Colhis, ce-i la Pontul Euxinului (: Marea Neagră), că ar fi acolo în vr-un loc o piiale sau vro lină de aur undeva ani-nată și că un bălaure mare o păzește. Și aflindu-se Iason, nepotul craiului Pelia din Thesalia, carele cu cîțiva feciori heroi aleși, precum Hercules, Orfeu, cu feciorii lui Iovis, Castor și Polux însoțindu-să într-o corabie mare Argoș numită, s-au pus și s-au dus. Care expediție și la Colhis s-au dus, unde Iason cu crăiasa prințeze Medeea cunoștință făcu, careă lui îi deate niște boabe, piluri, ca bălaurului să le arunce înainte; cu care l-au omorît
1.20 și Iason acea // peale cu lina de aur au luat-o. Și macar că-i fabulă, însă în deșert n-ar fi pus-o, căci subț fabule ascunsul adevăr virit se află.

Chimichii cei înțelepți vreău piatra filosofiei a se înțeleage, alții această taină mare vistirie, precum și riul de aur a fi înțaleg. Care ade-vărat poate fi, căci în Azia, provinția Colhis, în multe riuri auru să spală într-acest chip : că iau o piiale de oae întinsă, țărina din apă cu grăun-țale de aur pre ia o aruncă și cu apă clătărind-o, țărina să spală, iar grăunțale de aur în lină lipite rămîn. Și umplindu-să lina ochi de grăunță de aur, cu dreptul să poate numi o lină de aur. Și craiul de la Colhis mari avuții din așa aur au avut și bine le păzea. Însă cu cîteva corabii cu ostași, prin învățu crăeștii prințese, a Medei, ei aurul îl luară. Careă poeții prin fabule arată.

Așa fel spălători de aur, aurari, și pe aicea sint. Și că Hercules cu cîțiva soți armași și pe aicea apele le-au cercat și aflind seămne s-au întors. Și ajungînd acasă, îndată de la văru său craiul din cetatea Troia caili ce-i lăsasă îi ceru, ci nedîndu-i îndărăt, Hercules cu soțiile Troia sparsă întia dată, cu 79 de ani naintea cei mari spargerii cu bataia. Deci să veade că acea expediție ostășască ispitirea științei și aurul au pricinuit. [Pre la anii 2746].

2746 Hercules i-au zis romanii, iară Heraclis grecește, iară aicea unii Iorgovan îi zic, fecior a lui Iupiter și al Alcmenii au fost și iaste cel mai

mare heroi viteazu din vechime. Carele, ca prunc în leagăn, doi șărpi sugrumă, ce-i trimiseăse Iuno ca să-l omoară. Apoi, ajungind june, îl întîmpină dezmerdarea și înțelepciunea, vrînd amîndoo a-l căpăta, însă înțelepția birui. El era subt craiu Euristen din Mica, carele îl pizmea și cu 12 lucruri greăle îl încarcă a le face :

1-**iu.** — Rupsă el leul nămaiul, carele de la lună venia și ne // **f. 12 v.** vătămat fu ; a căruia peălea după aceăia totdeăuna în umări au avut-o.

2-**lea.** — Omori șarpele, balaurul cel cu 9 sau 50 de capete de pe apa Lerna sau Cerna. La podul satului Topleți, la Mehadia, unde în peatra lui Iorgovan să văd copitele calului cum au sărit preste Cerna, șarpele au omorit, capul în gaura geanțului aci au scăpat, fata din mîncarea bălaurului au mîntuit-o. Însă el, văzînd că capul mai multe capete creăște, cu pirjolu sîngele usucă, l-au omorit de tot.

3-**lea.** — Porcul sălbatec, mare negrăit, din monteale Erimantu Erdăștiții îl adusă la craiul Euristen.

A 4-**lea.** — După cerbul cu picioarele de aramă și pîntecele de aur, nici cu alergarea de a-l ajunge, nici de a-l vătăma nu era. Un an după el au alergat, în spate la Mica în Sebeș l-au adus.

5-**lea.** — Sprinji și omori paserile stricăcioasă, ce mîncea carne de om, la apa Știmfalu.

6. — Birui amazoanele și de la crăiasa lor, Hipolita, trase briul (: brăcirile) ei ceăle frumoasă.

7. — Abātu rîul Alfeus (: Oltu) în grajdii lui Aughia și într-o zi îl curăți, macar că 3 000 de boi ținea și de 30 de ani nu fuseăse rinit.

8. — Prinsă și legă taurul cel mare, sălbatec, din Creta, carele mari pagubi făcea.

9. — Pre Diomed îl deăte cailor lui spre mîncare, precum și el cu străinii făcea.

10. — Birui pre Gherion, îl omori, cinele cel cu doo capete, și mînă boii cei frumoși la Italia.

11. — Omori bălauru cel ce păzea mărul de aur al Hesperidii și mărul luo, de carea lui Măr îi zicea. //

12. — Scoasă pre cerberu din iad sau vro peșteră, [pre cinele iadului, care trei răsplătiri, izbînde avea și naintea iadului straja păzii]. **f. 13**

Pingă aceștea încă și altele 24 așa mari lucruri voinicești, vitejăști au făcut. Apoi, îndrăgirile îl biruiră, cît să lăsă la Omfala, crăiasa din Lida, într-ășa slăbiciune, cît în țoale muerești cu furca au tors. Apoi și mai tare îndrăgi pre Iola, prințeza Ahaiei. Femeia lui, Deianira, mustîndu-l (: temîndu-l), o țoală îi trimeasă, careă cu sînge Nesus de țenta-taur veninată, otrăvită era, fiind ia încrezută că are putere pre bărbatu-său de iubomnicile lui a-l înțărca și a-l dezbate. Careă cum o îmbracă, Hercules, îndată nespūsă dureăre simțînd, pre grămada de țăpligi aprinse să aruncă și însuși să arse.

Athineanii cu craiu lor Agău, avînd jocuri minunate, la care veni Androgheu, feciorul lui Minos II, craiul din Creta ; la așa priveăliște, fiind frumos înbrăcat, nepoții craiului Agheu din pizmă îl omoriră. Minos craiul cu oastea pre athineani îi bătă. Cerînd, îi legătui ca ei lui tot la al 9-**lea** an cîte 7 prunci și atîtea feăte tribut a-i da. Carii într-**o** amară, neagră închisoare, supt custodia (: străjuirea) taurului (: un slujitori) a craiului Minos au fost sau, cum zice fabula, în labirint îi închi-

dea, ca de sălbatecu minotauru să se mănînce. Carii nenorociți prunci prin soartă să trăgea și să trimitea. Odată căzu soarta și pre însuși Theseu, feciorul craiului ; il ajunsă. Acest prinț cu corajie să făgădui că el țara sa de acel bajocurit tribut o va mintui. Și zisă tătini-său : spre semn de norocoasă împlinirea făgăduinței, întorcîndu-să sănătos, în locul pînzelor neăgre, cu pînze albe la corabie acasă să va întoarce. El ajungînd la Creta, să îndrăgi cu Ariadna, fata craiului Minos, și cu ajutoriul și povățuirea ei, el pre taurul omori și pre soțiile lui, // ceăle prinse, le scoasă. Cu carii, deanpreună cu prințesa fugiră. Și fiindcă la ajungerea lui îndărăt pînza steagului albă a o întinde au zăuitat, Aegău, tată-său, nenorocire a fi crezînd, neașteptînd, în mareă sări și s-au înecat. Și de-atuncea Marea Ăgheii să cheamă.

Anii
lumii

CÎTE CRĂIRI ÎN ȚĂRILE GRECIEI

- În Greția urmară crai cu rezidenții în multe chipuri, că cădea și iar să rădica, cum să veăde pre ani, cu numele crailor :
- 1820 1-ul. — În Siționa crai Eghialeu, apoi Agamemnon.
- 2727 2-a. — În Arghiv : Inahu, Argus, Crezu, Forbaz, Triopa, Crotap, Stănel, Danau, Perseus.
- 2828 3-a. — Athina : Oghig, Cranon, Amficon, Arihton, Pandion, Erah-teu, Theseu, Mnesten, apoi urmară arhonti.
- 2573 4. — Corinth : Sisifu, 2882, Alet, Irion, Aghelau, Primnis, Bacus.
- 2496 5. — Lațedemon : Lelex, Menelau, Orest, Proclu, Euriston, Aghis, Licurg, Carilau, Aristotel, Gorgus, Leo, Aristid.
- 2826 6. — Theba : Cadmu, Polidor, Labrac, Laiu, Amfion, Țetu, Laiu, Creon, Epigon.
— [N.B. — Pe vremea aceăia, grecii la Mehadia pre deal aveau Pergamu ; noi zicem Percanu. La Dunăre Măgăra, ei au avut lăudată Megara, cetăți foarte tari. Megara e Veteraniș-Hele, vestită, iară sloveanii Țirviște i-au zis cetății]. —
- 2470 7. — Thesalia : Deucalion, Grecu, Eleu, Eolu, Doru, Țetu, Pelias, Acroh.
— [N.B. — De Pergan cîntecu meșteru Manolia ; muerea cu bucate, el umbra ei zidi, ia muri ; turnu zidi ; stă și acu]. —
- 2882 8. — Arghivi : Diomid, Orest, Temen, Țiciu, Medon, Lațid, Agamemnon, Orest.
- 2801 9. — Athina : Demofon, Oținth, Afad, Thimes, Melant, Codrus, Pisistrat, Hipia.
- 3170 10. — Mațedonia : Ematio, Cănu, Amint, Bubor, Filop, 3647, Alexandru.
11. — Thesalia : Thersandro, Disomen, Avtesion, Ptolomeu, Santu, apoi republică.
- 3281 12. — Corinth : Țipseh, Periander.
- 3591 13. — Athina : Socrat ; iar în Sițilia, 3540, Dionisie, Antigon, Demeter, etc.
- 3489 14. — Lațedemon : Cleonin, Pauanias, Lisander, Aghesilau, Arhidam.

15. — Sițilia : Timoleu, Agathocles, Pirhus, Hiero, apoi romanii 3449
luară.
16. — Thive : Pelopid. 3610
17. — Ahaia : Aratu, Filip, Apiu, Claudiu, Dieu, Mumiu. 3739
18. Lațedemon : Aghis, Argu, Leonida, Aghis, Cleomen, Aghesiol, 3652
Licurg, Mehanidnabis. //
- În Machedonia : Alexandru, Arideu, Casandru, Lizimah, Cason, f. 14
Alexander, Antigon, Demeter, Pomor, Filip, Perseu, apoi romanii luară. 2648
- Și așa romanii toate zisăle crăiri grecești, cu a Eghipetului și ale Carthagini în Africa, le subpusără.
- [Thrachia au fost ceăste de-acum țări românești : Volahia, Moldova, Ardealu, Banatu, grecești, cu multe cetăți a lor. Ei și Iliricu cu Banatu avură]. —

V. — DE ÎNCEPUTUL ROMANILOR

De Parisu cu Elena, de bataia Troii. Prinț Enea în Italia. Romulu, Râmu, Roma, cu anii cetății. De crai. Republica lor.

A romanilor capăt cu poeticești fabule începutu. În Azia Mică au fost o crăire cu rezidenția în cetatea Troia numită. Și fiindcă pe-atuncea dumnezeii, zăii și zinele neamurilor în mari cinste, respecte erau, zina (: dumnezeoia) gilcevii, a întăritării, Eris, fiind ceălelalte zine mari la un sobor făr de ea adunate, ea luund un măr de aur minunat, în carele scobisă slove așa zicînd : ceii mai frumoasă, și-l aruncă întră iale în sobor, unde ceăle mai de căpetenie zine erau : 1-iu, Iuno, ca zina marilor avuții și bogății, a 2-a, Palas, ca zina înțelepciunii, a 3-a Vinerea, ca zina îndrăgirii, frumseățelor și a dezmerdării. Văzînd aceăste trei mari zine mărul, fiecareă să socotea cea mai frumoasă a fi și cum că ei i s-au dat și vrea să-l aibă. Însă nelovindu-să întră iale, cu toată șăzătoarea încheiară ca pre prințul Paris, feciorul craiului Priamus din Troia ce-i domn frumos, învățat, înțelept în toată lumea, ales de judecătoriu și hotărîtoriu mărului de aur a-l pune, ca el pre cea mai frumoasă să o arate. Care prinț atuncea să întîmplasă în muntele Ida, în țara Frighiei, de-a vedea turmele crăești eșisă, unde solul, curiru zinelor, Miercuri, la el trimis sosînd, îl inștiință că-i ales drept judecători de măru de aur a fi : cării din trei zine lauda frumseății și mărul va da, aceăia să-l capete. Unde și iale sosînd, fiecareă căuta pre Paris în parte ei a-l avea și fiecareă dintr-însăle mai bine daruri îi făgăduia : Iuno, că ea pre el cu mari averi, vistirii, îl va înbogăți ; Palas că ea pre dînsul cu mari, extraordinare înțelepciuni îl va innălța ; Venus, adecă Vinerea, că ea lui pre cea mai frumoasă femeăe din lume îi va da-o, de o va arăta și o va lăuda c-ar fi cea mai frumoasă, ca ea mărul să-l capete și cum că iale // ce făgăduesc și mai bine vor plini. Și dintre iale trei, cea f. 14 v.
din urmă la Paris află întres (: îndestulare), zicînd el că acest măr frumos preafrumoasei Veneri să cuvine și ei îl diete. Care judecată pre ceăle doo, pre Iuno și Palas, cu veninată minie și răsplătire asupră-și le

trasă, socotind iale de-așa ocară cum să-i răscumpere. Iară Vinerea află prilej (: ocazion) făgăduința a și-o împlini.

Prințul Paris să dusă odată a cerceta pre vecinu-său, craiul Menelau, în cetatea Sparta, care de trei ani să însurasă și avea pre mai frumoasa Elena, pre careă craiul Ulises al Itachii lui Menelau o aleseăse. Aci Paris cu Elena să cunoscură, iară Vinerea îndată focul îndrăgirii în inimile lor ațită și aprinsă atita, cit ea, lăsindu-și bărbatul și luindu-o Paris, preste marea la Troia, în Anadol, au fugit. Grecii spartani de la el îndărăt o cerură, ci nedind-o sau nevrind ea a să întoarce, spre aceasta toți voevozii Greciei, cei mai heroi, viteji, cu corajie, cu oști grecești rădicindu-să supt comanda craiului Menelau, bărbatului ei, cu a craiului Ulises, cu 1 000 corabii asupra Troii, — [ce n-avea 10 000 armași ; latini și greci, preste 100 de mii, tari, și n-avea ce face troianilor. În urmă la Roma, romani să făcură.] — o înprejurară.

Paris luo pre Elena și o dusă la craiul în Eghipt, iară el după trei zile lăsă Eghiptu, în Troia ajungind, să găti. Grecii Troia cu oastea o încinsără zeăce ani deplin, toate măestriile a o lua cercară și așa nepuțind birui, vrea cu ocară a să întoarce, căci văzură grecii că aceăia cu ²⁸⁰⁰ bataia nu să ia, ci ațitea juni feciori pier. Un vicleșug aflară, din îndemnul supăratei zine Iuno, ce vru veninul ei asupra lui Paris să-și veărse și răbdata ocară să și-o răsplătească. Grecii făcură un cal de lemn foarte mare, scobit, în care mulți feciori armași închisără, și în lagher lăsindu-l, ei cu oastea îndărăt pe aproape să trasără, ascunși. Troianii, isteți, nevăzind oastea grecilor, eșind, numai zisul cal mare, de lemn, în lagher aflară și ca o minune luundu-l, naintea cetății il trasără. Însă fiind poarta Troii scundă, un dărab de zid sparsără și calu în cetate, de mirare, il băgară. Cu care triumf sau victorie, troianii zăuitară poarta cetății a o zidi și a o închide. În noaptea aceăia, dormind troianii, grecii din foalele calului, armași, prin avuta ușiță încet eșind, Troia au aprins-o și ^{f. 15} oastea grecească de-afară pre poarta spartă fuga // curind, intrară și toată noaptea să masacrară. În careă bătae Paris au pierit și puțină oaste din Troia, de-acel neam, au scăpat. Cu careă și alții de acel națion, lăudatul domn al Troii, prințul Enea, carele pre tatăl său Anchis în spate, pre fiiu-său Ascanu într-o mină, iar într-alta pre dumnezeul apărătoriu lor, Paladiumu numit, din arderea Troii i-au scos. Unii zic că și acest Enea fecior al Vinerii să fie fost. El, trecind cu oastea și norodul marea, în Machedonia s-au așezat. De-aci sculindu-să, în Sițilia au trecut și așa iarăși până în Italia au retiruit, unde, începind bine a să așeza, craiul Latinu din Lația nu-l îngăduia, ci-l îndelunga. Însă prințesa Lavinia, fia craiului Latinu, pre Enea negrăit il îndrăgi. Și așa, prin iubita Lavinia, Enea, din urit vrăjmași iubit ginere, fiiu lui Latinu să făcu și să moșteni.

Craiul Turnu cu arma asupra lui Latinu și a lui Enea sculindu-să, ci de unde aștepta Turnu ajutoriu a-i veni, acela crai pre Enea sutunuruia și pătinea, de rămasă în Lația.

Enea cu ai săi făcu cetatea Albalonga, cu rezidenție următorilor săi, în careă unii după alții de vița și naționul lor au stăpînit și au domnit. Dintră carii deodată înpreună doi frați, anume Numitor și Amuliu, în domnia părintească urmînd, cest din urmă cu puteare rădicindu-să, nu numai că scoase pre frate-său Numitor din crăie, ce-l și delungă și în-

suși stăpîni, ce și pre prințesa, fia lui Numitor, pentru ca nu cumva să ajungă ia în postăritetu crăiei, ca pre o virghină festimă (: sfîntită fecioară) o înbracă și la beseărică Vestii, sfîntul foc de-apururea arzătoriu, nestins priveghind a păzi o au dat-o, ca să nu să poată mai mult a să mărita; unde mai multe așa fel de fecioare mai erau. Și de să îngreca vrana dintr-însăle, ca pre o spurcată, cu joarde o bătea. Însă această novă fecioară de marele dumnezeu al oștilor, Marți, fiind îngroșată și doi fii geămeni, pre Romulu și Remu născînd, pre carii unchiul lor, craiul Amuliu, porunci îndată pre amîndoi în riul Tiber să-i leăpede, să să îneăce, careă s-au făcut. Însă întîmplîndu-să atuncea Tiberu can mic, pre ei doi mai jos, într-o pădure apa afară i-au lepădat vii, // unde f. 19 v.
Lupa, o lupoaie aflîndu-i, ca o maică i-au aplecat, cu țîțale ei din moarte i-au scăpat. Și aflîndu-i un păcurariu cu muerea lui, i-au crescut.

Așa ajungînd Romul și Remu în vîrstă, mari armași, ei deănpreună cu alți feciori, o bandă de feciori juni adunați, toți în vînat umbra și trăiau. Odată, viind o mare puteare de ostași intrarmați, trimiși după lotri, carii, prinzînd pre Remu, îl trăgea cu ei. Însă sărînd Romulu cu banda sa îi ajunsă și nu numai că pre frate-său scoasă, ci pre toți supuindu-i, cu toți în cetatea rezidenții intrînd, pre unchiul lor, craiul Amuliu, distronară, îl omorîră, iară pre moșul lor, pre tata mîni-sa, Numitor, crai în tron îl așezară.

După aceăia ei, ca așa miracule cu ei întîmplate a să ținea minte, cum au scăpat și s-au mîntuit și au viețuit ei tocma într-acel loc, unde pre ei apa Tiverului i-au lepădat și au fost exponirti (: osîndiți), acolo făcură ei lăudata mare cetate Roma, careă cu afunde gropi au înprejurat-o, rădicînd mari rezidenție, au întărit-o, statue (: chipuri) mari de aramă au făcut, ce arăta cum pre ei i-au aplecat și i-au hrănit lupoaia cu țîță. Însă la renovirea Romei, pentru întărirea cetății, la restaurație, niște gilcevi făcură unii, cît revoluție, rebelie să scorni, vrînd, adecă, ca numai Romulu însuși să domnească; în care tumult frate-său Remu au pierit sau, șanțu sărînd, l-au omorît.

Romulu împărați Roma — [Rîm] — și romanii — [rîmeăni, rîmleăni] — în trei stande, cîte cu 30 de curi judecători în osebite case, în sfînta sacră (: taină) a stăpîni și curii preot desclinit să aibă. Și rîndui încă alți 100 de judecători în domnii să ajute. Și fiindcă în Roma erau volonteări juni, feciori tineri, neînsurați, lipsind a avea partea femeiască, de a-și înpoternici republica, făr de femei nu era cu puțință și oamenii de frunte, așezați, feătele sale acelor volonteări femei nu le da, deci Romulus să socoti și așa înșelătoare maximă urzi și, încheind, deăte afară a să înștiința că ei, romanii, în Roma, lui dumnezeu Neptun, // aci în ce- f. 18
tate fac o foarte luminată comedie, cu jocuri veselitoare. La care priveăliște chîemînd, invitară vecinii Romei, precum și pre sabini, altă crăie, ce erau mai isteți și iubitori de desfătări, ca pre ei cu femei, feăte, la zioa numită a veni să le invite. De care mare număr viind, ci cînd fură mai veăseli și în voe bună să ospăta, atuncea zișii soldați romani volonteri deodată, cei făr de femei, care cum putură, cîte o fată mare de-a sabinilor își răpiră, acas le dusără, femei le făcură; careă s-au numit *raptus sabinorum* < ! > (: răpirea sabinencelor). Sabineanii cu craiul lor, pentru așa ocară, cu minie aprinși, arma rădicînd, pre romani aghiruiră.

Ci viind ceasul batalia a da, să întemponiră femeile ceăle răpitate, adecă de față afară eșiră și vâetîndu-să zicea cum că de s-or lovi romanii cu sabinii, iale sînt ceăle rău pedepsite, căci iale au bărbații au părinții vor să-și pearză. Care a lor vaitece atîta birui, cît sabinii cu romanii în tractat să legătuiră așa, ca sabinii în cetatea Romei să se mute și să se așează, romani să-i primească și așa, toți împreună, o republică întăriră, unde craiul Tațiu al sabinilor cu Romul 5 ani au împărățit.

Însă vrînd Romul cu a sa despotică stăpînire a să prea înălța, îl urîră și fiind odată la muștră, în exzerțiru soldaților, lovindu-i o ploae furtunoasă, el au pierit și s-au pierdut. Pre carele nevăzîndu-l norodul și de pierderea lui neștiind, foarte să turbură zicînd : unde-i ? Senatu pre un Proclu Iulie subordini (: rîndui), carele fătîși înaintea poporului eșînd, cu capul și viața jură cum că Romulu, în mai înalt stand decît oamenii, lui i s-au arătat, poruncindu-i ca poporului să spună ca nimenia despre ducerea lui să nu vă vaite și că el e luat în numărul dumnezeilor lor ; cu careă, poporul să împacă. Deci Romulu în nume dumnezeesc cvirin să înălță, // beserică îi rădicară și preoți ei îi deăteră.

În scurt, lui urmă Numa Pompiliu craiu, ales de senat și coronat, carele republica în mai bună stare o pusă, beseăriceasca stăpînire o regului, legi bisericești sub numele *iuris pontifici* < ! >, apoi *Pontifex Maximus prezes sacrorum* < ! > (: sfinți judecători de taine) subordini. El feăliuri de legi, dreptăți, județe despre oștiri și vrăjmășăști, de păciuirii, de graniță și hotară diete. El anul în 12 luni împărți. Și pentru ca să deă el legilor, pravililor sale mai bun autoritet (: întărire) au zis că lui nimfa (: zîna) Egheria care ce să scrie i-au dat.

Lui i-au urmat Tulus Hostiliu, întărind legi cu pravile ; fu fulgerat. Apoi Ancu Martiu. El făcu ponte (: podu) peste Tiver. Lui urmă Tarcviniu Priscu, carele 200 de senatori romanilor pusă și pingă cei 3 tribuni și al 4-lea pusă. Serviu Tului fu, apoi Sextus Tarcviniu, carele pre Lucreția (: Lucreătea), femeăia lui Tarcvin Colațiu, în casa ei noaptea o silui și ea, din acea desperație, rușine să junghe. La anii Romei 244 acest prinți Sextu, cu toată crăiasca lui familie, prin senat din tron și din Roma fu scos, iară efectele, avuțiile lui fură confisțiruite și pentru armee de armășii în Cîmpu lui Mars să rînduiră. Din a căruia rea purtare numele crăesc să urîți și făcură *Senat Populicve Romani* < ! >, cu un dictator, a fi republică liberată (: neatîrnătoare), puind doi conzuli, carii și la lună, dar pe an a fi. Pusără pre Tarcvin Colatin și pre Iuniu Brutu pre an a fi. Ci Tarcvin nevrînd, pusără pre Valerie Publican, cu 300 de conziliari în senat, cu care ei și în oștiri să // încilciră. Căci craiul Porceno al Hetrusii, vrînd lăpădatului Tarcvin a-i ajuta, viind cu oastea, o parte din Roma preste Tiber o luo. Și putea și ceăialaltă a o lua, însă Horațiu Cocles sîngur preste pod naintea lor, apărîndu-să de ei, au stat, podul au apărat, păn ce romanii l-au spart. El însuși i-au oprit, apoi el sîngur în Tiber au sărit și înnotînd preste apă viu la ai săi au scăpat. Și neputînd acela treăce, să împăcară.

Apoi alte răzmiriți avură, a 2-a, a 3-a, a 4-a, cu unii și alți crai ; iară a 5-a avură cu heturii. Și fiindcă senatu cu patrichi pre popor cu greăle dații asupra, mai virtos de mite, care unii le lua și alte imposte urite făcea, poporul din cetatea Romii supărat, cu rebelie afară eșînd,

aci aproape în Muntele Sacrum (: sfânt) să sui, pre tribunii răi îi cerea, pre care senatu cu patriții îi apăra. După aceia, în Roma trei colegii (: soțietăți) făcură, vrind 5 a fi, nelovindu-să senatu cu poporu, nici cu conzlatu imperii, făcură *per maiora*, ce și așa nu să lovea. Și așa, la 300 anii Romii, romanii 3 soli în Grecia trimisără, ca de la athineani și lațedomoneani pravile de legi, judecări, să-și scrie. Care aducându-le, îndată cite 10 viri -veri-, dețemviri, zeăce bărbați, pusără. Ci iară scoțindu-i, conzuli cu maghistrat ca nainte iar pusără.

Și fiind ei de multă vreme cu armășiile unora, altora asupriți, să apăra. Precum viind galii (: franțuzii), Roma 6 luni o bătură. Până și Capitoliu într-o noapte l-ar fi luat, de nu s-ar fi deșteptat giștile flămînde, care cu țipetile lor pre romani din somn sculară și pre gali, (carii 1 000 de funți de aur, de-a pune pace, de la romani cerea), de nu-i lovea dindărăt ghegeneralu Camilu, // carele îi bātu și-i sparse; căuta ce cerea galii a le da! Pentru care victorie, pre Camilu din conzul dictator făcură, fiindcă el cu oastea lui nu numai că pre gali bātu și rățeză, pre samniți au bătut, iară cu terentinii din Italia de jos, carii solilor romanesi țoalele dindărăt le spintecasă și-i băjocurisă, căroră craiul Pirhu al Epirului le ajuta, ai căruia elefanții pre romani dintii spăimîntînd, comfuzie făceau. Însă romanii cu exzerțiru pre craiul Pirhu bătut îl sprînjiră. Romanii de elefanții căpățați să mira. Așa și aceasta o petrecură. t. 17 v.

Păn-aicea romanii avură lucru numai cu Italia, apoi și sițilienii îi adusără în inzula (: ostrovu) lor. Însă și cu punii, din gilceville negustoriilor și a comerții, precum și cu carthagheanii, să gilceviră. Cu carii mai mulți crai deodată sculîndu-să, de toate părțile pre romani îi loviră, 30 de mii de voinici prăpădiră, iară 15 mii, cu pre ghegeneralu Regulo vii prinși îi luară. Ei cu parolă pre ghegeneralu Regulo la Roma îl trimisără, ca pace să facă, unde pentru ranzioniru (: schimbu) romanilor prinși a tractirui. Ci întorcîndu-să făr de pace, pre el tot bucăți îl masacriră.

Romanii cu carthaghenii 23 de ani bătăi au avut, mai virtos cu craiul din Carthago, Hanibal, păn au fost, și abea i-au bătut și i-au supus, cit ei de pace să rugară, făgăduind că toate inzule (: ostroave) mari romanii să le aibă și-n 20 de ani ei romanilor cite 200 de talanți tribut să dea. Însă după 22 de ani, carthaghenii în Spania, ce sta supt romani, intrară. Romanii le scrisără ca să iasă, în< să > Hanibal, ce avea și pre puni ajutoriu, pre romani cu pre ghegeneralu lor Știpio îi sparsără. Acel Anibal, cu oastea, 90 de mii pedestrași și 12 mii călăreți, din Africa în Italia intrînd, pre romani cu pre 3 ghegenerali a lor, P. Corneliu Știpio, pe // Semproniu Grecu și Flavie Flaminiu, cu 25 de mii de romani îi tăiară. Și apoi iară Hanibal pre romani îi mai bātu, unde încă 40 de mii de romani pieriră. Și de-ar fi plecat Anibal de-aci drept la Roma, careă de tot slăbisă, o lua. Însă el cu carthaghenii lui și cu alții ce avea în Neapol, în Capua, în Campania și în Sițilia așezîndu-să, petrecea. Unde tîrziu în gînd îi veni că au smintit de Roma și, rădicîndu-se, plecă și pănă la poarta Romii ajunsă. Ci fiind iarna greă, să trasă îndărăt. Pre a căruia frate, Azdrubal, romanii îl bătură. Și fiindcă ghegeneralu Știpio cu oastea romanească din Spania în Africa trecusă, unde cetatea Carthago, cu pre oastea lor, la ei acasă îi bātu. Și romanii pre ghegeneralu Știpio îndărăt îl chieamară. Ci încă neajungînd el în Roma, carthagheanii t. 18

cu romanii pace încheiară, așa ca carthagenii romanilor 500 de mii de funți de argint să le deăe, pre toți prinșii și dezertarii a-i restirui să legătuisă și numai 30 de corabii să țină. Și așa, întorcându-să Hanibal de la Roma îndărăt, de toate să lepădă. Ci neputînd el acuma nimica a mai face, carthagenii fură siliți numai cu 10 — zeăce — corabii a să îndestula. Așadar, această grea armășie abea după 19 ani să așeză. Și Știpio, cel ce bătu în Africa și luo marea cetate crăiască, cu rezidenția Carthago, fu numit Africanu. Romanii avînd *sancta pontificat maximo* < ! >, cerură de la carthageni ca pre Anibal lor viu în mină să-l deăe. Însă Anibal în Eghipte, la craiul Antioh, scăpă.

Din această răzmiriță altele să mai ațîțară, precum cu craiu Filip al Machedonii, cu al Sirii și cu marele Antioh al Eghiptului, care vrea lui Anibal să-i ajute. Însă romanii Machedonia o luară și provinție romanească o făcură, [precum și pre gheti, schiti, sarmati, ce eșise din Trachia la Marea Neagră și în Dația, sub tribut, dație, romanilor îi su-puseră. Ci trecînd iarna pre gheațe, trachi le-au zis]. —

Carthagenii neîndestulați cu pacea, ei corabiile își înmulțiră; și fiindcă ei luară pre craiul Numidii, (ce avea cu romanii alianție), în-
f. 18 v. tr-ajutoriu, // senatul Romei în tot falu delibera ce să înceapă. Și încheiară ca cetatea Carthago să o spargă și tot poporul de-acolo transportat și mutat să fie. P. Știpio Emilian îi ataghirui și cu greu cetatea o luă și cenușă o prefăcu. Apoi atunci să numi el *Africanus*.

Cetatea grecească Corinthu, în țara Ahaiei, romanilor înpotrivindu-să, cenușă o făcură. Statuele -chipurile-, vasele din ea la Roma fură transportate.

În Spania era cetatea Numantia, unde un iagăr (: vinători) lotru crai să pusă, asupra căruia doi generali, unu Fabiu, apoi Serviu, încă și însuși conzulu Pompei cu oastea meărsă și nu-l putură birui. Apoi viind tînăru Știpio Africanu, carele din acea cetate grămezi de pietri făcu, cît oamenii cu averile în foc aruncîndu-să, puțini au rămas.

Murind [Atalus], craiul Pergamului — [Mehadia, în Banat] —, așa lăsă ca republica cu senatul Romei toate să moștenească. Însă craiul bastardu, Eumen, pre romani bătu. Și macar că mare trupă de la răsărit avea, pre el conzulu Grasiu, pre bastardu, bătu și-l omorî. Pre numidi bătu și-i storî.

Ț. Mario pre iugurti îi bătu. El 5 ani conzulatul proroghi, senatu pre el făcu servitor Italiei și triumfat. În Italia nește crai cu al Lații să vorbisă ca de supt romani să iasă. Conzulul Mario, conzulul Sila, Țina, în Roma întră sine să băteau, carea din bătaia cu Mitridat să scornisă. Pizmele, zavistiile făcură pre conzulul Sila de dezgropă oasele lui Mariu și le arse. Și murind el, zisă că trupul lui să-l arză. Priatiniu lui Mariu, carii în Spania fugisă, să rădicară, însă romanii cu viteazul Pompei îi bătu.

În Roma iară să rădicasă o conspirație, complotă, și rebeli adunați, ce vrea pre burgheri-maisteri a-i omorî, însă conzulu Catilina îi împăcă, iară ce nu putu împăca, rămasă păn la conzulu Tulio Țițero. Apoi ajunsă
689 Iulie Țesar.

Și fiindcă conzulu Pompei pentru corajiile lui în Roma în doo zile //
f. 19 triumf avu, Iuliu Țesar, pre carele din pîntecel maică-sa ce o au spintecat-o și viu l-a fost scos, așa făcu, ca Pompei în Spania și Țesar în

Galia, iară Crasu Partile să comandiruiască a li să rîndui ; și făcură. Crasu în Partii fu omorît. Pompei cu Țesar, doi, remasără. Pompei vrînd a stăpîni, Țesar nu să lăsa. Într-acesta, să descoperi ceva rău asupra lui Pompeiu, una că-i numai de 23 de ani în vîrstă și conzul pus, acuma singur în conzulat, făr de colegă (: soție) tot în Roma a ședea, iară în Spania prin legați administratori a comandirui. Iară Țesar în Galia bātu, Galosu supusă, căută a să regardirui, a-și izbîndi. Țesar vîzînd că Pompei din Roma toate ce voiaște le face, cu oastea sa asupra Romii să rădică. Pompei făr de vreăme fugînd, în Țara Grecească retirui, unde socotea auxiliu orientale, ajutoriu a-l lua, căruia și senatu Romii, ce ținea cu el, îi urmă.

Țesar Roma luund-o, remisul sfîntului erarium ce rămăseăse îndărăt, adecă casa vistirii cu banii deșchizînd, o luo, cu careă să pusă în pozitură arma a o ținea și a birui. Întiit să dusă în Șpania, supusă pre ghegeneral-legatul administrator ce era. De-acolo să dusă asupra lui Pompei în Grecia, unde, la Durazo, batalie avură. Pompei victorisi, ci nu să știu folosi, căci stātu până ce Țesar iarăși începu, în luna lui iunie, an. Romii 705, de la începutul Romei fiind. Deăci în Thesalia iar fu batalie, unde macar să Pompei mai multă oaste avea, ci Țesar mai bine să pricepea și mai buni soldați avea, el completa victorie căpătă. Pompei cu oastea retirui la craiul tînăr din Eghipet, în gînd să aibă apărare, însă el, Pompei, pre porunca acelui crai, într-acea mică corăbioară ce avea la margine, fu omorît. Țesar să dusă la Alexandria, unde ca un prietin îl primiră. Însă, după ce deăte aci crăesei Cleopatrii numai o jumătate de crăire a avea, el simți că umblă ea ca viața lui a i-o scurta. Și așa aci, la cetatea Alexandriei, // să bătură, în careă tînărul crai al Eghiptului pieri, adecă Ptolomei. f. 19 v.

Țesar să dusă asupra craiului Farnaț din Pont și-l subpusă. Azia să cutrămură la intrarea romanilor și popoară, limbi, una spre alta să rădica și să îndelunga.

Acu ghegeneralii ucisului Pompei, ce scăpasă cu oastea la craiul Iuba în Numidia, vrură cu Țesar a se lovi, ci să temea. Și așa Știpio și Cato, oameni mari, marșali vestiți, ca să nu cază vii în mîna lui Țesar, să vorbiră întră sine și unul pre altul să omorîră. Și așa, Țesar jocu căpătă.

Prințul Cnei, feciorul lui Pompei, și Sextu în Spania vrînd a să scula, cearcă. Țesar la ei meărsă, să loviră. Întii Țesar așa să spăimîntasă, cît vrea însuși a să omorî, ci socotind a doa batae a înnoi, sîngerată victorie căpătă. Cnei aci pe loc peri, iară Sextu în Sițilia retirui, unde rebelii începu, care tîrziu, după moartea lui Țesar, abea s-au așezat.

Acum Țesar biruind pre toți vrăjmașii, turburătorii, într-o lună 5 triumfe de biruință, pentru Galia, Alexandria și Șpania, cu mari pompe și străluciri își făcu, socotindu-să deplin monarh a fi, macar că să prăfăcea că nu i s-ar cădea. Căci, cîndu-i adusă însuși M. Atoniu diadema înpărătească, el nu vru să o ia, ci căuta prin creaturile sale, ai lui încrezuți, ca aceia să stea de toți să-l silue a o lua. Și-l numiră *dictator perpetuo patre patrie* < ! >. Statua lui în biserică să rădică, tronul lui în casa de svat, în palatul lui, la loc înnalt îl pusără. O coroană radiată în theatru sta. Tot poporul Romii lui să închinasă și-l înălțasă, Iulius Țesar rînduind și așezînd monarhia romanilor. Și calendariul ce-i zic iulian, prin oserdia

lui Sosighen matematicul, cu 44 de ani naintea nașterii lui Hristos l-au încheiat.

Biruind apusul cu Spania, Britania, Anglia, la răsărit avînd Eghiptul, Machedonia, Panonia, Iliricu, Thrația ș.a. ; precum pre ghetii, sar
f. 20 //mații ce le-au zis thrachi (: trați), trecînd apa Dunării și munții, înju-
gîndu-i cu tribut, *dați* i-au numit.

Apoi prin senat fu ales imperator, conzul pre 10 ani, iară dictator pînă o fi. Însă Țesar aceăste honore (: cinste) abea 10 luni le avu, căci în martie, anii Romii 710, prin cîțiva conspiranți fu masacrit, fiindcă să mîndrisă atîta, cît, cui vrea el, aceluia domnia da. Deci, unu Brutu, altul Casiu, cu alții 60 de toți, într-acea conspirație legătuiți ; Țesar porunci că într-o zi de sfat (ca partilor și altor nepacnici armășii a le arăta) să se adune și multe vite deăte a jărtvui, la care jărtvă urite seămne să arătără. Domnii de svat la zioa poruncită să adunară și viind el, să așeză pre tronul său. Aci unul, anume Țimber Tului, înainte-i veni, ca cînd ar fi avut vreun memorial a-i da. Țesar cu mîna îl deăte în lături, iar acela îl apucă și cu cuțitul întîia împunsură îi deăte, apoi ceialalți conspiranți acolo alergară și cu 23 de lovituri pătrunzîndu-l, îl omorîră, vrîndu-l în apa Tiber a-l lăpăda și republica a o strica. Însă M. Antoniu, fiind în mare cinste, pre ei îi opri de a-l arunca, ci-l arsără. El, Țesar, în testamentul său, făcusă pre Octavian univerzal moștenitoriu. M. Antoniu căută pre acei conspiranți a-i prinde, ci fugiră. M. Brutu și Casie în Greția, iară D. Brutu la Modena, în Italia. Acuma senatu urî pre Antonie, arătîndu-l a le fi vrăjmași și pusără pre generalii Hirție și Pansa a-l birui. Cu carii și Octavian să coniughirui (: însoți), apoi toți rămaseră supt comanda lui Octavian, carele rîndui ca republica cum au fost să fie.

Acuma feciorul lui Pompeiu, prințul cel mai mare, Sextu, ce era în Sițilia retiruit, cu armă să rădică, flota corabiilor în Mesina găti, marea de alte vase o curăți. Romanii vîzînd, cu el pace făcea, căruia Sițilia cu Sardinia îi lăsa să le aibă, însă corabiile romanesci în sigurație să se
f. 20 v. apere. El nevrînd, flota romanilor ajunsă și lovindu-să, // el bătut fugi, ca la M. Antonie să scape, ci acela acolo porunci și-l omorîră.

Casiu cu Brutu cu arma lor să rădicară, ci fiind biruiți, ei însuși să jungheară. Octavian avînd cu M. Antonie batalii, el în Roma lăsase pre Lepidus, ca Italia să o apere, carele foarte să mîndri și de nu cădea cu rugăciunea la picioarele lui Octavian, îl omora. Ci ertîndu-i viața, din sonsulat fu lepădat.

Așa remaseră numai Octavian cu M. Antonie. Ei doi toate provinciile, care ce să stăpînească, le împărțiră, Octavian Italia, Spania, Franția, iară Antonie în Azia, Pontu cu tot răsăritu a avea. Octavian cu tot apusul bine comandirua, iară M. Antonie să îndrăgi cu Cleopatra, crăiasa din Eghipt, pentru careă Fulvia, femeia lui, de veninată muri și el pre crăiasa Cleopatra lui femeae o luo, care gîndea că din Eghipt va să împărțească în Roma. Și așa ea invită pre Antonie asupra lui Octavian
723 arma să rădice ; carii să loviră și Antonie fu biruit, în septemvrie 723, la Epir, în Greția. M. Antoniu la Eghipt fugi, unde Octavian îl ajunsă. Antonie, fiind în desperație, însuși să omorî, apoi și Cleopatra. După

această victorie să numără începutul monarhiei romanilor. Și fiindcă Egiptul cea din urmă provincie grecească era careă romanii și-o supuseră, și așa acuma monarhia grecească de tot să stinsă.

§ 1. – (IMPERIUL ROMAN)

Despre începutul împărății cu monarhia romanilor, anii 3979, anii de la Hristos, 13. De împăratul chesar August. De nașterea domnului Hristos. De gheti, dachi. De alți împărați, pîn la Traian, ani 96. De împăratu Traian cu dachii, de stînsu dachilor, de așezarea romanilor în Dația. De alți împărați, unul după altul, apoi cîte doi, a răsăritului, a apusului. Aicea Diocletian, Galeriu, Armentoriu, Maximinu, Liținiu, pîn la cel din urmă țesar, Valens Novintus al Dației, ani 318.

Senatul Romii lăudatului Octavian Țesar spre distincțion numele *Augustus* (: careă ca o numire dumnezeiască, sfîntă însemnează) îi deăteră. Și lui unuia imperiumul (: toată împărăția) îi deăteră, la anii Romii 727, macar că el a o priimi să apăra. Ci, fiindcă sta tot poporul și sfatul cel de taină îl îndemna a lua și a nu să apăra, și așa, pre 10 ani îl întări, apoi și mai departe a proroga. Acuma avînd toată puterea, el nu ca un însuși imperat, ci ca cînd ar fi fost încă conzul libertatei republiche, așa domnea și împărătea. El, — [stîngînd rebelanții] — luund Dalmația, Iliricu, Partele, Armenia [și] pre neămții [Estraihului de pingă Dunăre], ce trecusă preste apa Rainii și [carii] și pre ghegeneralu romanilor, Luliu, îl bătusă, pre cîțiva romani pre cruci îi pironisă, apoi neămții fură bătuti — [și pre Dunăre în jos fugăriți, pîn la Buda, ajunși în august, prin voevozii săi]...⁷// — [Iulia mult l-au amărit, că măritînd-o după craiul ...⁸, avu doi prinți, Caius și Luțius, țesari și 3 prințeasă, cărora împăratul lîna a lucra le da.] Iulia vădovînd, o diete femee fiiastu-său Tiberie, carele, nerăbdîndu-i desfrînarea, o lăsă și la Rodos în Țipru să dusă.

Ovidie poetul, alcătuînd veărise pascvile spre ocară Iulii, de care și însuși împăratul, tatăl ei, încrezîndu-să, nu numai că pre Ovidiu la Tămis în Turnu sau la Sebeș, lîngă Temiș, l-au trimis, ce și pre Iulia cu prințeze, nelucrînd lîna, ci altele, de la Roma depărtîndu-le, în exzil le-au trimis.

Aicea, din sus de Mehadia noastră, cale de doo ceasuri, la satul Petnic acuma, an. 1808, doo pietri mari, cioplite, icoane, statue lucrate, la cîmp în peăsăc bine conservate aflîndu-să, acolo parohul mie spunîndu-mi și vâzîndu-le eu, comandirender-ghegeneralului Petru baron Duca am înștiințat și amîndoi la Petnic ne-am dus, unde vâzîndu-le jos, leterile cetirăm așa : *om. ante seius Caius, pro salute sua et suorum, VI. leg. p.*

⁷ Urmează o jumătate de pagină lipsă, tăiată din manuscris.

⁸ Text rupt, tăiat din manuscris.

Apoi aci, cu scări de lemn, tari, bine întărite, sus pre ripele dealului Corbu] ⁹ // în... ¹⁰.

f. 21 v. După moartea lui August, prin intrigul Livii, femeii lui August, careă pre nepoții lui, feciorii Iulii cu a craiului Agripa, pre Caiu și Luțiu, dîndu-i din cale, pre feciorul ei, Tiverie cel trîndav, a.13, împărat îl pusă. Însă îndată să rădicară aziații partheăni, intrară în Armeănia, moesii în Dația, sarmatii în Panonia, iară neămții în Galia intrară. Pentru careă împăratul Tiverie chiemă niște crai de ai sei la Roma, pre Marobod al neămților, pre Rașcutor al trachilor, pre Arhelau din Capadochia, pre carii la el în Roma ii opri, ca să se incredințaze în pace.

În anul 18 al împărății lui Tiveriu, domnul Iisus Hristos, prin gubernatorul romanilor Pilat Ponteanu, fu pre cruce pironit. Împăratul Tiverie în Roma auzind, la senat au cerut ca pre Iisus Hristos în numărul dumnezeilor lor să-l ia, ci nu vrură. Acest țesar (: chiesar) la 23 de ani ai împărății sale muri.

³⁷ Lui sucțedirui, la anii lui Hristos 37, împăratul țesar Caius, ce-i zic Caligula, fecior al Agripinii, nepot a lui August. Acesta zidind Baia și ^{f. 22} Puteoli, fost-au acelea în Campania sau // ceăstor lăudate de la Mehadia aceăleă nume le-au dat, bine nu să știe, macar că și bani vechi, thermă (: Thermae) aicea să află. Și scriu că cu aceleă bae multă sumă de bani, 160 milioane florinții nostri, cu iale în deșărt s-au rășchirat, răsipit și n-au isprăvit.

Eu fiind aicea născut, multe vechi, mari fundamente cu inscripții dezgropîndu-se, spărgîndu-să am văzut; toate plațele, șesurile înlontru și afară, cum la cea mare bae, pre unde-s acuma ceăste nove lăcașe, la a lui Hercules, la baia ce-au fost albă și neagră, la stîmpărătoarea varului de-acuma, plin de fundamente, și Baia s-au chiebat, iară preste apa Cernii, aci, de ceăia parte, șesu tot, cu Baia Franști, ce le zicem puceoase, Puteoli s-au chiebat. Supt Baia Pucioasă, jos lîngă Cerna, altă bae cu case au fost. De-aci mai incoaci, sus pre coasta dealului, unde-s acum morminții baelor, să zice „La Comoriște“, de unde mai multe pietri inscripții s-au dezgropat și < în anii > 1765 la Baia Mare s-au adus. Acolo „La Comoriște“, romanii beseărica lui Hercules, Esculap cu Highia, cu case preoțești, ca mănăstiri sfinte au avut, cu morminții lor.

An. 1802, eu piatra mare, inscripția cu Mercuriu și Vinerea, ce era la Baia Pucioasă lepădată, cu cocia mea la Fîntina Mare aducînd-o, masă me-am făcut-o, pre careă vro zeăce ani prînzuri, gustări și cine am ținut. Apoi comandirender generalu baron Duca la Baia Mare, la ceăle 12 cabinete mici au zidit-o.

Biseărica noastră naționalnică, curățînd eu pădurea, spinii, anul 1800, puși gîndu aci, unde au fost cetățue cu rezidenția domnului din Puteoli, cu zid și groapă încungiurată, a o pune, careă abea din 1803 până în 1805 am zidit-o, sfințînd-o episcopu Iosif Ioanovici Șacabent. El muri, beserica căzu. Și iarăși din an. 1806 până 1808, a doa am rădicat și spre pomenirea nații stă, cu a făcătorilor de bine. Săpîndu-să funda-

⁹ Pasajul : Iulia mult ... dealului Corbu“ este șters de autor cu linia de cerneală trase în cruciș și curmeziș.

¹⁰ Urmează jumătate de pagină lipsă, tăiată din manuscris.

mentu aceștii beseărici, pietri, rîjnițe de-a măcina, feăliuri de cărămizi, lună pline și jumătăți scotea și bani romaneschi, urle de-a duce apa, iară de la începutul fîntinilor pe dinnaintea beseăricii noastre opt vîni mari de fîntini, cu mari fundamente de case, cu fîntini subt case, care fundamente de-a lua peatră de-aproape, de la 1806 pînă 1812, multe să sparsă, de nu să vîd. Iară de pe banii vechi să veăde că nu numai că Caligula, Antoninii Aurelii încoacea, carii au lucrat baele, ce și de-ai conzullilor Romii vechi // bani să află. Zișii împărați toată apa caldă de la f. 22 v. 4 bae a lui Hercules luundu-o într-un jgheab cu canal, pingă apa Cernii în jos, pre unde-i calea frumoasă, la Baia Mare, la moara făcută au adus-o, iarna ca vara au măcinat. La care băi Dația munteană, avînd cale preste munți, pri la Prolaz în jos, cu carăle bucate la băi au tras. Iară Dația Riparea mult au lucrat, adecă Banatul.

După uciderea împăratului Caiu Caligula, lui sucțedirui Claudiu Tiberio, Domițiu Drusu Nero, ce bātu jidovii, britanii. Pre Petru apostolu cu pre alții la Roma, iară nu cum povestesc alții că aicea la Orșova Veăche, l-au pironit pre cruce și că lăcuiorii Orșavii trupul sfîntului Petru pre o luntre de galbini l-au vîndut, în care luntre din jos cărbuni au fost. Și plecînd grecii cu moaștele într-altă luntre pe Dunăre în jos, supt cetate, la Lacu lui Sîm-Petru, ce-i zic Baia, trupul din luntre nevăzut au pierit, carele aci aproape, sus în vîrfu muntelui ce-i zic Marco Pricis, unde-i cruce rădicată, au zburat.

Acestui Claudiu sucțedirul, a. 53, Nero Claudiu [tiranu], carele pînă 53 ce-au fost supt dascălu Seneca și văru-său marșalu îl regardea, iară după aceăia, nu numai că pre mumă-sa Agripina, doo femei, frații vitregi, pre Seneca Lucanu-Corbulu omorî. El aprinzînd Roma, dintr-un turn nalt căutînd, cînta cîntecu cînd au ars Troia, apoi vinuînd pre creștîni că au dat focu, rău i-au chinuit. În urmă, vâzînd că vor să-l omoară, el însuși s-au omorît.

Și, an. 69, îi urmă împăratul Serghie Sulpiț Galba și alții. Apoi 69 Flavie Vespasainu. La el jidovii cercară din jug a scăpa. Să adunară la 70 Paști în Ierusalim; Flavie cu oastea îi încinsă, ceva îi bātu. Și ducîndu-să el la Roma, fecioru-său Tit Vespasianu prințu îi bātu. În 10 august biserica Ierusalimului arsă și în 8 septemvrie, într-o sîmbătă, a jidovilor, cu nevoia foamei ce-o răbdase înluntru, Tit Ierusalimu luo și-l arsără, sparsără, grămezi de piatră îl făcură, pre jidovi în lume îi răschirară, Vespasian cu prințu Tit în Roma triumf avură. Bătrînu muri, prințu sucțedirui.

Împăratul Titu Vespasianu numai 2 ani fu, muri și <în anul> 81 79 îi urmă Domițianu Nero tiranu, ce vrea dumnezeu a să face. Din Roma 81 filosofii scoasă, pre sfîntul Ioan Bogoslov evanghelistu în insula Patmos îl trimisă. Simțînd cum că // — [gheti cei supuși romanilor, în dație, f. 23 tribut, își numiră Panonia, crai își pusără și să rădicară] — dațiile lui, făgăduitul tribut nu-l aduc și că pre prezidentul lor — [Cotiso și] — Doreu crai l-au numit, el trimisă — [pre Opiu Sabinu cu leghionari roși și Cornelie Fescu, prefectu prătorianu cohorte] — oaste a-i bate, care oaste a lui fu bătută. Viînd el însuși cu mare oaste — [Italia, Dalmația, Iliria, Misia, Machedonia, pînă în dreapta parte a Dunării, ghetii și Panonia numînd-o, o întăriră. Paniciova] — nu numai că fu și el bătut, ce

și tribut pe ani a trimite lor, hotaru a nu treăce, să legă. Așa pace de ocară închee, iar la Roma să lăuda că nu numai pre acei dații rebeli, ce și pre neămți i-au biruit.

⁹⁶ Împăratul Nerva Traian bătrînu luund fecior pre Ulpiu Traian, el muri.

⁹⁸ Împăratul Ulpiu Traianu înțelept, în bătălii norocos, el dachilor făgăduitul tribut nu numai că nu deăte, ce încă și rușinea ce făcuse dații romanilor vrînd a o răsplăti, cu armă asupra Dații veni. Dații nou crai pre Dețebal aleăsără. Ci ajungînd Traian cu mare oaste — [în Panonia, la Panciova] — Decheval lui Traian să plecă și tribut, dație, a da să făgădui. Traian îndărăt să dusă, — [lăsînd oști în provincii].

Dețebal au Decheval vro doi ani oaste adună, o învăță, granițele întări, la chei strîmte în munți porți de fier pusă, tributul — [zisă] —
¹⁰¹ nu dă, lăudîndu-să că-i crai. Traian — [subpuînd Ghermania de preste Dunăre] —, întăritat, a do-ara cu oastea Romei și din alte provincii — [la Dunăre] — au sosit. Cu greăle armășii neputînd răzbate, fu silit pingă Dunăre în sus în lagher a sta. Poate fi că în primejdie s-au aflat; cum vedem că la apa Porecica Reăca, în partea Mōșii s-au cîmpit, cetățue turn la rîu, la Mala Golubina cetățu, neputînd nici la Orșava, nici la Ostrovu cu Tăchia, cu Cozia a străbate, el prin bau-maisteru (: arhitectu) său, petrariu Apolodor Damastenu, o cale de ceăia parte, tocma pingă Dunăre, în fața apei, jos, prin peatră vîrtoasă, porunci a tăia țarmuru, cale doo ceasuri lungă, un stînjăn largă, în piatră scobită, neătedă; pre supt acea cale sint găuri mari, afunde, în 4 muchii, pentru bilvani, grinzi groase în găuri băgate, încheiate și din alte găuri proptite, foarte întărite au fost. Găurile grinzilor 3 plame afunde, a proptelor mici. Intru această minunată cale, cu așa pod tare și lung, mai jos de mijlocul aceștii căli și pod de carite înpovărite, în piatra poala muntelui iaste tabla lui Traian, o mare icoană, preste doi stînjăni de naltă și iară așa de lată, pre supt careă-i drumul scobit, vîrit și tabla e deasupra, ca o coală de hartie, can sucit lucrată, cu titula lui Traian, pre careă doo ghenii, ca
^{1. 23 v.} ingerii zburînd, o țin și o arată. De-amîndoo păr // țile aceii inscripții, cîte un delfin (: porc de mareă) îi făcut, ale căroră coadele până sus în streășina toblii ajung, iară deasupra titulușului, în vîrf, în mijloc, iaste vulturul romanilor, cu aripile întins răsfirate, subt care-i inscripția, titula împăratului cu slove mari, frumoasă, latinești, bine lucrate. Într-acest chip să cetesc : *Imp. Caes. D. Nervae filius Nerva Traianus Germ.*, vro 3 sau 4 rînduri nu să pot ceti de fumu focurilor, apoi iară : *Pont. Max.* Ceăle 4 rînduri în jos ce nu să pot ceti de funinginea groasă, înpietrită, neagră, careă de la anul lui Hristos 101 pîn la 1826, de fumul focurilor, trecători, călători, păstori, păsari, ce supt ea conăcesc, dorm și să scutesc, bucate ferb, frig, din jos leterile funinginea le-au umplut, numai, deasupra s-au conzervit, unde fumul tare n-au ajuns. Iară de-ar fi cu apă caldă frecată, s-ar spăla și ce va mai fi fost scris, pricina sau vrun număr ceva, s-ar putea ști, sau de acel Dețebal sau de Dația s-ar afla.

De la această inscripție, pingă Dunăre, pe drum în jos vro jumătate de ceas, au avut moară de-au măcinat piperiu. Părău morii e mic, dar urlă eșînd dintr-o gaură și-i în dreptu satului nostru Ogradenia. De la această moară în jos, nainte, cred că au aflat țării, fortificații, precum

în strîmtoarea Dunării cu a munților, Rușava, Tăchia, Ostrovu, Cozia, închise cu soldați, apoi Poarta de Fer, supt Cozia, Acestea văzîndu-le Traian au fost siluit cu oastea Panoniei, cum i-au zis, pi la Logoj, Făget și pi la Marmor cu Poarta de Fer cătră Hațeg, în Dația a întra, precum și de la riu Porecii preste munții Moesii în Dația a străbate. Flota, ceamurile lui Traian, îndărăt cătară Svinița au stătut, unde sînt ceale (tricle) tri cornesi și cetatea Ostrovu cu Cozia (Ad Aqua) s-or numit. De la tabla lui Traian pân la Cozia 2 ceasuri, iar de-aci în jos, pingă Dunăre, pi la Cladova și Costol, ce-au fost tot cetățui, biruind pre dații, au intrat. De la Costol pod preste Dunăre au dat a face, la partea stingă a Dunării, în jos, e Cîmpu lui Severin—unde-au fost rezidenție, aci aproape de cetatea Zermiteghetuza — la care pod sau ponte arhitectu Apolodor Damasten meisteria ș-au // arătat : cum au lucrat în repezina afundeii, petroasei Dunări, ce colaci, ce curcubee, ce legături, arce de fier au întărit și au gătat !

L 24

Traian luund 4 cetăți de la Orșava (: Ad Acva), el oastea preste pod au trecut-o, altă oaste în Ardeal întrasă, alta de cătră Dii au intrat, pre dați au spart, i-au fugăit. Pre craiul lor, Decheval, pleziruit, viu l-au căpătat, — [ci neputînd a vorbi, Decheval avea tilmaci, iară romanii nu mai auzisă cea limbă. Se veăde că nici în Dalmația, nici în Mosia romanilor serbi nu s-au văzut ; dar viind aicea, îi bātu ; afară] — și supt bună custodie (: strajă) de cohorti l-au avut. De unde, cu daruri date, un soldat l-au slobozit, însă s-ar fi otrăvit și tot au murit. Și fiindcă acel mare națion și puteărnic din Valahia și Ardealu de-acuma cătră răsărit au reteruit, fost-au ei rosieni, moscali sau poleăci, nu să știe, destul că sloveăni au fost au bohemi au slezi ; carii au fost schiti, thrați, gheti numiți — [carii din vremea marelui Alexandru în Trachia și Dachia ca gheti intrară, dați romanilor să deăteră, 200 de ani Panonia numiră].

Împăratul Traian cu leghionele zisăle țări cu Bolgaria, Servia cu-prinzîndu-le, oști așeză. — [Romanii căpătară vite, boi, boiari ; boiaria să numi]. — Ardealu în urmă l-au numit Dația Mediteranea, Valahia cu Moldova Dația Transalpina, iară Banatul nostru, Dația Ripenzi sau Riparea. Această Riparea de aicea în urmă, de-aicea preste Dunăre în Craina, de la Cladova pănă la Dii s-au mutat, cu leghionu său. În care provincii s-au rînduit prezuli, prefecti, directori și judecători, cărora și baele de-aicea li s-au încredințat. Apoi urmînd 17 colonii mari din Italia, Sițilia, Neapol ș.a., cum le-au zis, sabini, romani, vădeni, ardeni, samniți, hetruri, — [dalmați, iliri] — și așa, după coloniile împărătești au venit colendătorii și pițerăii și în leghioane s-au așezat, subt coloane. Apoi au început a lucra sate, case și cetăți, care toate le-au numit.

Traian nu numai că cu mare triumf pentru Dația în Roma au intrat, ce și bani, argint, aramă au dat : „Traian, împăratu Ghermanii, Dației“. El ducîndu-să cu oastea în Orient (: răsărit), unde pre armeni, parteăni, pre jidovi din Eghipet și din Chipru i-au bătut și i-au supus, însă de la aravi (: arapi) nu numai pe ocară, ce și pleziruit s-au întors. // Și au fost tiran creștinesc, macar că mulți ostași romani creștini erau, ci să păzea. Tiran fu din îndemnu lui Plinie filosofu.

L 24 v.

Traian adoptînd pre fiiastu-său, a fâmeii sale Plotina, pre Hadrian, el în Selinu Țiliții sau în Seleuția Isaurei au murit. Oasele lui în urne la Roma le-au dus.

— [În Dachia multe familii mari să așezară și mulți împărați să născură. Pentru aceia multe cetăți zidiră, ale cărora rămășițe, rudra-rămășițe, și acu să văd prin toate părțile, ce au lucrat în 200 de ani aicea]. —

117 Eliu Traianu Hadrianus au făcut Adrianopolu. Pe vremea lui partii, rosolanii și sarmatii a veni începură ; și avari. El beseărîca ovreăilor din Ierusalim o sparse și alta, Elia Capitolina, zidi, Ierusalimu înnoi. Și ca limbile ce intra în Dația a nu colenda, nici a treăce preste podul lui Traian, podu ceva au stricat, au spart.

138 Ariu Antoninu Pius întări augusta Dație, lucrînd rezidenție Zermiteghetuza. Pre marcomani și cvadi, prin prezuli, cu 6 leghione oprea. El pre fie-sa, Diva Faustina, lui Marcu Aurel femeăe dîndu-o, fecior îl adoptirui, apoi muri.

161 Marc Aurel Antoninu filosoful fu împărat. Apoi și el pre L. Verus îl adoptirui, dîndu-i prințeza femeie. Verus murind, însuși Aurel împărați. El își luo pre prințul său Comodu țesar, ci-l omorîră. Lui i-au zis filosof, știind filosofia stoicască. Odată bătîndu-să cu varvarii în Asiria, în Midia, avînd lipsă de apă, o ploae bună pre romani îi adăpă, iară pre tirani cu fulgere și treznete îi spăimîntă. Și ziseră că aci Dumnezeu, pre rugăciunea leghionului Militinii, ce-au fost din creștini, romanilor biruință le-au dat. — [Aurel murind, mută Dația Ripenzi de-aicea din Banat preste Dunăre în Servia, Craina, Bulgaria, o numi și Țara Românească, Ardealu, Banatu îl lăsă]. —¹¹ Fiîndcă marcomanii, cvadii cerca în Dația a intra, el cu prezuli, leghione — [ii răpezi] — îi oprea, păzînd Dunărea și Tisa — [cum să cade]. — Apoi el au murit. Căruia alți împărați urmară, precum : Helviu Pertinacs, omorît, Didius, Severu, Iulian, toți omorîți.

193 Sepimius Severus fuseăse gubernator Panonii, împărat. Însă oastea Sirii pre un Peceniu Negru și Glodie, iară în Franția un Albinu împărat paseăse. Ci Septimu Severu pre toți îi bātu. Apoi el murind, prințu lui îi urmă.

211 M. Aurel Antoninus Caracala împărat, iară frate-său mai mic. P. Septimus Ghetă țesar. Pe vremea acestuia, începură cu grosu a vorbi de varvari sălbateci de // pingă Marea Neagră, de la Balta Măoți, ce-i zic Palu Măotiei, care din Azia până la muntele Caucasu lăcuia ; de unde aceăle națioane, din bătăile împăraților Medii și a Persii și întră sine bătîndu-să, ceăte mari, cu jupani, pani, cneazi, încoacea să vîrau, iară gothii din Azia la Scandinavia să ivea și după aceia și ei au venit.

De acest împărat Caracala tiranu scriu că el pre frate-său țesaru Ghetă în brațele mîni-sa Iulia l-au omorît, ca și pre alții. Eu avîndu-le banii, văd : cum pre împărat, așa și pre Ghetă țesar al Britanii. Zic că împăratul pre muma maște femeăe ar fi luat-o. Istoricii scriu că acești fiastri maștei i-au zis doamna Iulia, iară fiul ei Alexandru cu casnicii : mamă, fa, i-au zis. Banii Iulii așa-s : *Iulia Augusta*, iar dosu lor : *Vota*, sus, sau *Mama Fa*, *Aeternitas Imperii* sau *Felițita Publica*, în multe feliori sînt și să veăde c-au fost rumână, creștină și au domnit. Am pe o peatră icoana ei. Tiranul Caracala fu omorît și fiu-său Opiniu urmă.

217 Opiniu Macrin, omorît.

¹¹ Pasajul : „Aurel . . . lăsă“ a fost șters de autor.

M. Aur. Antonin Elagabal, omorît. 219

M. Aur. Sever Alexander, prințu Iulii, om blind, beseărică, domnu-
lui Hristos el au făcut și în capela curții sale icoana domnului Hristos
și a sfintei Marii și a lui Avraam au avut. Acesta încă guvernator Dații
find, lângă Dunăre, la podul lui Traian rezidenție au avut, unde încă
stau zidurile cetății și a caselor și turnu și să cheamă Turnu lui Severin,
Cîmpu lui Severin. Aci, cîndu-i Dunărea mai mică, picioarele punții lui
Traian să vād. De-ai lui bani latinești și grecești sînt. Zic că au fost
creștin. Pre el și pre mamă-sa l-au omorît. 222

Iuliu Maximinu Thraxu, al 6 tiran creștinilor ; el mari vărsări de
sînge au făcut. Senatu l-au omorît. 235

Gordianus cu fiu său Gordianu fiind în Africa, Maximin să pusă,
carele pre tinăru Gordian ucisă ; bătrînu muri. Și Maximin muri. Fu
Pupienu, fu Balbinu, însă oastea pusă pre nepotu, Gordianus Pius, carele
pre cei doi omorî, însuși domni crai, crăia ; bani latinești și grecești are.
Fu omorît. 238

Filipu Arapu, creștin, făcu Filipopolu. Bani latinești, grecești are. 244
Pre el și pre prințul lui, iar Filip, l-au omorît. La Orient, la răsărit, să
pusă împărat. //

Într-acestea vremi, gotii în Thrația era. Iară pe vremea acestor
următori împărați, Traianu Dețiu, Hereniu Hetruscu Moechiu îi oprea. 1. 25 v.
Apoi slăbind mărimea, puterea romanilor, mai virtos pi la Hostilian,
Trebonian, Voluzian, Emilian, Valerian și Galienu, până în Dația să
virîră. Împărații romanilor slabi, cruzi urma, căci mulți tirani mici la
împărăție să arunca și o slăbea, carea fu pricina de intrară varvarii gothi.
Și așa era, cît toate provinciile romanesci era a le călca, de nu alerga
împăratul Claudie II înainte-le ; bătîndu-i, îndărăt le deate. Și atita mul-
țime au masacrit, cît scriu că n-au mai fost așa tăiare ; pentru carea
Claudie să numi Ghoticu.

Pi la 244, în Orient împărat să puseăse Antonin Papian și în Pa-
nonia, unu Marin, ci fură omorîți.

Traianu Dețiu, aicea născut, al 7-lea tiran creștinesc. El într-o ba-
talie cu gothii deănpună cu prințul său Hereniu Mōsiu într-o baltă or
pierit. 249

Eu fiind în oastea cu turcii preste Dunăre, în Craina turcească, la
apa Timoc în lagher, ai nostri spărgînd zidurile unei cetăți vechi de-a
romanilor, întrebînd cu sateanii rumâni de-aci din Geanova (: Ianova)
cum să cheamă acea cetate, ei spuseră „Deciu“, în țarmuru Dunării ; și
riu mic, Țaricina, aproape. De aci până în apa Timoc și Negotin mari,
urîte bălți sînt, în care Dețiu cu prințu au pierit. Aci rumânii me-au
arătat locul unde pre Craleăvicu Marco l-au omorît. Beseărică zidită,
boltită, spartă, pustie, în livezi stă și sicriiniu de peatră a lu Marco afară
lepădat stă. Mijlocu bolții sus spart, iar oltariu, părății zugrăviți.

După Dețiu împărat au urmat Ț. Vibius Trebonianus Galus ; țesar,
Valens Hostilianu Mōsius, fecioru lui Dețiu. El cu fiiu-său Galus, C. Vi-
bius Volusianus și un Priscu și unu Latinianu, pre care Emilian din
Moșia îi bātu. Și or murit.

Liținiu, a 8-lea tiran, fără de noroc, cum la neămți, așa cu schitii.
Pre acesta craiul persilor, Sapor, viu prinzîndu-l, cînd cela să încăleca,
acesta abuși sta, de pe el să suia. De viu l-au belit. 256

Galienus, crud. Neămții în Franția, itachii în Spania, cvadii în Panonia, gothii în Trachia, în Greția și în Ardeal intrară, pre el și pre frate-său Valerian îi omorîră. Într-acelea vremi, vro // 30 de împărați tirani, afară de al răsăritului, Odenatu : ce și pre el, ca pre prințul său Irod, îl omorîră, iară femeia lui, Zenobia, cu trei prinți să apăra. Apoi și pre ea vie Aurel Tațitu în triumf la Roma o dusă. Iară tirani dincoacea au fost : Claudiu II, un Aurel Postumu, Mariu Victorinu, Tetricu ș.a. Cvadii circa preste Moșia în Panonia a intra, iară gotii din Trachia și în Ardeal circa ; acu avari, vandali din Azia, pentru multe bătăi a lor, de pi la Vavilon de marele Alexandru înprăstiați fuseăse. Claudiu II ; el pre goti în Moșia îi bătu, ce și muri. Domițiu Aurelianu în Eghipet pre Zinobia

268 au prins-o și roabă au dat-o. Galienus pre goti în Moșia îi bătu, dar și el la Simah au murit.

269 Domițiu Aurelianu, român în Dația Riparea născut, al 9-lea tiran fu. [El încă ca ghegeneral sub Galienu asupra sarmaților și a frîncilor pe aicea și acolo au biruit, ci în Trachia fu omorît. De acesta scriu că neputînd a mai opri sălbatecile națioane, îl făcură de luo din Dația leghione, cohortele romane de prin cetăți și provincii, cu care până în mijlocul Moșii înlontru să trasă și că încă temîndu-să porunci ca și podul (: poncea) lui Traian a-l rupe. Acest Domiț Aurelianu, român, vîzînd

275 că-l asupresc din toate părțile Dației, la an. 275 ar fi adunat leghionele, — coloniile și grecii ce să mai afla în Dația Ripenzi, Banatul — și în Moșia din Jos, preste Dunăre le-ar fi trecut și Dația Riparea acolo ar fi numit-o și că ar fi zis el că Dația lui mai multă pagubă decît folos îi face. Și așa trasă cordon în Moșia cătră Machedonia romanilor și Grecia. Eșînd leghionele armate din cetățile și provinciile romanești a Ardealului, a Banatului preste Dunăre în numita Novă Dația Riparea s-ar fi așezat și Dațiile lui Traian, ce fuseăse de la an. 101 luate, căzură și alte națione neștiute intrară. Carii și acelea nații însuși împingîndu-să și burdușîndu-să, îl făcu de rupsă podul în Moșia a nu treăce.

De la această nenorocoasă epohă să văzu Dachia căzută, fiindcă gotii aceia în mai multe nume au fost : visigotii, ostrogotii, ghepidii și vandalii.

275 Împăratul Anius Florianus îi sprijoni și macar că-i înprăstie și el muri aci ; precum și viteazu Aurel Tațitu ajungînd aicea împărat, în scurt muri.

276 Împăratul Probus din Sirmium sau Simah, el pre neămții din Galia îi repezi, 60 de orașă le întoarsă ; de la trachi luo Iliricu. El Azia de var // 26 v. varij¹² o libelirui (: slobozi). Pre creștini îi apără și în slujbe mari îi puneă. În marșu din Persia îndărăt, într-o vale ce să cheamă Turnu de Fer, aproape de Simah, prin tumult milităresc fu omorît. Acest împărat, Probus, pe aicea vițe de vini au adus și a le împlînta au împărțit.

Împărat Aurel Carus ajunsă, însă în scurt cu 2 prinți ai săi fură fulgerați, unul orb muri. Pre Carinu îl pusără, ci trecu la Marga. Marga e în Banat, aproape de Poarta de Fer, de Simah, ce-i Grădiștea, cătră Hațeg. Că într-acei timpi și aicea împărații, țesarii rezidențiile sale avea, precum la Severin, cătră Cerneți, Simahu sau Grădiștea, întră Poarta de Fier și-ntră Hațeg, aci, s-au chiebat Zermițeghetuza.

¹² Întreg pasajul : „El încă ca general sub Galienu . . . de varvari“, este șters de autor cu linii de cerneală trase în cruciș și curmezis.

Prefecții și prezulii Dachii ce rămiseăse, văzîndu-să asupriți, slăbiți, 280
cătră Roma au apucat și rămașii romani sub stabuni în loc de tribuni sta
și carii cum încătrow putea, scăpa ; așa să scrie.

Țesar Aurel Valeriu Diocletianu din Dalmația. Acesta pre Carinus 284
la cetatea Marga, în Mosia, îl birui. El e al 10-lea tiran creștinesc ; îi
ropozi, vrînd el dumnezeu a să face. Rebelii au avut în Persia, în Eghi-
pet, iară la apus, Franția, Ghermania, Italia avea. Și fu silit și luo pre
Maximian Herculiu soți, împărat ca și el. Ei încă doi țesari în ajutoriu
își luară, pre Maximian Galeriu și pre Constanțiu Cloru, unu în Galia,
alții în Africa a fi. Diocletian să vorbi cu Maximian, colega sa, și într-o
zi amîndoi de împărăție să lăsară, unul să dusă în Anatol, la Nicomidia,
altul la Salona, în Dalmația, a lăcui.

§ 2. – (IMPERIUL BIZANTIN)

De împăratul țesar marele Constantin, din Roma Veăche în Roma Novă. De
legea cea creștinească, de luptașii icoanelor. De marele Theodosie, cu doă
împărății, a răsăritului, a apusului, ani 395.

Maximian Galerie sau Armentariu și Constanț Cloru să împărțiră : 303
Galeriu la Orient (: răsărit), Persia, Azia și Egiptu, iară Consta Hloru
apusu și cu Africa ; însă iar el numai Franția cu Britania își opri, iară
Italia cu Africa iară lui Galeriu deăte. Acuma Maximian Galerie își luo
trei țesari : unuia, Sevir deăte Italia, altuia, Maximian, îi deăte răsă-
ritul, iară el șie își opri Iliricu și Trația cu Bitinia și ședea la Simah în
Panonia, adică la Gradiștea, lingă Hațeg, în Dația. Iară la al 3-lea țesar,
Liținiu, ce era din Dația născut, din oameni țărâni, însă el om signalizit
(: ales), carele marelui Constantin multe griji îi făcu. Și fiindcă laib-
garda din Roma pre prințul lui Maximian Herculi, anume Maxentie, în-
părat îl puse, trimisă Galerie Sevir, ca cînd ar fi părășind // lui Maxen- 1. 27
tie, oști asupra-i, carii Roma o încinsără, însă bătuți să întoarsără. Așa
acuma numai unul, Constanț Hloru, domn bun, pacinic rămasă. Carele
încă cînd ajunseăse țesar își lăsase pre Elena, femea sa, creștina, și luase
pre Theodora Fausta, fiastra împăratului Maximian Herculi. Însă și el
favoriza (: părtinea) creștinilor. Și au murit la Iorc, în Anglia.

Împăratul Galeriu, bun armaș, văzînd Dația nașterii sale de alte
națioane asuprîndu-să a o călca, aicea în Dația Ripenzi, într-o batalie
pierînd, s-au îngropat.

Lui Consta Hloru îi urmă fiul său prințu țesaru Constantin.

Flaviu Valeriu Constantinus, cel Mare numit ; lui dedeăse tată-său 306
numai Galia cu Vritania. Ci biruînd el vrăjmașii ce să rădicase asupra-i
toată împărăția Romei o luo. Că bătînd el pre împăratul Maximian Her-
culiu, ce să lăsase și iarăși împărăția luasă, și sculîndu-să asupra-i, îl
omorî. Al căruia prințul Maxentie vrînd a răsplăti moartea tătîni-său,
oastea Romii rădică. Doo batalii cu Constantin — [și Liținiu, soți] — avu,
una la Verona, alta la Roma, în careă fu Maxentie biruit, că rumpîn-
du-să podul preste apa Tiver, el cu oastea sa s-au înecat. Scrie că
Constantin, înaintea acestii batalii au văzut în aer o ț, cruce, cu slove
latinești, de însuși domnul Hristos scrise : *In hoc vince!* într-aceasta în-

vinge ! Și au și biruit și la creștinătate îl trase. Apoi iarăși — și cu soțu său, cumnat — țesaru Liținiu, împăratul răsăritului, să vrăjbiră. La Țibilis în Ungaria sau la Sibii în Ardeal îl bătu, ci iară să împăcară, că amîndoi erau puteărnici, unul Ocțidentul, altul în Orient.

314 Împăratul Liținiu, după 1-a batae cu Constantin, perzînd cetăți, pre fii-sa Irina așezînd-o în cetatea Esus, viînd aicea în Dația, unde pre Valens prezes, domn, bun apărătoriu monarhiei, pre acesta îl aleasă și țesar deplin îl numi și, innălțîndu-l, să despărțiră. Costandin birui-toriul înțelegînd, după Lichiniu alergă, multe cetăți din Panonia îi luo și-l siluia, macar că el pace cerea, încă într-o batalie ; și nu-i fu mai norocită decit cea dintii, și Liținius căuta a se pleca. Costantin îi lăsă Trația lui și tot răsăritul să-i fie, iară ceialaltă împărăție o ținu pen-tu sine.

Iară de țesaru Valens zice istoria că l-or fi omorit, însă cum, nu să știe. Eu avînd antiche, bani vechi, întră de-ai altor împărați, țesari, și de-ai lui, în doă rînduri, cit au fost țesar, i-au tipărit, în curs au umblat. Dația au apărat. Așa-s tipăriți latinește : *C. Val. Host. Novintus — provincia Dacia P.M.S. Col VIII. An. VII și An. XII*¹³, adecă Ț. Val.

f. 27 v. Host. Novintus, // provincia Dația, pont, maxi, S. colon VIII, an. VII, an. XII. Din carii bani a lui să veăde că acest țesar Valens Novintus cel din urmă este roman și domn Dațiilor, de neam și vițe. Carele preste 12 ani, ca un bun heroiu, cu națioanele sălbatece s-au luptat. Și fiindu-i prietinul său și patronul, împăratul Liținie cu împăratul marele Constan-tin, iară în bătăi, nu-i putu veni într-ajutoriu și el în bătăe au căzut. Aceștia îi zisără slovenii în loc de țesar țar rumun, neputînd zice rămân.

Liținie nepăciuit iară asupra lui Constantin să sculă și la Adriano-pol fu batalia. Apoi încă una în Vitinia, preste mări, unde fu Lichinie total bătut. De-aci fugi la Nicomidia, unde el lui Constantin să supusă și să aplecă și grație, pardon căpătă. Însă iară alții tot îl omorîră.

— [Fia lui Liținie, Irina, mulți creștini făcu, pe toți pingă Dunăre, pe Beiu, la Sasca, 315 ; pe-aicea fu doamnă, Moșia, Panonia]. —

f. 106 — [Fiei sale Irinii îi deăte Dachia Ripenzi, avînd cetăți și multe turnuri. Careă într-un turn, pre deal nalt, spre satul Socolari, întră Sasca și Oravița au lăcuit, unde ea, română creștină, ca și Iulia, mama împă-ratului Sever, mai mare dăscăliță a mii de feăte în credință fu. De schiti fu prinsă și după mari munci prin sabie cununa mucenii ș-au luat, după prolog, în 5 mai 315 ani ai lui Hristos. Aceștia i-au zis doamna Ierina, iară serbii *gospoia* Erina.

Țesarul Valentș la Trachia într-o batalie au căzut, arma sa dos au dat. Cu acesta provincia Dachiei romanilor, căzu, să stinsă. Ceva slabă boerie încă să numea. Ce scriu unii, alții că împăratul Domițian Aure-lianu, ce-au fost în Dația născut, pre toți romanii, nu numai leghione, ce și coloniști pre podul Dunării în fundul Moesiei i-au mutat, ei în case, la mase au scris și n-au eșit aicea pre munții nalți a afla păduri mari, arbori groși, care abea 3 oameni să-i poată înbrățișa, supt care nu numai că arii mari, mici, ce și pămînte lucrate, arătoare, cu boi, ca și cu țapi ! Și cărămizi acuma la satul Bozovici, sus în munți, aflare, șanțuri,

¹³ Pasajul subliniat este scris cu caractere latine.

ziduri nemaștiute. În Teregova or aflat fer lung de plug, o palmă de lung, pentru țapi. La Plaviciovița un om, în munții lor, tăind un gorun mare, geamăn și făcînd toble de căzi mari, despîcîndu-l tot, în mijlocul geămenii un cosor de vine de fer au aflat. De acestea nu numai aicea în munți, ce și în Valahia, Moldova și în Ardeal să află. Eu am intrăbat moși vechi, bătrîni : „Cînd s-au lucrat culmile munților, în păduri ?“ Me-au zis că : „Cînd au fost *poedia pe-aicea*“, adecă mîncăturile, ce să bătea și să fugărea. Românii fugiți munții au lucrat și s-au apărat, gloatele ș-au scăpat ; că după moartea lui Valenț tot în munți au dus. În Țara Rumânească mari păduri pingă sate stau netăiate, de-a scăpa de turci au de tătari. De acestea vechii istoriografi n-au știut și românii nostri — [6 sute de ani din carte s-au șters] — jos în țară cu ceva vite să arăta, cei cu boi, boiari-volachi, și alții așa, trecătorilor, petrecătorilor ajuta. Intră ei avea stabuni și boiari aleși ; și din Dachia zisără : Boiaria-Volachia. Ce scriu unii că românii pri la a 9-a sută de ani sau pri la a 13-a sută de ani de preste Dunăre în Dachia au venit — și vrunii din cei duși să vor fi și întors îndărăt — că și românii de neamuri mari și înțelepți din natură au fost și sînt și vor și mai fi, cînd or putut fi pre vremea domnii lui Tuhutum, a lui Glad, împăratu Ion, Flurilă și Asan]. —

Împăratul Constantin cel Mare să creștină. Începu beserici a rădica și legea pre plăcerea episcopilor publițurua și pre păgîni la credință îi aducea, ca un bun apostol. Un preot lăpădat din biserica Alexandrii, Arie, făcînd încîlciri legii în credință, că Hristos nu e de o ființă, cu tatăl, ce-i creatură, făptură, cu carele și niște episcopi ținea, mai virtos Evsevie îi favoria, carii gîndea ca și pre Constantin în partea lor a-l trage. Însă el, an. 325, Constantin porunci la Nichea, în țara Vitinii, consilium (: sobor) a fi, cu îndemnul său a se scrie ca cel dintîiu ecumen sobor (: a toată lumea), la carele Simvolul Nicheii alcătuiră. La acest conziliu Hosio, un episcop din Spania, cum i-au dat consiliu, așa au prezidiruit, fiind el căpetenie. Acu și un ciclu (: articol) despre sărbătoarea Paștilor : de aci înnainte o întăriră ca să nu cadă cu a jidovilor deodată. La acest sobor și țelibatul preoțesc, adecă curățania fecioriei, în tapis ajunsă și Sirițiu episcopul însurăciunea preoților o lepădă, însă împotrivindu-să p. Pafnutie, nu să putu face.

Pe-atunci, avînd împăratu Constantin în Persia armășii, mută scamnul monarhii cu rezidenția de la Roma la Vizantia, făcînd Constantinopolul mare cetate, sfințindu-o, Nova Roma o numi, unde domni romani, cu multe familii, neamuri adusă și mari comerții, negustorii deșchisă. Acolo mutîndu-se, prin maică-sa, împărăteasa Elena, sfînta cruce a domnului Hristos o // află și o înnălțară, adunîndu-să noroade creștinești la Ierusalim, la închinăciune.

Iară apusul cu noroade varvare îl lăsă, rînduind în doaă scamne mari a se împărți. Monarhia ce o stăpînea el erea în 4 gubernimente : întîii, Orientul ; a 2-lea, Illiricu ; a 3-a, Italia cu Africa ; a 4-a, Galia cu Franția. Și fieștecăriia părți cite un prefect pretor diete.

După moartea țesarului rămănesc Valens Novintus al Dații, goti, vandali ce intrasă în Moldova și în Țara Rămânească, ei și în Moșia din Jos, preste Dunăre trăcură. Acolo, la Nicopolis, de marele Constantin fură bătuți și îndărăt preste Dunăre aruncați, tare legîndu-i, împărăției

romanilor subpuși credincioși a fi, cu țara ce-o cuprinseăse ei a să închina și tributul anului a-l da ; așa să întări. Preste aceștea alții viind, să înputerniceau.

Constantin fiind gata cu cetatea sa, Constantinopol, în 11 mai an. 330, o sfinți, numind-o Roma Novă ; precum și Ierusalimu cu beseărica făcu. El își numisă pre fiii săi Grispu și Constatin țesari. Incă și celui mai tânăr, Liținiu, macar că acea cinste îi deăte, îi căuta moarte, urî creștinii, să făcusă și tiran. Liținius țesaru mare oaste avea, 3 batalii cu tată-său avu, ci tot el pierdu. Cei doi țesari mai mari, Crispu și Constantin, ei pre toți biruia și într-o bătae Liținiu cu un țesar al său fură omoriți.

Fausta, împărăteasa marelui Constantin, aruncasă un ochiu rău asupra fiastru-său țesaru Crispus, ci acela voia nu-i plini. Ia îl piri la Costantin că el au vrut a o însărcina cu ocară. Ușor credinciosul tatăl, neispitind clevetirea mincinoasei mueri, negîndind la biruințele și corajiile fiului său, trimisă de-l omorîră. Însă după aceăia, cugetul lui vicleşugul Faustii întru adevăr să descoperi minciuna ei. Pre careă închizîndu-o într-o bae caldă, așa tare fierbinte de văpae, înneacă au murit.

Marele Constantin, mergînd asupra persilor, unde la Nicomidia, în Vithinia, să bolnăvi și prin episcopul Evsevie de acolo, pre patul morții, fu botezat și muri.

337 Căruia, an. 337, trei prinți ai lui succediră, adecă : Constantinu, **359** Constantiu și Constans ; însă al doilea să mai ținea. El, an. 359, Constantie, făcu al 2-lea konzilium-sobor- în Mediolan, în Italia, cătră 1-ul a fi. Acest împărat arată minie asupra marelui Athanasie, arhiepiscopul Alexandriei, căci nu ținea cu arianii. El își luo pre vāru-său Constatin Galu țesar, ci omorîndu-l, pusă pre frate-său Flaviu Claudiu Iulianu, carele **361** bătînd pre neămți și murind Constantie, an. 361, urmă.

L 28 v. Flavie Cladie Iulianu filosof iuris-prudent, însă pagan // apostat, că din creștinătate fărdeleăge să făcu, capiște dumnezeilor paganești rădică, iară biseăricile creștinești și școalele le încue. Pre creștini din domnii și slujbe îi lepădă. Îi sumuța ; pe postu păreăsimilor piinea, bucatele din tîrg cu singe le spurca, cît creștinii cu griu fert trăia. El în Persia au pierit și-i urmară : **363**, Flaviu Iovinianu, an. 375 fu Grațianu, iar a **379**, Valens au fost ; să ținea.

379 Împăratul Flaviu Theodosie cel Mare, carele cu gotii și vandalii avu lucru. El făcu a 2-lea consilium, soboru ecumenicu, de toată lumea, constantinopolitanu, în Țarigrad, an. 380, întărind Simvolu. Și fiindcă un Machedonie dumnezeirea sfîntului duh o micșora, fu lepădat, iară Credeu tot fu întărit. Lăcuiitorii din Thesalonic pentru un arestant mare larmă, revolt rădicară, cu care pre împăratul Theodosie cu minie aprinzîndu-l, pre ei soldaților lui a-i prăda îi deăte. Carii 7000 de lăcuiitori masacrîră, an. 389. După aceăia, mergînd Theodosie în Italia, la Milano și vrînd a intra în biserică, pre dînsul episcopul Amvrosie, ca pre un pîngărit de-a intra îl opri. Și viindu-și în sine, îndată ornatul (: vestmintul împărătesc) dezbrăcîndu-l, să căi, plînsă în vedera tuturor, de fapta aceia rău pārîndu-i. Apoi iară în sînul biseăricii creștinești intră. Pentru aceăia, el tuturor guvernerilor rescript deăte cu poruncă că macar de li s-ar și da cît de mare poruncă într-ăsa fal ceva a face, ei cu

acea eczecuție 30 de zile să nu pripească. El murind, îi urmară doi prinți, unul în Orient, altul în Ocident.

Arcadie 1-ul prinți, împărat în Orient, iar a 2-lea prinț, Honorie, ³⁹⁵ în Oxident împărat, prin careă despărțire împărăția romanilor să sparsă. Că intrind în Italia 400 de mii de goti, cu craiul lor Radagaiu, macar că împăratul Romei, Honorie, îndată îi bătu, însă viind craiul Alaric al vestgotilor din Țara Grecească în Italia, Honorie lui niște țări în Galia și în Spania îi deăte. Carele în urmă pre Honorie bătu, Roma și împărăția i-o luo, Honorie retirui. După el în Roma urmară vandali, goti, ostși vestgoti în monarhie. Și să veade că acea împărăție a Romii, fiind despărțită, de la an. 395 pân la an. 486, adecă numai 81 de ani să ținu, căzu și pieri.

Iară în Orient, la răsărit, împărăția, ca grecească, încă bine sta și să apăra. Împăratul Arcadie pre hunii ce intrasă în Sardica, în Mösia, îi bătu. Acesta, părtinind arianilor, pre patriarhul Țarigradului Ioan Zlatoust, îl urî. Împăratul muri, an. 408 și suxidirui prințul lui, Theodosie.

Într-acesti timpi, să oprisă visigoti în Mösia și ostrogoti în Panonia, ⁴⁰⁰ iară ghepidii // în Dația să așezară. f. 20

Aicea în Dația Ripenzi, Rîparea, ce-i acest Banat, atunci prin sirguinta episcopului Nichita în credința creștinească să întări. El să fie 1-ul apostol al Dații. Și pre atuncea Dația de la episcopul din Thomis sau Temiș, Theotim, să fie luat Dația liturghia grecească. Și tare au ținut credința, cît după înștiințarea lui Sozomen și hunii, întră carii iar atuncea acea învățătură să răsfiră și să întinsă, pre episcopul Theotim *Deum romanorum*, dumnezeul românilor îl numea.

Hunii, nație din tătari, ei încă pe vremea împărăției lui Valențian, an. 396, în Evropa s-au ivit, revoluție novă făcură, căci cum au intrat în Dația, ei pre toate națioanele zise le subpusără și le siluiră cu ei a să rădica și multe reăle în părți depărtate făcură. Ei cu un voevod în Panonia, apoi cu Atila mare voevod, ce i-au dus ca un duc în Țara Nemețască, în Franția, în Italia ș.a. Ce prăzi, ce peire de om, ce spaime și pustiiri au răsfirat ș-au lătit ! Însă și acel duc sălbatic, Atila, la anu 454 au murit. Iară feciorii lui nelovindu-să întră sine, visigotii, ostrogotii și ghepidii jugul hunilor îl lepădară și țările ce le mai avuseăse iară le cuprinsără, adecă visigotii în Mösia, ostrogotii în Panonia și ghepidii în Dația să întăriră. Și macar că hunii să mai cercară iar a-i supune, ci fură ei bătuți și sprinjiți, cît unii din Dachia iară în Schitia, alții în Trachia îndărăt trăcură. Carii pe aicea până cătră sfirșitul an. 400 prădară, apoi să întoarsără.

Vedeți vechi împărați în ce ani, de ai căroră am eu și bani.

§ 3. – (PETRU MAIOR, ISTORIA PENTRU INCEPUTUL ROMÂNILOR ÎN DACHIA)

De 15 capete a istorii rumânilor, prin domnu Petru Maior adunate.

Acuma vă arăt scurt coprinderea capetelor Istoriei domnului Petru Maior de Dicio Sin-Mărtin, protopopul și crăeștii univerzități cărților în

Peșta revizor, despre venirea și purtarea românilor în Dachia, cu aleăse adevăruri, ca să le cetiți a le ști, adecă : <În continuare, cronicarul reproduce pe f. 29—32, titlurile capitolelor și paragrafelor celor două importante lucrări ale lui Petru Maior, *Istoria pentru începutul Românilor în Dachia și Disertație pentru literatura cea veche a Românilor*>.

Cu această scară a întîiei istorii românilor în limba rumânească prin domnul Petru Maior alcătuită, vă îndemn să o căutați, să vă învățați. Că eu caut ca de unde m-am lăsat să văzu ce-au mai urmat. Și aceăia poate fi, cum și văzurăm, că vechi scriitori de cronice ne arată că Iulius Țesar, biruind ghermanii (:neămții), pre Dunăre în sus, cătră Raina i-au cotit și Iliricu cu provinciile până în dreapta apei Dunării cu romani au implut.

Împăratul August, precum sfinta evanghelie adeverează, stăpîninđ toată lumea, și în această Pannonie, ce-au fost închinată cu tribut sau dație pre ani, au avut-o. Până și însuși moscalii spun că-s din neamul lui August împăratul, dintr-un nepot, Riuric. Apoi panoneării gheti, ce erau dați, făcîndu-și crai unul, altul, romanii sosiră, ci să ocărîră. Și ghermanii iară pre Dunăre în jos să întinsără și să puternicisă. Nerva Traian, împăratul Romanilor, a do-ora viind cu oastea, nu i-au fost așa greu de-a învinge ghermanii și sus de-ai așeza, ca cum îi fu pân ce învinsă pre craiul Dețebal al Dației : și victorisi. Plăcîndu-i provinciile, așeză leghione ; au trimis vro XV. Colonii, turme -[mari]- de noroadे f. 33 latine : romani, sabini, albeni, ardeni, he // truri, iliri, samniți, dalmați, vestinari, pelineri și pițărăni trimisă, ca pămînte bune să lucre.

Aicea în Banat au fost colonia Augusta [Zermițeghetuza], leghionul VI al Pannonii. Și că pi la anul 269, împăratul Aurelianus această Dația Ripenzi preste Dunăre în Moșia din Jos ar fi transferuit-o [și că]- iarăși Dația Riparea a[r fi] numit-o, -[unde și acuma preste 1 000 de sate rumâni sînt. Că unii și la Dalmația, Italia, Venetia au ajuns. Însă Dația toată sub împărați rămasă]-. Trecut-au atuncea numai leghionul VI sau mai multe și să creăde că toată Dația Riparea au trecut, însă care pre unde au putut. Din Clisura Dunării dincolo, pi la Ipec, sate ; di la Svinia noastră preste Dunăre satele Porecica Reca, tot rumâni. Cei ce au trecut pi la Orșava și preste podul lui Traian, unii departe în jos, la Mațedonia s-au așezat și acuma să chiamă tot rumâni, le zic țintari, arnăuți. Alții-s încoacea de la Dii, de la apa Timocului încoacea ; în tot districtul Crainii, Cladovii, preste Dunăre, tot sate rumânești și spun că-s de-acolo de moșie.

Însă mare mulțime în Dația. supt împărații următori, au rămas : împăratul Anius Florianus, Aurel Tațitu, Probus, Carus, Carinu, Diocletianu, Maximian, Galeriu, Liținiu, apoi, pre la an. 330, cel din urmă român, țesaru Valens Novintus al Dației au împărățit și au pierit, vătînd românii pre acest țesar rămean a lor. Gothii ce -[cerca a] întra zicea țar rumun.

Beții români, familiile în munți scoasără, în păduri greăle să încuibă, curături de bucate făcea, săpa, unii și arau, sămănu și treerau. În culmi cu fintini de apă, gloatele lucra, iară ei, oamenii prin sate-și venea, cu cai, cu boi, națioanelor neauzite lucra și da.

Împăratul Constantin cel Mare al romanilor, înțelegînd că gothii în Dația au întrat și cearcă și în Mösia a întra, însuși de la Roma cu oaste au alergat, la Nicopol pre trecuții preste Dunăre gothi bine i-au bătut,

îndărăt i-au trecut. Pre carii, spre rugăciunea lor, slobozi cu tribut pre an, ca în Dația să se poată așeza. Aceștia ziseră : țar Constandin, țar *rumun*.

După acești goti veniră alți gothi, apoi alți huni, ghepide, avari, unii pre alții să burdușa și să împingea. Învățară *rumun* a zice, celor cu boi, boiari, apoi de pe boiari, volah, Volahia, Boiaria. Ei zicea : *Țara Rumun, volah* ; așa să făcu Boiaria Țara Rumânească, Volahia, până astăzi de sloveâni așa numită ; și vro 800 de ani de cite națioane au fost călcată și sălbătecită ! Acuma întrăbînd eu moși bătrîni : „Care cînd au lucrat oameni în munți !“ „Cînd au fost poeđa !“ //

§ 4. – (CĂDEREA IMPERIULUI ROMAN DE APUS. IMPERIUL BIZANTIN)

De împăratul Arcadie a răsăritului cu de împăratul Honorie al apusului. De căderea împărății Romii Vechi la alte națioane. De lupta icoanelor, pînă la împărăteasa răsăritului, Irina, 800.

Cu despărțirea mării împărății a răsăritului cu a apusului, împăratul ^{f. 33 v.} Theodosie cel Mare la moarte despărțind-o, o slăbi, dînd pre tinerii săi prinți subt ministri tutori : 1-ul Arcadie, îi deăte pre Rufinu, iară lui Honorie îi pusă pre Stilico. Cest din urmă la Roma așa lucră, stătu, de-și deăte fata după împăratul Honorie. El tot căuta ocazie cum ar trînti pre împăratu, să-i ia monarhia, să și-o deăe fiiului său. Zic că el ar fi adus gothii cu craiul lor Radagai și pre vestgothi cu craiul lor Alaric, ca pre Onorie din Roma să-l bată ; carii îl slăbiră de tot. Acu văzîndu-să împăratul Onorie în așa primejdioasă stare, făgădui craiului Alaric bani a da, să se înpeăce, însă tutoru nu-l lăsă bani a da și făcu de fugi Onorie la Ravena, iară Alaric Roma luo, unde, afară de biserică, multe prăzi greăle făcu. Honorie ca împărat în Ravena ședea, de patima Romii auziia. Pre sora împăratului Onorie, Placidia, gothii prinzîndu-o, după un ghegeneral a lor, făcîndu-l crai, o deăteră, căruia împăratul Honorie Galia și Șpania îi deăte.

Într-aceăle urite țircumstanții a împărății apusului, a Romii, și alți duchi-firști ai altor națioane alte provinții carei cum potea de supt Roma să zmulgea și pre sine să întărea, să ținea. Alemanii, adecă neămții în Ghermania, Țara Nemțească, să așezară. -[Sasii, sașii în Ardeal, în munți s-au ascuns ; ghermanii făcu Hermanștat. Ghermanii din Hungaria în sus s-au dus, iară sașii în munți ascunși au rămas. Apoi eșiră preste români și ei]-. Frîncii cu Faramund, întiul craiu al franțuzilor, luară țări pingă apa Raini. Alanii cu vandalii Galia luară, iară alte națioane luară Șpania și tot crai mici să pusără. Alții iară Britania luînd, crai își rădicară. Vandalii cei din Galia la Roma pusără pre Alaric împărat, însă iară ei l-au lepădat. Așijderea și la Africa era, că unii crai să rădica și viînd alții preste ei, scamnele cu capetile le răstorna. În urmă, împăratul Honorie, ce suspina la Ravena, căpătă puteăre, că-i deăteră pre Constantiu, fiiul sorori-sa, a Placidei, văduvei lui Ataulf, și-l luo ca țesar și vrea fi bine

însă pagubă, că la an. 423 muri. Lui urmă Honorie, după 3 ani la Ravena, carele multe văzu, răbdă și muri.

Și-i urmă Valentinianu III, fiul lui Constantie, pre carele Teodosie II, împăratul din Țarigrad, al răsăritului, țesar îl făcu. Ci nu putu îndată a ajunge, căci alt tiran să rădică, pre carele un ghegeneral, Acțiu, îl omori. Care Acțiu împăratului Valentinianu binecredincioase slujbe făcu. El făcu de să întoarsără hunii acas și le luo Panonia, ce o avuse hunii vro 50 de ani, // precum și pre Theodorih, craiul vestgothilor îl fugări și pre Glodiu, craiul franchilor, din Galia cu mare peire afară îl scoasă. Pre burgundioni îi adusă a să ruga de pace. Asupra unui Bonifație, ce să rădicasă în Africa, cu armă să dusă, însă acela chiemă vandalii din Spania, cu pre craiul lor Ghenserih ajutoriu, și veniră. Bonifațiu să împacă cu Plațidia, însă el pre vandali din Africa nu numai că nu-i mai putu scoate, ci fu de ei bătut și în Roma muri. În Spania și în Galia gothii să bătea, svevii cu romanii, toți rău perea, apoi să împacă. Ghenserih cu vandalii în Africa armășii făcea, Cartago cetatea o prădă, și altele. Meărsă la Sițilia, pre careă o află de lotri mării pustiită. Asupra vandalilor să rădicară cu oaste și Teodosie și Valentinian, pre care sprijinindu-i Ghenserih, pace pre 3 ani pusără, că scotii cu pictii Britania luară. Și Honoria, sora lui Valentinian, pre careă frate-său, pentru reă purtarea ei, o depărtasă, ea întărită și chiemă pre Atila, craiul hunilor, asupra împărării apusului. Carele, bărbat ca dedat în prăzi, îndată veni. El la apus, iară din răsărit perșii, sarațenii zanii și isaurii loviră. Însă Anatoliu și Aspar doi mari voevozi, heroi romani, văzînd așa puteri, pace pe un an încheiară, ci hunii nu vrură a să întoarce, ci Iliricu, Thrația, Greția, cu multe orașă prădînd, sparsără, apoi întrînd în Galia, pre burgundioni îi stînsără.

⁴⁹¹ În Cîmpiile Cataloniei, adunîndu-să Etius cu Meroveus, craiul franchilor și Theodorih, craiul gothilor, cu mari oști asupra lui Atila, craiul hunilor, așa batalie sîngeroasă, mortelnică fu, în cară Theodorih cu 300 de mii de oameni pe loc în cîmpul batalii căzură. Și macar că Atila fu bătut, tot iarăși la Italia să întoarsă, unde Acvilea, Tiținu și Mailandu sparse. El trăgea la Roma, ci eșindu-i nainte sfîntul papa Leu, îl opri. Aetius, viîndu-i oaste ajutoriu de la Martian, împăratul Țarigradului, să întări și cu putereă pre Atila lovîndu-l total îl sparse și bătut acas să dusă.

⁴⁵³ Într-acei timpi, italienii cei fugiți de frica Atilii, cetatea Veneția începură, an. 453.

Aetius, pingă slujba și vitejia ce arătasă și mari clevetitori căpătă. Cel mai mare, Maxim îi fu, carele pre Ețius îl arătă că caută împărăția a o lua și pre împăratul Valentinian atîta îl aprînsă, cît el pre Ețius în palast însuși cu mîna sa îl spîntecă. Acel Maximus, prin doi ostași ai ⁴⁵⁵ săi, pre împăratul Valentinian îl omori și el urmă, 455.

^{f. 34 v.} Flaviu Petroniu Maximus, carele împărat îndată luo pre Evdoxia, văduva rămasă // de Valentinian, lui femee, căriia îi și spusă că de dragul ei el pre bărbatu ei l-au omorît. De careă și ea pusă în gînd a-și proîntoarce și chiemă din Africa pre craiul Ghenserih, carele cu oastea viînd, Roma luo, mari prăzi făcu, care pre Alarih întrecu. De careă romanii pre acel Maxim tot îl dărăburiră; și nici 4 luni nu împărățisă. Ghenserih luo pre Evdoxia cu pruncii și o dusă în Africa.

Flaviu Țerilu Avitu Galier ; el trimisă pre vestgothi în Spania asupra suevilor de-i bătu și înprăștie. Apoi, an. 457, Rițimer, got de neam și maghister militar, cu oaste să rădică împărat, ci scoțindu-l, fu episcop la Plațentia. Împărățisă la 3 ani. 457
459

An. 461. Flavius Iulius Maiorianu, carele de Leo, împăratul Orientului fu împărat pus, ci lepădatul Rițimer, mitit de vandali, îl omorî la Dertona în oaste. Împărăți vreo 4 ani.

Urmă, 461, Libiu Severu, cel ce încă sub Rițimer bătusă alemanii (: neămții) și pre craiul lor Beorgar omorisă ; ci Rițimer îl otrăvi. Vro 4 ani fu. 461

Îi urmă Antemius, pre carele împăratul Leu îl făcu. Acesta luo fata lui Rițimer, însă socru-său îl omorî. Fu la 5 ani. 465

Îi urmă Flavius Olibrius ; după moartea lui Rițimer, abea închepu, ci la 7 luni muri.

Urmă Glițerius ; un an fu. Că trimițind împăratu Leu pre Iulius Nepos, il scoasă și fu episcop în Solona, an. 474. Iulius Nepos, mergînd asupra vestgothilor, ai lui îl omorîră, 475.

Flavius Romulus Augustus. Pre acesta tată-său, Orest, împărat îl făcu, ci prietiniî lui Nepos, chieimînd pre Odoager craiul herurilor, în Italia, Odoager Roma luo, pre Augustu la Lucuilan, în Campania, în prinsoare îl scoasă. Cu acesta împărăția Romei, a Ocșidentului (: apusului) să stinsă și pieri. Careă încă din timpii lui Valentinian III, numai ca umbra icoanei în titulă împărăție era și de tot căzu și să înprăștie. Din careă în multe provincii noroadele de nov crăiri în tot apusul rădicară și cu arma hotară punea. Această despîcată împărăție a Romii, cum mai sus ziși, nici 80 de ani nu să ținu.

ÎNPĂRĂȚIA ORIENTULUI

Arcadiu, fecior marelui Theodosie, fratele lui Honorie, om blind. Ministrii înșelîndu-l, împărăția o surpa. Rufinu, ce-i era tutor, vru să-și dea fiata sa după împăratul, ci acela luo pre Eudoxia femeie. Acu Rufinu chieimă pre Alarih craiul, carele mari prăzi în țara Greții făcu. Iară Stilicu, tutorul împăratului Honorie de la Roma, trimisă pre Gainaț generalu cu oaste ajutoriu la Țarigrad și-l omorî pre Rufinu. În locu-i pusă ministru pre scopitul Evtro // pius, om scump și plin de mîndrie, ce să temea de-a nu veni Stilicu de la apus la răsărit a domni. Pre carele el împăratului și senatului ca pre un vrăjmaș al împărăției lor îl arătă, însă Știlicu îi fu maistoru. Gainaț pîri pre Eutropie la împăratul și de tot îl negri, cit îl lăpădă ; fugi, ci îl tăe și în locul lui pre Gainați pusă. Și foarte rău să lucra, vrînd cu gothii lui Țarigradul a-l lua. Însă și pre acesta alții îl omorîră. Arcadie era bun creștin, însă lingușitura femeii sale îl înșălă ; le pîrtinea și favorizîea arianilor, așa cit nu mai putea suferi aci pre sfîntul Ioan Zlatoust a fi, clevetirea Evdoxii. 407
f. 35

El muri într-al 14-lea an al împărăției și-i urmă fiiul său Theodosie II, pre carele tată-său supt Izdegherd, craiul Persii, ca tutoru lui îl deăte. Și acela cumsăcade, credincios îl povățui și pre înărul împărat printr-un om învățat, anume Antioh, bine l-au îndreptat, iară lucrul împărăției 408

aceăia lui Anthemius au incredințat. Care mai virtos sfinta Pulheria, sora împăratului, așa cuminte și înțelepțește rînduia, până cit și împărăteasa o numiea și împăratu, frate-său, îi asculta sfatul ei. Careă eșind într-o zi în curte, întră alți rugători văzu și o fată frumoasă stînd. Trimisă și o chieamă și întrebînd-o de unde-i, a cui e și ce caută, fata, în cuvinte dedată, învățată, răspunsă : „tatăl meu au fost filosoful Leontie de la Athena. Numele meu e Athenaida și am încă numai un frate acasă, căruia tatăl nostru, naintea ceasului morții sale, cu testamentul toată averea și moștenirea i-au dăruit. Iară mie tată-meu me-au zis : Athenais, tu fi îndestulată cu norocul tău ! Și numai cu acel cuvînt m-au înzăstrat, alta nu. Și eu cetînd codițu (: pravila legii) ași căuta împăratului a arăta“. Pulheria ascultînd-o și gingășia cuvintelor ei îndulcînd-o, de înțelepciunea și frumusețea ei mult să miră. Apoi, arătînd-o tînărului împărat, îi îndrăgi și împărăteasă o făcu. Iată-i norocul ! În ce veselii și bunătăți și bucurii ea cu împăratul petrecea, carele foarte o iubia. Aci în curtea împărătească era un filosof, Hrisafiu, cu carele Athinaida adeăseori și ea filosofite vorbea și din cărți își petrecea. Împăratului adusără un măr de minune frumos, pre carele Athenaidei sale îl deăte și multe zile l-au ținut. Împăratul într-o zi, cercetînd pre bolnavul său filosof, Hrisafiu, pre întîmplare acolo în chilie văzu zisul măr și tăcu. Și viînd acas, pre Athenaida o întrăbă de mai ține mărul. Ia zisă că l-au mîncat. El nu creăde nici că-i adevărat, însă // ea cu sfinte jurăminte și pre viața împăratului jura, eșindu-și din minte că l-au mîncat. Acu, ce urmă ? Ca cu mărul lui Adam, din rai afară ! Împăratul poruncînd pre bietul bolnav filosof în așternutul său îl tăiară ; pre soru-sa Pulheria, nevinovată și pre Athenaida în eczil din curte în izgoană le trimisă și el sta în bănuială și îndoială de întîmplarea cu mărul. Carele după ceva timp putu a simți că cu soru-sa Pulheria și norocul împăratului din curtea sa s-au dus. Și trimițînd, pre soru-sa iară o adusă acasă, în cinstea ei. Careă viînd, îndată toată cîrma îndreptă și iarăși bune rînduiale deăte. Ia, ca o sfîntă cum era, pace beseăricii făcu.

c. 35 v.

Împăratul cu persii și sarațenii greăle armășii avea, pre carii el de do-ori îi bătu, apoi, slăbind, făcu cu ei pre o sută de ani pace, din pricina că vandalii la apus reăle lucra ; asupra căroră doo flote bune trimisă, care neizbîndînd, ci rușinate îndărăt veniră. El pre craiul Atila al hunilor cu 6 000 de măsuri de aur și cu tribut pre an legătuit, din Grecia cătră apus îl întoarsă. El era om blînd, tăcut, creștin și învățat. El la codecsu theodosianu-iustinianu (: pravila) și însuși multe canoane, legi 431 asupra și înprotiva eriticilor făcu. Și la an. 431, el, Theodosie, adună al 3-lea consiliu ecumen în Efes, pre Nestor îl condamnă, apoi făr de prunci muri.

450 Flaviu Valer Martianu, român, de neam prost, însă învățat, iscusit, signalizit, el împărăția de la Theodosie o căpătă și pre soru-sa Pulheria în femeăe i-o deăte a-i fi. Careă nu într-alt chip după dînsul a să mărita să făgădui, ce numai a fi cu el cununată, iară într-altele, ea după făgăduința ei cea lui Dumnezeu dată, pân la moarte în sfințeniia curatei feciorii sfîntă să rămie. Însă și el, Martian, era om temătoriu de Dumnezeu, bun creștin, oprit, stîmpărat împărat. El îndată împacă senatul și toată arma. Făcut-a pace cu persii ; sfîntă o ținu. Iară tributul hunilor opri de a-l da ; asupra căroră trimisă el împăratului de la Roma, lui

Valentinian, oaste ajutori. Pre carele mai virtos ajutorințele ce făcea el bisericii mai mare îl făcea. El asupra nestorianilor și a eutihianilor ținu al 4-lea sobor ecumen, consiliu, în Halchidon, înprotiva lui Evstahie, ce fu iarăși despre doo naturi a domnului Hristos. Cu acest sint sobor și ceăle 3 trecute să întăriră. El cu 4 ani după fămeăia sa muri, an. 457.

Leo Thraxu, pre carele patrichiu Aspar stătu de ajunsă împărat. Om bun, // blînd, îndurat. Pre vandalii bătuți din Sardinia îi scoasă. Apoi trimisă pre vasiliscu, fratele femeii sale Berinii, cu o mare flotă asupra lui Ghenserih. Și vasiliscu era norocos, că bătu vandalii pi la Carthago, însă Ghenserih cu mită și cinstă îl înșălă, de trasă flota îndărăt. Aspar, ce făcusă pre Leo împărat, acu căuta prilej cum ar pune pre fii-său, Ardaburiu, împărat. Leu simțind, nu numai că pre ei doi, ce și pre cel mai tînăr fiu, Patrițiolu, în palast îi omorî. Apoi îl lovi pre el Theodorih, craiul ostgothilor, și pre uscat și pre apă. Abea cu aurari mari pacea își cumpără. Și așa, într-al 17-lea an al împărăției sale, muri.

Și, anu 474, îi urmă Leu II Ariadnu, feciorul lui Zeno și a împărăteștii prințezi Ariadnii, nepot împăratului dinainte-i, carele îl făcu moștean. Ci așa, tînăr, de 17 ani, muri, la zeăce luni ale împărăției sale.

Zeno Isauricu, din pămînteăni proști, urit, desfrînat, bețiu. Și puindu-se vasiliscu împărat, el fu lepădat; vasiliscu lepădat, omorît, Zeno iară pus fiind. Însă într-o zi, înbătîndu-să preste fire, tare, femeia lui nu-l mai putu răbda, ci de viu în sicrinu de mort l-au încuiat și în pămînt l-au îngropat, an. 491.

Anastasiu Discolor Epicor, carele luo pre Verina, văduva lui Zeno. El era eutihian. Apoi, neputîndu-și provinciile Orientului defendirui, apoi și bugari, sloveni, cu alte națioane în împărăția lui își făcură crai osebiți. Acest Anastasiu căută pre Glodoveu, craiul frîchilor, a-l încoraji asupra gothilor, ca să poată împărăția apusului iară a o rădica. Căruia îi făgădui la aceăia conzul și august a-l pune. Și muri.

Lui urmă Flaviu Anițiu Iustinian, din Thrația născut. El din păcurar fu soldat, apoi din gheeneral cu darea ajunsă împărat. El și împărăția și biserica o rădică, eresurile sparse, legi bune făcu, beseărîca creștinească cu pre slujitorii ei îi apăra. Niște nepoți de-a lui Anastasiu asupra palastului să rădicasă, pre carii gheeneral marșalul lui, Belizariu, cu mică oaste așa mulțime îi bătu și acelor 3 nepoți capetele tăe. Acest Belizariu luo Africa cu Carthago și o supusă; pre vandalii de-aci îi stînsă, pre craiu lor, Ghilimer, în triumf îl luo. Așa și Roma luo și pre craiul ostgothilor prins în triumf îl dusă la Țarigrad. El să dusă asupra lui Cabades, celui ce învita hunii și pre alții, ci scurtă cu ei. Pre sarațini din Siria îi fugări. // Pre huni din Thrația și Grecia cu arme și bani îi scoasă, de nu să mai auzi de ei. Gabad al Persii ceru pace și căpătă. În Italia ostgothii iar să arătară, cu Totila lor, luară Roma. Belizar sosi, greăle bătăi cu 2 crai. După ce omorî pre Totila apoi și pre Teiia, Italia, stăpîna lumii, să făcu provincie împărăției Orientului.

Iustinian, pingă toate acestea, aduna și făcea legi, dreptăți și rînduiale bune, din care adunate Codex Iustinianu, Pandecte, Novele eșiră, pravila.

El aleasă loc, sfinți, zidi marea, vestita și minunata beserică în Țarigrad, Aghi Sofia (: Sfinta Sofia). Cătră sfîrșitul vieții, lauda mării

lui o întunecă, luund secta eutihienilor, trăgîndu-l femeia sa la acelea ; și pre creștini, pre preoți, încă și pre papa Agapitus de tot îl urî. El pre ușor crezu pizmașilor și zavistnicilor, ca și femeii sale, carii pre vreădnicul Belizarie la împăratu rău de tot îl negriră și-l ucisără. Pre carele nu numai că-l dezbracă și-l scoasă din toată cinstea și standu, îl închisă, toată avuția și bunurile îi luară. Unii încă spun că în temniță ochii lui i-ar fi scos și, spre batjocură a viețui, afară l-au scos, ca pîinea sa să și-o cerșască, zicînd : „Dați lui Belizar un bănuți !“ Acest împărat Iustinian 39 de ani împărățind, au murit.

565 Si-i urmă Iustinus II curopalatul, fecior a Vighilantii, surorii lui Iustinian, cu Dulcisimu. Bătu persu Cosreș, lagheru îi luo. În Italia lăudatu ghegeneral Narsu, din pîra împărăteășii Sofii perdu guberniumu ; și corajia perdu. Și craiu Alboin cu longobarzii în Lombardia să întări, iară împărăților grecești aceste cetăți rămasă : Roma, Ravena, Spoleto, Napoli și Beneventu, cu Calabria și Apulea. Iară Longhinu, ce-l trimisă împăratul Iustin în locu scosului Narses, nu vru în Roma a șede, ci în Ravena, nu gubernator, ci exarh (: Ștathalter) să începu a să numi. Și toți după el exarhi Ravenii, pîn la anu 800, fură, că atunci și grecii și longobardii să perdură.

578 Tiberie Constantin, prin mijlocirile împărăteășii Sofii, careă vrea să fie a lui, însă el nu o vru. Ea să rădică asupra-i, o bătu, o prinsă și o închisă. Bătu persii. Om bun, foarte milostiv, vro 8 ani împărăți.

586 Si-i urmă ginere-său Tiveriu II Maurițiu. De la acesta perșii luară Palestina cu Ierusalimu, iară avarii Dația îi luară. Guvernerii Dații cu mult popor cătră Constantinopol retiruiră. Feciorul craiului din Persia, //

537 Cosreu, fugînd de tată-său, la Maurichie scăpă, craiu îl făcu și în Persia îl trimisă. Avarii cu craiul lor, Hagan, în Istria întrînd, 12.000 de oameni robiră. Hagan ceru cu bani a-i răscumpăra, așa cît mai în urmă de cap cîte un creițari lăsase, ci Maurichie nici atîta nu vru a-i da, apoi și leafa ostașilor o oprea. Hagan, turbat, pre toți robii îi tăe. De careă oastea grecească supărată, cu ghegeneralu Foca, să sculă, pre el cu toată familia prinzînd, 6 feciori năîntea tătîni lor Foca îi tăe. Mavrichie la fiecare fecior zicea : „Drept ești, doamne, și dreapte-s judecățile tale ! !“ Apoi pre el l-au tăiat, iară femeia cu 3 feăte în mănăstire le-au dat ; însă, iarăși le-au tăiat.

602 Foca împărat. Însă Cosreu, craiul Persii, ca să răscumpere moartea lui Mavrichie, cu armă asupra lui Foca veni. Încă și din Africa ghegeneralu Heracliu cu armee sosi, pre Foca viu îl prinsără. Întîi mîînile, picioarele, apoi capul i-au luat.

610 Împăratul Heraclie cu craiul Persii în mari armășii intrară, fiindcă persii Ierusalimu luasă și din biserică sfînta cruce a domnului Hristos în Persia o duseăse. Heraclie să rugă de pace. Persii îi zisără să-și lapede legea și să se închine soarelui. În urmă, cu batalia mare el victorisî, țările luo, sfînta cruce i-o adusără și iară în Ierusalim o dusără. Acum persii învitară pre avari și pre slavi asupra lui Heraclie oaste a rădica. Într-aceasta, sarațenii prădară Siria, iar avarii Țarigradu luară.

612 Heraclie făcînd pace, cu sarațenii și cu hunii alianție făcu, pre perși bătu. Însă Cosreu, craiul Persii, întărită avarii, hunii, slavii și pre Sarbar, ca să ia Constantinopolu, ci Heraclie pre Sarbar îl bătu și pre alții îi sprînji.

Pe vremea lui Heraclie, vrăjmașul Mahomed începu din fuga sa, ce-i zic heghira, a alcătui leăge și credința lor, de la an. 622 a-i număra și încoacea a să scriia. Acest Mahomed s-au născut pe la anii 596 ; au păstorit camilile aravilor, din neamul lui Izmail trăgându-să. Om cu mintea isteată, luo de la arieni, nestorienii, iacobiti și de la jidovi popi, legea alcătui. Heraclie în eresu monotelit muri. Iară sarachinii împuternicindu-să pre perși bătură, Ierusalimu luară și altele. 622

Acuma longobardii ajungînd, în Panonia trecură și pre ostrogothi înprăștiară. // Însă curînd alt roiu din Azia de alte noroade să arătară, carii în Panonia ca și în Dația cîmpu lui Mars schimbară. Aceștea fiind din provinții de un neam cu hunii, de unde s-au chiebat găugoni, apoi înfricoșînd, spăimîntînd Europa, avarii i-au numit. Ei, an. 553, la gura Istrului (: Dunărea) au venit și tare la Panonia au tras. Alboin, duciu (: voevodu) longobardilor, neavînd pace cu ghepidii, bine îi păru și înpreunînd pre cei veniți cu puterea sa, pre ghepidi aspru, de toate părțile i-au lovit, i-au bătut și Dația, după legătuială, avarilor să subpusă. Toate acestea așa în scurt s-au făcut, cît în Țarigrad împăratul romanilor, Iustinian I, înștiințîndu-să, nemai auzînd de nume de avari, să miră. Însă și mai mare le fu minunea, an. 557, cînd trimisără avarii soli (: deputirți) la Iustinian împăratul, rugîndu-să ca cu un tribut, cum cerea ei, să-i lasă supt el, cerînd ca ei, cu armele și cu voinicia, lui la toate oștirile, ori încătro le va porunci, să-i slujască. Theofan povestează de acei soli, ce mirare în Țarigrad fu, vîzîndu-i cînd au ajuns. Cu carii contract au legătuit ca ei tot înprejuru Mării Neăgre, ce rămăseăse de huni, să ia, însă păgubi a nu face ; precum în urmă împărății făcură, că fiind an. 561, ca să-i ia asupra franchilor, Iustin II nu-i luo, ei să veninară, căpătînd ocazie de a-și răsplăti. Că chiebindu-să și mergînd longobardii din Narses la Italia, ei, cu rămășiță de-a lui Atila înpreunați, supuînd Dația, și Panonia luară, în careă să întărîră cu șanță, ce le zic *ringhiagani*, a să ținea minte, ca un lucru mare. Dintre care șanțe unul și în Banat să veăde a fi fost și i-ar fi zis *haghiashomrom*, di pe Uipalanca, careă-i de romani făcută, și Șanțu Avarilor l-au chiebat. Și așa acei avari preste 200 de ani, precum acestea, așa și alte țări ei și cu alt fal de națioane aziate le-au supus. Și partea cea mare slavi au fost, carii în Mōșia așezîndu-să, - [prin putiitele cetăți a chesariului Valens Novintus și a doamnei Irinii] - // 15

oști și apusu și răsăritul umbla a le apăra. f. 38

Împăratul Constantin III în Constantinopol, căci nu lua eresul monotelitilor ca Ieraclie și Constantin II, după sfatul patriarhului Pirhus a Țarigradului, ce era monotelit, fu prin maște-sa otrăvit. 641

Constantin IV ; apoi, an. 685, Iustinian II Rinot-metu, Nastăiat, căruia ghegeneralu Leontie i-l tăiasă, imperiu luasă. An. 694 ghegeneralu Obsimar împărat, el nasu lui Leontie tăe. Iustinian IV < ! > din temnița Hergonii scăpă, cu nasu tăiat ; viînd, an. 703, la Trebelau, craiul bulgarilor, ajutoriu ceru, carele cu oastea și fata s-a lui femee o deăte. Mergînd luo Țarigradu, pre Leontie și pre Obsimar îi tăe. 668
694

Filipicu Bardan, căruia Artemie ochii îi scoasă, an. 711. Artemie să numi Anastasie II. Apoi fu Theodosie II ; pre Anastasie îl scoasă, în mănăstire îl deăte, 713. Și Theodosie însuși în mănăstire. 711

¹⁵ Un rînd lipsă, tăiat la legatul manuscrisului.

716 Leu Conon ; lupta icoanelor incepu, asupra cărora 100 de ani armă-
șii au fost.

742 Constantin Copronim. Acesta și apa de-a boteza, ce sta în beserică
o spurcă. An. 757, el porunci în Țarigrad consilium a să aduna, ca icoa-
nele a lepăda. La care conzil nici din apuseăni, nici de greci episcopi
n-au venit.

780 775 fu Leu IV, — [tiran icoanelor] —, apoi Irina, femeia lui Leu,
pre careă o persvadirui patriarhul Tarasie al Țarigradului ; ea adună
conzilu (: soboru) și icoanele ceăle scoasă iar în biserică le pusă.

800 În Roma veăche, papa Leu III căuta ocazion ca despicata leăge încă
de la 505 și coroana a o împreuna. Luo pre craiul Galii, Carol, și împă-
rat Romii Vechi îl făcu, vrînd să ia pre împărăteasa Irina a Țarigradului,
cu careă legea și împărăția a împreuna. Și ea nu se ferea, însă clerul pre
ea în mănăstire o deăte.

§ 5. — (ULTIMELE MIGRAȚII. RADU NEGRU)

Despre a doa împărăție a Romii și cu împărați neămți la Ierusalim. De
avari, moravi, huni, unguri, Sfintul crai Ștefan. De cruciați. De împărăția
Estraihului. De Radu Negru vodă. Serbii cu craiul Milutin pradă Volahia.
Neămții crai Ungarii, an 1311.

802 Nichifor Logoteta fu, pre carele sarațenii cu bugarii îl prinsără și-l
tăiară. Din curcubăta capului lui păhar de băut făcură.

813 Marele Carl murind, urmă în Roma Ludvig, carele împărăția la 3
prinți ai săi o împărți.

Avarii, legați cu persii, asupra Țarigradului încă pe vremea împăra-
tului Heraclie sculîndu-să până în Boiaria, careă atuncea Carl cel Mare,
împăratul Romii Vechi, o stăpinea, să viriră. Pre carii zisu împărat, an.
790, îi sprijoni și-i sparse. Iară fiiu-său, Pipinu, îi înprăștie, de la ei
toate locurile cu șante le luo, celor mai remași pămînt în Panonia le arătă,
adecă de la muntele Comaghen pân la riul Raab (: Arabo) de-a să sălăș-
lui. // Iară unii rămasără preste Tisa, încătro Pipin îi gonisă, întră Mu-
reș și Dunăre, până la Olt, care-au fost Banatul de-acuma cu Țara
Muntenească. Și așa precum această țară, așa Panonia, prin acel viteazu
heroi, Pipin al franchilor, s-au luat. Și ca să înfrîneăze pre avari făcu
cetatea Titulu, cătră gura Tisii și Francavila o numi, dar și țara Fran-
carion o numi.

După moartea marelui Carl, veniră dobînzile lui di pe aicea la blîn-
dul Ludvig și de la el, pi la a. 843, la Ludvig Neamțul și în urmă la un
norod slovenesc (: moravi) în mină.

813 Împărat Mihail în Țarigrad. La mănăstire să dusă. Leo V lapadă
icoanele, ci-l omorîră.

820 Mihail II, apoi un Thoma luo Țarigradu. Mihail fugi, muri.

829 Theofil ; și muri. Mihail III.

Rămașii români Dații în ticăloasă stări căzură.

858 Fotiu, patriarhul Țarigradului, cu papa Romii, Leu IV și papa
Nicolae și împărății credința despicară.

Chiril și Methodie, episcopi Moravii, buchile (:leterile) slovenești din grecești le profăcură, credința, legea întăriră, cărți a scriia începură. Și la Roma au călătorit. 883

Mihail IV luo pre Vasilie împărat. Vasilie îl omori, 866. Și Vasilie muri. 880

Leu VI. An. 889, cu bugarii, bătae. El socotea că-i cu ungurii prieten; ei îl bătură. 888

Dația, Mōsia, Panonia, pi la a. 884, să numeau Moravia Magna (: Mare) sau Regnum Marahanorum (: împărăție). Iară cei ce să numea carolinghi-francarioni să schimbă în titulă : Ducatu Haromienzi, osebit herzogtum, precum Palanca la avari.

— [Voevozii slavilor, cniazi, pani, jupani de la moravi începură la nume cu *veăc* : Petr-veăc, alții Pavlo-vic, alții Gheorghie-vici a scri, cu *veăcu vică*, apoi și *vici* să făcu și nu să știe ce-i] —

Pre aceștea vremi veniră ungurii, vițe de huni, într-aceaste țări, pe la an. 892 sau 896, care unguri 7 voievozi au avut, întră care unul mai mare au fost, Almus, căruia jurară cu fiilor lui moștenirea. Ei din Azia veniți, ce au lucrat în Țara Nemțească, ce prăzi, ce dobânzi și jafuri au făcut ! Unii zic că ei întâi Dația au călcat-o, alții zic că în Ethel, alții că la rosi ar fi intrat, de-acolo la sarmati în Lodomeria și Haliția și pîntră slavi, bugari, greci, ca pi la un națion mic, s-ar fi vîrit și cum că toate acestea ei cu voevodul lor Arpad, ce urmă tătini-său Almus, le-ar fi petrecut. 892

Un notar al craiului unguresc Bela scrie o faptă di pe atuncea, că un nepot // al voevodului Sunad ar fi trimis pre Sfîntul Glad, care țara de la Murăși pînă la cetatea Horom <ținea>, de-a întîmpina pre Arpad cu arma, sub porunca lui Zvardu, Cadresa și Boita. Însă noroadele lui Arpad, cum au trecut Tisa, neoprit pîn la Beghei au venit și toate neamurile pre Timiș au supus și pruncii oamenilor în zălog îi lua. În nășipu Homoc cătră Panciova, Palanca, în lagher sta. Pe Timiș cu Glad să bătură, îl sparsără ; abea s-or împăcat. De-acolo la Rușava Arpad o lună au șezut ; lui prunci zălog îi aduceau. Pe acei timp i aicea în Banat au fost capitanete, *cund* numite, apoi alte faluri de domnii, ca unul dintră cei 7 voievozi ungurești îl avea, alții supuși. 1. 39

Ungurii Țara Nemțească și Italia rău prădară, pre împăratul Romii, Ludvig, îl bătură, cît tribut le-au plătit. An. 912, Ludvig au murit. 904

Leu muri. Urmă Constantin IV. An. 912, în Roma Conrad urmă. 911

Ungurii în Sacsonia pîn la Raina prădară. 914

Constantin luo pre Roman, ci pre Roman feciorii îl scoasă, Constantin îl închisă el însuși. 908

Neămții pre unguri cu pre sloveani îi bătură. 830

Roman II luo de la sarațeni Candia și pre turci el fi bătu. 960

Nichifor I, apoi, an. 969, Ioan I. Acesta bătu moscalii, bugarii și turcii. 963

Vasilie II cu Costantin VII împreună. 975

Vasilie bătu bugarii. Celor prinși ochii le-au scos. Muri 1015, Costantin însuși împărat fu. 1014
1019

Ungurii credința creștinească luară.

Roman II, omorît. 1020

A. 1041, Mihail IV, la mănăstire dus. 1041

Mihail V ; îi scoasă ochii. Constantin IX bătu moscalii, pre schiti, apoi muri.

1054 Și Theodora, femea lui, cu fiu lor, Mihail VI ; ci muri și el și ea.

1059 Isac fu, muri. Constantin X fu, muri.

La unguri după Arpad urmă Geiza. Acesta Țara Ungurească o împărți în comitate (: varmedii), iară dregătorii *comites* îi numi, ca toți la întâmplări să poată sări. Zic că 66 de varmeghii ar fi fost. În Banat să fie fost : Ceanadu, Chevee, Horom, Cărașovu. Avutu-le-au Geiza, nu să știe. Ci carii cum puteau, porunca călca, tirării făcea.

Murind Geiza, urmă Sfântul Ștefan, ce fu I craiu acestui națion. Născut 969, craiu 1001 și 1038 au murit. El au fost siluit asupra unui Actom, domn la Ceanad, în Banat, armă a rădica. Bunul crai rugă pre Sfântul Gheorghie, îl bătu, în Ceanad episcopie făcu. Pre Gherhard // 1. 39 v. Sagredo, ieromonah benedictin, de vițe venețian, atunci de la Ierusalim venit, la Buda în mănăstirea Beel fiind, episcop îl făcu, în Banat îi deăte Ceanadu.

Ungurii încă erau pagani, macar că unii încă pi la a. 400, după greci cu romanii să creștinasă.

1067 Episcopu Gherard, auzind că ungurii cu revoluție pre craiul Petru I, ce fu după Sfântul Ștefan, îl destroniră, să vorbiră și pre preoți a-i omori și iarăși pagani a fi și pomenirea craiului Petru să piară, ci fuga îl mîntui. Gherhard încă cu 3 episcopi și preoți, mergînd către Peșta, acei jurați îl ajunsără, la o ripă caru i-au răsturnat, mai mort l-au tras, că cu pietri în el dedeăse. Și încă inima în el bătîndu-să, fruntea de pietri belită, ei cu sulite pieptu-i pătrunsără. Acesta au fost întiiul episcop la Timișoara, an. 1042 și așa să svîrși.

1042
1047 Lui Petru urmă Andrei I, carele cu lege creștinească poruncă deăte cum că carele nu s-o întoarce a ținea relighionul catolicesc, tot binele și viața să piarză. Beseărîca și pre slugile lui Dumnezeu să cinstească. Aceasta și în Banat să întări.

1070 Însă, an. 1070, alte națioane, peținaziții și sălbatecii cumani, pe aceea tot arsără, tăiară, pingă Timiși în șanță, gropi zăcea. Ci craiul Ladislau I îi bătu, ce aveau le luo și preste Tisa, în țara iazighilor, îi goni.

1064 Roman IV. Turcii prinzîndu-l, îl sloboziră. Viind îndărăt pre Mihail VII împărat pus aflînd, ochii îi scoasă.

1078 Nichifor, ducîndu-să Mihail în mănăstire. An. 1081, Nichifor să preoți.

1081 Alexie I fu. An. 1096, craiu unguresc Coloman, viind oastea de cruciați a treăce să ia Ierusalimu de la pagani, el la Timiș cu armă vru să o bată, ci neputînd a-i opri, aceia trecură. — [Oaă roșii iară ca întii de creștini arăta] —.

1096 Papa Romii, cum la 1095, așa și 1096, 3 oști de cruciați asupra sarațenilor la Ierusalim să-i bată și să-i spargă trimisă, care oști, una în Țara Ungurească, alta cătră Țarigrad și în Anatholia să prăpădiră.

1097 Gotfrid, franțoz de la Builon, cu oaste mare la Ierusalim pre sarațeni învinsă și Ierusalimu de la ei îl luo.

1103 O oaste de cruceați zic că Alexie, împăratu Țarigradului, turcilor ar fi izdat-o și au tăiat-o. An. 1118, Alexie muri.

1118 Ioan II fu, muri.//

Stefan II, crai unguresc, pre toți craii spăimintă, de la granița le- f. 40
șască, în Bulgaria, în Servia, cu arma au intrat și le-au cuprins. Să viri
și în împărăția grecilor și soli la Țarigrad trimisă ca pre împăratul Ema-
nuil Comnenu să-l supere, cu vorbe greale să-l întărite și să-l încinte.
Care monarh, foarte supărat, în scurt cu o mare oaste grecească tot Ba-
natul acoperi, ce prăzi, arderi și pustiiri făcînd, pingă Caraș să așezară.
Stefan trimeasă oștile ungurești, ce cercară, ci din loc nu le mișcară.
Apoi bătălia așa de groaznică au fost, cît apa Carașovii singe roșu au
curs. Ungurii cei mari armați, ca vitele morți zăcînd, acel rîu preste
morți ca preste pod îl trăceau. Pre unguri ca pre vite i-au jungheat și
morți ca preste pod îl trăceau. Pre unguri ca pre vite i-au jungheat și
de greci nu scăpau. După aceăia, pace au pus. Însă după acea mare peire
a ungurilor, ei până la anu 1200 în stare-și nu ș-au venit.

De la acei cruciați și românii cămeși cu cruci ș-au făcut, și încă 1147
să țin.

Craiul Conrad fiind de la Ierusalim la Damasc bătut, cu ceva în 1147
Franția au scăpat.

Fridrih, împăratu Romei, făcînd Austria herțogtum, pre leași birui. 1152
Mailandu tot îl sparse.

Împăratu Emanuil muri. Alexie II fu omorît. An. 1185, Andronic 1180
fu ucis. Isac II lui frate-său ochii îi scoasă.

Alexie III. Viind franțozii cu venețianii, îl bătură, Constantinopolu- 1203
Țarigradu-luară, ci iară retiruiră. Grecii pre Alexie îl lepădară. Alexie
IV; ci-l ucisără. Alexie V Duca fu. Franțuzii cu venețianii Țarigradu
luară și să așezară.

Alexie fu ucis. Balduin I, graf de Flandria, franțuz, împărat în Țari- 1204
grad. Iară grecii pre Theodor Lascar împărat în Nichea coroniră și-l
așezară.

Andrei II, crai unguresc. El rădică grafii Temișorii în mari domnii, 1204
cît la anul 1212 o poruncă crăiască zice că acestui Banat ca voevodului
Ardealului și ca comitatului secuilor o cinste să se deăe și oameni vreăd-
nicii grafi a fi. Andrei craiul în Banat graf avea pre Martin, căruia și 1209
Nandor Alba (: Belgradu) îl deăte. Acest crai Andrei făcu doo Banate :
acesta, întră Tisa și Cerna, iar altul, de la Cerna pân la Olt ; 1-ul, a Ti-
mișorii, a 2-lea al Severinului Banate.

Pe aceleă vremi baele romanilor de-aicea pustiite, îngropate, neștiute
au zăcut.

În Țara Rumânească — Muntenească un stăbun, Domnițiu Cruza,
apoi un Barb Carôți în Banatul Craiovii, iarăși chip de domnie a fi
începură și întră români să auziră prin munți — [aș domnit] — 16.// f. 40 v.

Balduin împărat în Țarigrad viind, bugarii îl prinsără și-l masacriră 1205
și în locul lui, frate-său Hainrih urmă, însă muri. Petru îi urmă.

Împăratul Theodor Lascar în Nichea muri. Ioan Duca lui urmă. 1222

Fridrih, împăratul Romei, viind cu oaste, cu sultanu făcu pace și în 1228
Ierusalim crai să pusă.

Robert împărat în Țarigrad ; muri. Balduin II urmă. 1229

Craiul Bela IV. Tătarii viindu-i peste Tisa, doi ani arsără, robiră 1242
și iară s-au întors. El pusă aicea în Banatu nostru banu pre un maghis-

¹⁶ Cuvinte șterse de autor.

ter Laurentie, carele pre bugarii ce intrasă după tatar ii sparsă. Pre acest maghister de pințernari (: pițărăi) îl făcu graf Carașovii și 2 comitate ii deăte. El în tot Banatul Timișului cetățile întări, Lipova, Sebeșu.

1255 Împăratul Ioan Duca în Nichea; muri. Theodor Lascar urmă și muri.

1259 Ioan Lascar, prințu lui Theodor, fiind tinăr, supt tutoru Mihail Paleologul, carele cu oastea Constantinopolu de la franțozi il luo, pentru careă el cu Ioan deănprenă împărat să făcu. Apoi Mihail Paleologu tinărului Ioan ochii ii scoasă și el însuși împărat rămasă.

1269 Ioan Radu Negru vodă, ce domnisă 24 de ani; în mănăstirea Argeși muri.

— [Ladislau IV, crai unguresc. Laurentie maghister pre români ii așeză în sate, în Banat și pân în Olt. El, Lavrentie, 2 Banate ținea]. —

1283 Rudolf, împăratul Romei, prinților săi Albert și Rudolf herțogtumu Estraih cu alte țări în moșie le deăte, cu domniile. N.B. — Neamul nemților încă de la marele Alexandru, preste 300 de ani înaintea lui Hristos, în Europa e cunoscut. Iară împărăția nemțească de la a 2-a împărăție a Romii Vechi, an. 800, de la marele Carol, din mai multe case încoace, până la acest ce norocos împărătește, al nostru bun împărat și crai Franț I, careă cum să va vedea și crăirea ungurescă moștenește.

Mulți scriitori, hronologhi, istorici zic slavilor tribali a fi, precum ghetii thrachi, sarmatii moscali. Carii înaintea nașterii lui Hristos în Europa au trecut, apoi în Dația ca alți slavi s-au cunoscut.

Ungurii, pri la anii lui Hristos 800, ca puteărnici armași s-au cunoscut.

Serbii iară-s vechi, mai virtos de la un voevod mare sau domn, Sarbar, la anii lui Hristos 641, fiind cu bugarii aspra Țarigradului, s-au cunoscut.

1284 Milutin Stefan Uroș al Servii, trecînd Dunărea, zice Istoria, pre Radu Negru Vodă l-au biruit, Țara Muntenească și boiarimea au prădat-o, luundu-le [mari] bogățiile [și] avuțiile, [pre beții români despoiați i-au lăsat] ¹⁷ [acasă s-au dus].

1285 În Țarigrad împăratul Mihail muri, fiu-său Andronic II Paleologu îi urmă. //

f. 41 Radu Negru vodă murind, lui Mihai vodă urmă.

1290 Albert I, herțog al Estraihului, în Roma împărat pus fu.

1298 Fridrih, herțogu Estraihului, cu Ludvig V, herțogu din Baier, amîndoi împreună împărați în Roma coronați.

1314 Mihai vodă al Țării Munteâne fu 23 ani. Murind, îi urmă Dan vodă. Români cu boii mari să zisără : *boi-are* ; alți slavi le-au zis *volahi*.

1311 Craiul Carl I Robert, unguresc, își zidi în Timișoara rezidenție și adunînd sate de rumâni, el muri și-i urmă fiu-său, craiul Ludvig.

§ 6. — (TURCII ÎN EUROPA)

De venirea turcilor. De împărății grecești cu papa, biserica a uni. Vladu vodă își mărită pre Elena după țaru Uroș a serbilor. De bataia serbilor la

¹⁷ Pasajul dintre aceste paranteze este șters de autor.

Cosova și peirea lor, pân turcii iau Servia, Bosna. Sultanu Baiazet în Vohahia de Mircea vodă bătut. Craiul unguresc Sighismund, de bataia la Nicopol, bătut, la vodă scăpă. Pre Baiazet tătari prinsără. Ungurii în Beligrad. Grecii la Roma.

Turcii ivindu-să, frică, spaimă făcea, căci sultan Amurat I de acel neam, trecînd Galipoli, ceva Thrația Mațedonia, Rumelia călcînd, în Adrianopol să opri, de bugari să apropie. El intră în Albania, în Bosna, în Servia, de unde Banatu Timișorii cu pre unguri înfricoșă.

Dan vodă muri; îi urmă Alexandru. Acesta beseărici, mănăstiri zidi. 1399

Împăratul Andronic II Paleologu. Bugarii strîmtorîndu-l, soli la Lion trimisă, voind ca beseărica răsăritului cu a apusului a o uni, să-i ajute. Ci aceia, înțelegîndu-i nevoia, nu vrură a-i ajuta. El fu siluit pre turcii neștiuți din Azia în Europa a-i treăce, carii trecînd Helespontu, să lățiră, în Adrianopol să așezară. 1340

Ioan III Paleologu, fiiu lui Andronic, tînăr, sub tutoru Ioan Cantacuzeno era. Ci maică-sa Ana pre Cantacuzeno îl lepădă, carele la Adrianopol fugind, împărat să făcu, că dîndu-și fata după Orham, sultanu turcilor, cu a căruia ajutoriu el Constantinopolu luo și cu Ioan deănpună împărățeau. 1342

Vrînd iarăși de nov bisericile a le uni, la papa soli trimisără. Ci neașteptînd ce va să fie, Cantacuzeno toată împărăția lui Ioan o lăsă și el în muntele Athon (: Sveta Gora) — Monte Santu — să călugări. 1350

Alexandru vodă muri. Urmă Vladu Vlaicu Laiota vodă, om înțelept, căruia, an. 1355, viindu-i soli de la Stefan Dușan Silnii I, împăratul Servii, pețitori grăitori pentru fii-sa, coconița Elena — [Elinca] — cerînd-o după fii-său, prințul — [craiul] — Uroș femeăe a o da. Și învoindu-să, au dăruit-o. — [1355 făgăduită, 1357 au dat-o]. — La cununie, intră alți voevozi, precum — [Lazar Grebelianovici] ¹⁸ — [mulți sirbi; al Moldovii, a Ardealului] — din partea împăratului — [și a lui vodă] [Ioan Huniadi al Ardealului] ¹⁸ Veăsăli s-au încuscrit. — [Ci fiind Uroș și Elena tineri, la 2 ani s-au cununat și abea zeăce ani Uroș au trăit. Rău crai Uroș V, țar II. Vucaș îl omorî. Vodă rădică sluga de-l omorî pe el ¹⁹ f. 41 v. capul la vodă ¹⁹ // tînărului împărat ¹⁹ dat, el pre Vucașin nămernic făcu, care îl omorî. Acu nici muma lui Uroș, nici femeia, Elena, nu împărățiră, că tata ei, Vladu vodă, acasă au luat-o și pre craiul Vucașin mult s-au chinuit pân l-au omorît și i-au plătit].

În Moldova au fost Dragoș vovod, ardeleanu. 1354, în Moldova Sas vodă fu. În Moldova Lațco Sas vodă. 1366, Bogdan vodă. 1372, Pătru Mușatu. 1388, Roman, frate. 1359

În Țarigrad Ioan III. Cît de-a să apăra de bugari, iară mai virtos de-a depărta turcii, la apuseni ajutoriu căută. El însuși la Roma forma unirii beseăricești o iscăli. Luund de la venețiani mari sume de bani, carii temîndu-să că nu-i va plăti, îl opriră. Iară prințul lui, Emanuil, banii 1369

¹⁸ Cuvintele „Lazăr Grebelianovici“ și pasajul „Ioan . . . Ardealului“ au fost șterse de autori.

¹⁹ Pasaje tăiate la legatul manuscrisului.

deăte și așa Ioan pre Emanuil deânpreună împărat îl coronă. De careă să minie celalalt prinț, Andronic, și cu flota ghenuanilor de preste Helespont pre turci în Europa îi adusă, cu carii el Țarigradu luo. Pre tată-său și pre frate-său departe în arestă i-au trimis. Cari, după doi ani scăpînd, împărăția-și luară, pre Andronic turcilor îl deăteră. După aceăia, însuși turcii Constantinopolu încinsără, înprejurară și numai de o parte îl luară și pe pace să lăsară.

1383 În Ugrovlahia Mircea voevod, carele bătu turcii la apa Ialomîții, în care batalie grea, întră alți voinici ai turcului, și Craleăvici Marco p.eri. Acest Mircea 29 de ani au domnit.

Craiul ungurilor, Ludvig I, scrisoarea a doi papi și a împărăților grecești din Constantinopol, Ioan și Emanuil, nu ascultă, ca îndată cu ei asupra turcilor a să scula, că grecii cu papa de toate părțile îi lovea și preste mări îi bătea.

1387 Aicea în Banat au fost graf Horvat, căruia au urmat graf Nicolae Gara, carele pre Petru, fecioru lui Deci sau Dan, cu ai săi doi frați adunați, ajutoriu avea. Iară în Servia stăpînea Stefan Lozonți.

1343 Amurat, în bătaia cu firșt Lazar, despotu Servii, pieri; căruia îi urmă fiu-său Baiazet, carele de a-și răsplăti moartea tătîni-său, nu numai că comitatul Servii și al Dalmații bătu, ce și în Țara Românească, cu mare puteare întrînd, mari prăzi făcu. După despotu Lazar fiu-său fu.

1396 Turcii vrură Belgardu unguresc a-l lua, însă craiul Sigmund unguresc, cu împăratul grecesc Emanuil Paleologul să însoțiră, ci turcii pre ei amindoi la Nicopol îi sparsără. Sigmund prin Țarigrad au scăpat. Turcii de-a veni în Țara Ungurească să întoarsără; // și asupra lui Tamerlan, craiul tătarilor, pre ai căruia soli Baiazet îi băjocurisă, și asupră-i venea. Și Tamerlan pre Baiazet viu îl prinsă și acolo au murit. Turcii, puînd alt sultan, în Banat au intrat, au robit, au ars și au pustiit. Stefan Lozonț destui i-au oprit, ci, murînd, îi urmă graf Filip Ozora, apoi Nicolae, fiul lui Mațedonie. Acesta graf pe turci la Sent-Mihai îi bătu.

Despotu Gheorghie din Servia luasă Beligradu, 1425.

1386 Batalia din urmă întră cneaz Lazar al Servii cu Amurat așa au fost. Sultanu turcesc Murat, lăsînd feciorului său Baiazet în Azia stăpînirea, el în Europa trecu și în Adrianopol puîndu-și scamnu, împărat să numi. De unde pre Ali pașa cu 30 de mii asupra lui cneaz Lazăr Grebelianovici trimisă. Ci fiind apele Marița și Moravele mari, 2 luni să opri. Țar Lazar întări Țercvișta, cetate pe un munte de peatră înnalt și cetatea pe apa Porecii. Turcii Nișu luară. Lazar lui Murat tribut pe an a-i da făgădui și 1 000 de feciori armați ajutori a-i da. Murat îndestulat îndărăt să trasă. Luo Machedonia, Thesalia și muntele Sveta Gora; le supusă. Pre Lazar unii bajocurindu-l că pre sfatu gineri-său Vuc Brancovici s-au făgăduit turcilor haraci a da. Turcii în Albania întrînd, Gheorghie Castriot, voevodul scutarilor, cu ajutoriu lor să predeăte și Scanderbeg în Bosna îl făcu. Cneaz Lazar ceru ajutoriu de la vecini, ci toți erau spăimîntați. Lazar, macar că văzu ce o să fie, să rădică pe turci; di la Toplița și Plocinic la rîu Sitniții îi sparse, apoi veni în Cîmpu Cosovii, unde-i locu șes, larg, lung. Lazar avînd doi gineri voivozi oștii, înțelepți și voinici, unul Vuc Brancovici, altul Miloș Cobilici, carii nainte, în frontu oștii sale sta, de ce, cum vor face, svătuia. Femeile lor doo surori,

Mara a lui Vuc, Vucosava a lui Miloș ; cea mare își lăuda pre Vuc că-i viteazi, Vucosava pre Miloș că-i mai voinic. Cea mare trase o palmă ceialalte preste ochi // și să gilceviră și plingându-să bărbaților, ei doi vrură la meidan să iasă. Și ei, fășiii, începură unul altuia a să lăuda și oștile era de-a să lovi. Cneazu Lazar, naintea batalii, seara la cină, își chiemă pre cei doi gineri voevozi, cu gând pre Miloș ca pre un necredincios a-l arăta, de s-ar adevveri, iar de nu, să n-aibă indoială. Împăratul Lazar la cină, luînd un pahar cu vin în dreapta, cătră Miloș să întoarsă, căută și-i zisă : Miloșă, macar că am înțeles că vi să mă lași și turcilor să te închini, eu ție îți închin cu vinu. Iară Miloș, neschimbîndu-și fața, luo paharul mulțămînd, vinu bău și sculîndu-să zisă : împărate Lazare, acuma aicea nu e locul nici vreme de gilceavă sau ocară, că vrăjmașu ne stă dinnainte, ci mîne-i zioa în careă clevetitoriul sau vînzătoriul cu fapta să vor arăta și s-or descoperi și eu că-s credincios împăratului m-oi arăta. Și așa Miloș Cobilici cu Milan Toplicean și Ivan Cosancici mîne-zi, odată cu raza soarelui sculați, el cu cei doi soți furiși încălecîndu-și caii, în fugă să răpeziră, întorcîndu-și vîrfu, ascuțitul suliiților îndărăt, la oastea turcească ajunsără. Și fiindcă numele vitejăsc a lui Miloș era cunoscut, îndată în cortu împăratului îl sloboziră, căruia bine îi păru de el. Miloș căzînd pre pămînt, după obiceiău să închină și cu capul aplecat în jos, vrînd a-i săruta mîna, cu cuțitul veninat, ce-l avea ascuns, doo împunsuri îi deăte și, eșîndu-i mațele, au murit. Miloș cu soții săi încălecînd, în fugă-și deăteră ; însă și turcii curînd alergînd îi încungiu-rară. Unii zic că i-au tăiat, alții zic că, căzîndu-i calu, l-au prins și, aducîndu-l, pre Amurat viu l-au aflat. // Ce moarte i-au dat nu să știe, destul că unde-i îngropat și unde au fost batalia turcii și acuma niște pietre, znamene arată, de ei pusă. Care bătae din Cosova în 15 iunie 1389, în zioa sfîntului proroc Amos au fost.

Din razele soarelui păn cătră ameazi, Lazar avusă corajie, însă vâ-zîndu-și oastea că dă dosu, și el fuga deăte și pe o călicică, prin păduri fugînd, o groapă de-a prinde lupi, urși, cu tîrși acoperită, pe întimplare cu calu în ea au căzut, din careă turcii viu l-au tras. Unii zic că l-au tăiat, alții zic că viu la Amurat împărat l-au adus, pre carele încă viu l-ar fi aflat și pre Lazar tot bucăți l-ar fi tăiat. Alții zic că Lazar aci, supt cortul împăratului pre Miloș viu, legat l-au aflat, l-au înfruntat cu ocară căci așa au făcut. El i-au răspuns că pentru credința împăratului său au făcut. Turcii pre Murat rugară a nu-i bucăți, ci capetele să le taie, ca ei moartea lui Murat să nu o vadă ; și i-au tăiat. Sfîntul trup a lui cneaz Lazar acuma-i în Srem dus, în mănăstirea Vîrnic sau Ravana-nița adus și eu l-am sărutat. Și spun că aceăle oase 2 ani și 8 luni au fost îngropate, apoi împărăteasa lui, Milița, cu fecioru ei, Stefan, cu preoți l-au dezgropat și în mănăstire l-au adus. Cu el împărăția să sfîrși.

Cu acest cneaz Lazar împărăția serbilor, careă de pi la anii 1186, de la Stefan Nemanja, de la Stefan I crai, apoi iar Stefan Nemanja II, Vladislav crai, Uroș crai, Stefan Dragutin crai, Milutin Stefan Uroș crai, Stefan Uroș Decianschi, Stefan Dușan pervuițar, Uroș V vtorii țar, cel din urmă împărat, pre carele voevodul său îl omorî și acela crai să pusă, anume Vucașin. Însă înțelegînd Vlad Laiota, voevodul Ungrovlahii, că Vucașin pre Uroș au omorît și împărăția i-au luat-o, oaste rădicînd, pre Strașimir, craiu bugarilor, pre carele // ungunii în prinsoare 12 ani îl

ținută și numai cît ajunse-ăse, întru ajutoriu îl luo. Și macar că Vucașin craiu mare oaste avea, de vodă fu bătut ; însuși cu calu preste apa Măriții scăpasă, însă tot ajungîndu-l, îl masacriră. Căruia îi urmă cneazu Lazar, feciorul lui Pribița (: Lăpădat) Grebelianovici, cu carele cneajia, crăiia și împărăția prin turci să stînsă.

1389 Murat murind, aci mațăle, ficații i-au îngropat, iar trupul în Azia, la Bursa Vithinii, în morminții lor l-au dus. Lui fiu-său Baiazet I urmă²⁰.

Vuc Brancovici, fără credință, pre Lazar în batae lăsînd, cu ceva oaste îndărăt s-au tras, vrînd el a domni. Și ducîndu-să în țara sa, Raso Staro Vla, însuși începu a domni.

1391 În Moldova Ștefan vodă muri.

1392 În Țara Muntenească, Vlad Țepeș 15 ani domnind, muri.

1393 Vucu în Servia domnea. Însă soacră-sa Milița, văduva lui Lazar, dîndu-și fata, pre Mileva, împăratului Baiazet femeie, îl rugă, carele ei și fiilor ei, lui Ștefan, Vuc și Lazar stăpînirea deăte. Însă Vucu Brancovici, ginerile, neîndestulîndu-să cu jumătatea stăpînirii, căută și pre Baiazet minie. Despre sfîrșitul lui Vuc în multe feăliuri spun, că l-ar fi tăiat sau otrăvit sau neștiut încătroya s-au dus sau că la Craiova, în Țara Românească, vodă l-ar fi tăiat.

Într-acelea vremi, fiind în Roma împărat Vențeslau, un monarh Barthold Sfarț, izăflă prau, pulferu de pușcă și pușca de oaste, careă să numea bombardă, careă mai nainte venețianii asupra ghenuezilor o întrebuițară. De-atuncea harcu, gida, sulita, lancele, chiloamele, buzduganele începură a scădea.

1393 Împăratul Baiazet, supuind Thrația, Thesalia, Mațedonia, Foția, Bulgaria, Servia, vrînd asupra ungurilor arma a rădica, socoti ța întii pre Mircea vodă al Valahii a-l supune. Baiazet avea întră turci pre Ștefan, fecioru lui Lazar, cu serbi, Craleăvici Marco și bugari. Și oastea Dună-

²⁰ Aici autorul a intercalat o foaie cu următorul cuprins : Iară *Novina Novă* din 23-lea februar 1827 de acea întîmplare așa zice :

Minunata întîmplare a unui vis.

Sultanul turcesc Amurat I. carele domniia turcească întii în Europa o întări și de ceăioce urmă, răstornarea împărății grecești, să gătisă, după victoria ce o căpătă la Cosova (:1389), umblînd prin cîmpul unde fu batalia, ca să vadă morții, „Raritet, minunc, zisă cătră veziru său, că eu întră vrăjmașii omoriți nici macar un om bătrîn nu aflai, ci tot tineri, oameni făr de barbe“. Cu mare aplecăciune veziru îi răspunse : „Tocmai aceăia au fost nenorocul lor, că sfat bun de oamenii cu ani n-au avut și că ei pre sine nebiruitei sabii a osmanilor a se potrive nu miroasă la minte de bătrîni, ci la nesocotință tinerească“. „Încă și o mai mare minune, zise sultanul mai încolo, ar fi, de mi s-ar împlini visul meu de eri noapte, că eu însumi mă văzui cum eu de mîna unui vrăjmași fui omorît“. Și abea numai do spusă, iată un soldat serbesc, ce era pintră cei morți ascuns, carele vorbele lor doi dinpreună ce avea le auzisă, din care simți, să nădăi și văzu că persoana ceăia ce grăiaște este însuși sultanu și deodată să sculă și pre el cu cuțitul ce-l avea îl spintecă. Pre sîrb macar că îndată tot bucăți îl dărăbuiră, însă și sultanu după doă ceasuri muri (Fiuu-său și următoriu tronului fu Amurat II, asupra căruia romănu Ioan Huniadi așa vestit și pentru unguni meritirt, nezăuitat să făcu). — [El multe familii din Volahia trimeasă în Dalmați, Croația, Slavonia, București-Bucari, Bucuresia; Banatu-Banal; morlachii valah-negrii latini; Carlobago. Pe-acolo sint sate ce-au fost la Mehadia : Clada, Pîrvovaț, Ielenaț, Iablonăț, Balciovaț, Strajovați ; iară din Ardeal : Dobra, Deăva, Crasna. Fiindcă rumăni sute de ani să înmulțisă. Întii au făcut acolo orașu Țara. Șube romăncești poartă. Alții în Gradișca, romăni, vlasii].

rea trecu în Țara Românească. Ion Mircea vodă, adunînd românii, turcii i-au lovit, mare vărsare de sînge au fost. În care batalia, afară de turci, muri // Craleăvici Marco și Constantin Jigligovaț, fecioru cneazului Deian și Dragaș pieriră, în 10 octomvrie 1395. Spun că atuncea, naintea aceii bătăi, au zis Marco cătră Costantin : „Eu rog pe Dumnezeu să ajute românilor și eu să pier“. Această batalie au fost la Rovinile Ialomiții. De peirea acestor voinici lui Baiazet rău i-au părut, dar și el peste Duna-re scăpă bătut. De unde cătră Mircea soli trimeasă și pace pusără și acasă să dusă. Și fiindcă alte țări grecești luasă, Țarigradu încinsă, ci iară încă îl mai lăsă.

Jigmond, craiu unguresc, cu mare oaste — (avînd cu domnii românești pace) — prădă Servia, Țara Bugărească, păn la Nicopolea mearsă. Baiazet de la Adrianopol aci pre unguri bātu, sparsă. Intră unguri și franțozi ajutori au fost. Zic că 200 de mii unguri într-această bătăe să fie pierit, cît și slugile turcilor sute de robi unguri, franțozi au avut. Iară Jigmond craiu prin Țara Rumânească, Moldova, preste Țarigrad, Dalmația, abea acas au venit.

În Servia după despotu Stefan, fiiu lui cnez Lazar, urmă maică-sa, Milița, iară după Vuc Brancovici urmă femeia lui, Mara despotița ; și așa muma cu fia în doo părți bine au domnit și nu s-au sfădit.

Baiazet vru să ia Țarigradu și Persia, ca tot Orientu (: Răsăritu) să-l aibă. Și putea, că în Țarigrad era Andronic, care pre frate-său Emanuel închiseăse. Ci scăpînd Emanuel la Baiazet, îi făgădui pre an cîte 30 de mii de galbini tribut a-i da și în oști a-i ajuta, numai să-și ia împărăția de la frate-său. Ci văzînd că nu-i ajută, Manuil făgădui lui Tamerlan, hanu tătarilor, crăirea Persii, toată împărăția aceăia să o aibă, numai să vină Costantinopolu să-l scape. Tamerlan soli la Baiazet trimisă pace a face, însă multe cerea. Baiazet i să lăuda rău. În bataia ce-au avut-o turcii cu tătarii, Baiazet cu sine avea pre Mileva, fămeăia sa și doi feciori a lu cnez Lazar, Stefan și Vuc și doi feciori a lui Vuc Brancovici, Grigorie și Gheorghie, cu serbi. Pre Baiazet cu femeia tătari îi prinsă, în căsută, călîtcă de fer îi închisă, în Persia i-au dus. Di pe el să încăleca ; cînd prinzia Tamir, Baiazet legat cu cîinii supt masă oasăle glodea. Dacă femeia lui, Mileva, pănă la brîu despoiată, bătută meseănilor da. Baiazet într-acea patimă au murit. Lui urmă Isus sau Iosua sultan în Adrianopol.

În Moldova vodă Stefan, fiu lui Stefan.

Ioga, fiu lui Pătru vodă, acolo iar.

Alexandru cel Bun, fiul lui Roman vodă. //

Stefan despotu de tătari la greci în Țarigrad scăpînd, iară pre Grigorie a lui Vuc Brancovici l-au prins, ci-l cumpărasă. Iară Stefan cu frate-său Vuc și cu nepotul lor Gheorghie Brancovici în Țarigrad erau. Împăratu turcesc Isus fu omorit. Musulman să pusă, ci frate-său mai mic, Musa, nu lăsa, ci ceru de la vodă Mircea ajutoriu. Stefan despotu din Țarigrad viind la Mircea vodă în Țara Muntenească, nu numai că l-au apărat, l-au priimit, ce și oaste i-au dat, prin Servia păn în Rasia l-au petrecut, l-au așezat, apoi și în cetatea Belgrad s-au întărit.

Gheorghie, fecioru lui Vuc Brancovici, să dusă la împăratu turcesc Mehmet Soliman ; bine îl priimi, armele sale îi dăru, despot Servii îl făcu, oaste asupra lui Stefan îi deăte, pre Stefan l-au biruit și Gheorghie despot rămasă. Și așa, împărăteasa Milița să călugări și muri, 1406, și-i

urmă întiiul fecior, Stefan despotu ; care cu frate-său Vuc să despărțiră
1408 într-așa vrăjmășie, cît cînd unu, cînd altu pre turci în Servia a-i împăca
ii aducea și Servia în doo o împărțiră.

Feciorii lui Baiazet, Musa prin soli ceru de la vodă ajutoriu, iară
frate-său Musulman ceru de la Emanuil al Țarigradului. Grecii și Mu-
sulman bātu pre Musa.

1410 Vladislav vodă, domnind 18 ani, muri.

Musa pre Vuc și Lazar, feciorii lui cnez Lazar, tăind, precum și pre
Grigorie și Lazăr, feciorii lu Vuc Brancovici tăiasă, și căuta ocazion
pre toți a-i măcelări. Musa și pre frate-său Musulman, căci bea vin, il
omori și în Adrianopol însuși împărat rămasă și vrea și pe despoții Servii,
Stefan și pre Gheorghie, a-i căpăta. Gheorghie, fiind la Musa, simți că
va să-l ucigă și fugi, cu Stefan să împacă. Musa cu oaste veni. Lor fra-
tele Musii, sultan Mehmet, în ajutoriu veni, pre Musa bătură și omo-
rîndu-l il lepădară în apă. Și așa Mehmet Criștia, supusă Servia, legătui
despoții pe an cît haraci să-i dea. Luundu-și oastea, turci, tătari, serbi
1419 preste Dunăre, în Țară, asupra lui Ioan Mircea vodă trecînd, a prăda
începură, însă îndată să împăcară.

1420 Ioan Mircea vodă în 31 ianuar 1420 muri.

1422 Sultanu Mehmet în Adrianopol muri. Doi prinți ai lui, Murat cu
Mustafa, urmară. Murat pre Mustafa omorînd, însuși el împărat rămasă.

1423 Sighismund, craiul Ungarii ajungînd de la Roma îndărăt, îndată cu
oastea Servia călcă. Murat veni, să loviră, pre Sighismund sparse, abea
scăpă. Și despotu Stefan muri, făr de prunci ; familia împărătească să
1425 stinsă. //

f. 46 În Volahia Radu vodă cel Frumos 15 ani domnind, muri.

Despotu Gheorghie Brancovici Servia o căpătă, însă haraci la an
turcilor a da să legă. Sigmund craiu de la Gheorghe Belgradu în schimb
luo și alte sate îi deăte. Despotu avea aci aproape cetatea Golumbați, ci
o vîndu turcilor cu 12.000 de galbini și rău făcu. Craiu Sigmund vru
cu arma Golubațu de la turci să-l ia, ci abea scăpă. Și turcii să mîn-
driră, să întăriră.

În Constantinopol Manuil murisă, fiu-său Ioan urmasă, cînd Murat,
fiiu lui Mehmet, Țarigradu înpresurasă, ci-l împăcasă de să lăsă. Aceș-
tea-s grecii cei ce la papa în Roma ajutoriu cerură, făgăduind biserichile
a le uni. Pentru acest împărat, Ioan Paleologul, să adună Soboru în Flo-
renția, ca Simvolul Credinții a-l schimba, însă fu în deșărt, că turcii să
lătea, venețianii în Dalmația, ungurii în Iliric intrară.

1430 În Temesvar era graf Ștefan Rozgon. După acesta au fost Nicolae
de Uilac, voivodul Ardealului și banul Macovii ; el și în Belgrad coman-
dant. Acesta păn la moartea lui Sigmund bine au stăpînit. Acest Nico-
1438 lae păn au crescut craiul și în vîrstă au ajuns, la an. 1438, el au stăpînit.

Craiu Albert de Estraih, căruia pre fie-sa, Elisabeta, femee i-o
diete ; careă la moartea lui, îngrecată era. Și născînd ea fiiu, craiu
Ladislav V, în scutece înfășat, fu crai încoronat. Însă alții alt crai adu-
sără, pusără, anume craiul Vladislav II, fecior tînăr, din Polonia, și bine
stăpînea ; însă acesta avînd cu turcii pace legată, o sparsă.

1433 În Moldova, Iliăș, fiiu lui Alexandru vodă.

De cneazu Gheorghe despotu 3 feciori rămasără, Gîrgu, Stefan și
Lazar. Pre Gheorghe prinzîndu-l sultanu Amurat ochii îi scoasă. Lazar

domni, ce și el în Sveta Gora să călugări. De el rămasă un fecior, Vuc, ce i-au zis Zmău. Gheorghe despotu, simțind că Amurat vine să-l stingă, deăte lui Gîrgur Smedereva, iar el cu femeia sa Ierina, cu fiiu-său Lazar, cu alți boiari în Țara Ungurească scăpară, unde avea moșie, care el cu craiul unguresc Sighismund schimb pentru Beligrad luasă, moșie precum : Slancamen, Beceiu, Vilagoșu, Mucaciu, Tocaiu, Satmar, Dobroțin, în care locuri mulți fugiți, neamuri, să așezară. — [Aceștia îi zic servii despina Irina, femeia lui Ghiurg despotu Brancovici. Turcii Servia luară. Nu-i aceasta doamna Irina rumâna, ci zic a fi greacă, de neamu Cantacuzeno]. — // Acest despot Gheorghie sau Ghiurg (: Giurgi) în Servia și banii săi f. 109
așa are : ГДН ДЕСПОТ ГЮРГ СМЕДЕРЕВ.

Și încă unul alt fal au avut.

În anul 1442, în Volahia vodă Leon Băsărabă. 1442

Albert, craiul ungurilor, herțogu (: duc) Austrii înțelegînd că turcii la apa Sava au ajuns, cu oastea în jos au venit. Turcii luară Smedereva, că Gîrgur o deăte, văzînd că lu Stefan, fiiu lui Gheorghie și unii feăte ochii le scoasă și departe în temniță îi trimisă. Gheorghe înțelegînd, la Zagreb, în Horvația, fugi, de-acolo la Bar, apoi în Raguza (Dubrovnic) în republică scăpă el cu familia sa. Și avea 500 de mii de galbini, afar din alte scumpătăți (: clainode), mari prețuri. Aci înțaleasă că sultanu Murat îl ceăre pre el, iară ei blaga, avuția sa i-o ia. Raguzenii îi zisără să fugă ; doamna Erina îi zicea în Țarigrad, la neamu ei. El nu vru, ci prin Dalmația la Buda, la craiul Vladislav ceru ca la Enova, Vilagoș—Șiria cu avuția lui — (macar că zic că în Raguza le-ar fi lăsat) — au venit.

§ 7. – (IANCU DE HUNEDOARA)

Ungurii cu doi crai, unu în leagăn, mic, pun altul, ci tînăr. Voevodul unguresc Ioan Huniadi ; el pre turci la Nicopol bătut. Craiu cu turcii 10 ani pace făcu, ci iară a călcă. Craiu Vladislav la Varna, în bataia cu turcii, mort căzu. Huniadi cu 20 de mii la vodă scăpă. El la Cosova cu turcii în bătut ; după 3 zile, bătut. Despotu Servii îl prinsă viu ; abea scăpă. Turcii iau Țarigradu și să împărățesc. Și despre cetatea Timișorii, an. 1454.

Craiul cu Ion Huniad sau Ianco Sibineanu, marele voevod al oștilor, să svătuiră asupra turcilor a să rădica. Vladislav de la crai și de la Fridrih III, împăratu Romii, ajutoriu ceru, însă numai poleăcii îi deăteră. Așa, din 15 mai trecînd Tisa, Dunărea, Sremu, Servia, în Bulgaria ajunsără, unde și despotu Gheorghie să împreună. La Morava auziră că-i Murat aproape, la apa Slatiții, hotaru Vasiliții. Aci să loviră și noaptea pe lună pe turci bătură. Zic că turcii la 30 de mii să fie perdat, că 4000 de turci vii au prins. Cu aceasta Ioan — Ianco Huniad sau Corvinu fu lăudat. Ungurii ajunsără la montele mare Hemus sau Șara, în virfu Liubotini. Alții zic că s-or bătut la Ialovița. Ungurii cu leășii vrea iarăși să deă asupra turcilor ; și-i scotea din Europa, că heroiu Huniadi Ioan înțelept au zis,

însă în Seghedin, pre cererea turcilor, pre 10 ani pace făcură, așa ca turcu să o țină și despotu Gheorghie în Servia să vină ; roboții să se schimbe. Această pace de 10 ani cu sfînt jurămînt, creștinii pre evanghelie, iară turcii pre alcoran, o întăriră. Și turcii să dusără, țiind făgăduința, și asupra begului Caraman să rădicară. //

2. 47 Această sfîntă pace, într-acest an, cu îndemnul lui Franțișcu, cardinalul din Florenția, carele era admiral oștii di pe mareă, să călcă ; încă 1443 și cu sfatul lui Costantin Paleologul, împăratul grecesc cel din urmă, iară mai virtos Iulian cardinalul, nunțiu papii, ce era voevod oștilor pre uscat, să strică. Iară alții pre însuși papa îl vinuesc așa feăliu de jurămînt a lepăda și oastea a rădica. Amurat pre feciorii lui Gheorghie orbi îi trimisă.

Vladislav, craiul unguresc, trimisă pre feld-marșalul său Ioan Huniadi cu mare oaste asupra turcilor. Carele, trecînd Dunărea pi la Dii, pre porunca craiului, sirguia ca la Calipolea cu oastea latinească a papii a să înpreuna. Însă acea oaste a papii, muntele Emus și Cacicianica Clisură cu caritele neputîndu-le ușor a le treăce, s-au întîrziat și Huniadi cu unгурii pe de-a stînga Țării Bugărești, cătră Marea Neagră au mers. La Nicopolia și craiul Vladislav cu oastea din Ardeal și cu românii Valahii să înpreunară. Aci era Vladu vodă al Țării Românești și Dragoș ce-i zic Dracul vodă al Moldovii. Vladu zisă craiului sfătuînd ca pre jurămînt să steă și îndărăt să se întoarcă, că-i mare puterea turcului, careă craiul nu o are de-a să lovi. Căci zisă că sultanu cu voevozii săi, cînd es la vînat, mai multă oaste are decît are craiul acuma mergîndu-i asupră. Craiul avea 25.000 călărie și iar atita pedestrie.

Iulian cardinalu arhiepiscopul aci de față, scoțînd scrisoarea papii de-a călca jurămîntul cu turcii, o ceti și zisă : fiindcă-s acuma turcii în Azia duși, unгурii Europa o iau și că corabiile papii în Marea Helespont sînt, care pre turci de-a să întoarce îi opresc. Ei doi, cardinalii Franțișc al Florenții și Iulian, nunțiu papii, zisără craiului cum că Dracul sau Dragu vodă turcilor părtineăște dînd așa sfat ; fiindcă și Vladu și Dragu îi oprea, zicîndu-i : macar că-i turcu tiran și varvar, jurămîntul cu pacea a nu călca.

Armea ungurescă, plină de duhul mîndriei, într-acelel marș nu numai 2. 47 v. că mergea // cu varvarii a oști, ce și bisericile creștinești prăda, macar că craiul, spre rugăciunea voevozilor rumânești, de-a sparge oprea.

Sultanu întălegînd că unгурii Dunărea au trecut-o, îndată din Azia pe supt Calipoli, cu 40 sau 100 de mii în Europa trecu. Lui vîntu cîteva zile îi ajută, el corabiile papii din Propont le bătu. Craiul cu unгурii la Varna să așezasă, unde au fost odată Dionisiopoli, și aștepta. Turcii ajunsără. Craiul cu voevodul Huniad și ghegeneralii pre turci sprînjiră, carii, bătuți, Thrația spăimîntară. Sultanu, trăgîndu-să îndărăt ceva, scoasă cartea jurămîntului din sin afară, după careă pace pre 10 ani legătuisă, careă porunci de față în auzul tuturor a o ceti. Apoi, împlîntînd-o în simceaoa sulității, în sus rădicîndu-o, spre ceriu căutînd, au zis : „Isuse Hristoase, acestea-s făgăduințele care hristianii tăi prin jurămînt cu mine le-au întărit și credința, care ei mie în numele tău me-au dat-o, au călcat-o, cu care necredință ei de Dumnezeu s-au lepădat. Deci, Hristoase, de ești Dumnezeu, ocară ta și a mea pentru călcarea legii acuma aicea răscumpăr-o și le răsplăteăște !“ Aceasta așa zisă, fiindcă sultanu într-acea carte o sfîntă

ostie (: un sfint agneț) pentru credință îl avea învăluit și lui mare amanet îl dedeăse. Lucru de mirare cum nunțiu papii slobozică așa bajocură a face ! Au n-au fost destul jurământul, ce și pre domnul Iisus Hristos a-l da ? Și numai ce zică sultanu aceăste cuvinte, ungerii încințați iară îi lovire și toată zioa, până seara, fricos masacrându-să, ungerii slăbiră. Iacnicării, calu supt craiul împuns, pătrunsără, căzu și pre craiul tăiară, capul îi luară. Carele era numai de 20 de ani tânăr. Turcii toată oastea ungerescă, rău bătură, o sparsără. Cîți morți, cîți pleziruiți, robiți, cîți de foame și de ger și de alte pieriră !

Iulian cardinalul, nunțiu papii, arhiepiscopu, începătoriul răotății, fugind preste Dunăre, ca la vodă în Țara Românească să scape, pre el cel ce-l ducea cu orănița, pentru aurul ce-l avea la sine, l-au omorît și, desbrăcîndu-l, în Dunăre l-au aruncat. Alții zic că pre uscat, pre pămînt, despoiat // de ai săi, cu multe lovituri, pentru blaga, avuția lui ar fi fost omorît și paserilor spre mîncare dat, căci el pre craiul îndemnă sfînta făgăduință a strica și căci el nu fu îndestulat în cinstea duhovnicească, cum fuseăse mare voevod la soborul din Florenția, unde grecii ce fuseăse și el cu Marcu Efeseanu cu sabia dumnezeescului cuvînt să oștisă, ci vru ca și asupra sultanului Amurat cu puteărea a să birui. Însă aceluia înțeleptele lui dialecte nefiindu-i știute, cu naturalnica sabie birui și el viața își pierdu. Iată că cel ce nu stă în ce-i pus, pierde.

Zic că ungerii la Varna 20 de mii, iară turcii 30 sau 80 de mii să fie pierdut. Iară marele voevod Ioan Huniadi, după cardinalul, preste Dunăre, la Dracul vodă, cu 20 de mii de oameni au scăpat. Această înfricoșată bătălie au fost în 10 dechemvrie 1444. Pre mormîntul craiului așa prolog 1444 au scris :

Romanii odată pierind să ține minte Cana,

Așa și de a mea să va pomeni : Varna !

Învățați-vă muritori, că eu credința n-aș fi călcat,

De n-aș fi fost de ierarhi înșălat.

Cărora a lor porunci de nu li-ași fi fost supus,

Nici Panonia în jugul schiților n-ar mai fi ajuns !

În Moldova vodă Roman, fiul lui Iliăș, iar anu 1446 Petru, fiu lui 1445 Ștefan vodă, fu.

În Servia despotu Gheorghie turcilor după tocmeală pe ani haraci plătea.

Ioan Huniadi iarăși adună oaste ungerescă, o exzerțirui. Ceru de la voevozii rumânilor și al Servii ajutoriu, ci nu numai că nu-i deăteră, ci-l sfătuiră să se lasă, ca să nu-i fie mai rău decît la Varna. Despotu scrisă turcilor ce vreau ungerii. Ioan Huniadi cu panoneanii și români, pedestri, 40 de mii, iară călăreți ungeri 7000 și 2000 de români, făcu 49 de mii, cu careă trecînd Istru (:Dunărea), preste Servia, pi la Diiu, de unde meărse la Cîmpia Cosovii și stătu ; unde și Murat cursă, ca ungerii muntele Goleș (:Goleț) să nu-l ia. Însă ungerii, așteptînd pe Scander, begu Albanii, nu vrea să se lovească. Murat sosind să așeză. Cîmpia Cosovii are 20 de mile în lung și 5 mile în lat, cu sate bine așezate, (ca Halmăju nostru). În locul unde Miloș pre Murat I l-au spintecat iaste turn cu thrulă rădicat. Huniadi deăte aripa dreaptă lui Benedict Lojonți și stînga lui Ștefan Bamfi, iară el cu artileria îndrepta ; // și așa cu 1. 48 v.

bombarda atachirui. Mare și grea batalie toată zioa păn seara fu ; și stătu. Mine zi, cu raza soarelui și iară păn noaptea au ținut, apoi iar încetară. A treia zi iar începură, ci fiind unгурii mai slabi, turcii îi bătură, îi sparsără și-i înprăștiară. Ioan Huniadi, văzându-și oastea pierind, cit de foc și sabie mai multă în apa Sitniții innecându-să, calu încălecind, abea au scăpat. Multă vreme nu numai că peăștele din Sitnița nu s-au mîncat, ce nice Cîmpia Cosovii de oasele morșilor nelucrîndu-să, să pus-tiise. Unii zic că turcii aci 34 de mii, iară hristianii numai 8 mii ar fi pierdut. Alții zic că panoneanii cu românii 17 mii, iară turcii numai 4 mii au pierdut ; care pre trupuri s-au cunoscut, pre tăerea înprejur și capu ras.

Huniadi cu puțini soldați fiind în Cladova, străjile despotului Gheorghie, știind că s-au lăudat că el cu mina sa pre Gheorghie îl va tăia, prin-zîndu-l, supt arest la despotu l-au adus. Unde, cîteva zile s-or tocmit ca fecioru lui Huniadi, Matheas, să ia o nepoată de fată a despotului și satele ce-i luasă iar să i le deă și pre feciorul lui Huniadi, cel mai mare, Vladislav, zălog în locul său să i-l deăe. Și în pace îl slobozi. Fost-au Huniadi în arestă sau în gostie nu să știe, destul că l-au petrecut și scăpat s-au văzut. Și viîndu-i de la craiul Sigmund oaste, toată Servia o luo și pre Gheorghie căuta în gheără să-l apuce. Despotu, trimitînd pre Vladislav, feciorul lui Huniadi în pace, sănătos îndărăt, ertăciune ceru și daruri trimisă, făgăduind lui Huniadi că tot ce va porunci el va face. Apoi, rugăciunea lui Vladislav pre tată-său birui și pre Gheorghie îl lăsă.

Înțălegînd sultanu Murat că despotu prinzînd pre Huniadi nevătă-mat l-au slobozit, mînios, înfocat, pre Faras begu cu oaste asupra-i îl trimisă, carele lingă apa Moravii cetatea Crușovățu făcu. Turcii toată Servia sparsără, o arsără, robiră, pustiră, o supusără ; careă poftea un-gurii a o avea. Servia era theatra lui Mars și era ca o vine lingă cale, de prăzi, jaf și ajunsă a-i zice servia (:roabă). Careă de pe cetatea Belgrad să vede că-i veăche și e de 12 ori bătută de mai mulți și de înpărăția Austrii luată și iară-i îndărăt dată. Servia pe-ncet s-au stors și, de tot slăbind, roabă rămasă. Despotul Gheorghie cu capu gîndea : încătro ? La f. 49 turcu, nu ; de Huniadi se temea. Tot să socoti cu rugă // ciunea la creș-tinu mai bine decît la tiranul a cădea ; fiindcă-i slobozi fecioru, pre Vladislav și cu daruri îl trimiseăse, la el scăpă și-l ertă.

Huniadi cu oastea în Servia trecu, turcii îi bātu, pre pașa Faras beg 1449 prinsă, anul 1449, cetatea Diului prădîndu-o o sparsă și o arse și așa acasă în cetatea sa Belgradu iară să întornă. Și Gheorghie pace avu de el păn la luarea Țarigradului.

După moartea craiului unguresc Vladislav, de la Varna, neavînd Ungaria alt bărbat de neam, pre ardeleanu Ioan Huniadi aleăsără, macar român, luundu-l, căruia toată crăirea ungurescă cu o titulă : vicariu ghegeneralis-gubernator, i-o deăteră, fiindcă craiul Ladislau V încă mic 1446 prunc era și înpăratul la sine îl creștea. Pre carele ajungînd în vîrstă, unгурii îl adusără. Căruia Huniadi toată crăimea cu bune rînduiale i le diete și lui cu aplecăciune i s-au închinat, fiind atuncea ei în Beci (:Viena) adunați. Craiul Ladislau V, suîndu-să în thronul său în Beci, acolo de-a mulțami marșalului și nameășnicului crăirii, lui Ioan Huniadi, socotînd, făcu în piați un pătul frumos, înnalt, minunat, înbrăcînd pre ghegeneralu Huniadi cu porfiră crăiască, sus pre scamn de aur l-au așezat, acolo l-au

arătat. Pentru credința și corajia lui graf de Bistrița, în Ardeal, a fi îl pusă în veăci. Lui și de-aci înainte toate cinstele, treăptele avute, caractere domnești i le întări, adecă lui toată povara oștilor, a țărilor iarăși i-o diete și-l arătă. Cu care cinste și pizmași clevetitori își căpătă, mai virtos îi fu Ulrih graf de Țili, însă iarăși un episcop îi împacă.

Într-acest an, împăratul Murat, muri, căruia urmă Mahomet sau Mehmet 1449
met II, om de corajie, carele pre strămoșii săi întrecu. Însă viclean, el cu Constantin XI, împăratul Țarigradului, pace făcu, pân ce în Azia cu alții să împacă, apoi Țarigradu îl încinsă.

În Moldova, vodă Stefan. Anul 1452, Bogdan II, fiu lui Alexandru, 1450
insuș domn să făcu.

Împăratul Mahomet cetatea Țarigradului luă, anul 1453, în 18 mai, 1453
pre careă 52 de zile o bătusă, la 9 ani după Varna. Cîțiva ani nainte, împărații // grecești, văzîndu-și căderea monarhiei răsăritului, bani de la f. 49 v.
domnii cei avuți, de la sveătici, negoțitori, de la guvernării țărilor ajuto-riu de-a aduna ostași au cerut și cu interes, ci necredincioșii supuși, nescotind peirea lor, nu deăteră. Și așa, împărăția slăbi. Întii venețianii cu franțozii au luat-o ; turcii de 3 ori potea să o ia, ci iar o lăsară. Bietii împărați, în cîteva rînduri, de la alte potenții bani cu interes au luat, ca ceva oaste să-și țină, iară cești din urmă, Ioan și Constantin Paleologhii, cu patriarhul, la papa în Roma, pentru ajutoriu, în Florenția cu konziliu forma de-a uni beseăricile grecească cu latinească iscăliră, ca să poruncească papa crailor de la apus ajutoriu să le deă. Ci nevrind papa a face, și ei în Țarigrad cu konziliumul lor, la care și ungunii fură adunați, de al papii să lepădară.

Constantin, cel din urmă, el ceru de la crai ajutoriu, spuindu-le ce va să le urmeăze, însă papa pre toți de-ai ajuta îi opri, cit numai de la republica Ghenua 3 000 de oameni, cu ghegeneralu Zustunei, le-a dat. Care ghegeneral locurile ceăle mai slabe cit au putut au apărat, însă bombarda turcească birui, că Mahamet și șturm (: năvală) de toate părțile cu scări intrînd. Împăratul grecesc al Țarigradului, cel din urmă, Constantin XI Paleologul, ispoveduîndu-l și cominecîndu-l patriarhul, de la toți ertîndu-să, calu încălecînd, armele luund, cu garda sa însuși innainte prin turcii ce intrasă tăind cale își făcea și afară îi detuna și-i fugărea. El cu sabia sa pre turci de la cap pînă în șa îi despica. Căruia, supt Poarta ce-i zic de Aur, turcii capul îi tăiară și un cunoscut l-au luat. Cu care, împărăția grecească a răsăritului pieri, să stinsă și în robie căzu.

Sultanul Mahamet, la 8 zile, de-afară călare cu suita sa în cetatea Constantinopolu cu victorie au intrat, de frumuseătea palatelor și a oaselor nalte minunîndu-să și ochind marea biseărică întrăbă : „Aceasta-i aghi Sofia ? (: Sfînta Sofia).“ // Și spuindu-i că-i aceăia și că-i patriarhul f. 50
cu poporul tot înlontru, el îndată descălecînd, la pămînt au căzut, pre cap țărînă ș-au preserat, de biruință lui Dumnezeu mulțămînd că așa împărăție i-au dat. El cu cîțiva intrînd în Sfînta Sofia, pre turci afară-i opri, norodul ingenuncheat află, pre patriarhul strigă : „— Anastasie, rădică-te, vino !“ Carele deschizîndu-i dvera oltariului, cea împărătească, au intrat, toate au văzut. „Spune, i-au zis, norodului să se ridice, să mă vază. Să știți toți că eu sint împăratul vostru, să-m fiți buni și credincioși subpuși !“ La eșirea din biserică, iată un serb capul împăratului Constantin într-o tipsisie îl arătă și adeverind patriarhul că-i a lui Costantin, sultanul capul

il sărută și zisă : „Ai fost vreădnic și ai avut pentru ce fi, dar supușii nu te-au cunoscut !“ Și-l deăte în mina patriarhului, ca în sicriiniu de argint, în oltariu să-l așaze. Și fiindcă turcii în urmă acea biseărică geamie lor au făcut-o, dverile oltariului s-au închis și până astăzi zidite stau și turc în oltariu n-au mai intrat.

Intr-o zi, proumblindu-să sultanu, văzînd o femeăe, anume Erina, îi plăcu și la sine au luat-o și iubind-o. cu ea își petrecea vremea poftei. Grecii noaptea pre turci prin căși omora. Marele vezir de cîteva ori arată că și cite 200 de turci noaptea pier, însă sultanu, fiind în dezmerdări cu Erina, de turci nu gîdea. Veziru odată întrînd, lui pentru Erina îi înpută, zicîndu-i : „Înpărate, de numele tău lumea să cutrămură, iară o femeăe te birui !“ Sultanu vru să-l tae, ci să opri. Ducîndu-să de trei ori în soba Erinii, venea, iară să ducea, de unde în urmă, tot sîngerat, cu sabia sa cruntă în mină viind, vru să-l tae, ci-i zisă : „Iată-mă !“ Apoi poruncindu-i ca toți grecii, mari, mici toate averile, blaga, scumpătățile, argintu, auru, îndată neascuns, la cutare piațuri prin turci să le aducă, lingă iale să stea să le păzească, pân ce-o veni el să le vadă. Și văzîndu-le, s-au minunat, greu i-au judecat, căci înpăraților lor n-au ajutat. Toate acelea prin turcii rînduiți le-au luat, iar alți turci grecilor acelora capetele le-au rătezat. Ocărîndu-i, le-au zis : „Că de-ați fi fost dat voi acest aur, argint înpăratului vostru să adune oaste, nu numai că eu în Europa n-ași fi intrat, ci el pre turci și din Azia i-ar fi bătut și i-ar fi stăpînit“.

Apoi, după aceăia, aci în Țarigrad (: Costantinopol) s-au așezat, z. 50 v. căci pân-aci rezidenția lor // în Adrianopol era și acolo șădea. De unde ia- 1454 rāși asupra altui înpărat grecesc, ce să mai ținea, anul 1454, adecă înpărat David Comnenu, cel din urmă, carele în Trapezonda rezidenția avea. Pre carele, după ce-i luară turcii cetățile Sinopi și Trebizonda, îl prinsără și în Adrianopol l-au tăiat.

În Moldova, voevod Petru, ce-i zic Aaron vodă, au fost .

1459 În Valahia Țepeșu vodă, ce avusă război cu Stefan vodă din Moldova.

§ 8. – (LUPTA DE LA BELGRAD. MATIA CORVINUL. PAU CHINEZU)

Sultanu Măhmet Beligradu 46 de zile bātu, Huniadi îl fugări, dar și el apoi muri. De feciorii lui ; cel tînăr, Matheas, crai fu. De bătăile lui cu bemii, neămții, turcii, ce-au avut. De Pau Chinisu, grafu Timișorii. Craiul Matheas pre slavii din Banat în sus mută. Gheneralu Pau Chinis, român, pre turci în Banat bātu, turcu pace ceru, an. 1478.

Sultanu Mahomet II, luînd Țarigradu cu înpărăția grecească, apoi 1456 cu oastea cătră Beligrad plecă, 1456, vrînd Beligradu să-l ia. Însă Ioan Huniadi, ce era stathalter, adecă al craiului Vladislau nameăstnic, al crăirii ungurești, el curînd oastea adună și împreună cu preotul frătăru Ioan Capistranu, carele pre porunca lui Nicolae V, papă a Romei, oaste de cruceați din toate țările asupra turcilor adunasă, avînd zisul

franțiscan la sine de la papa daruri și cărți, ertăciuni de păcate, adecă indulgenții a da. Și mulți ostași adunasă, carii și pre uscat și pre apă la Beligrad ajunsără. Mahomet cu 150 de mii să grăbea Beligradu a-l lua, ci Huniadi cetatea întărisă. Turcii în iunie Beligradu înprejurară, încinsără, zioa, noaptea cu bombarde spârgea; caichele, șaiचेle, corabiile turcești Dunărea și Sava acoperisă. Văzînd Ioan Huniadi, ce era cu Ioan Capistranu încă afară, ei bătînd și sfărîmînd corabiile turcești ce încungiurasă, ca un heroi, sălbatec, prin mijlocul lor cale făcîndu-și în cetate au intrat. După 46 de zile a belagherului și a bătăii, Mahomet bătut, într-o noapte cu oastea, ocărit, amărit s-au dus. Însă și pre Ioan Huniadi, după atîtea griji mari, frice și patimi, frigurile îl prinsără. În Zemlin îl trecură, unde de toate luptele heroești, vitejăști și de viață să lipsi. Și așa pre el din Beligradu de-aicea la Ardeal, în Bălgradu rumănesc, îl petrecură, unde cu cinste și mare adunare de preoți întru a sa osebită biseărică l-au îngropat; a căruia moar // te anul 1456, în 11 august fu. Carele e de unguri ne- 1. 51 zăuitat, mare vitiaz, Ioan Huniad Corvinu; în ceăle veăcinice să mută.

Craiu unguresc Vladislau cu grafu Țili, carii de frica turcilor din Buda în Beci, că era a lui, fugisă, unde auzînd de moartea lui Huniadi, ei pre apă păn la Buda și de-acolo în Futag veniră, unde mare sobor, adunare de voevozi, ghegenerali, domni fu. Înpreună și comandantul cetății Beligrad, Vladislau, feciorul cel mare a lui Huniadi, ca ghegeneral cu o bună cavalerie (: călărime) întru întîmpinarea craiului eșisă. Știînd el pizma și zavistiia grafului Țili, să can temea, însă de craiul fu în cinste priimit. Craiul aci ținu sobor și luînd 4 000 de neămți și cruciați, la Beligrad meărsără, vrînd pre ghegeneralu Vladislau Huniadi din stand și caracter a-l casirui și comanda neămților a o da. Huniadi înțălegînd gîndu lui Țili, craiul întrînd cu domnii în cetate, iară oastea afară o lăsă, cetatea o încue. Huniadi aducînd cheile cetății, craiului încredințîndu-le, i-au zis: „Priimeăște, preamilstive craiule, chieile cetății tale, pre careă tată-meu cu multe sudori sîngerate și cu însași moartea lui din gheărăle și fălcile varvarilor au răpit-o“. Craiul luînd chieile, lui iarăși marea comandă a Beligradului i-o deăte. Țili nu înceta cu pira și pizma asupra lui Huniadi, pre craiul a-l întărita, care Huniadi din alții auziia. Încă și vorbindu-să cu niște încrezuți a-l omori, mai virtos fiindcă-i venisă a mină o scrisoare a lui graf Țilscu cătră unul scrisă, pre amîndoi feciorii lui Huniadi de-aci să caute cum gode să-i tae și capetile lor lui la Buda să i le trimită, băjocurindu-i că-s români proști de neam.

În Beligrad chieînd craiul pre Țili la sfat, carele mult să gîndi meărge-va sau nu, apoi tot iară înbrăcînd panțiru să dusă. Pre carele Huniadi, cu minie aprins, îl întilni, să gilceviră. Țili sau Țilsc aci în uliță luo sabiia de la soldatul său, capul lui Huniadi sparse, carele, puînd mina în cap: tare l-au pleziruit! La care larmă, ungurii aler // gară, pre Țili de tot îl omorîră și viînd pre craiul îl înbunîră; și era unchiu craiului. 1. 51 v.

Craiul cu Huniadi de-aci să dusără la Timișoara, unde aci în cetate, în cetățuia lui Huniadi, pre văduva, maică-sa, Catarina, cu pre fiu ei, frate-său Mateas, cel mai tinăr, află, căroro mari cinste arătă, că cu

porfiră înbrăcîndu-i, la Buda îi dusă. Acolo neamurile lui Țili-Țilsc tînărul craiu îl muiară, pre amîndoi Huniadi în arestă îi aruncară și în scurt pre Vladislau îl tăiară, iară pre Mateaș la Beci într-așa temniță greă, de-a nu mai vedea soarele îl încuiară. De-aci l-au dus la Praga, în Bohemia, într-alta și mai greă îl pusără. De unde pre el mai tîrziu unguirii cu 60 mii de galbini l-au mîntuit și în crăiia lor îl adusără, unde la Buda pre dînsul craiu unguresc l-au încoronat și vrea dnic le-au și fost.

1458 El în 24 ianuarie an. 1458 în tronul crăesc îl pusără.

Mateaș craiu cu oastea bātu Bohemia; și pre craiul Gheorghie l-au bătut. El s-a bătut cu împărații Romii; Beciu mulți ani el l-au avut. El asupra turcilor noroc au fost. Știindu-l toți că-i Matiaș feciorul lăudatului mic craiu Ioan Huniadi Sibineanu, Matias Corvinu, pre carele cu dieta (: landtagu) din Peșta, 1458, în tronu unguresc încoronat. Acest Matiaș crai îndată trei greăle răzmirițe avu, cu Fridrih III, împăratul Romii, cu sultanul Mahamet și cu craiul din Boemia. Oastea în Țara Rumânească asupra lui Dracu vodă trimisă, ci iară să păciuiră. Bosna de la turci o luo. Și din Rasia Staro Vla 27 de sate luo. De-aci iară în Bohemia, Moravia, Silezia, anul 1468, le călcă.

În cetatea Beligrad comandant în locul lui Vladislau Huneadi au fost Mihai Siladii.

Despotu Gheorghie, 90 de ani, bătrîn, muri, doi feciori lăsă. Nebunul Lazar lăpădă pre Grigor și pe maică-sa o otrăvi și muri. Și el muri. Turcii pre sirbi, ce le-au zis tribali, de tot înjugară. Un oaricari Gheorghie de Brancovici s-ar fi ațîțat.

Sultanu Mahamet luund Bosna, serbii proști legea turcească o luară.

Atuncea în Țara Rumânească Radu vodă, marele cneazu, lui sultan Mahmet oaste îi arată. El pre turci atachirui bătîndu-i, îi sparsă și-i fugă-

z. 52 lui. Cu care biruință români să folosiră cît // așa pace încheiară, însuși sultanu cu domnu, ca tributul ce era pre țară pus cu mult jos scăzu.

1469 Stefan Brancovici de la Ianova-Ianopol, la Arad, cu familia sa, la Ardeal, s-au dus. Sirbi cu rumâni de pingă Murăș și Tisa râmeși, ei cu armele craiului unguresc începură a sluji. Dintră carii serbi doo polcuri să făcură, unul în Srem, altul pre Murăș și în Banat.

Sultanu Mahmet soli la Buda trimeasă, pre Matias crai de pace să-l roage. Și le deăte pace. Matias luund Bohemia, unguirii își pusără crai pre Gasimir, ce era fecior craiului din Polonia. Mateas cu oastea meărsă în Polsea și o bātu. Într-aceasta, turcu 20 de mii de armați cu maistori la cetățile di pe Sava a le întări trimisă, ca să poate bate pre unguri și

1471 neămți. Matias la Sava sosi; cînd turcii dincoacea, el dincolo. Turcii cu daruri prin niște vînzători vrea Beligradu a-l lua. Însă, fiind în Beligrad comandant Paul Chinezu, carele simțînd, să apără și pre acei rai vînzători pre toți i-au prins, în temniță i-au aruncat, i-au flămînzit, apoi pre unul din ei fript mîncare le-au dat. Și tot așa, pre unul după altul, pân la cel din urmă, pre carele așa l-au lăsat, pân ce de foame chinuit au murit

De acest Paul Chinezu, ce-au fost în Timișoara comandant armeei ungurești și guvernator Banatului, spun că au fost român. Ci cetîndu-i aceasta, văz că tirănia i-au întrecut vitejia, macar că craiul Matiaș foarte îl iubea.

Turcii de la Beligrad de Matiaș bătuti, lăsându-și morții, pleziruiții, pre ocară noaptea au fugit Mateaș cu arma îndărăt s-au dus și cu polecii să bătea.

Turcii Țara Românească o călcară, iară Slavonia, Horvația, până în Zagreb, le robiră. Anul 1472, Iliria, Sava, Istria luară, Bosna, Stiria, Carintia le pustiiră. ¹⁴⁷²

Matiaș cu leășii, după ce le arsă țările, pusă pace.

Anul 1474, în Volahia Radu Mare ; 15 ani domnisă.

Crai Matiaș pre ghegeneralu Pau Chiniezu graf Timișorii și ban Severinului îl făcu. Mateaș cu Vladislav, craiul Bömii, a cehilor, făcu pace, gîn//dind Iliricu cu turci a-l mîntui. Însă Fridrih împăratul făcuta pace o strică, Hungaria o prădă. Matiaș la Beci mergînd, cu împăratul să bătură. Împăratul pân la Linț retirui. Ungurii Austria prădară și rău o arsără. Împăratul soli trimisă și așa pace făcură, ca împăratul Fridrih lui Matiaș crai 150 de mii de galbini să-i deă. Aceasta fu pricina că turcii din Iliria, Dalmația, Știria, Carniola, Carintia și în Ștaer intrară. Mateaș cu oastea pre turci să dusă, robii de la turci, ce-i prinseăse ei de prin țările călcate, îi scoasă. Însă bătîndu-să, ungurii să rușinară. Turcii vrînd prin Țara Rumânească în Ardeal să treacă, vodă munteanu îi opri. Și viind turcii prin Banat, în Ardeal au intrat. ¹⁴⁷⁸ f. 52 v.

Ștefan Batori, voevodul Ardealului și Paul Chiniezu Banatului, ce erau ghegeneralii feld-marșalii, văzînd că turcii Ardealu vor să-l prăde, ei cu oastea lor fiind la Jibet, cu turcii bătae avură, așa cît aci Murășu de sînge roși. Aci Batori pleziruit de pe cal au căzut, ci sosind preste munte aci Chiniezu pre Batori îl rădică, pre turci bătîndu-i îi sparsă și-i fugări. Unde seara, la cină, ungurii șezînd pre turcii morți, mînca, bea. Apoi, în horă mare jucînd, Chiniezu cu dinții luund un turc mort, cu el îl dinți în horă au jucat. Zic că într-acea batalie 8.000 de unguri au pierit, sași 2.000, iar mai mulți români ; fiind de turci înprejurați s-au înneecat. Iară turci la 30 de mii au pierit, alții au scăpat.

Craiu Mateaș de această victorie înțălegînd, mulțami lui Dumnezeu, că și cu neămții și cu turcii bataliile tot în 12 martie 1480 le-au căpătat. Matiaș din Bosna în Agram (: Zagreb) au ernat. Împăratul Friderih iară să rădică, dar el Știria cu cetățile luund, Austria, până în Bavaria prădă. Neămții aplecîndu-i-să, el să întoarsă, vrînd Iliricu a-l smulge. Însă împăratul Fridrih iară în Panonia-Ungaria întră. ¹⁴⁸⁰

Mahomed II cu 100 de mii de oameni în Ardeal au intrat. Batori pre Chiniezu // îl chieamă, carele ca un leu pre turci lovi, îi bātu, îi sparse și mult sînge vârsă. Însă și ungurii, săcuii mulți pieriră. Batori cu Chiniezu victorizînd, în locul batalii cinînd, din turcii morți meăse, scamne își făcură. După cină și cîntece vitejăști, horă începură a juca și Chiniezu cu turcu în dinți sărea și juca, cît toți să mira. Craiul Matiaș lui Chiniezu, pingă toate titurile dregătoriilor sale, și ghegeneral norodului ungu-resc îl făcu. Chiniezu în batalia de la Smedereva 1 000 de turci cu 2 pașa călăreți cu caii lor, vii prinzîndu-i, legați în Timișoara i-au adus, ș.a. ^{f. 53}

Împăratul Mahomed, carele 27 de ani împărăți în Constantinopol și cu 5 mai nainte fac 32 de ani. El luo 2 împărății grecești, a Țarigradului și a Trapezontei, 4 crări, 20 de provinții și preste 200 de cetăți de la creștini au luat. El de 53 de ani în Nicomidia au murit. Doi feciori lăsă : unul Baiazet, altul Mehmet, carii erau svădiți. ¹⁴⁸¹

¹⁴⁸¹ Craiul Matiaș slovaci, ruși, serbi și români din Banat în sus, în Panonia, i-au mutat și cărți pentru slujbe voinicești, cu arma, le-au dat, precum unii au de la Vladislav I, crai, de la craiul Mateaș și Vladislav II, crai unguresc, după care privilegiile ei în slujba militărească asupra turcilor au slujit. Apoi iară, încă la împăratul Leopold I, mulți serbi în Ungaria s-au adunat.

¹⁴⁸² Baiazet II, noul împărat, de la Smedereva trecînd în Bănat, cu ungurii la Becicherec să bătură. Turcii în octomvrie să întoarsără.

§ 9. – (LUPTE CU TURCII)

Craiul Matheas bătînd neămții, Beciu luund, să așeză. Ci cu turcii ce pîrjolea Ștaeru să rușină. În Beci de șlag muri. Ungurii luund crai neamț, pre Vladislav, frate-său, împăratu Maximilian al Austrii să minie, cerînd coroana Ungarii ; prădă, arsă țara. Pau Chinis pre turci bătînd, el Timișoara și Beligradu întări, apoi și el în Srem de șlag muri. Craiu mult îl plînsă. În Timișoara graf loja de Som prin țigani puște, tunuri făcu, pre turci bătea. El Vidinu, Diiu luund, sparse, arse, pre rumânii de-acolo în Banat adusă. Ciurma de trei ani sparsă și pre el îl răpi.

Matiaș cu turcii pace făcură ; cu Baiazet II, de la 1483 pînă 1488, ¹⁴⁸⁴ încheiară, careă lui Chinez nu-i plăcea, avînd corajia armii. Și acuma îi căută alte griji, de-ale economiei, cu cultivirea țării, a lua. Însă Matiași pace cu Baiazet făcu, ca cu împăratul Fridrih să-și descilce. Însă iarăși turcii, vro 17.000 în Horvațca robea și în Carniol. Ci ghegeneralii ungurești spărgîndu-i, pre robi îi scăpară. Și de-aci craiul Matiaș, lăsînd turcii, alergă la neămți, carii nu-l lăsară pe turci a-i bate. El cu oastea în Estraih intră, Beciu înprejură. Beciu îl flămînzi și în 17 aprilie 1485 orășanii din Beci lui cetatea o deăteră. Atunci, cutrămurîndu-să pămîntul, ¹⁴⁸⁵ zisără că el lung Austria nu o va stăpîni. El mai nainte de-a lua ^{f. 53 v.} Beciu, // pre volonterii cei ușori, ungurești, de toate națiile, ce-i avea, cu poruncă îi trimiseăse și țara Beciului tirăneăște, cu foc și sabie prăpădiră, careă făcu de-a se preda Beciu. Matiaș călcînd toată Austria, și-o supusă, cu rezidenția în Beci să așeză și stăpînea. Unde, în 6 aprilie 1490, crai Matiaș (de apoplexie : șlog, guta) cel lăudat, domn milostiv, lumea o lăsă. Trupul lui de la Beci îl adusără în Țara Ungurească, la Ștul-Weisenburg — Stolni Belgrad (:Scamnu Beligrad), în morminți crăești l-au așezat, cu mare pompă îngropîndu-l. Spun că în zioa morții lui Mateiaș crai și leii cei crăești la Buda ar fi murit. Lui urmă craiul Vladislav II al Bohemii, căruia înprotivă sta frații lui, Albert și Maximilian, ce ajunsă împărat, cu carele ei pentru Țara Leșească s-au și bătut.

În Țara Muntenească vodă fu Mihnea cel Rău.

Craiu unguresc Albert²⁰ scoasă turcii din Banat. Iară frate-său Maximilian de la Beci în Țara Ungurească sus rău prădă, Șopronu,

²⁰ De-asupra acestui cuvînt s-a scris ulterior : Vladislav.

Presburgu sparsă. Craiu ceru pace, iară frate-său, împăratu Maximilian, îi zisă că de va muri craiul fără de prunci, coroana ungurească să rămână neamților. Așa și făcură. Acu, după pacea cu neamții, cu leășii sau polecii, erau turcii.

Graf Chiniez, feldmarșalu oștilor, în Temesvara fiind și înțelegînd că un leghion de soldați, negru înbrăcați, boemi, în Banat prin sate puși, multe reăle fac, nu numai că iau cu sila, ce și ard, femei, feăte siluesc, el cu oaste eși. Ei simțînd ce-o să fie de ei, să rădicară, însă 600 de ei picară; dară spînzurați, cu roata zdrobiți și tăiați au fost! Pre cei nevinovați la alte reghimente îi deăte și leghionu să stînsă.

Craiul trimițînd oastea la Beligrad, careă cu turcii la Șabaț, la Udvinia să bătură, în 9 septemvrie 1493, ci turcii mulți robi dusără. 1493

Ali-beg, pașa Servii, cu oastea asupra Ardealului să sculă, unde Ștefan Batori murisă și era Vartomei Dragfi voevod, firșt unde iară altă oaste pentru Horvația rădică și gata era.

Craiul Vladislav II pre graf Chiniez din Timișoara cu 10 mii de calăreți la Smedereva îl trimisă. El dintr-acelea, 3.000 ca satele a arde și a pustii mină și înștiințînd ce au făcut, craiului bine i-au părut. // Craiul Vladislav II pre Chiniez îl făcu *judex curie* (!) crăirii. El după Corvinu, Timișoara, Beligradu le întări. Craiul îi porunci ca Chiniez cu Dragfi al Ardealului împreună asupra turcilor să treacă. Chiniez bātu turcii în Servia și le luo Semendria, de unde în Srem trăcînd, la Sfîntul Clement muri. De a căruia moarte craiul nu să potea mîngăia. El, Chinez, de apoplecsie (:șlag) lovit au fost. Craiul Vladislav pre Ioja de Som graf Timișului, ban; acesta și preste Lorent, Uilac, grafu Severinului, îl făcu. 1494 f. 54

Craiul Vladislav cu turcii pre 3 ani pace închee. Iară grafu Ioja rîndui și făcu arme, puști mici și tunuri tari, care atuncea întii țiganii le făcea; și Ioja în bună stare să pusă.

În Volahia, Vlădița voda. 1496

Turcii avînd în Azia bătăi, cu craiu pace pusără.

Iacup begu din Smedereva, trecînd noaptea spre Paști incoacea pingă Tisa, pre creștinii de noapte mergînd la beserică i-au tăiat.

De Pau Chiniezu ardeleanu spun că au fost român, învățat, macar c-au fost din sat. Carele în Timișoara și-n Beligrad ghenereal gubernator, vestit voevod oștilor, el 25 de ani Timișoara, Banatu au domnit, — [la moșia sa] — au murit. De moartea acestui viteaz craiul au plîns.

Alt chinez, turcesc, Lavrentie, fecior a unui Nicola Valachi, neam crăesc, acesta cu oaste turcească în Banat sate ardea. Ci unguru Dragfi pre Lavrentie la cetatea lui Uilac îl bātu. Craiul Vladislav la Peci să dusă.

Craiul Vladislav, prin grafu Ioja de Som al Temișorii și prin graf Sent-Gheorghe, voevodu Ardealului, pre turci în Bosna și la Pojega, în Slavoniia, îi bātu. Însă acești grafi nu fură îndestulați, ce și la Dii pre turci bătură, Diiu luară, arsără, tăiară, vii robiră, vîndură, iară creștinii de-acolo incoacea i-au mutat, în Banat. 1602

În Moldova, Bogdan, fiiu lui Ștefan vodă, fu. 1509

Turcii soli în Buda la craiul Vladislav trimeăsără, pace cerură, pe 7 ani făcură. Și în Banat oameni, sate a se aduna începură. Însă iarăși

- 1509 viind ciuma în Banat — ciuma 3 ani, de la 1509 până la 1511 fu — țara sparsă, mulți oameni răpi, întră carii și graf Ioja de Som să mută.
- 1512 Craiul Vladislav în locu Iojii pre Stefan Batori, nepotu vestitului
- f. 54 v. Batori, voevodul // Ardealului, graf Timișorii îl făcu

§ 10. – (RĂSCOALA LUI GHEORGHE DOJA)

Fiind Sremu ars, episcopu Maxim în Țara Românească de la vodă, boiari bani căpătînd, în Srem mănăstirea Crușadol zidi, cu aramă acoperi. Ungurii prin rebelistu Doja la Buda, la Timișoara, unde era graf Ștefan Batori. Și Ioan Zapolia, graf de Sebeși, veni, pre Doja omorîră, ș.a. Craiu unguresc mic, de 10 ani ; vistiria scăpăta. Batori în Buda palatin și alți mai buni la Buda domni.

- 1512 Maxim Brancovici, episcop în Srem și despot, luund turcii Sremu, fugi la Radu vodă, fiu lui Ioan Caloeru, în Craiova și fu priimit. Întră
- 1513 Radu vodă a Țării Rumânești cu întră Bogdan vodă al Moldovlahii, răzmiriță să scorni, cît erau a să lovi, ci să împăcară.

Radu vodă ducîndu-să la craiu unguresc Vladislav în Buda, la dieta pentru turci, Radu vodă cu craiu pacea întăriră. Murind vodă, în mănăstirea Argeș s-au îngropat. Și-i urmă domn Mihnea vodă.

Macsim vlădica, adunînd bani din Țara Rumânească, din Moldova — și de la Bogdan vodă al Moldovii o cirjîie de cinste, minunată, cu aur ferecată au căpătat, careă sute de ani s-au păstrat — el aducînd banii și oasele mîni-sa, a maichii Anghelinii, din Țară în Srem, zidi mănăstirea Cruședol și moaștele așeză.

- 1513 Craiu Vladislav, sfātuindu-l cardinalu din Gran, Thoma Bacaci de Erdod, să-i deă slobozenie la papa în Roma a meărge să ceară blagoslovenie de milă, adecă subsidii a cerși și norod de cruceați asupra turcilor să rădice, craiul slobozi. Papa Leu al X-lea deăte bula (: carte ertătoare) și aducîndu-o craiu vru în beseărică a o vesti. Însă Stefan Telegdi vistiiariul nu vrea a să publițirui, temîndu-să de rebelie, ci ei tot o publițiruiră. Acel papă pre serbi, rumâni, cu unguri uniți îi pu-seăse, carii îndărăt rămasără acas. Și în scurt, după acea bulă, la Peșta și la Oradia Mare preste 40 de mii să adunară.

- Cardinalu Thoma pre un Gheorghie Doza, secler din Ardeal, carele la turci corajii arătasă, comandant cruceaților (: fraicori) îl făcu ; căruia craiul Vladislav, cu neămeșagu, sate în Banat îi deăte și lanț de aur îi dărui a purta. Care sfînta oaste cruciată, strînsură din multe neamuri, începură prin țări a jăfui, în silă a lua, a arde, pre neămeși a-i despoia și ardeă. Cine li se inpotrivea, îl omora. Și așa, țara să spărgea și fugea. Acel mare comandant, firșt al sfîntei oști cruciate, Gheorghie Doza
- f. 55 (au Doja) alt gînd luo, mare. Țoale și căciula // cruceată o lepădă, cu crucea într-o mîină, cu sabia într-alta, Peșta și Buda arsă și alte reăle făcea. Din oastea lui 3 coruri-ceăte făcu : una cătră Zagreb (: Agram), în Horvațca, alta în Bacica, așa a arde și a pustii îi trimisă. Iară el, Doja, luund cea mai bună ceată, la Seghedin meărsă, pre unde mari

tirăniei făcea. Pingă alte reăle, cinstea mumînilor, nevinovăția feătelor lua, în vederea părinților și a pruncilor ; femeile înainte bărbăților siluia și spurca. Pre episcopul din Ceanad, Ioan Ceac, fugînd, l-au prins, înbrăcără, pusără epitrahilu, mitra în cap, legat, atîta l-au bătut, cu gițe ascuțite, simcelite, partea ascunsă a trupului, boășale i-au spart, muncit au murit. Pre vistiariu Stefan Telegdi din Buda prinsără, într-o spînzurătoare de partea ascunsă a trupului (: mădulare) l-au spînzurat, cu săgeți din harce mulți l-au săgetat, sufletul ș-au dat. Și alte fapte creștinii lucra, cătră Timișoara mergea.

Craiul Vladislav fugisă. Scrisă după oaste, Timișorii ajutoriu să vină. Ioan Zapolia, graful de Sebeș, ce era ban Ardealului, fiind aproape, cu oastea să rădică, căci Doja gîndea în Timișoara crai a să pune. Aci zidurile-verchele erau scunde, slabe, cule, turnuri pe ziduri și cu doo garduri de pălăsați îngrădită ; înlăuntru era de Ioan Huniadi făcut castelu, una de scăpare, alta de-a apăra apa Begheului, care acuma Stefan Batori, comandantul Timișorii, cetatea griji, întări și o rîndui. Doja ajungînd, cetatea belagherui și a o bate începutu, în niște locuri cercă a sparge. Batori apăra și ucidea, Doja bătea și perdea. Erugă mare săpă, cu brațuri de nuele, tufă, apa Begheiu căuta a o abate, ca să ia castelu Timișorii. Ei apa abătură, însă Batori și afară avea ai sei credincioși, carii noaptea apa iară în matcă-și o slobozea. Ce hăia lucra, ceștea strica, cît și noaptea să omora.

Într-aceasta și Ioan Zapolia cu oastea sosi. Și el și Doja de batalie să gătiră, ca ardeleăanii cu ungureăanii a să omori. Doja de la un steag al seu // la altul alerga, înbărbătîndu-i în corajie, le zicea : „Noi f. 55 v. sîntem asupra craiului rădicați, deci toți păn la răsufierea din urmă vitejăște să ne purtăm, că de vom fi biruiți, cu munci greăle vom fi omorîți“. Iară voevodul Zapolia ardeleăanii săi zicea : „Pre acești tirani să-i bateți, ca și cum ați biruit voi pre turci. Să știți că aicea în cetate iaste comandant graf Stefan Batori, nepotul lăudatului voevod Batori. Întră voi încă sînt feciori pre carii v-au dus viteazul Chiniez la Beligradul grecesc, de-ați făcut mari biruință. Astăzi proba corajii să o arătați“.

Și așa, Ioan Zapolia călărimea sa o despărți în doo, aci aproape a sta. Doza oastea sa cea mai bună nainte în front o pusă, iară cea slabă, multă strînsură, dindărăt avea. Și începură batalia zdrăncănoasă și morticioasă, de-amîndoo părțile bine țiindu-să și ca turbați să căsăpea. Însă abea ardeleăanii pre ungureăanii îi sparsără, iară călăreții sprijinindu-i îi măsăcrea. În careă, pre Doja cu pre frate-său și pre alte soții mai mari, puindu-și armele jos și predîndu-să milei, vii îi prinsără și-i legară. Din care oaste nici unul n-au scăpat ; unii mai multe zile în sîngele lor s-au tăvălit pănă au murit, pre alții i-au bucăturit.

Doja cu greăle munci fu pedepsit, ce n-au mai fost pănă aci, nici de-atunci încoacea. Că pre el afară în vederea tuturor, pre un patul nalt de scînduri, acolo sus pre un scamn tare, cu lanță legat l-au înțăpenit, o coroană de fier în foc rușită în capu-i spre batjocură i-au pus-o și un țepter (: schiptru) de fer, iar roșu, ars, cu sila în mină i l-au pus. Și slobozindu-i din vinile mari mult sînge, deăteră frățiini-său de au băt. Aci, prinprejurul lui sta soțiile lui ceăle mai de căpetenie, pre

- carii 3 zile nemîncați îi flămînzisă. Hengherii (:gelații) cu clește de fer mari, arșă, roșii, carne moale di pe Doja dărabă zmulgea și aceloră porunca să o mince. Unii minca, iar 3 înși nicidecum carne di pe
- f. 56 Doja nu vrură să mince ; de vii i-au întăpat. Iar cei ce mîncară // carne, aceia au mai trăit. Doja sau Toșa, fiindu-i de la atitea locuri a trupului lui carnea cu cleăștele arse trasă, au răbdat și au tăcut. Nu numai că n-au țipat, nu s-au văitat, nici cită dureare a avea n-au arătat. Bîndu-i fratele său sîngele, la el au căutat. Iară în urmă, scoțîndu-i mațale și ficiații, ameiînd leșină și muri. Trupul lui, tot dăraburit bucăți, într-o căldare mare au fierț, dară din carnea moale pe grătar de fier au fript, cu care mîncări pre soțiiile lui, diregătorii oastei, i-au ospătat. La acea masă de oaspeți și pre ei pre toți i-au tăiat, iară pre fratele Dojii mai în urmă l-au tăiat. Trupurile lor, cum li s-au căzut, cu foc s-au ars, cenușa lor și în apă și în vînt s-au aruncat, ca să se țină minte Timișoara, cînd s-au sculat baurii asupra ei, careă în 4 luni a
- 1514 anului 1514 s-au făcut. Și ce au căpătat ? Unii scriu că într-acest an 40 de mii, iar alții zic că 60 de mii de oameni aci au pierit, precum dintră ungurii din sus și dintră ardeleăni, sloveăni, neămți, rușneăci ; or fi fost soldați sîrbi, rumăni, însă unguri mai mulți s-au prăpădit și nația lor foarte au slăbit.
- 1516 Ioan Zapolia, pentru că prăpădi pre Doja, pusă gînd crai a ajunge. Însă craiul Vladislav, ce și muri în anul 1516, în testament așa întărisă că de ar muri fiul, următoriiul său, făr de prunci, coroana ungurească prinții Austrii să o moștenească. Și așa acuma, pre prințul lui, ce era tînr, numai de 10 ani, craiu Ludvig, îl coronară. Acu ministrii, sfeăt-nicii, ghegeneralii, marșalii oștilor n-avea grijă, nici frică. Altoră nu le păsă, făr de frică, cari ce vrea făcea. Crăirea cu finanțale, vistiriile scăpătară și să deșărtară. Craiul nu știia ce-i și cum, ce începu la vînat în hurc a-și petreăce, cît zic că acest crai Ludvig, pe o pasăre ce-i zic șoim, 40 de mii de galbini ar fi dat. În care vreme, unii își gîndea : unde-s acuma Ioan Huniad Corvinu cu fiu său, crai Matiaș, unde-i Paul Chiniez, ce le-au zis romăni, să vină să vază.
- f. 56 v. Ștefan Batori din Timișoara ducîndu-să palatin // la Buda, aci rămasă Nicolae Uilac, și-l făcură *judecs curie* (!) și să dusă la Buda. În locul lui veni în Timișoara Petru Pereni ghegeneral comandant și în Beligrad, însă și pre el la Buda, păzitoriu coroanii crăești îl dusără. Și așa în Timișoara soldați în garnizon erau unguri, slovaci, serbi și alții, făr de eczerțir, slabi ; șanțe-vercuri vătămăte, slabe erau²¹.
- 1514 Craiului unguresc să năcusă fecior, Vladislav ; ungurii zic Lauș. Ei avea un obiceiiu vechi : acelui fiiu toată gazda lui un bou a-i da. Cei de pingă Buda deăteră, iară depărtații ardeleăni, sicheli-săcuii sau schitii nevrînd a-i da, craiul oaste asupră-le trimisă, slovaci, rusniăți, rumăni, sîrbi. Carii auzind de acea oaste, ei pre Mihna vodă al Țării, cu romăni de ajutoriu rugară. Ci bătînd firșt Paul Tomori al ungurilor pre secui, îi birui și să împăcară.

²¹ Urmează pasajul șters de autor : 1520. Sultanul Selim murind, îi urmă Soliman II, carele îndată de la craiul Ludvig pace a avea certu. Carii soli ai lui de la Buda în deșărți. cu buzăle umflate să întoarsără. Soliman oaste adună și de la Țarigrad la Beligrad plecă.

Mihnea vodă cel Rău, el 7 ani au domnit și răposă. Ceata boe-¹⁵¹⁵rească cu poporul pre Neagu voevod, de familia veăche a Băsărabilor, ce era june tînăr, ci înțelept, îl pusără. La acesta arhiepiscopu din Srem, Maxim, lăsînd mănăstirea Crușadolu, în Țara Rumânească iară au venit. La carele văzînd Neagul vodă o fată, anume Anepsia sau Mi-
lița, vară arhiereului, cu careă domnu Neagu în Bistrița, unde era scam-
nul domnesc, cu cununie pre leăge nunții s-au împreunat, fiind ea din
neamul lui cneaz Lazar.

În Moldova, Stefan IV, fiu lui Bogdan vodă, 9 ani fu.

Neagu vodă rădicînd în țară-și mari mănăstiri, deăte vlădichii
Maxim iară bani destui, de milă și aramă bună, ca mănăstirea Crușă-
dolului din Srem, ce au început-o, să o isprăvească, să o acopere. El
au făcut-o și muri.

Craiu Vladislav muri. Fiiul lui, Ludovic sau Lauș, făr de fiiu mu-
rind, crăirea unguerească să sfîrși și așa urmă Fridrih I erț-herțog de ¹⁵¹⁶
Estraih, craiu unguurilor să pusă.

§ 11. – (CĂDEREA UNGARIEI SUB TURCI)

Sultan Soliman II, cu mare putere, în 60 de zile luund Beligradu, pre Vlasie
Olah, Ioan Șărgai cu pre Vlașcu tăe. Aci lăsă pe pașa Beli-beg, iară el luo
Petrovaradinu, în sus în Hungaria mergea. Craiu Lauș la Muncaci în bata-
lie să înneacă. Aci arhi – și episcopii cu reghimente periră. Crai fu Ferdi-
nand în Beci, dar și Ioan Zăpolia crai unguesc să pusă. Turcii luară Buda.
Estraihu arsără, ci neputînd lua Beciu, la Buda să întorc, pre Zăpolia-l în-
tăriră. De fiul lui, Jigmon, de episcopu Ardealului, Gheorghie voevod, tu-
tor micului Jigmon.

Sultanu Selim murind, îi urmă Soliman II, fiiară cumplită, // ^{1.57}
fricoasă. Acesta pacea careă sultanu Selem I cu craiu Lauș o puseăse,
murind Selim în Trachia, 1519, o călcă. Căci și el întii ceru de la craiu
Lauș-Ludvig pace a avea, ci solii lui de la Buda deșerți, cu buzăle îm-
fate să întoarsără. Soliman oastea-și adună, de la Țarigrad la Beli-
grad meărsă. Craiul Ludvig june cu Maria prințesa, sora arhiducului
Austrii, Ferdinand I, ce fu împărat, să însurasă și la nuntă să veselea,
iară Soliman cu oastea Șabațu bātu și-l luo, Beligradu încungiurînd.
Pre pașa Meemed Hide cu 40 de mii de călăreți preste Dunăre, în Banat,
să acere de-a nu veni Beligradului ajutoriu, să oprească, îl trimisă. Carele
trecînd încoaceă în Banat, pre nima nu află a meărge într-ajutoriu.
Soliman 60 de zile Beligradul bātu și în 29 august 1521 îl luo. Acest ¹⁵²¹
Soliman, mai întii prin negustori ispitînd ce fac unguurii, pre Ibrahim
ceaușu la craiul Lauș în Buda îl trimiseăse pentru pace, iară oastea
furiș curînd la Belgrad ajunsă. Craiul pre ceaușu îl tăe și-ntr-o pascărie
il aruncă, ca să le stingă vița. Craiu vro 60 de mii adună, la Belgrad
ii trimisă, celor din cetate într-ajutoriu a fi. Însă Soliman trimiseăse
pre marele vezi Piri pașa, ce știa localitetu, cu artileria să înceapă a
bate, precum și Șabațu. Apoi el cu alții venînd, luo Șabațu de la unguiri,

Beligradu il strîmtorară. Ungurii mari din Şabaţ şi Beligrad scăpa, cei dinluntru tare să apăra, pre turci prăpădea. Un franţuzi zisă lui Soliman ca gropi, găuri, mine sau lagume pe subt ziduri să facă şi cu pulfer-prau să spargă şi pot intra ; careă făcură, că cu năvala de sturm nu o lua. Cetăţanii de voe bună să predară. El făgădui cu ce pot scăpa să iasă. Însă noaptea fugînd, ianiceării îi tăia. Luînd Beligradu cetatea, pre comandirend ghegeneralu Beligradului, Vlasie Olah voevodul şi altul, Ioan Morgai şi Vlaşco Bot, neam de-a lui Huniadi sau Corvinu, ardeleăni, înaintea cortului Piri paşii tăindu-le capetele în pră // jini nalte le-au înţăpat.

f. 57 v. Soliman, dînd comanda Beligardului lui Beli-beg, la Țarigrad ca un biruitoriu să dusă. Şi așa Beligradul cel vechiu, de laudă, ce-au fost Taurinu romanilor, Nandor Alba şi Beligradu supt varvarii turci
1521 căzu, în 19 august 1521.

Craiul Lauş, pierzîndu-şi aripa, de jale să bolnăvi.

Beli-beg Cuciuc paşa din Beligrad, trecînd în Srem, alţii, pe porunca sultanului, în Banat intrînd, tăind, arzînd, robea. Craiul Lauş trimisă pre Batori palatinu cu oaste ; din Srem îi bătură, însă turcii iar năinte păşiră. Craiul Lauş trimisă oaste ca cetăţile Petrovaradinu şi Ilocu să le apere, iară pre comandantii Belgradului, ce-au fost puşi, Valentin Turcin şi Franţiscu Hedervari, căci bine nu s-au apărat, îi închisă şi averile, avuţiile lor le confiscirui.

1520 În Volahia Preda vodă, frate cu Băsărabă vodă, fu.

1521 Craiul Ludvig sau Lauş I cu ministrii începură despre crăire a socoti ce o să fie, că voevozii, adecă feld-marşali vreădnici n-avea. Aşadară, ghegeneral comanda oştilor ungureşti lui Paul Tomori o diete, carele odată fuseăse soldat, apoi să preoţisă franţiscan, în viaţă sfîntă înfrinat şi datat. Şi era arhiepiscop în Colocea şi acuma peste capuţi (: gluga călugărească) pusă chirasu (: coifu), ca iară să fie cum au fost. Carele îndată cu oastea în Bosna de-a opri turcii alergă, ci iară să întoarsă.

Papa trimiseăse oaste de cruciaţi la Rodos în Țara Grecească, unde Soliman o bătu şi o sparse şi iară asupra ungurilor plecă. Țara Horvaţca, Herţegovina cu Crupa le luară. Alţi turci în Banat şi pre Tisa ardea şi prăpădea. Craiu oaste trimeăsă, cu ghegeneralii Palfi, Bodo şi Batiani, f. 58 cu carii şi volonteări, îi can stug // niră. Acum Soliman vrînd moartea solului său Ibraim ceauşu a o răsplăti, cu înşălăciune trimiţînd pace a face, el însuşi cu arma înaintea mergea.

1524 Bogdan, voevodul Moldovii şi Radu vodă a Țării Rumâneşti, din rezidenţii şi aghenţii sei, ce-i avea în Țarigrad înştiinţîndu-să, ei îndată craiului Lauş arătară. Carele îndată cu voevozii să sfătuiră şi nu numai de la leăşi, boemi, moravi, ce şi de la papa Clement VII şi de la împăratul Carol V, cu de la alţi crai ceru bani, aurul, argintul beseăricilor întru ajutoriu a-l lua şi a-i da ceru, ce nici unul nu-i deăte.

Soliman pi la Beăligrad apa trecînd-o, ungurii unul după altul reăle veşti, înştiinţări aducea. Craiul Lauş n-avea ajutoriu ; arma făr de el nainte a meărge nu vru. El văzînd neunirea ghegeneralilor, a povăţuitorilor, a duchilor, ca Iov bogatul răbda. Soliman Petrovaradinu înprejură şi-l luo, poruncînd pre toţi cei dinlăuntru să-i tae.

1526 Lauş, adecă Ludovic craiul tînăr, auzînd perderea Varadinului, de la Buda cu 26 de mii însuşi plecă şi cu palatinu la Tolnia veni,

unde, în câmpu larg a Munhaciului tăbări și el în mijlocul oastei să pusă. El doo seămne urite avusă : că plecînd din Buda în poarta cetății calu îi căzu și crăpă ; altul aci în lagăr, naintea batalii oastea-și rîndui, apoi, puindu-și helmu în cap, uitîndu-să toți la el, deodată fața i să urîți și schimosi.

Soliman ajunsă, ci păn la ameazi tăcură, apoi ca luna novă turcii să răpeziră, ci călărimea turcească deăte dosu și ianiceării pedestri să spărgea. Însă Bali-begu de la Beligrad, cu 7000, oastea sa, lovînd pre dîndărātu, crăescului lagher străjile sparse și care încătro putea // scăpau. f. 58 v. Și de nu fugea craiul mai nainte, pre el încă aci îl tăia sau viiu îl prin-dea. Aci oastea creștinească 12.000 pierdu, întră carii Anibal al Chiprului, voevodul (: feld-marșalul) papii de pedestrași cu calu scăpă ; cu el și alte bisericești căpetenii mari. Iară aci, la Muhaci, aceștia pieriră, adecă : Vladislav Zalcai, arhiepiscopul Ostrogonului, Paul Tomori, arhiepiscopul Calacii, Ferent Perini al Oradii Mari, Filip More al Peciuiului, Blaj Paçsa de la Ghiur, Ferent Gahali al Ceanadului și Gheorghie Palina al Bosnii, toți episcopi. Iară alții, ce-au fost cu șaichele pre apă, cum puteau, scăpa. Iară craiul Lauș cătră Peciui fugînd, la locul ce să cheamă Carașo. (: adecă Apa Neagră), Cerna, întră Muaci și-ntră Chelia, fiind mare ploae cu grindină, seara, în apă întră, în Apa Neagră, frîul din mină îi scăpă, șaoa i să întoarsă, el căzu și să înneacă. Unul la el înnotasă, însă nu-l putu mîntui. Dar locul acela l-au știut și la doo luni l-au aflat și în Stolni Belgrad cu cinste l-au îngropat. Această batalie și pieirea de la Muhaci fu 29 august 1526, în careă mulți arhiepiscopi și episcopi, ce avuse reghimentele sale, pieriră, fiindcă sultanu oprisă de-a robi, ci tot de-a tăia poruncisă. Acum venea oastea din Iliria, din Ardeal, vro 55.000, ci auzînd, să întoarsă. Această de-ăici pietre sau pierdere după Varna la 81, iară după Beligrad la 5 ani fu.

Acest Soliman întii bătusă pre grecii ioniti și pre alții, Rodosu îl luasă. De-acolo la Muaci ajunseăse, unde uncurii în soarteă reă căzură, în careă craiul Ludvig II cu Tomori și mulți arhi- și episcopi cu magnați pieră. În careă reă soartă nenorocită și Banatul Timișorii îl trasă. Căci turcii după aceăia, toată Ungaria supuînd-o, la Peșta pod preste Dunăre făcură, oastea trecu. Soliman în Buda întrînd, prădă și o lăsă. Turcii întră Dunăre și-ntră Tisa țara arsără, cu mari căpătări și mulțime de robi iar îndărăt la Beligrad să întoarsără.

Unii înputa (: vinuia) lui Ioan Zapolia că nu numai că el întru ajutoriu cu ardeleării la Muhaci nu au mers, ce și pre alții de-a merge i-au // înpiedecat. Și cu peirea craiului, el căuta să ajungă, careă să și f. 59 văzu. Că scriînd văduva pieritului crai Ludvig poruncă la o zi numită, ca toți magnații țării la Comorn să se adune, unde pre fratele ei, pre arhiducsul Austrii, Ferdinand II, de crai să-l aleagă și în tronul ungu-resc să-l așeze, însă Zapolia cu alți părtași să adunară la Tocaia și el crai să publițirui. Așoi, în 11 noemvrie 1526, la Beligradul ce-i zicea grecesc, prin arhiepiscopul Granului, Pavel de Verda, s-au coronat, însă cu înșălăciuni făcu.

Soliman biruitoriul a robi porunci, a arde în toate părțile, cu focul și sabia a pustii. Așa în Ostrogon, în Peșta și în Buda făcură. Întii

văzînd frumuseţea Budii, însă deşartă o aflară, multe lucruri preţioase luînd ; de-aci cu toată oastea îndărăt la Țarigrad să dusără.

1527 Ferdinand II, prin magnaţii ungureşti în Buda fu crai unguresc ales, pre leăge, şi iară prin arhiepiscopul de la Gran, (carele şi pre Zapolia coronasă), să încoronă. Şi aceşti doi crai unsprăzeăce ani întră sine bătăi avură. Zapolia pricinui ţara a prăpădi. El, pre sfatul palatinului de la Siradie, Lasc, turcilor să predeăte. Soliman iară mai veni, cu mare oaste şi pîrjol, preste Buda la Beci miarsă, Beciul înprejură, ci iară îndărăt să trasă. Căruia ungurii şi însaşi sfînta crăiască coroană în mină i-o deăteră, careă naţionul ca pre paladiumul său o cinsteăşte. Careă monarhul turcesc, cu bună cucernicie primindu-o, celui ce i-au dat-o supt scutul aripii sale a fi i s-au făgăduit.

În Țara Românească vodă Vladislav fu, ci preste Dunăre fugi. 1528 Domn iară Radu vodă cel Mare, în a 2-a domnie fu.

1527 Crăirea ungurească în doo părţi să despărţi ; Ferdinand I, arhducusul Austrii, fu crai în Hungaria de sus, iară Ioan Zapolia voevodul rămasă craiu Ardealului, avînd ceva şi în Țara Ungurească din jos, precum şi Banatul, însă nu tot ; fu altă crăie. Zapolia în Buda, // iară Ferdinand în Pojun a şedea. Craiul Ardealului, Zapolia, în Hungaria ţinea Oradia Mare, Marmurăşu, Aradu, Timişoara, Lipova, Logoju, Sebeşu, pîn la Corni, căroră săteănii le zic ungureăni.

1530 În Moldova vodă fu Petru V, fiiul lui Stefan voevodu.

În Volahia fu Vladu vodă. 1532, în Vlahia fu Vintilă vodă.

Sultanu Soliman trei ani în pace şezu, aşteptînd a vedea pre aceşti doi crai ce vor să facă, că bătîndu-să ei, el iar putea căpăta ; careă așa şi fu. Că rădicînd Zapolia oastea asupra lui Ferdinand, îndată Mehmet paşa din Beligrad în Bosna ungurească întră, în Bania Luca, în Horvaţia, Dalmaţia, Lica, Gorbavia.

Craiul Ioan Zapolia cu craiul Ferdinand, înputîndu-şi de dreptul coroanei ungureşti, să bătea, care lucru cu argumentul sabii căuta a-l descîlci. Ferdinand I trimisă la turcu soli de pace, cerînd Beligradu îndărăt. Zapolia trimeasă soli iară la Soliman, cerînd ajutoriu asupra lui Ferdinand, căruia a-i da îi făgădui. Iară pre solul lui Ferdinand îl goni, zicîndu-i că Ferdinand din Hungaria să se scoată şi să se leăpede. Şi nu numai că grăbi Zapolii ajutoriu a-i trimite, ci să silea cum pre amîndoi compitenti a-i lipsi ; așa îi fu viclesugu, ca şi cînd au cerut grecii ajutoriu asupra bugarilor, ei au venit şi pre ei i-au bătut.

1529 În Volahia Moisei voevodu au fost.

Solii lui Ferdinand de la turcu viînd îi spusără că turcu la Beci vine. El îndată 16 mii de pedestraşi şi 2.000 — doo mii — de călăreţi în Beci pusă. Iară Ioan Zapolia în Buda bucuros pre Soliman aştepta. Soliman din Beligrad trecînd Sava şi pre podul de aramă de la Oseăc, Drava, în cîmpia Munhaciului sosi, unde Ioan Zapolia cu 6.000 de feciori înainte-i eşi şi bine-l priimi, așa cît îl slobozi mîna a-i săruta. Şi ajungînd la Buda, unde puţin garnizon ce era a lui Ferdinand, pre parol chiemînd, tot îl tăe şi Buda lui Ioan cu 3.000 de turci de-a o păzi o diete. Iară Soliman cu ceăialaltă horă la Vien (: Beci) să dusă. // Trecînd prin Țara Ungurească, Paul Vardan, arhiepiscopul Ostrogonului, turcului să închină, iară comandantul din cetatea Ghiur, Hristofor Lam-

berg, cetatea o arsă și cu ai săi la craiul scăpă. Așa și alții, ardea și fugea.

Turcii supt Viena (: Beci) ajunsă în 26 septembrie 1529 și tot pe-afară arsă. Mari vaitece și jale a Estraiului și a Ungarii fu ! Turcii începură a bate, cercară poduri a treăce, însă străjile foc da ; încă pre mulți îi momea și-i tăia. Soliman tot cercă, apoi să lăsă, una că era Sfeti Dimitrie, a să întoarceă, alta, înțeleseă că craiul Ferdinand cu frate-său Carol, împăratul țesaru, cu oaste asupra-le vin. El cu turcii îndărăt la Buda să întoarsă. În Buda, pre Ioan Zapolia craiu unguresc îl coronă și, întărindu-l, la Constantinopol să dusă.

Îndulcit în Ungaria, încungiurasă Ghinsu, ci neputându-l lua, îl 1532 lăsă. Prădind Stiria, Slavonia, să întoarsă. La anul au fost prin Africa, prin Persia, și veni.

În Țară, Radu vodă, ce-au fost igumen în mănăstirea Argeș, Paisie, 1533 iară vodă, Radul voevod. 1538, în Moldova Stefan V, Lăcustă vodă numit.

Emerih Cibac, episcopul Oradii Mari, fiind graf Timișorii, și în 1534 Ardeal el stăpînea. Îl omorîră și în scaunul episcopesc Gheorghie Uti-senici, călugăr paulin, din Dalmația născut era, iară în grafia Timișorii un Peter Fihs sau și Petrovici au urmaț, amîndoi ai lui Zapolia creaturi ; cel din urmă, neam bun a lui.

Ferdinand cu Ioan să dogmiră, în doo crăiaa împărțiră, unul în sus, 1538 altul în jos a fi să loviră. Timișoara începu a să ajuta. Însă Ioan, numai persoana lui cît o trăi, craiu a fi, iar nu fiii săi, ci toată crăiaa lui Ferdinand și fiilor săi să rămînă.

Anul 1540, craiu Ioan Zapolia, în Sas-Șebeș, în Ardeal, de 53 de 1540 ani murind, îi rămasă un fecior, carele femeia lui, Izabela, fata craiului Sighismund al Polonii, îl născusă. Și tutorii pruncului, de tată aleși, episcopul Gheorghie și cu Petrovici, carele avea coroana în pază, botezînd pruncul, îndată îl și coronară, dîndu-i nume Stefan Ioan Sighis-mund (: ce-i zic Jigmon crai). Ferdinand, după cum legătuisă cu Ioan, 1538, cu arma vru să-și aleăge. // Soliman văzînd bună ocazie, pre 1. 60v. pruncul sărac, făr de tată, vrînd a-l apăra, viind iară, multe locuri luo și în Buda să așeză. Îndată porunci și văduva Izabela cu fiu-său în tăria cetății Lipova veni. Careă cetate era pre porunca craiului Vladislau II, prin marcgraful Gheorghie de Brandenburg întărită era.

Această Izabela avea în soba ei o fată rumână, cu careă în urmă fiiul ei, domnul Jigmond crai era îndrăgit a o lua, ci Izabela o omori. El, vătîndu-să, să cînta :

*La corn de cetate,
Unde Murăș bate,
Călină, Mălină,
Floare din grădină,*

*Fată de rumână,
De rumân bogat,
În țară laudat !*

Zisul episcop Gheorghie Ardealu domnea, el în locul pruncului. Pingă turc știa a să vîrî și își căuta a sa dobîndă. Izabela asculta sfa-tul lui Petrovici și credea și asupra episcopului începu în gura mare a să văita, carele destul căuta a o înblînzi și a o odihni.

Soliman cu împăratu craiu Ferdinand, pace ; despre coroana Ungarii, de Timișoara, Lipova. Episcopu Gheorghe fu omorît. Ferdinand ia Lipova. Soliman luund Timișoara, pusă pre Hasan pașa, să aibă de la Murăș până în Tisa, că Logoju cu sfînga Carașului sta supt Ardeal. Jigmon sau Ioan fu crai. Împăratul Ferdinand murisă. Urmă împăratul crai Maximilian în Estrai. De corajia gheeneralului Zrini la Peciui. Maximilian împărat pre craiul Jigmon cu pre Hasan pașa la Debrețin bătut. Soliman la Sighet muri. Urmă Selim. El cu împăratul în pace de 8 ani. Muriră. Urmă împăratul crai Rudolf și Amurat III.

Anul 1543. Turcii fiind pingă Tisa, în țări veniți, Franțișcu, craiul franțuzesc, el pacea ce-o făcuse cu împăratul țesar Carol o călcă, cu oaste să sculă, soli la Soliman cu oaste ajutoriu trimisă de-a veni asupra lui Ferdinand în Hungaria. Soliman îndată pre mareă și pre uscat, afară din provincia rumânească, Bolgaria, Servia, Bosna cu el luo ; și Cloșu, Peciuiu și Ostrogonu le luo.

În țară, Mircea vodă ; în Moldova, Pătru Raleș vodă, apoi Alexandru Cornea.

1544 Ferdinand cu Soliman încheiară știl-ștand, la care din partea craiului au fost Toma Nadajdi, Andrei Batori și Sigmund Herberștain. Craiul Ferdinand episcopului Gheorghie pălăria de cardinal (: mitropolit) îi făgădui, de va putea el contractu din anul 1538 a-l face, ca Stefan Ioan Sigismund 3 prințipate în țara Slezii și simbrie pe an, 12 pân la 15 mii de galbini, să capete, iară Izabela pentru văduvie 100 de mii de galbini să aibă. Și lui Petrovici veniturile din toate scamnele ce le stăpînea, el în toată viața să le aibă și un castel (: cetățue) în Țara Ungurească pe plăcere să-și aleagă, să șadă. Acest lucru îl împlini f. 61 Ioan Castaldo, pre carele Ferdinand cu oaste, // spanioli, italieni, neamți și unguri, trupă neunită, îl trimisease ; și un țug de artilerie cu sine la Ardeal luasă. După un congres de la Colosvar, Izabela din Ardeal solilor crăești, trimișilor, ea în mînă le deăte țepteru, coroana și alte insignii a crăirii, apoi ia cu fiiul său din Ardeal la Cașau să dusă.

Episcopul Gheorghie în stăpînirea sa fu întărit, iară Stefan de Lozonț să făcu graf de Temesvar și comandant cetății. El stăpînea cetățile tari cu ținuturile. La Lipova era Andrei Batori, la Lugoj, Aldana, un spaniol, iară la Caransebeș era Gheorghie Seređ, căroră craiul întărirea cetăților încredințasă, ca nu cumva Soliman viind să le poată lua. Și cu bună seamă acel firșt, scriindu-i Petrovici de toate ce să lucră, cu așa minie s-au aprins, cit el înprotiva dreptăților norodului, pre Maloveț, solul lui Ferdinand, în strîmtă închisoare îl pusă și lui Mehemet, beclierbegu de la Beligrad, îi porunci îndată cu oastea de-acolo în țările ungurești să între. Ei la Niș să adunară : Uiliman-beg, pașa Bosnii, Alibeg, pașa din Srem, Ahmet Mihalogli și alți poruncitori cu ceătele lor să înpreunară, Tisa pi la Titel pasiruiră, așa de curind, cit putea ; și

toate cetățile Banatului, Beceiu, Becicherecu, Chichinda, Sent-Micloșu și însuși Ceanadu luară.

Castaldo acu să temea de Lipova și Timișoara și scrisă la Batori că-i va da ajutoriu, însă ei îndată, rumâni, serbi înluntru să adune, în ajutoriu să întărească. Ci acei țărani spăimîntați fugisă și ajutoriul făgăduit încet să apropia, iar nevoia ajungea. Deci acuma Batori luo 400 de feciori și-i deăte subt porunca lui Ioan Petco în cetate, iar el la Oradie să dusă, ca ajutoriu să-și aducă. Într-aceasta, veni beclirbegu cu oastea mai aproape de Lipova și Petco, văzîndu-să slab, tunurile strică, cetatea Lipova o lăsă și cu ai săi să dusă. Mehemet o află deșchisă. Aci pusă el pre Uiliman-beg cu mai mult de 4 000 de călăreți și pedestrași și să dusă, norocul nainte să-și caute. Și așa, // cu ai sei cătră Timișoara plecă. Întră alte porunci ce venisă lui beclirbegu de la Soliman, capul lui Stefan Lozonț din Timișoara viu au tăiat să i-l trimeată, de unde să veăde ce poftă avea el Temesvara să o ia. f. 61 v.

Stefan Lozonț în cetate, pingă sine avea bărbați cu corajie, pre cum pre : Gavriil Pereni, Nicolae Batori, fratele lui Andrei, pre Simon Forgaci și Stanislau Gaspardo cu frate-său, ce era voinic ca și el, ce aveau cu ei mulți spanioli. De acel națion și ajutoriu le venea. Șanțele Timeșvarii să întărea, mai virtos turnul apei lîngă zid să făcu ; și pe dinafară șanț făcură. Beglirbegu o apucă în 13 octomvrie, cu mare înfocare, ca de ziduri să se apropie, ci focul neprecurmat din turn și deăse eșiri cu năvală din cetate afară a celor dinlontru, pre cei ce săpa pe dedesupt să tragă, să zmulgă palisadi, să între, îi spărgea și în lagher pre mulți turci ucidea. Într-o zi, Simon Forgaci din cetate cu o trupă afară eși, pe turci îi lovi, îi goni, însă întră mulți căzuți, și el, încărcat de multe plezure sîngerate slăbit, căzu și ca pre un mort îl lăsară. Un turc, carele căzuse în prinsoare la un neam a lui Forgaci, aci zăcînd îl cunosc, îl sculă, îi legă ranele, care începusă a să coace în materie și mare grijă avu de el, cu iubire de oameni. Forgaci izboti și făcu turcului cinste de vro 800 florinți și turcu pre el în cetate la ai săi îl dusă și să întoarsă. Și așa des eșii corajirții, care pre turci îi spărgea și ce rămînea, iar înlontru scăpa. Beglirbegu să mira ce-o să mai facă, însă sosind Sfintul Dimitri (Sîmedru), la care au turcii privileghie de la Amurat I, careă de la batalia de la Varna turcii o au, ca nu mai mult să fie în cîmp, în oaste, ci să se întoarcă. Așadară beglirbegu, într-o noapte pe întuneărec fugi și cu oastea la Beligrad să dusă. Lozonți, după ei ; pre cei din urmă tae și pre cei de la Felac preste Dunăre îi înprăștie, să nu-i rămîna aproape.

Într-aceasta, avea Castaldo o mare îndoială înprotiva episcopului Gheorghie, cum că el au întirziat oastea, ajutoriu cetății Lipovii și au înpiedecat-o a nu ajunge și lui să inputa. Care gînduri și păreri prin cărți, ale // lui scrisori prinsă, cetite, să descoperi și să vâdi. Și au fost adevărat că episcopul, care socotea în stăpînirea Ardealului a să întări, la Soliman căuta ajutoriu. Castaldo încă tot să prăfăcea cum că n-ar ști ceva așa. Episcopul îi adusă secleri (: săcuii) și împreunîndu-să toată trupa, careă eșea la 80 de mii, ca Lipova de la turci să o scoată. Într-acel marș, pre cale, căpătă Gheorghie înștiințare că-i rădicat cardi- f. 62

nal (: arhiepiscop). Însă și Castaldo, marele ghegeneral, căpătă poruncă de la Ferdinand, pre înștiințarea lui, ca ochi ageri, deșchiși spre acel arhiereu să aibă. Așa, ajungînd la Lipova, Castaldo îndată cuprinsă dealu cătră răsărit, de unde putea orașul și cetatea a ajunge, cu spanioni-spanioli și cu neămți pusă. Iară despre partea Murășului, cătră ameazi, pusă pre Gheorghie acela, cu ardeleanii săi. Iară ungurii, subt Batori și Nadajdi, luară postu de cătră apus. Aceasta fu în 13 noemvrie. De trei părți pusără artileria mare și începură a bate zidurile, de să cutrămura și sparsără; cît putea da șurm. Castaldo scoasă călăria nainte, ca, de-ar veni turci ajutoriu, să-i oprească. Apoi, deăte semn cu șurm să năvală. Spanioli vro 7 înși căzură. Cameradi lor săriră a răsplăti, înplintară steagurile sus și ieșiră naintea viitorilor turci; 3000 de turci îi opriră, sparsără. Neămții așijderea cu corajie da și pe loc sta; ca toți să se folosească, alergară după turci, carii tot să înmulția în mii. Ceștea vrea îndărăt a să trage. Nadajdi simțind, luo un steag în mină, pe unguri strigă, calului pinteni deăte, cu națiolistii săi plecînd nainte, pre spanioli cu pre neămți îi bucură. La care nevoe și Castaldo și Gheorghie eșisă și fieștecarele de ei trupa sa o sfătua și o întărea și cu mîngîieri o învia. Și iară să corajiră. Unde, prin mare canonadă, italianii pre ziduri să suiră și pre breșe, unde steagurile biruinții le înplintară. Uiliman cu varvarii vru să fugă. Unii prin cetate gîndeau la Murăș să scape și încolo să innoate, însă acolo îi sprijinea Ioan Torac de la Toracova și Andreaș Batori, cît nu putură scăpa. Castaldo

152 v. incepu a bate // cetatea greu, din 3 baterii. Uiliman nu numai că aci Lipova, ce și Ceanadu predeăte. Aicea cardinalu (: mitropolitu) cu Castaldo nu să lovea, că cardinalu, țîind parte, zicea pre Soliman să nu-l întărite, ci pe voia turcilor să facă; însă celalalt zicea că Ferdinand lui toată plenipotenția i-au dat-o și capitulația pre voia biruitoriului caută a fi. Ci, în zadar, căci cardinalu deăte lui Uiliman 20 de zile vreăme de-a să găti și a eși. Multă vreăme noaptea să vorbeau întru ascuns. Gheorghie pașii nu numai că destule daruri cinsti și cară destule de transport, ce și până preste Tisa îl petrecu.

Acestea lucruri, ce arată el turcilor, deăteră dovadă rea asupra-i, afar de ce avea îndoială. Acuma, după ce rămasă Aldana cu spanioli în cetatea Lipovii, oastea la Ardeal marșalui, meărsă. Și graf Știpio de Arco, pre porunca lui Ferdinand, la Castaldo veni și până la Alvin halt nu să făcu. Aceăia era castelu (: cetățuia) tocma a acestui cardinal. Aci să jărtvi el, ca un vinovat vînzării, careă el ș-au căutat-o. Că lovindu-l deodată, făr de veăste, negătît, mai multe lovituri, împunsuri și pușcări, mort căzu. Așa să sfirși acest om, carele dintr-un călugăr sărac din Croația în cinste de minister, de episcop, de cardinal și de ghegeneral feldmarșal în sus să rădicasă. Apoi încă bajocuri îi făcură.

1552 Așa trecu anul 1551 și să incepu anul 1552, un an fatal, rău, spre ticăloasa țineăre de minte pentru Timișoara.

1546 În Moldova, Iliăș, fecioru lui Pătru vodă. Anul 1554, Stefan VI, fiu lui Petru Raleș.

1554 În Volahia, vodă Pătraș<cu> cel Bun. Anul 1557, în Moldova, Alexandru III Lăpușneanu. Anul 1559, în Vlahia, Mircea, a 3-a domnie.

Soliman trimeasă poruncă nu numai ca pașalele (:pașii) de prin provinciile, cari cu turcii erau în Țara Ungurească, în Croația, în Slavonia și în Bosna de-a să scula și țările de pingă ei să le ia, ce și el însuși di pi la Adrianopol 160 de mii adună, care lu beglirbeg // Ahmet a le duce le deâte. f. 63

Ali pașa de la Buda, scopitu, cu începutul primăverii, veni la Seghedin, bātu ceăle 5.000 de unguri și-l luo. Aci lăsă garnizon și iară la Buda să dusă și apoi mai departe meărsă, la Vestprin, la Platensee, careă el, după ce o belagherui zeăce zile, cetatea cu țara o luo.

Craiul Ferdinand, văzind ce să face, trimeasă o trupă de nemți cu grafu Helfenştain în Hungaria. Castaldo, care simți gândul lui Soliman, să înpreună cu guvernatorul Ardealului, Andraș Batori și scrisără un provincial-congres a să aduna la Turda, unde să sfătuiră ca în Ardeal, la Brașău, oaste să ducă, ca nu cumva voevodul Moldovii, după îndemnul lui Soliman, cu rumânii săi să între, și ca Timișoara, Lipova, cu oaste, cu mîncare, munițion a să griji și un cor (:oaste) pe granița Ardealului să se pună, de unde au, în Ardeal, iară mai virtos în Banat, ca Lipovii și Timișorii ajutoriu curind să poată da. Despre careă grafului ce era atunci în Timișoara, Stefan de Lozonți, înștiințară, întărindu-l, dătoria să-și facă, Timișoara să o apere, de vor cerca iar să o atachirue, după cum veneau veăstăle și să adevăra.

Ahmet cu oaste de la Smedereva la Belgrad veni, trecînd Dunărea, Tisa, pi la Titel, în 24 iunie 1552. O trupă de călărie ușoară la Timișoara să văzu. Lozonți însuși, în persoană, după ajutoriu să duseăse, ci aproape îl aflară și-i spusără că turcii au sosit. De unde el îndată, prin locuri ascunsă, ocolînd prin pădurea Iarmotii, tirziu noaptea în cetate au venit, unde, cum îl așteptau, spuindu-i că toți cu el aci, pân la răsuflarea din urmă să vor ținea și cetatea sa vor apăra-o. Și el așijderea pre toți sfātuindu-i învăța și-i întări. Apoi făcu planul cum s-or apăra și muștrung soldaților ținu. Și află 1000 de călăreți și 1500 pedestri, ce erau șpanioli și bemi. Acum ajunsă patrola ce eșisă a recognoștirui și arătă ce-au văzut. Și Ahmet viind, Cetatea îi sta cătră ameazi, // iară orașu, Fabricu, cătră răsărit era, că așa mai ușor a o lua socoti. Strimbăturile apei Begheiului în trei părți trei insule (:ostroave) făcea și avea șanțe gata de-a să apăra și garnizonu a scuti; și ostrovu mare, zidurile cu turnu mare la Poarta Apei avea, să apere. Și macar că toate bine să rinduisă, însă turcii făcînd doă paterii cite cu opt canoane de tare caliber, adecă mari, din care 4 zile așa de tare foc într-un redut al Cetății vărsară, cît căută a-l lăsa. Și așa turcii în lucru șanțelor nesmintiți potea meărge. Și așa să pusără și pre celalalt redut, iar așa de tare cu foc a-l bate, așa cît spaniolu Gaspardo de puteărea focului cu oamenii săi îndărăt în Calea Săpată, Ascunsă să trasă și căuta breșul tare, care turcii cătră ziduri îl săpase, a-l astupa. Însă turcii amîndoo redutele le apucară și la iale tunurile sale le așezară. Spaniolii nici aci nu să putură ținea și Gaspardo feciorilor săi să lăudă că de s-or trage rău, el cu mîna sa îi va ucide. Și mult să folosî, că soldații bine să ținură, nainte eșiră, afară la turci, ce nu gindea la o f. 63 v.

trupă de-aproape ; cu pașa de la Nicopolea o loviră, pașa pieri și Gaspardo breșu turcesc îl astupă. Pân-acuma și unii și alții așa să ținură, cât mulți oameni pierdură.

Ahmet să năcăjia, neștiind ce-o să fie. Prau-pulver și boambe n-avea. Dară și Lozonți vedea că apărarea lui îi greă, că-i lipsea pulferu, bucatele, banii și oamenii, că prin morți, pleziruiți, garnizonul slăbisă. Așa dar trăgeau nădejde și un poruncitoriu și altul de ajutoriu. Și le veni, că lui Ahmet îi trimisă pașa Anatholii 1000 de spahii călăreți și praf de voe și altele ce-i lipsea, așijderea și lui Lozonț de la Thoma Farcaș îi veniră buni soldați, o sumă de bani prin Stefan Dracu, pre carele de-aci îl trimiseăse.

Acu turcii de nov începură asupra cetății foc, bombardă a da, Calea Ascunsă ei o luară și Lozonț fu nevoit cu toți ai săi în turnu ce era de-asupra porții făcut a să băga și a da. Aci predică le făcu, că de să vor apăra ei și vor bate pre vrăjmașii numelui creștinesc, și de vor // pieri, sus ceriul și nemurirea îi așteaptă și aicea nezăuitată pomenire și laudă în urma lor rămîne. De acestea în tot chipul le arată și de cei pleziruiți grijea, pi la toți umbla, ce să lucre. Și așa fură ei belaghe-ruiți, înpresurați și 32 de zile bătuți. Apoi săpînd turcii mine, găuri pe dedesupt, cu prau umplute, le căută din turn să iasă și în șlos-castel, în cetătea să scape. Și aceăste cîteva zile voiniceăște o apărare. Apoi, nemai avînd nimica de ceăle de lipsă, dar și de ei încă puținei ceva mai rămăseăse, carii zisără lui Lozonț că nu să cade așa bărbați, care dătoriiia lor ș-au făcut-o, și ei iară și la alt loc s-ar putea întrebuinta, mai bine decît supt zidurile sparte a cetății de-a să îngropa, pre careă nu o pot mai mult apăra. Șpaniolii furiș amerința, să lăuda că ei înșii vor capitului, că să răsfirmă întră ei veăste că ajutoriu ce-l așteptau ei a le veni, îi tăiat și spart. Lozonț lăsă după zisa lor, apoi, după ce să adunară, cu ștabul să vorbiră, scrisără pașii și înștiințară în ce chip voesc ei lui cetatea a i-o da. Ei cerură ca garnizonu cu artileria cetății, cu ce li de lipse, cu sine să le ia, cu armele, bucate și cu steagurile zburînd să iasă, să aibă cară și sigurați (:credincioși) petrecători până la un loc numit să aibă, ca de niminea în cale să n-aibă supărare au pagubă să rabde.

Ahmet, dorînd cetatea a o avea, tot ce cerură cu jurămint făgădui. Încă lui Lozonți preste acelea firman de el iscălit, în carele toate adeveri, îi deăte. Și așa, a doo zi, abea curățiră surupăturile zidurilor de-și făcură cale și din ele eșiră. Stefan de Lozonți să pusă în mijloc, ca să poată îndată a să rîndui de s-ar întîmpla vro înșălăciune rea. După făcuta capitulație, eșînd de la pașale cu închinăciune, plecă, căroră Ahmet și cu alți ghegenerali otomanicești așijderea făcură. Și văzînd el că de la un prietîn al lui, anume Tomori, îi iau sabia mare ce-o purta, nu răbdă, văzînd că vrăjmașul caută pricină credința a o călca, să minie și cît putu strigă : „Armele !“ Și îndată el zmulșă de la un turc sabia și tăe // pre un sangeac ce-i venea asupră-i. Și așa, toți cei ce umbla a-i încungiura, mîna lui greă o simțea. Careă toți văzură că el voiăște ca un viteaz de cînstă viața să-și curme, căci cetatea de căpetenie a varmeghii sale o pierdu. Apoi și el, biruindu-l mulțimea vrăjmașilor, cu rane și blezure de moarte încărcat, îl dusără la Ahmet. Carele, așa mu-

rind, necredința varvarilor o ocări și îndată capul îi tăiară. Belindu-l, curcubăta în par a se vedea o întâpară, iară coifu căpăținii cu pae sau pleavă umplut, ca un triumf împăratului lor la Țarigrad l-au trimis. Și din tot garnizonul Temesvarii nici unul cu viață n-au scăpat. Așa căzu Timișoara și Lozonț.

După vestea reă a Timișorii, iară așa urmă a Lipovii, unde era Aldana comandant. Carele socotind că turcii, pentru ce pățisă la Timișoara, năcăjiți, veninați asupra-i or năvăli, pusă gând cetatea Lipovii a o lăsa, macar că intră Timișoara și Lipova o trupă — [un cor] — de răitari ușori era, pre carii Ioan Toroc și Bartolomei Horvat îl ducea. Aldana, arătînd, zisă unor mai bătrîni din camerații lui ostași gîndul său, de-a să duce. Carii în deșert îl sfătuiă despre cinstea națiunii și despre rușinea și ocara ce-i va veni asupra-i, în deșert să prinsă Paul Țara, ce comandiruiă un cor, o trupă de unguri, că el va apăra Lipova! Aldana ce-au gînditu-și odată și cu spaniolii săi, el trimeasă bagajia nainte și, plecînd, canoanele-tunurile de tot umplîndu-le preste măsură, ca să le spargă și în magazina de prau foc au pus. De unde așa înfricoșat, mare tunet să făcu, cît Horvat, ce era cu corul său 15 mii de pași departe, curînd aci alergă. Ci văzînd ce-au făcut însuși Aldana și el lui urmă. Și așa rămasă Țara Banatului fără de apărători.

În Timișoara pusă Soliman pre Ahmet pașă și el, în noemvrie 1552, acasă să dusă.

Intr-aceleă vremi greăle, mulți oameni din Banat în Țara Rumânească au scăpat. Sirbii, cu limba rumânească, și natura au luat. Apoi și arhiepiscopia de la Ianopol, ce să făcuse, în Ardeal au trecut. După aceia, la o sută de ani, episcopia Aradului s-au făcut. Însă arhieriei și oamenii nici în Ardeal de arma turcilor // să temea, căci și Țara Rumânească pingă Ardeal să călcă. Cei fugiți tăcea, ședea. Iară cei de supt craiul Ferdinand în oaste haiduci, volonteri a sluji începură, — [chip de militărie asupra turcilor rădicați, în Horvația și la Arad pînă la Seghedin]. —

În Moldova să ivi un celău, zicînd cătră domnu Alexandru vodă precum că-i el din Greția, neam împărătesc, și ar fi neam cu doamna lui vodă, Roxanda, fiind el român din Băsărabia; ale căruia pase și urme le prinsă, că caută domnia a o căpăta și, prinzîndu-l, numele i-ar fi găsit Iacov Vasilie Ilarid. Însă el cu oaste, neamți cu poleăci, viînd, pre Alexandru vodă fără de veăste îl lovi și-l bătu, carele vodă abea la Țarigrad scăpă. Acel Iacov Vasilieviici luo Moldova cu gînd ca toată Țara Rumânească și Ardealul să le papistășească și el toate să le stăpînească. Ci moldoveanii cu isteție îl prinsără, îl tăiară, beliră, coifu cu pae îl umplură și domnului vodă la Țarigrad îl trimisără; 2 cununi de aur, care pentru Moldova și Volahia ș-au fost făcut, le aflară. Așa acel pseudo-domn să sfîrși, carele doi ani Moldova domni, apoi iară domn vodă Alexandru îndărăt veni.

Ahmet pașă deăte Timișoara lui Hasan pașă, cu hotaru țării a stăpîni. Așa luară turcii scamn în Lipova, Ceanad, Sent-Micloș, Ceacova, Iarmota, Becicherec, Chichinda și altele, de la Murăș pînă în Tisa. Iară Logoju, Caransebeșu, Mehadia cu locurile muntenesti, ce să zic Clisura și Halmăju, pînă unde dă Cărașu în Dunăre, atunci rămasără în

pace, în munți fugite. Văzîndu-să turcii că-s odată domni de toată țara, și cetățile ce fusease toate surpate fură și toate supt stăpînirea lor cea despotică ajunsă.

f. 65 v. Craiul Ferdinand, înțelegînd pierderea Timișorii și a Lipovii, nu să putea odihni, că după această pagubă pierdu țara întră Murăș cu întră Tisa și turcii mărieti mai departe în sus mergea și preste Tisa călcară; de unde mari oști sparsără, pre care Erasmus Taifel și Sforța Palavițiu le ducea, prinzînd pre cel din urmă viu. Apoi, pre Erlau a bate să pusără, unde Stefan Dobo de Rusca, cu buna sa rînduială și apărare omenie își făcu și monarhul să mai mîngie și scrisă ca land-tag (:dieta) la Edenburg să se adune, ca toată nația ungurească să se rădice și pre vrăjmașul ce întră să-l oprească, credința pentru Ardeal, Castaldo și Batori, ei doi să o adevereaze, // soli la Țarigrad a trimite, ca gîndurile lui Soliman să le izafle. Însă sultanul neînduplecat sta, prefăcut că el pre craiul Ioan cel sărac vrea, ca și pre tată-său, a-l scuti și a-l apăra, care gînd a lui deate în Ardeal a să lăți. Și așa, chiemă pre Petrovici, carele în Polonia la Izabela era, îndărăt în Banat să vină, ca comanda, domnia în Logoj și Caransebeș, cu districtele ca să țin de iale să o primească, care el pentru ea le apără.

1553 Petrovici, aducînd o trupă, ce pu<tu> din Ardeal zmulge și păn la Tisa veni, însă corul lui erau oameni tot de la plug luați, pre carii Franți Thai și Matheas Zebestin, episcopi Oradii Mari, pre ușor ii sparsără și pre Petrovici iar îndărăt în Țara Leșască il fugăriră. Și așa abea, la cea mare confuzie ce atuncea în Ardeal era, într-acolo cale își făcu. Căci Batori de gubernium să lăsă și Stefan Dobo fon Rusca și Franț Chendi, pre cari craiul Ferdinand lui următori ii dedeăse, nu putură aceăia să îplinească, precum și puterea oștii de supt Castaldo să înpușinasă și să sprînjisă.

1556 Acuma turcii în toate țările ungurești în sus, cu mari puteri, ei corajii făcea și rebelanții creștea, așa cit, anul 1556, la Sas-Sebeș adunînd Petrovici land-tag (:sobor) făcu, pre Izabela cu pre micul ei fiu în Ardeal îi chieamară. Spre toate acestea Soliman îi îndemna. Încă și în față vestitului învățat Augher Ghislen Buzbec, pre carele Ferdinand atuncea sol la el il trimiseăse, clar îi spusă că el știl-ștant nu face, pănă cînd pre prințul cel tînăr în domnia din Ardeal și în Țara Ungurească, păn acolo păn unde au avut și tată-său, la Tisa, nu să va întări. În careă din urmă țară aceăstea locuri tari erau, adecă: Oradia, Ghiula și Cașau, cetăți, cu altele deănpreună.

1560 În Țara Românească, Pătru vodă.

r. 66 Sultanu Soliman luund Banatul, Murășanii, Ghiula, în sus mearsă, pănă în cîmpia Șicloșului, multe cetăți sub-pusă. Gheneralu Zrinii din Sighet afară cătră Peciui călare, cu vro mie de pedestrași și 400 călăreți eși, pre pașa Ghilerghi nainte prin ploae il lovi, întii // mîna pașii Mehmet o tăe, apoi și capul ii rățezară. Această întîmplare a Sighetului cu Zrini mari folosuri adusă, căci Soliman, auzînd de moartea lui Mehmet pașa, cu minie aprins, lăsă Egaru ca să ia Sighetu.

Izabela cu fiiul ei de 15 ani, cu mari, tari paze de ostași poleăci, moldoveăni, români la Ardeal veni. Întră cei mulți mari ai țării, prințipatului, carii la Colosvar intru întîmpinare innainte ii eșisă, și un

sol turcesc aci fu, innaintea căruia easă făcu fiului ei tutoră, pân la vârsta lui arătată a oști și cu plenipotenție persoane de maghistrate numi, scamne, districte rindui. Ea întări pre Petrovici sub titulă : ban de Logoj și Caransebeș, poruncitoriu a fi.

Chipul să arăta a fi norocos, fiindcă ea, în anul 1558, un sol ¹⁵⁵⁸ la craiul Hainrih III de la Franția trimisă, grăitori pețitoriu de prințesa pentru fiul ei și ca Hainrih să stea de Soliman ca să capete fiul ei Lipova și Temesvaru îndărăt ; carele, prin Petru Martineți să lucra. Hainrih amîndoo făgădui, însă apoi fără socoteală să făcură, că toate să întoarsără, careă făcu de mulți din cei mai mari ai provincii din partea Izabelii să despărțiră și ea, în anul 1559, muri. Fiiul ei curînd ¹⁵⁵⁹ luo titula cu numele Ioan II Sighismund. Ci auzînd că Ferdinand, prin osîrdia și starea lui Busbec, s-au apropiat pace a face, el iară de nov nu încetă scuteala monarhului turcesc a o căuta și adevărat, anul 1563, ¹⁵⁶³ tractatul în stand ajunsă.

Soliman scrisă într-un ton de biruitoriu și deăte așa articol afară, că Ferdinand și cu Ioan să se lovească, să se împartă ; și de cîteva ori pentru aceăia s-au lucrat, iară cererile și pohtele amînduror părților așa fură, că, anul 1564, încă lovite nu erau. Și Ferdinand I, anul ¹⁵⁶⁴ 1564, răposă. Carele, din anul 1556, după mulțămirea împăratului Carl V, și tronul împărătesc îl avusă.

Craiul Maximilian I, iar ca împărat, II, lui îi urmă. Acest împărat cu craiul Ioan iarăș nelovindu-să prin tractate, cu sabia începură a-și descîlci, // căci Ioan cerea, iară Maximilian nu da. Și așa Ioan însuși ^{f. 60 v.} cu Hasan, pașa Timișorii, cu oastea în Țara Ungurească meărsără. Ioan luo Boroș-Eno, celalalt luo Pancota, iară la Debrețin oastea lui Maximilian îi bătu.

Acum Soliman sultanu cu mare oaste la Beligrad veni. Ioan Jig-mund la el să dusă, cu cinste îl priimi, scamn mai înnalt, de-al său, îi deăte, la prînz cu el l-au chiebat și tot cu titulă de craiu l-au numit. Soliman vărsă oasteă pe Hungaria și în Ardeal, care făcea tirăni, ce nu mai fuseăse, însă norocul că o boală luo pre Soliman cînd belagheruisă Sighetu, în care Nicolae Zrini pieri.

Noul sultan, Selim II, veni la Beligrad să ia trupul tătini-său, să-l ducă la Țarigrad. El lăsă veziru cu oastea în Țara Ungurească nainte să meargă, însă curînd în scurt cu Maximilian făcu știl-ștand pe 8 ani, carele așijderea și cu Ioan făcu, prin care tractat să închee ca ei doi crai în Țara Ungurească, care ce-au cuprins și au, ei să țină și pe loc să steă.

Turcii văzură că-i Timișoara, ca și Beligradul și ca Buda, lor de trebuință a o avea și pașe mari într-însa avea, ce era de doo tughe (: cozi de cal), în care șarje și Hasan, pașa Timișorii, era aci întiiul. Pre Hasan pașa îl întări ca cel dintii a fi. El locurile tari, Ceacova, Verșetu, Panciova, Palanca și Rușava întări, beilor le încredință și iară slujitori le deăte biru a strînge și cislele-socoteălile la Timișoara hasnadariului lui să le ducă. Care sardarii lucra și subașii satelor acel bir sau porție aduna. Ei pre capete de om, vite mari, mici, și pre porci arunca. Ci despotia turcilor să ivi, cu înșălăciuni, nedreptăți, uriciuni, că cu omul ca cu vitele făcea, de careă rumânii, sîrbii fugea. Turcii

f. 67 viind, beseăricile creștinești spărgînd, făcea lor moșee. Preoții să pierdură, învăță // torii, theologhii să pustiiară. Toți românii, lăsînd latinia, luasă slovenia, cu leterile ei, adăogînd ψ și \uparrow pentru limba românească.

Episcopul catolicesc din Ceanad, viind turcii, de-aici fugi. Petru ¹⁵⁶⁰ Paulini, anul 1560, îi urmă, ci în scurt muri și-i urmă Paul de Colosvar, carele de la Ceanadul din Banat preste Murăș Ceanad nov făcînd, să așeză.

În districtele Logoj, Caransebeș, cu ceva din a Lipovii, care Ioan II Sigmund le ținea, românii creștea în sate, că Petrovici încă era ban al Logojului și Caransebeșului întărit. Acu viind pricini, că Ioan II Zapolia furiș tronul ținea, țara prăpădea, crăiia în doo o despărți și făcu de turcii toate cetățile ceăle mai tari le luară ; Ioan II Sigmund iar așa și urmă. El trasă domnii țării cătră sine de la dreptul împărat, adecă pre Ioan Balașa, pre Stefan Dobo, cu carii luo țări. Însă, de 32 de ani muri ; fu de-a dreapta oltariului biseăricii unde Călină-Mălină, fată de rumână, de-a stînga era, îngropat.

¹⁵⁶⁴ Împăratul țesar Maximilian, craiul unguresc și al Bohemii, carele luasă stăpînirea din anul 1564, auzînd pașii, urmele lui Soliman, cu oastea supt Ghiur să pusă. Soliman luo Arșanu, lîngă Șicloș, unde doo zile zăcu, apoi cu 100 de mii de călăreți, afară din ianiceări și Asan pedestrașii de la Șibot, Zemlic, începură cetatea a bate. Apa li-o abătură, eruga o săcară, cetatea o bombârdea. Aci Soliman, bătrîn, picioarele pleziruite, de slăbiciuni ajuns, au murit. Însă Mehmet pașa ascunsă, vrînd a să întoarce. Ci eșînd acuma Nicola Zrinii cu 600 asupra turcilor, pre el o bombă turcească îl omori și dintr-ai săi numai 4 înși au scăpat. Capul lui Zrinii în prăjină l-au înțăpat. Anul 1566, bătaia fu aci, în august și în septemvrie.

¹⁵⁶⁶ Sultanul nou, Selim, urmă, carele cu împăratul Austrii, craiul unguresc, pre 8 ani pace făcură, însă și el de disenterie (: urdinareă-cursură), anul 1574, au murit și-i urmă Amurat III. Însă și bunul împărat și craiul Maximilian I, anul 1576, din lume să mută. Căruia urmă fiu-său, Rudolf împărat. //

f. 67 v. În Volahia, Alexandru vodă, fiiu Mircii vodă, iară în Moldova, ¹⁵⁶⁹ Bogdan vodă IV, fiiu lui Alexandru vodă. 1570, în Moldova, Ioan Tiranu vodă. 1576, Moldova, Pătru VI Șchiopul, fiiul Mircii vodă.

1577, Volahia, Mihnea, fiiul Mihnii vodă cel Rău fu.

¹⁵⁷⁰ Craiul Ioan II Sigmund după moarte lăsă a-i urma Gaspar Boticai, însă domnii Ardealului pre Stefan Batori de Somlio pusără, căruia și pașa Lipovii, cu o sumă de ianiceări îi ajută la scamn. Și sultanu Selim, cum pre Batori, așa și pre craiul Maximilian, îi întări, apoi muri.

¹⁵⁷⁴ Turcii bătînd pre persi-gheorghieni, în Moldova ajunsără, Selim sultanu poruncînd lui vodă familiile mari a se pierde. Un Dimitrie cu nasu semnat, tăiat de serbi, trimis de Stefan Tomșa a scăpa în Moldova la vodă Pătru Mircea, ca să-l omoară. Ci spunîndu-să acel Dimitrie că-i neam de băsărabă vechi, de vițe domnească, rumân, vodă îi zisă : „Fiindcă Stefan Nemanian Decianu au fost ginere strămoșu-meu, lui Vlaicu vodă Băsărabă“, Mircea îl ertă și la locul Brîncoveăni pămînt de-a viețui îi deăte, apoi în mănăstirea Rîmnic s-au călugărit.

Despre Valahia. De craiul Jigmon, turci, persi. Împăratul Rudolf luund firstii Volahii cu sine, Jigmon first udi, ci turcu îl apăra. Însă el cu împăratul, craiul cu voevodii rumânești pre turci la Sofia bătură. Logoju, Sebeșu ban Ștefan ținea. Voevodii Jigmon, Aaron cu Mihai în Ardeal pre turci bătfnd, Jigmon luo Lipova. El Ardealu deăte împăratului în schimb. Să dusă, ci iar veni. Gheorghe Brancovici la Aaron vodă, iar al Volahii, Mihai, ca mai mare voevod împărătesc pre Sinan pașa bătfnd, așa în Ardeal pre arhiepiscopul Andrei omori, dar și pre el ucisără. Jigmon a 3 – oară first veni, apoi iar să dusă la împăratul în Praga. De altele ce fură în Banat, în Ardeal. Cu Radu vodă în Ardeal. Turcii în Eștraih, Ștaermarc robi duc. Stefan Bocicai, turcesc crai Ardealului, reăle face.

Craiul Rudolf II, văzind că turcii să lățasc și sultan Selim, după 1570 moartea lui, Amurat III, asupră-i să rădică, greu îi fu.

Pre Stefan Batori îl chieamară poleăcii crai. Făcind pre fiu-său Cristof first Ardealului, să dusă. Lui Criștof urmă Jigmund. Acești doi firsti fură cu turcii legătuiți, lor tribut, plecați, ca Zapolia și fiu-său, pre carii Poarta (: turcii) îi sprijinea, îi apăra, pre unguri bătea și-i despărțea. Acum, macar că Jigmund și el tributul Ardealului întreg la Țarigrad trimisă, marele vezir Senan Ardealu și pre Jigmund ocări, zicindu-le sclavi-cîni, și prin solu Ardealului, Gheorghie Cavazdi, îi porunci 50 de mii de sulite și alte arme și unealte pentru oastea otomanicească, ce vine, și bucate, lucrători, argați, toate acestea gata, cu oamenii, la Dunăre de-a treăce să fie.

Sigmund sau Jigmund amărit să supără și căută alt plan a face, adecă el să legătui cu voivozii rumânești, Mihail al Volahii și Aaron al Moldovei, ce erau destul de încărcăți cu tirănia turcescă, care, prin Stefan Bocicai, întăriră așa ca și ofenziv și defenziv cu țările a fi. Așijderea și cu împăratul Rudolf să stea. Și așa, Ardealu cu țările sale mare // 1. 00 prințipat să făcu. Și de n-ar rămănea de Jigmund fii, țările la coroana ungurească să rămie. Cu careă, împăratul Rudolf deăte acestui prinți, Jigmund, raihsfirstentum și pre fata erthertogului Carl, pre Maria Cristina, femeae.

Acuma Jigmund avea grijă în Banat de Logoși și Caransebeș, care le deăte lui Ștefan Bocicai, și întări. Așa făcură și firstii-voevozii rumânești, toate cu rinduială întăriră. Acu muri Amurat III și Mahamet III urmă, carele gindul tătini-său luo. Cu mare armee, mulțime de tătari supt comanda lui Ferhat trimeasă, însă gindul ce-l avuseăse nu fu, căci țările rumânești, Volahia, Moldova cu Ardealu îl opriră. Marele vezir Sinan pre Sigmund ocărind, întrebă ce face. Să se lasă jos. Însă răspunsu îi deăte că batae o să fie. Mahomet porunci cu mare oaste pre rebelanți a-i bate și ajunsără în Țara Rumânească, Țirgoviștea, Bucureștii luară și cu pălăsați Bucureștii îngrădiră, întăriră. Însă Jigmund Batori, cu 25.000, oaste bună din Ardeal aducind, pre turci bătu și Sinan preste Dunăre scăpă, la Țarigrad să dusă. Și aceasta-i intrezant, că Mihai vodă întii, știind că o trupă mare de tatar de la Vestprin, din Țara Ungurească,

pe apă în jos vine și la Orșava ajung, el în rastlag (: zi de odihnă) îi întilni și macar că să apărară, așa-i bătu, cât puțin scăpară. Batae mare, până noaptea au ținut. Mihai vodă aci, ca să nu să înbeate oamenii săi, mult vin au vărsat, oastea sa o țină. Mine zi, cu mari dobînzi de la Orșava să dusă. Curînd, alergînd, luo Giurgiovu și Nicopolu, mult căpătînd. Sate cu turci ardea. De-aci, preste muntele Emu, la orașu Sofia ajungînd, unde un transport turcesc cu bani căpătă, halt făcură și îndărăt în țară să dusără.

f. 68 v. Albert Kirali, ardelean, ce venisă în Moldova, ca Ierimii Moghila, ce fu după Aron vodă, a-i ajuta, carele cu Ierimia la Silistra pre veziru Ferhat bătură, steagu mare, veârde de la otomani cu altele luară. Și Gheorghie Barbelu de altă parte norocos, că avînd Sigmund lucru cu turcii cei din Țara Ungurească, lui îi // dase comanda; așa, Gheorghie luo castelu de la turci și la Faget bătu pre ianicerii pașii, pre Soliman de la Timișoara cu Lipova bătu și nu numai că pre beiu Lipovii biruind și luînd-o, ce și preste Murăș, Ceanadu, Aradu, Vilagoșu, Ieno, Pancota luo.

Cu așa noroc, firștu Sigmund veâsel la Praga să dusă, ca acolo cu împăratul Rudolf pentru ajutoriu să vorbească și de operațioane plan să facă. Ducîndu-să el în sus, românii districtelor Logoj și Sebeș, vorbiți, să dusără pîn la Timișoara, unde 800 de turci, ce plecasă către Buda, îi sparsără și-i prădară. Jigmund auzînd grăbi și îndărăt veni și cum ajunsă în Ardeal, scrisă land-tag (: sobor) la Colosvar a să aduna, să se vorbească Lipova a o întări, Ierimii vodă din Moldova a-i ajuta, pre Hasan, pașa Beligradului, ce avea și Timișoara, a-l opri.

Stefan Bocicai, banul Logojului și al Caransebeșului, căpătă poruncă Oradia a o apăra.

1596 Firștu Jigmond plecă la Lipova cu bună oaste și o află de turci de 14 zile încinsă, bătînd-o. Turcii fugiră. El să dusă la Timișoară, în 3 iunie. Oastea în 3 trupe o despărți, un corp deâte lui Gașpar Corni, către mezu-noptii, alt corp lui Albert Rați cu Stefan Tolde, cătră apus, iar al 3-lea corp, însuși el, Jigmund, îl țină, ca de-ar trimite pașa de la Beligrad ajutoriu, să sprijoană; care și ajunsără, 16.000 de tatar, 5.000 de ianiceri cu spahii, ci Jigmond îi bătu și fugiră, carii vro 10.000 pierdură.

f. 69 De ceăste mai sus arătate așa au fost: Jigmund Batori, firșt (: voevod) Ardealului, trimisă soli la firștu Aaron al Moldovii și la firștu Mihai a Volahii, ca ei de legătuiala lor cu turcii să se lapede, că el să lapadă, și ca ei toți, într-un gînd cu împăratul chiesariu, asupra turcilor să se scoale, că chiesariu bani, arme a da făgăduiaște. Și Jigmund din Ardeal pre voevodul Gheorghie Barbil cu oaste la Caransebeș il trimisă, carele luo Babociu și Verșetu de // la turci. Turcii din Țara Ungurească, Arad, Logoj, Făget în Ardeal intrară, în Dobra robiră, arsără. Jigmund Lipova luo.

Sinan pașa, ce bătusă în Azia, ceru de la sultanu Mehmet și de la ulemaler (: cabinet) conferenție, ca pre rebelanții Ardealului să-i așaze și ca Țara Românească, Moldova și Ardealu să le subpună.

1599 În Valahia, Mihnea vodă. 1590, Stefan vodă Surdu.

1591 Alexandru; în zilele lui, sultan Murat în țară veni.

În Moldova, Aaron cel Rău, ce deăde domnia lui Alexandru, și el, viînd la împăratul Ferdinand, penzion au căpătat. Apoi Aaron tij, iarăși.

În Vlahia, Mihai vodă, carele și în Ardeal cu Țara Birsăi stăpini. 1593

În Moldova, Ierimia Moghila; 1607, Moldova, Simeon Moghila; 1595
1609, Costantin Moghila; 1610, Stefan Tomșa; 1615, doamna Ierimii
vodă, cu fiu-său Bogdan, Moldova.

1611, Vlahia, Șerban, nepot lui Băsărabă vodă; 1615, în Țară,
Radu, fiu Mihniei; 1619, în Țară, Gavriil vodă; 1616, Moldova, Radu
vodă cel Mare; 1618, Moldova, Gavriil Moghila.

Sinan pașa moaștele sfintului Savva serbesc din mănăstirea Mile-
șevii ducându-le în Beligrad, în foc le arsă.

Gheorghie II Brancovici, frate mai mic a lui Dimitrie, și cu doamna
Rocsanda a lui Alexandru vodă, neam. Gheorghe aci în Moldova la firștu
Aron vodă carte și limbi au învățat în curte și boerie de posteălnic îi
deăte. Atuncea domnu Aron vodă era cu Jigmond al Ardealului și cu
Mihai vodă al Valahiei firști vorbiți, anul 1595, asupra altora a să
<rădica>, a fi. Aron vodă pre Gheorghie cu scrisoare la Jigmond îl
mînă, unde Gheorghie de Servia s-au văitat, c-au perdut tot. Jigmond
i-au făgăduit la Șiria, pi la Arad, Ceanad a să duce, pe unde ducindu-să,
cu serbi, familii, s-au așezat.

Împăratul, craiul Ungarii, după făgăduința cu Mihai vodă a Țării,
cu Jigmond al Ardealului și cu Aaron al Moldovii, firștii, Mihai, adunin-
du-și oaste din Țară și Moldova, rumâni, apoi serbi, bugari și ruși, 18.000,
cu plată, iară ardeleăni, români, unguri, 10.000; cu ungurii au fost Albert
Kiralî. Însă Mihai vodă mai marele firșt al oștii, comandant, toate înță-
lept // le rindui. f. 69 v.

Marele vizir Sinan pașa, luund Flocea, Vlașa, Rușii, trăgea la Brăila
și la Silistra, avînd în oaste pingă turci și bugari și sirbi. Sinan trimisă
pre scopitul Ahmet pașa cu oastea nainte, pre carele Mihai îl bătu și-l
sparsă. Pașa scăpă și apa Dunării pre gheață o trecu și cu oastea în Țara
Bugărească fugi. Mihai vodă trecînd, luo Sviștofu, Oraova. Și nu numai
că oameni, ce și femei să sculasă. Turcii de prin țări cătră Marea Neagră,
la Chilia fugea. Muerile turcești, suduindu-și copiii, li să lăuda și-i spăi-
mînta zicîndu-le: „Susa, Mihai beg gheiler (: taci, Mihai begu vine)“.
Mihai vodă, dînd comanda lui Albert Kiralî și altora, el acasă să dusă,
iară aceștia mari corajii făcură. Însă nu lung, căci, anul 1596, Sinan veziru 1586
cu 100 de mii sosind, pod preste Dunăre pusă, în Volahia trecu, Bucureștii,
Tîrgoviștea și altele călcă. Acu bulile, cadinile de-și spăria copiii: „Susa,
Mihai beg diiler“, să întoarsă, că Sinan pașa pre Mihai îl căuta. Carele
în Cetatea lui Negru vodă, cu soțiile sale îl așteptau, avînd el aci, supt
poala muntelui, o baltă mare, tinoasă dinainte-și. Sinan le veni asupră, aci
pod făcu, să lovără și Sinan fu bătut. Români podu spărseăse, el cu calu
în tină întrînd, căzînd, rău vătămat l-au scos și l-au scăpat.

Gheorghie Brancovici, fiind cu familia în Vilagoși, muri, avînd un
fecior, Avraam.

După Mihai vodă au fost Șerban, apoi Radul, fiu Mihniei. Carele
mari corajii în partea împăratului, craiului, asupra vrăjmașilor făcu, că
el 150 de steaguri turcești împăratului la Praga au trimis.

Gheorghie Barbil, generalul lui Jigmond, avînd Lipova, o întări.
Soliman, pașa Timișorii, veni, o bătu, dar n-o putu lua. Auzînd că Jig-

mund pri la Deva din Ardeal vine, Barbil vrea să ceărce cu Timișoara, ci oastea turcească, cu tătar și hanu tătărăsc, de la Beligrad încoaci au trecut. Barbil pre turci întră Panciova și Timișoara îi sprijoni și îi fugări.

f. 70 Sultanu porunci ca pașa Ghiafar de la Buda, cu 40.000, să vină // la Timișoara să o scoată, pre Jigmond în Ardeal să-l închidă, acolo să-l bată, țara să o ia. Și iată, 350 de mii de turci, cu tătar, ce-i ducea veziru Ibrahim și Țicala, cit mai curînd venea, ca toată Țara Ungurească să o ia și în Estraih, pân la Beci să meargă.

Sigmund fiind 40 de zile la Timișoara, lui papa o sabie sfințită și o pălărie îi cinsti. Însă Timișoara, tare. El n-avea bucate, nici artilerie, nici munițion și vești într-una de turci venea că-i vin din dos și n-o putea scăpa ; și o lăsă de nu-l simțiră și pi la Lipova trecu Murășu, unde, cu arma înpărâtească să înpreună, pre careă erțherțogul Maximilian o ducea. Și sultanul Mahomet pre aci socotea a treăce, pi la Erlau, care-l luasă turcii. Jigmond în doo locuri bātu și sparsă turcii, așa cit sultanu cu veziru pri la Titel îndărăt la Țarigrad să dusără. Iară Ghiafar și vestitul Țigala pașa în Țara Ungurească stăpînea și bătea.

1598 Sigmund să lăsă de Ardeal, adecă deăte prințipatul tot înpăratului Rudolf cu cărți și căpătă alt prințipat în Slezia, Opeln, cu altele încă și să făcea de veăste ; însă călcă, că să căii, scrisă înpăratului pricina și neașteptînd răspunsu înpăratului, furiși, în țoale reăle în Ardeal venind, iară stăpîni, anul 1599. Și făcînd cu înpăratul altă dogmeală, alte provinții în Bohemia îi diete. Ci chiemîndu-l pre el Polonia, lăsă prințipatul Ardealului frățini-său arhiepiscopul, cardinalului Andrei ; și Ardealul îi jură credința. Și cu solu trimisă la sultanu să știe că-i el voevod. Carele cu steagu, sabia, buzduganu îl întări.

Mihai vodă al Volahii, pre Jigmond minios, turbat, aprins, cu iuțime, căci în gilceavă cu turcii l-au băgat și nu i-au ajutat, el întrînd cu oastea în Ardeal, arde, tae, prade face, pre unguri, secleri, pân la Brașou, apoi pân la Sibii. Cardinalu Andrei cu oastea îl întilni, ci Mihai îl bātu, apoi încă într-o bătae îl bātu ; așa măria sa sfîntul părinte pieri. //

f. 70 v. Jigmont din Polonia iară voevod în Ardeal, a 3-a oară veni, căută
1601 ca cu oaste turcească pre firștu Mihai vodă din Ardeal a-l scoate, însă el cu mare nevoe și primejdie, bătut, abea la leăși au scăpat. Căci și Gheorghie Basta firșt cu oastea înpărâtească aci veni. Acuma Jigmond a 3-a oară să lăsă de prințipatul Ardealului și, ertîndu-l înpăratul Rudolf, să dusă la înpăratu în Praga, unde au fost. Și au murit.

Mihai vodă rădică oastea sa din Ardeal și acas o trimisă. Acuma ce pricină, ce întimplare, cum au fost, nu să știe, destul că pre Mihai vodă Gheorghie Basta, iar vodă al Ardealului, l-au tăiat. Unii zic că el au vrut a fi firșt Volahii și Ardealului, care sultanu Mahomed o făgăduia, careă prin Betegi, pașa Timișorii, să lucra. Acest pașă, îndată după moartea lui Mihai vodă, pre un Moisi Sechel îl luo supt aripa și apă-rarea înpărătii lor a fi, dar nu supt unguri, pe armă totdeauna a fi. Careă acel Moisi știa a căuta și la sine a trage și-și află ajutoriu pre Albert Magnus, Gabriel Betlen și Franț Redai, carii oaste adunară ci pre ei ghegeneralul înpărătesc, Gheorghie Basta la Vaizenburg (: Bălgrad) îi

bătu. Moisi, ce comandirua, temîndu-să, își luo familia și veni cătră Timișoara și înștiință pre domnul său, sultanu. Porunca sultanului Beteji pașa Timișorii căpătă, ca pre Moisi în prințipat a-l întări și în Ardeal să-l petreacă și să-l apere. Pașa oaste avea turci, tătar, unguri, secleri. Ei luară Caransebeșu și Logoju, unde Moisi pusă ban pre Petru Uzar și el la Ardeal trecu.

Acu ghegeneralu înpărătesc Gheorghie Basta să tocni cu Radu vodă, ce era următoriu după Mihai vodă, că să fie supt apărarea înpăratului. Carele îndată, pre cuvîntul Bastii, arma rădică, cu oastea sa Ardealu lovi. Însă ghegeneralu înpărătesc fiind slab, Colosvaru lăsă și într-un castel, pe apa Zamos, au intrat. Vrăjmașii luară Vaisburgu, unde pre Gavril Betlen lăsară cu mare divizion a sta, ca pre ghegeneral Basta să-l prindă, ci nu putură. Să//dusără cătră Brașov în lagher, în 20 august 1603, unde pre ei în lagheru mare Radu vodă aspru lovindu-i și ei apărîndu-să ii birui și împrăștiindu-i, lagheru (: zăcătoarea) le luo. Beteji pașa cu turci, tătar, ce putu, necăutînd ce pierdu, cu fuga scăpă. Moisi pieri, 4.000 de morți aci lăsînd ; mulți robi prinsă, multe steaguri luo, cit Radu vodă 150 de steaguri de-ale vrăjmașilor, ca seămne de biruință înpăratului la Praga le trimisă. Pașa Betegi cu multă nevoe la Timișoara ajunsă. Acu înpăratul putea subpune Ardealu, însă iarăși, anul 1604, murind sultanu Mahomet III, Ahmet I urmîndu-i, de nou în Ardeal rebelanți să făcură, Gabriel Betlen și Stefan Bocicai. Betlen însuși să supusă lui Bocicai, însă, rară întîmplare, prietin cuminte, bun, credincos socotitoriu a avea ! Nu numai în Ardeal căuta, ci veni în Bănatul Timișorii, luo Caransebeș, Lugoju, unde fuseăse Stefan ban. Să vorbi cu Betegi pașa, rugă de ajutoriu și căpătă, știind pașa că divanul pre el, pentru pierderea Brașăului e mînios, să vază doară iarăși l-ar lua și creditu pierdut iar să-l capete. Betegi adună turci, tătar și cu cei de la Logoju, Caransebeș și a lui Betlen curînd să înpreună. Turcu gîndea și grăbea preste Făget întru ajutoriu lui Bocicai a meărge, însă simțînd Ludvig Racoți și Hainrih Dampier, comandanții Lipovii, ce gîndesc, rădicîndu-și oastea, pre turcii, tătari lui Betegi noaptea făr de veaste, în somn, îi lovi, Beteji la Timișoara în cămașă scăpă. Așa și alții prin fagii Făgetului scăpa, iară biruitorii lagheru le luară. Și acum Bocicai, vâzîndu-să în primejdie, îi căută de la sultanu Ahmet scăpare a-și ceăre, căruia trimisă 100 de mii de galbini, ca lui trupă regulată, călare și pedeastră a-i da. Și așa, lui mulți tătar, artilerie, munițion rîndui, iară puterea prințipatului Ardealului naintea unui ceauș trimis, la Mejesîn cu land-tag încheiară, ca pre anul 1605 oaste a rădica careă Stefan asupra înpăratului, spre dobînda sultanului, să rîndui a fi. El bătînd pe Gheorghe Basta, de la Edelin trupă adună, întră în Estraih și în Ștaermarc și multe reăle pricinui, că // robi 80.000 de suflete, la Țarigrad au dus, ca vite mîinindu-i. Care număr n-ar fi fost atîta, însă niște haiduci unguri prinzînd neămții îi vindea turcilor și-i ducea, necăutînd, părinți, frați, surori da. Bocicai făcea corajii. El întorcîndu-să din Ștaermarc la Buda, comandantul turcesc pre el nu numai că în prințipatul Ardealului îl întări, ce și craiu unguresc îl rădică și cu o coroană în cap îl așeză, cu careă coroană să se fie coronat vrodată și să se fie slujit despoții Trachiei. Turcii mai luară locuri în Țara Ungurească, necăutînd legătura cu Bocicai.

Sultanu Ahmet ceăre pace. Bocicai să lasă firșt a fi, apoi Ardealu dă împăratului, careă ministrii împărătești cu turcești aici în Halmăji adunați, încheiară. Împăratul Rudolf deăte frățini-său Matheas II, craiu Ungarii cu Ardealu, ci ungurii cu turcii pun alți firști. De următorii împărați, crai, păn la marele Leopold. De vovezii românești. De Brancovici la Șiria, cu episcop, preoți în Ianopol ; Solomon, Sava, cu haiduci, militari începură. Turcii iau Aradu, ei fug în Ardeal, unde firșt crai Gheorghe Racoți, prin arhiepiscopu Simeon Stefan cărți rumânești tipăriră. Despre 3 Racoți, de Redei, Abafi, Bocicai, Kemini, Apafi, ce deăteră tribut turcilor. De Hali, pașa Timișorii. Împăratul crai Leopold cu sultanul Mahomet pun 20 ani pace, că avea cu protestante legi lucru. Turcu ceăre Raabu ; împăratul nedind, iar armășia fu.

Acu turcii avind alte rebelii în Persia, Natolia, turcu căută cu împăratul pace a face. Bocicai să lepădă de titula crăiei ungurești și rămine firșt Ardealului, cu așa legătuială, că de n-ar răminea de el moștenitori, așa împăratului și următorilor săi să le fie, după tractatul cel mai de demult încheiat. Și pace făcură, careă ministrii împărătești cu solul turcesc aicea în Halmăji, în august 1606, încheiară. Ce puncte au fost lăsate, numai pricinile, că atunci Rudolf Ungaria frățini-său Mateas II o deăte și erțherțogu avea trupa împărătească, în Hungaria comandiruia și corajii făcea, iară mai virtos acuma, ca craiu, să trudea și toți socotea că o fi bine, pace și odihnă va urma.

Și fiindcă Bocicai în octomvrie de prințipat să lăsă și magnații, ștendele, domnii, în februarie 1608, pre Sigmund Racoți în locul lui il aleăsără și vrind pacea făcută a o călca, fiindcă Racoți insigniile firștești (: de voveodie) din mîinile lui Mustafa Chiuperli, căruia Ahmet îi poruncisă, le priimi, craiul Mateas luo Ardealu cu țările lui și prin trimisul sol Negroni divanului în Constantinopol dreptul său arătă, cum cu Bocicai întărisă. De unde răspunsără că Bocicai firstentumu (: voveozia) nu o poate da, că n-au fost a lui, ci de la Innalta Poartă lui numai încredințat i-au fost. Negroni în deșărt una, alta mai arătă, după tractate, înșă turcii alt gînd // avea. Și acest proțes mai mulți ani să trasă.

Racoți murind, îi urmă Gabriel Batori, pre carele Poarta îl întări ; ci iarăși, anul 1613, în Oradia Mare muri. Că turcii cu arma Ardealu luasă și acolo ședea. Acum căpătă Gabriel Betlen, carele turcilor Lipova și Ienova le deăte. La acest schimb, căuta Mateas a să văita asupra Porții și-i căută cu arma a să rădica, înșă statul, ce atita pățisă, ceva odihnă căuta și înțăleptului first îi căuta încă cetăți a mai da. Și așa, 1617, și pace pre 20 de ani lungă făcu.

Pre Betegi pașa din Timișoara il scoasără. Turcii Lipova, Iena le avea. Districtu Logojului, a Caransebeșului, cu sila neagră să mai ținea și banu lor, Paul Magnus, încă mai sta. Ahmet, anul 1617, muri. Unii turci spre următori căuta ce lucră. Știl-standu întră sultanul și craiul Mateas cu 20 de ani și mai mulți, păn la anul 1660 trecură. În careă vreme Ferdinand II și al III-lea în tronul unguresc urmasă, carii ei amîndoi și împărați, crai fură. Și cel din urmă iaste tatăl al marelui Leopold, carele în anul 1657 începu a împărăți.

În Vlahia, după Gavriil și după Radu vodă, Mihnea vodă urmă, apoi Alexandru vodă. Tătari intrînd, prăzi în Țara Rumânească pînă la apa Oltu făcură. Anul 1630, în Moldova, Alexandru Iliș, Alexandru V, fiu Radului fu. 1633, în Volahia, Matei Băsărabă, carele nu numai beseărîci, mănăstiri, ce și tipografii de cărți rădică. În Moldova, Moisei, Alexandru, apoi Gașpar italianu fuseăse, 1619, vodă. Miron Barnovschi, 1630, Alexandru V; Moldova, Miron; 1634, Moldova, Vasile; Stefan, Dumitrașcu fură.

Într-acești timpi, Avraam, feciorul lui Gheorghie Brancovici din Siria, ce avea feciori: Moysi, Gheorghie și Daniil; Moisi avînd fecior Solomon. Și murînd femeia lui Moysi, el episcop să făcu, anume Matei. Solomon urmînd, să preoți și în locul tătîni-său episcop să făcu. Acesta-i întiiul arhiepiscop în Ianopol, ce au fost annumit Savva, anul 1636. Eparhia lui, feciorii, supt împăratu chesariu ca volunteări, haiduci și slujii începusă. Ci viînd la Arad puterea turcească, mitropolia Ianovii în Ardeal, la Bălgrad, // cu toți ai familiei s-au mutat. În Ianopol Matei episcopie rădicasă. După mutarea mitropolii de la Ienova în Ardeal, apoi în urmă arhiepiscopia, mitropolia, în Carloveți, supt stăpînirea crăiei ungurești s-au rădicat, careă de-atuncea stă și pînă astăzi, prin arhiepiscopul, mitropolitul Stefan Stratimirovici să păstoreăște și a Ienovii o ține, ce să zice a Aradului. Iară în Ardeal, cu schimbările prințipatului în crăii și reformațiile credinții, clerul bisericii rumânești multe, mari greotăți au purtat și au răbdat, deănpună cu arhiepiscopul Savva, pre carele unii îl siluia de-a uni, iară alții sta de-a se reforma cu calvinii. Fiîndcă preoții rumânești dijma în persoană parohilor latinești o ducea, ei înși lor robote făcea, fiecare popă rumânesc însuși cu caru său le slujia.

— [1636. Români, cite vro carte rea, la Boșidar veniți, o căpăta. Români, moldoveăni Chievu Rosii, ardeleăni Lvovu-Lember în Galiția, aproape avînd, cărți, slove cumpărare, tipăriră. Ce cumpărau în alte țări sîrbilor vindeau; și mănăstiri, bisărîci zidea]. —

În predosloviia unei psaltiri rumânești din limba jidovească, cu porunca lui Gheorghie Racoți, ce-au fost calvin, filmăcită, așa zice: cu Simeon Stefan, mitropolitul din scaunul Belgradului, pre cum și Noul Testament, din anul 1648, tipărite sînt, carii Savvii au următ, zicînd că Savva puncturile unirii le-au iscălit, ca preoțimea să o mai ușureăze sau să o mîntuiască. Într-acea predoslovie să dă titula domnului așa: *Cinstitului și luminatului cu creștinătate, milostivului Gheorghie Racoți, din mila lui Dumnezeu, craiul Ardealului, domnului părților Țării Ungurești și șpanului săcuilor ș.a.* Și zic că acesta așa făcînd cărți rumânești, să leăpede ceăle slovenești și că au vrut pre rumâni calvini a-i face. Și carii s-au făcut, aceia sînt acuma unguri.

Pre atuncea dascali, pastori din sus în Ardeal veneau, aci rumâneăște ei învăța a ceti, apoi pre rumâni ungureăște îi învăța, la beseărîcă îi ducea, în bisericile ce le luară de la clerul rumânesc. Unde l-iu ziceau toți bine rumâneăște *Tatăl nostru* tot și toată această rugăciune rumânească: *Cela ce în toată vremea și în tot ceasul*, în beseărîcile ungurești ale Ardealului și pînă în anul 1744, la preoția tătîni-meu; carele și în școală la ei și în beserică cu ei împreună au fost, în Hațeg.

Iară asupraclile clerului rumănesc din Ardeal au fost pre vremea prințipilor Gabriel Betlehen, anul 1619 și a acestui Gheorghie Racoți, 1648, și iar Gheorghie II // Racoți. Mitropoliții naintea Savvii și după 1651 dînsul ce-au pățit, adecă Ghenadie, Dositei, Simeon Stefan ; cu Savva și frate-său mai mic, Gheorghie Brancovici despotu, carele despre toate întimplările au scris, ce au fost la Ardeal, în Vinții de Jos, de unde cu doi nepoți tineri, Ioan și Savva, au șezut în Hațeg, de-aci preste muntele Vulcanu în Țară, în Craiova, la banu Radu Nestorel, apoi în București, la Șerban vodă Cantacuzino. Savva mitropolitul, pe vremea lui Mihai Abafi și a bunului Șerban vodă muri. Aci Savva pre Gheorghie în școale îl lămurisă și fiindcă Mihai Abafi, după legătuială, în toți anii sultanului turcesc tributu (:haraciu) Ardealului la Țarigrad trimita, Savva pre firstu ar fi rugat ca și pre frate-său Gheorghie cu alții de-a vedea să-l trimită.

1654 În Volahia, vodă Costantin, fiiu lui Șerban vodă, iară Moldova, Ștefan Gheorghie, fiiu lui Dumitrașcu vodă. 1558, în Vlahia Mihnea vodă ; 1660, Ghica vodă ; 1661, Vlahia, Grigore vodă ; 1665, Vlahia, Radu vodă, fiiu lui Leon vodă ; 1658, Moldova Gheorghie Ghica, capichehaia lui Vasilie.

Veziru Ahmet pașa Chiuperli de la Beligradu Servii, iară Ali pașa seraschiru Oradia Mare luasă. Mihail Abafi al Ardealului, cu oastea sa, la Timișoara pre veziru aștepta. Ajungînd aci, la pașa, și solii Ardealului îi află, pre carii la Beligrad îi dusă. Sosind veziru, aci îi opri, până n-or aduce tot haraciu Ardealului, căci numai 50 de mii de taleri aduseăse. Așa veziru Ahmet pașa cu seriascheru Ali pașa, cu arma, la Oseacă să dusără. Ajungînd dar tot haraciul Ardealului la veziru, el pre solii Ardealului în trei părți îi despărți : unii la veziru, unii acasă, iară pre alții, întră carii și Gheorghie Brancovici era, cu haraciu împăratului la Adrianopol îi trimisă, cu care și pre capegii-bașa îl trimisă. Însă o anecdotă zice că veziru la vro doo rînduri de soli cu haraciu, întrăbîndu-i, au zis : „Că ci voi, ungunii, barbele răzînd le ocăriți ? Că ci voi turcilor ziceți pogani ?“ Neputînd a-i răspunde, i-ar fi tăiat. Abafi văzînd că trimișii săi 1654 unguni // nici un semn nu vine, socotindu-să, cu haraciu rumâni au trimis, întră carii și zisul Gheorghie ar fi fost. Turcii, luîndu-le banii, iară de barbe și de pogani le-au înputat ; ci le-ar fi răspuns că nu barba face pre om, ci omul de omenie face barba sa cinstită și sfîntă. Alta, de pagani ; „Aceăia noi nu zicem turcilor, știindu-i în dumnezeiasca leăge întăriți, ce numai celor făr de Dumnezeu, făr de leăge, pogani zicem“. Care bun răspuns a rumânilor le plăcu, îi cinsti și cu banii de haraci la Adrianopol îi trimisă.

1663 Veziru, ajungînd la Buda, cercă Uivaru a-l lua. După aceăia, la Adrianopol muri. Solu Ardealului, Gheorghie Brancovici, fu de Abafi rezident la curte numit, vorbind ungunăște ca rumănește, latinește, încă și nemțește ; în Ardeal și în Volahia învățasă. Acuma îi căuta, pingă grece, turceăște, bugăreăște a învăța, în Edernia șezînd.

Patriarhul Servii, Măcsim I, întorcîndu-să de la Ierusalim, în Țarigrad din tolmăciuzi auzi că împăratu, țesaru Romei, Leopold, chiamă creștini în ajutoriu a-i veni și toate avutele dreptăți a le avea le făgăduiaște și cum că în Drenopol iaste solu Ardealului, Brancovici, de neam serb,

cneaz, patriarhul în Adrianopol la el să duse, să vorbească și cu boiarii soli, ce erau rezidenți la veziru, într-ascuns gândul arătară; și mitropolitul Dositei de aci. Și așa, în zioa de Arhanghel, după liturghie, pre Gheorghie numindu-l despot Servii l-au rădicat. Și aci, la veziru, 3 ani au șezut.

Volahia, Antonie vodă și în Moldova, Duca, a 2-a domnie. 1673, ¹⁶⁶⁹ Stefan Petrineanu; 1674, Dumitrașco Cantacuzeno.

Gheorghie Brancovici îndărăt la Ardeal veni. Cu frate-său, arhi-episcopul, mitropolitul Savva, la Moscva s-or dus, la împăratul Alecsie au fost, unde patriarșii, al Alexandriei, al Antiohii și al Moscvi au slujit liturghia. De-acolo ei doi iară în Ardeal au venit. În Bălgrad, calvinii nu-i răbda. Gheorghie fugi preste munți în Țara Rumânească, la domnu Șerban vodă, anul 1681. Pe atuncea, la curțile domnești a Valahii, a Moldovii și a Ardealului limbile latinească, slovenească și grecească erau. Latinească cu împăratul Austriei, iară de Țarigrad cea grecească la corespondenții să întrebuințea. ¹⁶⁸¹

1683, Moldova, Dumitrași Șerban Cantacuzino din Țarigrad veni, a dooa domnie. //

Împăratul, crai Leopold I. În Ardeal, după Gabriel Betlen, fuseăse ^{f. 74} văduva lui, Catarina de Brandenburg, — [1629] — apoi Stefan Betlen o lună fu, în anul 1630, apoi cei 3 Racoți, firstii. Gheorghie I muri, 1643. Gheorghie II în bătae cu turcii pieri, 1660. Apoi, fu Ardealu pân la 1666 ¹⁶⁶⁰ lipsit. Și așa, națiunul pre Franț Racoți îl chieamă. Acest Franți, anul 1656, începu a stăpîni. Ei toți trei fură de turci întăriți și apărați. Mahomed IV pre Franț Racoți, fiindcă el strică leășilor și cu craiul șvedilor, Carl Gustav să legasă, din domnie îl scoseăse și, 1657, pre Franț Redei numisă, pre carele și națiunul îl priimi. Acest Racoți, cu 10.000 oaste, el cu comandantulu Enovii și al Oradii căutară ajutoriu de la împăratul, ca pre Redei să-l spaima. El pre pașa din Buda, ce avea 15.000 de oameni și-i venea asupra, la Lipova îl bātu. Aceasta Poarta o întărită, cit marele vezir Chiuperli pre Aceaz Bocicai < ! >, anul 1658, prințip Ardealului îl deăte. Fiindcă el în Logoj și Caransebeș era ban, încă și Solnocu, în Ungaria, cu districtele avea, carele și tributulu (: haraciu) îndoit da, făgăduindu-să că va căuta pre Racoți viu sau mort a-l da. Racoți iară ceru de la împăratul ajutoriu. Leopold îl ascultă. El luo Satmare, Sabolcea cu altele. Si așa Racoți de la Tisa, de unde scăpasă, iară la Ardeal veni și toți îl priimiră. Iară Bocicai la Hali, pașa Timișorii, fugi, carele avea poruncă de la sultanu pre Bocicai first în Ardeal a-l întări și pre rebelantulu Racoți a-l prinde sau a-l tăia. Și adevărat că Hali pre Racoți în Cheăia Munții, anul 1660, îl bātu și, în scurt, la Oradie, de plezurile a 2-a bătălii, de la Clauzenburg, ce avu cu pașa Budii, muri. Ci tot otomanii nu putură ușor pre Bocicai a-l întări, căci și națiunul și prietiniul lui Racoți nu-l voia. Și așa, Satmare, ș.a. împăratul le ținea. Hali pașa luo Oradia și să așază. Aci corajii arătă și sultanului cinste făcu și sultanu lui cinste îi trimeasă, un caftan (: toală) cu aur, de mare preți, o sabie minunată, pentru Oradia Mare. Iară și mai să nevoia, ca voia să-i facă. Bocicai pierdu Cluju și 50 de mii de galbini era datoriu a-i da. Porunci // ardeleănilor ca pre el frișt a-l ^{f. 74 v.} întări, iară de nu, ei vor vedea țara lor cu foc și sabie pierind. Careă a lui laudă cu amerințarea țara spăimintă, cit iară viind Bocicai, pe sfatul lui Ioan Chemini, îl omorîră și pre el, anul 1662, first il publișiruiră.

Mahomet mult răbdă și tăcu. Apoi pre Chemini, prin Hali, pașa Timișorii, zisă să-l chieame, ca să-l instaliruiască. Și era să-l omoară ; carea laț Chemini văzu și, în loc de Timișoara, drept la împăratu să dusă, carele căută la Țarigrad a-i ajuta. Sol să dusă ca gîndul vezirului să cerce a-l ispiti. Alt sol la pașa Timișorii trimisă a ispiti și de la amîndoi urmă răspunsu : Chemini să moară ! Și de-i va mai țineă împăratul, țesaru parte, pacea nu stă. Și încă mai cerură ca estraiherii din cetățile Ungarii să iasă, că-s ale Ardealului. Și fiind Leopold depărtat, pacea să strică și, pe ascuns, de arme cît putea să grăbea, de oaste.

Și guvernereu de Satmare, Gotfrid Haister, poruncă căpătă, ca și altele a întări. Graf Rihard von Ștaremberg preste Tisa să înceapă armășia. Pre Montecuculi din Flandern îl chieamară comandant la Comoran. Pașa Hali era în Ardeal cu mare oaste ; ardea, omora. Chemini știind cu cine are bătae, fugi cu oastea sa pe ascuns în Hungaria, în cetatea Hust. Iară iătari cătră Marmurăș, Muhaci, tot pustia, robea și ducea.

Montecuculi la Dunăre veni, deăde oastea lui lui prinț Ludvig de Baden îndărăt și, în august, naintea lui Chemini alergă. Să miră că puțină oaste avea, îl dusă în Ardeal și pre Hali, spărie, carele fugi la Nadiu Bania, la Cluj ajunsă. Aci cu ceva oaste îl lăsă și în Ungaria să întoarsă. Hali iar pierdu frica. El da Ardealu domnilor magnați, care să fie firști, însă nici unul nu vrea să-l ia. Și numi pre Mihail Abafi și bine îl apăra. Chemini vru la Seghesvar a-l lovi, ci el în bătae căzu și călcindu-l caii, îl omoriră. Capul lui în Țarigrad 3 zile înțăpat s-au văzut. Acu Hali pusă pre Apafi și multă oaste îi lăsă și el cu mare triumf ca guvernator în Timișoara să întoarsă.

1663 1663, în Timișoara veni episcopu de la Vaț, Franț Sent-Gheorghie,
1.75 / / cu turcii, la pașa Hali, ce în urmă iar pieri.

1664 Gheneralu Montecuculi la armadie veni, lipsa văzu ; că turcii în Slavonia, în Croația să lătea. El, bărbat înțelept, pre veziru Ahmet, feciorul mortului Chiuperli, îl bātu și vafen-știlștand pe 20 de ani pusără ; împăratul Satmare, Sabolcea căpătă. Însă pacea nu fu 20 de ani, ci terminu să călcă, căci Zrini, Nadajdi, Frangipani, Tatelbah și Franți Racoți, fecior a lui Gheorghie II, rebelie cu el în anul 1676 făcură și Mihail Apafi firșt să pusă. Fiindcă el o solie la Beci trimisă, ca împăratul oastea lui de la cetățile Tisii îndărăt să o tragă, că-i Țara Ardealului. Pre el îl invitasă și-l întărîta Cara Mustafa, ce era după Ahmet Chiuperli mare vizir, cu care rebelantii și Emerih Techeli să însoți ; pre carele pașa din Buda, 1682 anul 1682, firșt de Ungaria îl făcu și el căuta planul turcilor să-l împlinească. Și așa ei luară în Țara Ungurească din jos Cașau, Tocaiul, Sent-Andrei și Cepus.

Împăratul Leopold să găti și cu craiul Poloniei, a leășilor, Ioan Sobieschi, să legătui și-și aleasă gheneralisim a trupei sale pre viteazul de-atuncea herțogu Carl Leopold V de Lotringhen a fi. Și turcii cu mari oști ajungea la Estraih, ca Viena (: Beciu) să-l belagheruiască. Leopold I, împăratul romanilor, craiul unguresc în Beci făcusă cu turcii pace. Însă pașa din Buda nu numai că Țara Ungurească cu greăle și mari dații, harace, biruri, porții o încărcă și o asuprea, ci făcu de pacea o strică, căci el cerea de la împăratul chiesariu, craiul, una, alta. Și macar că împăratul atuncea cu relighia (: legea luterănească) avea lucru și ce cerea turcii nu le deăte, adică pingă Raab a cuprinde.

Sultanu Mahomet IV cu veziru Cara-Mustafa belagherui Beciu ; 8 zile bātu. Împăratul Leopold, prin herțogu Carl Lotring, ghenereal Ștaremberg apără. Apoi sosind neămții, poleăcii, pre turci bătură. În 3 ani, Buda, Seghedinu, Petrovaradinu, Beligradu, Vidinu (: Diiu) le luară și firstii românești împăratului să închinară. Turcu ceru pace, ci necăpătînd-o, el pre franjezi scoală. Curfirstu de Baden de la Dii la Cladova să trage. Aci Gheorghie Brancovici viind îi spusă că are oaste în Țara Rumânească. Pre Gheorghie supt arestă în sus îl trimisă. Patriarhul Arsenie Cearnovici cu norod încoaci trecu. Turcii iau Vidinu, Nișu, Beligradu ; Techeli, Ardealu, ci curfirstu îl bate. Turcii iau Lipova. Firșt de Saxen încinge Timișoara, ci însuși sultanu îl fugări. Ghenereal Veterani pieri. Sultanu prin Logoj, Sebeș, Orșova acas trecu. Înpărăteștii luară Lipova, Logoj, Sebeș și Titeli.

Turcii cu 300 de mii de ostași Beciu încingînd și tare îl bombardiruia. ¹⁶⁸³
 Ei săpară mine pre supt pămînt în cetate de-a întra, pre careă cu șturmu dat vrea să o ia ; așa gîndea. Însă din Beci gheneralu Ștarenberg, vro 8 zile, bine le răspundea și să ținea, păn ce ajunsă craiul Ioan Sobiesc al Po // lonii cu leășii săi și doi curfirsti, al Baierului și al Sacsonii și graf ^{f. 75 v.}
 Valdec cu trupa de raih, într-una cu herțogu din Lotring, carii Beciu, ce-l bătea turcii din 14 iulie 1683, abea acuma, în 2 septemvrie, acei ziși firsti acea oaste turcească o loviră, o bătură și de tot o sparsără și Beciu il scăpară, lagheru turcesc îl luară. Într-altele multe, aflînd o cruce mare de lemn rădicată, scrisă, minune gîndind, că și turcii o au. Ci ducînd-o în cetate, aflară că rumânii, ce-au fost 8.000, cu vodă ajutoriu, au rădicat-o să se închine ; careă încă în țai ghauz stă. Turcii scăpați fugiră, neămții după ei, dindărăt ; luară Parcanu, Gran, iară anul 1684, la Sent-Andrei ¹⁶⁸⁴
 avură lucru. Buda o belagheruiră și, pierzînd aci 20 de mii de oameni, o lăsară. Apoi, 1685, la Gran pe turci îi bătură, Naihaizeln și Eperiașu cu ¹⁶⁸⁵
 șturm luară și iară pe Buda să pusără, careă după trei luni cu destulă patimă rea o luară. Seghedinu, Peciuiu luară. Și armele lui Leopold și ¹⁶⁸⁷
 campaniile în noroc să prefăcură, luund de la turci mai multe plațe în Croația, în Hungaria, de la ei le luară și cu trefu de la Petervardain să încoronă, unde herțogu puterea turcească o stinsă.

Țarigradu să spărie și să schimbă. Cara Mustafa luo ștreangul. Mahomet IV cu rebelie din tron în temniță fu aruncat și Soliman III în tron suit. Și Techeli nu să lăsa, ci tot invita Poarta cu oastea a bate, macar că și partia lui căzusă și stătu, deși Mihail Apafi cu el să însoți, că lui prințipatul, încă 1681, tată său i-l dedeăse și, 1684, lui domnii, magnații Ardealului întărisă. Și Techeli îl înșală și de nas îl purtă, cît el cu 200 aleși ardeleăni și unguri într-o complotă ascunsă să legară, ca pre estraiheri din toate cetățile Ardealului și a Ungarii păn la Tisa să-i scoată, ci să vădi.

Gheneralu Carafa cu o trupă la Ardeal să dusă, ca guberniumul să-l ia. Luo Cluju, Sibiuu, apoi și Lipova, ce-i cheăia Ardealului și a Banatului Timișorii, de la Murăș. Cînd au luat Lipova, o aripă a oștii avu graful Cuidobald Ștaremberg, iar alta, gheneralii Veterani și Picolomini, oa // meni ^{f. 76}
 voinici. Întîia zi căzură zidurile, apoi în trei zile luară gropile cetății și cu

şturm cetatea luară ; 2.000 de oameni şi 3.000 alţii, bărbaţi, femei, robi dusăse la Timişoara. Mari dobinzi în cetate aflară, artilerie, boi mulţi, cai şi 100 de mii de pietri de sare, care în multe mii de galbini să preţuiră. Graf Paţi cu un detaşament (: o bună trupă) luo Logoju, vrînd a cerca şi Caransebeşu, ci toamna ploasă îl împiedică. Aşa ajunsă împăratul partea mai mare a Ardealului a lua şi Banatului friu pusă.

1687 Turcii cerură pace, ci le răspunsă că de vor da toată Ungaria îndărăt şi de vor plăti ei cheltuiialile împăratului Leopold şi de vor da pre rebelu Techeli viu în mină, apoi de pace vom vorbi. Căci acel Techeli ar fi dat turcilor Buda cu alte cetăţi din sus în bataia de la Munhaci. Acu 10 mii de turci pieriră ; apoi, Slavonia luară, la Presburg land-tag să adună şi cu dieta împăratul ţesaru craiu fu.

1687 Leopold I pe prinţu său Iozef I crai Ungarii il coronă. Relighia frai întări.

1688 Electorul, curfirştu din Baer, ca marşal, cu oastea împăratului ajungînd, cetatea Beligradu cu şturm de la turci o luo, după careă firştii Ardealului şi a Țării Rumâneşti împăratului, craiului unguresc să supusără. Turcii iară la Beci cer pace, ci nu capătă, căci marcgrafu de Baden pre turci în Servia, pe apa Resava şi pe Morava îi bătusă, Nişu, Diul-Vidinu luasă şi de n-ajuta franţozii turcilor şi Scoplia o lua. Însă franţuzii în Raih (: Țara Nemţescă) cu rebelii o scorbelea.

În Moldova, 1685, Constantin Cantimir vodă. 1679, Vlahia, Şerban vodă fu. 1689, în Bucureşti vodă Costantin Brîncoveanu, rumănu din urmă, fu. Iară în Moldova, 1676, Antonie Roset ; 1679, Duca a 3-a domnie ; 1685, Constantin Cantimir.

În noemvrie 1687, la land-tagu în Pojun, fiind cei mai mari magnaţi adunaţi, urmarea tronului în casa Austrii a fi moştenitoare să arată şi erţherţogul Iozef, întiiul născut prinţ a lui Leopold, craiu s-au vestit. La așa norocoasă tempi, în Viena imperatul Leopold închee, ca tot Banatul a să lua, ci capetile oştilor zisără Beligradu a-l lua. Însă iarăş cerca Orşava să o ia şi Clisura, Poarta de Fer-Demircapi a lua, Banatul a păzi, în Volahia calea a deşchide.

f. 76 v. Şi rămasă ca Beligradu a-l lua. // Herţogu de Lotring bolnav fiind, herţogu Baierului, Maximilian Emanuil, dusă oastea împăratului, 60 de mii, cîteva reghimente ungureşti şi horvaţi şi alţi nenumăraţi, careă în 26 iulie Sava trecu, 11 august Beligradu fu belagheruit, oraşu şi cetatea luate. Țarigradu auzind, oastea — [a o] — aduna, ca în primăvară a pleca şi iar a le lua. Paşa Timişorii căpătă poruncă cetăţile Banatului toate, mai vîrtos Orşova de-a să apăra a o întări, ci fu tîrziu cu Orşova, căci ghenearu Veterani, ce rămăseăse îndărăt Ardealu a păzi, luînd Segheşvaru, Caransebeşu făr de veăste, iară Orşava cu acord o luasă. Oastea din Beligrad pe apa Moravii în lagher era.

Sultanul Soliman trimeasă pre efendi Zulficar cu tolmaciu Maurocordatu la Beci, ca de pace să tractiruie, ci nu să închee, că sultanu Beligradu îndărăt cerea, făgăduind Sighetu şi Canicea din Croaţia a-i da. Veziru, ca să implă şaş-cameru (: vistiria), porţie, gloabă pe creştini cîte 25 de galbini a plăti aruncă. Ci deăte lui Techeli 20 de mii de taleri ca să facă el împăratului un diverzion. Carele făcu o flotilă mică de şaiche, orăniţă pe apa Dunării şi a Savii. Veziru alergă la Adrianopol, oaste ce

putu adună. Însă în Anadol, Azia Mică, o rebelie să ațîță și-i împiedecă graba lui, cît în Beci planu să putu face.

În iunie-iulie 1689 nici o operație armășască nu să începă, ci în 1689 august abea ghegeneralu Picolomini cu Veterani pod preste Morava făcură, întră Hasan-pașa și Iagodina, ca oastea turcilor, a otomanilor să o păzească, careă era supt seraschiru Areb, la satul Parachin, în ordie, lagher. Veterani avea un corp de călăreți cu sine și bātu unu mare, turcesc, apoi toată tabăra porni, ca pre seraschiru să-l lovească și în 29 august l-au fost biruit întîia dată, la Niș, și îndărăt să trasă. Ci împărăteștii îl ajunsără și a do-oară total îl sparsără.

Ci lipsă de bucate aveau. Auzind că la Sofia, 5 mile de loc aproape, ar fi destule bucate și toți zicea : „Haida să le luom !“ Însă prinț Baden zisă : „Greu a meârge ! De unde cară a lua ? Dar de vor arde ei toată magazina ? Și ce vom face acolo ?“ // Și zisără cu el toți într-una Orșova 1. 77 a întări și în Vidin trupă a pune să stea, ca țarmuru, marginea Dunării a apăra. De s-ar fi păzit de Cladova, de Golumbaț, de Rama și de Semendria și să fie deșchis drum, bucate ar fi căpătat și cătră Sofia ar fi plecat, pre tătari i-ar fi împiedecat și tot Banatul ar fi luat.

Acuma țările rumânești, Valahia, Moldova, nu numai că deăteră tribut, biru și bucate de tot falul, ce lipsea, ce și alte mari ajutorință împărăteștii oști și bune vinter-cvartire deăteră. Apoi și Servia și Sremu deăteră.

Însă acest plan nu era cu știrea împăratului, căci Leopold n-au zis așa a să depărta nainte. Însă iară prinț fon Baden porunci ghegeneralu Haister, ce era în Brașău, să vină în Țara Românească, ghegeneralu Picolomini să fie gubernator în Niș, ghegeneralii Holsat și Straser de pingă Niș ei doi și Ertegovina să o păzească și cu Bosna să nu să împreune. Cel din urmă ducea 2.500 pedestri și atîțea cu cai, apoi haiduchen-reghiment Palfi, cu divizionu de husari și de raiți.

Apoi să pusă prințu în marș cu oastea preste muntele Emu. În 6 august ajunsă la Vidin și cu șturm cetatea o luo, pre toți ianiceării îi tăe. Așa și first Picolomini să purtă ; luo cetatea Pistrina dingă Niș și Caciaca despre Bosna, și muri. În locul lui fu ghegeneralu Veterani și după planu-ș făcea. El scrisă ghegeneralului Straser, ce avea interim-comando, ca nici un acțion să nu înceapă, însă călcă porunca și lovindu-l tătari, îl bătură, cît Veterani abea cu nevoe îi adună.

Într-asa operațioane, iarna ajunsă și efendi, cel ce fuseăse în anul trecut ca sol în Beci, iară la împăratul Leopold de la sultanu cu porunci ajunsă, ca Ardealu, Logoju împăratului a da, însă nu să priimi. De careă sultanu să venină, vinuind pre marele vezir Mustafa Cuprugli, de a-l ucide, ca minia a-și vărsa, carele îi era credincios. Curînd, mare oaste sculă și o flotilă pe Dunăre pusă, ca operațiile de pe Țară a le apăra. Și primăvara să începă.

Veterani, înțelegînd gătirile, veni la Niș și-l înări. Ghegeneralu Haister căută Orșava a o întări, de-a să apăra, săpînd groapă largă, care ghegeneralu Marteli o avea. Haister cu palisadi o împrejură și în insula Ostrovu, din jos, aci aproape, șanțe, gropi aruncară, unde-i acuma cetatea.

Atuncea să dezvăluiră reălele urmări a planului de an, că prințu de Baden // cu alții îl făcusă, că depărtarea de standcvartiru lor îngreoaie 1. 77 v.

inpreunarea oștilor și țara nu putea aduce ceăle de lipse. Apoi, vrăjmașu Techeli, cu mulțime de tătari și husari, în Ardeal întră și tot pustii, spuind că pre el sultanu firșt Ardealului l-au pus și el au venit ca pre ei din tirănia neămților a-i mîntui. Gheneralu Haister, ce-i fu înainte trimis, fu bătut, așa cît căută prințului de Baden a marjelui, pre rebelantu a-l fugări. Norocu fu că Mihail II Apafi, după ce fuseăse rebelant asupra împăratului, cum am zis mai sus, mai bine să socoti, că după ce au căpătat ertare în toată viața credincios rămasă.

Într-aceasta, marele vezir cu oastea mare în marș curînd ajungînd, Vidinu-Diiu, Nișu, Orșova, Semendriia le luo, la Beligrad sosind, îl belagherui. Herțogu de Croi era comandant cetății, gata a să apăra și da, însă artileria vrăjmașului foarte tare jucînd, o bombă din canon căzu într-o mare magazină de prăurie, mare flacăra rădicînd deodată și altele mai mici magazine, case, ziduri, cu înfricoșate cutremure arsă, sparse și fărîmă și turcii îndată pe mai multe locuri intrară. Cei împărătești dinlontru, ca de foc și de sabie a scăpa, cu fuga mîntuire căuta; și însuși ducu de Croi cu gheneral-ștabsofițiri cu vase mici preste Sava scăpară.

Ce dureare avu împăratul la așa reăle vești, să poate socoti! Că atunci aleasă pre erțherțogu său Iozef craiu Romei și că gheneral Staremberg Osecu luo, care ceva pre întristatul monarh îl mai mîngîie. Însă viitoriul an, 1691, mai bine mearsă. Soliman bînd apă reăce, să înecă și muri. Lui urmă frate-său, Ahmet II. Veziru Cuprogli a belagherui Buda venea. Să întîmplă că într-o bătae cu împărăteasca oaste, supt prinț de Baden, la Slancamen fu bătut și pieri. Într-acea vreme și gheneralu Veterani apără Ardealu de asupreala tătarălor, ce erau 15.000. Atunci și baron Boland cu o trupă de raiți, alte 3.000 techelinți, trimiși de la Logoj și Caransebeș, preste munții Țării Rumânești i-au înprăștiat. Techeli în Banat multe reăle au lucrat, așa cît însuși sultanul lui l-au oprit de-a face.

Iară 3 ani următoarele campanii n-au fost așa inimoasă, una că Hali beclirbegu, ce urmă după Cuprogli mare vezir, nici fapta, nici corajia lui nu o // avu. Iară de altă parte, imperatul de bani și oameni lipsă avea, ca ceva mare a cerca, că oaste în Țara Nemțească trimiseăse pentru franțozi.

Feldmarșalu de Baden, ce luasă Vidinu (: Diiu), întoarsă la Cladova, făcu podu preste Dunăre la Cîmpul Severinului, oastea îndărăt a-și treăce.

1680 Gheorghie Brancovici, de neam despot, adunînd un corp de volonteări din Ardeal, Moldova, Volahia, sirbi, bugari, în Țara Românească, în mănăstirea Tismana, aci a se aduna, a sta. Din adunați el luund o parte mică din acea trupă strînsă, de la mănăstire, preste Dunăre, în Cladova trecînd, la feldmarșalu să arătă, de-a căpăta poruncă ce-o face cu trupa sa. Marșalu pre Gheorghie în lagher la opreală îl pusă, de unde supt arestă, prin soldați, pre el [preste Țara Românească, preste munți], anul 1688 octomvrie 29, la Sibii, în Ardeal, la închisoare l-au trimis. — [Voia boiariilor țării, ce-l pîrisă, o împlini]. — Apoi feldmarșalu cu oastea în Țara Românească în cvartire de ernat au trecut și frai-volonteării acasă s-au dus.

1690 Tătari în Moldova, Volahia, Servia intrară.

Patriarhul Arsenie Cearnovici, cu 37.000 de familii din — [Volahia], — Bolgaria, Servia, — [unii] — pân la Buda au ajuns și s-or așezat. Iară el în Sent-Andrei lăcuia, de unde des la Beci să ducea.

Turcii cu tătari luund Diiu, Nișu, Semendria și Beligradu ; rebelantu Techeli în Ardeal pre ghegeneralu Haistler bătându-l, el să așeză. Ci ajungînd marcgrafu Baden, îl sparse. Marcgrafu la Slancamen bătutu turcii, la 25 de mii le-au omorît și marele vezir au pierit. Anul 1691, împărăteștii Oradia Mare au luat-o.

— 1693, în Moldova, Costantin Duca vodă. 1696, Moldova Antonie Cantimir, ș.a.

Împăratu țesaru Beligradu înprejură, ci iară îl lăsă. Ghegeneralu 1693
Caprara la Petrovaradin cu trupa sa în șanțe să îngropasă, (unde-i acuma orașu Novi Sad fraicomunitetu Nai Saț) și turcii nu-l scoasă. Însă iară turcii luară Ghiula, Lipova.

Electoru (: curfirștu) din Sacsen, vrînd de la Lipova cu ghegeneralu 1695
Veterani a să înpreuna, turcii îl întrecură și pre ghegeneralu Veterani, cu 7.000 de călăreți ai săi din Ardeal, la Logoj, în Țirna Bară îi tăiară. Însă // și turci aci 5.000 au pierit. Curfirștu Sacsonii Timișoara belagherui, ci ajungînd însuși sultanul, îl fugări, că Mustafa într-acea batalie 6.000, iară neamții 3.000 au pierdut. Sultanu Mustafa de-acolo de la Lugoj prin Mehadia îndărăt s-au întors. f. 79 v.

Graf Auersperg ghegeneral cu Haidershaim luară Oradia și ghegeneralu 1692
Haister luo Ienova, iară ducu de Croi, carele, 1693, ca armee-comandant Beligradul iară a-l lua în deșert cercă.

Anul 1694, în a 3-a an, campanie abea în septemvrie să deșchisă. 169
Alta nu fu, decît că Hali vrînd arma creștinească la Slancamen a o bate, gîndul lui, prin înțeleapta rînduială a comandirenderului ghegeneral Caprara, să strică.

Sultanu Ahmet murind, nepotu de frate, Mustafa II, fecioru lui 1695
Mahomet IV, îi urmă, carele la Adrianopol mare armee adună. Acest nou monarh și veziru mare nou puind și porunci a vesti că el însuși asupra creștinilor, ca să-l cunoască, meârge, și în iunie cu oastea la cîmp plecă. Iară la Beci, abea atuncea să svătuia ce să facă.

Ghegeneralu Veterani scrisese ca asupra Timișorii să înceapă, arătînd că ar fi ușor, de unde și de cătră Beligrad și de cătră Ardeal s-ar putea păzi și că-i pămîntul roditoriu și corul său cu trupa mare să poate înpreuna, sau în Țara Rumânească a merge ; și că el cu 5.000 de călăreți-pedestrași ar putea face, de s-ar pune la Becicherec o pază, ca să-și facă cale cătră Panciova, și o flotilă împărătească, ce era cătră Beligrad, noaptea să meargă, Orșova să o ia și Dunărea să o apere, Titeliu a să întări, ca Beligradu cu Temesvara să n-aibă înpreunare, nici a-și ajuta.

Acest plan însuși împăratului plăcu și curfirștului Saxonii, Fridrih August, îl deăte, carele adusă cu sine 8 000 ajutoriu împăratului. Și așa, el cu oaste de 50 sau 60 de mii să găti și cu începutul lui august, la Petrovaradin ajunsă. Însă și otomanii la Beligrad sosisă. Turcii, în 14, pod preste Sava pusără și în cîteva zile și alt pod preste Dunăre făcură, ca pi la Panciova în Banat să vină. Curfirștu, auzind // că 40 de galiote f. 79
(: șaiche) turcești, care prin Orșova spărgînd au trecut și pină la Slancamen au ajuns și că la Panciova un corp turcesc de călăreți au trecut, s-au fost cam spăimîntat. Și socotind că Titeliu e bun, are bălți înprejur, unde pusără 600 de mușchetiri și 5 reghimente călăreți, dragoni, cu vase înlontru. Turcii nu îndrăzniră, dar pe alt loc trecură, ca arma de cătră Seghedin și de la Ardeal să o înpeădece, calea să-i tae ; încă și de la

Fotoc bucate, fourage să nu capete. Veterani, ce sta la Lipova, căpătă poruncă cu corpul său la Chici-Canicia să meargă și ca Petrovaradinu să păzască ; aci din jos, în Ostrov (:insulă) încă un hornverc, șanțe a face și cu companii să așaze.

Mustafa, om bărbat, dar sta mult și să socotea cum, că-i acuma întiia oaste (: armășie), să-și arate corajia și-și pusă gându pe Ardeal, ca de tot să și-l supue și nu-i păsa, nici gîndea că-s cei împărătești la Petrovaradin. El, în 24 august, de la Beligrad trecu Dunărea din Servia în Banat, cătră Timișoara. Acu rîndualile să schimbară și curfirștu de Sacsen planul întoarsă și la Tisa să trasă și lui Veterani un detagement îi trimisă, carele cu acesta și cu a sa trupă și artileria ce-o avea pentru Lipova, ca pre sultanu de-a trece în Ardeal să-l oprească. Mustafa, după ce fu ceva în Timișoara, cu toată puterea cetatea Lipovii o lovi. Veterani simțindu-să slab aci a-l opri și a să apăra, lăsă 600 de oameni în garnizon îndărăt, iară el însuși la Lugoj să pusă, într-o cîmpie ce-i cu bălți tinoasă (: Țirna Bara) ocolită. Aci îi căzură turcii asupra-i, unde în bătae viteazu căzu. Graful Truhsen luu comanda, ci fu bătut. Vro 3 000 de oameni, ofițiri, artilerie și multe steaguri pierdu. Apoi și cetățile Logoju și Caransebeșu turcii le luară, că oberșteru Pfeferhofen la cea din ur//mă, pironind canoanele, o năpustisă.

Apoi, flotila turcească, cu 500 de oameni la Titeli eși, gropile și castelu luară. Apoi ghegeneralu Herbevil, pre carele curfirștu de Saxen la Cobil îndărăt îl lăasă, într-ajutoriu sosi ; încă și însuși curfirștu lagheru său de la Arad și de la Tisa îl lăasă de Murăș cătră Lipova să apropiasă, unde auzi de amărîtul sfîrșit a lui Veterani. El trimeasă la grafu Solarî, ce comandirua în Oradie, tari porunci, ca besațungu din Ghiula, Ienova, de la Tisa, a le întări. Dar și el cu arma sa plecă, ca pasu cătră Deva să-l capete, pră unde în Ardeal să întră și în 10 zile ajunsă, socotind pân la moarte a să apăra. Însă Mustafa planu avut îl schimbasă, mărieți că avu noroc, și plecă pi la Logoju, Caransebeș, Mehadia, Orșova, calea la Stambol luu.

Sultanu, într-această cale de la Timișoara pân la Orșova, la Dunăre, văzînd țara arsă, pustie, rău îi păru și musulmanu strigă : „Dar au așa fac creștinii întră sine ?“ Și spuindu-i niște rumâni că e fapta oamenilor lui Techeli și îndată porunci capul al acelu vrăjmaș a lui Dumnezeu și al oamenilor la Constantinopol (: Stambol) a i-l aduce și în loc de îngropăciune, în eșitorile jidovești să-l leăpede. Însă iară s-au întors și în temniță pănă la moarte au fost.

Și așa turcii și această campanie sverșiră. Iară împărăteștii nu marșără în ernat la vinter-cvartire, pân ce luară Lipova, Logoju, Caransebeșu și Titeliu, în care plațe puseă pașa Timișorii numai detagemente mici, din garnizonul său, a le apăra.

§ 16. – (EVENIMENTELE DINTRE 1696 ȘI 1716)

Împăratul, prin prințu Eughen de Savoia, pre Mahomet la Senta, Petrovaradin și în Bosna bātu. În Carloveț pace făcură. Apoi despre altele : de împărații Leopold, Iozef I și de Carl VI, de episcopi în Sebeș și Timișoara.

Estraihu în armășii greăle cu spanii, cu ungurii, cu baerii și șvedii aci. Patriarhu și Brancovici mor. De împăratul Petru al Rosii, ci fu în Moldova. Sultanul Ahmet calcă pacea, ceăreă aTra Ungurească, ci perdu Mitrovița ; fiind bătut la Petrovaradin, perdu Timișoara. Prinț Eugen, după ce luo Panciova, Ui-Palanca, deăte lui graf Mergi, un roman altuia, toată comanda, să dusă la Beci, unde fu veselie, iară în Stambol (: Tarigrad), confuzie, spaimă făcu.

În iarna următoare trimasă împăratul Leopold pre graful Rabitin ca guvernator la Ardeal. Într-altele, aceasta i-au poruncit, oastea dintr-acea țară a o înmulți, garnizonu din Oradie să-l întărească, acest loc cu munițion și proviant să-l îndestuleaze, la pașa Timișorii să ia seama, districtele // să le apere.

f. 80

La Beci oastea cea stinsă iară să înmulți, pre anu 1696, și iară cu firștu de Saxen a fi rămasă. Această armee în iulie încă zăcea în Seghedin, pân ce ajunsă Mustafa cu noroadele sale la Niș. Într-un crigs-rat închee curfirștu cu ghegeneralii Caprara, Ștaremberg și cei mai de căpetenie ofițiri să sfătuiră Timișoara a o belagherui, ca pre vrăjmași a-i aduce într-ajutoriu, să se bată, apoi să va vedea ce-o fi. Și așa, curfirștu, cu 5.000 cavalerie, 2.000 husari și fraivilighi, volonteri, toți de bunii ghegenerali înainte duși, ca el țara, localitetu și verchele cetății a le recognosțirui, care mai tari le află decit ce auzisă, că 10 — zeăce — mii în garnizon erau în ea.

1696

Acu ajunsă pașa Ghiafar cu flotila turcească la Slancamen, avind poruncă Titelu să-l ia. Și sosi și era să-l ia, ci ghegeneralu Haidershaim, carele cu detajământul său tîrziu veni, ci curînd prin reghimentul Truhses, 4 campanii de Haister, ce zăcea la Chis-Canicia, cu 2 escadroane de Bagno și Marsigli întărit, această adunată puteăre abea ajungea, pre Ghiafar de gîndu-i il stugni. Electoru (: curfirștu) văzînd Titelu scăpat și trupa din Ardeal cu graful Rabitin aduse să întări. Îndată cu arma trecu Tisa și abea scăpînd din noroaele sau bălțile Aranca, îndată să pusă în lagher cătră Temesvar.

Sultanul era la Beligrad, avind un pod peste Sava, altul prăste Dunăre pusă, și gîndea : veni-va Timișorii a-i ajuta sau asupra Petervaradinului va merge ? Într-aceăste cugete, electoru într-una la toate mișcările vrăjmașilor căuta ; Ștaremberg alergă pră Tisa să vază ce-i și ce face sultanu, ca curfirștului să arate. Carele încă odată să dusăse Timișoara a o recognosțirui și închee : acest plați numai de o parte să ceărce a-l bate, ca și oastea să o cruță, dară și vercurile cetății-s largi, care toate nu le poate închide. Și fiindcă era vremeă bună de lucru, trasă o linie de gropi, șanțe, cătră palan // ca mare, că Palfi de la Arad adu- seăse artileria și mașine și potea bate. Însă Ștaremberg înștiință că flotila turcească au trecut și sultanu Mustafa Dunărea au trecut și cu poporu său meărge Timișoara să o scoată. Deci tot lucru să opri, mașinile îndărăt, curfirștu lagheru rădică, ca să iasă naintea vrăjmașului. Prinșii de la un detajământ din urmă spusără că-s turcii cu ianicearii întră doo bălți, în șanțe îngropați, gropi de-a să apăra, de altă parte cară și valuri de pămînt și canoane cu cartece. Deci oastea la 3.000 de pași îndărăt să trasă, cu careă pre turci din gropi afară îi scoasă, ci iară să îngropară ; unii la alții căutînd să uita.

f. 80 v.

În 24 august, cu canoanele bună ziua își deăteră, ci nu să aleasă. În 25, oastea creștinească să pusă în slaht-ordnung pingă Begheiu, fiindu-le apa în dos. În 26 august, o trupă ușoară în răsăritu soarelui eșisă a vedea ce-i și cum și spusără că-s turcii pedestri într-o smidă afundă și mărg ascunși și-s ca un ceas de aproape. Curfirștu diede sămn de a-i atachirui și drept într-acolo plecînd, turcii fugiră la smidă. Cei împărătești avînd Begheiu în dos, dinnainte-și un rit, de-a stînga gard cu șanță, iară de-a dreapta mare pădure, spuînd curfirștului, el închee a-i atachirui până nu să așează în lagăr. Poruncă deăte la toți 6 batalioane smida, crîngu să-l lovească, să între, să dea. Însă și turcii din garduri da. Toți corajie arăta, că marșalu le dedeăse pe feldmarșal Heidershaim a-i duce. Seara la 6 cease începură a se bate. Cînd unii, cînd alții, cei împărătești da dosu. Pre ghegeneralu feldmarșalu Haidershaim un glonț dintr-o pușcă în piept îl lovi, îndărăt îl dusără. Și întuneărecu nopții sfîrși bătaia. Împărăteștii pierdură, creștinii, 2.082 de oameni pedestri și 1.146 cavalerie. Așa o fi fost și la turci, că ei până în zioă la Panciova au ajuns, socotînd că mine zi iară bătae va fi, ci nu fu. Și împărăteștii nu să mai temea // de ei că vor căuta Lipova a o lua sau în Ardeal a treăce. Și așa, ghegeneral Rabutin cu corpul să întoarsă făr de frică. Ghegeneralu Truhses marse cu o trupă la Tisa, la Arad. Curfirștu Saxon diete ghegeneral-comanda armeei lui ghegeneral Caprara și el să dusă la Beci.

f. 81

1695

Ajungînd prinț Eughenii al Savoiei din Italia îndărăt, el la Seghedin scoasă magazina împărătească, la Senta pre turci în lagher îi bātu, peste 20 de mii de turci morți, iară 10 mii de turci vii au prins. Turcii pace cerură și căpătară, macar că uncurii de rebelii reăle nu înceta.

Sultanu șezu mult în Beligrad, păn ce-i trecu oastea lui preste Tisa, la Petrovaradin. El să aleasă într-această campanie de vară cu castelu Moravița ; cu laudă mare la Tarigrad să dusă. Oaste mare strînsă, că avea ceva cu moscalii bătae ; în Azia iarăși, iară gîndul îi era la Varadin.

Electoru (: curfirștu) Saxon crai în Polonia ajunsă și împăratul Leopold deăte ghegeneral-comanda armeei din Ungaria lui prinț Franț Eughen de Savoia, ce era de 36 de ani, dar fuseăse la Beci cînd belaghe-ruiră turcii. În urmă fuseăse la Buda, la Beligrad și la altele, cu corajie să arătasă.

Sultanu adună oaste mare ca să ia Varadinu și la Seghedin să margă. Și Eughen îl aștepta. În 11 septemvrie, la Senta, lîngă Tisa, întră Titel și Chici-Canicia el lovi pre turci în șanțele lor, carii multă artilerie aveau, careă în doo ceasuri fu bătută și spartă total (: adecă de tot). Vro 20.000 morți, pre cîmp sămănați ; înnecații turnuri grămădite pingă Tisa zăcea. Mari dobînzi lăsară biruitorilor : toată artileria, muniția, proviantul, bagajii, cai, camile, cară, corturi a sultanului frumoase scumpătăți și steagul mare, veărde și multe cu coade de cai ; însăși și inelu sau pecetu sultanului, pre carele marele vezir totdeauna la grumazi îl poartă, ci fiindcă veziru cu alți 5 veziri pieriră și 11 pașa cu ei. De la marele Ioan Huniadi păn acuma, otomanii n-au mai pierdut atîta. Sultanu scăpă la Timișoara și să închisă. Au și plîns de-atîta peire mare, de vaitece au ameițit și făr de izbîndă să dusă acas.

1697

f. 81 v.

Anul 1697, prinț Eughen marsă în Bosna și tot biruia. Craii crești-nești făcură pacea Risvic. Și împăratul să ajută, că oaste // pră anul 1698 căpătă. Iară sultanu neputînd aduna ce gîndea, fu silit steagu lui Maho-

med afară a-l înlînta, ca toți să sară, să se rădăce, că i-i nevoe ; și i să făgăduiră. Lord Paghet, ministru Anglii și grafu Colier, ministru marilor ghegeneralștaat să prinsără că ei cu curțile lor vor sta de pace a face și căuta unde să se adune de pace.

Oastea de la Raina veni în Hungaria, apoi în Srem, pi la Slancamen a să aduna, unde și Eughen sosi naintea turcilor în cîmp, însă și turcii aci ajunsără. La Beligrad avînd magazina, să șanțuiră, să îngropară. Prinț Eughen pră la Varadin trăcu Dunărea, vrînd și Tisa a treăce să-i lovească ca doară din șanțe i-ar scoate, Beligradu să-l lasă, zicînd că va să se ducă la Timișoara, să o cuprindă. Trecu Tisa și în lagher să pusă la Becicherec, unde avea balta Ilancii în dreapta, iar a Alibunariului în stînga. Ci în deșărt, că turcii sta. El iar cercă preste Dunăre a treăce, gîndind c-or veni să-l oprească, însă turcilor Senta în gînd le era, dară și aștepta 40.000 de tătari a le veni, că făr de aceia, nu. Eughen iar la Becicherec viind, gîndea ce-o să facă.

Cei doi mai sus ziși ministri soli stătură congres la Carloveți a țineă. ¹⁶⁹⁹ unde ministrii să adunară și prăliminar articulu să arată, ca armășia să înceăte, fiecarele să steă. Un an stătură. Eughen arma o slobozi. Poarta avea lucru cu poleăcii și cu Republica Veneții a face hotară, granițe, cu împăratul și cu turcii, pe acolo făcură. Iară în Banat, de la Tisa cătră răsărit pân la Orșava, Demir Capi, cu munții Țării Rumânești cătră mezu noptii, Dunărea cu Murășu hotar împăratu să aibă, cătră răsărit și ameazi, Logoju, Caransebeșu cu districtele Halmăju și ceva în Clisură ; cătră mezu-noptii, la Murăș, Lipova, Ceanadu Vechiu; iar la apus, la Tisa, Chici-Canicia, Becei, Chichinda, Becicherec ; și așa, Timișoara turcească era înprejurată cu oști împărătești.

Sultanul supărat și ministrii lui nu să lăsa așa a fi, ci cerură a fi cătră răsărit așa : trasără o linie dreaptă de la Dunăre pănă în apa Craiovii, adecă Mehadia, Mehadica, și de aicea pănă în Beghei, tot ce avea // turcii să le fie, și Clisura, Halmăju, cu districtul Logojului, iară Caransebeșu și munții Orșavii în ceăia parte a rămăneă. ^{f. 82} Ci turcii nici așa nevrînd, cerea nu numai toate castelile, citadele Țării Banatului, ce și di pe Murăș, Tisa a lor a fi, iară făr de casteăle nu, țara cu cetateă să aibă, că 150 de ani a lor sînt, să fie. Și mari gilcevi făcea. Începură a să lăuda și cu armă a amerința. Apoi iară să loviră, care ce are să-și țină : Timișoara a turcilor, Aradu împăratului, iară alte festungsverche, castele, să se spargă. Marginea, țarmurii Murășului în Banat a turcilor, iar dincolo, cu insule (: ostroave) a împăratului să fie. Călătoria pe ape și pescăritu toți să-l aibă, cum au fost la an. 1552 încheiat lor.

Pacea în Carlovețu Sremului cu congresu închee, că turcii deăteră împăratului Ungaria, Ardealu, Slavonia și turcii opriră lor Timișvaru, Beligradu. La acest congres (: sobor), venețianii căpătară de la turci Morea, în Greția și Dalmația, iară leășii căpătară Camnicu. Turcii cu Timișoara avea Verșețu, Panciova, Clisura, Halmăju, Mehadia, Orșova, iar împăratul cu Ardealu, Lipova, Logoju, Caransebeșu, păn în Meedica, Domașnea avea hotaru ; Sacoșu și Beceiu, urguresc și turcesc.

Acuma iară începură românii în sate a să aduna, dar de rău turcilor și preste Murăși cu sirbi fugea, unde ca militări volonteri a sluji împăratului începură, căci rumânii în districtele Lipovii, Logojului, Caransebeșului din anii 1552 supt creștini fuseăse și slujisă, iară de turci fugiră ;

dar și în munți erau dedați. Împăratul văzînd mare număr de raiți din Serbia și Banat, un dărab mare de țară pingă Tisa, Murăș, le diete și privilegiile căpătără de-a sluji.

Pre despotu sîrbesc Gheorghie Brancovici supt arest din Sibiu Ardealului la Beci îl dusără, Serbii cei trecuți încoaceă, cer arme la împăratul a sluji. Ungurii din Ardeal, cu firștu lor Techeli, fiind supuși turcilor, oaste făcură, curuți numind-o, carii neamților labanți le zicea. Serbii cerură de la împăratul pre Gheorghie Brancovici voevod, ci nu-l deăte, însă lăsă altu a-și pune.

f. 82 v. Arsenie Cearnovici, arhiespicop de acest națion, făcuse pre Spiridon Știbița episcop Caransebeșului, Verșetului și scamnul Timișoarii Isaii Diacovici îl dădeăse și avea rezidența sa în Becicherec. Pentru catolici pusă episcopul // ce era al Ceanadului, Ștefan Telechesi, un erțprister, că să aflau misioneri din ordenu franțiscanilor, unde și unde răsfiirați; dar și iesuiții, pe vremea stăpînirii lui Franți Racoti avea în Caransebes casă de misionari.

1690 — [An. 1690, sîrbii începură a slugi; iar horvații și mai nainte
1691 începusă. Patriarhul Arseni Cearnovici aleasă sîrbilor în locul său pe Ioan Monasterli vițe-voevod]. —

După pacea Carlovățului, stăpînirea Estraihului în Banat să mai lăți.

1703 Craiul Spanii, Carl II, neavînd moștenitoriu, vița i să stînsă. Acuma după un testament al lui, macar că căuta casa Estraih, pe un nepot, Ludvig XIV, pre tron a-l așeza și rădică o răzmiriță mare, ci ca să se țină toate puterile Europii și de-a fi bine compănite, Anglia, Holandu, Portugalu, apoi Italia și herțogu de Savoia să prinsără Estraihului a-i pîrtini, a să însoți și în an. 1703, bine să porni și erțherțogu Carl, dîndu-l împăratul Leopold, să dusă în Spania cu numele Carl III și co-roana lu.

După patriarhul, și milităria Tisii cu a Murășului în toate răzmirițile împăratului ca haiduți, călare și pedestri, a sluji au început. Acest patriarh căpătă norodului de la preainalta împărăție diploma (: privilegiu), după careă mai tîrziu și alte diplome au urmat, cu care credința militarilor de graniță însuși împărăției o adeverează, cum că ei în batalii mari și particulare au slujit.

1704 Cu turcii era pace din 1699. Însă murind craiul Spanii, duca Aniu să rădică, armășie de nov începu, în Italia oastea să dusă, asupra Franții fu norocoasă, însă în Raih fu bătută, că Baeru era asupra împăratului; unгурii cu Ferent, nepotul lui Gheorghie Racoti, iară cu armă asupra împăratului Leopold sculați, însă pre Racoti cu pre Nicolae Berceni îi prinsără, ci scăpară la poleăci, de unde ei scrisără firștilor românești, a Volahii, Moldovii, să le ajute, ci nu-i putură înșăla. Pră atuncea greăle bătăi cu unгурii și cu baierii erau; apoi încă atuncea și de șvedi frică era, să nu vină încoaceă, carii mari armășii făcea și aproape venisă. Militarii graniții, credincioși, pre împăratul nu numai de rebelii unğurești, f. 83 ce și de franțuzi, de electeru, curfirștu // Bavarii îl apăra. Ei pre Gheorghie Brancovici despot îl cerură și ca nu cumva din Beci să scape și cu rebelii să se unească, din Beci la Praga, de-acolo la Eger în Bohemia, tot supt pază în arest îl dusără; bună simbrie avea.

1704 Fiind oastea Estraihului și în Șpania, în Flandern și în Italia despărțită, căutară franțozii și aflară niște pizmași magnați unğuri și ardeleani

să le slujască și într-ascuns rebelanți îi ridicară, făgăduindu-le și bani, subsidiile a le da, pentru Franț Racoți a să scula, un nepot a lui Racoți, ce fusease, an. 1660, bătut și în Oradie murit.

Împăratul Leopold reposind, văzu începutul rebelanților, căruia ¹⁷⁰⁸ prințul său Iozef I în monarhie urmă, ci fu îndată cu pară de foc cuprins, că pizmașii să înmulțisă, carii castele și cetăți luasă, vrînd și Buda a o blochirui. Însă și Beciu să lauda a-l belagherui și luară Naihaizel. Cu Racoți erau grafii : Berențini, Caroli și alții, legătuiți. Mihail II Apafi lăsasă Ardealu și ca om privat în Beci ședea și toți pre Racoți a fi luară și Ungaria îl luo.

Împăratul Iozef amnestie (: grație) rebelilor a da făgădui, însă ¹⁷¹¹ vărsatu (: bubele mari) luo pre împăratul Iozef I, în april 1711.

Craiul Carl lăsă Șpania și la Francfurt împărăteasca coroană, cu numele Carol VI luo, iară coronația ungiurească urmă, an 1712, la Presburg; frate cu Iozef I, feciori a împăratului Leopold.

Împăratul Iozef Neapolu, Sardinia, cu ajutorul Anglii și țara papii, nu-i scăpasă.

1707, patriarhul Arsenie Cearnovici în Beci muri; aducîndu-l în ¹⁷⁰⁷ Srem, în monastirea Cruședol l-au îngropat.

În Moldova, vodă Nicoale Mavrocordatul, apoi Dumitrașcu, fiu lui ¹⁷¹⁰ Cantemir și iară Nicolae Mavrocordatul.

Despotu Gheorghie Brancovici în Eger muri, bătrîn 66 de ani, carele 22 de ani în arest au fost, a căruia barba lungă până supt genunchi i-au crescut.

1711, // Ungaria împăratului cu aplecăciuneă să închină. Imperatul ^{1711 f. 69 v.} Iozef I răposind, frate-său, craiul Spanii, Carol VI îi urmă. Rușii în Moldova, la Prut.

Englezii, însoțiți cu franțozii, pre împăratul bat. ¹⁷¹³

Milităria Horvații începu cu regulă mai bună de nov a să rîndui.

Pacea de la Utreht să închee; sucțesionscrig. Prin tractatele de la ¹⁷¹³ Raștat, an. 1714, deâte Bourbon la Estraih Niderlandu. Împăratul căpătă ¹⁷¹⁴ în Italia, afară de Mailand și Mantua, încă și crăiia Neapolu; și oaste căpătă pentru Ungaria, ca pre nestîmpărății rebeli a-i supune. Împăratul Carol VI mila sa tuturor o arătă, zicînd că-i arma sa pentru vrăjmașul numelui creștinesc.

În Țarigrad pre Mustafa II încă de la a. 1703 din tron îl lăpădasă și pre Ahmet II în tron îl rădicase. Oastea lui asupra rusilor fu norocoasă, că Petru cel Mare, fiind în vîrful unei puteărnice armei, a. 1711, pacea dingă apa Prut o cumpără, în Moldova, și sultanu să mindri cu biruința. Socoti sultanu armele sale și asupra altor puteri a le întoarce. Și așa, întii pre venețiani, cari a. 1715 în Moreea intrase, le arătă, careă în Beci ¹⁷¹⁵ grijă făcu, pentru Corfu, ce-i cheăia Italii; că de vor lua ceva din Italia, îndată pră Ungaria s-or porni, ca ce pierdusă cu congresu (: soboru) Carlovețului, iară îndărăt să le ia. Sultanu trimisă un aga la Beci, ca pre împăratul Carol să-l înduplece, însă acesta, după legătuiala împăratului Leopold stătu și de răzmiriță pră an. 1716 să găti. Hofcrigs-ratu din Beci ¹⁷¹⁶ oastea în trei părți o despărți: întiiul corp, 60.000, a prințului Eughen; al doilea, 30.000, graf Cuido Ștaremberg; al treilea, 20.000, gheneralu

Haister, să le ducă. Recruti și petrecători de proviant și care de muniție după armee vor urma.

f. 84 Dară și turcii să gătiră, steaguri cu cozi de cai în Țarigrad scoasă, verbunghe, porunci la pašaluche, cu trupele să se adune, și sultanu // gîndea, la Timișoara, careă cu alte șanțe o și mai întări; la care lucruri 13.000 de rumâni, ce nu-și putea plăti biru (: porția) îi ținea și la lucru îi întrebuița. Haraciul țărilor rumânești, bani și altele ceru, că o oaste de 200 de mii de turci și tătari, avînd porunci așa să se împartă, ca de-o parte să păzească Dalmația, iară ceăialaltă la Dunăre să margă. Însă împăratul-craiu nu să temea, că avea oaste preste 125 de mii și bani avea, că Ghermania, împărăția nemțească, subzidii 50 de luni romane făgăduise, apoi și de la curtea Romei un indult veni, ca zeciuiala (: dijma) din toate veniturile preotești să o ia. Așa văzu Carl că-i bine și așa fu.

În Petșvaradin era comandant baron Lefelholț. El începă armășia, că luă Mitrovița, unde dă Sava în Dunăre. Pașa din Belgrad să văită că nu s-au căzut. Apoi, în iulie, Lefelholț cu 3.000 de feciori și castelu Racea luă, amîndoa cîte doo stații de Varadin și de Slancamen departe, din care garnizonu turcesc la Belgrad să dusă.

1716 Împăratul cu franțuzii și englezii pace puseăse și armășii turcilor arătasă. Și prinț Eughen ghenearal-feldmarșal la armee sosi, careă era la Petrovaradin. În lagher în 17 iulie ajunse și îndată ghenearal-revie ținu. Toți să bucurară supt așa prinț viteaz a fi. Cu el mulți mari domni, de familii mari, prinți străini, la steagurile împăratului să adunară întră carii și don Emanuel, fratele craiului din Portugal, să afla.

Otomaniceasca armee de zece zile campirua întră Zemlin și-ntră Banovțe, unde marele vizir în 28 iulie ajunsă și cu începutul lui august, cătră Slancamen mișcă și în lagher bine să așeză și zicea că de Varadin să apucă. Oastea împărătească, ce marsă acolo, în colț, în piscu cetății să pusă și artileria de cîmp, cu nește reghimente de răitari, naintea porții Racea să pusă. Fiindecă să auzi că marele vezer, pod pră Sava făcînd, au f. 84 v. trăcut, Eughen trimasă pre ghenearalu Palfi // cu 1.600 de cai, ca să recunoștirue ce-i și cum. Acea trupă era neămți, unguri și raiți și întilnindu-să cu o trupă turcescă de călăreți mai tare decît a lui, fu biruit și după o batae de 4 ceasuri fugi, unde 400 de feciori pierdu, întimplare jalnică fu, că pre ghenearalu Brainer viu îl prinsără.

După venirea ghenearalului graf Palfi, făcu Eughen la Futac un mare crigsrat (: sfat) din sus de Varadin, lîngă Dunăre, ca să tracă Dunărea și asupra turcilor să margă; pre herțogu Virtenberg, ce veni cu coru de 14.000 de la Seghedin, poruncindu-i înainte a treăce și în loc șes, a Varadinului, în lagher să se pună. Careă infanterie în șanțele ce erau gata să se bage, unde turci seara ajunsără și toată noaptea lucrară. Ei linie traseră și în șanțe, naintea oștii împărătești, să pusără; așa, la 60 sau 100 de stînjăni erau despărțiți. Făcură baterii cu canoane și cu merzeri și bătea și cu focu muschetelor să apăra. Dar și împărăteștii le răspundea; carii să vorbiră să-i lovească.

Și așa Eughen, în 5 septemvrie, scrisă poruncă ghenearalilor, ca tot cavaleristu cîte cu 24 și pedestrașu cu 30 de patroane și granatiru cîte cu 4 granate să fie grijiți; caii artilerii, carăle muniții să fie gata; bagajii, legături, sarcine, îndărăt; tot însul numai ce i-i de lipsă la bătae să-și ia,

alta nimica, la el ; cei de la Seghedin veniți, odată cu raza zilei, Dunărea să tracă pre podu gata făcut. El din cavalerie 6 corpuri făcu ; și adecă aripa dreaptă, 84 de escadroane, 36 de batailoane intanterie și un rezerve-corp de 25 husari cu un batailon. Această armee în șlahtordnung o pusă, o milă de loc cuprinsă ; și șanțe erau.

Turcii să mișca, avînd 150 de mii, întră carii 40 de mii ianiceări și 30 de mii spahii erau, iară ceialalți, tătar, români, bugari, arnauți și aziati, o mulțime de rezerve-coruri, care, până ce-au trecut, toată acția pe loc au stat, nesocotite. //

Acu așa amîndoo taberile să gătiră. Prinț Eujen la 7 ceasuri dimineața porunci a da semnul. Hertogul Alexander de Virtemberg cu brigada sa, 6 batailoane, deșchisă batalia, luo o baterie turcească. Și cavaleria așijderea făcu. Și le păru bine, că pe ușor biruesc și nu pier. Însă deodată la aripa dreaptă a infanterii turcii loviră, nefiind glidele cum s-au căzut a fi, ce în 8 coloane defiliruia. Și ordre avusă ca ei înaintea linii să se lățească, ci locul strîmt întră ei cu întră lucrătorii turcești fiind, nu putusă să fie. Turcii văzîndu-le capetile din șanțe în sus, cu focu asupra intra și cu mari chiote în infanterie da, însă și neămții îi sprijonea și-i fugărea, cit căpătară 20 pașuri de picior loc înainte. Ci iară trecu, că ajunsă tot corul ianicearilor, ce era în vale pus, careă eșind, tare lovi și îndărăt împinsără și turcii o linie luară. Însă apropiindu-să a do-ora, pierdură norocul, că cavaleria nemțească, careă de amîndoo părțile infanteria o apăra, să apropie și iară în ordnung să rîndui și pre vrăjmași îi stugnea. Macar că aripa stîngă a aceștii cavalerii de întiiul foc a canoanelor rău pățisă, iarăș cei dintii fură, careă păn în vaghenburgu turcilor ajunsă și cîteva locuri deșchisă. Și turcii începură a da dosu și arma înpărâtească loc mai luo, ca nainte să se misce ; și așa, necredincioșii în confuzie veniră, carăle, vaghenburgu năpustiră, hauptcqvartiru, lagheru, cu toată artileria, muniționul, carite, corturi și feldcanțelaria. Și abea era doă cease după ameazi și înpărâteștii tot lagheru căpătară. Turci au perit la 30.000, cu înnecații. Lagheru lor cinste soldaților deăte, 152 standarte (: steaguri), 150 de canoane, de tot falu de caliber, 5 tughe-coade de cai, 3 părechi de timpene mari căpătară.

Pierind ianicerii, marele vezir luo 2.000 călăreți din laibvahe (: păzitorii lui), cu care alerga după cei ce fugea a-i opri, vrînd iarăși a intra, pre înpărâtești a-i lovi. Ci căpătînd el doă plezure bune, și aceia îl năpustiră, din careă el a doă-zi în Carloveț muri. Însă naintea morții, de veninata minie asupra creșcinilor aprins, pre ghegeneralul graf Brainer, ce-l prinseăse viu, îl omorî. Acel vezir eri scriseăse că astăzi în cetatea Varadin cafea va bea, însă astăzi Eughen în cortu vezirului au prinzit. Întră morții turcilor fu aga ianicearilor. Iară paguba // înpărâtească n-au eșit la 4.000, cu morți și plezirti.

Cu curtea Beciului, toată creștinătatea să bucură. Papa Romii trimisă lui prinț Eujen o sabie sfințită și o pălărie, că așa să da pentru corajia asupra turcilor ; și cînd veni scrisoarea papii, Eughen pleca în Banat, ca belagherungu Timișorii să-l înceapă. Deci dînd 16 cavalerii-reghimente supt graf Palfi și 10 batailoane infanterie subt hertogul de Virtemberg, carii așa să pleăce păn va veni el cu arma mare. Palfi îndată plecă, ca pre la Jabal Tisa a treăce, ci fiind aci Tisa vărsată, pră la Senta au ocolit, unde un corp de spahii turci îl oprea, ci-i sparse ; 10 mile de

loc călcînd, la Timișoara ajunsă și o încungiură, însă nu de tot, că n-avea trupă.

Și cetatea Timișorii, cum s-au arătat, odinește pră loc băltoș, mustos, tinos, din vărsarea apei râului ce face inzule, cu care-i împrejurată. Și nu e cum fusease vrodată, ci are alte fal de verche nove. Că din vechime avusă cetatea 3 despărțiri în 3 părți : Cetatea, Șlosu și Palanca. Cest din urmă loc, întră palisadi, ca un forștat, în careă mai mulți oameni au lăcuit decît înlontru ; care Palancă era vercu cetății și cu o groapă, pe obiceiul turcesc, cu cărămidă cuptușită. Iară alte verche ceva mai pre regulă au fost lucrate, cu bune auzenverche, cale acoperită, cu doă gropi și cu apă încungiurată, cu țarmuri, val, tari. Verchele de afară n-au fost înbrăcate cu zid, ca a Palanchii, dar avea tari bilvani de 18 țoli groși, afund în pămînt băgați și 7 șuhe în sus nalți, palisadi. Așa fu Șlosu întărit ; și după Cetate, iar era o palancă mică, ca dindărăt să se apere.

Prinț Eughen de la Futac să pusă pră marș, cu mare căldură ; infanteria pră urmă, iară el cu cavalerie înaintea, și-i aștepta. În 25 august ajunsă el cu al său dragoner-regiment și cu Virtsenberg nainte la Timișoara, iar a doa zi toată armaa sosi ; și trupele să despărțiră, cum veniră, la postele lor rînduite. Și o cumunicație întră desclinitele cvartire aveau și poduri preste bălți făcute. Și așa, întii luară un lust-hauz, ce-l avea pașa în forstad ; și turcii îndată să muiră și înlontru să traseră, însă aprinzînd întii acel forștat, cu mari magazine.

În 29 august, Eughen porunci o moșee au geamie turcească, be-seărică a acei Palanche, ca prin 30 de grănaderi să o lovească. Și o luară că musulmanii mai bine o lăsară decît a o des-sfinți. Și o companie în ea pusă.

4. 00 Și așa, la // 1 spre 2 septemvrie, noaptea, pre de-a stînga zisei moșee, vro 400 de pași de Palanca, groapă de alergat deșchisă și doă atache rîndui, unul pe de dreapta, despre Forforoz, altul pră de-a stînga, cătră Poarta Mortiroasă. Prinț Alexander de Virtsenberg, el comanderui acest detajăment, avînd ghenearii : De Ahumada și pe Aremberg sub sine. Și artileria de la Petrovaradin în 2 septemvrie aci sosi. Iară în trangee întrară ghenearii grafi Ștarenberg, Valis, Marțili, prinț Emanuel din Portugal ; ci pușcîndu-i calu, el viu scăpă, cu genunchii plezuruiți. În 3 septemvrie, paralele bātu ; în 7 fură gata cu lucru ; în 8 să auzi că vin 13 sau 14.000 de tătari de la Panciova, ca Banatul cu foc să-l pustieze. În 9, turcii de-afară atachiruiră ; un detageăment de turci lovi lucrătorii în trangee cu sabia, avînd mari făclii arzătoare, ca să aprinză să ardă fașinile. Ci nu putură sta, ci înlontru fugiră. Și așa fu pîn în 19 ; abea fură pateriile gata și mine puse. În 20 septemvrie, oastea cu ghenearii de la Ardeal la Timișoara în lagher veni. În 22 septemvrie, 23 spre 24 septemvrie, turcii ajunsără, 12.000 spahii și tătari, vrînd în cetate a intra, cu vro 700 de turci ianiceări încărcați, avînd dindărăt saci cu prau, oriz, făină, țvibah și altele, ce era lipse. Serascheru de la Beligrad încă un detageăment de 2.000 turci și 8.000 tătari trimisă, ca pre Palfi să-l lovească și fiește-căruia cite un galbin de aur deăte.

Eughen știind ședea, iară însărinđ, să dusă în cvartirul lui Palfi și-a lui Ștarenberg și în marș îi pusă. Turcii loviră cvartiru lui Palfi, ci fură bātuți ; și de vro 3 ori cercară a intra, ci boambele îi zvîrlea și-i împrăștia, focul cartacelor îi stîngea și cu mare pagubă îndărăt fugiră. Robiții

și șpionii spusă ră că acel corp tot turcesc la 28.000 de turci, tătari au fost și că cei de frunte oameni din trupa marelui domn au fost. Cei 600 de ianiceri, cu praul și bucate pentru cetate, ce cercasă a intra și garnizonu dinlontru ausfal făcusă, ci eșind afară pedestrași și călăreți, ci neafind oastea lor aci venită, iară inlontru să trasă.

În 15, fiind prinț Bevern în linie cu lucrătorii și ajunsă la podu Palanchi și la gropi și fă // cîndu-să rinduală șturm a da, care de vro 3—4 ori cu năvală și deăteră ; însă focu tare dinlontru opri și boambele Cetății, a Palanchii, rău ucidea. Apoi și apa Begheiului mare să vărsasă și împlusă. Prinț Alexander de Virtenberg, ce era la linie comandant, avea sub sine ghegenerali pre De Ahumada, Lainbruc, Langler, Libenștain și pre Valis și destulă oaste în 3 trupe, de 3 părți să atachirue. 1. 86 v.

Eujen porunci lui Palfi a face un fals-angrif, ca cum ar vrea să lovească palanca mică, doară s-ar trage turcii într-acolo, să-i slăbească. Însă trecînd zioa, și oastea toată noaptea pe arme și afară în cîmp în mare ploae stătu. Aceasta fu 1 zi octomvrii.

Eughen luo postu la o pateria, căutîndu-și planu, și cu o salvă mare din toate canoanele patrii deăte pentru șturm. La care salvă săriră trupele din linie, întii grenadirii întrînd alerga, tăia ; luară Palanca. Ci viind turcii, iar o luară și o aprinsără. Însă oastea luo forștatu și să așeză a lucra, însă turcii, ce au corajie în sabie, negrăit în toate părțile alerga, mai vîrtos țîindu-să ca moșeele a le apăra.

Acest acțiun 4 cease ținu și fu sîngeros, că împărăteștii voinici 1 327 de plezirti și preste 400 de morți avură. Întră morți fură 33 capitani, 52 laitnanți, 123 unterofițiri, alți nenumărați. Însă paguba turcilor și peirea cu mult mai mare fu. Că în Palancă atîtea cai și vite, afară de arse, și zeăce zile trăisă. Numărînd case, lăcașe arsă vro 1 200, care înprejuru Palanchii cei largi cu mult populațu au fost. Și abea în 3 octomvrie, cu paralelu până în vîrf asupră-le eși și focul groaznic de amîndoo părțile să vărsa. În 4, linia paralelă pîngă Palancă, la 260 de șuh (: urme) să lungi, tăind balta. Și încă într-acea zi, Evghenie porunci încă o paterie cu 50 de canoane greale a face și 7 merzeri a pune (: pive largi), care cu chin le așezară, că focul ce să vărsa, ucidea, cit abea în 6 octomvrie împărăteștii fură gata și începură cu 14 merzere foc și moarte a da, pre turci spăimîntară. În 7 iar mai făcu un ređut cu o paterie de nov, ca pre turci de la pateriile lor a-i fugări și tunurile a le lăsa. Împărăteștii pusără vro 30 de canoane mari, a căroro boambe cetatea o mătura. Și în 3 următoare zile bine să lucră, că din toate bateriile focul groaznic haupt-festungul spărgea. Și așa, abea în 11 octomvrie, bătăe de tot să începu și bombardamentul lucra, turcii slab răspundea, că bateriile lor să spărseăse. Ci iară, // în 12, făcîndu-le, tare foc da cu canoane, cu puști, mușchete, cit spaimă făcură că sparg și afară es. Macar că Eughenie bine lucra și soldatu avea corajie, însă timpul anului toamna să schimbă, ploaia într-una gropile, șanțele astupa, turcii ar putea eși și s-ar duce. Și de să mai ținea turcii cu așa corajie încă cîteva zile. Eughen să lăsa. Însă iată, în 13 octomvrie, la 48 de zile de belagherung și batae, steagul alb pră vîrfu verchelor cetății a flutura il arătară. Prințu de Virtemberg, ce avea strajăle, îndată înștiință și lui Eughen bine îi păru, că pașa niște ofițiri de-ai săi afară în lagher îi trimisă. Apoi veni și comandantul Șlosului, Ahmet aga și Ali efendi ; însă iară și grafii Valis și Filipi ca 1. 87

gaizeli (: plenipotențiali) în cetate să dusără, pân ce în cvartirul lui prinț Eughen capitulația o reguliră.

Și așa urmă capitulația : ca turcii din cetatea Timișoriii, cu muerile și copiii lor, a să duce și pentru averi, efecte, de a-și duce, 1 000 de cară pentru ei gata să fie, iară de le-ar trebui mai multe, ei înși să se gri-jască. Și că ostașii turcești, călare sau pedestri, cu armele, de sus și de jos și cu steagurile zburînd, cu muzica sa să iasă și pre ei pi la Panciova pân la Borcea, la ceamuri, în marginea Dunării, să-i petreacă. Cei dați zălog (: stau buni), ei pân la întoarcerea petrecătorilor zălog să stea; și pân or călători, bucate ce le-ar trebui, cu bani să-și cumpere. Turcii artileria orașului și a cetății, muniționul, proviantul îndărăt lăsară și cei ce rămăseăse plinipotențiali toate predară. Așa, robii și alții, creștini, ce demult de bunăvoe s-or fost turcît (: luasă relighionul mahometan) nu să opriră aci, ce numai pre dezertori au cei ce-au întrat în vremea belagherului, rumâni, serbi, armeni, jidovi și alții, veniți în Timișoara ca striini, aceia cu avuțiile, efectele lor pot rămînea sau a să duce, însă goriții, lotri de munți, la Beligrad să scape. În urmă, cei ce es din cetate, ei pot averile sale slobod a le vinde.

Aceăste articule bine să ținură. Garnizonul, (afară de cei bolnavi), blezirîți, încă 12 000 de oameni eșiră, unde fuseăse la începutul încingerii 18 000, tari, așa 3 000 morți lăsară, 120 de canoane, toate cu vapenu împăraților de casa Austrii semnate, ceălemai multe de cînd luasă cetatea Soliman II, an. 1552, acu iară // le căpătă.

f. 27 v.

Eughen biruitoriul, la plecarea sa, încredință comanda cetății Timișoriii lui graf Franți Paul de Valis, iară stăpinirea, comanda țării și a oastei, adecă ghenear-comanda, lui graf Merți sau Mergi o diete. El tot bine lăsă.

Întălegînd garnizonul turcesc din Panciova că ghenearu Merți cu oastea să apropie, ei vrînd bătae, 3 steaguri roșii înfipsără ; ci le trecu acea corajie și îndată a două-zi steagu alb flutura ; cerea capitulație, ca și timișorinții. Mergi nu vru, ci ceru în discreție a să preda, apoi iar îi lăsă, însă făr de arme, la Beligrad să se ducă : Unii zicea că comandantul cetățuui Panciovii avînd tărie, bună palancă și nici o lipsă de provizion, n-ar fi lăsat-o, ci tunetu din 3 canoane mari de la Beligrad le-au răspuns să se predea, că ajutoriu nu capătă. Așîderea și garnizoanele citadelilor Cuvin și Ui-Palanca făcură. Iară cetățuia Orșavii făr de artilerie mare nu să potea lua ; pentru aceăia, Mergi acel belagherung pe altă dată o lăsă, turcii că o mai țină, iară el fu îndestulat că oastea în Banat o așeză și hotări cetățile a întări.

Acest an, 1716, folos făcu, că, afar de Banat, în Țara Românească și în Bosna căpătară. Timișoara, careă după 164 de ani ce suspinasă subt greul jug turcesc, abea prin biruitoarele arme a marei case Eștraih o zi novă, cu bune nădejdi și folosuri înainte începu.

Turcii din districtul Oraviții, Saschii, ce erau prin sate spahii, subașă, gazde, preste cîrșă muntelui Stancilovii cătră Mehadia fugea. Însă unii cunoscuți rău au pățit, că rumânii din satele de supt munte innainte sus le-au eșit, în Valea Rea acerîndu-i, i-au sprîjinit, i-au jăfuit, nu numai că i-au bătut, ci i-au și omorît. Însă și turcii cei prădați, vii scăpați, știură din ce sate sînt acei oameni, a le coace turta. Un turc spahie de la Varadie, îndrăgit într-o nevastă frumoasă, în fugă cu sine pre cal o

ia. Bărbatul ei, voinic, pre picioare fuga la munte, într-un loc strimt il prinde, jos il trage ; și pre ea jos. Neputînd turcu a da, ei în brață să lupta de moarte. Bărbatu zice muierii : „Tae-i brăcinariu șălăvarilor !“ Ea tae a bărbatu-său, să se împeădece. Ci, pe noroc, turcu căzînd, il junghes și-l omorî. Luo calu cu tot ce avu, cu muerea se întorsă, judecînd-o ; că ci îi taie brăcinariu lui, fără de credință ? Și așa, pre nevastă de pe o ripă rea prin geante afunde au împins-o, să nu mai fie.

Norocul armelor și corajia viteazului nostru în Beci hofcrighsratu în-părătesc îl veseli, iară pre turci în Țarigrad îi cutrămură. În Beci, văzînd Banatul cu Țara Ungurească împreunat, închee ca în anu viitori, 1717, Beligradu a să lua și-ncă cu primăvara arma // în marș a o pune, macar 1. 88 că nici mare oaste, nici nu era cu toate gata, decît o corajie ce o avea.

§ 17. – (EVENIMENTELE DINTRE 1717 ȘI 1737. PACEA DE LA POJAREVAȚ)

Împăratu deâte pre prinț Eughen altui comandant și la armee veni. Pre Mergi de la Becicherec la Panciova mină. Iar el cu o trupă, de-a bate Orșova, de la Sebeși cătră Mehadia viind, simțindu-să întră turci, îndărăt să trasă. Pre turcii de la Logoj, Sasca îi fugări. Mergi Dunărea trecu ; și Eughen trăcînd, Beligradu bătu și-l luo, cu Șabațu, Semendria, Mehadia cu Halmașu. Iară Mergi Orșova cu batae o luo. Ei doi, romani, oastea împăratului în Servia și în Valahia pusără. În Pojarovăți pacea să închee. Turcii mult perdură. Eughen dînd comanda lui Mergi, să dusă la Beci. Mergi Banatu rîndui. Prinț Eughen pre șpanioli în Sițilia bătîndu-i, pace făcu. Acu franțuzii cu spanii în Italia. Împăratu pre graf Mergi trimisă, carele în batalia la Parma cu sabia în mină mort căzu. Apoi și Eughen în Beci muri. Rînduialile lui Mergi în Banat și alți buni generali le-au lucrat. Întră altele, districte, armii și baele aflară, lucrară, casarne făcură și birt mare, precum și cetatea Ostrovu, Nova Orșova, cu castele întărite făcură.

Spre pomenire sînt cuvintele cu care Carl VI pre prințul Eughen l-au petrecut la oaste : „Prințul meu, îi zise, iată îți dau un general mai mare, de la carele sfat să ceri și în numele lui voi toate operațiile voastre veți face !“ Cu care împăratul îi puse o cruce toată briliantită în mină și pre postamint, scămnașu ei din jos, așa inscripție era : „Isus Hristos ghegeneralisimus, nu zăuitareți“. Încă îi zisă că : „Faptele ce veți face pre voia lui, pentru el să fie, carele sîngele său pentru oameni pre cruce l-au vărsat. Subt preainnalta lui dumnezeiască povățuire, atachirue, birue, învinge pre ai lui și a numelui creștinesc vrăjmași !“.

Eughen, cătră sfirșitul lui mai 1717, la Futac veni și toată trupa să adună, Tisa o trăcu, ca în Banatul Timișorii iar să o aducă, puind laghere în cîmpie, între Becicherec și întră Panciova. Aci rîndui el pre generalu Merți în fruntea unui mare corp, cu carele el pre turcii din Orșova să-i scoată. Careă plăți încă de an să știa că are puteărnic garnizon, mari, tari șanțe, groape, palisadi ; și o lăsasă. Acu trebuia să se ia, ca turcii sucurs pră Dunăre Beligradului să nu poată merge. Turcii simțînd planu, că vin Orșova a o lovi, ei socotiră cu vro 10 000 de oameni a-i ocoli și

a-i prinde. Însă și Mergi, simțind cursa și lațul turcesc, dar să și văzu ean slab de-a cerca ceva ; așa dintră munți îndărăt să trasă. Pentru aceăia în urmă el drumu preste Stancilova deșchise. Și tocma atunci, cînd Merți îndărăt să trăsease a nu-l cercui, trimisease prinț Eughen pre generalu Petrașco cu un număr de șaiche și barche pre Dunăre în jos, care munițion și trupă ducea. Socotindu-să destul de tari a fi, carele macar că și bedecung de crigs-șife avea, — strajă, soldați — de a-i petreăce, fură nenorocoși, că făr de veăste lovindu-i turcii, îi prinsără și robi i-au dus. Și așa Orșava făcu îpedecare cu Beligradu, de nu să luo.

f. 88 v. Ci Eughen tot să ținea în corajie și pre turcii și pre tătarii ce cutrupea pră la Caransebeș, Logoj, prin Banat, încoaci, încolo, pri la Sasca, scoțîndu-i, Banatul curăți. Și macar că era vrăjmașul tare puternic, așa cît de la Sava pân la apa Crecica în șanțe îngropat, de unde pră din sus de Panciova cale de un ceas Dunărea trăcu. Și Mergi cu avantgarda înainte trăcusă ; și toată arma în lagăr pre munții Sviniții era pusă. // De aci meărsă în șesurile Beligradului, așa cît ca aripa dreaptă veni la Dunăre, iară cea stînga la Sava era. Și așa cetatea de la o apă pân la alta era încinsă ; și îndată focul de la amîndouă părțile începu fricos a să vărsa și țircumvalațiōns-liniile începură. Și iată o trupă de turci din dosul lucrătorilor împărătești lovisă, ci deșchizîndu-să trangea și făcîndu-să comunicație liniilor, cu 100 de canoane și merzere a o bate începu, ce și turcii înfocați răspundea : careă în 23 iulie să începu. Și prințu Eughenie vrînd de nov cetatea a o lovi, însă, în 29, simți venirea oastei mari, sub porunca marelui vezir, ce venea cetății întru ajutoriu, carele pră dealurile Grodschii în lagher să așeză.

Eughen, din partea sa, focul nu-l prorupea, ci tot bătea ; însă, apropiindu-să arma turcească, așa cît întră cea venită cu întră cetate, împărăteștii ca încungiurați, în slabă stare să afla, ca belagheruiți. Apoi, încă, în lagheru împărăteștilor un mortîșag urit întrasă și soldatul ghemainer din atîtea strapații slăbisă.

Otomanii cu lucrătorii lor tot să mai apropiia și cu liniile lor așa afară eșisă, cît artileria lor asupra împărăteștilor putea juca ; însă, tot cum să cade jocul le întorcea și focul le stîmpăra. O bombă, careă într-un pulfer-magazin, în orașul din jos căzu, cu lovirea ei toate casele ale acelu cvartir, cu vro 3 000 de persoane ucisă. Apoi, după cîteva zile, adună Eughen toate detajementele sale îndărăt, numai puțini de-a apăra liniile rămasără și un corp mic rămasă preste Sava și să vorbiră pre turci a-i apuca. Și așa, în noaptea din 15 spre 16 august, toate fură gata de-a lovi și bombardimentul nu să prorupea. Și așa, dimineața, încă pră întuneărec, în vărsatul razăi soarelui, trefu începu a să lovi. Începutu să păru a fi fără noroc, ci răsărînd soarele, firea armelor să schimbă și turcii ca biruiți începură a fugi și pre turci cu artileria lor, ce li-o luasă, îi zdrobea. Turcii tot lagheru lor, cu nenumărat for-rat îl pierdură și preste 18 000 de oameni, fiindcă husarii și raiții ce-i gonea, ei nu pardonea, ci ucidea. Dară și arma creștinească numără în cîmpul bătăii 2 000 de morți și 3 000 afară din trefu și vro mie sau 1 800 plezirti. Însă a două-zi și cetatea se prădeăte și capitulaționu, după 18 zile a belagherului, scrisă, a 89 să întăriră. Turcilor le căută ca // ei și cetatea Șabaț de pe Sava, cu Roma, Grodsca, Semendria și Golumbațu în Servia, și Mehadia în Banat,

cu Halmāju, ce le ținea, ca Beligradului ajutoriu a da, fură siliți a le lăsa încă Orșova o mai ținea.

Marele vezir cu arma ce-i mai rămăseăse, el să trasă la Niș îndărăt, că tot vro 30 000 de oameni mai avea. Și alt corp de turci venea ca Orșova să o apere, ci ajungînd ghegeneralu Merți îndată la Orșova ii sparsă și turcii, lăsînd Orșava, să dusără. Și așa acu rămasă granița Banatului de partea stîngă a Dunării deschisă.

Și după atîtea nenorocite a turcilor întîmplări, întîiu Înalta Poartă încă să arăta nevătămată ; dar mijlocirile de pace ale Englandului cu ale Holandii tot le priimi și locul de-a să aduna congres (: sobor) un oraș mic în Servia, preste Dunăre, Pojaroveți, îl aflară, unde curînd plenipotenții ministri ai mijlocitorilor și ai interesantelor puteri, precum și ai Veneții, sosiră. Și aci, în 21 iulie 1718, și tractatele de pace să încheiară, ¹⁷¹⁸ care coprindea pacea armelor 25 de ani și clauzul : *uti possideris* — după loveăle — dînd împăratului Temesvaru cu Banatul, Clisura cu munții, în Țara Rumânească păn la apa Oltu, preste Dunăre, districtul Crainii pănă în apa Timoc, tot preste Dunăre, Beligradul cu 3 districte în Servia : Maciov, Semendria și Golumbațu. Apoi hotărăle Țării Moldovii și a Valahii, a Polonii și a Ardealului reguliră. Iară pentru Horvația cu alte țări rămasă așa precum congresu Carlovețului numisă. Apoi încă și de hagiii ce călătoresc la Ierusalim, în Palestina, ca slobod să călătorească ; de persoanele ministrilor ale amînduror puterilor și despre ce să atîngea și de neîndestulații unguri, carii cu familiile sale un fraiștat în Țara Turcească căutasă, ca subt apărarea Porții să fie. Care familii erau : firșt Racoți și grafii Berenzinii, Esterhazi, Forgaci, Vai, Zachi.

Pănă la această pace, cît suspinasă și gemusă Banatul Timișorii, supt greăle tirăniei turcești, 164 de ani ! Și lăcuiitorii țării fugiți, țara pustie, făr de oameni, // cît bălțile, lacurile ceăle vechi, noroaele, riturile tinoasă ^{f. 88 v.} și mai multe și mari să înmulțisă, ca sălbatecele pustietăți crescusă, cît, an. 1717, pingă Murăși ce balte, ce lacuri mari, și pingă Tisa, de la Seghedin păn la Titeli ; dară de la Aranca păn la Canija Mică, păn la Mocrin ! Apoi iară apa Begheiului, a Timișului, Pirda, Berzava, cu alte riureăle, părăe și fintiniște să făcusă și nu să afla stavilă de-a opri, că pingă ceăle vechi și alte lacuri să lățisă, care nici om, nici vită nu le potea treăce, cumu-i încă cea de la Lugoj, Țirna Bara, unde pămîntul trămură și bibăește, cu groape reăle. Așa feli de bălți și pingă Timișoara erau, cît una din Beghei păn la Chichinda și păn la Becicherec să trăgea, iară alte doo lacuri, a Ilancii cu a Alibunariului, din marginea Timișului păn la Ui-Palanca erau lungite, care curau di pe dealul Verșețului. Macar că s-au slobozit, au săcat, însă încă tot ceva mai stă, pentru ceva peăște și trestie de foc. Care în loc de-a să usca, iale pămîntele inneca ; care bălți noroioasă, tinoasă și boale aducea, friguri cu epidemie și ciume, apele putrede, inpuțite făceau, dar altele, șarpi, goange, țîntari, broaște ș.a., că în locul versului filomelii (: privighetoarei), a corbilor, a ciuurezilor, a buhniților să auziau ; apoi lupi, urși, cerbi, porci, epuri, vulpe, mițe sălbatice. Acum, adunîndu-să oamenii carii dincătro și din munți și nici știind a lucra pămîntul, dar nici avînd cu ce, <toți slabi, rău au trăit>.

După pacea de la Pojarovăți, începînd unii pre preoți și călugări cu slujbe greăle, cvartire, dijme, zeciuiale a-i apăsa, mitropolitul Vichentie

Popovici de la Belgrad jalbă la împăratul Carl deăte și cu porunca să opriră, nemuritoriul împărat Carl VI și a sa preainalt mărita fie, Maria Therezia, vrind a face oameni <și țara a o schimba>.

Feldmarșalu Franț Merți, gubernatorul acestii provincii, credincioasei slugă împărătești, după luarea Belgradului și, 1718, după pacea de la Pojarovaț, ce fuseăse pân aci supt prinț Eughen de Savoia, carele adunind oștile în Banat, fiind în Timișoara comandant graf Paul Valis, cetatea întări și altele rîndui. Și așa Mergi, dintr-o moșee (:geamie) turcească făcu beserică creștinească, parohi // alnică și preoților iezuiți o deăte. Aceasta fu și catedrala episcopului din Ceanad, ce era Ladislau graf Nadaжди, și el într-însă slujia. Iară altă moșee (:geamie) turcească o făcu biseărică franțiscanilor a provincii Bosnii, de sfîntul Ioan Capistran făcută, la poarta Aradului, ce să cheamă Poarta lui prinț Eughen, pre careă el intrasă. Franțiscanii cu acea biserică și pămînt căpătără și trimisără misioni la Logoj și la Panciova, precum și cei numiți de provincia Bolgariei, de carii ei avea la Caransebeși. Aci aveau românii cu serbii un episcop venit, Maxim, ci s-au dus. Iară la Timișoara, după Isaiia Diacovici urmă Vichentie Ioanovici. Acestor episcopi li se slobozi, ca întru urmarea căpătătelor împărătești de la Leopold și Iozeff I privilegiții, preoți a hirotoni și biserici sîrbești, rumânești a face.

Feldmarșalu Merți lăsă Banatul, fiindcă întră împăratul Carl VI cu întră craiul Spanii Filip V armă să scorbeli și, an. 1719, oastea în Sițilia să dusă, unde Eughen pre vrăjmași biruind, pace făcu și, 1722, iar în Banat veni, unde el încă 11 ani multe bune au rînduit.

În Belgrad era comandant gheeneral prinț Alexander de Virtemberg, iar în Timișoara comandirender gheeneral graf Merți era. Acești doi și arma și țara cu economia o țineau, însă Merți nu numai în Banat — căci prinț Alexander numai în Servia — ci el și în Țara Rumânească, în Craina, în Servia și în Horvația rînduiale făcea.

Mergi, prin porunca împăratului Carl VI, întorcîndu-să din Sițilia <iar în Banat>, la Timișoara, pingă <3 districte, în Servia, în Craina, în Țara Românească> altele, în Banat așeză 12 districte, precum : al Timișorii, Becicherec, Ceanad sau Sent Micloș, Ciacova, Logoj, Verșeț, Lipova, Faget, Caransebeș, Orșava sau Meadia, Panciova și Ui-Palanca. Fiecărui district rîndui fervalter, ce-i zicea jupan, șpan, controlor-contreă, unterfelvari, obercnezi și cnezi. Însă oameni învățați din rumâni, serbi foarte rari aflîndu-să ca districte a le da ; însă iară chiar să vede dintr-o tablă de marmor la Logoj, din an. 1726, cum că oricare Ioan Rațdam de Mehadia, rumân, domn Logojului, Lipovii și Caransebeșului au fost și beserică rumânească ș-au zidit. Într-aceia tabulă de marmoră iaste inscripția lătinească în fața adecă în frontul beseăricii bătrîne, vechi și așa scrie : „Făcutu-s-au această beseărică, ș.a. adecă latineăște : *Aedificata haec ecclesia per me Iohanem Ratzdam de Meadia, supremum praefectum in clytorum districtum Lugosch, Caransebes et Lippa, an. 1726.* //

Gheeneral graf Mergi rîndui contribuția (:porția) pre cap de om insurat 4 florinți a da.

Într-aceăste 3 districte rumânești erau satele cu oameni, iară în cîmpia Banatului era mult pămînt pustii, sălbatec, de careă Mergi înștiințînd, apoi abea pră la an. 1730 urmară colonii, întii neămții, italianii,

spaniolii în Banat veniră, pentru care și nove sate făcură. Așezară-i în Timișoara, Beseărica Albă, în districtul Palanchii, unde era fervalter, Sent Petru, Saderlem, Beșenova Novă, Ui-Peciu, Denta, Cutriț, Bru-chenau, Gutenbrun, Mergidorf, de pe el însuși, cu italieni, Aradu Nov, Iarmota ; în Becicherec pusă spanioli, ș.a. Și aicea lângă Sasca și Oravița de-a lucra adusă, la Potoc, Bobotinți, Petrila și la Macoviște, la Orșava, Iașelnița pusă.

El cercă pămîntele Banatului, carele de toate productele bun îl află. Vrînd a rădica fabrică de-a face postavuri, el adusă sămință de dudii, iagozi negri ; și crescură, ci nu să folosea. Îi împărți aci la Verșeți, la Beseărica Albă, cu poruncă cine i-ar strica, să se spînzure. Și rădicîndu-să, deăte la Lipova și Gutenbrun. Adusă la Timișoara meisteri de tot falul de-a face hartie și postav. Apoi socoti de industria Banatului, ca pomi a oltui, a-i cultivi, că erau poamele pădureăte, sălbatece. El Ceta-tea Timișorii o lărgi mult în afară ; Fabricu il implu de oameni, meisteri. Apoi pusă gîndul că-s atîtea munți cu păduri pră granița Ardealului, mulțime de leămne, lăcașe fearălor sălbatece, care leămne s-ar putea la ceva întrebuița, însă adusu, trasu e greu depărtat. Așadar au luat apa de la Făget, făcînd Begheiu drept cătră Timișoara în doă, pră unul de-a aduce leămne mari, de case, pre altul, de foc. Pră Begheiu, de la Timișoara în jos, grîu, orzu ș.a. de-a duce la Dunăre și în Horvația.

În Orșava Veăche și-n Ieșelnița neămți meistori de tot falu adusă, așează, mai vîrtos de-a lucra cetate în Ostrovu Dunării și preste Dunăre, fort tare, pre numele împărăteășii Elisabet, șanțuri, că drumul mare de comerție încă la 1720 să lucra.

El făcu piațuri cetății Timișorii large, de la Poarta Logojului păn la a Petrovaradinului. Iară Fort Proza, adecă a lui prinț Eughen poartă, înlontru rămasă. Apoi el chieamă burgheri a-și face case nove, plațe făcea și da. Franțiscanii <Bosnii> făcură beserica, apoi și alții către Poarta Logojului făcură. Apoi deăte deatedral biseărică și de palast episcopilor, ce șede la ghegeneralu Merți, la Poarta Logojului. // Episcop catoliș ^{f. 91} era baron Adalbert de Falcștain, episcop Ceanadului. Apoi maisteri ita-liani pusără fundamente de palaste pentru ghegeneral-comanda și de straja mare. Alții lucra la episcopu, la beseărica parohiainică. Acuma-și gîndi încă o biseărică pentru serbi, rumâni de-a zidi și o casă cumsăcade pentru episcopul legii grecești, la un loc, cu plați de scoale a să face. Apoi pen-tru doă maghistrate, serbesc și nemțesc, care din a. 1718 era începute și la 1730 s-au făcut.

Mergi adusă apă bună în Cetate, pră supt pămînt, pră țăvi (bîlvani de pini îngăuriți). El verchele cetății nu numai aci, ce și în Orșova Veăche le întări ; drumuri mari de poste, stații, de comerții deșchisă, de drumu Cheii Teregovii, pre jos, pingă Timiș deșchisă, unde pre o peatră mare stă scobit an. 1720 ; și așa drumu Glinovii de sus să lăsă. Merți și prăstă muntele Stancilovii drum, comunicație Mehadii cu Bergvercu—Sasca deșchisă și nu numai în districte case pentru beamteri, caserne, poste, ce și bergverche <lucra și> deșchidea.

În Moldova, de la anu 1700 la 1730, acești domni voevozi s-au schimbat, adecă : Mihai Racoviță, Antonie a do-oră, Mihai a do-oră, urmă Nicolae Mavrocordatu, Dumitrașcu, fiu lui Cantimir și iară Nicolae Ma-

vrocordatul < a do-oră >, iar Mihai a 3 oară, Grigorie Ghica, Constantin, fiu lui Nicolae Mavrocordatul.

— [Niște sate pre granița Servii începură ca călăreți și pedestri, ca haiduci, slujbă militărească a face, de turci să apăra]. —

<Comandirenderu ghegeneralu> Mergi, știind cetatea Rușavii că-i mică și știind aci, din jos de ia, Ostrovu în mijlocu Dunării, socoti în Ostrov cetate tare a zidi și înștiințind împărății, <arătă că ar fi cheăia Țării Banatului>; precum și de baele calde ce-ar fi la Mehadia, încă de romani făcute, pustii, că ar fi bine a să căuta, carele <și de cetate și de bae> milostivă slobozenie <de-a începe> căpătînd, cu maioru inginer bau-director Doxat, cetatea novă măsurînd, de-a lucra s-au apucat. Cărămizia mare din sus dă Rășava <au fost>, iară tăetorii de peatră, stilpi de uși, porți mari, praguri tăiate, cioplite, la Svinița lucrute, pre Dunăre la Ostrov le-au tras. <Mulți neămți maistori au adus, la Orșava, Eșelnița i-au așezat și lucra>. El și cetățuele vechi, Ui-Palanca, Covinu, Panciova le întări.

1733 Dezvălindu-să armășie întră casa Austrii cu-ntră franțozi și spanioli, și împăratul pre Mergi în Italia îl chieamă, ca acolo comanda armeei, în locul prințului Ludvig de Virtemberg, s-o ia. Și așa, el comanda Timișorii lui ghegeneralu baron Engelshofen o deăte, că acesta urmasă în cetate după ghegeneralii Sprung și // după grafu Valis. Grafu Mergi să dusă la Italia, unde în singerata batalie de la Parma, în zioa de Sfintu Pătru, 1734, viteazul Mergi cu sabia în mină viața heroicească o sfiși, iară ceale zise spre pomenire îi sint.

1731 v.

— [Prinț Eughen, după atîtea victorii, la Beci, 72 de ani, muri; că după pacea Pojarovaț, în Beci hofcigrat au lucrat, Rome — Raine umblînd, moartea veni]. —

Baron Engelshofen îndată tot pră planul lui Mergi vro 3 ani lucră și în an. 1736 fu schimbat și ghegeneralului Hamilton să deăte comanda.

1735

Militarii horvați, slavoni, murășani, tiseăni, în nume haiduții, cu căpeneăge roșii, în Italia asupra lui Carol al Spaniilor marsără și asupra franțozilor. Într-această reă răzmiriță și moscăleasca împărăteasa Ana Ionovna împăratului Carl VI, la Raina, asupra franțuzilor ajutoriu îi diete.

1736

Căriia tătari cu turcii, an. 1736, tari răotăți îi făcură. Apoi acuma și ea de la împăratul împrumutatul ajutoriu îl ceru. Carl VI, totdeăuna credincios cu legătuiții sei, era cu Rosia în of. — și defenziv-alianț, și fiind Rosia cu Poarta în armășie înpletită, căută, stătu cum ar mijloci pacea întră dinșii, ci în deșărt căută. Și arătînd din ce pricini e siluit a sparge pacea și a lua arma.

Ghegeneralu Hamilton, ce luasă comanda de la Engelshofen, căpătă poruncă curînd Timișoara și Ostrovu—cetatea, anume Nai Orșova (Nova Rășavă) a întări, gata a fi și fortu de ceăia parte a Dunării, anume fortu Elisavetii, a găti, pasul a-l închide. Care cetate cu așa fort au castel cum să putu, să rădicară și să făcură. Bau-directoru, maioru Docsat, oberster <cu buni meisteri, pre planu și porunca împăratului Carl, cu numita cetate Nova Orșova și cu fortu Elizabetii numit, cît putea grăbea de-a isprăvi, că să cerea>. Ce maistorii, ce zidiri, ce gropi, cazamate, podrume, canale pre dedesupt scoasă, tot tari lucrute și beseărică de preoți minoriti înlontru, precum și fortu Elizabetii, așa nezisă tărie, meistorie, ce cunst-arhitectură, cu așa porți tari de fier, cu așa turn tare și nalt și

uși de fer, ce artilerie tare, la care tării, preste 10 ani, cu ce cheltuiuale s-au lucrat !

Căpătînd ghegeneralu <Andreas> Hamilton poruncă ca și baele de la Mehadia a le căuta și cum au fost de romani lucrute, de alții sparte, a le curăți, a le dreăge ; și așa deschizînd cale pe dreapta Cernii, <pă supt dealu Zosimii>, cu prau, și drum au făcut. Baele acestea, care de o mie de ani și sute, cu așa păduri pustii acoperite, nevăzute, să arătară, careă în urmă cu leămnele lor din loc și iale s-au lucrat, s-au acoperit și pod mare preste apa Cernii de-aci s-au făcut. Careă bae tămăduitoare, așa cutrupite, numai oamenilor monteăni știute fiindu, numai ei le-au cercetat. // Acum Hamilton, adunînd oamenii satelor și cu mueri la tăiatul pădurii, adusă maistori de lemn, de cărămidă, var, de zid lor sălaşă făcînd, lucrară. Careă mie oameni bătrîni, ce-au lucrat și la cetatea din Ostrov și la băi, până în intratu turcilor, me-au povestit. Ce leămne, copaci, arbori, stăjări, goruni, brazi, pini și fagi <pingă Cerna au tăiat>. Baele și tot au fost îngropate și pierite, la care iar bau-directoru Docsat, ca obrîșter, au lucrat ; fîntînile calde a baelor să răniră. Comandirenderu Hamilton cu ghegeneralu cetății Timișorii, Engelshofen, ș.a. viînd, le văzură. Întră alte lucruri de mirare ce să descoperea, mai vîrtos mai mulți domni de la Timișoara veniră din curiozitet, fiindcă ghegeneralu Andrei Hamilton și trupuri de trei persoane înpetrite, făr de mîna dreaptă și fără capete, într-o bae boltită, uscată, tare zidită, oamenii, lucrătorii le-au fost aflat și el le-au luat. Unii zic că trimițîndu-le pre apă la Beci, s-ar fi innecat, iară alții zic că aceăle mumii, trupuri balsamite, ca niște statue, la Vien — în Beci — spre înfrumusețarea înpărăteștii, crăeștii biblioteche încă sînt.

Aicea cite chipuri, statui Venerii, Highii, Hercules, dar inscripții latinești de-a romanilor, s-au dezgropat ! Pietrile scrisă s-au zidit. Care băni, încă de pe vremea marelui Constantin înpărat sau și mai nainte, ajungînd națiile sloveăne, hunii, avarii, le-au ars, au pierit și din cartea viilor s-au fost șters. Careă acuma, prin epoha norocită, cu porunca bunului înpărat Carl VI, iară înviară. Care din an. 1728 s-au aflat și până la 1737 s-au lucrat. — [Din leămnul lor] — cite caserne pingă bae, birt, hospătărie mare, cu capelă, besericuță, grajde, fîntîna reăce, în Europa ca o mirare <minune sau vistirie> să arătară, <precum și tării cetății Ostrovu, Nova Orșova, în mijlocul Dunării>.

Zisul Doxat pre poruncă după planul ghegeneralului Chefenhiler sau Mergi sau Hamilton viînd aicea în Mehadia, la caserne, din jos, un fort foarte tare, cu casamate, șanțe, gropi, porți tari făcu, mine zidi, ca un batailon să-l apere ; și lîngă fort, preste apă, cu groapă mare, zidită, cuptușită și tari șanțe, paterii de artilerie au făcut. Apoi încă din sus de Mehadia, pră deal, ceva nalt, o casarnă, cu alte șanțe mari, tari, zidite, cu veărche minunate ; ș-acu să cheamă Șanțe. În care șanțe din sus în urmă și militari tiseni, murășeni au fost, carii bine s-au apărat. Acuma cetatea Ostrovu, baele, fortu și șanțu Mehadii // să făcură.

[În Rușava, protopopu Petronie...²² banii...²², el în Rușava, veni în mănăstirea nemțească scăpă, să nemți. Ei pre el la episcopul lor, graf Engel, la Timișoara trimeăsără. Învăță misa latinească ; veni]. —

²² Text tăiat la legarea manuscrisului.

Împăratul Carl VI, avînd cu turcii armășie, lui ghenearal Sechendorf obercomanda dă și cu pre alți ghenearali supt herțogu Franț de Lotring subpone. Nișu luară ; alții Vidinu. Căldura adusă scursura. Turcii iau Vidinu, Nișu. La anu cetatea Nova Orșova cu Mehadia bătură, luară, baele arsără. La Oravița sate robiră, Cărașu, Ceacova, păn la Chizătău ajunsără. Ci viind de la Timișoara oastea cu herțogu Franți, pre turci la Corni bătîndu-i, ei în Mehadia capituluiră ; să dusără. Însă cu mare oaste iar viind, marele herțog total îi bātu și la Beci să dusă. Și viind la Beligrad, comanda Valis avea. Herțogu la Beci chemat. Valis fu bătut. Pentru întîmplarea herțogului Franț în Cheăia Teregovii. Tirgu Săbeșului cu tot fu tăiat. Turcii Beligradu luară. Pace făcură, în Beci întăriră. Pentru Orșova Veăche ; acvadu cu prin deal, vale, cu moară făcură.

1737

Și încă de cu primăvară, an. 1737, împăratul Carl turcilor armășie arătă, încheind ca cîmpul armășii la Dunăre a se deschide. Pre ghenearalu Andreas Hamilton îl chieamă, dînd ghenearalului Sechendorf obercomanda, cu ghenearalii Chefenhiler, Saxen-Hildburgshauzen și Șmetau de-a meerge. Ci Sechendorf oastea mare, ce era 80 de mii, în detajămente (: trupe mici) o împărți. Și ei toți erau supt porunca herțogului Franți de Lotringhen, marele herțog de Toșcana, ce era bărbatul împărâteștii moștenitoarei fiice.

Și așa, întîia pășire a celor împărâtești fu norocoasă, că dela Beligrad pre ușor luară Nișu, în Servia. Apoi formiruiră doă detașămente, coruri mai mici, dînd unul ghenearalului graf Chefenhiler și în Bulgaria marse, Vidinu (: Diiu) belagherui. Iară alt detajămint, supt prințul Hildburgshauzen, la Bosna marse. Iară altele, mai mici detajămente, să aibă comunicațiile sale întră ceăle doă și întră armadia mare a ghenearalului Sechendorf. Și iată că prin acea despărțire armadia slăbi. Apoi, căldura adusă scursura, dezentria, boala inimii și puterea estraihilor scădea.

Ali-Bei pașa, sfătuit prin franțozescul graf Boneval, simți unde-i slăbiciunea. Hildburgshauzen fu la Bania Luca, în Bosna, la Vacup, în Croația bătut și cu corpu său prăstă munți îndărăpt de turci fugărit.

— [Militarii de la Tisa, Murăș, cu obercăpitan Tuchiulia, prin Mehadia fluerind trecură, mergînd tot călăreți către Vidin, ce și ei fură înprăștiați și veniră la Mehadia ; unii acas].

Chefenhiler cu vro 5 000 de oameni, cu ghenearalu graf Filipi, ce-i mai rămăseăse, de la Diiu rău bătut scăpînd, preste apa Timoc, Craina, Negotinu, Cladova lăsîndu-le, prin fortu Elizabet (: Cozia), pingă cetatea Nai-Orșova (: Ostrovu) pasiruind, în Orșova Veăche trecu, cu ghenearalii Salm, Saxi, cu șpaniolii ce avea, la Mehadia retiruiră și spaimă deăteră. Negoțătorii Crainii, a Cladovii și cei din Rușava Veăche, în cetatea Ostrovu, cu averi, efecte intrară.

Ghenearalu Filipi de la Mehadia la Caransebeș să dusă.

Turcii din Țara Bugărească în cea Rumânească începînd a intra, o flotilă împărâtească de pră Dunăre, din jos de Ostrov, în Craina fiind, îndărăt pră la fortu Elisabetii veni și toate ceamurile, oraniță și altele de la Ostrov și de la Rășava, prin mulți săteăni, în sus la Ogradenie

le-au ras ; ce-au mai rămas, primăvara în sus le-au tras. Moșu Mărtin Văleanu de la Corni și alți moși me-au povestit.

Așa acum otomanii lovind Nișu // îl belagherniră. Gheneralu Doxat, f. 93 comandantul din Niș, ce avea poruncă a sta și a să apăra, socoti a fi siluit cetatea a o preda. Așa și făcu și, trăgându-să îndărăt, în Beligrad capu pierdu ; și ofițirii toți, casirți și pedepsiți.

Așa numai în Bosna gheneralu Lentulus avu noroc Ujița a lua. Atunci în arma mare mari învăluiale, turburări erau, că luându-să comanda de la Sechendorf lui graf Filipi o deăteră. Pre Sechendorf la Beci îl cheamară, îl închisără. De-acolo supt arest în Grați l-au dus, ci aflindu-l nevinovat, l-au slobozit. De care unii ar fi și zis că lui turcii 6 lube-nițe pline de galbini mită i-ar fi adus, ci n-au fost adevărat.

Acum gândul turcilor nu să știa : lovi-vor Beligradu sau Banatul, că graf Naiperg ii aștepta. Însă turcii într-acesta an, cu biruințele și cu norocul avut, să îndestulară și, netrecînd Dunărea, la Cladova, în Craina rămasără și în ernet acasă să dusără.

Neamții cei de Mergi în Banat aduși, nu numai de la Orșava, <Eșelnița>, Bergverche—Sasca, Oravița, Potoc, Macoviște, Petrila, Bobotini, Beserica Albă, Cutriț, Verșeț și altele, din Banat să dusără. Fabrica Timișorii cu tot deodată căzu, că maistorii cei aduși neavînd proptire, <toți acei neamți> să înprăstiiară. Turcii în Valahia intrară și înpărăteștii din Țara Românească în Ardeal retiruisă.

Aicea în cetatea Nai-Orșova (: Ostrovu), cu castelu —fort Elisabetu— ei, <rămasă oaste> subt oberșteru Cronberg și maioru Mizeroni, <carele de turci să se apere>, cu trupă, garnizon de infanterie, cavalerie și artilerie, munițion ș.a. În Mehadia, fortul tare, cu casamate, găuri de-a da verche, mine, gropi, șanțe, caserne mari, porți inferate, ferecate, Cheaia <țării> Banatului numită ; careă, spartă, și acum d'n jos de caserne să veăde. În care fort sau castel, obristeru graf Picolomini comandant era, în Cheia Prosec numită. Și iară din sus de Mehadia, altă casă, casernă era, — <până în 1788 au stătut> — cu alte șanțe zidite, cu tari verche, gropi zidite, șanțe tari, pră loc mai nalt, bine rînduite au fost, cu paterii. Din jos doă paterii fortu a apăra, una supt dealu Boronițariu, la Gligore, alta deasupra Prosecului, cu artilerie pusă pre turci dea-i sprijoni ; și obristu Picolomini 600 de oameni, afară de militari murășani ș.a., ce erau, sus, în șanțe, toți avînd artilerie, munițion și victuale, ș.a. tot grijite.

În aprilie, turcii din Craina la cetatea Ostrovu și la fortu Elizabetii 1738 ajungînd, a le bate începură ; cit potea, să apropiia. Și dînd turcii șturm, ca fortul să-l ia, canoanele cetății și ale fortului mulțime de turci ucidea, omora. // 400 de raitari și mușcătiri din cetate și fort, eșind asupra turcii- f. 93 v. lor afară, ii loviră, însă puțini din asupreala mulțimei turcești îndărăt scăpară, unde și maioru Mizeroni peri.

Omir pașa, lăsînd aci 2 000 de turci și viindu-i caiche, șaiche, cu turci din jos, să găti a treăce Dunărea, să vină la Orșava Veăche, unde era o trupă înpărătească, de-a apăra marile magazini de la Jupanec. Omer pașa, cu ceăle 2 000, rînduind plocada cetății și a fortului, el la Orșava trecu și aflînd multe magazine, ii păru bine și se așeză. Unde mulți rumâni bătrîni, cu pocloane, din sate, prin păduri mergea și el priimea.

Carii i-au și spus lui cum pot turcii pre după dealu Mehadii, Strajovaț, deasupra a eși, iar în drumu mare.

Pașii nu-i da a sta la magazine, ci cu oastea sa la Mehadia venind, îndat în Cheăia Prosecului șturm tare asupra fortului vrînd a da, intrară, ci nici unul din cei ce intrară în Prosec nu să mai întoarsără, că fiind Cheăia unter-minită, pre dedesupt cuptorită, cu vase de prau umplută, preste care loc turcii asupra fortului șturm alerga a da, care lagum cu prau cel rinduit, deodată cu faclia lui îl aprinsă ; pri viteăjii turci — și așa și cu caii — ca spre ceriu i-au rădicat și departe, jos și preste Bela Rea, apa Mehadii, i-au lăpădat, cît riul <în strîmtoare l-au podit>, l-au tonit.

Omir pașa, din 20 până în 24 mai, în deșărt fortu bātu. Iară alți turci, ce ociliră dealu Străjăoțu, de-a închide Cheăia Slatinii, acolo alergasă, case, sălașe năpustite ardea, oameni tăia, reăle făcea. Iară alții nainte ca verbung seimeăni (: volonteri) căuta ; iară pașa într-una, neprorupt fortu bătea, de toate părțile cerca, ci nu putea, că patriile di pe dealuri bombe, cartace îi înproșca și-i omora ; mulți periră.

Apoi, în urmă, la 27 mai, văzînd obrîșteru graf Picolomini cum că lui sucurs, ajutoriu nu-i vine, socoti ca cu bun acort castelu, fortu lui, cu șanțale de sus, a le da. Și așa, dîndu-le, după dogmală, cu a sale au eșit și turcii în sus i-au petrecut.

Bătînd pașa Mehadia, alții veniți baele nove, cu totul, caserne, ospătăria arsără. Petrecătorii garnizonului Mehadii în sus să dusără. Omir pașa în fortu Mehadii s-au așezat domn. La el săteăanii de prin păduri fugiți, cu berbeci, miei, unt, brînză poclon viind, să închina, cu satele ; căroro pașa cărți numite buruntii (: salva gvardie) în mină le da, apoi și cite un turc sau doi subașă și spahii de-a aduna oamenii în sate-și le da.

f. 94 Oamenilor din Halmăji, veniți cu poclon, pașa pe viață le-au poruncit ca // ei în haia țară, cătră Oraviță, nici să margă, nici cuvînt de venirea turcilor a le da, că altfal toate satele Halmăjului cu oameni vor pieri. Și le-au spus că în cutareă zi, la toată casa piini sau mălae, azime, coleășă gata să fie, și turcilor trecători prin Halmăji dărabe în mină să le dea, carii așa au și făcut. Și oastea turcească preste cîrșie și Stancilova la Potoc, Socolari coborînd, foc, sabie ! Aceasta s-au întîmplat în sărbătorile Rusaliilor, cînd erau acolo în sate jocuri, danțe, oameni, feciori, mueri, feăte mari la joc adunați. Tiranii de turci cu caii, di pe dealuri satele văzînd, în fugă au alergat, o ceată pe un sat, alta pe altu, de la Socolari, Racaștia, Ciuchici, Ertof, Vraniuț, Iladia, Oraviță, Broșteni, pân și la Varadia, prăstă Căraș, au trecut. Ce fapte tirănești în gloate au făcut ! Foc și sabie au pus, tot făr de veăste lovînd ! Ciți pușcați, tăiați fugînd ! Oameni, feciori, junilași neveăste, feăte mari, mici, chitite, ceăte mari, turme au luat. La 3 zile, cei ce s-au întors, ciopoară robii prin Halmăji la Mehadia la pașa i-au adus și, împărțindu-i, acas i-au trimis. Turcii copiii, pruncii mici, în disagi mari, cite 4 băgați, pre cai i-au adus. Cu aceasta turcii sau acel pașă își răsplăti patima care acelea sate, oameni lor, în Valea Reă, anu 1717, turcilor făcusă.

Turcii, unii cu robi s-au dus, iară alții verbăluia seimeni. Nu numai pră Cărașov, ce de la Sebeș, Logoj, Chizătău și Belinți, Ciacova, Mănăstirea Sîmgiorgiului, Denta ardea, robea, dar și volonteări cu simbrie aduna, seimanii. Unii altora vînzînd robi, cei ce cumpăra, îndărăt îi ducea slobod, alții reăle făcea.

La Marcovăți să cerură doi, un turc, Busa, cu Ianăși Unguru în sabii a să tăia. Și Busu tăie pre Ianăși.

Turcii cetatea Nai-Orșavii (: Ostrovu) cu fortu o belagheruiră și groaznic o bătea cu 16 canoane mari. Le strigară a să preda, însă oberșt Cronberg în scurt le răspunsă că el viu nu să dă. Turcii, una, alta, de bine li să făgăduia. El : viu, nu !

La Timișoara oaste mare împărătească să adună, cu ghenearal-feld-marșalul Chenigsseg, unde, în 20 iunie, marele herțog Franți, cu prinț Carl de Lotringhen, carii cu arma, în 24 iunie, în Logoj ajunsără, 26 Caransebeș, adecă, lăsind în Logoj 6 reghimente de cavalerie pentru sigurația Banatului a sta. Apoi adusă și firșt Lobcoviți ghenearalu o trupă din Ardeal și așa, încet, de la Sebeș încoacea mergea ; 28 iunie, de la Slatină, calea reă, cite // ceva puțin marșeluind, sta, iară mărgăluia, să împedeca, caleă a-și face înainte. 1739

Marele herțog socoti ca întiiu Mehadia a o belagherui, apoi la Orșava a meărge, ci Cheăia, drumu rău, de-o parte Timișu, de alta mare pădure o cutropea și oprea. Marelui herțog, într-acest așa încet mărgăluit să supărasă, vrind a să răsfira. El cu frate-său, prințu și cu alții de-ai săi, eșind ceva în sus în hurc, la vînat, o întimplare de mirare avu, că intrînd în pădurea deasă, mare, au rătăcit, neștiind încătro. Și iată aci, fără de veăste, înaintea lor o ceată de oameni armați, rumâni, de turci trimiși, turceăște înbrăcați, carii tilhărea și ucidea, al căror povățuitoriu acu înaintea marelui herțog în genunchi, la picioare, îi căzu, pardon, milă cerînd ; și-i zisă că-l scoate la drum. Într-aceasta, încă și alte partii de lotri, ca și de turci, în păduri ascunși au fost. Aicea Franț mare slobozenie cu îndrăzneală avu, într-un harambașă de lotri a să încreăde, carii pre el norocos la armee l-au adus ; și-i dărui simbrie căpitănească pe un an, numindu-l capitan a fi de plăiași, ce-s un fal de călăreți, de-a umbla după lotri, de a-i goni di pe graniță. Acest harambașă să cheamă Pătru Vancea și încă trăiaște în Banat. După cițiva ani, pre urmă, împărăteasa Elisabet, în cinstea iubitului nostru Franți, deăte o capelă a-i zidi, unde și inscripția spre aducerea aminte a aceii întimplări să veăde. f. 94 v.

Și cum că întru adevăr pre aci și prin alte păduri, pe aproape, turci ascunsi au fost, în urmă s-au arătat.

Că în 3 iulie, ajungînd arma la Corni, stătu ; o mulțime de aceia pre deal la armee să adună și în jos să trasă, ca forpostele împărăteștilor să le detoane. A doă zi, aceia luîndu-și posto pre un deal, așa ca aripa stîngă a lor avea cîmp neăted nainte-și. Și amîndoă armeele una de alta o vălcuță le despărțea ; amîndoă armeile fiind pre deal, supt Cerni Verh, unde să zice și iaste pămîntu roșu și iaste loc neăted și larg.

La doă cease după ameazi, vrăjmașu începu a să mișca, trecînd valea încoacea, păn la arepa stîngă. Și lovi întia linie, de o strămută ; cu careă turcii să folosiră, și așa o trupă mare lovi mijlocul (: țentru) împărăteștilor, așa cît unii de ei pănă în hauptcvartir ajunsără, de-și aflară moartea. Apoi loviră și arepa dreaptă, ci fură bine sprijoniți, cît ei, la 5 ceasuri, curînd carii încătro, pe fugă să pusără, lăsîndu-și 5 canoane, muniționu îndărăt. // Pre carii împărăteștii nu-i putură fugări, că ploaia mare toate puștile și patroane (: fișagurile) de tot netrebuite le făcusă. f. 95

În 8 iulie, plecînd armee în marș, toate bucatele aci în lagăr le lăsă, cu un bedecung (: pază) de două husarî-regimente, îndărăt. Și oastea mărgea în două coloane (: în două tăberi despărțită) : de la Podul Unguresc a Plugovii, un colon, pingă apă ; altul prăstă Beli Buc și pre supt deal în jos, pînă la Mehadia. Și viînd veăstea că turcii lagheru, corturi și alte efecte le-au lăsat și s-au dus, dar încătîro nu să știe, marele herțog zisă ca garnizonul din șanț și din fort să se predea ; careă au fost 2 000 de ianiceri și 300 de artileristi, carii și capituluiră. Apoi ei cu comandantul lor, aga Ibrahim, pre carii pînă la Jupanec cătră ai sei i-au petrecut, iară de a duce ceva bani garnizonului Ostrovului n-au putut.

În 9 sau în 10, să auzi că turcii de la Orșava s-au dus, lagher, corturi, bucate, munițion, artilerie îndărăt au lăsat, dar marele vezir cu armee la Cladova era.

Marele herțog, după întiia veăste că s-au dus turcii, zic că ar fi trimis un detajăment cătră Jupanec înnainte. Și el însuși, garnizonului din Nai—Orșova spre ajutoriu sau ceăle de lipse, bani a le da, mai vîrtos auzînd că comandantul iaste nevoit bani de la negustorii, cei aci scăpați, pră cvite a-i lua, cu bine și cu sila, soldu soldatului (: simbria) a da, cu ghegenerali, ștaabs-ofițiri, dis-de dimineată într-o zi de la Mehadia la Orșava au plecat. Un ceas departe ar fi mers, ci întîmpinînd pre trei rumăni șpioni, trimiși cătră Ostrov, întră carii unul Pătru Vancea au fost, carele din pădure jos alergînd, obercapitanului său Tiuchiulia și aceăla ghegeneralului, arătă, că trupa dinnainte cu oastea turcească ce vine s-au întilnit și, apărîndu-să, vine îndărăt. Așa dar, toți la Mehadia s-au întors. Aceăste au fost în 15 august.

Forpostele, ceăle 2 paterii di pe Prosec și de supt Boronițari întăriră, cite o companie mușchetiri ajutoriu dîndu-le ; de-a dreapta fortului, preste apă, șanțurile, groapa mare grijiră, precum și șanțele din sus de Mehadia, în care cu alții și militari pedestrași, mulți murășani, tiseăni au pus, avînd sus în șanț pulfermagazina, în pămînt zidită și boltită. //

1. 95 v.

Otomanii, în 15 august, după ameazi, pi la 3 cease ajungînd, îndată din jos fortu atachiruiră, unii eșînd pră dealu Boronițari, alții Prosecu vrea cu șturm a lovi. Ci focul pateriilor cruciși îi mînca, carteele, muschetele îi trîntea. Într-aceasta, alții de nov, mulțime, în Boronițari coborînd, pateria loviră. Artileria jos în Băcșăneți, în șanți, la groapă, la companie veni, precum și pateria de-asupra Prosecului o lăsară și artileria sus în șanț îndărăt să trasă. Turcii luînd Boronițariu, jos în șanțele din Băcșăneți șturm dînd, din focul muschetelor, ce ca leii să apăra, mulți au pierit, pînă ce i-au biruit și pră toți i-au tăiat. Cu careă cale-și deschisără pră dă ceăia parte a apei, preste Banovăț, la șanțele de sus a meărge, la rîpe, unde fiînd Rîpa Rea, cu sape, lopeți, chilăvițe, scale sau scări își făcea, pe rîpă în sus de-a eși. Careă rîpă e de 15 stînjăni de naltă ; de unde cei pușcați nu numai că ei jos în apa Bela Rea cădea, ce și pre alții di pe scale lovîndu-i, în curi-în-cap în apă să arunca. Iară pră fortul din jos dînd osmanii de trei ori șturm, garnizonu voiniceăste, tot înfocat, mulțime au prăpădit. Ci în urmă biruîndu-l, turcii întrînd, afară scoțîndu-i legați în funii, pre toți i-au tăiat. Ci ajungînd aci sucurs, ajutoriu, fortul iară îl luară. Mulțimea oastei turcești pre de ceăia parte, la șanțele de sus, cum ziși, di pe Rîpa Rea, ce cădea perea, însă tot în vîrf la șanță au eșit, într-un verc întrînd, carteele îi mistuia ; puțini eșînd, di pe rîpă cădea,

cu : „Ala, aman !“ își da. Și fiind de 3 ori zvirliți tiranii, și cu al 4 șurm atachiruid, într-alt șanți intrară, unde au fost stăgariu (: fenricu) Mihail Sorinca, cu militarii tiseăni. Aci, „*Sorinchici Miia, poznat deliia*“, bine sprijenindu-i, îi oprea. Și iată, 6 reghimente de cavalerie, cu ghegeneralu Filipi, pre turci atachirui ; căruia și ghegeneralu Naiperg, cu cîteva companii de grenatiri și încă doă brigade cu ghegenerali urmară.

Turcii văzînd că împărăteasca infanterie de pe coasta dealului numit Ielia jos la Ulici au coborît, în infanterie s-au slobozit, șanțu lăsară, în sus eșiră ; împărăteasca cavalerie opri calea prin Mehadie. // Așa acu t. 96 turcii prin Meadia în jos nemai putînd a treăce, —și erau în doă corpe despărțiți, un corp în Banovăț, altu mai sus de Șante — și toată oastea turcească lovind infanteria împărătească, ca hulii vrînd a sparge, însă mușchetirii cot la cot glida-și ținea, foc vărșa și-i sămăna. Acu întrînd Filipi cu cavaleria i-au despărțit și turcii fură total bătuti și de răitari masăcriți. Cei vii, scăpați din Olici, trecînd apa prestă Banoți, Băcșăneți, gonindu-i raitarii, husarii și obercapitanu Tuchiuli, cu călăreții militari, turcii fugînd pe din jos de caserne, vrînd apa a treăce, întrecîndu-să, împingîndu-să, groapa mare, afundă, zidită, îi inghițea, că fiind seara, întuneăric, fugînd, groapa cu cai și turci au umplut-o. Unii ocolind pre deal sau prin apă vrînd a scăpa, riul Bela Rechii, cu vratniță ferecată, cei de nov soldați, în fort puși, îi pușca și-i doboră, cît apa cu pod de turci au zătonit-o. Alții noaptea prin păduri au fugit. Mîne zi să aflară turci morți, mari, mici, preste 3 000, însă și împărăteștii 1 200 de oameni au pierdut.

Marele herțog Franți la această acție sau batalie de la început pînă în capăt de fațe au fost, macar că unii zic că nainte au fost plecat, fiind prins de friguri. Și adevărat că din răceală reă le-au avut. Alta, fiindcă în Beci împăratul neputincios, bolnav era, îi căută a să duce. Și în loc de hinteu sau căruțe, din Mehadia cu leagăn de mătasă minunat, pre 4 muscoi, mule sau catiră, bine șezînd și odihnînd, în sus au plecat. Doă trupe de cavalerie cu standarte înnainte și dindărăt păzitori avînd, au fost petrecut. De careă înaltă călătorie mie în Mehadie și în Corni moși bătrîni că așa au fost me-au povestit. Eșînd în dealul Domașnii, s-au înștiințat că turcii ce-au fost rămas aci, în pădurile Cheii Slatinei lui Florei, cu rumâni, carașoveăni, pogoniceăni, seimeni (: volonteări), cu topoară, săcuri, pădurea mare de-asupra drumului Cheii tăindu-o curmeziși, prăstă cale au încilcit-o, drumul mare de tot l-au încuiat. Acum văzu marele herțog planul // turcilor, că arma împărătească iaste închisă. t. 96 v. Îndată îndărăt au stat și prin husari ușori poruncă scrisă ghegeneralului graf Chenigseg la armee, că nu poate pasirui Cheae, că-i drumul astupat și pădurile sint pline de turci și de rumâni armați, încă și cu artilerie foc din păduri în drum jos dau, ca îndată o trupă ușoară, de păduri a călca, și artilerie ceva îndată să-i trimită ca să poată meerge la Caransebeși, să nu să întirzie ; dar și el de la Mehadia cu oastea preste Stancilova la Beligrad să margă. Și așa, viind de la Mehadia artileria 6 canoane, cu munițion, mulți țimermari, cu militarii Tisii și murășăni, 1 reghiment infanterie, altul cavalerie ajunsără, înnainte în Cheae intrară. Turcii din păduri cu tunuri și puști da, de răsuna și spăimînta. Rumânii seimani, cu turbane turcești în cap, așa schimosiți, și ei avînd :

„Uică pașo, ciuică ago, neâne bărăictar“, cu steagu, cu canoane mici și mari, de cireși sălbateci, pădureți, nejupute, îngăurite, făcute au fost, dînd din păduri. Ci deșchizîndu-să patria împărătească cătră un fertal de Cheae înlontru și începînd a juca focul prin pădurea mare, de unde da și ei, uica pașa cu otomanii și românii, vâzînd ce-o să fie, îndărăt fuga au dat, într-alți munți au scăpat.

Marele herțog vrînd prin pădure cătră Slatina a treăce, (neputîndu-să curînd drumul a să curăți de copacii mari, încilciți), și fiind acea pădure fostului arambașa de lotri, Pătru Vancea, cunoscută și calea din viru dealului Domașnii, ce mearge la culme, bine știută, au spus că ei cu vreo 12 feciori în leagăn pân la Slatină îl vor duce și nici frică, nici vro grijă să n-aibă. Și așa pre ei în lagheru marelui herțog, ce-au fost supt cort în pădure, cu 2 reghimente, aicea Petru Vancea chiebat, cu alții, înainte la picioare i-au ingenuncheat, rugîndu-să nici o grijă să n-aibă. Și trimițînd înainte militari pedestri de-a Tiuchiului, cu puști, patrolă, ei 12 înși, făcînd leagănu de ei, l-au rădicat. Încă și pre prințu Lotring la multe locuri pripore în spate l-au dus; trimițînd un fecior în Cîmpul Fomii nainte comandantului de reghimentu de-acolo de a-i spune în Slatină să vină, // fiindcă marele herțog Franți din munte în Slatina sosește. Și îndată acel reghiment de grea cavalerie, cu ghegeneralul său, la Slatină au alergat și au așteptat.

Marele herțog cu prinț Carl de Lotring și ghegeneral-adiutantu Sent-Andrei, cu încă doi slujitori, jos sănătoși, în pace scăpînd, pre marele herțog pre mîini sprijinînd și de supt subțiori petrecîndu-l, și ochindu-și dinnainte raitarii cu ghegeneralul, pre carele aproape l-au chiebat, întrebîndu-l de au vro caroțe. Și așa aci, luund din capul harambașii pâlăria, jos i-au trîntit-o și cu piceările pre ia au jucat, întrebîndu-l cum e numele. El au răspuns: Petru Vancea. L-au bătut cu palma pe cap și, scriindu-i numele, lăitnant l-au numit. Și pre o peatră au șezut, aștep-tînd caroța; careă sosînd, în numele domnului, la Beci s-au dus.

Reghimentele cu artileria din Cheae la Mehadia au întors, de unde, cu obercomandantul, ghegeneral graf Chenigsseg, lăsînd cetatea Ostrovu (: Nai-Orșova) și Mehadia, cu arma preste munții Stancilovii cătră Panciova să dusă și, în 18 august, prăstă Dunăre, la Semendria, cu oastea trecusă. [Marele herțog la Belgrad veni].

Turcii de la Diiu, înțelegînd că oastea împărătească de la Meadia cătră Panciova s-au dus, cetatea Ostrovu tare o belagheruiră și cu neprocurmat bombardiment o bătea. Însă și garnizonu din cetate și din fort Elisabet voinicește, armășăste le răspundea, căci înlontru lipsă nici de proviant, nici de munițion nu avea, că graf Chenigsseg le trimiseăse. Însă viind marele vezir, începu ianiciarilor, arnauților nu numai celenche de argint cîste a da, ce și de aur și galbini a cîsti, numai cetatea să o capete. Și așa, arnăuții cu pașa arnăut, topgiii cu tunurile lor, începură zidu la vro doă locuri a îngăuri și a surpa. Garnizonu apăra, însă slăbisă, cît din 2 000 numai 800 mai rămăseăse, carii cerură cu capitulație a eși și îndată căpătară. Și arnăuții cetatea lor o luară, în 23 august 1738, fiind 4 luni încinsă. Turcii garnizonul împărătesc îl petrecură prin Mehadia, Se-beș, Logoș, Belinți. // Carii cu această petrecanie departe ajunsără; case ce afla, ardea, oameni robi prindea, seimeni (: volinteări) rumâni verbuia.

Turcii la Corni, unde au fost lagheru împărăteștilor, ei cu Murtaza pașa în lagher s-au pus, săimăni, cătane cu simbrie, aduna ; și din păduri venea și să verbuia. Acest Murtaza pașa porunci ca oamenii în sate-și să vină, cărți buruntii da, turci subașe punea în sate. Acesta au slobozit ca săteanii, nu numai oamenii, ce și femeile lor, cu oaă, lapte, cași au găini de vînzare în lagher să vină, făr de frică și făr de grijă. Și adevărat că tare distiplin ținea. Într-alte pedeăpse, fiindu-i un turc pîrit cum că ar fi siluit un copil în Mehadica, și aducîndu-l legat, ascunsul mădular i-au tăiat, în gură i l-au băgat. Tăindu-i nasu, urechile, aducîndu-l, jos, în mijlocul drumului mare, l-au pușcat, ci nu de tot, că 3 zile așa s-au tăvălit. Pașa mina oamenii să-l vadă.

Pașa știind și văzînd foametea oamenilor, fiindu-le țarinile, cîmpu, doi ani de oaste mîncate, mult proviant aducea din Valahia, multă pîine cocea, prin sate de pomană înpărtea.

El aci în patru săptămîni 600 de rumâni săimeni // de la Logoj în-^{1. 98}coacea au adunat, cu carii făcîndu-și 2 000 de capete armate, prin Caransebeș cătră Panciova au plecat. Din care săimeni puțini au dus, că partea cea multă, mai do toată, di pe Cozlari cu puști au fugit. El ajungînd la Iabuca Panciovii, în lagher s-au pus și de-aci preste Dunăre la Grodsca au trecut.

Moșu Ion Nămăilă din Corni, ce-au fost săiman, de acea groaznică batae povestea. Alți moși povestea că Ianăși Bumbăcilă din Teregova, ce fuseăse pașă în pădure, cînd au astupat Cheia cu drumul Slatinii, văzîndu-l pașa turcilor că-i cuminte, căpitan îl numi, să meargă cu săimanii să bată răitarii din Cîmpul Fomii. Și unul îi pusă pielea de ris, cu bumb de argint încopciată în umeri ; alt pașă îi deăte gujmanu în cap, cu fund roșu, lung pre spate. Însă spuind el că-s răitarii cu coifuri în cap, de fier, cu panțire, platoșe de fer înbrăcați, cu tunuri, și-s mulți neămți, pre pași îi spăimîntă ; unu îi dezbumbă risu, altul îi luo gujmanul, altul vru să-i steargă capu. El cu fuga, Bumbăcilă, scăpă.

Doi ani pre-aicea făr de bucate, foamete, apoi și moartea ciumei să ivi.

Frîștu Franț Racoți în Ardeal curuți rădicînd, mare rebelie era. Ci abea cu de-ai săi la turci în Dii scăpă ; pre turci învăță Vidinu să lucre. Iară curuții lui nu numai în Ardeal, ce și în Banat întrînd, ca turcii ardea și prăzi făcea.

Turcii iarna, în săptămîna albă, Verșetu arsără.

Comandirender gheneral în Timișoara ajunsă baron Engelsofen.

Împăratul Carl VI în Beci bolnav, slab, pre ginere-său, marele her-¹⁷⁹⁹țog Franții de la Beligrad îndărăt la Beci l-au chiebat, carele obercomanda armeii lui feldmarșalu Olivier Valis o deăte. Și oastea împărătească pi la Mirova Sava trecu și aci în lagher să puse. Unde, pre gheneralu graf Naiperg cu trupa de la Timișoara de-a veni până în 17-lea iulie îl așteptă, vrînd pre turci la Semendria a-i atachirui ; ci nesoind, fu la Grodsca batae. Aci frumoasea oaste împărătească fu bătută, înprăștiată, că graf Naiperg cu trupa tîrziu ajungînd, nici un folos nu făcu. Și așa, toată oastea îndărăt la Beligrad să trasă și turcii după poftă-și cuprînsără locurile pingă Beligrad, îl belagheruiră. Și ajungînd veziru, din

f. 98 v. 25 iulie pân în 29 iulie, des să a/ /tachirua. Cercară turcii cu șturmu cetatea a o lua, ci nu putură.

Împăratul obercomanda armeei luînd-o de la graf Valis lui graf Naiperg o diete. Valis cu turcii la Grodsca o zi rău să bătusă, altă zi la Panciova pre turci sparseăse. Însă ei, macar că să apropie toamna, 6 septămini Beligradu neprecurmat bătură. Împărăteștii erau bolnavi ; ciuma spârgea țara. Comandirender ghegeneralu graf Naiperg, carele întiiu can neștiut, apoi cunoscut să făcu, la 1 și a 2-a septemvre 1739, în lagheru turcesc, lângă Beligrad, ducîndu-să, la turci cu la ministrii cei franțuzești, preliminări de pace făcură și le iscăliră. Careă, tot într-acea lună și în Beci s-au întărit și pace pră 27 de ani au legat. Beligradu și Șabațu, cetățile, în 6 luni, de tot să se spargă. Împăratului tot Banatu să-i fie ; aicea granița apa Cerna a fi. Iară turcilor doo cetăți bune, adecă Beligradu cu Servia, Ostrovul cu Valahia Mică, până în riul Oltu să fie. La care cetăți tari numai șanțele de pe din afară s-au sfărîmat, iar nu înlontru. La careă șanțe a Beligradului împăratul Carl 15 ani lucrasă ; dar la Ostrov ! Apoi încă și alta era : pentru granița Cernii, cu Orșova Veăche, turcii să le aibă. Împăratul să aibă cătră Panciova satul Ostrovo, în Dunăre iar ostrovu orașul Porecea a turcilor a fi. Ceăle 2 castele, de la Mehadia și de la Ui-Palanca, cea de la Covin și de la Panciova, îndată să se spargă și să se sfărâme ; ci fiind toamna, ce s-au putut s-au spart, dar fundamentele stau.,

Adevărat că la acel congres, în preliminarele păcii, granița de-aicea apa Cernii s-au pus, însă comandirender ghegeneralu Banatului, baron Engelsofen, înțelegînd, îndată curir la Beci trimisă, cum că nu numai munții nostri, ce-s în strimtoareă, pămîntului de folos, ce Baia Pucioasă (: Franțișca), Fintîna Mareă, reăce, cu 5 sate ce-s preste Cerna le piiardem. Și fiindcă cer turcii și orașul Orșova Veăche a o avea, așa dar, de-ar putea ei Cerna pre acvaduche, pre din sus de Rășava, cu iarugă a o duce și în gura iarugii să facă moară, să macine, Rășava (: Orșova Veăche) să le fie.

Cu care turcii îndestulați, îndată doi franțozii inginiri, încă de toamna <adusără>. Mulțime de oameni din Țara Muntenească, și din f. 99 cea Mare, cu // banul din Crăiova și boiari, ciocoi, scriitori, cu cară și ferotine, la Mehadia au venit ; turcii, boiarii ispravnici, comisari, directori a fi. Toată iarna piază au adunat. Franțozii acel jghiab (: acvaduc) al Cernii, din jos de Mehadia, luîndu-l, aflînd loc de iazi, a măsura în jos au început. La multe locuri var au făcut și l-au stîmpărat și a săpa mare 1740 erugă au început. Iară primăvara, 1740, multe cuptoare de cărămidă arzînd, ponți, poduri, jgheaburi preste multe văi mari, mici, cu scocuri tari, de-a nu să vărsa apa, zidiră. Ce bolte, curcubee, cum să vād la Piatra lui Iorgovan, la podul satului Topleț și la alte văi cu ape, zidite ! Erugă largă prin piatră au deșchis, pân ce au ocolit, și din sus de Rușava în Dunăre slobozînd-o, moară acolo au făcut. Iazul mare, tare, al acvaducului (: apă duc) din pămîntul Mehadii, anume Cleopolia (: Cîmpu Fomii), pingă a satelor Birza, Topleți, Corabnic, Tufări, Jupanece, Orșova, pân cătră satul Iașelnița, în Dunăre, la Dîlboca, l-au dus. Însă ce chin, robie, greotăți ! Că tăînd dealuri, apa puteărnică pietri surupa, oameni, lucrători ucidea și afară să vărsa ; în 3 locuri astupa, în 10 să deșchidea,

prin dealuri și la moară nu ajungea, cit în urmă, cu fașine, brațe de nuiale și cu mături pre erugă apa în jos au mînat-o, cu mari chinuri la moară au dus-o, unde comisari împărătești, turcești, boiari de Țară și franțozi, martori fiind, măcinînd au văzut-o. Acvaducu e lung preste trei mile de pămînt, prin dealuri tăiat. Un inginer franțuz au murit de ciumă sau de năcazul alergăturii.

Așa turcii cu boiarii și orașu Orșova (: Rusova) cuprinsără și schela, granița uscată, întră Orșava cu întră Jupanecu Nov, cu gard bun și vratniță slabă, de comerție negustorească să deșchisă, unde turcii din Orșove în toate zilele negoți una, alta, de vînzare aducea. Iară pentru granița țării de sus, pre munți hotar a pune, însuși comandirender ghe-neral baron Engelsofen, cu comisari, inginiri împărătești, turcești din Țarigrad și boiari rumânești din București și din Craiova în Mehadia adunîndu-să așa a fi legară : mijlocul Dunării hotaru. Aici rînduiră carii să iasă pre // munți, împărătești-crăești, turcești, rumânești, ardeleneschi, f. 99 v. cu oameni cu săcuri, sape, săpoane, lopeți, tăind pădurea, cite un arbor, copaci mare, seămne în munți, în culme, au îngropat și scripsori (: scri-sori) ceva semna, unde și unde în culmi arăta și le numea ; apoi și vulturi au urmat.

În Porecea, ce rămasă turcească, pentru sigurația călătorilor pre Dunăre, fu rînduit un cvartir împărătesc de un pondoner sau ceaichist împărătesc, cu salva gvardie vulturu cu doo capete, pururea cu simbrie împărătească în casă a fi. Cel din urmă fu rumân din Svinița, Mirea Mirii, pân an. 1788.

Comisia de pe munții Banatului în Caransebeș și de pe ai Ardealului în Hațeg, cu boi, oi, întregi fripți, pacea au publițiruit-o.

Pân s-au adunat materialu și s-au lucrat acaducu și s-au întărit granița, turcii la comandă în Mehadia și domnii împărătești în casa de sus, în Șanțe, au șezut, iară catane împărătești cu militarii murășani, ce-au avut căpitani, ofițiri pre : Ion Șimșan, [Petru] Silaghii, [Pau] Rusalin și Adam Mohora.

Satele, districtu Mehadii, turcilor, boiarilor, domnilor din Mehadia un an, din octomvrie 1739 pân în septemvrie 1740, precum și husarilor murășani, militarilor ce ședeau, mare comandă împărătească în Valea Bolvașnița, cu de toate : leămne de foc, fin, zob, făină, unt, berbeci, caș, brînză au slujit, cu cară trăgîndu-le.

§ 19. – (EVENIMENTELE DIN BANAT ÎNTRE 1740 ȘI 1775)

Împăratul crai Carol VI răposînd, urmă Maria Therezia cu Franți I. Însă curfirștu Baierului să pusă împărat, ci după 3 bătăi murind, fiu-său să închină. Acu alt patriarh cu episcopi de Servia veniră în Banatu. Pre ghe-neralu Engelsofen, districte și administrație să făcu. Pre sfintu din Ardeal îl dusără. Și vlădica unit să dusă. Haiduții Tisii, Murășului, la Chichinda în Banat militari să mută. Petru Vancea, din Crivița, Eșelnița, 100 de plăeși, el căpitan ; făcu Jupanicu Nov. Mulți sîrbi la muscali fugiră. Cu Praizu fu 7 ani armășie. Baele Mehadii iară să lucră. Ardealu episcopu Budii neunit

căpătă. Leășii și turcii bătuți de ruși. Împăratu Iosif II prin graniți trecu. Leășii în Mehadia în sus trec. În Mehadia să înceape milităria. Chichinda cu iliriș – vine în valahiș-reghiment cu ofițiri. În Slatină beserică catholică împărăteasa Maria Theresia face. Episcopu Vidac, mitropolit. Cu hof-comision mănăstirile scriu. Rusii bătînd pre turci, pre leăși, luo Polonia și Crîmu. Împăratul Iozef le luo Galiția și Bucovina. Patima episcopului în Verșeț. Preoția mea.

În 9 octomvrie 1740, în Beci împăratul Carl VI au răposat și lui îi urmă fie-sa, împărăteasa, crăiasa Maria Theresia, cu Franți I împărat.

— [În Timișoara de la Orșova, Hagi Filip, în Cetate, casă ; și Trăilă Mițu, în Ghilad, rumâni. Trifon Malenița, Stamora ; Gheorghe Ghiuricico, Gheorghe Calinovici ; 2 țințari, 4 creițari, 3 comlușeni, Petru Stoico, Jivan Stoico, Jivan Gruici ; ceacovan, Costandin Damianovici ; ședeă cu case]. —

Turcii în Beligrad casele mari, mitropolia cu beseărica sparsără, că atunci murisă mitropolitu Beligradului, Vichentie Ioanovici și era vacant.

Urita faptă a rumânilor, seimeni turcești de la Logoj pân la Slatină, cărașoveăni, <bîrzoveăni>, pogoniceăni, <bistreăni>, cu teregoveăni, ce-au ajutat turcilor în a. 1738 de-a astupa drumul Cheăii Teregovii, ca oastea împărătească în Mehadia să să închidă ! Și alți lotri, curuți de-a lu Racoți, pivodani prefăcuți, ce erau pe apa Bistra, în Chizătău și într-alte sate, juca, cînta : „Ține, doamne tot așa, nici ou turcu, nici cu neamțu ! Ține, doamne, tot așa !“ Careă așa s-au răsplătit ://
2. 100 în noemvrie 1738, joi, în Caransebeș zi de tîrg. Pre poruncă, reghimentele de răitari, husari din Logoj de noapte plecînd, doă stații călcînd, pre ameazi, Caransebeșu cu tîrgu său de toate părțile făr de veăste lovînd, oameni, femei, copii, feăte, preoți, negustori, în beserica rumânească și nemțască, ce la franțișcani scăpasă, cu ei împreună ascuțitului sabiei și a puștelor jărtvă s-au dat. În biseărici și-n case focul i-au mistuit. De aci reghimentele au apucat cătră Carașov. Așa au lucrat și încoaci, pân în Slatina ; au tăiat, au ars, să se pomenească.

Patriarhul Servii de la Ipec, Arsenie Ioanovici, în noemvrie 1737 mult norod din Servia rădicînd, de la turci încoacea, la creștina împărăție au trecut și pri la Seghedin s-au așezat. Pre el, an. 1741 octomvrie 1, la Presburg, împărăteasa, crăiasa Maria Theresia, cu titulă de patriarh l-au priimit, însă aicea numai arhiepiscop, mitropolit, în Carloveți să se așaze a fi. Carele avea soții cu sine venite pre Gheorghie Popovici, mitropolitu din Niș, cu Eutimie Damianovici, episcopul Raso-Staro-Vla și Alexie Andreevici al Ujiții episcop, dintră carii mitropolitu Nișului, ca episcop în Timișoara, unde tocma 1745 august 18, instalația s-au făcut ; unde era un bătrîn episcop, Nicolae. Iară al Ujiții episcop, 1741, în Costainița să așază, Alexie episcop. Și alte episcopate s-au rînduit.

Voevozi în domnia Țării Rumânești grecii intrară.

3741 Electeru (: curfirștu) Baerului să sculă împărat, anume Carl VII, pre carele împărăteasa Maria Therezia, ca crăiasă ungurească de 3 ori bătîndu-l, el muri, iară fiu-său făcu pace cu Austria. — [Franț I, împărat Romei].

Districtele, scamnele, jpanii împărătești din <Craina>, Servia, și negustori cu alții în Banat au venit și în Mehadia, cu catanele lor, drabantii, corprali, s-au așezat. Și satele fugite de prin păduri să adunau.

Capitanu Duca cu companie de voluntari din Țara Rumânească viind, cu familii sîrbi, rumâni, în sate, <case gata>, de șvabi lăsate, Potocu, Petrila, Macoviștea, lui militari a fi s-au așezat. Alții s-au dus preste Murăși și a sluji militari au început. Alți volonteri cu un lăitnant, anume Mețcher, neamțu, iar cu familii, rumâni, țărâni, în satu Crivița, Ieșelnița, Jupanecu Nov, militari s-au așezat, <de-a păzi granița>. Și în oaste pe Baeru s-au dus. — [Alți militari din Servia trecînd la Ui-Palanca, sate de neamții lăsate, Sacaloveț, Vrăcevgai, Langhenfeld, Zlatița și Cusiciu cu Rebenberg (: Calugăra) le luară]. — //

Domni mari de la Timișoara încoace viind să vadă adunarea sate-
lor, cite case, oameni, a-i scri, la Corni satele s-au adunat. Pentru domni mari umbrare au făcut. Una, alta au scris, ce răspundeau oamenii cu cnejii. Întră altele, domnii i-au întrăbat : „Că ci voi sfintului steag cu cruceă n-ați fost credincioși, iară steagului fără de cruce v-ați închinat și alți slujit ?“. Ei au răspuns : „Steagurile cu sfînta cruce trei ani toate bucatele și verdețurile cîmpului nostru ni le-au mîncat și greă foamete am răbdat, în păduri coajă de cer am mîncat. Iară viind steag fără cruce, adunînd sate, împărțînd bucate, și săimani cu simbrie care au vrut s-au pus, iară mai tare pentru foamete“.

— [Protopopul Petronie în Mehadia neamților slujia. Noaptea în Groapa Dugăi lui Drăghici ibraiteru căzu ; mort l-au aflat]. —

Din Țara Rumânească satele Brădiceăni, Peștișăni, rumâni, catolici, chiproveți, pauliteăni, cu familii în Banat trecînd, la Vinga, în buricu Banatului, așezîndu-să, case făcîndu-le, fiind catolici, grund ca la 10 sate bun le-au dat, cu diplomă, oraș cu maghistrat, fraiștat, cu *jus gladi* (!), dreptăți, numit Thereziopol.

Episcopul Costainiții, — [Plașchii] — Pavel Nenadovici, trecînd prin Gospici în Horvața, unii arătară că un om, Nicola chiurciia (: cojocariu) au zis că va lua vro femeie și nu va să se cunune. Pre carii, cu porunca episcopului, cu sila l-au cununat, ci el cu ea nu s-au culcat, ce într-o peșteră cu o căpățînă de om uscată minuni făcea. De-acolo viind el în Carloveț, de la patriarhul Arsenie luund pasport latinesc, <cu recomandație, an. 1742>, la Ierusalim s-au dus.

După moartea patriarhului, Nenadovici în Carloveț arhiepiscop, ¹⁷⁴⁵
mitropolit urmă, cu carele venisă diacon fostul episcop al meu, Vichentie Popovici. Me-au spus, zicînd : „În Carloveț, șezînd eu naintea salii afară, veni un călugher urît în cap și în picioare, bătrîn, cu curea reă încins ; viind de la Ierusalim, vrea să vadă pre arhiepiscopu. Eu întrînd, spuind, zisă să vină. Și șezură, vorbind ei. Apoi, ne strigă pre toți înlontru, să aducem bosioc, apă, tămîie, lumină, să sfîntim apă în sobă. Arhimandritu cu epitrahilu ; noi ceteam, cîntam. Iară acea ruptură de pustilnic, luînd crucea în mînă, încrucînd apa, au cîntat de trei ori «Mîntuiaște doamne». Și stropînd saala și mitropolitu sărutînd crucea, și stropîndu-l, dreapta pustnicului au sărutat-o. Noi ne mirarăm și sărutînd <crucea>, și noi mîna i-am sărutat. El, cu slobozenia mitropolitului, cu preot ceteti, nu

f. 101 numai prin Carloveț și Novi Sad, ce și la Timișoara, în Banat, au venit și de la Logoj, — [cu petrecători] — pe la Dobra în Ardeal // au trecut“.

Tată-meu, dascăl în Hațeg fiind, spunea : „Cu o rasă **cîrpită**, în opinci, fără de obeale, căciulă călugărească ploștită, cărunt, slăbit, fără dinți în gură, vorbind ceva rumânește, c-au fost vrun an în Țara Românească. Acu de la Hinedoara în Țara Hațăgului intrînd, oameni la el să aduna. Mai virtos, văzînd că nu mîncă, nu bea, decît după amezai, la chindie, scoțînd din sîn săculețu cu lîntea și olcuță mică, în careă 9 grăunță de lînte cu apă ferbea, zeama o sorbea, boabele cite unu rume-gînd le înghițea, îi zisără sfîntu Nichita sau Nicodim“.

Adunîndu-să întîi sute apoi și mii de oameni la el, cît putea, ce știa învăța : credință în Dumnezeu, maica preăcista, sfîntul Nicolae să roage, posturi 4 în an să țină, să nu facă păcate, popii uniți să nu-i amăgească a creăde în papa de Roma, că uniții cred, lula, duhanu cu fumuoară, miercurea, vinerea mîncarea de peăște oprea, încă și piparca oprea, că face seăte și oamenii să înbată, apoi fac păcate, domnu îi bate ; crăesii să fie credincioși și legii sale.

Sunînd în tot Ardealu că-i sfîntu în Ardeal, mii de oameni și copii îl petrecea, flămînzi cu el umbra și ce zicea, asculta, să țină minte ; legea pravoslavnică, dar nu a papii, să-și țină. La el și domni a-l vedea venea. Careă auzînd episcopu uniților, Ioan (: Inochentie Clain, liber baro, rumân), viînd a-l vedea cine-i și ce vorbeăște, îl află în mijlocu mulțimii învățînd. Și episcopu i-au zis : „Tu, ursule din munți, ce-ai căutat aicea, vei afla, eu te voi învăța ! [Ce turburi creștinii, turma mea ?]” Călugăru au zis : „Macar zici mie ursu, eu nu sînt, dar tu ești rău lup, supt peăle de oae și mînci oile“. Și zicîndu-i vlădica că-i cîine spurcat începură oamenii a sudui pre vlădica de suflet, de leăge. „Îndărăt de-aci, că aci cu petri te ucidem și te mîncă cîinii ! Să ști că nu ne scăpi !” Episcopu, suîndu-să în hinteu cu 6 cai, acas în Fogorași au fugit, cu expres la guburneum au înștiințat ce s-au întimplat, în ce chip [pre călugărul] din Ardeal să-l scoată. Într-una scrisă și la Beci, unde avea trei clirici la învățatură, ca unul, Aron, îndată incoacea să pleăce, fuga, pre această cale, „ca să nu ne petreăcem cumva, că și eu merg“. Cari, într-un sat rumănesc, lîngă Oradia Mare, într-o beseărică, episcopul Inochentie Clain, liber // baro, înbrăcîndu-să și luîndu-și pre Aaron, preot și arhiereu l-au hirotonit și cu scrisoare blagoslovitoare vladică Ardealului în locul său l-au trimis ; și s-au despărțit. Aaron îndată la guburneum s-au arătat că-i episcop cu carte și că vlădica I. Clain cătră leăși s-ar fi dus sau în Rusia fugi²³. Însă Clain de la Beci la papa în Roma s-au dus.

f. 101 v. Pre betul sfînt, viînd hinteu cu 6 cai și 10 husari, înlontru l-au pus și cu slujitoriu său cu cîinste din Ardeal afară l-au scos. La Deva, în Ardeal, să află pasportu lui în copie prescriș, din anul 1742, de la patriarhul Arsenie Ioanovici Șacabent, de-a meărge la Ierusalim. Pre carele, tot în hinteu, cu husari petrecut, în Logoj l-au adus. Aci, norod din Mehadia, Rușava și din sate a-l vedea și a-i blagoslovi au alergat, pi la Timișoara păn la Lipova l-au petrecut, ca pre un sfînt. În Lipova mai șezînd, o cruce mare de lemn or făcut-o cu el și pre o coaste de deal, săpînd groapă, au înfipt-o, apă de supt cruce au fintînit și multe boale

²³ Cuvintele : „sau în Rusia fugi“ sînt șterse de autor.

au t m duit. Aceasta au fost în s pt m na după Rusalii, z postitul de sfintu Petru. Pin Vinga la Pac ti, pustă, 3 000 de  r ni cu coas le a cosi veniți, tot ciopoară nainte alergînd, coas le lep d nd, nainte  nje-nunchea, să  chinea,  i blagoslovea, mîna  i săruta  i iar fuga cu coas le nainte alerga, cădea, iar alerga, p n la Lipova. De-aci preste Mur si l-au petrecut  i s-au dus.

 i tată-meu la Ha eg s-au întors, unde, d ndu-i ora u o rugăciune la episcopu  r ii Rum ne ti, Grigorie din R mnic, a-l face popă neunit în Ha eg  i altă rugăciune de la domni, latinească, popă neunit a-l face. Cu el încă 18 feciori cărturari au trecut  i pre to i i-au hirotonit. De la tată-meu 34 florin i, iară de la s te ni c te 22 sau 23 florin i preoția au luat.  i viind îndărăt preste muntele Vilcan, la vamă pre cei 18 întii i-au prins  i vizitiruinu-i syngheliile le-au luat ; i-au închis, pre porunca episcopului nov, Aaron. Că pre tată-meu episcopu a fi preot în R mnic l-au fost oprit, să- i aducă  i dascalita aci. Însă  i tată-meu, avînd synghilia, la umeru c me ii cu petec au fost cusut-o //  i fugînd fără bla- f. 102 goslovenia podcapii (: capi a) la vama Vilcanului il prinsără.

— Synghilia ad-o !

— N-am, că m-au oprit la el  i am fugit a a, dar mis preot.

L-au purecat p n la pe le. Nu e ! La închisoare l-au dus, ci, sărind ne me ii, l-au slobozit, a nu sluji. Însă aduc ndu-i prunci noaptea, la cocosi, de 4 luni, neboteza i, boteza ; noaptea ispovedea, cumineca. Uni- ii, macar neam, îl p ndea  i arăta ; îl  nhidea. Al ii sărea, îl scotea ; 4 ani r u au p  it.

Ce s-au făcut cu sfintul din Ardeal dus, nici tată-meu de la Lipova încolo n-au mai  tiut, nici episcopul meu, Vichentie Popovici, nu me-au spus, dec t zisă : „l-au dus în sus“. Eu auzisăm ceva a a din capitanu, în Globurău prin mine îngropat, Vuc Piscevici.  i auzind acuma din episcopu c-au fost de la Belovar, dintr-un sat, am întrebat pre b tr na capitani  a a răposatului Pi tevicu  i-mi zisă cum e. „Dintr-un sat cu mine  i cu bărbatu-meu au fost Nicola Tiurcia, ce-au fost ca sfint de viu.  n Verona,  ntorc ndu-să militarii horva i din Italia, ce fuseăse pentru Ba-rieri du i, îndărăt către case, aci întilnind hinteu mare, cu husari petrecători, oprind hinteu, pre militari au strigat :

— Voinicilor de unde s nte i ?

— Horva i, venim din Italia, meărgem acasă.

— Din ce sate vis ? Într-aceasta cunoscu el pre fenrihu  i strigă :

— Vuce, fiule, vino ! Acesta caută, ve de a a ruptură bărboasă, b tr n , uscată ;  i zise :

— Cuno ti-mă ?

— Ba nu ! Într-aceasta ajunsă aci  i capitanul. El  i zise :

— Mica inovici, cuno ti-mă ?

— Ba, nu  tiu ! Betu monarh, în glas tare, pl ng nd au strigat :

— Eu mis Nicola Tiurcia ! La aceasta ofi erii strigară : «Sta i voi-nici !  ncoaci ! Armele jos !» Ei lep d nd sabiile, p l riile, feciorii chive-rile, el cobor ndu-să jos, ce sărutări, ce lacrămi cu t nguiri, pre ei s ru-t ndu-i, ei pre el,  i țoalele  i picioarele lui. Doao ceasuri cu ei aci, toate c l toriiile lui la Ierusalim  i altele,  i de Ardeal, cu episcopul uniților ce-au avut, carele e în Roma  i «cum pre el cu hinteu a a de-acolo la

Beci, și acuma așa și pre mine la papa în Roma mă duc, să știți». Văitându-să așa toți, văzînd tălianii pre moșu plîngînd, pre mai mulți ofițiri și atîția soldați adunați, cu capetile descoperite și fără arme, plîngînd, și ei mulțime au venit și, ingenunchind, l-au sărutat. Încă și hursarii petrecători au urmat și în așa tînguri, blagoslovindu-i pre toți, s-au despărțit“.

— [Împăratul Franți I, auzind că-s în Slatina lui Florei rumâni cu papistași și n-au beserică, deâte, unde au coborît cu frate-său și cu Vancea și au șezut pre peatră, capelă a zidi]. —

f. 102 v.

Episcopu sau vladica Ardealului, Inochentie Clain, liber baro, cel fugit, simțînd că noul său fiu, episcopul Aaron, la împărăție l-au negrit de tot, // acum din Roma, de la papa, cu carte din avuta preoție, episcopie, de tot lepădat, carte de afurisanie asupra lui blăstămatu Aaron, careă în toate beseăricile rumânești ale Ardealului s-au cetit, au trimis, în latinie și de el însuși rumâneăște scrisă, că iară el e vlădicul Ardealului, proclețînd besericile, adunările, casele și preoții și oamenii care i-ar zice episcop, ce : lăpădatul înșălătoriu ! Mincinos și afurisit să fie cel ce ar opri de-a nu să ceti cartea în toate beseăricile, ca toți să știe. La așa greăle blesteme, cum au fost Aaron urgisit și au răbdat, însă fiecare poate gîndi ; cu care afurisanie și de la Beci au fost întărit. Carele cițiva ani, cîte călătorii la Beci, la gubernium, ci tot în zadar ! El prezes consistoriumului au rămas, prin sate au fost umblind, ci toți cu sfială mina i-au fost sărutînd. Așa, păn după moartea episcopului din Roma, la 20 de ani abea, blagoslovenie și dezlegare de-a fi episcop au căpătat.

Aron, după lepădarea lui, viînd la Hațeg, de doă ori pre tată-meu la prînz l-au chemat.

— Dă-mi synghilia, știu că o ai ! Să-ți dau alta. Fii neunit și slujaște !

— Părinte, n-am și așa rămîn a fi ! El puînd a-l păzi și iară a-l închide, doară o da-o.

— [Unter-fervalteru Slatinii, ce înștiņase că-i satu tot papistași, urmînd preotului catolic să aibă simbrie, el cu preotul, văzînd că-i satul jumătate pravoslavnic, începură a momi oameni, muieri și copii ; ci neputînd pe toți a-i îndupleca, cu rău cercară. Fecioru ce luva fată de papistași, pre acela cu toată casa îl lua. Un om fiind mult pizmit că-i virtos, anume Mihai Giurgea, zicîndu-i că în Timișoara la munci îl dau, el au zis, macar de viu să-l ardă, el papistași nu va fi. Ei aprinzînd lumănarea, i-au zis să țină un deăget. Și țîînd, deăgetul mare i-au ars și nevăitîndu-să, a dracului a fi l-au lăsat. Acest Mihai Jurgea 50 de familii n-au lăsat a să papistăși. Aceasta știu toți slătinarii]—.

1746 În Carloveț, mulți ardeleăni s-au preoțit, spînd ce școale Nena-dovici are ; cu dascali, călugări muscali, învață gramatica slovenească, iară arhidiaconul Moysei Putnic și protodiaconul Vichentie Ioan Vidac lătineăște și nemțeăște învață.

1748, tată-meu l-a dată din Hațeg la Sebeș au venit, la episcopul, la exarhul și alții s-au arătat, apoi iar acas s-au dus. Aron simțînd, au venit.

— Unde-ai fost ?

— La Sebeș, în Banat.

— La ce ?

— După synghelie și nu-mi dau.

Spuindu-i uniții că tată-meu noaptea și la morminți slujăște morții, au poruncit uniților săi, cu mulți slujitori, tot ce are tată-meu fișcus a-i lua și a vinde. Tată-meu iar fugit; mumă-mea, cu cămeșile la fintină, spăla. Văzînd mulțime cu popi acas venind, lăsînd cămeșile, au alergat. Aceia aflînd boii, caru, înaintea ușii i-au înjugat, tot din casă au luat, l-au încărcat; cositer, aramă, țoale, ferotine, tot, și în spate au luat. Păn și pre soru-mea mitutică, Virsavia, din troaca ei, înfășată, jos au aruncat-o, troaca au luat-o. Pre mumă-meu, cîntîndu-se și păru zmulgîndu-și cu păreții goi au lăsat-o. Tată-meu viind, au zis, văzînd fata: „Bine că nu te-au omorît pre tine“. Și el într-acea noapte iar au fugit, nu prin vama Zăicani și Marga, ci tot prin munți, la Sebeși venea, slujia // și să învăța cu episcopu a sluji rumâneăște și sloveneăște.

f. 103

În Moldova, Grigorie Ghica a 3-a oară; Costandin Mavrocordatu, iar a 3-a oară; Costandin Racoviță a 3-a oară, 1749; Matei Ghica, iar Racoviță.

1747

Petru Vancea, de cineva îndreptat, la Beci călare s-au dus și memorial dînd, audenție n-au căpătat. Zeăce zile cheltuială, dar îndărăt cu ceva veni. Era îngrijat. Într-acea din urmă zi, pre norocul lui, văzînd pre ghegeneralu ce-au fost fliher-adiutant, că întră la împăratul, îl strigă:

1749

— Her Sent-Andrei! Aceluia, cu minune! Căutînd, strigă:

— Petru Vancea!

— Ich kaine audienție, 10 tak nicht! (Eu dară 10 zile nu capăt audienție la împăratul). Și îi zisă:

— Așteaptă aci, până merg eu! El întrînd, împăratului spusă:

— Petru Vancea, cel știut, iaste jos.

— Eu știu, însă-i altul; că acela, cum au scris administrația Timișorii, au murit.

— El iaste! A voastră mărire, chiemați-l!

— Ba nu! Ci fiindcă merg la beseărică, el întră alți rugători în rînd, cu cartea sa să stea și de-l voi cunoaște, acela va fi.

Și fiind vro 15 cu memoriale în mină, împăratul opri ingenunchearea și căutînd asupra lor și pășînd către el: „Petru Vancea“, au zis. El au ingenuncheat, cartea i-au dat-o în mină și toți au intrat. Iară după beseărică, poruncind să-l chieame, spunea că i-au dat răchie de-au băut, 30 de galbini i-au cinstit și ce ceăre de-a fi, harambașă de o sută de plăiași pe graniță, porunca de la administrație o va căpăta, să se arate. Și viind el la Timișoara, îi zisără: căpitănia să-i fie de bine! Și comandirent ghegeneralu Engelsofen i-au spus că va face rînduială, să vină la Mehadia și comandantului din caserne să se arate cu carte. Și au venit.

Episcopul Verșetului, Maxim Știbița, fiind de mitropolitu trimis în Slavonia, Horvația, la reghimente de-a sfinți steaguri, nu s-au mai întors. Și episcopul Ianopolului, Aradului, Isaia Antonovici, ca administrator Caransebeșului muri, eparhia Caransebeșului vacant rămasă. Și exarhu! din Caransebeși, Atanasie Nicolici, porunci protopresviterului ca pre popa ardeleanu Athanasie Stoica să-l deă popii bătrîn în Obreăjie, să-i slujească, să se hrănească. Și ducîndu-să la Obreăjie, de celalalt nimica n-avea.

Episcopul nou, Ioan Gheorghievici, în Caransebeși instalația făcu, unde și negustorii cu obercnezu [Mehadii] și noul capitan Vancea au fost la adunare. Aceștia spuind episcopului că au făcut beseărică novă și o zugrăvesc, să rugară // să le deă un preot mai bun. Episcopul auzind că au nameășnic și alt preot, întrăbă carele ar fi ? Exarhul Nicolici cu protopopul Sebeșului spusără că ardeleanu, preotul Atanasie Stoica, iaste bun, ci l-au dat unui preot bătrîn în Obreăjie ajutoriu. Episcopu poruncind îndată să meargă mehadinții, aflînd cocie cu cai, să-l încarce ; trimeăsără să-l aducă. Carele numai o trastă cu o carte, toată bagajia, alta n-avea. Vrînd a să sui să pleăce, un car cu 4 boi să apropie. El cunosîndu-i a socru-său, iată mumă-mea cu fetița Virsavia sosiră. El îi spusă de Mehadia.

— Unde-i ?

— Cătră turci !

Și au început amîndoi a plînge și a să văita. Ci întimplîndu-să aci obercnezu Bistrii, laitnantu Peăle Mihai, cu doă catane de scamn, îndată din car griu, făină, unt, oaă, brînză, sare, ce i-au fost adus mîncare, și altele luundu-le, caru gol întorcîndu-l, pre ei în cocie suindu-i, tot cîntu-să, la Sebeș au venit. Mine zi, synghilia gata. Furt la Mehadia ; nici casă, masă, nici cunoscut. Pre mine, la 10 luni în Mehadia m-au născut, an. 1751 februar 24, zugrăvind tîmpla beseăricii.

Militarii Criviții, Ieșelniții, Jupaneu Nov, cu laitnantu lor, Mețcher, în Mehadia așteptînd pre comandirender ghegeneralu Engelsofen, carele sosînd, laitnantu prezentirt, doi înși dau faer orb, apoi și mai alții. Ghegeneralu să minie și acas îi mină, să nu mai fie ; pre carii căpitanului Vancea 100 de plăiași a-și lua cu simbrie îi deăte, iară pre laitnantul Mețcher la reghiment nemțasc l-au dat.

Ungurii, magnații mari, încă an. 1741, de la crăiasa Maria Theresia cerusă ca milităria serbească din Țara Ungurească în Banat, la Chichinda, să se mute ; și le făgăduisă. Acu să porunci să iasă. Ei la Beci rugăciuni, apoi și deputirti, în deșărt trimisără, căci magnații Batiani, Caroli nu-i răbda așa neămeși a fi, ci sta să iasă.

Povestea un laitnant bătrîn și chilav, Ignatie Popovici sau Igniat Popadici din Șanț Siga (: Perles varoș), ce avea o fată preoteasă, după popa Sava, în Cetate, și un fecior, Iova, 3 ani cu mine în școală, carele de multe ori venea la fii-sa, unde la prînzuri, la cine // spunea cum au fost el de la Tisa deputirt în Beci la crăiasa trimis, știînd a să șicui. Zice : „Intrînd eu la crăiasa înlontru, o aflai frămîntînd piîne. Eu încet o șterși cu palma pe dindărăt. Ea trîcni și zise :

— O, brat Igniate, bine ai venit ! Eu :

— Bine te-am găsit, soro Mario ! Și iară vrui s-o lovesc, cum frămînta, ci zisă :

— Nu da, frate Ignate ! Și întrebîndu-ne de sănătate, îi spuși :

— Soro Marie ! Ia frămînta, eu nu-i dam pace.

— Ia șezi, așază-te, frate Ignate ! Ziși :

— Noi militarii de la Sighidin, pingă Tisa și pingă Murăș, până la Arad să stăm moșteăni, iară Botian cu Caroli să rabde, ș.a. Într-aceasta, iată adusără pre Caroli și pre Botiani în hintee, pre mîni. Spuindu-mi

crăiasa că-s ei și coborîndu-să din leagăne afară, la noi veniră. Eu, gureș, să le iau mau, a striga începui, cu degetu la nas a le da :

— Bos Tais, bos Moriş, bos obercapetan Novacovici unt deputirt Popovici vais ! Ei iară :

— În Banat, Banat ! Eu iară :

— Bos Tais, bos Moriş, bos obercapetan Tiuchiulia, Novacovici i deputirt Popadici ! Ei :

— În Banat !

Eu umflînd pre unu și pre altu, îi trîntii să-i ucig. Crăiasa sări, în brață mă luoa, sărutîndu-mă ; «frate Ignate, stăi, nu ucide pre Batiani». Ei îmi sparsără nasu, dar și eu umplui mîna de păr pus pre cap (: parocă). La ne descilci și ne împăcă“. Cine vrea, creadă ! Destul că Craina, — [așa să chieama granița milităriei]²⁴ — de pi la Seghedin, Arad, pre Tisa, Murăși, în Banat să mută. — [Trecînd în Banat, de la negustorii gelepgii, ce ținea pustăli, rîturi la Chichinda, Pacățu, Teremia, ei le luară. Acei Guleăși în cetate casă avea. Cu mutarea miliții în Chichinda negustorii Timișorii, Petru, Jivan Stoico, Gruici, Ghiurico, Stef, ferecaturi ce aveau, sălășă, cai, boi, vaci, oi, pierzînd predii, pustele, slăbiră, că puțin le rămasă] —.

Multe familii serbești de preste Tisa, Murăși, din Bacica, Slavonia ¹⁷⁵² și din Horvația la Rosia, la muscali, an. 1751, cu pasoșe bune, ca capetanii Zorici, Podgoricean, Miloradovici, s-au dus, pentru carii o țară, Nova Servia, s-au făcut.

Mitropolitul Nenadovici, căpătînd vro doă paspoarte de acelea, cu mîna la Beci împărăteășii le-au arătat, ce să lucră ; și s-au oprit. //

Patru lotri cu doi hați turcești, aicea în lăzăretul Mehadii de preste ^{f. 104 v} Dunăre întrînd, turcii aflîndu-i, caii-și luară, lotrii fură cu roata zdrobiți. ¹⁷⁵³ Păn la acești 4 lotri, aicea fraimanii n-au fost știuți.

Într-acest an, aicea, Baia Mare cu șendilă iară s-au acoperit și s-au numit Șindel—Bad. Iar altele, toate, încă 12 ani sparte au rămas, din 1738 arsă.

În Mehadia, 1-ul dascăl, un Pătru. Apoi, Stanciu (: Stefan Dimitrievici). Dîndu-i nameășnicu fata, aicea l-au preoțit și după doi ani, greșînd ceva, episcopul pre nameășnicu în Dilboceț, pre ginere-său în Bania, preoți i-au minat. Apoi, dascălu Nicolae Popovici ; de-aicea în Sebeș. Mihai Petru, ardelean, cu muerea și soacra papistașe, neștiute ; ci într-o zi sfădîndu-să, iale amîndoo la beseărica nemțească ducîndu-să, el de rușine la Logoj dascăl s-au dus ; și iale, după el. Al 5-lea dascăl, june, Antonie Alexievici ; aicea, apoi la Logoj. 6-lea, Ioan, ci să pusă în Bania cătană. 7, Ștefan Serbu. 8-lea, Antonie, a do-oara, june ; cărți rumănești de vînzare din țară adusă ; de-aicea, iar la Logoj. 9, iar Ion, însurat, de Bania veni ; de-aicea la Logoj, de-acolo, preoțit, în Beserica Albă. 10, Antonie, însurat și iară la Logoj. 11-ce, Pirvu Zugrafu ; apoi își făcu casa sa. Mehadia făr de dascăl.

Aicea la liturghie în beseărica 3 tase umbla : 1 bisericii, 2 dascălu, a 3-lea cerșitorilor.

²⁴ Pasaj șters de autor.

Aicea nameăstnic Eustatie în locul lui Lăpădat fu, supt protopopu Sebeşului, Gheorghie Ilinescu, cel rău, ce bătea popii. Acela stăpînea şi pre protopopul Logojului ; încă şi alţi protopopi de el să temea ; şi vlădichii îi plăcea. Acel protopop arunca pre sate milostenia vlădichii şi pre popi porţia ; ce vrea o arunca, bani vlădichii ducea, rezidenţia făcea. Ţedurile episcopeşti de cununiile oamenilor erau toate de episcopu iscălite : 1-ul, 1 florint ; a 2-lea, 2 florinţi ; a 3-lea, 3 florinţi, a episcopului (: a vlădicăi) erau. Aceleă ţeduli tată-meu le avea, banii grijiia, protopopului da.

1757 Militarii Chichindii de Craina, plecînd la oastea Brandenburg — Praizului, începură a se numai iliriş-regiment, cu catane călăreţi fiind.

Săteanii Cornerevii, cu totul vorbiţi, pre chinezu lor Ursu Ursulescu îl omorîră şi 9 înşi, judecaţi, fură prin sabie tăiaţi.

Episcopu cu protopopu aicea la băi căutînd plaţu mai bun, înaintea Băii Şendilită, cătră coastă, unde-i casa mare, tracteru, au măsurat ei doi şi chiemînd pre tată-meu, cu săcurea pari, pociumpi mulţi au făcut şi pră planu lor pari, pociumpi au bătut, casă de scînduri a face, cu pod, acoperită cu şendilă...²⁵ cuhnă cu cămară, camără dă vasă, grajdi, f. 105 grădină, // tot plaţul unde e tracteru, fervalteru, le-au cuprins. Tată-meu banii ce va aduna de pe ţedule la casă îi va cheltui. Acuma caute lemne, şendilă, scînduri şi la primăvară să înceapă a trage materialu. Măsurară în august 1756.

Jpanu Mehadii căpătă poruncă pre un popă unit din Ardeal, anume Dumitru, în district să-l caute. Întrebînd pre nameăstnicul de iaste vrun Dumitru undeva, ardelean, el au zis că nu e alt ardelean decît tată-meu. Lui e numele Athanasie Stoica, dar de-şi va fi schimbat numele, poate fi. Şi îndată doă catane cu puştile la noi, pre tată-meu fără de veăste, de dimineaţă de la beseărică chiemînd, îi spusără, îndată cu ei în car la Timișoara meăрге, că-i unit. Ce plîns, ce vaete, mumă-mea cu noi, prunci mărunţi ; şi el ca noi. Fiind aci negustori, obercnezu, căpralu Rista. Prin catanele Pîrvu Chiticeanu şi Miloslav Radoi fu petrecut. Cu noi şi alţii plîngea. Eşînd ei din Mehadia, s-au rupt o roată ; semn rău ! Dar şi altele muereşti s-au vorbit. Cîntecile, vaitecele străinei, mumini-mea, zeăce zile, cu zi, cu noapte, într-una. Ce să fie ? Într-o dimineaţă, fără de veăste, duhovnicul de la Topleş, popa Gheorghie şchiopu Popescu, ce ispo-vedea pîn la Timișoara oraşă, sate, întorcînd la Sveti Nicolae, de-afară, din căruţă, strigă pre mumă-mea :

— Soro Varvaro, sănătate de la fratele !

— Dar, văzutu-l-ai ?

— Îl chiemase vladica Gheorghie şi mergea la prînzi, îi spusă. Zisă că cum au ajuns, l-au judecat. Şi dîndu-le singhiliile, iară mai virtos cartea latinească, ungurească, a domnilor din Haţeg cătră episcopu Rîmnicului, rugăciune să-l facă popă neunit, i-au zis judecătorii : „Iartă, jupîn părinte, jpanu Mehadii n-au ştiut ceti. El are hinteu lui la maistori aicea şi-i gata. Vei căpăta 4 cai forşpan şi acasă vei meăрге ; iată 38 florinţi chieltuiala“. Aceasta auzînd mumă-mea, ce bucurie avu, fiecine poate gîndi.

²⁵ Cîteva cuvinte lipsă, tăiate la legatul manuscrisului.

Tată-meu venind, pentru casa vlădicăi la băi materialu adună. Maistorii, tot rumâni de-aicia. În scurt, cu 500 florinți, toate ceăle poruncite lucra, că protopopu de la Sebeș des venea și vedea și-i spunea ce să facă și cum. Și viind episcopu, gata i-au predat-o.

Pre zisul șchiop duhovnic din Topleți episcopul Ioan Ghiorghievici îl rinduisă. Pe aicea tot protopopiatul Sebeșului și a Logojului ispovedea și până în Fabric, la Timișoara, cu căruța sa mergea, prin sate o turtă de ceară sau 2 florini, bani, nima neispovedindu-să, lua și pleca. Așa să începu ispovedania.

În Novi-Sad, după episcopul Visarion, Moisei Putnic; iar în Timișoara, după mitropolitul Gheorghie Popovici, Vichentie Ioanovici Vidac episcopi ajunsără. //

Mitropolitul Pavel Nenadovici din Carloveți, prin doi călugări dascalii gramatica slovenească la episcopia Râmnicului, în Valahia, o au tipărit-o. Carii aducîndu-le aicea, în lăzăret, tipările, tată-meu pe acei călugări i-au slugărit. f. 105 v.

— [În Ardeal, comandant-gheneralu Bucov vreo 300 beseărici, mănăstiri neunite le arsă și rumâni în Beci, la crăiasa îl pîrîră]. —

În Moldova domni: Scarlat Grigorie Ghica voevod. Tătari în țara <de> jos robiră. Apoi Ion Calimah, Grigorie Calimah, Grigor Ghica; fuseăse dragoman, tolmaci.

— [În Mehadia, fervalteru Rudrih; deșchisă Begheiu, din sus în jos slôbozi apă pre canal a curge; și acuma]. —

Neuniții ardeleăni la crăiasa episcop neunit cerură și le făgădui. Porunca preainaltă în tot Ardealu a să ceti veni. Eu cu mumă-mea în Hațeg, în tirgu mare, fiind, doi slujitori, scriitori, cu carte mare în tirg; unu o cetea, altul cu o boată, tîriind-o, lingă el sta. Zicea: „Spune așa cumu-î aci scris! Cine vrea a fi unit, să fie și cine nu vrea, să nu fie, că silă nu e; așa e porunca, toți să știe“. Ce bucurie, mumă-mea, dar tată-meu, carele 5 ani la Hațeg rău pățisă cu Aaron; un an într-un stog de pae, iarna, altă iarnă într-o pimniță, alta într-o cocină purcăreață, aceasta auzind. 1759

Mitropolitul Nenadovici pre poruncă rindui în Ardeal administrator a fi episcopul Budii, Dionisie, carele cu hinteăe cu 6 cai, ca în Buda, venind în vizitație, prin țară și sate umbla, poftea a-l aștepta, a-l petreăce, ca la Buda; careă rumâni nu știia cumsăcade a aștepta. 1760

Acum Aaron, după moartea vlădicului din Roma, Inochentie Clain, în Beci fiind de afurisania aceluia dezlegat, iară episcop s-au blagoslovit.

Apoi, mergînd Dionisie episcopul cu protopopul Nestor, tolmaciul său, din Rășinariu, sat mare, în vizitație și neaflînd creștinii la beseărici adunați, el, om aspru, să înfoca, pre oameni blăstăma, procleța tot muscăleăște, neștiind rumâneăște. Pleca și la alții mergea și iar așa! Prin care sate în urma lui, Aaron călare cu de-ai săi, iară prin sate, pe jos, pedestri, blagoslovind, bună zioa dînd, chemînd oameni, femei, copii, mîna îi săruta și nainte mergea.

— Văzurăți pre serbu?

— Ba nu, că fu în hinteu!

Dionisie rezidenția în casă slabă în Rășinariu avu și neștiind limba greu era. Mulți clirici la preoți venea; odată, 60 de feciori au fost viin-

du-i, toți să ruga a-i preoți. Spuindu-i protopopul Nestor că cer preoția, îi întrebă : ce-i preoția ? Ei neștiind a tilcui, el cu o boată mare după ei, afară din curte i-au scos, pân ce-au învățatu-le toate. Că au fost el bun, f. 106 rus, teolog învățat, însă fără răbdare, că în liturghie, // în sfântul oltariu, cu preoții, diaconii slujind și smintind ceva, afară în tinda muerilor, culcat jos îl bătea și iară în oltariu la slujbă îl aducea. [Însă luund el, 1763, din Timișoara pre uciteliu Dimitrie Evstatievici secretar, să înblnzi].

— [...²⁶, alta, și să porunci care matrecule a purta. Și în Mehadia începură ceva a scri, dar în sate nimica, pân 1783 nu]. —

1760 Milităria graniții Ardealului ca prin verbung sau voluntiri s-au început.

1762 Din noemvrie până la Paști, 1763, școlarii învăță, cei mici, din Mehadia cu din Iablanița, Nicolae Păstrăvan, ce muri preot bătrîn, și Nicolae Drăgănescu, ce-au fost paroh în Corni. Și eu în locu lui în Corni paroh fui. La mine, în loc de dascăl, să aduna, pre panachide (: table) de păr făcute, ceruite bine, table, le scriiam de învăța, că eu la psaltire învățam. Și toți sloveneăște învăța, că de rumânie încă nimica pre aicea nu să știia.

1764 Apoi veni a 12-lea, dascălu Pătru, ci nefiind de omenie, s-au dus. Și veni al 13-lea, a 4-a oară dascălu Antonie Alexieviciu. Și adecă, fiind 1765 eu în Timișoara, am lăsat pre al 12-lea, Pătru. După el au venit dascălu Nicolae de la Sebeși, vro 4 ani. Apoi, viind dascălu Antonie aicea, Nicolae să dusă la Bozovici, 1-ul sat cu dascăl și școală.

11766] — [Arad, episcopul Sinesie muri ; Moise Putnic administrator ; apoi episcop Pahomie veni]. —

11767] — [În Buda, episcopul Dionisie muri ; V. Vidac administrator, apoi episcop Sofronie, și al Ardealului]. —

1769 Dascălu Antonie în Mehadia casă cumpără.

Muscalii în Țara Rumânească, gonind pre leășii ce făcusă confederație, aici în lăzăret scăpați. După aceștia mulți boiari din Țară, negustori fugiți, vro 3 ani șezură ; la dascălu, sobele pline, cu plată și una, alta ajutorîndu-să, casa o renovi. În urmă fu dascăl 8 ani, apoi să lăsă și iar veni dascălu Nicolae.

Anul 1763. În Timișoara era rumâni : în Cetate, dascălu Gheorghie Popovici, parohul Sava (: Stancu), uciteliu preoților, a diaconilor și a clericilor, Dimitrie Eustatievici, fecior de preot din Brașov, rumân, grec, neamț, latin, ungur, slovan, mare teolog, învățat mirean, june înțelept. La praznice prediche, înbrăcat în stihar de mătasă, făcea, sloveneăște, că și în Moscva și în Carlovăț învășasă. Predichele lui episcopul Vidac în minte le lua. Cînd preda preoților lecsii pre tablă neagră, episcopul tot fățiși. El cu ferula nu numai tineri preoți, ca și bătrîni bătea ; episcopul căuta și tăcea. Cerîndu-l în Ardeal episcopul Dionisie secretar, în martie 1764, de la noi să dusă. În locul lui la noi veni uciteliu bogoslovii, Ioan Raici, mare slovean, ce fusease în Rosia, din Carloveți. Fu vrûn an și-l luo episcopu Putnic în Novi-Sad și-l făcu arhimandrit. La episcopu Vidac veni secretar învățat, rumân, fecior de protopop din Sibii, Ilia Popovici,

²⁶ Text lipsă, tăiat la legatul manuscrisului.

iar cu 6 limbi ; ca și pre acesta îl luo Cetatea sindicus la ștathauz ;
bun om. //

— [Cățane înpărătești ; husar bătrîn, Giurca Petru, fu la tăierea f. 106 v.
Sebeșului ; me-au spus, murind, alt husar, iar rumân, de Merți . . .²⁷]. —

Crestnicul Nicola, de la zidirea bisericii în Cetate, el rumân, bine
au păzit-o ; 36 de ani criznic, iarna, vara, în sobița din turn durmea și
să scula, cetea cărți.

Eu ajutam berberica a mătura, candile, sveăștnice a șteârge, să mă
lasă în cărți a ceti. Că acolo mai do 4 ani cu ceaslovu, psaltireă de rost
a ști, pierdii. Apoi, de la 1766 pân la 1769, la cea nemțească eram. Și
început a ceti prologe, synaxare, cu viața sfinților, cu careă de foame,
păduchi, im zăuitam. La episcopul locai, lor întii slujeam, pân mă dedai,
a mă sătura.

Viind militarii lui Duca de la Burcoș-Praizu, făcînd în Hubertsburg
pace, acasă, episcopu Ioan Gheorghievici în Verșeț chiemînd pre ober-
laitnantul la ospăți, pusă moaleru de-l zugrăvi ; Adnadi Milco, sirb, ru-
mân din Petrila, că în Macoviștea capitanu Duca era.

— [Ei în Mehadia la comandă veneau. Episcopu Verșețului, Ioan
Gheorghe, în Timișoara casă cu 22 000 florinți avea a sa. M. Miga]. —

Cu porunca mult milostivei înpărăteășii, crăiasei Mariei Therezii, 1764
după cea de 7 ani oștire cu Praizu, făcînd pace în Hubertsburg, aicea
caele cu cu maistori deăte a lucra, cu scînduri a le cuptuși și a le podi,
apoi birt, casă de oaspeți, caserne, capelă mică, grajde, șupă, doo băițe
mici, cabinete, no. 1 și 2, una de militari, alta cameralnică.

Maistorii de la băni, ce lucra, neavînd băatură, de la Mehadia își
ducea. Ci viind graf Perlas, landesprezidentul Banatului, cu administra-
tionsratu Brandenburg și Raci, să văitară. Și jpanu de-aicea află un
curălar bătrîn de-aicea, Ioan Poleac, carele în toate zilele la băni mais-
torilor vin, răchie, pre bani gata să le ducă. Carele, cu un urcior vin și
cu o ticvă răchie, și pahară în sîn, ducea și cu holbe da și iar la Meha-
dia sau Peceneșca după alte. Vro doi ani așa au făcut, apoi cîte un
hacov de vin și fucie de răchie acolo ținea. Și fiindcă să deăte mare plan
dă bae și lucru să deșchisă, după patru ani, la băi arenda 3 florinți pre
an să pusă. Tot Poleac fu pre 5 ani arendator. Altu după el, cu 5 flo-
rinți, cu 9, 15, 18, 25, 50, că băile cu maistori vro 25 de ani, cu una,
alta, s-au lucrat.

— [Episcopul Aradului, Synesie, fu în Timișoara, la Vidac. 1765

Episcopu Moise Putnic, administrator Aradului, iar Vichentie Vidac, 1768
administrator Buda fură.

Cu protodiaconul Ioan Ionetie, la Carloveț ; sărutai mina bătrînului 1768
mitropolit Pau Nenadovici, carele după aceăia muri. Episcopul Putnic,
administrator.

Episcopu Moise Putnic, de la Carloveți -negru locai-, și tot în Timi- 1768
șoara la Vidac fu, să dusă la Arad, fiind administrator.

5 protopopi : 1, a Timișorii, Petru Cozmeanul ; 2, Ceacovii, Stef 1769
Camenschi ; 3, Beci ; 4, Chichinda ; 5, Sent-Miclăuș, proțes cu episcopu.
Ei perdură. Episcopu simți, dar ei casirti fură, cu soboru. Episcopul Danil
Iacșici ajută]. —

²⁷ Text lipsă, tăiat la legatul manuscrisului.

1768 Înălțatul împărat Iozef II, în Timișoara fiind, slobozi la prinzi de-a
1. 107 veni // a-l vedea. Intră alții și eu fui. Și coborînd pre treăpte, iată ju-
pîneăsele noastre, Hagica, ce avea 2 feăte, ce le cînta :

<i>Ași mînca pogace,</i>	<i>Cînd s-or mărîtat</i>
<i>N-are cine-mi face,</i>	<i>Eu oaspeți am chemat,</i>
<i>Că Anița-mi zace,</i>	<i>Cu lămii,..,</i>
<i>Mărie</i>	
<i>Nu știe.</i>	

și alte jupîneăse, a Maleniții, a Mițului, a lu Diuricicu, a Ferecatului, a Comnoșenilor, mă luară iară cu iale sus să merg ; serbe, rumâne ; merși. La iale minecile cămeșilor cu aur cusute flori, laibere, copce de argint și aurite, capu bicule, căpițe de aur, păpuci nalți, cu aur cusuți. Înpăratu să scula, le căuta, să rîdea cătră ai săi la masă ; și eșîrăm.

Împăratul eșînd jos, la neămții aduși în Banat de mult, și de-atuncea veniți, văzîndu-i frumoși, înbrăcați fain, îi întrebă cum trăesc. Ei să inchinară : „Bine“, mulțămînd. Le zisă : „Voi v-ați văitat că vă dăm au ca robi vă vindem în Banat“. Iară rumânii adunați asupra obercnezilor să văitară, că pentru porție rău îi pedepsesc și-i îngreioiază. Zisă că va ajuta.

Împăratul Iosef într-acest an, 1768, multe călătorii au făcut. Și a. 1769 au fost prin Italia, Florenția, Neapolu, Turin, Roma, unde, în conclavul cardinalilor, că-i adevărat creștin catolic (:pravoslavnic) să adeveri.

Împăratul, anul 1768, de la Timișoara viind la Mehadia, ce să lucră la băi căutînd, domnii de administrația țării îi spusără ce rînduiale sînt ; 6 plăiași armați, cu șild în chivără, carii pre rînd, cîte doi, cu un ibraiter, sus în plai patroleasc, și altele. În Jupanec, cvartiru capitanului Pătru Vancea era grijit pentru generali, 100 de husari unguri petrecători, calea pingă Dunăre dreasă, în Clisură, cît să putu repariruită era. În Jupanecu Nou plațu de contumați căutară. Capitanul Vancea cu femea la împăratul viind, ia un galbin de aur mare pentru grumazi au căpătat.

Și așa, de-aci cu toții tot pe graniță, pingă Rășava, unde turcii, mulți rumâni, ingenunchînd, trecînd călare, le-au mulțămînt. Avandgarda înainte au mers ; căpralu Ivan cu 8 catane, Contrea, obercnezu scamnului Mehadii, până la Mudava, apoi husarii împăratului, unul după altul, încet au urmat.

— [1768. În Carloveți, mitropolitul Pau Nenadovici muri. M. Putnic administrator fu]. —

Mețcher, ce fuseăse laitnant militarilor din Ieșelniță, Criviță, acum ca obristlainant la garnizon, ce avea pe-aicea un batailon și răitari și mustrung în tot anul ținea, în Mehadia, acesta avînd în Jupanec plăiași la Vancea, ce fuseăse la el militari, cunoscuți, adunînd pre cițiva, i-au întreat : „Vrea-veți iară a fi militari ?“. Ei void, numele le-au scris și
1. 107 v. însuși // au arătat, careă împărăteasa Maria Theresia i-au înbunat, în ce chip a fi, socotînd a lucra, au dat.

Muscalii bătînd confederația Poloniei, gonindu-i stingîndu-i, leăși-
lor, bătûți în Moldova, turcii vrînd a le ajuta, și ei fură bătûți. Rusii
luund Hotinu, Moldova și toată Țara Rumânească o supusără. Turcii și
de preste Dunăre departe fugea.

Ruși cozaci pre granița noastră eșînd, în Țară hoții cozaci să făcea
a fi. Și nu numai în Țară, ce și în Banat lotrii a să puia începură. La
Colenouși, în rituri, cu bălți mari, erau : Neiculiță, Frunză-Verde, Tufă,
iară la Ui-Palanca, pre Dunăre, niște ceacoveăni, Malenici, Miat, Bîrca,
iară aicea, în Halmăji, la Șopot, un Neacșa cu un caităzan, Iovan și un
mucerîșan, Pau Negru. Pre acești începători de reăle prinzîndu-i, îi spînzurără
la satele lor.

După moartea episcopului Dionisie, eparhia Ardealului vacant ră- 1770
masă și Aaron al uniților cît putea lucra, de-a uni tot Ardealu. Ci ro-
mânii iar cerură și pre episcopul Sofronie îl căpătară.

Eu de la Timișoara acas am venit.

Regimentul Gradișchii căpătînd poruncă pre obristlaintnantul frai-
her Papila de-a militări Mehadia a-l da, carele în mai, 1770, la Caranse-
beși în caserne, în Șanți, cvartir au căpătat. Unde, ajungîndu-i vro 4
oberofițiri, cu toții la Mehadia în cvartire au venit. Cu jpanu, beamteri
și cu obristlaintnantu Mețcher cunoștință făcînd, conscripție satelor, de la
Jupanec pănă la Marga, ceru a face. În Mehadia pusă staționscomandant
pre laintnantu Culhanec ; în Globurău, laintnantu Andrei Merzici ; în Pece-
neșca un cadet, Gheorghie Slivar ; în Domașnea, laintnantu Șuh ; în Bor-
lova, laintnantu Thomian.

Fraier Papila, văzînd că de la Jupanec păn la Marga nu poate
un batalion a scoate, venind unterofițiri de la unguri, de la neămți, carii
la regimentele lor ziseăse : „Știu rumunește“ ; două, 3 cuvinte, alta ni-
mica nu știau.

Înpăratul Iozel II călători în Slezia, unde pre monarhul prazilor
în lagher l-au cercetat. Așîșderea și viteazul Fridrih marelui Iozef, tot
într-acest an, în austriicescul lagher, în Moravia, au făcut vizită.

Baronul Papila ofițirilor împărați figuri mandeln pe hartie, ghemai- 1771
neri, // militar cu mondur, chivăra cu ruja, burca cu căpace, cu bumbii f. 108
ei, laibăr cu nădragi albi și vînăți, unii cu obeăle, oprinci, alții și cu pă-
puci. Întîiul corpral în Mehadia, sas ardelean, Șenauer, luteran, bun
rumân, Caroli-reghiment. Cînd vrea să bată, nu striga, nici ocăra, ci :
„rogu-te, culcă-te domneata, așa e porunca“. El cu cnezu Lazar Rafiloni
și scriitoriu cnezului, Nedelco Ezanu, ei făcea ce vrea, că laintnantu nici o
grijă n-avea. Cînd vedea mehedinții figura de malitariu zicea : „Nicide-
cum rumănu neamți așa nu va mai fi !“ Însă laintnantu Culhanec, cu cor-
pralu Șenauer, cu cnezu, scriitoriu, începură a da oameni la comandă.
Carii, cu garnizeonii ce era în caserne, soldați invalidi, bătrîni și re-
cruți tineri întră ei, ce aveau comandant pre maioru Starai, de mulți
ani în caserne, în cvartir cordonscomandant așezat, acei invalidi bătrîni
ducea pre novii rumăni la cordon ; rumânii îi ducea pre ei în munte sus.
Pita neămților să pinjănea, carnea să inpuțea ; cerea mălai și tot cînta :
„Tu, calds-Valahai !“ Acești invalidi avea puști scurte, ușoare, cu bră-
țări galbine, de care ei da și oamenilor la cordon, sus, unde și rușii în
munți eșia, cu cazacii, sus. .

Un maior cu 1 bataillon de roși, cîțiva cazaci, 2 tunuri, în lagher pe Alion, de-a bate Ostrovu, să pusă, vrînd cetatea a o bate, ci viindu-i porunca, îndărăt să trasă.

Aicea prin sate veniră reghimentu Ioan Palfi, Forgaci, Valis și invalidi. De la Palfi într-o noapte un strajmeșter cu 28 de feciori din Coneveva fugiră ; și unguri de la Forgaci. Încă și de Valis, doi ruși ce era, într-o noapte fugiră. Aceasta făcu de-i rădicară de la graniță înlontru și cite 6 rumâni cu un invalid la cordon mergea. Oamenii proști, văzînd că să înjugă, începură a vorbi de fugă. Cimpu, moșii nelucrate zăcea. Ober și unter-ofițirii și un dritel-țulag avea și tăcea. Unter-ofițirii tot într-una la bună plată să aduna și prin stații să rînduia. Carii începură pre rumâni glide la beserică a-i duce, iară ei la munți gîndea.

1772 În 15 april Paștile cu oaă roșii mîncară și după cină, la unii, meășele cu bucate pre iale, în 16 și în 17 april, o lună, tot au fugit în munți ; au eșit din toate satele, de la Jupanec pân la Armeniș, însă mai mulți din ceăle mai mari locuri : Mehadia, 50 de familii, Coneveva așijderea, altele mai puține, fugiră. Tată-meu umbla zioa pri la case, îi svătuia să are pămîntele, să-și sape vinile, grădinile. Noaptea mă mina pre mine pri la unii, alții, să mai stea, să vedem ce-o fi. Și macar că erau gata, să opriră și, tîrziu, cite ceva a ara și a pune începură.

f. 108 v. Papila case, vase, ce lăsasă, cu toba bagatel le vindu. Tată-meu vro zeăce case cumpără ; făcu grădină. Și alții rîmași cumpărară. Fugiții dezzerteri încă în munte sus fiind, rumânii volonteări de-a cazacilor muscălești în ghiară apucîndu-i, cai, boi, oi și disagi cu țolițe ce avea începură a le lua. Ei // aceasta văzînd, iară în munții nostri îndărăt, stătura curmeziși : ce să mai facă ? Și așa, zbeguri sătești în munți 6 luni zăcură, de unde trimittea cite vrunii de-a vedea pre cei rîmași ; și auzînd că-și lucră, să căiră ce-au făcut.

Doi mari firști ai poleăcilor, Potoțchi și Crasinschi, ce rădicasă oaste confederație asupra Roșii, și fiind așa spartți, cit din 30 000 abea cu vro 3 mii, din Țara Rumânească în lăzăretul Mehadii scăpasă ; pedestri să fie avut vro mie ; ceva călăreți, iară 1 000 ; <răitari> numai vro 5 sau 600. Carii aicea bucatele, pîinea, finu, zobu scumpisă. Acești doi, pentru crăiia lor, să prigonea, iară Catarina, împărăteasa Rosii, în Petersburg pre firștu leșasc Stanislau Poniatovschi îl aleasă și-l pusă crai Polonii. Și așa, acești doi firști, din Mehadia, cu ostașii, din marea milă a împărăteășii Marii Therezii, în Arad mai mult șezură și, fiind pardonîți, cu buzele imflata acas să dusără.

Muscalii pre turci bătîndu-i, Țara Rumânească închisă, Țara Turcească foarte lipsită. Mulți turci călărași, pedestrași, din Moldova prin Ardeal scăpați, pe aicea făr de arme la Orșova trecea. Cite cară cu unt, sîu, în foi de boi și de bivoli și munițion pentru turci, în jos, negustorie trecea. Rușii trăgea la Varna.

Fugiții nostri din munți cerură împărătesc pardon și veniră la Cerna jos.

În 24 septemvrie, baron Papila cu ofițirii, comisariu, furiru Tomici și Fridrih, în Mehadia ; avînd crigs-articulile rumâneăște, cu slove latinești scrisă, cu jurămîntul, mie furiru Fridrih Gotlieb îmi spunea cu rînd și eu rumâneăște le scriși. Și dîndu-le tătîni-meu, fiind aicea citeva

sate adunate, în mijloc, cu jurământul dintîia dată, le-au cetit. După Mehadia și în alte sate a graniții au umblat și li-or cetit. Eu tîlmaci Papilii. El vrea să-i fiu corpral.

Hergot, dărăbanți, cătană de scamn, vru să fie militariu. El cu căprariu Șenaur, cu cnezu, în Cerna la fugiți să dusără. Așa, laitnanții Merzici în Globurău, Șuh din Domașnea în Cerna fugitele familii numărînd arătară. Pardon așa veni, ca din lăzăret drept la Timișoara prin sate să le ducă, în cvartire să le așaze. Carii, viind la Mehadia în lăzăret, mulți muriră. După 6 septămîni, prin Mehadia, de invalidi și răitari în fier petrecîndu-i, îi ducea. Ce plîns, vaitece de ei și de rămasele neamuri! Jale era! Să dusără. În postul Crăciunului lăzăretu făcură. Conerevinți mai mulți au murit.

10 lotri din Valahia la muntele Semenice trăgînd a eși, deasupra Luncaviții au înnoptat ostăniți. Dimineața greu au adormit. Soarele au răsărit. Un om, căutîndu-și boii, îi veăde. Luncavița, Domașnea, cu răitarii din sate // s-au rădicat, vii, nevătămăți i-au prins, la Mehadia legați i-au adus. Domnii de administrația Timișorii viind i-au judecat. Pre carii ferecați îi ținea și 10 plăiași ce erau în 10 cară, ca legați de loitre, cu bune arme supt ei avînd ascuse, cu soldați pedestri și răitari, cu fer pre margini, prin Mehadia, Teregova, prin Cheăe, păn cătră Caransebeși așa au mers. Ca cătră Timișoara să făcea că-s acei hoți, să vază au veni-vor alți lotri mai mulți a-i scoate. Ci nefiind, pre picioare plăiașii aceia îndărăt au venit. Unu plăiași, Mihai Popovici, ce fu, paroh în Globu Craiovii au fost. Apoi pre cei 10 hoți la lăzăretu Jupalnicului, unde-i la hotaru Orșavii, la gard, de tată-meu ispovediți, cuminecați, 4 lotri, oameni în vîrstă, prin gelat cu roata să zdrobiră, iară recruților lor amîndoo mîinile tăindu-le, cu var nestîmpărat legîndu-le, arzîndu-le carnea pingă os. Ce țipete! Unu cătră tată-meu zice: „Roagă-te să-mi lasă o mină, să leg nădragii celor 5“, cu el șase. Așa, vii, preste graniță în țară a să duce <drumu> le deăteră, iară celor zdrobiți capetele și trupurile în patru părți le făcură și de-acolo, de la hotar, păn cătră Mehadia, pingă drum, roate cu țape era pusă; în țapă un cap, pre roată un cerec și o mină tăiată, pironită.

Înștiințîndu-să înpărăteasa Maria Theresia că în Slatina lui Florei, unde marele herțog, împăratul Franți I, de turci cu Pătru Vancea au scăpat, că-i sat cu rumâni papistași, au poruncit și beseărică s-au zidit, și anume, unde au odihnit împăratu, șezînd pe peatră, s-au zidit. Cării bese-rici, după cea dintîi inscripție, și aceasta s-au adăogat, adecă: *Largitate viduae a caffinis Mariae Theresiae restructa. Facit Slatina, 1771.*

— [Înnoind și lărgînd beserica și turnu frumos rădicînd, în locu capelii să făcu beseărică parohialnică]. —

Mehadia cu alte sate fugiră la Paști. La Rusalii, oberșteru, cîntînd lingă el în beserica Mehadii „Ije Heruvimii“, și el ajuta; 9 inși mehadinți, moșu Lupu Brăcar, Dumitru Guleran, Pau Magheriu, Pătru Călușăriu, Thodor Patrona, Curea Bona, Ianăș Feneșanu, Nicolae Țepeneag și Mihai Siroman, viind la oberșteru, spusără că militari nu vor fi. Acela pre ei, în fieră, cu cătucile cruciși din casernă, cu invalidi răitari, în Șanț îi trimisă. Înțălegînd cei 9 mehadinți gureși, ce venise aicea la oberșteru, și comisaru mai nainte, zicînd că nu vor fi militari, și puindu-i cruciși în

2. 100 v. lanțe, câte doi, prin // Mehadia la Sebeși, în Șanți bine îi puse. Aceasta au fost în anu 1772, după ce fugisă ceialalți. Ci auzind că vin cei fugiți îndărăt și că Mehadia și că satele credința au jurat, cercetîndu-i ai lor acolo, i-au minat la oberșteru să se roage să-i iarte, să-i sloboadă, că nu una, ci două puști vor priimi. Și scoțîndu-i din fieră, i-au jurat și acas i-au minat, militari a fi.

Într-o zi, după ameazi, baron Papila, viind de la lăzăret îndărăt, fără de veaște, văzu pre Nicola Țăpeneag, unul din cei 9 închiși în Sebeși, jurat, că iară capu turcește ș-au ras, și fiind și eu aci, im zisă : „Spune-i că de să va mai rade și voiu auzi, îl trimit unde nu va vedea soarele !“ Și așa, cu invalidi la cordon mergea, iar mondur sau armele sale nu avea ; ci, cu sfîrșitul anului 1772, în dechemvrie, șnaideri la mondur a lucra începură. Și pre cei fugiți din lăzăret în sus îi dusără.

1773 — [1773. În Carloveț mitropolitul Ioan Gheorghievici muri ; Moisi Putnic administrator de sobor să grijaște ; extelenț]. —

1773 În 6 ianuarie, praznicu Botezului, fiind preoții cu noi la rîu în litie, cu icoanele la sfințirea apei, iată Nedelcu Iezanu din Mehadia, după figura militărească, în mondur, capul cu zufi harputerit, chivăra cu ruja în cap, păpuți în picioare, veni, stătu cu noi. Aceasta făcu o priveăliște, că copiii, feăte, muerile, oamenii ce erau la cruce adunați, lăsînd pre preoți, pre el il ocoliră, macar că el era gazdă de casă, nu de militarîu. Apoi, fiind șnaideru cu monduru gata, să înbracă : Curea Guleran, Gruia Căpușă, Pătru Călușeriu, Nicola Galină-Sirbu, Ioan Fufă-Petcăscu, cātana Costandin Hergot ș.a. Apoi și prin sate să mondiruia. Fiind toți, și copiii, rași pe cap, greu era militarilor păr a da, țopf-zolufi a face, că nu le putea lega cozi și le perdea. Le deăte întii cureaoa, cupla sabiei, cu careă erau încinși bine.

Împăratul Iozef II din Beci cu feldmarșalu graf Lasți, cu generalu Nostiț, cu feldțaiğ-maister grent-înspecter baron Jișcovici, de husari ungurești petrecut, în Timișoara au venit. Aci, dîndu-le de lucru, în reghimentul iliricesc, la Chichinda s-or dus, ce să lucre la ștab le-au dat, lăsînd pre graf Lasți îndărăt a lucra, cu 100 de cātane militari, Panciova au căutat-o de militărie a fi, Clisura, de la Ui-Palanca păn la Ieșelniță, tot, și Panciova și Beserica Albă. De unde împăratul cu inspecteru și
2. 110 cu ghegeneral Nostiți, toți călare, cu cātanele // preste munții Stancilovii, în Halmăj, la Bozovici, unde oamenii din toate 13 satele Halmăjului adunate fiind, aștepta. Au venit și au odihnit. Mîne zi, de dimineață, cātanele cu ritmaisteru lor Maxim Rachitievici, oberlaintnantul Davidovici și laitnantul Zaco, călare, fiind satele adunate, un maior cu 2 companii de Valisreghiment, aci în caserenele mari fiind în garnizon, în paradie sta. Unterfervalteru satelor, cu obercnezu Halmăjului, Dobromir Hircilă, încă și tată-său, Iancu Hircilă, obercnezu Mehadii, iubilirt, acolo să steă să duseăse. Cnejii, cumetii satelor, cu oamenii aștepta, însă întăriți nicidecum militari a nu să da ; măcar de le-ar și zice valtăru cu obercnejii a fi, ei să nu să deă.

A lor mărire, mult-milostivul și bunul împărat, eșînd cu suita sa înnaînte, în mijloc, închinîndu-să fervalteru, obercnezii și norodul, împăratul cu milă zisă a-i întreba : vreau să fie ei, Halmăju, militari împăra-

tului Iozef II? Fervalteru cu obercnezii zisără oamenilor a fi militari, însă ei cu totul : „Nu vom !“ Împăratul :

— De viți fi militarii mei, nici unde la oaste nu vă voiu trimite, ce numai aicea, la graniță, să-mi păziți, alta nu. În scris vă dau. Ei, iară :

— Nicidecum nu voim, nu ! Împăratul, cu mai mare milă, zisă :

— De veți fi numiți ai mei militari credincioși, eu voă contribuția v-oo ert, a nu plăti și cu carte întăresc. Ei într-una :

— Nu, vom, nu, macar doă porții să plătim, dară militari nicidecum ! Împăratul, arătându-le călăreții, cătanele, militarii iliricești, spusă că-s militari.

— Fie ei, noi nu !

Iară împăratul :

— Voi știți că la Mehadia militari, novi înbrăcați, pre mine mă așteaptă ?

— Lasă, fie ei militari, dar noi nicidecum nu voim !

Aci deăte cu picioru în pământ, mort-saperment zicînd, au plecat. Vedeți monarhul ce milă, ce răbdare avu, văzînd că-s obercnejii și norodul cu prostimea negriți. De unde, prin Petnic la Mehadia, la 12 cease ameazi călare ajunsără de-asupra Mehadii. Veăsel, văzînd militarii în glidă, descălecă.

Obristlaitnantu Papila, cu ai săi 4 ober și unter-ofițiri, naintea împăratului datoriu sa o făcură. Împăratu cu obristlaitnantu Papila și, după ei, gheneralii Jișcovici și Nostiți, pintră glide, rîzîndu-să că unii nu în față, ci în laturi căuta. Apoi stînd, îi adună înprejurul său și zicînd cu milă : de are cineva vreo greotăte ceva, să arate. Papila, încă și Jișcovici, cite ceva înțelegea rumâneăște, însă nu putea spune ce să cădea ; mă chiemă aci și spuși ce porunci a lor mărire : de au vro rugăciune, să spună, să ceară, că vor căpăta. Militarii fiind informați, învățați, să rugară să le cinstească cupla (cureaoa sabii). Împăratul întrebă pre Papila ce costuliuăște. El zisă : 1 florint, 20 creițari. Împăratu : „Eu v-oo cinstesc !“ Le spuși. Ei să rugară să nu le deă puști // mari, greăle, ce mic, f. 110 v. ușoare, cu brățari galbine, ca a invaliților.

— Bine !

Oamenii, chinejii ce sta din dosul militarilor, chinezu Curea Pepa a Domașnii, Pătru Cărăibot al Canigii, Velcu Cocorăscu a Valii Bolvașniții, arătară că au puțin pământ, sărac, și porție greă plătesc. Împăratul le făgădui că prin inginiri mapperi pămintele va măsura și pre cît pământ, cum va fi, vor afla, pre atîta vor plăti.

— Spune-le, nici un finic mai mult, toți să știe ! Alta de mai au ceva, să ceară. Ei zisără :

— „Să trăiască împăratul !“ Eu arătai.

— „Bine !“

La acestea, marele și bunul împărat, scoțînd punga din pozonariu o deăte în mîna Papilii, poruncind gheneralului Nostiți 100 de galbini a-i număra și a-i aduce. Și priimindu-i, zisă : „Spuneți feciorilor că 100 de galbini tringeld le cinstesc să beă, adunați, să joace“, că va veni veăseli să-i vază. Și spuindu-le, militarii, cu tot norodul adunat, în glas mare mulțamiră. La careă, a lor mărire vrînd în hinteu a să așeza, iară la noi veni :

„Întrabă-i, au nu să roagă ei pentru neamurile și frații lor, cei fugiți și din graniță în sus bauri duși, să-i iert, îndărăt să vină?“ Spuindu-le ei iară toți în glas : „Ne rugăm !“ Îi spuși. Împăratul zisă : „Obrist Papila, -il avangerui- îndată, cu grenținspecteru, scriți administrații a-i slobozi, să vină !“ Oamenii iară mulțămiră.

Împăratul cu svita sa, cu catanele, la Jupanec contulaț, la hotaru cu Orșava să dusă, unde căpitanu Pătru Vancea cu plăiașii în paradie, lingă invalidi și răitari, de comandă aștepta. La poarta graniții erau turci cu tirgași. Împăratul, întră ai săi stînd, una, alta pre turci au întreat. Ibraiteru Agasin Draghici au tîlmăcit. Dintră turci, Omir aga împăratului au răspuns de toate, zicînd că mulțămăște lui Dumnezeu c-au văzut pre un mare crai. Care Agasin împăratului spuind, și împăratul i-au mulțămît și sănătate dîndu-le, iară la Mehadia la prinzi seara veni ; fu aicea, preste apă, cu hinteăele. La militari în Banovăț meărsără pedestri ; unde avea vasă cu vin, bea, juca, cu lăutași, cimponeări să veseli ; bine i-au părut. De-acolo, iară : „Fiilor, sănătate !“ La prinzi, cină, veniră ; unde, au zis cătră Papila doi rumâni ofițiri să-i deă. Jișcovici zisă : „Unul, cel ce-ți tîlmăceăște și încă unul caută !“ Eu eram la ușă. Dimineața, la înnalta plecare, fiind caroțale înaintea ușilor gata și 8 militari novi, f. 111 grijiți, afară stînd, împăratul la hinteul său a să sui venind, // iată 4 oameni din Halmăji, cu capetele frumos rase, îi să închinară. Și spuindu-i că-s de la Șopot, porunci a-i întrea : vreau a fi militari ?

— Ba nu, ci avem a ne ruga.

— Ce ?

— Un om la băatură, la căzan, fiind cu o sapă în mînă, lovind pre celalalt, l-au omorit. Om bun, aicea-i închis. Ne rugăm să-l iarte.

— Vreau să fie militari ?

— Ba nu !

Împăratul viind la cei 8 militari, îi netezi pre obrazi, mustețile, capu, zolufii, arătîndu-le capul lor ras : urît, urît ! Ei iar : „Ne rugăm !“ El iară : „Fi-viți militari ?“, suindu-să în hinteul. Ei iar : „Nu !“ Împăratul, luîndu-șă de crăvălău, în sus arătă și plecă.

La Teregova cu feldmarșalu graf Lasti să întilni și la Rusca meărsără, unde în sat întrînd, un ofițir de raitari, ce erau prin sate și patrolea, viind de la Ilova în patrulă, spusă că satele-s toate goale, că oamenii cu toate gloatele, Valișoara, Sadova, Armenișu, Feăneșu, auzind că a lor mărire vine, în păduri au fugit. Vrînd împăratul pîn la Marga locurile a vedea, acuma iară să coborî jos. „Mort saperment !“ Lasti, văzîndu-l supărat, îi zise : „Majestate împărate, acest neam necredincios trebuie preste hotar afară scos sau tot a-l tăia și în locul lor pe-aicea creștini credincioși, ștaeri, tirolii, craineri, bine lucrători, cu munții dedați, a aduce“. Împăratul îi zise : „Așa iaste !“ Iară Papila, năcăjit cum să-i facă militari, sta și tăcea. La aceasta oberlaintnantul Șlegl, ca bau-directorul Papilii, cătră Lați zisă : „Exelenția voastră cuvînt ingeresc arătarăți și-i sfînt adevăr, că ștaerii, tirolii, crainerii în munți lucră, unde-s dedați ; iară aducîndu-i aicea, case a le face, vase, vite, cară ș.a. a le da ! Și fiind ei dedați bine a mînca, în peăne moi a dormi, pentru ei trebuie în vîrfu munților case bune a zidi, paturi, saci cu pae, tot falu de vase de bucate a le da ; fiindcă ei de-acasă pre 8 sau 9 zile pîine, unt, oaă, fărină

și carne la cordon își vor duce, forșpan a le da. A căroră piine, carnea, vara să pișcăveăște și să mucezeăște. Iară acești beți rumâni proști, în doi ani am văzut ce iau la comandă, vara sau iarna într-un chip : făină de cucuruzi sărată, într-un foale de oae legată ; // la 4 feciori o căldărușă, f. 111 v. o săcure ; în loc de unt, oaă, carne -brinză, iar pe post, păsule și sare. Ce le rămîne, tot bune, iar acas duc. Iară de dormit, în loc de căpeneag au cușmă de lînă și iarna la foc și afară dorm. Pe post, au lingură ; macar la patru înși una le ajunge. În ploae, în neao mîncă, dorm. Din carii, pre încet, ca și tirolii să pot face“. Lasți, așa vorbă ascultînd-o, cu ochi neclipniți, la el au stilpit. Împăratul : „Cum te cheamă ?“ El zisă : „Ober-laitnant Șleghel, ingîner, bauofițir !“ „Bravo, Șleghel !“ Iar Lasți cor-diș căută.

Și întorcîndu-să, de la Rusca la Caransebeș s-au dus, unde, a sa maiestate văzînd de dimineată pre acest Șleghel pre uliță trecînd, însuși la sine l-au chiebat, căruia o tubacheră de aur cu 12 galbini îi dăruî, însă Lasți să nu știe. Pre carele Lasți 5 ani căpitan nu l-au făcut.

Familiile fugite, din sus iară aicea, făr de case, veniră, căroră tată-meu șapte case luate în așteptat le-au dat.

A sa maiestat în Timișoara cu Lasți, Jișcovici, cu oberșt-baron Arsenie Seciuiat de Heldenfeld, al reghimentului iliriș, al Chichindii, a să muta la graniță, în Beserica Albă, și baron Papila reghimentul valahiș, ștaabu în Mehadia a fi, încheiară, poruncind conscripții a face. Baron Papila, viind la Mehadia, a lucra începu.

Baron Papila, viind însuși la tată-meu, mă ceru ofițir a mă face. Căruia tată-meu, mumă-mea răspunsără că fugînd oamenii an, și 2 slugi a noastre în Țară au fugit, el gazdă au remas. Papila zisă : „Cine șade bine, să șadă, însă la vinat, după peăște, nu, nici ceas a purta ! Însă și moara necăutată e pagubă !“

Acum, văzînd eu că în loc de ofițir slugă rămîn, și știind că-i episcopu Vidac și al Verșățului administrator, la el în Timișoara m-am dus. Mă priimi. Și era rînduit el cu hof-comionu, grenț-inspecteru Jișcovici, cu graf Clari al administrații, landesprezidentul, frate-său, graf Ioanes, a umbla, reghimentul iliriș, al Chichindii, la Beserica Albă, pre graniță, a-l muta, satele Chichindii, districtu, bauri a rămînea, ștaabu ca toți ofițirii la Beseărca Albă, cu oberșteru Arsenie Seciuiat îndată a să muta.

Acest mare comision prin toate satele Chichindii milităria stricară, ređuțirui. Și episcopul Vidac norodul sfătuia să fie baori, să nu să pro-tivească. Ace'a cerură la Beci deputirti cu rugăciune a trimite. Ce vaite-ce, de militari, cît și eu lăcrămam. // Chichindeănii în doă rînduri la Beci f. 112 deputație au trimis. Apoi, pre Tiganiti, marele birov a tuturor negustorilor din Banat, ce fuseăse negustor în Chichinda, post-meister, carele dînd birovia lui Gheorghe Costandinovici din Verșeț, el la Beci să dusă. El comisar districtului milităresc cu district-fervalter ajunsă, carii mîndrindu-să, și el și fervalteru Șmid fură casirti de tot, Cetatea măturară.

Împărătescul comision, inspecteru baron Jișcovici, comandirender ghegeneralu Mitrovschi cu landes-prezidentu, cu episcopul, în toate satele districtelor Panciovii, a Bisericii Albe, a Mehadii, Clisura, Halmăju, Petnicu, Corni, Teregova, păn la Slatină, novă militărie numiră. Episcopul în toate satele rumâneăște învăța a fi militari credincioși. Oberșterii

baron Papila și baron Secuiiași în comision împreună erau. Papila în Panciova îmi zisă că ci nu ofițir, ci am fugit și slugă m-am pus, că mă voi căi ; apoi și Secuiiaș așijderea zisă.

În satul Meedica, fiind comisia, un urs mare, vătămat, minios, jos în luncă coborînd, ca turbat, oameni, femei au rupt, au trînit și au omorît. Ahea l-au pușcat. Episcopu piialea au luat-o, mie de-a dormi pre ia mi-au dat-o, careă în Timișoara pentru petsoc < ! > am dres-o.

La Verșeți, adunînd mulți preoți tineri a se învăța rînduiala, țoale nove făcîndu-și, în biserici slujia. Pre mulți preoți văduvi în Zlatița și în Mesici cu sila îi călugări, în feră.

Tot comisionul în Beserica Albă de ștabul iliricesc lucra. Într-o zi, episcopul în Verșeți, grijind ceăle de prînz mare, pre toți la ospăți îi invită a veni, unde mulți și de la Timișoara să adunară, prînziră, apoi în cărți să jucau. Episcopul îmi porunci 7 preoți tineri, făr de barbe, din Halmăji, să aleg, țoalele nove să le dezbrace, ale lor, albe, cu opinci, să le ia, clăbeățele flocoasă pre capete să le înfunde, jos să nu le ia, la ușă sus să stea, spuindu-mi a-i învăța ce vor face și ce vor vorbi cătră dînsul. Și așa aducîndu-i, după poruncă, merși la el, unde să juca cu cei mari și-i spuși că niște oameni din Halmăji cu rugăciune afară sînt. El nemțeăște zisă să vină înlontru. Ei așa, cu căciuilile în cap întrînd, el să sculă, veni ; ei fiecum ingenuncheară și abuși cătră el mergea, sărutîndu-i poalele. Zisă : „Sculați-vă !“ Domnii de la toate mescioarele, lăsînd cărțile, la ei să uita.

— La ce-ați venit ?, îi întrebă. Ei răspunsără :

— Noi sîntem trimiși de la sate a spune că militari vom fi, dară și preoți mai învățați să ne dați.

El spusă domnilor ce zic, și toți : „Bine, bine !“ El făgăduindu-le, le zisă să se închine. Și eșînd încet afară, fuga în școală, în țoalele preoțești //
f. 112 v. imbrăcîndu-i, iară la ușă îi aduși să stea ; ce vor vorbi le spuseăsem. Și întrînd, înștințai că niște preoți din școala cliricească stau la ușă. „Să vină înlontru !“ Carii întrînd cîte doi, făcînd metanii, mîna îi sărutară și îndărăt stătură. La aceasta, toți cărțile lăsară ; mulți, sculîndu-să, la ei căuta, cu ochii preferîndu-i. Întrăbîndu-i ce voesc, răspunsără că ei după poruncă cursul școlii cliricești l-au plinit, ce au putut au învățat. Acuma, neavînd de cheltuială, cer blagoslovenie și slobozenie la parohii a meărge. Ei în cap avea potcapii nove, supt stînga pălăria, frumos înbrăcați, în mîni mînuși și bitu, în picioare ștrimfi, țipeli cu șnale. Apoi iară ei ziseră ca scoale, dascăli să li să deă. „Bine !“ Auzînd domnii ce să roagă, toți zisără să-i sloboadă. Gheneralu mare, Jișcovici, ce era naintea lor, aproape, strigă : „Aceștea-s rumânii cei ce fură dinioarlea aicea !“ Toți sārînd, în palme plesniia, ris în hohot făcură, episcopului mulțamind. Pre preoți acas slobozi și iară cu metanii mîna sārutară, domnilor închinîndu-să, eșiră. Dintre carii, numai părintele Grigorie Badescu, paroh în Șopot, încă-i viu.

Cu aceștia întiia școală cliricească în Verșeți s-au început ; și mili-tăria așijderea, că la anul fiind ofițiri mulți în ștații în sate s-au așezat.

Gheneralu Jișcovici cu prezidentu Banatului, graf Clari, ș.a., de acesteă dislocații, transferații, reducții încheînd lucrară.

Episcopu din Timișoara la Lipova, Căpilnași, Curtea, Făget, Lогоj, Caransebeș; din Verșeț la Timișoara. Unde, secretarului nostru, Theodor Iancovici, căpătînd a fi director școalelor naționale serbești, rumânești în Banat, poruncă veni îndată la Beci a meărgе. Pre mine de la episcopul mă ceru de văzui Beciu. Și în ianuarie, în Verșeț sosirăm, unde el căută a să însura. Și au luat pre fiia răposatului secretar Socolovici, a văduvii Natalii, secretăriții.

Într-o seară, aci la episcopu veni obercnezu de la Ferliug, Ignia; mă ceru să-i fiu ginere în casă și paroh. Dimineața, iară viind, episcopu mă întrebă. Eu mă învoii, din două feăte ce avea, cea mare, cu 1 000 florinți îndată, case novă și altele de toate a-m da, și mîna sărutai. La 3 zile, veni nameăstnicul de la Fizeăși, Luchici, a fi cu mine în loc de tată. Ne deăte căruță, mie galbini de-a dărui feătele. Ne-am dus. Pre cea mică o ascunsără, prea cea mare o văzurăm. Cu 3 galbini am dărui-o și ceialalți îndărăt i-am adus. Mă întrebă :

— Place-ți ?

— Place.

Și scrisă după părinții mei la veselie să vină; carii auzind, au început a să văita și a să cînta. //

Episcopul plecînd la Carloveț, în mîna parohului Nicolae, nameăstnicului Verșețului, 100 florinți mte cheltuială îmi lăsă și mîna sărutai; mă blagoslovi. f. 118

Tată-meu călare sosind, îi dădei o sobă și de mîncare; ci nimic nu vorbea, numai acatiste cetea. La trei zile trimeasă jupînu obercnez Ignia cocii cu cneji, cătane și popa Matei din Ferliug, să ne ducă. Eu spuîndu-le că au venit tată-meu, preotul intrînd veăsel, începu a să întreba. Eu de-afară ascultam. Preotul zice :

— Frate, să plecăm, că-i vremea bună.

Tată-meu :

— Unde ?

— La Firliug, că-i tot gata.

Tată-meu, după una, alta, îi multămi și preotului și jupînului Ignia, să-i spue că au dat copilu să înveăte, dară de însurat, el cu mumă-mea mă vor însura. Așa, să dusără. Și știind că me-au făgăduit Iancovici directoru școala în Cetatea Timișorii, îmi porunci îndată o cocie să-mi iau și să mă duc. Eu aflai o teligă, mîna îi sărutai și plecai. Tată-meu încălecă și plecă.

Episcopu din Carloveț la Timișoara întorcîndu-să, pentru adunarea deputaților, și văzîndu-mă :

— Dar acuma ce-i ?

Spuși că tată-meu nu mă lasă.

— Dar în rezidenția Verșețului cine-i ?

Spuși :

— Nameăstnicu Nicolae.

Directorului spusă să-și caute dascăl, că eu merg la Carloveți. Și dîndu-mi doă rînduri de țoale a-mi face, eu rămași. El la Verșeț să dusă, unde erau protopopii, preoții adunați. Intră alții și tată-meu iară fiind, greu l-au înfruntat; și au trecut. În soboru Carlovețului văzui pre toți domnii, episcopii, arhimandriții, deputirtii. Domnul meu, episcopu, fu

mitropolit ales, sfințit și instaliruit. Doi arhimandriți, Vichentie Popovici di la Șișatovați, episcop Verșetului și Petru Petrovici al Racovățului, episcop Carlștadului, fură sfințiți.

După aceasta, soboru să despărți, iară mitropolitul cu episcopii și arhimandriții și alții la sinod rămasără. Sărbătorile mari de-a să ținea aleasă, le scrisără. *Catihisisul mic* din cel mare în scurt îl alcătuiră. Întiiu în slovenie, arhimandritul Ioan Raici, (ce nu vru a fi episcop), îl scrisă, din al căruia secretariul Theodor Iancovici de Mirievo, directeru, nențeăște îl făcu ; iară rumâneăște, Dimitrie Eustatievici, secretariul Ardealului, din slovenie îl scrisă. Ci, prinzindu-l frigurile, și eu, *Hotărîrea Tatălui Nostru*, cu *Tîlcuiala Fericirilor*, îi ajutai și sinodul cetindu-le și drept aflîndu-le, l-au întărit și la tipariu l-au dat. Și tabele praznicilor episcopii luînduu, s-au despărțit. //

f. 113 v. Oberșteru Arsenie baron Seciuiat de Cîmpu Voinicului, cu ștabu reghimentului iliricesc de la Chichinda în Beserica Albă să mută și ofițirii în stații începură a veni. Scriind obîrșteru în sus că Beserica Albă făr de Panciova reghiment nu să poate scoate, pre dînsul de-aci la Brod, în Vincovțe îl transferiră și obrist Papila, pingă valah și iliriș căpătă și în Beserica Albă ștaabul valah-ilirișe reghiment să așeză.

Apoi în Panciova alt ștaab de reghiment daici-banatișes, cu oberșteru Jenei să rîndui. Acela cu Papila după conscripții satele și ofițirii împărțiră și vînzarea șargelor ofițirești, careă încă din an. 1770 să începusă, să opri și să porunci ca ofițirii bătrîni, slabi, la Peșta, în casa invalidilor să meargă, unde mulți și de-aicea s-au dus. Unii vîndusă fendrichia cu 800 florinți : lua oberlaintantia cu 1 300 florinți, pîn la 2 000 unii da ; și negustorii cumpăra.

Satele militărești dengă Sasca, Potocu, Macoviștea, Petrila și altele — [Bobotînți, Sacalovăț, Langofeld, Zlatița, Vravecgai, Cusici] — compania moșului Duca, la Cusici, cătră Dunăre, le mutară. Și căpitanu Duca căpitania sa fiiului său, laitnantului Gheorghită, o deăte, o vîndu ; în urmă, să căia.

Gheorghită capitan să însură ; luo fata oberșterului Stanisavlevici a ceaichistilor din Titeli. Bătrînul Duca, rumân căpitan, cu a sa adunată companie de serbi, rumâni, din Țara Rumânească încoacea, a. 1739, trecînd, pre porunca comandir-gheneralului Engelsofen, satele ce fuseăse nemțești, pentru Sasca aduși, Macoviștea, Potocu, Petrila, Bobotînți, cu laitnantu Albeanu le-au luat. Călăreți, pedestrași, alții ce-au trecut cu capitanu Miocovici, laitnantii Prisian și Milco, aceștia cu cei aduși militari și laitnantu Radulovici, trecînd Dunărea, luară pre la Ui-Palanca. Iară sate de neămți lăsate, Sacaloveț, Vravecgai, Langhenfeld, Zlatița, Cusici, Lescovița (și de la Călugăru), Rebenberg, le cuprinsără și militari (: haiduți) în oaste a meărge să așezară. Cari haiduți (: militari) cu adnadii (: laitnanții și stăgarii), fendricii lor și capitani Miocovici și Duca, îndată asupra Baerului, Baburu, apoi Burcoșu (: Praizu) a meărge au început.

Ei, în copilăria mea, la cordon în Mehadia, Jupaneț venea, și de-a lui Miocovici și de-ai Duchii, la străji ; și așa, pîn la anu 1769. Însă în an, 1752, mutîndu-să grănițearii de preste Tisa și Murăși la Chichinda și făcîndu-se reghimente, și aceste sate militărești, sub ștabu Chichindii, cu Miocovici s-au dat. //

An. 1773, reducându-să iliricescul reghiment a Chichindii în Beserica Albă, compania Duchii de la Macoviște, cu toate familiile satelor lui, în nova graniță, la Cusici, să mută și într-alte sate să așezară. Precum și multe familii din reghimentul Chichindii, nevrind bauri a rămînea, după militărie, cătră Panciova, Baranda, s-au tras și s-au așezat.

Căpitanul Pătru Vancea cu pânzion fu iubilirt în Caransebeși, iară fiul său, strajmeșteru lui, Pătruț Vancea, nevrind a rămînea ofițir, că era în limba nemțească scriitoriu, la Cheveriş să dusă. 100 de plăiași a Vancii aci în Jupalnicu Nov și-ntr-alte sate, fiind scoși, s-au mutat.

1770

Începutul reghimentului graniții al Mehadii așa fu, cu ofițirii : obrislaitnant fraiher Papila de la Brod, cu 4 laitnanți, adecă Culhanec, Andrei Merzici, Șuh, Tomian și cițiva unter-ofițiri.

1774

De la Chichinda, iliriș-reghiment, transferați la Beserica Albă : oberșteru Arsenie baron Seciuiat de Heldenfeld (: Cîmpu-Voinicesc), obrislaitnantul Miocovici, maioru Chebleș ; căpitanii : Voinovici, Șmidt, Stama Ciolac, Thodor Calo, Hamer, Pretler, Gavril Seciuiat, Vuc Piștevici, Maxim Rachicevici, Duca, Prelici, Cosanici, Grainar ; oberlaitnantii : Branovațchi, Adam Maovaț, Vișnioveschi, Hesen, Lopeischi, Davidovici, Treșer, Gaier, Belavici, Alexii Piscevici, Simeon Jivanovici ; unter-laitnantii : Zaco, Alexii Novacovici, Șenauer, Pavel Iovșici, Tașner, Dabici, Ioan Nedelcovici, Iosif Piscevici, Ioan Groza ; fenrichii : Raindel, Demelmaer, Pau Celici, Vuici, Belaiat, Chivici, Cnabe ; furirii erau neămți, cu Fridrih Gotleb, Theodor Isacovici, Thomici ; an. 1779, Peter Duca, Rodițchi. —

— [Prin biserici sătești începură cutii a se duce și bani a se aduna, socoată a face].

Iară la Panciova, daici-banater reghiment, la oberșteru Jenei, tot de la Chichinda și alte reghimente veniră, unde obrișteru începu ofițirești cvartire. Iară în Mehadia, fiind oberlaitnantu inginir Șleghel, ca bau-director, cvartire ofițirești începu // a zidi, de capitani, de foriri și normal-școale nemțești. Pân-aicea nefiind iubilații, nici penzioane, pre cei ce să văita că-s bătrini și slabi, la garnizon-reghimente no. 1 și 2 sau la Peșta în invaliden-hauzi îi trimitea. Și abea anu acesta de iubilații și penzioane să auzi.

1775

f. 114 v.

Cu milităria să începu hoția. Nu numai prin fraiman tăiați, spinzurați, ce și tormente, chinuri, țită arse, trasă, mini de vii tăiate, cu roata zdrobiți, obraze cu pecete arse, chinuri erau, capu tescuit, supt unghii țapușă bătea, le zmulgea, cu peatră de moară îi lungea, pieptul le turtea, picătură rea de sus în creștetu capului îi pica, dar de vii arși sau de vii înțapați, cureăle fășii din umeri pre spate în jos trasă, locul lor cu var nestimpărat presărat, apoi dus și tăiat. Această din urmă pedeapsă și un preot lăpădat au pățit-o. Așa fal de hoți, lotri, în ceasul morții cer ertăciune de păcatele sale, pre toți cei ce caută la el strigă și învață să nu fie hoți, lotri, ci să fie oameni de omenie. Apoi gelatul îi scurtă vorba și îi ia viața.

Aicea, lângă Mehadia, să făcu o bandă numai de 5 lotri. Prindea călători. Poteri după hoți din tot Banatul să rădica. Mehadia, Sebeș, Logoșu, Oravița cu săptămîni prin păduri trăpăda, și flămînzi, de nu-și lucra cîmpul ; și-i blăstăma.

Lingă satu de-acuma, Petroșnița, 2 preoți, pre tată-meu cu pre popa Toma din Topleți, pușcîndu-ne doi cai, tot le-au luat, cît numai în că-masă i-au lăsat, desculți, 2 cai morți ; al popii Tomii viu scăpă.

Pre un neguțătoriu, maistor cojocar din Mehadia, lingă Sebeși prinzîndu-l, bumbii de argint de la mintie și dolamă și copcele tăindu-i, banii i-au luat și l-au lăsat. Carele viind îndărăt, să dusă la Jupalnic a-și lucra vinea. Unde, cătră Jupanec, iară îl sprijon și îi zic : „Dar, iară tu ? Lăsați-l dracului !“

Un grențer din Bogoltin, Ilia Albu, să dusă la Papila și să prinsă că el cu 4 înși, bogiltinți de-a lui, va stîrpi lotrii di pe hotaru acesta. Și le da cîte 6 florinți luna. Cei 5 lotri din Cerna, 2 fiind în Țară, 3 fără grijă culcați, ascunși, Albu legați în Mehadia îi adusă, țîțele arse, spînzurați. Apoi, pre cei doi pușcați, morți și încă pre alții morți, de picioare legați, din munți după ei jos tîrați, la drumu mare, pe roate îi punea și . . . ²⁸ pasu la . . . ²⁹ trecerea pre-aicea, ei 5 înși stirpiră. //

z. 115 An. 1775, arhiepiscopul, domnul meu, în Carloveți făcînd rînduală, în ianuarie veni în Verșeți, grijînd ca administrator toate cele de lipsă. Adusă pre noul episcop, Vichentie Popovici și, 31 ianuarie, înștalația îi făcu, fiind și episcopul Moisi Putnic aci. Și predînd novului episcop eparhia, cu Verșeț, Caransebeșu, la Timișoara ne-am dus, unde în 1 februar, extelenția sa episcopu Moisi Putnic să înștalirui și eparhia cu toate, [până în 5 februar] îi predeăte, fiind și episcopul Vichentie Popovici la înștalație. Și toți trei veăseli farșanghele în Timișoara petrecură, la unii, alții.

În 15 februar, carnelegi, zăpostitu de carne. Cina din urmă la Malenița fu, unde, după cină, petrecea cu vorbe. Făr de veăste, în ușă bătînd. „Herain !“ Intră ritmaisteru I. Cobasița, ce legătuisă a lua pre Maria, fata răposatului negustoriu de-aci, Gheorghe Calinovici. Fiind văduya aci la masă, el să rugă a să cununa. Trei episcopi zisără că au trecut ceasu. El spusă că din Horvața păn în Timișoara e departe. Păn au căpătat slobozenia, s-au întirziat ; să roagă. Ei, nicidecum, nu ! Noi aci în gazdă ; alții să dusără. Luni dimineața auzirăm că ,cununați, însurații de dimineață s-au dus, neștiindu-să cine i-ar fi cununat ; macar că gîndea că călugăru Sfetagorii, Chiril, ce era ca hof-doctor, pe 24 de galbini, ar fi îndrăznit.

Apoi și noi la Carloveț ne dusărăm, unde, într-o zi, ședeam afară, naintea ușii. Iată veni sus un domn franțoz, cerînd de-a intra. Îi ziș să șadă, că voiu arăta ; și ceteam. Și auzînd că zisă el acatistu lui Iisus, întrai și-l arătai. Mitropolitu în ușă îl întrăbă : „Mă rog, caracteru a-m spune“. El zisă : „Nici un caracter, mă rog, la un cuvînt“. Îl chiamă în lontru. Șezură, vorbiră. Păn la prînzi rămasă aci și după prînzi, vorbă ; și numirea prieten îi deăteră. Și cvartir îi aflară la negustoru Mișa și Mața, unde era și Zaharia Orfelin, ce lucra veăcinicu calendar. Și petrecînd prietenu, la Orfelin cu la Mara lui petrecream, vâzînd ce lucră.

Acu, în aprilie, să rîndui un mare comision împărătesc, care mănăstirile noastre a le scri. La care hof-comision comandirend-gheneralu baron Mathezen din Esec, obristeru Valis și maioru baron Felner, amîndoi

²⁸ Text tăiat la legatul manuscrisului.

din Golubinți, petervardainer-husaren, hofcrigs-comisari, secretari, conțipisti, canțelisti, inginieri, mitropolitu cu național secretaru P. Nenadovici, fișcalu Ioan Mușcatirovici, canțelistu Marcovici, arhimandritul Ghe-deon, fură rinduiți. Și gata, plecînd de la o mănăstire la alta, toate pre-vedea, și măsurînd, prețuînd, scria mănăstiri și casiruia.

La plecarea de-acasă, căpeneagul miu mi-l furasă. Prietenul mitro-politolui, ce era om mare, în multe limbi și fel de jocuri iscusit, de da-ruri mulțami, mitropolitu îl sărută // și să despărțiră. Eu, făr de căpe-neag ; tot de la alții luam. Odată, în poarta Osecului, ploaie. L 115 v.

— Nicola, ia-ți căpeneagu !

Spuși că mi l-au furat.

— Bine, îl vîi plăti !

În Oseacă, la ghegeneral feldmarșal Condi Liubbobratnici fu prînzu mare ; comandirender ghegeneral baron Mathezen și alții doi generali, domni, vro 30 de persoane. Liubbobratnici întră doi frați ai săi, oameni neînvă-țați, proști, la masă ședea și pre talere le da. îi îndemna : i vin le da. El să scula și altora la masă slujia. Și fiindcă cu fiiul său, oberlaintnant și cu călugăru Ghenadie la — [Cremona] — Mantua, în Italia pleca, cu frații săi la masă să săruta, ca copiii plîngea că nu s-or mai vedea. Începură mulți la masă a plînge de mila lor, mai vîrtos că doamna lui, ne-credincioasă, n-au vrut cu el a meârge, ci acasă-și, în Novi Sad, au rămas ; lăcrămau. Mitropolitu zice : „Asta-i nimica ! Alta, mare. Două luni de cînd am plecat de-acasă, astăzi văzui că Nicola meu căpeneagu nou, frumos, ș-au pierdut și nu mi-au spus. Și sînt datoriu, nu știu, 30, plăti-va ?“ Unii să uita la mine, să rîdea, zicea : „10“. Alții : „De-o fi fru-mos, 20 sau 25“. Și făcură rîs, de și frații să rîdea.

Aici comisionu mai lucra. Noi eram în dolnia varoși la Coici. În toate sările mă muștra. Am venit în Dalia, și acolo zicea : „Mine“. Apoi iar așa, dimineața, și-i trecea. Intr-o zi, la prînze, zisă cătră oberșteru Beligradi, ardelean rumân :

— Frate, eu mi-s Nicolii dători și gîndeam naintea prînzului a-i plăti.

Acela zisă :

— Și după ameazi se poate plăti.

Și să rîdeau. Culcîndu-să, la 5 cease l-am sculat. Zisă :

— Faceți vecernia ! După aceăia, du preoții în soba mea !

Eu îndată doă măhrame de mătăsă dădei la diaconi și mi le pusără în fundul nădragilor. Mitropolitu zisă provizorului Pau Nenadovici ca doă bîte de alun să caute. Căută cuvariu, cociașii, nu-i află. // Pre doi locai L 116 îi mină la mine ; eu le zîși : mărâmi în nădragi !

— Oce Chril, exarh Nicola te cheamă ! Lapadă giubeoa !
El în dolamă veni.

— Ce-i Nico ?

Ce și mitropolitu cu provizoru cu bîte veniră.

— Unde-i căpeneagu ?

Iară a zecea oară spuși că cuvariului în mină l-am dat.

— Spusu-țe-am că-ți plătesc ?

— Spus !

El însuși pusă scamnu în mijlocu sobii lui și zisă :

— Nicola, culcă-te !

Eu ziși :

— Mă rog de ertăciune, de milă !

— Nu e !

Mă culcai. Luo un bîț și-l tinsă exarhului ;

— Dă, oce Chiril !

Acela nu ia bîtu în mînă, ce zisă că-i călugăr și nu bate cu mîna.

— Na bîtu !

— Nu iau, că nu-i vinovat !

— Na !

— Nu voi, că-s călugăr de Sfetagora, eu nu-s căprariu, să bat !

— Eu sînt mitropolitu și dacă nu ascuți, ține minte !

Și începu a-i măsura dulama și a o scutura pre umeri, pre spate, de se despică mătasa faină. Și cînd îl pocnea, el să zgîrcea. Eu, culcat, la ei mă uitam. Hăi din picioare să mișca. Ce-o să fie ? Tot deăte, poate fi la 60 de bîte. Tot apă ; sudorile îi cura, până nu mai putu.

— Na, acu dă !

Betu Chiril luo, începu a-m da. El alt bîț luo și-i tot trăgea bune. El îmi da mie 4, el căpăta unu bun. La 19 bîte, rădicaî capu, ziși :

— Mă rog, destul !

— Nu-i !

Apoi, la 29 de bîte, zisă :

— Scoală !

Îi sărutai mîna și în altă sobă eșii. Altu !

— Thodore, unde-i lingura ?

— Me-au furat-o. O voiu plăti.

— Culcă-te !

— O voiu plăti !

El, nu, și începu a-l unge de vreo zeăce ori. Apoi se culcă și oță Chirilă să învăță a da. Altu, Iova Alexici.

— Culcă-te !

Nevrînd, curînd și lui îi ștearsă spatele. Apoi să culcă și la număr le luo. Și ne trecu. Iară dezbrăcînd pre exarhul îndată, spatele, să bobotîsă sîngele, tot vînăți, pre el cu răchie tare 6 zile l-am fășiiat și l-am uns. Multă vreme s-au văitat, că pentru 24 de galbini în Timișoara pre căpitanu Cobasița după zăpostit l-au cununat. Însă el în urmă, după ace-ăia, arhimandrit și episcop în Pacraț ajunsă. //

116 v.

Comisionul din Slavonia în Țara Ungurească, tot cu alte străji de soldați petrecuți ; și pingă comandir-gheneralu Mathezen și alții venea. De la Arad la Hodoș, mănăstirea Bodroc, unde într-o zi, cătră seară, eșind domnii pingă Murăș în sus la preumblare, locaii, cuvaru, cătana, trecînd Murășu, la grajdi să scâlda. Un cociaș, Zaharia, înnotă Murășu la noi, la călugări, în pîiăle. Domnii din șpațir întorseăse și cociașu, începînd îndărăt a înnota, ci apa reăpede îl trăgea la moară. El striga : „Ciun, orănița, ciunu !“ Domnii văzură și ajunsără alergînd ; după ei, altu cu ciunu îl scoasă. Mitropolitu mă întrebă :

— Care-i ?

— Zaaria.

- Unde-s locaii ?
- Iar acolo, cu toții.
- Și tu ai fost dăunăzi acolo, la grajdi ?
- Am trecut.
- Bine !

Trimeăse un călugăr la ei și pre toți înaintea domnilor îi adusă. Căprariu dă strajă bîte avea. Viind ei toți, vro 10 înși, de față, el cociașilor spusă și catani, de dimineață caii grijiți a le fi. Corpralu cu cătanele îi ocolea ; ei doi pași îndărăt făcea.

— Stați în loc, să vă spun !

Ei, trei pași îndărăt :

- Am auzit.
- Dar, așteptați !
- Ba nu, că avem lucru !

Mușchetirii cu căpraru nu-i putea încinge. El :

— Stați !

Ei, toți odată, fuga, care încotro ; unde să poată soldații a-i ajunge ? ! Cu careă mare ris domnilor făcu. Iară episcopu Putnic și Pahomie a Aradului ciudă îi făcea ; și-l înblinziră.

De-acolo toți la Timișoara, apoi la Bezdin, unde, într-o zi, dimineața, văzîndu-și șolurile, filgeanile de cafea, mă întrabă ce-s mai multe afară. Spuși că cer domnii fruștuc.

— De astăzi nainte șolurile meale nimăruia mai mult să nu le dai ! Auziși ?

— Auzii.

Mine zi, dîndu-i fruștucu, veni locaiul secretariului Pavel Nenadovici după șoale de fruștuc. Îi spuși porunca. Iar veni ; și a 3-a oară.

— Nu dau !

Acu veniră arhimandritii Ghedeon cu Dionisie a Bezdinului înlontru și, vorbind, să dusără. El, eșind la mine, zisă :

— Dar tu ? Că ci n-ai frizuru tupee, ca alte dăți, ci ordinari ?

Răspunși :

- N-avui oce. De ce nu me-ai spus în Timișoara să fiu luat ?
- Nici harputer n-ai pus bine !
- Făcînd la foc cafeao, să topi !
- Tu știi toate a răspunde ! Bine !

Să dusă jos și pi la grajdi și veni. Cu soba grijii. Arhimandriții aci veniră și noul nameăstnic, Gherasim, locaii, socaciu, catana, cociașii, toți soba umplură. Aci și Andrei, camerdineru lui Putnic, veni. El începu : că nici cociașii, nici cătana caii nu țasală, finu, zobu lapădă ; bucătariu mult unt strică și în foc aruncă ; locaii așijderea nu ascultă. Apoi mie : „Ia, vedeți ce peptinat, ce frizur, într-atîțea domni și slujitori ! El în Timișoara nu me-au spus de harnadeln să-i iau ! Astăzi domnu național secre//tarul nostru cerînd șoluri de cafea, n-au vrut să dea ! Iaste vino-^{f. 117}vat sau nu ? Și luund un scamn, îl pusă.

— Culcă-te, zisă.

Eu în deșert mă dezvineam, mă rugam, spuneam. Însă el zisă :

— Eu am poruncit să nu dai, dar n-am zis de secretariu.

Eu mă culcai. El zisă :

— Oce nameăstnice !

Apoi, Andrei, carele scoasă 2 bîte. Într-aceasta, deodată cotiți, cuvarii, catana, cociașii ușa deșchizînd, fuga eșind, el și arhimandriții cu Gherasim la ușă a-i opri. Ei, îpingîndu-i, zisără :

— Nu stăm.

— Stați !

— Nu stăm, că aicea se peptenă. Noi meărgem să ne peptenăm sînguri.

Și fuga jos. Eu, culcat, mă uitam ce fu. Arhimandriții ținea ușa.

— Andrei, tu dă !

Și 13 bîte bunișoare și eu și locaiei, așa, în loc de frustuc, le luarăm. Aceasta fu satisfacție secretarului, că, mînios, caila la hinteu i-au fost prins, acas a să duce, pentru filigene. Eu fui făcătoriu de pace, ca mielu cu lupu.

Viind la Timișoara, într-o seară, la cină cu Putnic, Pahomie și secretarul Dimitrie Eustatievici din Ardeal, el pre mine mă întrebă :

— Cine-i acesta ? Eu spuși.

— Dar de cînd îl ști ?

— De cînd era aicea profesor și bătea preoții. Îi rumân, însă mumă rumână curînd nu-l va naște.

Jupineasa văduva Sara Calinovici, scoțînd un ceas de aur frumos, îl diete mitropolitului, zicînd : „Dați-m 25 de galbini, că atîta am dat alaltăieri unui prietin strein, ce-au fost în Carloveț, pasager de la Buda aici : adusă, ceru. Îi dădei și să dusă, nemai vîzîndu-să cine fu“.

Fiind noi cu Putnic în mănăstirea sfintului Gheorghie, într-o dimineață iată un hinteu cu 6 cai frumoși. Episcopu Verșeșului zisă cătră mine din hinteu :

— Sănătate de la popa Athanasie Stoica din Mehadia. Tu în doi ani nu me-ai arătat de unde ești !

Coborîndu-să îmi spusă că biserica în Globurău au sfințit-o.

— Căpitanul Vuc Piscsevici cu lăitnantul Andrei Merzici te cer preot a fi. De voești, eu în dar te preoțesc.

Eu voind, mina îi sărutai.

— Să te cer de la mitropolitu slobod. Ce face ?

— Șede cu Putnic.

Intrînd, vorbindu-să, mă chiamă.

— Așadar vrei ?

— Vreau !

— Noi ț-om ajula.

Le sărutai mîinile.

— De-acasă te voi slobodi.

Trecînd mănăstirile Partoș, Șemlug, Srediște, Mesici, Cusici, Baziaș, Zlatița, Voilovița, Bodian, Covilia, Zemlin, Venec, Cruședol, Remetița, în Carloveți. De unde, în dechemvrie, cu-mare milă, întîmplîndu-să și Putnic la prînzi cu mulți fiind, tuturor spusă și toți noroc în poftiră, sculîndu-să. // Iară el cu Putnic șede și să glumeau, stînd. Protosinghelu Iosif Șacabent, după ei. Sculîndu-să, domnul meu chiamă pre Șacabent în sobă la el. În deăte un ches mic, pecetluit, pentru însurămînt, unu

legat, de cale ; și lăcrăma. Eu plîngeam. Și iar ducîndu-să, adusă un galbin mare. Îl arătă zicînd : „Acesta dăruesc noru-mea, la grumazi să-l poarte“, Acu, cum plîngeam eu, așa și ei trei. Sărutîndu-i eu mîini, picioarele, și lui Putnic și Șacabent, cu Dumnezeu îi lăsai și, eșind, plecai. Și iată și ei, afară după mine. Iară mă întorși și le sărutai. Eu pre treăpte în jos, ei sus la treăpte lacrămă. Al treilea oară mă întorși, le sărutai, fuga în jos plecai, în teligă mă puși, eșii. Ei și din fereastră mă blagoslovea. Dumnezeu înpărăția ceriului să le-o deie.

În Verșeț episcopului bine îi păru că am venit. Blagoslovin-du-mă, noroc la căsătorie îmi pofti. Acasă venind, sărbătorea Crăciunu. Petrecui.

— [Protosinghelu Theodor, ce fuseăse protopop în Carloveț, r. pater Iva Paltî, în Viena, capelan ; cu muerea Eva, Athanasie Vidac fugi. Ia adusă, el să dusă]. —

Ianuarie, în 31, fiind doă septămîni logodit, vestit, cununat fui. ¹⁷⁷⁶ După Paști, viind episcopu în Caransebeș, mă duși, ci-mi spusă că sînt oprit, că obrîșteru m-au pîrit că biserica e în Globurău făr de slobozenie făcută, satul e filial Plugovii. În iulie, viind oberșteru la băi, la el mă arătai. Mă înfruntă că nu-s ofițir. Nu numai că eu m-am dus făr de știre, ce și pre al doilea frate de-acas l-am tras. Eu răspunși, precum el bine știia, că eu întîi nici de căprărie, dar de ofițir, nu m-am tras îndărăt, ce părinții n-au vrut ; pentru aceăia m-am dus. Apoi, viind frate-meu a mă vedea, să înveăte ceva l-am oprit. El zisă, acuma dar, straj-meșter în Mehadia mă face și iar în scurt ofițir voi fi. Eu ziși : „De n-ași fi însurat“. El zisă, de ce nu l-am întrebat. Să mă socotesc și să-i scriu.

În octombrie, văzînd eu că în Bozovici școală nemțească de normă a să zidi înceăpe, la Papila în Biserica Albă rugăciune în scris din mină îi dădei, ca să-mi ajute normal-lerer a fi. El priimi a trimite, însă iară de feldvebel în zisă. De normal-lerer din sus veni răspuns că de voiu lua rimo-catoliceasca credință, să fiu, de nu, nu.

Toată iarna cu opinci la pădure ; greu.

— [În Carloveț, un preot Virlă Nicola din Sasca dus, venit învățat, predică. La nunta Evii Vidac la ep. V. Popovici scurtă, fugi]. —

În februarie, încălecai, mă duși la Verșeț, unde auzii că-i episcopu ¹⁷⁷⁷ în Carlovățî bolnav. Acolo alergai. Seara, din arhimandritu Șacabent și de la mitropolitul înțăleși că episcopu meu astăseară, până dimineață moare, că doctoru l-au lăsat. Eu dimineață să merg să văd, să vin să le spun de-au murit. Așa, ducîndu-mă, . . . ²⁹ lui, în spusă că de 3 zile amuțit, nemișcat, dus zace. Eu, luîn//du-i mîinile, lăcrămînd le sărutam, ^{f. 118} zicînd :

— Domnule, blagosloveăște !

El, spărios, trîcni răcni și răsufală. Gîndii : moare ! Iară ziși :

— Blagosloveăște !

El să mișcă și, întorcîndusă, să deșteptă. Eu, sărutîndu-i mîinile, ochii deșchisă.

— Gavriil, zisă. Stîlpi la mine.

— Dar tu ?

Gavril îi spusă că-s eu.

²⁹ Text tăiat la legatul manuscrisului.

- Cunosc eu !
- Iartă, domnule, că-mi fură mîinile răci.
- Dară ce-ai căutat în Verșeț ?
- Auzind, am alergat ; astă noapte am ajuns.
- Ia, rădicați-mă și mă țineți !

Îl rădicularăm și perini pusărăm. Luarăm lumina ce ardea și candila.
Zisă :

— Gavril, dă-mi cămeși, înbracă-mă, sloboziți-m picioarele în jos, încălță-mă, dă-mi dolama, briul, sculați-mă !

Prin sobă îl purtam.

— Lăsați-mă !

Începu îns a umbla și întrăbă :

— Acasă e teliga și copilu ?

— Acasă !

— Să pună mult fin în ea și îndată să prindă calu, să mă sui.

Dă-mi bunda și gujmanu și altele în măhramă, suiți-mă !

Noi ne miram ce i-i, ce face.

— Haide afară, suiți-mă în fin ! La mitropolitu !

Copilu mîina, eu cu Gavril pingă teligă. Eu poarta deschizînd, Șacabent mă întrebă ce fac. Eu ziș :

— Domnu episcop ! El pingă teligă trecînd, zisă :

— Unde-i ? Și arătînd teliga : „Ce minune !“

Intrînd și suindu-l sus, luo mantorosu, podcapia, camilavca. Șacabent spusă mitropolitului ; deschisă ușa. Mitropolitu viindu-i înainte la ușă, îi zisă :

— Că ci n-ai trimis după hinteu închis, ci așa !

Episcopu zisă :

— Hastă biteangă mă adusă. Nu știu ce să fac cu el ; doară s-o face vrun vacant bunîșor pe aproape, să-l fac.

Ei șezură, noi eșirăm. Apoi iară l-am petrecut la casa mănăstirii lui și-mi zisă să nu șed aci, ci acas să vin. De tată-meu mă întrebă ce face.

— Spune în Verșeț că și eu vin. Arhimandritu Feldvari hinteu să-mi trimită !

Într-aceasta, iată și doctoru de la Varadin sosi și cit să miră aflîndu-l înbrăcat, vorbind. Eu, sărutîndu-i mîina și poalele, în cap mă sărută și cu blagoslovenie eșii. Spunînd mitropolitului cum am aflat, ce s-au întîmplat, să mirară de el. Și mă rugai să facă o rugăciune cătră Papila, să mă facă vald-beraiter în Mehadia sau în Bozovici. Și-mi făcu pecetluită, cu careă și 30 de cărți, catihise, îmi deăte. (: — Fiîndcă și tu ai lucrat la iale, să le vinzi !)

În Beseărîca Albă, dînd oberșterului scrisoarea, cetînd-o, zisă :

— Mitropolitu știe de vald-beraiter, dară eu nimica nu știu de aceăia. Ci, cum țe-am zis, feldvebel, apoi ofițir.

Eu ziși că-s mic.

— Dar eu citu-s ? Și am fost căpitan la grenadiri, căroră într-o bal//tă apa nasu le astupa și în gură le intra și eu așa am trecut. Și iară zisă feldvebel a fi. Strigă camerdineru : „Lazăr, dă Nicolii ceva mîncare !“ Și așa plecai, cu buzele îmfiate, la Dumnezeu nădejdea.

Viînd acas, neveăstii ziși : „Eu ce-am căutat, n-am căpătat. Acuma tu, sapa pe umăr și trastă cu oală, eu săcure și săponi, să săpăm și viță

să înplintăm, să avem o vine“. Careă în două luni am pus-o, numai eu cu ea. Mînecam și interziiam, numai cu mălai, coleășă și sare au profont cumpăram. În oală : apă, urzici, melci ferbeam și lucrăm. Tată-meu vrea să-mi deă parohia sa, însă eu aceia nu vrui. Țoalele meale și a muerii, trăgînd spini, mărăcini, să rupea. Bani de a face n-aveam.

Papila la băni viind, iară mă duși. El iară : feldvebel ! Să-l ascult, că bine va fi.

— Vorbiți-vă în 3 zile, până-s aicea ! Vino de-mi spune !

A 3-a zi veni laitnantul din Mehadia, trimis să mă întreabe, voi eu să fiu strajameșter, să-i spună. Eu ziși că mă voi duce la băni la oberșteru.

— Bine !

Într-acea zi văzui parohul tînăr din Corni călare, cu pruncul său după sine, de la protopopul eșind. Bună dimineața dînd, în jos să dusără, spuindu-mi că n-au dascăl. Oberșteru acas trecu și eu la Corni, auzind că popa Nicola în Țară au fugit și fiindcă dascăli și prin sate, din anul 1775, a să pune începusă, cite cu 100 florinți pe an, și eu în Corni, cu 60 florinți și cucuruzi, său, brînză, porc, leămne, dascăl mă puși.

În iulie, episcopul din Verșeți preste Halmăji viind la Mehadia, pre tată-meu de mine l-au întreat. I-au spus că-s dascăl în Corni.

— Ce-i, murari ?

— Ba, maghister !

— Ba morar ! Trimeăte-i vorbă să-m vină la băni !

Bătrînul paroh din Corni, auzind c-au venit episcopu, la el au aler-gat ; pre carele expres după mine l-au trimis. Mă întilni, că și eu plecasăm.

— Haida fuga, zisă.

Episcopul mă întrebă cumu-i în Corni. Ziși : „Bine !“ Chemînd pre bătrînul paroh prin arhimandritu îl întrebă :

— Unde ți-i feciorul, preotul ? Zisă :

— Au fugit !

— Bine au făcut ! Eu, zisă episcopul, îți voi da preot bun din Verșeț. Bine să trăiți !

— Am doi copii, preotul zisă.

— Dă-i în școală și nemțeăște să înveăte, să nu fie ca cel fugit. Mergi acas, parohia bine păzeăște, păn Ț-oi trimite al doilea, bun.

Episcopul mie îmi zisă că mă va chiea. Apoi, de la Verșeț au scris protopopului să mă trimită. M-am dus. Unde, cu Feldvari, *Cartea de mînă a dascărilor*, la careă și în 1776, iară la băi fiind episcopu, eu cu arhimandritu din slovenie rumâneăște scriseăsem, o isprăvirăm. Apoi, în consistorie mă luu, în examen. După altele mă întrebă fi-voi diacon ?

— Fi !

— Cît ?

— Până vei porunci.

— Slobozi-vii îndată barba ?

— Slobozi.

— Mergi la mănăstire, spovedeăște-te, adă-m țădulă ! //

Și aducîndu-i, în 25 august, fiind capela grijită, zisă părintelui na-
meășnic Nicolae să-mi deă Țoale păru să-l desplitesc, pre spate să-l peptin.
Și înbrăcîndu-mă, viind și înbrăcîndu-l, la ipodiaconie tonsura, 4 viți- f. 119,

șoare din păr îmi tunsă și diacon mă hirotoni. Poruncindu-mi iară părul a-m înpliti și țoalile nemțești a înbrăca, la masă să slujăsc, că avea oaspeți chemați la prânzi. Acu la masă făcu ris, arătându-mă cu frezur și înfăinat, nemțește înbrăcat, că-s în standul preoțesc. Aci find căpitanul din Bozovici, Crainăr și cu 3 alți ofițiri, ai mei cunoscuți, săriră, mîna îi sărutară, îi mulțămiră, întrebînd ce-s. Spusă : „Diacon“. Mă sărutară, le mulțămii și mîna episcopului sărutai. A doa zi, întrebîndu-mă de țoale, spuși că am luat și săbăului Toșcan am dat.

— Cu cit mîna ?

— 5 florinți.

— Du-te fuga, ceăre-le să văd !

Adunînd vâlul legat, încă netăiat, el îl dezlegă ; ața, mătasă, ibreșimu, vinătă, albă, tot în doă ; jumătate îm deăte, zicînd :

— Pune în sîn, să-ți cirpești țoalele !

Postavu pe mase îl desfăcu și luund apă în gură bine-l stropi, zicînd : „Du-l pre gardul grădinii, întinde-l și, svîntîndu-să, iară îl vei aduce !“

În deseară, alt săbăi chiemînd, îl întrebă de-mi face țoale cu 3 florinți. Și zicînd că face și find iar toate legate, i le deăte. Și ducîndu-să, îmi zisă : „Vedeți cum înșală ? Învață-te a păstra, nu a înșăla ! Du-te să-ți croiască !“. Mintia aceăia o am și adeăseori încă o înbrac.

Fiindu-mi țoalele gata, cu blagoslovenie, în ceăle nemțești, cu păru înplitit, veăsel am plecat. În Corni, noaptea ; dăscălița culcată, sărînd, mîna în cap pre coadă îmi pusă.

— Dar, iar așa ? zisă.

— Așa !

Ci dimineața, disagii cu țoalele aflînd, îi spuși. Parohul venind zisă :

— Dar am auzit că te preoțește. Apoi ce-i ?

— Așa !

Acu, făcîndu-mi păru frumos, la părinți în Mehadia am venit. Iară rău căutară, văzîndu-mă așa. Eu una, alta le spuși. Merși la protopopu. Și ei : dar acu ce-i ? Am șezut vorbind de episcopu și altele. Mine zi, de noapte, berberiu chiemai, părul să-mi tae ziși. Iară moșu Badea bărbeăriu zisă să nu tai. Eu desplitit, peptenat, ziși :

— Neăne Badio, tae !

Ci vrînd să înceapă, zisă :

— Vai de el ! Am auzit că te-ai dus la vlădica să te preoțească. De ești preot, spune-mi să știu !

Eu dîndu-i un mariași în mină, îi spuși că-s diacon. El îndată jos 3 methanii făcu, mîna îmi sărută, păru îmi tăe. Soru-mea Măriuța, fată mare, întrînd în soba mare, văzu că-mi tae păru, îndărăt să trasă într-altă sobă, părinților spusă. Mumă-mea, căutînd și în grajdi, în iasle subt ogrinji, îmi // află disagii ascunși, cu tot rîndul de țoale preoțești, și-i adusă. Eu viînd la părinți, mîna sărutai, mă sărutară. Tată-meu mă întrebă ce-s. Spuși : diacon. Dîndu-mi disagii, mă încălțai în ștrimfi, țipeli cu șnale, dolama, brîu, mintia, podcapia, pălăria, mănuiși, bitu în mină, cu tată-meu la utrenie mă duși, unde viînd protopopu cu doi preoți, puînd ochii pre mine, nu-și făcu cruce. Eu mă rîși și el mă cunoseu. Apoi mergînd acas, m-am arătat și i-am spus tot. Și în Mehadia cu tată-

miu slujii liturghia, luai stihar, orar. La sfînta Parascheva în Corni cu părintele Petru Drăgănescu am slujit, multe praznice fiind, mulți colaci și brînză. Mie nu-mi deăte. Aci în beserică cerui. Cu mîna în mînă brînză, și vro 4 colaci urîți îmi deăte. Și la sîntul Dimitrie, la praznic, nimic.

În 30 octomvrie auzii că la Senmedru în Vîrșeț pre episcopul l-au bătut. Acu, cal năimind, alergai. Greu zăcînd, cu barba zmultă. Mîna îi sărutai și că în 26 octomvrie s-au întîmplat aflai. Că aducînd popa Costa Athanasievici, supnumerat paroh din Verșeț, doă cocii cu protocoale matricularnice tipărite de la Timișoara, sîrbești, rumânești, pentru eparhie și ajungînd seara prin Vîrșeți, niscai negustori l-au întrebat ce negoți are în lăzi. Au zis : „Protocoale“. Și în rezidenția episcopului le-au descărcat. La vro 4 zile, cîțiva negustori buni, auzind vorbe de cărți adusă aci, ei, viind la episcopu, într-alte vorbe și ce cărți popa Costa au adus îl întrebară. Episcopu, văzînd pricina venirii lor, răstit le-au zis: „Veniți într-o zi să le vedeți“. Și așa, în 26 octomvrie, sfîntul Dimitrie, praznic, și joi, tîrg de săptămînă în Verșeț adunat, fiind episcopul în bisericuța sa, iară norodul în cathedralnica beseărică la liturghie, cătră sfîrșitul slujbii, niște negustori vorbiți, din cea mare eșînd, la episcopul în capelă s-au dus, luund naforă. Sus l-au petrecut, unde iată și alți negustori și alții și alții, mulțimea toată din beseărică. Apoi sună vorba că un popă nemțasc cărți de-a nemți la vladica au adus. Aceasta și în tîrg sunînd, mareă mulțime lăsînd tîrgu, nu numai casa, soba mare, sala în careă era episcopu cu negustori plină, toate tîndeale tîrnații pline și toată curtea plină de om. Episcopul, văzîndu-să în primejdia morții, avînd cu sine pre arhimandritul său Feldvari, protopopii Varadii și al 'Cu // siciu-
f. 120
lui și diaconul Ioan Alexici, negustorilor ce întrebaseră ce cărți, cîteva le arată ; văzură ce-s. Vițișpanu ajunsă aci, intră. Ei întrebară pre episcopul că ci au țintuit tabela cu serbătorile în beseărică ; careă îndată diaconu o adusă și jpanu o văzu. Zicîndu-le episcopu : „Că ci de doi ani n-ați rupt-o, dacă nu v-au plăcut ?“ Alții au auzit că-i de doi ani el nemțit. Jpanu văzînd că di la poartă cu pētri sparg ferestrele, el fugi. Cei de jos striga pre vladica să omoară. Pre ușa sălii mari, unii preste alții înlontru să vîra și să berbecea, înbulzîndu-să. Episcopu zisă negustorilor din frunte, carii una, alta întrebasă : „Dați-vă îndărăt !“ Carii eșînd pintră ei, mulțimea din ceardacu sau sala de piatră vîrîndu-să, alții striga : „Omorîți popa nemțesc !“ Intrînd cei beăți, miinile în capul episcopului și în barbă puindu-i ; protopopu Varadii, Petru Lupulovici, să ruga, îl apăra. Ei îl împinseră. Episcopu zisă : „Nu sînt ispovedit, cuminecat, creștinilor, nu mă ucideți !“ Trîntîndu-l jos, n-au încetat a striga ; ei tirăneăște ca pre un mort, unii de păr, alții de barbă tirăndu-l pre pămînt. El, într-una : „Nu mă omorîți !“ Prin trei sobe în profeșion sau triumf, de la Avraam, Isac, Iacov, îl tirăia. Arhimandritul Feldvari din sala de iarnă, de sus, pre fereastră jos, pre bunariu slobozîndu-să și coborînd, fuga la caserne au alergat, au arătat, și îndată oberlaintnant Barco cu vro 60 de husari au sosit. Barbarii, bajocori'orii, pre episcopul de l-ar fi scos din sobe în tindă la mulțime, îndată era mort. Ci iarăși îndărăt în sala mare trăgîndu-l, jos lat l-au lăsat. Și de-ar fi eșit Barco îndată sus cu husarii, mulțime ar fi căsăpit, ci norocu, că pușcăluind ei prin curte, de la o poartă pân la alta gonînd și fugăluindu-i afară, și cei de sus iară unii preste alții pre treăpte în jos în curi în cap

scăpa. Husarii cu caii săi și pre treăpte în sus înșind, cu săbiile lovea, cu caii călcându-i. Și macar că n-au avut poruncă de-a omori, ci de a-i înprăștia, tot pușcăluind pre deasupra și în trupuri au lovit. Sunetu piștoalelor, vaitecele pușcașilor și țipetile fugacilor vătămăți, rezidenția răsuna. Și de-ar fi suitu-să husarii în sala de peatră, oamenii din saala mare pre fereastri jos morți ar fi căzut. Ce ar fi fost ! // Și așa, numai 11 înși ar fi morți și 31 pleziști au fost. Intră morți și o fată mare, frumoasă, a Evtii chiurciia, careă alergînd a căuta pre tată-său, să-l chieame la prînzi, au pușcat-o, moartă. Dintră care mulțime năroadă, turbată, acum la 49 de ani trecuți, puțini vii vor mai fi.

Obercnez Arsa Emanuil, cnez Timotei Cumanovici și cu tata feătii moarte, Efta cojocariu, din Verșeți neștiuți fugiră. Vro 3 ani prin Țara Turcească, Rumânească, mai mult în București, au făcut.

În Verșeți, după scăparea și fuga oamenilor, protopopii, preoții, diaconul fiind lîngă episcopul bajocurit, ucis, zdrobit, barba. păru zmult, întrînd oberlaintnant Barco cu husarii, aflîndu-l lat, l-au rădicat. Îndată prinzînd caii la hinteu, pre episcopul de husari petrecut în caseerne la ei l-au dus, în sobă caldă așezîndu-l și culcîndu-l, doctoru au chieamat. De unde, mîne zi, la prînzi, acas au venit. Care întimplare în vro 5 zile în tot Banatul au sunat.

Și eu călare, în 2-i noemvrie acel an în Verșeți ajunși, pre episcopul zăcînd în pat aflai, mîna îi sărutai, bine îi păru vîzîndu-mă. Și întrăbînd pre arhimandritul : „Gata-s scrisorile ?“ Spusă : „Gata“ ! Macar mai scriși și eu ! Și seara îmi deăte doă coale, una ce voiu ceti norodului, alta de-a să iscăli parohii și ofițirii în protopresviterat a Mehadii, iscălite de episcopul ; lîngă numele lui pecetu pus, poruncîndu-mi în tot protopopiatul, din sat în sat să umblu, să adun să cetesc și din gură să spun că beția oamenilor din tîrg i-au turbat. Preoții, ofițirii să se iscălească și iară să le aduc să vază.

Și așa, în 3 noiemvrie, din Verșeți de noapte din grajdi plecînd, prin Oraviță, preste munți, ajungînd în Bozovici, adunînd, cetînd, spuînd, căpitanu, ofițirii și preoții iscălîndu-să. De aci îm deăte cnezu și un om cu călămariu, peăne gata ; din sat în sat Halmăju trecui, în Craina eșii, Petnic, Mehedica, Corni, Corneareva, Mehadia. Protopopu, tată-meu și maioru Hiebel să iscăliră. Jupanec, Ogradenia, Svinița, Bîrzasca, Sichevița, Cracu Halmăjului, preste Stancilova, la Verșeți, pi la 9 ceasuri seara descălecai, pre episcopul la masă șezînd veăsel îl aflai. Văzînd iscăliturile, zisă : „Vrei să paști oile meăle !“ Rizîndu-să : „Mîne vei hodini. Să te speli, să te grijăști, că vei fi la prînzi !“ //

Mîne-zi, în 11 noemvrie, înțăleși că-i numele episcopului, sfîntul Vi-chentie, și că va să slujască. Făcîndu-i alții gratulație cu închinăciune și eu merși și vîzîndu-mă zisă :

— Mai slujit-ai tu diacon ? Unde ?

— Aicea în capelă și în soborna ; la Mehadia și în Corni.

— Bine ! Dar și astăzi cu mine vei sluji !

Sărutai mîna. Dumnezeu îi ajută, după molitve și încet au slujit și poate fi că, negîndit, pre mine în preot m-au hirotonit. Și la masă, fiind veăsel, au închinat și toți mîna i-au sărutat.

Această zi, simbăta, careă au făcut-o domnul să ne bucurăm, în careă seara primii blagolovenia. Duminecă dimineața din Verșeți <plecai> și luni seara zăpostitul Crăciunului, acas în Corni, cu diaconița făcui. — [Și iubilația de fițiri auzii]. —

§ 20. – (EVENIMENTELE DIN BANAT ÎNTRE 1776–1787)

Împăratul Iozef cu Fridrih a Praizului, armășie. Și batailon de-aicea marsă. Lotrii pre parohu din Prilipeți prind a-l ucide. Eu călare în pădure la ei, ci nu-l scoși, dar pre ei la grație aduși. La Praizi cu oberșteru plecai. Aicia inginiri măsură, împart pământu. În Ardeal Hora, rebelie. Aus-marș la Holland. Caransebeșu să militări. Reghiment-cantonu să începu.

Anul 1776, începînd oberlaintantul Șlegel, apoi capitan, baudi-rectoru a zidi din jos de Mehadia o palancă mare, grădină, îngăurită, ca dintr-însa cu canoane să se poată apăra. Erțherțogu prinț Maximilian aicea viind o văzu, morminție nemțească o numiră. Așa iaste și să cheamă și astăzi.

Împărăteasa Maria Theresia, cu împreună împăratul Iozef, țara Bucovina, în Moldova, cu eparhia Cernooți, de la turci de voe o căpătă, prin mijlocirea împărăteășii Ecaterina II. Așa, Ardealu, Galiția Bucovina să împreunară.

În februarie, întră estraihi și praizi pentru Nieder-Baiern armășie eși, unde și militarii nostri, întiia dată un batalion în martie la oaste marsă, maioru Ot, popa Ioan Rumănu din Beserica Albă. În Globurău, murind capitanu Vuc Piștevici, cei 4 laintanți de-aicea, cu Papila veniți, la reghimentele sale îndărăt chemîndu-i, îi avanziruiră și în oaste plecară. Dintre carii Papila pre noul oberlaintant, Andrei Merzici, din Presburg îndărăt la Globurău capitan îl adusă. Și Mato cu el veni, îi deăte a scri, apoi furir, apoi strajmeșter ajunsă și ofițir. [1778]

Într-această vară, în armia împărătească mare avangisment fu; în Globurău, laintantu Pavel Iovșici, oberlaintant. Cu fenrihu Pera Momirovici și cu furiru Theodor Isacovici, pre mine în Corni, 11 feurar, la sfîntul Vlasie, în zioa zăpostitului de carne, m-au instaliruit.

La o săptămină furiru îm scrie că fenrihu Momirovici în Conereva au e mort au desară moare, că țin lumina în mină și trage. Eu din Corni cu 4 copii de școală mă duși. Auzii că tot așa // trage, îi țin luminile. Eu bătui tare în ușă, cîntîndu-i cîntecu lui serbesc: „În casa lui David, ceăle fricoase vor fi“. Și tare băteam, copiii zbera, ei s-au spăriat; și babele cu luminile. Trîcînd, ochii au deșchis, babele au înpins; eu întrînd, tot cîntam. El pusă ochii și mă văzu; întinsă minile. Îl luai în brață, îl sărutai. f. 121 v.

— Pero!

Mă cunoscu; a vorbi începu. Di pe pământ în pat l-am rădicat. O găină tăînd, o ferși, zeamă îi dădei; au mîncat. La 10 ani, laintant în Jupă-nec, turcii capu i-au luat.

O bandă de 16 lotri, hoți, tâlhari hălmăjani, pogoniceani, timișani, doi harămbași ; 4 ani poteri mari prin munți, păduri trăpăda și nu-i afla. Carii multe reăle făcea în Banat, în Ardeal, în Țara Rumânească. Ei, fără de veăste în Sasca Nemțască, la doctoru vestit noaptea întrind, toată avuția, banii, scumpătăți au luat și s-au dus. Aci fiind o companie de unguri, cu toți neamții ognari și rumâni armați, au alergat pre toți morți i-au aflat.

La începutul acestui an, răposatul căpitan Vuc Piscevici în Globurău în fașing, întră posturi, cu o lună naintea morții sale, un ospăți ne-au dat. Pingă feciorii săi și pre noi alți ofițiri ne-au chiebat. La 12 ceasuri, noi 15 inși, oameni, femei, vorbeam, ne glumeam. Feciorul lui, obirlaitnant, compan-comandant în Petnic, voe bună, ris, glume știia și făcea, maică-sa să veselea. Iară fecioru Iosif, laitnant la graniță, în Jupanec. Zăbovindu-ne, până la 1 ceas așteptându-l, zisără : „Iată brat Iosa sosi !“ Căpitanu în soba sa întră. Laitnantu frumos înpodobit în soba mare întră, cu maica, cu frații Alexie și Thoma și cu alții se sărută. Bătînd în ușă, la tata întră, ușa să închisă. Auzirăm că căzu ceva și tu-păe, strigă, să vaită. Mama bătrînă, șchioapă, cu cei doi feciori în sobă alergară, din mîinile bătrînului, cu frezuru capului zmult, flocos, îl scoasără. Că cu ștreangu îl bātu și zisă : „Aci șazi în sobă, că te pușc !. Peăp-tenă-te, apoi vino de sărută mîinile !“ Aci fu execuția, apoi sentința ni-o ceti : că el pentru dragostea contulaț-drecterului, postul Nașterii lui Hristos au călcat și pre toți cu prînzul aci i-au întirziat. Minune ! Căpitanu de 74 de ani, iară feciorul de 29 de ani și s-au dat păru lui de l-au trîntit. Și plîngea peptenîndu-să. Abea l-am mîngăiat, de au mîncat. Apoi, am cîntat și după cină am jucat. //

f. 122 În septemvrie, după culesu bucatelor altora, că eu pămînt n-veam, ce numai cu preoția și școala țineam, casă a-mi face cu niște oameni din Mehedica tocmi : 3 sobe, cămară, cuhlă, în lemn a rădica, a o îngrădi, a o podi și a o șendili, cu cuele meăle în 18 florinți, iară lipitura, uși, ferestri, a meăle a fi.

Într-această vacanție a școlii, plecai la Carloveț, preot a mă arăta. În Halmăji, trecînd prin satul Prilipăți, la casa popii, preoteasa să vaita, să cînta. Ce-i ? Îmi spusă că astă noapte lotrii pre popa cu ei în pădure l-au dus și că-s vro 20 de inși și-l omoară. Că s-au dus cnezu cu doi oameni cu prînzul la ei. Cnezu, vâzînd seămnele lor, a tremura de friguri, să-i sară dinții <începu>. „Acas du-te“, i-au zis. Și veni. Eu mă duși la cnezu. Întrebai : Oare duce-m-oi de-a scoate viața preotului ?“ El zisă : „Nu cerca ! Dar de cauți bătae au alta mai mare, fă ce știi !“

Eu, preot tînăr, lăsîndu-mi aci disagii, în dolamă frumoasă, brîu, bit în mînă, calu încălecai, plecai. De cale pre cine întrebai nu știia spune. Mai sus eșînd, aflai un copil la niște oițe. În întrebai : „Încătros feciorii de codru ?“ El : „Nu știu, n-am vâzut, n-am auzit“, ca și alții răspunsă. Eu ziși : „Dar putea-voi pre aicea eși sus la ei ?“ Zisă : „Putea“ ! Eu călare suînd în sus, eram în mari gînduri vîrit. Ce voi vorbi, una, alta, doară, i-aș muia. Cnezu îmi spusese că-s 16 inși, cu doi harambași, Trăilă și Miclău, rai. Eu ritoricesc, filosofesc gîndindu-mă, dau pinteni în sus. Fără de veăste mie doă puști în piept mă boldiră : „Predai se !“ Vâzîndu-i schimosiți, din șa jos căzui bună zioa ziși. Pieptu,

genunchii, mîinile tremura, să scutura cu dinții în gură. Acu au pălăria din cap a lua, calu a lega, nu puteam. Tremurînd întrebai :

— Unde-i jupînu capitan Trăilă ?

Zisără :

— În culme, sus.

Cu retorica mea, tot gîndu pierdii, la vorba chinezului venii, că în mîni și în gheără le-am venit. Ce făcui ? ! În sus pășiiam, din dos că vor da în mine gîndeam, supărat de moarte eram. Și iată un armaș mare sus înainte-mi stătu. Eu încremenii. Capu jos plecat (ca să nu le văd fața, că așa auzisăm obiceiul), bună zioa dietii. El cu 4 piștoale, iată-gan turcesc, sabie ungurească, pușcă șișană arnăuțească, mustăcios ! Fricos de tot mă spăimîntai văzîndu-l, însă el zisă : „Blagoslovește părinte !“ Și-mi sărută mîna. Eu întrebînd care-i căpitanu Trăilă, și arătîndu-l cu capul plecat, „bună zioa jupîne căpitane“, ziși. El multă// mind zisă : „Blagoslovește părinte“, mîna sărutîndu-mi. În înce- f. 122 v.
tară fiorile.

— De unde ești, zisă.

— De la Corni, jupîne căpitane.

Iară preotul dindărăt, jos întră doi șezînd, zisă : „E di la Meedia !

— Ci-s preot în Corni, merg cătră Verșeți !

Căpitanu Trăilă cu doi înși de-aci în laturi să dusă și jos acolo sedea. Eu socoteam că să vorbesc ce să facă cu mine. Eu întrebai preotul de sănătate. El zisă : „Bine“. Într-aceasta, cel armat, mustăcios lingă mine era. Altul viînd 4 perseci de la căpitanu poclon îmi diete. Eu strigai, multămind : „De unde-s aicea perseci ?“ El cu mîinile în toate părțile arăta. Mustăciosu zisă că-s munții cu piersăci, cred. Eu cu pălăria și bitu în mîna, podcapia în cap, țipeli în picioare, capu jos. Iată Trăilă, frumos, ras, cu capu legat, de friguri prins, veni. Eu căutîndu-i chiar în față, îi ziși : „Am auzit că nima în față să nu vă caute. Iartă că caut ca să te văd. Eu de ațiția ani aud de Trăilă, am socotit c-o fi moși, dar dumneata ești tînăr și frumos“. Ei zisă „De-aș fi fost cuminte, au m-ași fi dus într-asta pită ? Căci cînd își blăstămă muma copilul, să-i zică hoți să ajungă, apoi l-au bătut Dumnezeu, că-i amară pită și greă“. Iară mustăciosu zisă : „Părințeale, de-m va umbla sufletu pe unde me-au umblat picerile, feța lui Dumnezeu nu oi mai vedea-o ! Altă viață mai blăstămată decît asta nu poate fi“ ; ș.a.

Această tilhărească ispovedanie îmi deăte pas de-a înceăpe vorbă cu glume. Că întrebîndu-mă mînca-voi ceva :

— Mînca !

— Dară cu noi ?

— Cu voi, dac-ați făcut lăzăretu și nu sînteți rînioși !

— Bea-vii răchie !

— Ba !

— Dară vin ?

— Bea !

— Au postăști luna ?

— Ba !

— Dar popa hîsta de ce posteăște ?

— Bine face !

Și puindu-mi înaintea o straițe întinsă, cu azimă și mălai cu brânză, eu îndată cruce, în numele tatălui, tatăl nostru, 10 porunci înțales, și blagoslovind mîncarea, cerui de băut. Și întinzîndu-mi un păhar cu vin, îl băui și pre ei îi închinai. Șezui, mîncai. Vorbeam cum au făcut Dumnezeu pre om din pămînt și iară pămînt să face. Întrebam pre popa :

— Așa e ?

— Așa.

Eu le spuși că mulți sfinți părinți sihastri în munți, în peșteri, în pietri găunoasă au trăit și s-au sfințit : Antonie, Onufrie, Maria Eghipteanca. Dar Pătru Vancea, arămbașă, s-au prădat cu grație, apoi 45 de ani, căpitan. Acu în Sebeș bine, cu bună simbrie șede, hodineăște, face praznice, meărge la veselii, la ospește, feri ca el ! Totdeauna între domni. El cu vlădica la băni în peăile goale să scaldă, ca frații trăesc. Cu vorbe eu multe păhară de vin răsturnai. //

f. 123 Acu, văzîndu-mă unde mis și soarele de scăpătat să apropie, începui a-i prăfîra cu ochii și ziși : „Doamne, ajunge-oi eu a vă vedea gazdă în casele voastre, veăseli a fi a vă vedea, să țineți praznicile voastre, să vă dați pomeâne părinților, să însurați feciori, să măritați, cu cuscrii să vă ospătați. să vă veseliți ? !“ Ei zicea : „Să dea Dumnezeu !“ Eu iară : „Acuma nu-s alți hoți în Bănat, numai voi, și-s munții, pădurile pline de poteri, Mehadia, Sebeșu și Logoju. Voi mîncati, beăți și nu știți că oamenii din poteri și flămînzii vă blastămă. Au n-ar fi bine la grație să veniți și acasă la lucru să vă așezați ? Că înălțatul împărat Iosif e bun împărat și mult milostiv. Eu știu că el, de viți ceăre voi grație, el vă dă pardon, ca să trăiți bine. Voi iară știți că de vă vor prinde, ce i să pățiți !“ Ei asculta și, gîndindu-să, Trăilă zisă : „Noi vreăm să ne predăm la grație“. Eu îl sărutai, el mie, mîna. Șii așa, pre rînd, cîte unu, doi cum să schimba străjile, venea de-i întrebam și-i sărutam și vin beam, că era popii de-acas adus lor cinste. Ci ei, temîndu-să de otravă, n-au băut. Ci eu, după multe vorbe, întrebai :

— Spune-voi capitanului în Bozovici ?

— Spune !

— Să scrie la reghiment ?

— Să scrie !

Eu ziși cătră popa :

— Părinte, haida la beseărică, la vecernie !

Ei zisără că-i încă de vreme. Apoi iar una, alta.

— Haide, părinte, că rămîn la sfinția ta pe noapte ! Dară ei :

— Ferească Dumnezeu ! Acu te duci fără grijă, făr de frică de hoți.

Lasă-l, că avem zbor cu el !

Și așa, eu cu ei cuvîntul întărind a înștiința, ziua bună me-am luat și în jos me-am dat pre rapăg. Unul alergă :

— Părinte, nu știi cînd vi întoarce de la Carlovăț ? Zic :

— Nu știu ! Seara bună !

Calu-m luai și după mine-l trași, apoi încălecai. De la chinezu disagii îm luai, fuga plecai.

În Bozovici, spuind capitanului, scrisă și eu mă subscriși că-i ade-vărat. Am cinat, am dormit, dimineața de noapte am plecat. Episcopul în Verșăți auzind, să mira, precum și în Carloveți mitropolitul, dacă spuși.

Fiind în Carloveț, făcui cunoștință cu Dosithei Obradovici, ce venisă de la // Beci, cu nepoții mitropolitului, Thoma Vidac și Paia, Iașa, Pera erau aci. Dositei călugărește, preotește, dar vorbele lui preste minți erau. Într-o zi de carne, fericitul arhimandrit Ioan Raici, dînd peăște în cuhnă să-i gătească bine și mă chiemă cu el în soba locailor, de-am prînzit cu el, îmi zisă ; „Nicola, în cislă și raboășile săteanilor nu te mesteca ! Ferăște-te, păzește-ți slujba și casa !“ Nefind prînzul gata, eșirăm din acea sobă naintea ușii. Una, alta, cum zugrăveăște beserica mănăstirii vorbeam. În sala mare mitropolitul cu arhimandriți, protosingheli, arhidiaconi și Dosithei și alții prînzii. Și iată aci în curte un hinteu frumos, cu 4 cai, sosi, din carele un călugăr cu pălărie frumoasă, cu ciucur și un avocat, — [fișcal din Novi-Sad], — eșiră și încoaci a să sui plecară. Raici în zisă : „Arhimandritu unit Bastacici, — [a episcopului Bojicicovici din Zagreb-Agram] — pre mine mă caută. Vino iar în soba noastră, îndărăt“. Ascunși, fugirăm. Ei meltuindu-să sus eșiră. De la masă înainte-i îi eșiră arhimandritii Ghedeon, Ioan Ioanovici, Iosif Șacabent și protosinghelu Teodor și toți ai noștri începură cătră el sirbeăște a vorbi și el așijderea răspundea. Și el frumos înbrăcat, dară și ai noștri ! Noi eram la patru pași de ei, în sobă. Raici ușa o țiră crăpată ținea și la ei să uita, cum, ce vorbesc. Eu, stîrcit la picioarele lui, pe crăpătură căutam. Raici cătră mine zisă : „Uită-te cum prăfiră pre ai noștri, din cap până în picioare, dară și eu îl profir pre el iar așa. El își gîndeăște : care-i Raici întră ei ? Și el e din dosu lui !“ Și întrînd ei toți în sală și noi la prînzul nostru, zisă : „Vezi rușinea ? Că nefiind ai noștri buni latini, serbește vorbiră“.

După prînzi, fiind acel Bastacici cu arhimandriții la mitropolitul într-altă sobă, Dosithei, lăsîndu-i, la Raici rîzîndu-să veni, spuind ce tromfi el celuia ; la masă latineăște i-au dat, cît toți s-au mirat că pre acela l-au înfruntat și afară au scăpat //.

Eu de la Carloveț viind îndărăt în Bozovici, înțăleși că tîlharii pre preotul Mihail Drăgilă l-au pușcat. Iară în Prilipeți auzii din cei doi oameni, ce erau cu popa oprîți, de toate cum au fost. Că plecînd eu, ar fi zis popa : „Popa cesta nepostînd, mîncă, bău, dară eu de eri nemîncat ; mi foame“. Trăilă l-au întrebat ce ar mînce. El au zis : „Am crăstăveți acri acasă“. Și trimițînd de aci un om din doi, într-o olcuță crăstăveți i-au adus. Însă Trăilă și alții i-au mîncat și nu i-au dat. Apoi Trăilă au întrebat pre preot, anume :

— Mișco, cînd ia cineva o măsură de grăunță sau făină, la lipse, împrumut, oare cade-să acel împrumut să-l întoarcă ?

— Să cade !

— Dar cum ?

Popa „cu vîr“ au zis.

— Bine ai judecat !

Apoi mai vorbindu-să ei, popa au zis : „E noaptea, mă duc acasă“. Trăilă au zis : „Funia ! Legați-l !“ Popa : „Dar acuma, fîrtate ?“

— Legați-l bine ! Întrebîndu-l unde ține banii.

— Eu n-am bani, că cer oamenii împrumut la porție ; până-i capătă, aștept.

— Noi știm că ai. Spune !

Legînd și pre cei doi oameni, cu un străjan hoț aci i-au lăsat, iară preotul legat cu ei luundu-l jos, în beserică în sat l-au adus. O olcuță cu

bani, 180 florinți, le-au dat-o. Aci aflându-i țoalele preotești le-au luat, fiind preotul la ei în cojoc înbrăcat. Și ducându-l, Trăilă l-au întrebat :

— Unde au căzut fecioru nostru, ce ni l-ai pușcat tu an ?

— Preotul au zis că mulți săteni au dat în ei cu puștile.

— Noi știm dintr-a cui pușcă au căzut, numa arată-ne unde au zăcut !

Și stînd pre acel loc „aicea“, au zis. Și 3 puști, piștioale, l-au culcat. Și iară sus ducîndu-să, dezlegînd cei doi oameni, le-au zis : „Popa vă do popi !“

La 3 zile, de la reghiment la Bozovici porunca viind, capitanu oameni după ei în munți trimițînd, aflîndu-i, i-au întrebat unde vreu să aștepte, că vine comisie la ei să-i vadă. Ei au spus : „La cutare loc.“ Unde, mergînd capitanu Simeon Jivanovici cu alții, numele tuturor le-au scris și la reghiment au trimis și prin ghenear-comanda în sus s-au dat. Cărora de la înpărâție milostiv pardon au venit, ca în oaste la Praizi să meargă.

f. 124 v.

Episcopul și oberșteru, viind la Bozovici, după lotri a veni la pardon au trimis. Capitanul din Bozovici, Crainar, cu expres, pre porunca episcopului îm scrie să merg. Unde, mulțime de om, preoți, aștepta de dimineața pîn la ameazi. Abea coborîră și // la beseărică afară, cu armele pre ei stînd ; episcopu, oberșteru, comisariu, arhimandritul ș.a., în beseărică. Le porunciră armele jos să lasă, însă ei, nu, ci așa în beseărică să între. Oberșteru a do-oara pre capitanu trimisă să lasă armele și să între. Ei iară, nu lasă, ci așa.

— Spune-le să se ducă la dracu, că pre toți îi prind ! Eu mă rugam de ei să le razime de beseărică și abea să muiară și, puindu-le, intrară. Episcopu cu epitrahil, omoforu și crucea în mină. Eu îi duși icoanele ; sârutară, apoi crucea, la episcopu și stătură. Oberșteru îmi deăte crigs-articulile și adiutantul pardonul înpărătesc. Le cetii, iară capitanu Jivanovici rumâneăște le țilcuia. Ei să uita și asculta. Eu începui articulile, apoi jurămîntul le cetii. După aceasta, episcopu învățatura frumoasă începui și arhimandritu rumâneăște li-o spusă, ca, după mila înpărâtească, căpătînd pardonul, de astăzi în 8 zile aicea, în Bozovici, la companie să fie și domnu maioru ce era aci, Gavriil de Seciuița, carele o mie cu ei duce la oaste, bine îi va păzi. Maioru zice : „Și popa Nicola meerge cu noi !“ Episcopu zisă : „Bine !“ Și eșînd ei, sălbateci, obîrșteru pardonu orighinal în mină le diete. Trăilă îl luo la sine și iară la coastă apucară. Episcopu mie, să fiu gata de marș. Iară obîrșteru îm făcu semn cu el a meerge.

— Acu nu, eu episcopului răspunși, că acu lucru casa în Corni. El zisă : „Ba îți pare rău a lăsa nevasta !“ Și ne-am despărțit.

La zioa numită, numai 10 înși au venit, iară harambașii Trăilă și Miclău Mergea, cu alții, n-au venit. Iară Pătru Mergea, iar Patașan, ca capral pus, cu Cuzma mustăciosu de la Tîrnova, cu alții, au plecat. Cu carii, mulți robi din cetăți, din pușcării și închisori pardonîți au scăpat, cărora pre nameăstnicu mănăstirii Hodoși, Theodosie, feld-pater le-au dat. În Beci trecînd, în 23 dechemvrie, mult milostiva înpărăteasă Maria Therezia au poruncit ca maioru Seciuița la dînsa pre lotrii din Halmăji să-i aducă. Carii viind înlontru, cu maioru și un tilmaci strajmeșter a lor, i-au ocărit, i-au scuipit.

— Lotri blăstămați, ucigași, tâlhari, hunț-foți, șpiț-pui, marș la dracu, la oaste să pieriți ! // Apoi lor 10 înși dându-le 10 galbini, le-au arătat f. 128
cu mina halb-rect-marș.

În 4 noemvrie, îmi veni poruncă în Caransebeș la episcopul să merg, unde, ducându-mă, mă întrebă gata-s de aus-marș ? Eu ca și în Bozovici îi răspunși și mai virtos, fiindcă să află aci preotul Mihai Pivodanul de la Var, ce zisă că o meâрге el. Și așa, episcopu nesfirșind acas mă lăsă.

În 16 noemvrie, obrist Papila, prin companii-comando, îmi scrie macar numai cu un cal — (dar doi aveam) — în 24 noemvrie în Timișoara să fiu, la el să mă arăt. Și așa, pe un cal, luundu-mi ce-am putut de ceăle de lipsă, molitvenic, epitrahil, sfînta cuminecătură, cruce, țoalele meăle, m-am dus. Mă arătai. La exțelenția sa, episcopul Putnic și în Arad, la episcopul Pahomie, cu obrîșteru și alții am prînzit. De aci marș pân la Salonta, apoi halt. Aci, la 5 zile, iată mie sosi ieromonahul Iacov de la Varadia, cu cartea episcopului, feld-capelan a fi, eu acas să mă întorc. Eu spuși oberșterului, carele dîndu-mi ce mi să cădea, zisă : „Cale bună, că și eu cu batailonu acasă mă întorc“.

Eu în 2 februarie m-am întors, iară obristu cu batailonu în martie 1779
la ștab au ajuns ; iară întiiul dus batailon, cu maioru Ot, de la Praizi, în 10 iulie. Și hoții cu maioru Gaia Seciuiați acasă au venit.

Doi harambași, Trăilă și Miclău. Mergea, întiiul la anu, iară al doilea la un an și jumătate acasă au venit. Pră urmă să apucară ei doi cu alții după alți lotri a umbla, a-i prinde, ci nu-i putea afla, că unul de-ai lor, Stroe Duicu din Corniareva altă bandă își făcusă. Poate fi că și acești harambași cu el, și alții, în luna septemvrie în Mehadia au intrat, seara, cînd vin năimitorii de la lucru. Dînd soru-mea Virsavia cină oamenilor ce scuturasă prune și bărbatu-său, Costa Bilbia, răzîmat afară, pe un vas, cu oamenii cinînd vorba, și el și soru-mea fiind în cămăși, iată lotri mulți săriră la oameni, să steă jos, iară pre Costa și pre soru-mea la lumînarea arzînd în soba mareă i-au dus.

— Banii ado toți, cu cuptoriu plin !

Ei îndată unii îi bătea, pre el cu buzdugane în piept, în spa//te, pre soru- f. 125 v.
mea cu camgiia cu doă sfircuri, tot i-au bătut. Spuind el : „Banii în ladă“, și scoțîndu-i, l-au întrebat :

— Cîtu-i ?

— Preste 800 florinți, au zis.

Apoi aflare galbinii ei de grumazi, 50, și alții. Ei :

— Un cuptoriu ! Dă-i ! Bate-o !

Ei afară pușcăluia, pe coși în sus da, la beserică hăringile larmă trăgea. Căprariu Curea Guleran cu oamenii sărînd, pre el pre loc mort, alții pleziruiți ; încă vro doi morți și coșăriu, neamțu, tot pre loc morți, alții mulți vătămați. Aicea în case, o companie ungurească ; acolo au mers, însă focul lotrilor îi opri și nu să apropiară de casă. Cumnatu-meu, după atîta bătae, ucidere, au căzut jos. Unu au zis : „Să fie în sufletul cui te-a pîrît !“. Și i-au tăiat capul cu iataganul.

— Jupîneasă Virsavie, bani vei avea ?

Luundu-i toate țoalele, țin, cositor, unu au zis : „Tae și curva !“ Acela dînd cu sabia, ia mina pe cap ; o țiră în creăștet și la doă deăgete au vătămat-o, dar lumînarea din sveășnic au tăiat-o și au stîns-o. Și ia

căzînd, supt pat s-au tras. Ei lozung au avut : „Covaci, covaci, covaci !“ Toți preste pod îndărăt, pingă apă în sus s-au dus. Cîndva, nemai auzindu-să ei, soru-mea de supt pat au eșit. Neștiind cînd l-au tăiat, de bătăile ei, acu il află mort, capu încolo. Strigă afară ; intră oamenii, slujnica cu fata mică. Iată ce lucra hoții ! Apoi, creștini ? !

Intr-această vară în Corni toată beseărîca s-au început ; în 4 luni să sfinși, 13 octomvrie sfinți.

1780 Și în Mehadia s-au început, s-au rădicat, iară la anul 1780, gata, s-au sfințit.

— [Verșătănii, pentru episcopu fugiți, Arsa Emanuel, Timotei Cumanovici, Evta cojocar, pardonîți veniră]. —

Intr-acest an, mulți ober-ofițiri de la reghimente streine, inginiri mapperi și de-ai nostri cițiva, ce știa supt-directoru obrist-laitnant De Grangi, maior Vilius, aicea începură pămîntu a cîntări, a-l măsura și după doi ani a-l împărți tot în porțioane pre familii 3 porțioane, 2 sau unu ; și la parohi iar așa.

Beserica Mehadii, 17 iulie, tot prin episcopul Vichentie Popovici s-au sfințit.

f. 126 — [Directoru școalelor Banatului, Theodor Iancovici de Mirievo, de la noi s-au dus // la Rosia]. —

Și căpitanu din Bozovici, Alexie Piscevici, începu beseărîca a zidi, în Lăpușnic, Dalboceți, Bania, Gherboveți ; avînd bun tișler, prin beseărîci strane, șezuri făcea. Pre acest capitan, viind de la Beserica Albă, în Stancilova hoții l-au prins și ce-au avut i-au luat. După aceasta, el însuși, prost, în opinci, cu clăbăț alb, ca alții, în putere mergea.

1782 O ceată mică de hoți, cu Stroe Duicu din Corniareva la Oraviță, iară cu episcopu, s-au predat. Acest Stroe trăiaște.

În 21 septemvrie, episcopu Vichentie Popovici cu arhimandritu Feldvari viind în Halmăji, beseărîca în Dalboșeți, iară în 22 septemvrie în Lăpușnic o sfințirăm. Eu în 20 seara primii și 21, în zi, în Dilboceți episcopului mă arătai.

— Cînd ai plecat din Corni ?

— Aseară, 10 ceasuri, și dimineața la 6 ceasuri, în Dilboceți. Episcopu mergea la beseărîca.

Avangeruind Papila și Jenei ghegenerali, obristlaitnantu Ioan Hiebel obrister, ștabu din Beserica Albă în Mehadia veni.

Casă multe, nove, să rădicară, unde adeăseori veneam chiebat.

[1783] — [Arhimandritu Ioan Feldvari în Beci sate pentru mănăstirile Mesici, Bezdin, cumpără. Cu o femeăe a fugi de la bărbatu-său vorbi]. —

Viind 2 steaguri nove reghimentului de-a să sfinți, unde să cădea

1784 adunatului în paradie batailon un cuvînt după iurament a să face, obristeru chiebat pre protopresviteru și rugîndu-l să facă un cuvînt de învățatură, i-au răspuns că nu poate, ci pre mine să mă chiebat. Me-au scris și viind me-au spus. Ziși : „Bine !“ Că ajunsără 3 ghegenerali, graf Sovo, Jenei și Papila nostru. Și dimineața eșind paradia afară la cîmp, mulțime de ofițiri s-au adunat. Și după ce le-au stropit preotul catolicesc și le-au sfințit, cu 3 salve. Și făcînd eu cuvînt despre sfințenie, despre credință, de adunareă, despre dătoria soldatului, toți : „Vivat !“ // Apoi banda, muzica începu, cu pivele a răsuna. Ghegeneralii începură ținte galbine a bate ; și eu cu preotul catolicesc. Ghegeneralu Jănei îm adusă preo-

teasa : „Toți trei !“ Dar ofițirii o ocoliră. Ea : „Nu !“ Au bătut pentru împăratul, apoi pentru graf Soro și pentru cei doi generali. Și la prânzi cu noi, până în deseară, în mare veselie și cîntări am petrecut. Cerînd să le dau în scris ce-am grăit, ziși : n-am în scris și am zăuitat. Făcîndu-să la masă închinăciuni cu vinu pentru sfințita împărătească mărire, pingă pelers (pive), haringe și o companie 3 salve au dat și pentru mine au închinat.

— [Arhimandritul Feldvari de la Mesici, Verșeț, la Bucoveți cu zisa muiere să dusă. Bărbatul la împăratul piri. El fugi, să turci, în Hotin]. —

Hora, Cloța în Ardeal asupra neămeșilor rebelie rădicînd, reale făcînd, ceate de oameni să scula. Și nu numai reghimentele de regulaș a lui Oros, ce și graniță în poteri să sculă și mulți oameni prindea și-i închiidea. Gheneralul nostru Papila, pre poruncă, îndată cu comisariu, auditoru, maioru Cleber cu un batailon, dînd brigada gheneralului Jenei al Pancevii, la Ardeal să dusără. 4 companii au intrat, 2 la Marga au stat, unde, dintră rebeli 2 companii de fraicori, voluntiri au adunat. Și Papila din Sibii în Deăva comision ținea.

Mappirungu aicea sfîrșind, inginirii, ofițirii streini, cu poruncă unii la Bucovina, în Moldova, alții în Slavonia plecînd, 3 buni cai de la ei cumpărai. Laitnantu nostru Petru Duca, ca oberlaitnant și oberlaitnantu Oreșcovici în Beci la gheneral-ștaab să dusără.

Episcopu pre mine la Verșeț mă chiemă și dîndu-mi porunca și ceale de lipsă, feld-pater la Holand a meerge mă rîndui. Viînd acasă, iată coru de frai-batailon din Ardeal în Mehadia la ștab sosi. Eu cumpărai șai frumoasă de cai, care încă le am. La carele, din toată granița cite o companie din tot reghimentu a fi, și din areste scoși, dați, brentanișer-fraicor să numi. Și așa, în dechemvrie, din Mehadia tot încet plecarăm ; // în Beserica Albă, una, alta, din reghiment eșirăm, la Timiș, la Tisa, mai înglotîndu-să, aduși strînsură, în Novi-Sad, la Petrovaradin, stăi : arme nove, mondur turcesc, șalavari largi, cuțite lungi, angeare, piștoale, pușcă, sabie, lanțeșoare, zdrăncăneale la iale, în cap chiveri roșii, cu legătură turcescă, în picioare păpuci, păru capului doă țăpușă, cepuri, preste urechi suvilcate, mustățile unsă. Și altele, urite, spaimă făcea !

În Esec, 6 septămîni, adunîndu-să din reghimentele Petrovaradin, Brod, Gradișca, adiustirungu iară să măi schimbă. Obrist laitnantu Cnejevici exertir începui. Acest fraicor al oberșterului Brentano numit, [Pentrho] prin Niderland să margă, ajungînd oberșteru în Beci, la Linț halt, halt ! Iară îndărăt, că-i pace ; n-au mers.

Gheneralu nostru, fraiher Papila, din Sibii îmi scrie că nu e Hora, nici-ei Cloța, ci e capul Ion Ursu, cu un Petru și altu Simon, pre carii în pătrare i-au zdrobit și prin Ardeal i-au trimis.

Aicea în reghiment toate companiile pre formular o conscripție mare scrisără, careă și în Țara Ungurească să scrisă, și numeri să deăteră, careă ungurilor nu plăcea.

Gheneralu din Daici-Banat, al Panciovii, ca brigadir în Mehadia viînd, aicea oamenii satelor, de la Svinița, Jupanec, pe aicea în sus, Petnic, Teregova, tot ceate în pîiați le pusă, iară gheneralu Jănei cu oberst Ioan Hiebel, comisari, în tinda lui Lupu Mețcher cu meăsele șe-dea, scriia. Căprariu Iosif Ștengher oamenii îi striga și și ofițirii de față era, pre companii.

1785
f. 127

f. 127 v. Gheneralu Jenei într-o zi adună în Mehadia, în soba mare la oberșteru, pre căpitani, ofițiri și tuturoră făcu un cuvînt și porunca a lor maiestat arătă, că rînduială novă, supt nume cantonul reghimentului va fi, ca // toți preanalta voe înpărătească cu tot sufletul să o îplinească. Fiecarele, fie în feld-dienst sau la canton pus, slujba să-și plinească și va avangirui. „Și să știți că rumânii sint buni și cu ei toate să pot face, căci rumânii is mai buni decît neămții-șvabi. Că rumânii și vara și iarna, și în cald și în frig, cu slabe bucate is dedați. Lor nici multa mîncare, nici multa băutură nu le strică. Iară neamțului, de n-are bucate bune, nici calde, de i-i frig, de bea mult, șvaba de toate să bolnăveăște“. Fiind la acesta a lui cuvînt aci mulți ofițiri neămți și însuși oberșteru, toți îi adevăra. Apoi le spusă că cum va veni gheneralu-brigader Papila cu maioru Cleber, vor aleăge.

Cu începutul cantonului, catanele călăreăte din toate reghimentele graniții să strică și în locul lor șarfșiți cu artileristi, după această conșcripție, de nov să vor pune. Acest reghiment 4 cantoane, districte vor fi, adecă : 1-ul district, Beserica Albă, hauptman ; 2-lea, Bozovici, cu capitan-laitnant ; 3-lea, Mehadia, capitan-laitnant ; 4-lea, Caransebeș, hauptman. Și 1-ul maior, Cleber iaste, cantons-comandant, cu canțelaria sa.

Întorcînd companiile de la Ardeal, și gheneralu Papila cu maioru Cleber, ș.a. veniră. Și îndată Papila cu Genei și cu comandirender gheneralu baron Țetviți, de la valah-iliriș reghiment luară compania Ulma, pi la Deliblata, Duboveț, la Daici-Banat ; iară în locul acelora, aicea de la unguri Caransebeșu cu atîtea sate militari noi a fi cerură. Și cu porunca înpăratului, craiului, îndată ober-gheșpanu, exțelenț Baco, crăesc comisarius la Logoș, cu varmeghia și cu gheneralii, Caransebeșu cu vro 14 sate militar luară, care solgabirău Madaraț le predeăte.

f. 128 Papila cu oberșteru Hiebel și cu solgabirău au rămas lucrînd, iară Jănei cu ober-gheșpanu di la Caransebeș prin Corni viind, în stație stătură. Eu cu bătrînu preot. cu post-maisteru și oameni, adunați eram. Să coborîră. Gheneral Jenei plătea forșpanu, iar comisariul mare cătră noi viind, pre poșta întrebă nemțeăște și pre popa cel bătrîn, de // vorbesc nemțeăște. Și spuind ei că nu știu, eu ziși : „La slujba exțelenții voastre !“ El cătră mine veni.

- Ce, ce, vorbești nemțeăște ?
- Adevărat exțelența voastră !
- Aicea paroh ?
- Aicea !

El strigă, ca o minune : „Her gheneral, vino !“ Iară gheneralu de-acolo de la cociași strigă : „Her feld-pater Stoica, ce faci ?“ Și viind, mă sărută, cinste mare făcu. Una, alta mă întrebără și răspuși. Baco, țîindu-mă de mînă, îmi spusă că el au dat protopopului din Logoș, Costantin Athanasievici, ban de aur pomenire, la piept, și are. De-aci la Mehadia, la bae, la Jupanec ; și s-or întors.

Frai-maorii, frai gaisterii cu lojele lor, într-una tot mai slăbea.

În Ardeal, vlădica Aaron bătrînu, macar că scrisese că-i tot unit, nu putea face ce gîndea, dar să trudea, tot umbla și sfătuia. Însă și episcopul Ghedeon apăra și mitropolitul Putnic întărea.

La Asia, întră mahomedani, credință novă văăbitii scorniră.

Un oberlaintnant franțoz, Di Mancî, la noi aicea, în Mehedică, în stațion veni. Imi spusă că la Blaj, în Ardeal, mergînd la Aaron, la prinzi l-au oprit. Episcopu în capul meăsii, pre scamn de lemn cu răzimătoare de coate șezu. La masă bucate adusără : linte, mazăre slăită, pasulă, varză acră ; „Luați, mîncați“, zicînd și vin la masă aducînd, el să sculă și sculîndu-să și ai săi și betu franțozî să rădică. Vlădicu și pre mîne-zî îl învită și au și mers ; ci iară ca și eri flămînd s-au sculat. Și iară îi zisă să vină, ci să mulțami, că are lucru ; că tot la birt iară prinzia.

În Verșeți, episcopu Vichentie Popovici, cu anul și viața o viețui. ¹⁷⁸⁸ Și în locul răposatului episcop, al Bacichii episcop, Iosif Șacabent căpătă. — [Arhimandritu Ghenadie Dimovici veni administrator]. —

Înpărăteasca patenta nunților să publițirui, despre multe pricini.

Capitanul Mihalievici, reghimentul Panciovii, cu 8 ofițiri inginiri de-ai Panciovii și ai nostri, în Mehadia veniră pentru reambulația pămîntelor, să zicea.

Într-acest an, în Caransebeș fu lagher, adunat reghimentul, unde și comandirender ghegeneralu Mitrovschi, cel mîndru, (ce urmasă după Țetviți) din Petrovaradin veni. De carele ofițirii spunea că lor numai cît își mișcă pălăria din cap, iar la capitani până la pept o ia. Carele viind cu ghegeneralu Papila cătră Mehadia, la Corni cu mine în // tîlnîndu-să și spuîndu-i ^{f. 128 v.} Papila că-s popa lui și vorbesc nemțeăște, cu pălăria în mîină mă întrebă de au pus oamenii grund-pirn. Și spuîndu-i eu că un bun dărab de pămînt am umplut de erd-epfel, în brață mă luo, fiindcă el poruncisă a să-măna, și zisă : „Și al meu popă ! Cu ce-l putem ajuta ?“

— Protopop !

— Ce-i aceăia protopop ? Eu ziși :

— Întiiul preot al unui district, ce are 40 de parohii supt dînsul.

— Eu mă rog, de voiu trăi, cînd o fi vremea, să-mi scriie și voi sluji !

Aicea mîndrie nu văzui.

§ 21. — (EVENIMENTELE DIN BANAT ÎNTRE 1787–1792)

Înpăratul Iozef toleranția făcu. Mulți țigani din toate țările scoasă și de armășia cu turcii să găteăște. Aicea ghegeneral feldmarșal lăitnant graf Vartensleben, în Mehadia ; ghegeneral Papila, cu reghimentul valah-ilir ia Orșava-Veăche. Înpăratul Iozef ia cetatea Șabațu. [Aicea cu prinț Franț veni]. Viind oastea turcească, pre Papila, [cu trupa mică], la Jupaneć bat, sparg. Armea de la Mehadia retirui. [Maovaț, Veteranișe-Hele capitului]. La Ilova înpăratu Iozef sosi. Turcii aicea ard, robesc ; nu să bat. Înpăratu la Logoj. Turcii nu merg, ci cu robii fug. La Panciova îi bātu. Și înpăratu acas, și turcii, să dusără. Primăvara sultanul Abdul Hamid oaste trimisă, careă la Mehadia de 2 ori într-o lună ghegeneral graf Clerfe o bātu. Marele ghegeneral baron Loudon în Horvațca îi bātu. Apoi Beligradu luund, aicea venind, din cetatea Ostrovu nu putu, dar Cladova luo. Înpăratul Iozef în Beci răposă, înpăratul Leopold urmă. Cetatea Ostrovu de foame capitului. Toamna, la anu, prin Praizu, afar den Rășava, toate îndărăt li să deăteră, cu pacea. Înpăratul Leopold în Beci răposă. Urmă înpărat țesar Franț II cel Bun.

1711 În Mehadia, la ștab, batalionu exercițir, maioru Gavriil Seciuiati era ; și muri.

Mulțime de țigani unguri, slovaci din Țara Ungurească, unde vrunii de ei oameni prinzind i-ar fi mâncat, și s-au aflat, mulți au zdrobit, au spinzurat, au tăiat, cu joarde i-au bătut și cite cu 100 de bite. Pre cei bătuți preste graniță pre aicea, preste Ardeal, Horvața, Slavonia ; și pre aurarii nesceriși de-aicea afară i-au scos.

Granița aicea fără de contumați să slobozi așa : noi mergeam dimineața în Rășava la turci, cumpăram ; turci venea în Mehadia la țirg și în alte zile cu țirgași venea, însă nici noi la ei, nici ei la noi preste noapte nu rămineam.

În luna iulie, episcopul nou, Iosif Șacabent, din Verșeț la Caransebeș veni, de-acolo la Mehadia fu, până la Orșava. Aici în Mehadia adună preoții, îi învăță.

În august fu publicația împărăteștii toleranții, la 4 relighii dată : remiș-catolici, evangheliș, helvetiș și greci-neuniți, — [alții nu]. — Cu putearea toleranței, mulțime de catolici, neamți, unguri, să deăteră la luterani, calviți. Iară în Ardeal, la Hațeg și prin sate, și pre păreăsimi uniții s-au ispovedit și s-au cuminecat la preoții noi, în beseăricile neunite. Iară în ziua de Paști, văzind preoții cei uniți că poporul tot, cu pruncii în brață, la beseărica neunită, mare, mic, merg de noapte, și ei la neuniți în beseărică și la utrenie și la liturghie, la molitvă, au îngenucheat. Alții paști, ei anaforă au luat și s-au dus. Auzind tată-meu, carele acolo 5 ani rău pățisă, ce s-au făcut, de bucurie s-au împlut.

În Mehadia veniră 2 companii de De Vins-reghiment. Ai nostri în exercițir erau, apoi pe-acas și la cordon. Turcii dimineața aicea la băi venea, seara să ducea. Turcii aicea ne aducea lubeniță, peăpeni mari, minune, până toamna. Și fiindcă sună de răzmeriță, și ei întreba ce să aude nov. Companiile noastre de-acasă, cu cămeși nove, schimburi, pingă Mehadia în sate nainte viind sta, apoi iară acas să ducea.

Mie în septembrie venind porunca, la episcopu mă duși, unde instrucția de oaste căpătînd, acas venii.

Ajunsără în Mehadia cocii cu cai mari, carite tărăsăcheăre de oaste a reghimentului nostru de bagagii // veniră, — [cantonul nostru făcu un landes defenzions-divizion în reghiment, cu ofițiri] — tunuri, artilerie și un oberlaintnant cu 30 de husari Grefen-reghiment. Corps-comandirender gheneralu feld-marșal laintnant graf Vartensleben din Verșeț, carele fiind eu acolo, multe patente pentru Țara Rumânească de a le da, pentru serbi și pentru turci îmi dedeăse. Eu le împărțiam.

Comandirender gheneralu graf Vartensleben, chieimînd pre capitanul nostru Adam Maovaț la sine la examen, amîndoi la Caransebeș, Mehadia, granița Jupanecul, Veteranișe-Hele (: Măgăraoa) și Porecea văzură. De la Palanca în Beserica Albă, cu gheneralu nostru, fraiher Papila, tot planul : de-a tăia păduri, — [a dărîma, a ciocîrti] — cîrnite, crucite, de-a face bloc-case (: palanche de leămne), — [căsoane sus] — cu pălăsați și cu șanțe în dealuri și în munte, îngrădite ; mai virtos naintea Mehadii 4 bloc-haizer și loc de laghere la Veteranișe-Hele și bloc-hauz în vîrfu muntelui Măgăra și altul spre apa Ponicevii.

Șarfișii Panciovii, la ștab în Mehadia. Un capitan de gheneral ștaab din Beci veni, a cîrși a curmezi păduri, a face palanche început, numele

lui fiind Alio de Alio. Eu îi ziși : de ce nu faci în Alion o palancă așa ? Zisă că nu-i apă. Acesta toată iarna lucră.

Într-această vară puține bucate să făcură, legumile. La Mehadia magazină mare, făină și altele veni, arme, caschete nove, corturi, flașă de pleh, mondure destule.

Iarna, în 19 dechemvrie 1787, veni un turc de la Orșova, de pașa la oberșteru nostru în Mehadia trimis. Mine-zi, dimineața, eu la oberșteru ; ziși : Anul Nou, să-i fie de bine ! Și turcu Omir aga cu tolmaciu intră. Zisă oberșterului : „Să știi că niște turci răi preste Dunăre au venit. Trimește străji pingă Dunăre mai multe !“ Eșind noi cu el, pre uliță în sus, în jos căuta. Văzînd doi husari, el mult după ei să uită, iară după pedestri nu căuta. Aicea, cu tolmaciu, și a doa noapte la protopopul Mehadii au dormit. Seara, la cină, el singur. Noi multe am vorbit ; și el, rumânește, spuind că el cu împăratul Iozef la hotar au vorbit, 1773.

Un laitnant al nostru, Balog, în stație la Jupanec, avînd poruncă, el în toate zilele în Orșava, cu rumânii, mai mult cu turcii și în cafenea la cafea cu turcii ședea, bea, mințea, pre ei una, alta întreba și scriia toate. //

Gheneralu baron Papila avea la Cerneți, în Țara Rumânească, un bun cunoscut, pre ispravnicul județului, Mihai Ștucă, carele deăseori îi scria ce-i și cum, nu numai din Țară, ce și din cetatea Ostrov, cîți turci sînt. Gheneralu Papila în Jupanec, în cvartiru ofițiresc fiind, pre laitnantu îl trimitea în Rușava de-a ispiti cîți turci sînt în cetatea Ostrovu. El, ca forpostens-comandant, companiile reghimentului nostru, șarșfiții nostri și ai Pancevii, cu ofițirii săi, înprejuru Rășavii de a-i aduna porunci. Și așa, tot reghimentu nostru iar, a do-oara, după anul nou 1788, de-acasă în marș plecă. f. 129 v.

Pricina că încă din octomvrie anu trecut reghimentu, gata cu tot, de-acasă pleasă și prin sate cătră Orșava Veăche pornisă, au fost cetatea Beligradu. Careă niște negustori cu popa Nicolae — [Radimirovici de la Novi Pazar] — negustoriu de vite, cheile porților Beligradului făcusă și era tot gata rinduit, după calendariu nou, în 4 dechemvrie a intra, adecă în 22 noemvrie, fără mari cheltueli și fără de vârsări de sînge : mari folosuri erau. Însă, într-acea noapte, fiind reghimentele din sus de Beligrad în stații, prin sate pusă, pre apă în jos s-au slobozit, cu ghegeneralii lor, așa ca la miezul nopții, fiind porțile Beligardului deșchisă, oastea împărătească în Beligrad să între și pre turci nevătămăți să-i prinză. Zisul popă Nicolae și cu cei doi negustori au spus că ei la cutareă poartă, din virhu zidului lampaș bun cu sforcică până jos în fața apei vor ținea, să se vază, să lumineăze. Însă elementele ceață, noor, ceva ploae înprotivă le-au fost ; ceamurile mari, orănițale, șaichele, galiote, nevăzînd lampașu, felinariu, sau nevrînd a-l vedea, au neștiind locul, pingă porțile deșchisă în jos au trecut și la Panciova z'oa li s-au făcut. Aceasta făcu comfuzie și a acelor reghimente și noă aicea, nestatornicie. // Acel preot negustoriu, Nicolae Radimirovici de la Novi Pazar, cu cei doi ortaci, ce deșchiseăse, abea scăpară. Popa cite 800 florinți pân la moarte panzion pre an au avut, dară alții, ofițiri și ștaabs-ofițiri ce au știut, bune daruri au căpătat, sute de galbini. Turcii dimineața aflînd porțile cetății deșchisă, minune, Dumnezeu prin inger le-au deșchis, zisără, și să crezu. Căci turcu ce-au avut cheile multe daruri de la popa, trecînd vite, căpăta, până și noaptea îl slobozea ; pre popa la conac la el îl oprea și să gostea, f. 130

pân au văzut toate cheile și formă în turtă de ceară caldă le-au luat și la Beci s-or lucrat.

În 15/4³⁰ ianuarie, comandirender ghegeneralu a acestui corp, feldmarșal laitnantu graf Vartensleben, cu ștabscvartiru său de la Verșeț în cvartiru Papilii, la Beserica Albă să mută. După cei 30 de husari veni șvadronu cu ritmaisteru Baconi și laitnantul Nadii Andraș, că oberlaitnantul Șvind era aicea. Și venind și încă 4 companii De Vins, 3-lea batailon, Papila companiile noastre cu șitării a lui De Vins, cu ceva artilerie și numai 30 de husari, puindu-le prin sate, în cvartire sta.

La 1-a februarie eși proclamația, ordre ; toată oastea în picior de armășie să pusă, cu simbrii și piine ; și pre mine ghegeneralul Papila mă chiemă. Unde, iată ghegeneralu de cavalerie Palavițeni, om nalt, sosi, frumos, unguerește înbrăcat. Papila pre poruncă toate companiile gata avînd, porunci tot corul său, în 8/19 februarie, la cocoșii întii, care cum să margă, și adecă : din Topleț, Tuferi, la Jupanec. Cei de la Ogradenea cătră Orșava Veăche să se apropie. Cei de la Plavicevița la capitanu Maovaț în Svinița să margă, ca să ia Porecea. Și el cu Palavițeni la 2 cease după miezu nopții fură înbrăcați, caii înșelați. El încălecă, pi la companii cu adiutantul său alergă, cum vor meerge spusă. Neoa mare ! Apoi deăte oberlaitnantului Adam Cheler crigs-patenta (: manifestul) feldmarșalului Lați, carele naintea cetății Nai-Orșova turcilor a-l ceti. Tilmaciului Antonie Gaigovici îi spusă cum să-l tilmăcească, în scurt și tamborului cum va bate rufu spusă și-i trimisă. Apoi și Palaviceni încălecă. Artileria porni, ei intră husari, ajungînd la Rășava. Companiile tot încet, pre toate ulițile ; cătră cafeneăle sosind, ghegeneralii descălecară întră doă cafeneăle, în care turcii, // după obiceiău său, armați, de noapte erau adunați, bînd cafea, una, alta vorbea. Și la comanda ruf, tamborii începură, turcii cafea lepădară, eșiră afară, însă șarșitii îi opriră a sta și crigs-patenta oștii a asculta. Papila zisă manifestul cătră mahometani a-l ceti, ci ei mai bine al românilor de Țara Rumânească îl înțăleăseră, ce-i pricina răzmiriții. Că fiind înălțatul împăratul nostru ca un bun prietin și alirt cu Ecaterina, împărăteasa Rosiei, a-i ajuta, mai virtos fiindcă acuma în Crîm turcii, tătari, călcînd legătura păcii, pre ea făr de veăste au asuprit-o. Ea ajutoriu au cerut și împăratul, ca un credincios alirt, cu armă asupra vrăjmașilor ei a să scula și granița sa a o apăra.

f. 130 v.

„Cu aceasta vi să înștiințeză : rumânii, sîrbii, turcii, carii voiți pace a avea, să vă predați și acasă să stați. Iară de nu, îndată toate armele jos lăsați și luați-vă familiile, averile, afară vă duceți“.

Chiosa Mustafa aga zice că nu-i frumos, ca curvele, făr de veăste a-i lovi, iară frate-său, Ibrahim, rău, nu da armele, adecă piștoalele și iataganu, că-s a lui. Iar bariactaru (: stăgariu) zisă că el prietinelui său Balog le-ar da. Apoi și puști de-acasă deăteră și luundu-și familiile și averi, ce putea, de soldații ce-i păzea în ceamuri, orăniță, caiche ce aveau să încărcară și la cetate să dusără. De unde, oberlaitnantu cu tolmaciu și tamburu, după ce au împlinit porunca și căfea la turcu Izmail Boșneag au băut și s-au fost întors, au ajuns și au spus ce-au fost. Apoi s-au pus la grijă cu cetatea, a o griji, de-a să apăra.

³⁰ Autorul de obicei pune întii data după stilul nou, apoi cea după cel vechiu.

Într-această dimineață și capitanul Adam Maovaț orașu Porecea în ostrovu Dunării îl luo și numai un turc prinsă, bătrîn, și la Mehadia l-au trimis. Zisul Maovaț de-acolo, luund ceamurile, orăniță, cu compania sa mare la Măgăra în gaură au venit și a o curăți și înluntru a lucra au început. Acolo 6 canoane cu munițion artileristii au căpătat.

Comaniile din Orșova iarăși în satele ce-au fost s-au întors și ghegeneralii îndărăt la Jupanec la prinzi au venit; și ghegeneralu Palavițeni s-au dus. Papila pusă în contumaț un batailon al nostru și 2 companii în Rișava, cu batailonu De Vins. Moavăț avea 300 de capete, cu șarfșiți și artileristi, căruia ceăle de lipsă din Clisura de Sus îi venea. //

Capitanul nostru, Gheorghie Duca, avangirui maior în reghiment. f. 131
Însă luund împăratul cetatea Servii, Șabaț, din sus de Beligrad, pre capitănu Maxim Rachitievici la noi în Orșova maior îl trimisă și Gheorghită Duca căpitan rămîind încă.

Acum Papila cu comisarii revizia-mustrungu făcură și toată trupa, în Orșava, Tufări, Jupanec și la Maovăț, în Veteranișe-Hele, îi jurarăm. De foame rău să văita și de băutură nimica nu aveam.

După mustrung, maioru Gheorghie Duca cu doă companii și 30 șițari preste munți în Țara Muntenească, în mănăstirea Tismana, de-a apăra munții de turci și de-a strînge volonteri de fraicorp, să dusă. Pre carele turcii în doă rînduri viindu-i, nu l-au putut bate, nici l-au scos, ci pre ocară i-au întors.

În Orșava Veăche aftarăm doă geamii turcești, cu turnu lor; una o făcură căsăpie, alta era pustie. Care, batalionu De Vinț le ardeau. În Orșova aftarăm mănăstirea nemțească, cu beseărica bună, boltită, cu șendilă acoperită și toată mănăstirea cu șendilă acoperită, cu pimniță bună, din 1730 făcute și 1738 lăsate. Careă turcii, în 50 de <ani> avînd-o n-au ars-o, iară ai nostri soldați, pentru leămne de foc, suindu-să pre acoperișu mănăstirii, în doă septămîni tot îl arsără, iară pre beseărica naltă nu să putură sui, unde, deasupra oltariului beseăricii, în aripa streășinii dreăpte, prin acoperiși și zid, un cireș frumos, nalt, era crescut.

În 13/2 aprilie, împăratul Iozef II de la turci luo Șabațu și pre turci în sus îi trimisă.

Tot postul păreăsimilor, făr de legumi, păsui, mazăre, ceapă, aiu; tot nap rău, însă sănătoși. Că deși tăia cineva în Orșava vro vacă, vită, carnea era scumpă. Obristeru nostru tot ștabul reghimentului din Mehadia în Jupanec îl adusă și bagajia lui o adună în cvartir, într-o sobă, iară cvartiru pentru graf Vartensleben îl grijî. Și așa, l-iu mai, obristeru cu toți afară, în feld-lagher, cu corturile. Soldații, păn n-avea carne, cu profontu și sare cu apă fură sănătoși.

Acu veni blagoslovenia arhiepiscopului, mitropolitului Moysei Putnic și de la episcopul nostru, Iosif Ioanovici Șacabent, soldaților de-a mînca carne. Eu le ceteam, și cerea să le dau, că vor mînca și în Vinerea Mare, însă n-aveam a le da. Însă, ajungînd alte feld-reghimente la Mehadia, și boi mari, împărătești, grași veniră. Ghegeneralu graf Vartensleben cu haut-cvartiru său de la // Biserica Albă la Mehadia să mută și reghi- f. 131 v.
mentele ajunsă în lagher le pusă: 1-iul, Durlah; 2, Terți; 3, Laterman; 4, Raischi; acesta la Papila îl trimeasă; 5, Stain; întiiul batailon de Alvinți aicea și la Băi împărțit. Doă reghimente cavalerie, 1 Grefen-

husarn și Virtemberg-dragoner și 1 divizion Virtemberg-șvalighe, dragoneri tineri, la Papila trimisă; și 100 de husari cu ritmaisteru îi trimisă.

A lor maiestat, împăratul Iozef, de la Beligrad la Rușava, viind, la Veteranișe-Hale cu ghegeneralii să dusă, de unde toate căutîndu-le, iară în Orșova; — [în cetateă, Gradsca] — șanțale de 100 de ani lăsate, — [pre poruncă] — maioru Estraiher iară le renovisă, cu care, și palisadi, 4.000 florinți cheltuisă. Zisă: „Nu trebuie!”

Eu văzînd mueri, negustoreăse din Rușava aci venite, pre împăratul a-l vedea căuta, le strigai, le adunai, la un loc a sta, puși pruncii naintea mumînilor la rînd, ca și mumînilor. Obrîșteru nostru adunasă tot corul ofițirilor. Și stau iar aci, aproape. Un ofițir mă chiemă la oberșteru. Ziși: „Vin”; ci văzînd că a lor mărîre cătră noi vine, stătui. Spuîndu-i ghegeneralii că știu nemțește, mă întrebă:

- Știi nemțește?
- Spre slujba maiestății voastre!
- Sinteti de-aci din Orșava turcească? Eu ziși:
- Orșova împărătească! El iar:
- Fie a cui va fi! Ești din Orșova turcească?
- Ba nu, ci sint paroh în Cornia și aici, feld-caplan.
- Din Cornia? Ești însurat?
- Sint.
- Cîți prunci ai?
- Doi.
- Bine! Dar femeile de-aicea-s, din Orșova turcească?
- De-aicea, a voastră mărîre!

El însuși, puind mîna pre copii, feăte, rumăneăște întreba, cu mîna pre capete pusă, întreba:

- Asta copil? Muma răspundea:
- Copil, domnule!
- Asta fata?
- Fată!

La 40 de copii așa părintească milă arătînd, eu după dînsul mergeam. Și iară stînd, zisă: „Cum să pare muerilor, mai bine au fost cu turcii, au acuma poate fi mai bine?” Spuîndu-le, iale zisără că mai bine la împărat creștin, decît la păgîni. Eu ziși cătră mueri: „Înaintea voastră iaste înalt-sfințitul împăratul nostru Iozef; vedeți-l! Noi toți pre Dumnezeu să-l ru // găm, să-i deă viață și sănătate! Bunul împărat risă și dezbumbîndu-și țoala deasupra, dulcele piept înpodobit ne arată, făgăduind bine a fi. Zisă: „Fiii mei, fiți sănătoși, în numele domnului!”. Calu încălecă, cu ghegeneralii. Un feld-artt, Frici, stînd, să rugă să aibă cal: „După prînze, dăm în scris”. „Gheorsamer-diener!” Și să dusără în contumați la prînze. Felceriu cap a avea deăte. Mîne-zi, dimineața, călare între ghegeneralii Vartensleben și Papila, iar ghegeneral-adiutantul Chinschi după dînsul mergea.

Printră lagheru nostru trecînd, ei vorbea. Eu lîngă drum fiind, graiul înțăleși atita: dosul la vreo vale sau la pădure a avea. Și trecură cătră Mehadia, de unde la Corni viind, pre oberlaintnant Tașner după preoteasa mea l-au trimis. Au zis: „Proape, aproape!” La carele ea

apropiindu-să, netezind-o pre obraz, cătră ghegenerali au zis : „Frumoasă muiare !“

— Copii ?

— Doi ! Un fecior, o fată !

— Fecioru cit ani ?

— 5.

— De va trăi, eu îl voi lua. Și mai băind-o, au zis :

— Popa țe-au trimis sănătate. El are la Orșava multe mueri frumoasă și copii. Și dăruindu-i doi galbini, în numele domnului, s-au dus la Beligrad.

— [A treia zi la Rușava veni prințu Franți, văzu Magareaoa ; în Orșava, cu obrîșt Hiebel ; din dealu Gradsc, Ostrovu]. —

Iară turcii din cetatea Ostrov încă din martie cite 4—500 la Tiscut pe străji, pichete da a prinde. Alte dăți în Alion eșia a-i sparge. Și la Fintina Zadrii cercasă, ci tot ei vătâmați de șitari, pleziruiți, fugea. Tunurile lor din cetate, mari, la Orșova ajungea. În Tăchia nima nu era, decît doă casă mari, turcești și bordeie goale. Cîmău lor tot grîu sămănat, care în vremea săcerișului Papila trimeasă și-l arsă pîrjolu. Și vro 14 cai turcești obirlaitnantu Rodițchi cu rășoveanii îi prinsără și-i împărțiră.

Un negustoriu noă bine cunoscut, anume Lionda, din Țara Rumânească viind în Jupalnic la Agasin Draghici ibraiteru, unde aveam eu cvartiru, în conac și fiind toți, una, alta vorbeam. Într-o zi, Papila imi spune că vrea să aducă toate veștile nove din Țara Turcească, ce să lucră, că are prietini în toate părțile. Eu îi zisi să ne încreădem în Mihai Ștucă, ispravnicul Cernețului, carele des scriia ghegeneralului și-i răspundeam ; iară acesta să nu fie turcesc înșălătoriu, lor de-a le sluji de-aicea, cu banii împăratului nostru. // „Eu mis cu el acu o săptămînă la conac, prînzu și cină, și nu-mi place ; dar și domnu ghegeneral de 18 ani îl cunoaște“. Și neluîndu-l Papila, el în Mehadia, la comandirender ghegeneralu Vartensleben s-au vîrit, cu minciuni nemțești, că știe Constantinopolu, Beciu și are 3 slugi călăreți, neamuri, prietini în toate părțile, ce-i scriu tot adevărul. Și luundu-l el în Mehadia, la el s-au așezat, unde slugile cărți îi aducea, el le dregea și le da ; și să încredea în iale. Iară ce scria Papila cu adiutantul său, laitnantul Șleghel, erau tot bajocuri sau minciuni izăflăte, scornite, și că-i Papila ca epuru fricos, de creăde. Așa toată vara l-au năcăjit, iară her Lionda era cinstit, cit și ghegeneralii Vecei, Vencaim, Hutten, Palavițeni îi credea, pre Papila batjocorea.

f. 193 v.

Căpitanu Maovaț în Magarea (: Gaura lui Veteran) își făcu sobă, cămară, pimniță de muniție, bunariul-puțul bine curăți, dreasă ; bune paterii de artilerie afară naintea gaurii făcu și să întări. Iară în virhu dealului Măgărea, de-asupra, era mare ploc-hauz, cu palisadi și șanți, pentru un batailon ; și mai jos, pre poala muntelui, spre valea cu podu apii Poniovii, alt ploc-hauzi era, pentru doă companii. Unde, viind maioru Ștain cu 1 batalion Brejenvil-reghiment, el cu 4 companii în vîr, iară 2 companii în căsoanea de jos, spre apă le pusă, a opri calea de-aci.

La Jupanec în contulaț era magazina de profiant cu 1 batailon al nostru, ce aveau la zidul dinprejur făcute laviță, poduri înprejur, di pe care batailonu să poată preste zid afară și cu canoanele a bate, gata,

precum și în Orșova blocau-șu-redutu pentru batalionu De Vins, cu ceăle doă companii a noastre, să se țină. Care toate împăratului nu plăcusă și ziseăse ce eu auzii : *spatele la pădure sau la vro vale a avea*. Care cheltuieli a lui Vartensleben fură deșarte și în scurt după aceăia
f. 133 să văzură deșarte. // Căci garnizonu turcesc din cetate, vro 400 de înși, eșind, forpostele noastre le fugărea, spaimă făcea. Papila porunci : batalionu din contumaș la pădure afară să iasă, sus să steă. Însă fiind turcii înfrinți, cu pleziruiții fugiră și batailoanele iară îndărăt veniră.

După ce veniră boi mari, grași, soldații, doriți de carne, lua, mînca. Unii și său topit cu piine mînca. Vara, căldură, apa caldă, mulți bolnavi, îndărăt la hospitale : în Bozovici, neămți, în Globurău, ai nostri, la care aleăseori cercetam. Și foarte mulți bolnavi de grăsime să adunasă, că în Orșova holba de vin 18 creițari, iară răchia 27 creițari holba coștuia.

Disharmonia gheeneralilor nostri ne lovea. La neunirea făcu sunet : turcii vin. Oberșteru cu ștabu nostru și eu în Rușava eram. Într-o zi, fiind eu cu ghegeneralu Papila, întră altele zisă să afle un credincios la Vidin a-l trimite, să vază ce-i și cum. Eu ziși : „În casă turcească, unde șed eu, sus, iaste un negustorași rumân, sîrb, turc, grec, Gheorghe Trăncănel ; ține jos dugheana, doarme la mine, sus în ceardac ; bun !“ Carele 300 florinți ceru, și-i deăte, însă de la cutare știut negustoriu în scris să-i aducă. Și dîndu-i o țedulice mică, Maovăț să-l petreacă noaptea preste Dunăre. Carele de la Dii (: Vidin) în pace viind, adusă că Avdi pașa cu vro 60.000 de la Niș, ce era pentru Belgrad, aci în Vidin au venit și vine încoacea. Papila îndată comandirenderului scrisă, însă Lionda au zis că nici 10.000 nu-s și Avdi pașa meăрге cu ei la Braila, naintea roșilor, că Papila fabule scorneăște. „Epuru pre leu nu spăimîntă“, Papilii răspunsă. Papilii scrie din Cerneți că mare oaste turcească asupră-i vine. Comandirender ca și întii răspunsă.

Papila, foarte supărat, în 29/18 iulie pre Trăncănel chieamă, la Cladova vrînd a-l trimite. Carele îi spusă că au ajuns și tot vin și să teăme că piiare. Însă de-i dă casa în careă ședeăm, cu scrisoare, și 150 florinți bani gata, iară se va duce. Și tot îi deăte. Și în 4 zile viind, spusă cu cine au umblat, cite cuptoare nove de pitari coc, ce magazine de tain (: pită profont) gata să înparte la zi și că-i seraschiru Avdi pașa cu alți pași aci și încoacea vor să lovească, careă însuși turcii au spus. Papila scrisă. Și macar că her Lionda au zis că begu din Cladova 400 de capete în

f. 133 v. cetatea Ostrov ajutoriu trimite, proviant de cai le face, // graf Vartensleben trimisă poruncă : de-ar fi să vină turcii și vor atachirui pre Papila, el cu doo companii d'n Jupanec la Maovăț în Veteranișe-Hele, comandant să meargă, iară oberșt Hiebel, cu batalionu valah-iliriș, cu șarfșii și a Panciovii, cu artileria, muniția, husarii, precum și obrist-laitnantu Sent-Ivani cu batalionu De Vins, cu oberșteru reghimenti Raischi și cu divizionu Șvalige-dragoner, cum să retiruiască către Mehadia porunci. Papila acea mare instrucție tuturor comandanților dînd-o, și-o prescrișără. Graf Vartensleben împăratului cum rînduia înștiința, zicînd că n-are frică. Iară Gheorghe Trăncănel în față Papilii spusă că : „În cîteva zile, voi toți veți fi bătuți, să știi !“ El scriia și să necăjia.

Papila avea în Rușava artileria, 13 canoane ; 1-a paterie la Grad-sca, a 2-a mai sus, în Orșava. Iară lîngă Dunăre, în Orșava, erau De Vinț și ai nostri, 8 companii, însă slabe, cu mulți în spitale, în lăzăret.

1-ul batailon, ai nostri, în Jupanecu Vechiu, la Papila ; îndărăt erau șarfișii Panciovii și 100 de husari, iară în dreptu Tufărilor erau 2 batailoane Raischi și cătră Cheăia Corabnicului divizionul dragonilor era și toți știaiu ce vor lucra. Papilii ștraf, că ci n-au luat el cetatea Ostrovu, ci Rușava ; 4 zile hauz-arest căpătă.

Și ghegeneralu Venchaim de la Mehadia în vizitație la noi veni, carele suindu-să călare cu adiutantu și 1 husar în dealu Alion, în Dre nec, sus la meteriz eși, unde sta capitanu Jivanovici cu toată compania Teregovii. Ghegeneralu descălecînd, prevăzînd, vorbeau ce-i, cum. Aci la ei în fugă viînd un rumân țaran, cu capu gol, asudat, zisă :

M-au trimis ispravnicu Ștucă din Cerneț să vă spun că vin turcii, să fugiți ! Ghegeneralu intrăbă :

— Sînt mulți ? Rumănu, puînd în capă, șezu și zisă :

— Ca frunza și iarba !

Ghegeneralu în hohot s-au rîs. Rumănu cătră capitanu zisă :

— Dar ce să ride jupînu hăla ?

— De tine, că vreăi să ne sparîi.

— Dacă nu creăde el, voi veți fi ca o găină feartă naintea turcilor !

Și sculîndu-să, cu căciula în mină, iar fuga în pădure. Ghegeneralu Venchaim, întorcînd la Mehadia, n-au spus. Bagatel !

Papila 4 zile își plini, mulțami, înștiintînd ce-i scrie capitanul Jivanovici de rumănu trimis și ce-i scrie maioru Gheorghe Duca din Tismana de turci, că-s mulți. În deșert fu ! // Ghegeneral Papila, la altă țedulă a lui Jivanovici, că turcii iată-i aproape, cavalerie, el cu 4 husari în munte la capitanu eși, din Alion pre turci văzu că la Moara Vodiții au ajuns, amîndoa părțile Dunării tot negru, turc. Coborînd, scrisă și fuga prin doi husari trimisă, de unde-i adusără că de-l vor lovi cu mulțime, corul acela la Mehadia să se retireue, iară el, pre poruncă, cu divizionu la Maovaț să margă. Careă poruncă tuturora iar o diete. t. 134

În 26 iulie, în deseară, cițiva turci deasupra Tăchii, în poeni, cu ocheane localitetu Orșavii, Jupanecului recognosțiruiră, cum de toate părțile să ne închidă, să ne ia.

Coru Papilii 5.000 de capete avea. Scrisă lui Maovaț loc să facă, că vine. Scrisă Duchii la Tismana, de va fi atachiruit, pi la Porceăni în Ardeal, de-acolo încoace cu companiile să retireue, iară volonteării, călăreți, pedestrași, preste munți, la Naneș, să steă. Capitanu Jivanovici la Naneș în munți să marșiruiască ; forpostele di pe Alion în jos, la Tufări, să stea.

Și așa, în 27 iulie sau nov 7 august, anul 1788, încă întuneărec, la 3 cease după miezu nopții, pichetele de pingă Dunăre, de unde-i schela și de la pateria Gradschii iviră adiutantului în Rușava că turcii preste Dunăre, de ceăia parte, pe drum, ceva greu în cară duc, pot fi tunuri ; și au fost.

Papila din Jupanec în Orșova la paterii veni. Zisă să deă unde era, la Techii, ci nu să vedea. Iară și turcii, din pateră Tăchii ; preste Rășava treceau boambe. Iară una pre militariu Nicolae Budeanu din Mehadia la Gradsca jos îl omorî. Papila înștiintă. Și raza zilii să ivi și zioa lumină. Porunci : companiile ca și într-alte zile la exerțir cu creămeni de lemn să iasă. După 8 cease dimineața, să arătară caiche (:șai che) turcești de la fortu Elizabetii (Cozia) în sus trăgînd. La 9 cease văzurăm căs-

13 caiche, caiote pline, greăle, mulți turci afară, alții în sus trag, cătră Tăchiia. La 10 ceasuri, Papila porunci d'n amîndoă patriile în iale să deă, ci nu le vătăma, ci tot în sus mergea și în Tăchiia ajunsără și a bombardi începură. Iară oastea cea mare pingă Dunăre, pre drum, alții preste dealu Alionu, neagră, urită; tot dealu negru ni să arăta, în jos la Cerna cobora. Companiile bine de marș să grijiră, a retirui. Papila luo artileria de la Dunăre și o așeză îndărăt, naintea contulații, ci iar o trasă îndărăt, în Jupanecu Vechiu, naintea cvartirului său, la șitarii

f. 134 v.

Panciovii. Și husarii și divizonul lui aci venisă // și sta, cu el de-a pleca. Alții pe drumu mare, cu artileria, să se ducă la Mehadia. Companiile Rușavii și din lăzăret toate lăsînd sus, pre șanțu acvaducului supt pădure eșînd, jos ședea, hodinea, să uita cum vin turcii.

Eu adunîndu-mi ce aveam în cvartir, în soba lui Chiosa Mustafa aga zăuitai vergeaoa de pistoale și icoana răstignirii și sub pat cămăși imoasă și știfl-cnehtu.

Gheneralu striga companiilor: „Retirirt! Oamenilor, muerilor, fugiți!“ Popa Dumitru Popovici iar aci rămasă, la Tăchiia trecu.

Aripa dreaptă a noastră din Orșova lăzăretu de sus căuta și nu vrea să fugă la aripa stingă, la Tufări, ce gindea că-i vro nuntă ceva. Maioru nostru, Rachicevici, cu 8 husari trecu Cerna la vad. Turcii aci vrînd a-i ocoli, îndărăt scăpară, din lăzăret tot eșiră, ce putură. Companiile mișca, sta, căuta; ofițirii iar așa.

Turcii cu caichele din Tăchiia mai în sus să dusără, de artileria noastră a scăpa. Apoi, cu Memiș pașa, aripa stingă din sus de Rușava, la Mostna, au trecut, drumu Papilii au închis. Papila văzînd, din Orșova fuga cu husariu. Turcii Cerna la noi trecusă; 6 turci după el, ci le scăpă în Jupanec, într-o companie.

Turcii di pe Alion, ce vrea să ne închidă de la Tufări în Cheăia Corabnicului, văzînd acolo răitarii în fer înbrăcați, n-au îndrăznit, ci mai jos s-au coborit. Mai virtos văzînd reghimentu Raischi lungit, pre noi așteptînd, ei s-au temut. Papila cu plaivasu țedulă scrisă, spusă că oaste mare turcească l-au atachiruit, la dreapta l-au închis, pre deal să sue sus, iară Corabnicu încă nu-i închis; și o trimisă fuga. Papila era în țentrum; canțelariile scoasă să dusără. La el era artileria, șitari, 100 husari și divizionul lui, iar aproape de-a pleca. Și gata să prînzească, un crac de berbece frigea, mă orea. Ci obrișteru viînd, le zisă în doă glide să se pună și în doă să rînduiră.

Papila prin Jupalnic: „Popi, oameni, mueri, fugiți!“ și eu strigam. //

f. 135 Dingă armația novă văzurăm un turc călare alergînd și unde au fost hotaru, la poartă, tăe un om. Iară vro 6 călăreți, la poarta lăzăretului; doi intrară; apoi alții mai veniră și intrară. Pre doctoru cu pre o fată îi prinsără. Apoi mulțimea călăreților să văzu, care zic că afion luund, s-ar fi înbătat; că acei dintii au fost anatoleăni cu eghipteăni și de la Tunis mahomedani, carii la sine, nu topit, ci părțiceăle, bobite, dărăbele de afion, opium, mîncînd, i-au sumuțat, dar și bune făgăduință de dobînzi au avut. Una, alta fu, că și vîntul asupra noastră bătea, caii armăsari, hații a acelora rînceza, țipa. Companiile porniră mai bine a meerge nainte.

Turcii văzîndu-i că mișcă tare din loc, fug, ca vulturii să sloboziră. Ofițerii, văzînd că nu-i nuntă, nici glumă, ci-i moarte și pieirea lor, nu

sta să dea, să se apere, ci fugea a scăpa. Ci turcii foc din puști piștioale vărsa, ai noștri începură a cădea. Obrîșteru Hiebel cu 4 companii a noastre, înainte ; obrist-laitnant Sent-Ivani, cu De Vins batailon, după el, apoi, 2 companii a noastre și șitari, din urmă ; pre carii turcii îi ajunsără unde au fost Jupanecu Bătrîn, în fundoane, unde canoanele nu ajungea, însă întră focu ploton și a turcilor, ce suna și de țipete să auziia ! Oberșteru Hiebel, maioru Rachitievici călare alergau : „Dați“, striga. Turcii cu mîna stingă pe ochi, cu dreapta întră ei intra și tăia. Aci au zis turcii : „Ne boi-sia !“ Maioru și cu adiutantu Raindel, pierzînd supt sine caii, pedestri în sus eșiră. Turcii loviră ceăle doă companii a Papilii. Pre amîndoi capitani, Belovici și Novacovici și pre laitnantul Momirovici, îi pușcară, capetele luară. Batailonu De Vinț, ce destul să apăra, plotoanele răsuna, însă pre o companie năvălea o mie de călăreți.

Întră alții, capitani, fratele lui obristlaitnant Sent-Ivani, cu Mati-așcovschi, Petei, oberlaitnant Sabo și 3 ofițiri, strajmeșteri, capetele pierdură.

Turcii de la Orșava, știind calea în sus, deasupra Jupalnicului, pre căliceăle pedestrași, dar și călăreți eșisă, carii pre cei ce scăpasă de jos, ostăniți, prin păduri îi sprijinea și să pușcarea ; familii fugite din sate pușca, prindea. Și pre preoteasa popii Ioan Popovici din Jupalnic vie au prins-o. În gura Ogașului Ijnic, unde-i casa lui Iordache, // aci și pre vale în sus, multe trupuri făr de capete mîncare viermilor sau fierilor au rămas.

f. 135 v.

Papila în țentrum fiind, cu 13 canoane, șitarii, husarii, artileria, spre Jupanecu Nov foc vărsa, însă de a-i opri nu era putință, fiind mare mulțime, călăreți, pedestrași. Papila întărea pre capitanu artilerii, Fișer și căprariu Șvarț, cu canoneării foc să veărse până trecea companiile, a scăpa. Ci viind turci pedestrași pre ogașu Jupalnicului în jos, alții, trecînd Cerna, pre acel ogaș în sus venea, prin grădini intra. Unii, văzînd casernele goale, făr de ferestri, pre găuri întrînd și pe alte ferestri, în artileristii noștri foc da, fiindu-le aproape. Alții din grădini în canoneări da și plezruia. Bombarda mai vîrtos cartecele, cu caii îi trîntea, mulțime cădeau, ci mai mulți ajungea și orbeăște intra. Cartacele din casernă îi scoasă, ci dînd de după grajdi, un canoner, 1 artilerist omorîră. Artileria porunci a retirui. Turcii lovisă șitarii. Capitanu lor, Rozenfeld, de-aci să duseăse. Oberlaitnantu Ierjec cu strajmeșteru Lacovici bine să apăra. Ci pierzînd strajmeșterii Lacovici și Piscevici capetele, și alții cu ei, oberlaitnantu Iörjec cu rămașii cum putu scăpă.

Papila, văzîndu-și primejdia morții și vrînd artiler'a a o porni, și țapa suptire : „Marș !“ Pre el un țug de manafi anatoleăni il ocolea. Acu el viu sau mort, a fi, nu să știia. Cu sabia în mină din cursă scăpă, iară 6 înși au viu sau mort il avea. Însă vahtmaistoru Nozac cu cîțiva husari, cu foc și sabiile făcîndu-i cale, il mîntui. Și așa, la ritmaisteru Palfi cu suta de husari retirui. Husarii îndărăt pușcăluia, pe drum mergea. Eu prin vini sus eram.

Artileria n-au mers pe drumu mare, ci pre o cale scobinoasă, reă, mîncătură întrasă, unde întiia carită cu munițion răsturnîndu-să, toate le opri. Artileristii canoneări le lăsară. Beții cociași jidovi, fricoși, fugea, caii îi lăsa prinși. Eu venii aproape și le ziși : „Tăiați ștranghele, încălecații caii și după mine fugiți !“ Turcii întră nuci, doă canoane dindărăt,

tăind cociașii, le încălecară, apoi ceălelalte le-au luat toate. Eu cu slugile canoanelor sus pre Corabnic, în vir stătui ; jidovii să dusără.

f. 136 Iată aci Agasin Draghici ibraiteru și Gheorghie // Papanicolao Mămăligașu, călare, să uită cum vin turcii în Tufări și prin Cerna un călărete doi pedestri îi trec. Și mulțime tot venea, trecea și la reghimentu Raischi să apropia.

Oberșteru Raischi artileria sa nainte au fost trimis-o ; și neavînd, Papila trecînd, îi zisă pre alte batailoane să n-aștepte, ci să retiruiască. Și îndată după el în țuguri plecară și să lungiră ; oberșteru curînd nainte, pi la răitarii în chiras de fer și helme în capete trecură, ci sus, în Cheăia Corabnicului, turcii, din sus, din jos de ei, îi înpresurară ; pușca, tăia, țipet să auziia. Turcii 3 țuguri nevătămați din ei luară.

Acu aci, în viru Cheii, drumu strîmt ; deoparte turcii prînd, pușcă, iară dindărăt divizionul Șvalige-dragoneri, fuga de turci, întră infanterie intrînd, îi călca, îi înpingea. Pre mulți din viru Cheii — preste prețipisu, geanțu de peatră, jos morți, vii i-au aruncat, în Cerna s-au innecat, unde turcii din apă pre capitanu Vainert, ofițiri, ș.a. vii i-au prins — 5 stînjeni nalt, prin pietri zdrobiți, păn jos în Cerna.

Aci turcii numai un răitariu cu cal cu tot prinsără. Negreața turcească nu o mai văzui, că cu robii să întoarsără. Ceva să mai vedea viind și pușcăluind. Eu, soțiile meăle, jos coborînd, mergeam întins pănă în Brătina și în Saracova. Din Chei în cîmp larg scăparăm. Soțiile să dusără la Mehadia. Eu șezui să mînc ceva. Aflai pre obrislaitnantul nostru, graf Nujan, cu 100 de feciori de la forposte, di la Tufări scăpați, șezînd în laturi. Scoși a mîncă. Și iată comandirender ghegeneralu graf Vartensleben cu ghegeneralu Venchaim și doi husari aci călăreăște ajunsără și cu graf Nujan obrislaitnant a vorbi începură. El cum au știut au spus tot ; că alții au fugit, el au eșit cu ariergarda. Vartensleben să mira ce să facă ; artileria opri, bagajiile cătră Lazu Mare să meargă. Iată abea și ghegeneralu Papila cu husarii, Raischi-reghiment și divizionul Șvalige-dragoner sosi, după care și niște turci de prin pădure și pre drum să iveră. Ci // Vartensleben porunci artileria foc în Cheăe să deă. Turcii să dusără îndărăt la lăzăret, să vază ce-au căpătat, că și sara era.

f. 136 v.

Într-aceasta, eu mîncai și beților jidovi flămînzi piine, brînză, șuncă dădei și ei cu artileria îndărăt plecară.

Comandirender ghegeneralu, graf Vartensleben, pre ghegeneral baron Papila de corpul său, unde-i, îl întrebă. El răspunsă că ce va fi scăpat din valea Ijnicu au încoacea vor veni, prin păduri, sau preste munți, în Halmăj, vor treăce. Și-i porunci cu doă companii din Halmăji adunate preste munți, la Veteranișe-Hele, pre poruncă curînd să meargă. Vartensleben întrebă pre Papila : „Ciți turci călăreți vor fi fost, precum vi se pare ?“ El zisă : „Vro 10.000 călăreți, iară pedestri vor fi fost peste 20 de mii“.

— Ha, ha — și rîdea — că de toți nici 4.000 nu au fost, că eu îi știu !

Eu mergeam pre de laturi, pingă drum și vorbele ascultam. Vartensleben călărea nainte, după el ghegeneralul Venchaim, apoi iar, la doi stîn-jăni îndărăt, Papila. Și vorbind tare, auziia că întră multe ponturi, sminteăle, ce-l vinuia, de oameni, de magazină, proviant, pine gata în

lăzăret și altele. El tăcea și mergea. Iară întrebându-l pentru ceale 13 canoane și muniționul pierdut, ce va zice împăratul, răspunsă : „Împărația știe că eu în bătaia cu Praizu, la Șvaineți, 25 de canoane, cu multe muniții, carite am luat și le-am adus. Din care astăzi, cu sînge, ca și atunci, 13 am pierdut și 12 încă mai am bune“.

La podu apii Erdăștiții porunci lui obristlaintnant graf Nujan să eșim sus în dealu Ceăplea, ca ștabu, de unde forposte de 60 feciori, cu ofițir, să trimită la Peatra Galbină, Valea Erdăștiții să o apere de turci. Papila îndată la Magarea să pleăce comandant. Aceăstea auzii. // Apoi, obristlaintnantul cu noi halb-lings, prin Erdăștița în dealu Ceăplii seara ajunsărăm, iară ghenerealii toți 3 la Mehadia să dusără. f. 137

În deal la noi, în scurt, iată și oberșteru nostru Hiebel cu strajmeșterii Armășăscu și Draghicescu sosiră. Strajmeșterii îmi povestiră ce-au pățit, cum au scăpat din Ijnic. Că ocolindu-i turcii din jos, din sus, ei prin pădure, preste Brătina, pre vir, în Valea Săracovii au coborît. Ci văzînd că mulțime de turci din sus, pre Valea Săracovii tare vin, ce să facă ? Obrîșteru descălecînd di pe cal, i-au dat să se ducă cu pistoale cu tot. Și oberșteru lingă drum, într-o tufă de spini ei doi l-au virît, iară ei, unu de o parte de cale, altu de alta, iar așa în tufe s-au băgat, căutînd ce va să fie de ei. Turcii ajunsără ; vro 200 călăreți, pre cale în jos, cătră drumu mare grăbind, ca tunurile ce scăpasă doară le vor lua. Ci acelea cu Raischi reghiment și cu De Vins în Lazu Mare să duseăse. Oberșteru spunea că un cal l-au călcat, fiindu-i picioru în cale și nu l-or văzut ; dar strajmeșterii au fost înghietăți. Și văzînd ei că turcii nici să vād, nici să aud, la oberșteru viind, l-au sculat. Om bătrîn, bleziruit în frunte și într-un picior de la Praizi, în 7 ani ; și rădicîndu-l și plecînd pre picioare cu el, nici 5 pași, iată calul iară, cu tot pre el, la el sosi. Ce bucurie nespusă ! L-au încălecat și, știind porunca, în Ceăplea au eșit, unde toți frînți de ostăniți, împărțînd străjile, să culcară și adormiră ; numai cu căpeneăgele, pre iarbă dormea.

Eu cu militaru meu încălecînd, fuga la Mehadia am venit. Pre Papila la cină îl aflai ; cinai. Zice : „Bine c-ai venit, să mergi în căruță cu mine la Bozovici“. Eu spuși de oberșteru, și nu pot făr de știre să merg. El zisă : „Tot vini la mine, că ești al meu și așa ! Noapte bună !“

Eu căutai, cumpărai 6 butele rozoliii, vin, răchie, brînză, slăină, profont luai, zămiști și pite cumpărai. Un ceas mă culcai, mă sculai și în raza soarelui pre // oberșteru Hibel, cu o zemicică boldindu-l, îl deșteptai. f. 137 v.

— Ce-i, de unde-i ?

Și o butele în mină îi dădei. Așa și lui graf Nujan, apoi altor ofițiri și strajmeșterilor pită, profont, brînză, slăină la toți împărații. Toți întrebînd de unde-i răchia și vinu, cine le-au adus. Și ziși :

— Sfintu meu praznic, Procopie, de eri, cu mine le-au adus. Să știți că la gheneralu nostru am cinat, m-am culcat, m-am deșteptat și iată-mă că am venit.

— Cum ? Că aseară aicea te-ai culcat ?

— De foame n-am putut dormi, că pîinea, slăina, brînză la jidovii scăpați de la artilerie le-am dat.

Și așa mincară, rozolu, brinza, zemicite, pite și profont minca ; după răchie și vinu să putea bea.

Intr-aceasta, iată 2 turci, apoi 4 inși călare, podu de la Topleț trăcură, aprinsără niște casă și iar să întoarsără. Iară după ei, alții, cu grosu, să iviră, la Topleții lui Iorgovan să arătară, pân la Erdăștița, la pod, veniră și di pe Dealu lui Iorgovan preste Săcărștița cucuruzăle luară, intr-acea luncă mare să așezară și sus în Erdăștița eșia. Noi trâmuram.

Eu a face voe bună, arătam piștoalele, cu 30 patroane : „Dacă voi doborî atîtea turci, apoi, fuga !“ Ei să rîdea. „Eu fruntea o țin, voi codinile, și pace“ ! Aicea-i mare artilerie, 30 de canoane în Laz Mare, trupă mare, reghimente : Durlah, Terți, Laterman, Ștain și bataionu Alvinți, cu frașiți și cu luftpihsen, ce aveau lagher în Laz Mare, pe deal, în livezi și pe dealu Silinicea, în vini — unde și vinea mea mi-au tăiat-o și cu 28 florinți, 30 crețari me-au plătit-o — vro 4 paterii cu artilerie, 4 bloc-hauze, căsoane mari, cu șanțe, palisadi, înprejuru căroră pădurea tăiată, încilcită și lagherile lor, înprejur tot cu șpanșeraiter, cu sulți de fer, în vîrf cu lanț legate și 2 cavalerii-reghimente întregi, a lui Grefen-husarn și Virtenberg-dragoner, cu chirase și helme de fer pre ei. Însă fiindcă într-aceasta auzisăm că franțozii vreău turcilor a ajuta și în Niderland asupra ghegeneralului Bender, ce avea oaste 40.000, acolo revoluție au sculat, careă // împăratul Iozef le-au așezat. Acu corajie să avem, că sîntem nainte-le, să nu facă frustuc cu noi.

4. 138

Militari de-ai nostri auzirăm că din păduri în lagheru mare, pe dealu Lazu Mare, coboară, mulți din Slatină, Caransebeș, Bistra. Ci mutîndu-să Vartensleben acu cu haupt-cvartiru de la Mehadia în Lazu Mare, cu cort mare, frumos, și văzînd militari de-ai nostri viind, mulți căprari cu bîte au rînduit și pre toți ce-i venea, spuindu-le la Bozovici să se ducă. Ei, de doă zile nemîncăți ; din lagheru mare tot bătîndu-i îi scotea.

Intr-aceasta, sosi porunca : oberșteru Hiebel cu ștabu din Mehadia la Bozovici îndată să meargă și feld-caplanu Stoica la ghegeneralu Papila va fi ! Iată-ți ! Obristlaintnant graf Nujan cu 2 companii și șitari din Ceăplea în vîrf la Visocica, în bloc-hauzi, îndată să iasă, să o apere, să nu vină turcii la el în Laz Mare din deal. Plecarăm. Ziși : scăparăm !

În Mehadia oberșteru porni ștabu ; canțelaria și bagajia lui la Sebeș o rîndui. Eu, în piași. Îmi veni militariu Vela din Corni, a patra zi, de la Jupanec, cu obrazu, urechea stîngă și grumazu pușcat, cu cămașa sa legat, flămînd. Îi dădei de mîncare și cu bagajia mea pe cal în Globurău l-am dus, în spital ; și eu în Corni. Preoteasa nu o lăsai, cu tată-meu și cu alți mehedinți ce fugea, să se ducă în sus, ce îi poruncii : în cît stă oastea năntea Mehadii, acasă să stea ; dar atuncea să pleăce. Însă, văzînd, în 30 iulie, zăpostitu Sîntă-Mării, că corneării tug, și ea cu ei în zbăg, în vîrfu muntelui Cerni Vir au zăpostit. Unde, zicîndu-i vr-unii ce au căutat vîntă întră ei albi, să o vadă turcii, să-i robească, ea simți. Într-o mare ploae, cu slugă slabă, o fată, cu caru, doi boi și un cal, din vîrf în jos i-au slobozit, încărcat, făr de cale. Ei pe picioare — ea cu Alexie, de 5 ani, în spate — 4 ceasuri prin ploae mare, caru nerăsturnat. Acasă viind, află plină de neămți, canoneări, artileristi, carii în soba mare nimic n-au stricat ; cum au lăsat, paturi, icoane,

cărți, etcetera, au aflat. Ei îndată, văzînd-o toată udă, îndată toblile ferestrilor le-au spart, foc bun au făcut, de ș-au venit în fir. Din car scoțînd o slăină întreagă, o peatră de sare, ce-au fost luat sus, și lor au dat. Din pîmniță răchie și vin bun, din 10 hacoave ce cumpărasăm de // la Agăsin ibraiteru, șiler de Jupanec, cîte 10 florinți hacovu, l-au început și le-au dat. Și zio să făcu. Ea ducîndu-să la ofițiru aci bine s-au încălzit, au frustucuit. Slujnica ofițirului pat i-au dat, o țiră s-au culcat, au încărcat și au plecat. f. 138 v.

Eu în Bozovici ajungînd, căpătai porunca îndată la Bania, după ghegeneralu Papila, cu divizionul să plec. Abea în munte, la Tilva cu Rugii, i-am ajuns, pe unde am și dormit. Și de noapte plecînd, Papila îmi zisă că ci cu ei n-am venit ? Că capitanul Maovăț în Gaură m-au cerut a fi ! Noi vorbeam una, alta, cu capitanu Hibner, baron Enzeler și ofițirii glumeam. Iară ghegeneralu după avand-gardă nainte mergea ; în cap șlaf-mițn albă și pălăria ; și tăcea. Pe ameazi Dunărea jos ochearăm și dealu Poncovii. Și începînd în jos a meărge, ghegeneralu descălecă, calu își ducea. Făr de veăste, un țug de turci călăreăște începură a pușcălui și avand-garda a le răspunde. Papila calu încălecă, faer nainte, strigă. Turcii pieriră. Papila descălecă, strînsă calu în chingă ; cu capitaniu Hibner și Enzeler nainte mergeau, ascultînd. Dar și noi îndărăt auziiam sunetu de ploton-faer din mușchete dînd, însă ce-i, nu știiam. Ei trei, nainte vorbind, pingă avand-gardă au trecut, caii trăgîndu-și-i. Și eșîndu-le o trupă bună de turci călare nainte, ei încălecînd, curînd în sus, scăpară. Turcii după ei, pocăluind. Și avand-garda în turci da. Ghegeneralu în șlaf-miță ajunsă, că iute sărînd pe cal, în fugă, pălăria vîntu i-au luat-o. Eu îndărăt flămînd căutam și gîndeam aci mort a fi. Ci sărînd adiutantul Sleghele cu divizionul în doă părți, în laturi, prin arbori groși, și începînd foc a vărsa, turcii mai venea, și pedestrii întră ei, carii de do-ori să apropiară, atachiruiră, ci, căzînd vro 5 cai d'n ei, să muiară. Însă și a 3-a oară în sus cercară, ci fiind poziția noastră bună, încă doi cai căzînd, în jos ei plecară. Și noi aci, mai așteptînd, cîte ceva mincarăm. Jos, întră văi, sunetu mușchetelor ascultam.

Și atuncea turcii, prin ploaia ce era, ceăle 2 companii din batailonu Brejenvil din Poiana Poncovii le-au tăiat. Doi soldați, fiind sus în pădure, au alergat în viru dealului, la maioru Ștain, au arătat. Carele îndată fuga curînd, 4 companii ce-i rămăseăse le rădică // și pe o călicică, prin clean-țuri de peatră, rîpoasă, rea, ascunsă, în jos să sloboziră, unii pre alții împingînd, căzînd, jos au coborît și toți la Maovăți, în Veteranîșe-Hele au scăpat. Spuind că 2 canoane cu lavete și muniționu și steagu batailonului în virf le-au uitat, ce să facă ? Maovăți, luund 30 de feciori cu șițari, curînd sus i-au trimis. Tunurile cu rotile lor ducîndu-le în margine, prin cleanțe de peatră cătră Dunăre le-au dat și s-au aninat — până astăzi ; iară steagul în Gaură l-au adus. f. 139

Papila cu divizionul, vorbindu-să cu capitaniu ce erau de neam mare, cătră Bozovici îndărăt să întoarsără și, predîndu-ne oberșterului, întîmplarea sa despre Magarea comandînderului înștiință și că să duce acas, la Biserica Albă, arătă, și cu [urită] slobozenie — [aci areștă îi deăte, la Timișoara să ție]. Vahtmaisteru Nozac de Grefen la el în Bozovici viind, îi arătă că el pre ghegeneralul Papila din turci l-au mintuit. O mină

de galbini înainte îi deăte, ci el nevrînd a-i lua, mulțămînd, pentru un bun atestat să rugă. Și scriindu-i îi deăte, spuindu-i că de la reghiment și dar va căpăta. Și 50 de galbini la reghimentu Grefen trimisă, cînd va avangirui ofițir să-i deă. Papila din Bozovici la Beseărîca Albă să dusă.

Acel vahtmaister, Nozac, spusă ocara după batalia de la Jupanec, că mutîndu-să Vartensleben în Laz Mare, și-n vro doă zile viind feciori de la valah-iliriș și de la De Vinț pleziruiți, șchiopi, flămînzi, de prin munți de turci tocma aci scăpați, el pre toți prin corprali nemți, bătîndu-i preste capete, mini, obraze, făr de milă, ca pre tilhari, din lagheru lui afară i-au scos.

— [Ipsilandi vodă din București, eșînd cu oaste călare, oastea nemță de careă auziia, a o vedea, mergînd el însuși nainte, oastea îndărăt, el la prinț Coburg scăpă, la Beci să dusă]. —

Gheneralu fraiher Papila în Biserica Albă viind, împăratul Iozef II cu oastea aci în lagher, căpătînd audienție, de arestă i-au spus, că vrea proțes să facă. Însă mult-milostivul monarh îi sfătui în proțes lung să nu să sloboază ; „Ci anii bătrîneătelor în liniște, cu 3.000 florinți, în Timișoara cu graf Sora să-ți petreci !“ El închinîndu-să au ascultat, mulțămînd ; și încă 9 ani au trăit.

Oberșteru nostru Hiebel cu batailonu de o mie de capete de la Bozovici, cu canțelaria, preste satu Rudarii, sus în munte, la Pregrada, am eșit, de unde străji, pichete până la Teiu Moșului, spre Jupanec, de-a
f. 139 v. opri turcii tri // mitea. Acolo văzui, în lipsa pîinii, cu bureții [te . . . ³¹ țî], iuți, îs dulci ; în loc de sare și cu pulfer îi frigea.

Capitanu Maovăț pre Memiș pașa cu ceta ghemiilor, cu șaichele di pe Dunăre, de-a treăce în sus îl oprea. Dar înlontru la el, maioru Ștain, cu toți vro 1 300 de guri, în cîteva zile profiantu și muniționu să mînca și cu greu din sus pre apă căpăta. Că eșînd turcii cu Memiș pașa sus în viru Pietrii, în bloc-hauzu maiorului Ștain, turcii din sus păzea, ceăle de lipsă în peșteră nimic să nu le aducă, să se dea. În careă mareă lipsă, popa Evta Petrovici din Porecea turcească, el cu fii-său, ce-i paroh în Ogradenia, Ioan, cătră miezul noptii bucate, carne, sare, făină, brînză, păsui și munițion în cîteva nopti, încet slobozîndu-să prin mijlocul Dunării, lui Maovați îi aducea și iară cu întuneărecu, știind apa, să întorcea.

Turcii cătră gura peșterii Magara tot încet căuta a să apropia. Fîntîna, puțul din peșteră, săcă. Căuta din Dunăre apă de băut, de gătat, de spălat a lua. Și turcii de sus, di pe cleanțuri, mulți cu puști lungi, și-șane, în soldații da și făr de apă înlontru scăpa. Fiindcă artileria noastră, unde sta ei, nu-i bătea.

Mergînd noi la Pregrada în munte, obristlaitnantul Sent-Ivani cu batailonu De Vinț, fiind și ei în Bozovici, îi dusără în Cheăia Bratilcova, cătră Oravița, în loc tare, calea a păzi, ca turcii din Halmăji la Oravița să nu treacă.

Strajmeșteru nostru, Ioan Feldvari, curier împărătesc de la Beseărîca Albă trimis, la noi în Pregrada cu poruncă veni, obrișteru Hiebel la împăratul să meargă. El neputînd, pre maioru Rachicevici trimisă, carele, viind îndărăt, ne spusă că a lor maiestate l-au întrebat : „Bătutu-s-au

³¹ Text șters, ilizibil.

rumânii cu turcii?“ El au spus adevăru, că s-au bătut. „Însă fiind noi în retradade, mare mulțime de călăreți în marș ne-au lovit, cu puști, piștoale. Apoi cu sabiile goale începură a tăia. Eu pierzînd supt mine calu și adiutantu al său, pedestri rămasărăm. Turcii în mijloc a ne masacri ne încungiurară ; tăia, pușca, prindea. // Și noi, fiind la pădure, am intrat, mai f. 140 virtos văzînd cum tae, junghe și iau capetele capitanilor, ca și a ghemainerilor, doară am scăpa în sus la o calicică. Ci întrecîndu-ne turcii, cu cai eșisă, noi prin spini, smidă deasă, mănuntă, în jos, în sus. Ei și cu cîni ne afla și prin acel crîng des tăia, pușca. Ci tot apărîndu-ne, unii nu numai că grotate din spate, cu monturu, au lăsat, ce și armele, sfîrșînd patroanele, au lepădat ; până și papucii și caschetele din cap. Cărora acuma altele vechi le-am dat, de-a să ajuta“. Înpăratul au zis : „Acum cred ! Și monturu vor căpăta, să scriiți !“ Această înpăratească milă pre toți înbucură.

Hasan pașa luund comanda oștii mari de la Avdi pașa, ce să întoarsă din contumația Jupalnicului, cu cei vii prinși, cu mușchetiri, șarfiși, ceăle 13 canoane, artileristi, canoneri și pre dragonu cu calu și atitea arme la Țarigrad, el cu oastea cătră lagherul lui graf Vartensleben plecă nainte. Valea Erdăștiții o împlu și de aci îndărăt, toate șesurile Toplețului, Jupalnicului, Orșavii, Orgadenii, Dubovii, tot pline de turci au fost. Cărora ispravnicii, boiarii Țării Rumânești, vite mici și mari, cară cu zăhăreăle, făină de grîu, orzi, cucuruz, ovăs, după oaste aducea neprorupt.

Comandirender ghegeneralu porunci într-o noapte ca obristlaitnantul nostru, graf Nujan, ce era sus în bloc-hauzu Visocica, cu 1 batailon de rumâni și neămți, să coboară prin pădure jos în Valea Iardaștiții, la miezul nopții și pre turci în fundoane să-i lovească, larmă să deă, că el din jos, pe drumu mare, la podu apii îi va închide. Nujan au coborit, ci fugîndu-i un neamți, turcilor arătă. Și apropiindu-să Nujan cu batailonu, turcii foc începură a da, un ficior pușcară. Nujan văzînd că din jos nimica nu să simte, nu să aude, dînd și ei foc, retiriră fuga în sus. Tinărul fenh Ioan Vancea, îpedecîndu-să, au căzut, militarii preste el, călcîndu-l. El să văita ; abea s-au rădicat, de moarte au scăpat. Într-aceasta, oberlaitnantul Reteghi cu 60 de feciori de sus, de la Peatra Galbină, sus în gura Erdăștiții, în lagheru turcesc întrînd, turcii fiind cătră batailon, în corturi goale, puști, piștoale, filgene au luat. Caii turcești, îpedecați, legați, n-au putut lua. Corneânii Mărtin cu Gheorghe Calțun și alții, aflînd într-un cort niște disagi de piele plini, bine legați, în umăre cînd unul, cînd altul, noaptea, până în deal la posta lor i-au dus. Unde, dezlegîndu-i, năcăjiți, ostăniți, în loc de taleri potcoave turcești au aflat. Și oberlaitnantu lui obristlaitnant au scris. //

Eu pre doă zile de la Pregrada pentru spitalu din Globurău viind, f. 140 v. și în Mehadia, în Laz Mare, la comandirenderu fui, ci avea lucru.

În zioa Preobrajenii, în 6 august, turcii pre supt Lazu, pe sub poala dealului, cu 3 cai albi au fost, mai mari. Alții erau pingă Cerna, de-a nu-i lovi bombardă, ascunși să apropia cătră Laz Mare, la tunuri, de unde foc spre ei să vărsa, ci nu-i lovea ; că pre cîmp și pre drumu mare nu cutezau. Un turc văzui, cu calu alb, preste 500 de pași departe, pre drumu drept, lat, în fugă slobozindu-să la poarta drumului, ce o păzea o

companie și foc în el vărsară. Sosind, o fâșie bună de gorun din acea poartă cu sabia tăind, în călcii să învîrți. Ei, vro 3 stînjăni departe ; el fuga îndărăt, drept pe drumu mare. Iară toate compania ce era la poartă, deă o parte și de alta, foc da și nu-l loviră. Turcii chiotea, deliilor de corajie poate fi pricina, că vîntul lor spre noi bătea, au vro frică întrasă. În vro 4 ceasuri, la 600 de tunuri asupra turcilor s-au dat, carii în deseară îndărăt s-au tras.

Însă într-aceasta alții, cu vro oglindă mare și cu ocheane de pe alte dealuri au fost căutînd în Laz Mare lagheru. Comandirender ghenearalu îndată curieru la împăratul la Beseărica Albă trimisă, că i-au spart și îndărăt i-au fugărit și nu să teăme. Cu careă pre împăratul, ce vinea încoacea preste Stăncilova, pre loc îl opri.

A doă zi, începură turcii, unii la Visocica asupra lui obristlaintant graf Nujan, ce avea 500 de capete în bloc-hauz cu sine, a să sui, a-l încinge. Prin pădurea încrucișată, lomită, cale făcînd, apa le lua. Iară mulțimea mare pe altă parte, preste Cerna, în dealu vinilor Pecenișchii, la bloc-hauzu de-acolo, ce era cu toate bine grijit, tare, unde era comandant maioru Laterman cu doă companii pus, petrecerea cătră Băi a o opri, care bloc-hauzi cu șurm il loviră. Cei dinluntru da, cei de-afară da, cu funii, cu lață zmulgînd palisadi, foc da, din mulți, mulți cădea, dar și dinluntru pierea ; și să apăra, că-și vedea moartea. Bunul maior pre un turc ce vrea să între cu sabia (: deghen) îl pătrunsă, dar pre el alții cu piștoalile îl omorîră. 31 de ghemaineri cu un corpral pintră pâlăsații rupți, întrînd turcii inluntru și tăind pre toți, ei scăpară în jos. Aci maioru Laterman cu ofițirii, 2 companii, capetile le luară și bloc-hauzu îl aprinsără, arsără. Cei 31 scăpați, seara, toată zioa flămînzi, cruntați, bătîndu-să pre deal în jos, cătră puntea ce era preste Cerna ; încă sus, în jos fugînd, alt divizion ce le venea ajutoriu sus cu foc îi sprijiniră, socotind că-s turci. Ei iară socotind că-s turci în jos, așa în grămadă în jos iară foc da și pre mulți vătămînd, divizionu în jos fuga au dat. // Cei de sus, auzind jos vorba nemțească, alerga ; divizionu fugea. Ei au strigat să-i aștepte, însă noaptea fricoasă, spaima turcească, vaitecele plezirtilor nemțești ; cu strigările, vaitecele i-au așteptat și pre cei vătămați în lagher i-au dus. Iară multe cașchete, vîștei, căpeneăge și mușchete pre dealu întilnirii lor au rămas.

Turcii, luund acel bloc-hauzi cu dealu, de la cetatea Ostrovu întră altele un canon-tun mare aducînd, cu boi, bivoli în deal scoțindu-l, în vîru dealului Stoghir l-au așezat, cu carele lagherile Lazu Mare și Silinicea bătea. Însă bătînd de sus în jos, nici o pagubă nu făcea, decît frică.

Turcii prin păduri în vînat eșia. La Visocica, de-asupra lagherului Laz Mare, cu Nujan să bătea.

Mehadia și satele încă din aprilie avuseăse poruncă locuri de zbăguri, laghere pre aproape de sate să-și caute, unde cu ofițirii de canton să fie și slujbe să facă. De la Rușava multe familii la Mehadia să mutasă, ci iarăș s-au întors. Iară acuma, luund turcii Orșova, Jupalnicu, de tot fugiră încoacea ; pre care vâzîndu-i mehedinții, să vorbea carii încotro vor apuca, dară nu în zbăg. Așa și satele, plecînd negustorii de-aicea, cu maisterii și țigani la Sebeși să dusără, unde cantons-comanda, maioru nostru Cleber, bătîndu-i, acas îi întoarsă, să șază.

Graf Vartensleben, după înștiințarea că pre turci total i-au spart, acu scrisă că-i în greă primejdie, tot corul a-l pierde ; că pre el cu pre toate pozițiile lui cea mare și nespūsă puteăre a varvarilor și tiranilor turcii din ceas în ceas il scurtă și din Visoca în Laz Mare de-asupra lui vor să între și de cătră Mehadia il închid și-i siluit îndărăpt pân la podu Feneș a retirui și a sta.

Împăratul cetind, cu feld-marșalu Laști și în auzul altor ghenerali, zimbînd : „Au zis-a Papila, micu rumân, cu minte și bun soldat au fost ; lui nu s-au crezut. Acuma, alt plan ; cu oastea de-acolo la Feăneș să vină“.

Maovaț în Veteranise-Hele de tot strîmtorat ; de o parte și alta a Dunării și prin cleănțe și reăle geănțe, de-asupra ușii peșterii, cu funii și scări obircați, pușcăluia. El pre cei di pe Dunăre lupilor morți afară ii lăpăda. Pașa Laz-Memiș avea la sine pre Chiose Mustafa aga povățuitoriu, fiind din Orșava, pe-aci știut, rumâneăște, bugăreăște, arnăută, și cunoscut. // Acesta însuși de multe ori au strigat sirbește, rumâneăște : „Capitane Maovaț, *predaise*, că Laz-Memiș pașa vă sloboade“ ! Iară oberlaintantu Stoico Stanoilovici cu alți feciori i-au fost suduind pre Muhamed și muerea și legea. Apoi pușcăiau din noapte pân în noapte, cit tirziu noaptea apă din Dunăre înlontru aducea. f. 142 v.

Într-o zi, un artilerist zioa dinlontru eșind, fuga jos după apă din Dunăre. Turcii da. El întorcînd șezutu, cătră ei bătea și tocma acolo il lovi ; plezură un țol afundă căpătă.

Maioru Ștain fiind în Magara de multe lipsit, că ce avusă sus lăsasă ; aci atitea guri în Gaură, nici apă n-avea. Tot profiantu și țvibahu, coji uscate, le mîncară. El și Maovaț scrisără la corpscomando în Beserica Albă, ce era gheneralu graf Brejenvil propriteru reghimentului, de toată primejdia lor, carele însuși la a lor maiestat împăratului au arătat și slobozenie le-au dat cu capitulație bună a să preda. Maovaț trimisă pre oberlaintantul său Stoico Stanoilovici cu 8 șarfșiți în vir la bloc-hauzu lui Ștain, la Laz-Memiș pașa și Chiosa Mustafa aga, tolmaciu ; pre carii turcii luundu-i, în bloc-hauz i-au adus și, închinîndu-să, pașii spusără. Pașa veăsel rădicîndu-să, o măhramă mare, cu aur cusută, în loc de caf-tan preste capul lui Stanoilovici au pus-o. Și oprind aci 3 șițari a sta buni, Chiosa cu ofițiru și cu 4 <!> șițari și încă doi comisari turci, jos la Maovaț au venit, toate vâzînd au scris. Artileria, armele soldaților împărătești le-au lăsat și capitulația, viind pașa jos, naintea ușii au iscălit. Și rînduindu-să turcii spalir lung, cu sabiile în mîini, lucite, pre rînd ca mustrung din Gaură afară : i-i maioru cu nemții, închinîndu-să pașii, pe sub săbii, prin așa spalir frumos, ei imoși, urîți afumați, nepeptinați, făr de harbuter, eșiră. Apoi a lui Maovați, iar așa. Mai în urmă el cu oberlaintantu, cu mare închinăciune și mulțămită, pentru că ofițirilor nu numai sabiile, ce și puști, pistoalele lor le-au dat să și le ia. Înputînd Chiosa Mustafa aga că gheneral Papila în Rușava cu el bine n-au făcut, căruia Maovaț mai mult i-au mulțămit. Și pe toți, turcii pân la Svinița // i-au petrecut. Chiosa Mustafa, poftindu-le cale bună, la f. 143 Svinița, Porecea au rămas.

Memiș pașa, expediruid dobînda, scrisă că 2 000 de oameni au pierdut și cu 10 000 în sus, cătră Panciova, meărge înnainte.

Înălțatul împărat Iozef maiorului Ștain Therezien-orden îndată i-au dat și pre capitanul Adam Maovaț maior la noi îl făcu. — [Și din Beserica Albă pre Maovaț la Timișoara l-au trimis]. —

Un servian, capitan Cocea, avînd fraicorul său la Liubcova, Sichevița, avînd pre oberlaintnantu Ioan Branovațchi, laintnantul Fustinioni și strajmeșteri, carii văzînd turci zisără să retiruiască. Însă Cocea nevrînd, ei plecară pe deal. Cocea cu vro 60 de feciori pre turci opri doă zile, doă nopți, flămînzi, socotind că ghegeneralu Asperman, ce avea aci, viru dealului Alibeg, coru său, ajutoriu în strîmtoare îi va veni ; ci acela au fost retiruit. Turcu Chiosa i-au strigat să nu oprească puterea împărătească.

— Capitane Coceo, fă cale, dă-te în laturi, că pieriți ! Cocea, văzîndu-și ofițirii fugind, le-au zis : „Curvelor !“ Iară turcilor ce-i zicea să fugă, zicea : „Voi să văd a cui e meidanu“, adecă victoria, plațu. Unii îl sfătuia, alții îl ocolea prin pădure aci ; și vărsînd foc în toate părțile, apărîndu-să ca leii, începură de mulțime unu, altu a cădea. Și Cocea tare pleziruit căzu, însă nu mort ; și i-au legat.

În 17/28 august, seara, în Pregrada de la Vartensleben ordre veni, ca oberșteru cu noi pre Stancilova, la Fîntîna Porcului, îndărăt să ne ducem, supt corul ghegeneral feld-marșal laintnant graf Brejenvil — [vom fi]. — Oberșteru adună forpostele, lăsînd în Pregrada pre corpralu Cureau Petrucean din Bozovici, cu vro 14 feciori din defenzions-divizion cantonisti.

În 18 avgust, de noapte, avand-garda Iancu Cociașu din Rudăria nainte mergea, îndărăt căuta. Pe de-asupra Banii, Gherboveț, în Șopot, prunii încărcăți, dulci, satele fugite, nima. Militarii, unii să abat, alții îi bat ; prindea găini, rațe, giști, prune lua. Adiutantu, maioru cu sabiile, ofițirii cu bîtele da. În Dălboceț mîncarăm ceva și iară marș. Hălmăjării, cite unu, doi, 3, și cite 5 înși jos la margine hodinea, că nu mai pot, ci vor veni. Trecînd noi apa Bîrzu, însărarăm ; eșînd sus, halt, noaptea. Mie im dedeăse reghiment-tamboru Mitru Nedelcovici, capelmaistoru Huboisti, găini, rațe, giște multe, tăiate din Șopot pre cai să le duc. Aicea noaptea le luară și-n loc de a-mi da și mie ceva, și trasta ce aveam, t. 142 v. cu brînză, slăină, me-au furat-o, de // rămași flămînd. Hălmăjării mai toți îndărăt rămasără, nu veniră ; și clisureării fugea.

Noi la miezu-nopții, întuneărec, plecarăm. La Stancilova eu singur nainte eșiam. Făr de veăste : „Halt, ver do ?“ Eu : „Gut fraint“. Ei, pichet de husari, fuga cu caii deăteră, apoi iară încet nainte-mi viind, mai mulți strigară. Eu tare bine le răspunși și le spuși că vine bataillonu. Ei văzîndu-mi capu alb-negru, șlafmița-pălăria, cealma au gîndit. Ne risărăm.

Aci, la casarnă, răsuflarăm. Oberșteru scrisă la corps-comandă că sîntem la Fîntîna Porcului, cu standu trupei, vro 300 de capete, pine să capete.

Intrînd în casarnă a mă încălzi, fenrihu Ioan Voinovici la prînz gata mă chiemă și vin, care de mult nu-l văzusăm, băui bine.

Și în zisu lagher seara ajunsărăm, unde mîne zi corps-comandantul, ghegeneral feld-marșal laintnantu graf Brejenvil cu ghegeneral maioru graf Asperman, cu crigs-comisariu veniră, ștandu priimiră. Ei ne mișcară și ne lăsară la margine, de-asupra drumului, 10 stînjăni a ne așeza. Eu de

a-mi cumpăra bucate jos la Sasca spuși că mă duc. Oberșteruși el și mulți ofițiri călări coborîrăm. În birt eu văzînd un fraicor cu fes roșu în cap, pleș, în opinci, îl întrebai și-mi spusă că-i oberlaintantu Branovațchi și lăitnantu Fustinioni. Eu spuși oberșterului și eșiră la ei, că atunci venea. Ei spusără că capitanu Coocea pieri.

La cîteva zile de-aci ne mutară, prin Sasca sus, la Maria-Șne, de-a apăra Nai-Moldova (: Boșneagu), unde 2 zile făr de carne, oberșteru, maioru, ofițirii. Eu : pîne, brînză, slăină ; păpară bună făceam, îi chemam ; pe foale culcați să sătura. Altora făceam și dam.

Marele împărat Iozef, înțelegînd că Vartensleben de la Mehadia la Feneș, 3 stații de la Mehadia, retiruiaște, cu frumosul mare corp de armee de la Beseărica Albă preste Ticvani, Caransebeș la Ilova, cătră Feneș s-au dus.

Și așa, Hasan pașa cu turcii în 29/18 august în Mehadia și în sate au intrat, unde preste 100 de cară cu oameni întilniră, ce venisă pre poruncă arma să încarce. Oamenii, lăsînd boii, fuga ! Turcii, după ei ! Alții boi luară. După căsapu Ioșca un ceas au alergat, l-au pușcăluit și nevătămat le-au scăpat. Turcii oastea di la Mehadia la podu Plugovii, ce să chiamă Podu Unguresc, au ajuns-o și fiind arier-garda Grefen-husarn reghimentu, oberșt Oto, văzînd că intră în ei, el opri capitani de-asupra podului, cu svadroanele. Însă ritmaisteru Demelmaier, timișorinț, să duseăse ; și l-au lăpădat. Orberșteru minios, fricos loc înaintea, legîndu-și ceaco în cap, // mîna dreaptă în dolamă, mîntia îndărăt înbumbată, scoțînd vergeaoa de piștoale sabia ș-au ascuțit-o și legînd-o de mîna : „După mine, au strigat, urmați !“ Ci viind maiorii, ritmaisterii, l-au rugat îndărăt să stea, unde să cade, că ei știu datoria lor. Fiind șvadronu din urmă, ritmaister Baconi, carele cu obirlaitnantu Șvind și lăitnantu Nadii Andraș, carii ca vulturii în turci, prin cucuruză, unde-i satu Plugova, pușcînd, tăînd, s-au slobozit. Lăitnantu Nagi 5 cai turcești au luat. Și vrînd pre unul cu barba mare a-l tăia, el di pe cal jos sārînd, mînile rădicînd, zicînd cătră Nadii : „*Pro maica Bojia, ia poleac !*“ Un husar dîndărăt capu i l-au șters, calu i-au luat. Inmulțîndu-să turcii călăreți, vrînd a-i încungiura, oberșteru în sus pre deal au pornit. Ritmeisteru Baconi pîn în viru dealului Cernăgău voiniceăște s-au apărat, ci mulțimea călăreților pușcîndu-l și pre el și calu, cu sabia în mîna el cu 8 husari ai săi au căzut și capetele au pierdut. Trupul înbrăcat, mîntia cu bumbi aurii, eu i-am văzut, și caii, aproape.

Turcii de la Plugova cătră Globurău, preste deal, cătră Corni, la drum s-au ascuns. Și trecînd oastea—arier-garda Virtenberg-dragonii ținea—turcii făr de veaște, așteptînd, în răitari foc au vărsat. Și fiind o ripă, mîncătură, pre 9 înși și cu caii i-au pușcat, capetele cu clăbețele de fier le-au luat. Și oastea s-au dus.

Pre noi prin Sasca îndărăt, de-asupra Socolari, la cetatea Custura Părăsită, pre Beău. De-acolo, după cîteva zile, în Poenile Beăului, ca să apărăm Valea Reă. De-aci, la Slatină, jos. Neămții domni din Sasca, văzînd că-i lasă, ce vaitece, plînsuri era. Ei, fugînd, lăsară pre un Matei Hoțu cu 10 înși de-a păzi vercu ș.a.

Obrislăitnantul nostru, graf Nujan, în 17/28 august, viindu-i porunca în munte de-a veni la noi, în Stancilova, la Fintîna Porcului, ofi-

țirii spusă. Neamții fuga în lagheru mare au coborît. Așa și companiile noastre, fără rinduală, care cum, după noi pleca. Nujan nu-i lăsa, ca cu el să meargă. Însă flămînzi, sătoși, că la apă păzea turcii, ei, fuga ! Nujan pălăria faină, uniforma, laibele faine, cu porten-știfle, dîndu-le la feciori, cu el la Mehadia să le aducă. Și viind, în Svîrdinu, Valea Mehadii cu apă, turcii au fost ajuns ; și vîzîndu-i hălăind, călărînd ei prin păduri mari, au zis țoalele lui în găuri // de arbori mari să le bage. Din care aicea niște oameni ceva peștece, la vro 5 ani după aceeaia, mîncate, putrăde, au aflat. Iară el ajungînd la noi în laibăr, cu un căpeneag slab veni. Cerîndu-să la Peșta a să înbrăca, uniformirui, să dusă. Unde, cel ce fusease naintea lui obristlaitnant, baron Fletnic, pentru dătorii ce făcuse, cu obrister titel penzionirt, s-au spînzurat însuși.

Turcii ajungînd la podu Teregovii, la rîu Timiș și Idec stară. Suindu-să la munți, pre dreapta și stînga halalăind, spaime făcea, satele din păduri, din zbăguri, în sus fugea.

Împăratul Iozef haupt-cvartiru în satul Ilova, la laitnantul de canton Marco Iovanovici avea. Acolo și ghenearal feld-marșalu Lați era, carele de la cantons-comanda maioru Cleber doi strajmeșteri, buni tolmaci, ceru, și-i trimeaasă. Întrăbă :

- Cum te cheamă ?
- N. Rudolf, de la Verșeț, profesion șnaider.
- Dar tu, țvercl, cum te cheamă ?
- Trăilă Măciucă din Cornereva, profesion păcurar.
- Cine te-au pus strajmeșter ?
- Reghimentu.

Au căutat la ei și zisă :

— Rudolf, mergi la împăratu, iară tu șezi aci, cînd te voi chema, să vini !

Mulți oameni, familii trecînd pre sus, din munți cătră Sebeș, împăratul îi întreba :

— Ce fac turcii ?

— Oamenii vii îi duc robi, pre pușcați îi tae, capetile iau, satele ard, boi, oi cu păcurari iau, bucatele mîncă, rău, rău.

Împăratul au zis : „Ce va fi viu, eu îndărăt vă voi aduce ; morții, cu Dumnezeu ! Eu toate casele, pagubile voastre voi plăti !“ La aceasta, moșu Curea Pepa din Domașnea, pre carele feciorii, Nicolae parohu cu Iancu Pepa, ca pre un moș bătrîn, supt un <leămn> gros, mare, căzut l-au culcat să moară și l-au lăsat și s-au dus în sus, iară el s-au sculat și aicea întră mulți s-au aflat, și zicînd împăratul că toate va plăti, el zisă :

— Nu poate ! Împăratul înțăleasă.

— Că ci nu poate ?

— Multe pagubi ; nici cercurile, dară vasăle !

Împăratul s-au can miniat, dar au răbdat. Și dîndu-le 6 galbini la mai mulți, le-au zis : „Meărgeți la varmeghia Aradului și veți căpăta oamenii cîte 3 crețari, copii 2 crețari la zi, parohii la lună 10 florinți, iară protopopii cîte 20 florinți !“ Care preoții ce-au fost duși în sus și îndărăt acas
f. 144 veniți, 3 ani au căpătat și // bine trăia, că al doilea și 3-lea an și de la oameni cîte ceva mai căpăta, la cafe să bea. Căroră varmeghia Aradului prin sate, la Vilagoș-Șiria, Mehadia până pe Criș, fură ; acolo lor, prin

ofițirii lor de canton, cu ei, creștari pe zi le da ; și leămne din pădure ungunii le da. De-aicea în august s-au dus, de unde unii în noemvrie iar aici au ajuns.

Maioru nostru Gheorghie Duca din mănăstirea Tismana în Ungrovlahia-Țara Muntenească cu divizionu, prin Porceăni, preste munții Vilcan, Hațeg, Sebeș, pe la Slatina lui Florei, sus cătră munții Semenice au eșit. Într-acolo sus și capitanu Simeon Jivanovici la maioru s-au dus și pasu Naneș au lăsat.

Sultanu din Țarigrad trimisă aicea la oaste armee-comandant pre seraschiru Iusuf pașa și pre episcopul, ca arhiepiscop, Ierimia al grecilor din Vidin (: Diiu). Carele ajungînd la Orșava, îi adusără pre căpitanu Cocea și 30 de serviani și alți servi, rumâni înpărătești. Pre servieni cu Cocea, ce ș-or adus țeăpele în umăr, de la Tăchiia până cătră Cetate, de ceăia parte, i-au înțapat, iară de ceasta parte, prin Jupanec, pre dinna-intea lăzăretului, până la Tiscut, capete tăiate și înțapate au fost.

Hasan pașa la Teregova, iară turcii aicea la Băi ; în cea mare, aflînd o nemțoane bătrînă, uloagă, de păr în sus, afară, pe birnă capul i-au tăiat. Unde prinzînd și pre bătrînul Ghimvagi, iară aci capul i-au luat. Și toate baele, grajde, arsără. Turcii, unii călăreți, alții pedestrași, și cu cîni după ei, toate pădurile, munții, văile, ogașale umplură. Satele cu familiile, cînd în viru munților, turcii după ei ! Tae pușcații, iau capete în saci, prind vii, leagă, duc sacii cu capetele jos. De să ascund oameni, mueri cu copii într-adîncul văilor cu apă, acolo turcii cu cîni răi, lătrători îi află. Iară fuga ! Boi, cai, oi, capre, tot au lăsat, țoalele și bucatele ș-au lepădat, până și șube din spate, fugînd. Din Mehadia 900 de suflete tăiate, robite s-au pierdut, dar din alte sate ? ! Parohul din Plugova, Pavel Domileicu, cu preoteasa, tot ; parohu din Iablanița, Nicolae Trailovici, el, iar preoteasa cu 5 copii au scăpat. Parohu din Pervova, Curea Ioan Roșca, el din munți. Și aducîndu-l aicea, la Mehadia, iată din jos, în Cîmpu Lung, veziru Iusuf pașa seraschiru // cu episcopu Ierimia. Carele, vâzînd robi trecînd, încă și popă legat, îndată au alergat, vezirului au arătat. Și oprindu-i și spuînd că-i popă, îndată l-au dezlegat. Pre carele popă veziru cu buruntie-salvagarda, cu 3 turci, prin satul Pîrvova și Luncavița a le coborî i-au trimis. El lăasă turcii jos în Pîrvova, în cvartir, iară el însuși, pre cuvîntul episcopului că-l face protopop, în munte Semenice, cătră Slatină eșînd, satele aflînd, jos a veni le-au chemat. Aceasta simțînd maioru Duca, ce-au fost — [cu 3 companii] — acolo, prin fendrihu Lazar Cosanici în haupt-cvartir la Ilova l-au trimis și supt pază l-au pus.

L 144 v.

Pe-aicea satele arse, iară pe coaste cucuruze erau.

Hasan pașa de la Teregova n-au fost avînd 1.000 de turci la sine. Alții, toți în păduri, în munți, cu cîini în vînat de robi, să capete.

Hălmăjării să vorbesc de-a veni la veziru să se predea, auzînd și de episcopu că-i bun. Popa Ilia Cîmpanu, parohu din Prigor, cu cîțiva oameni, cu unt, berbeci, la Mehadia la episcopu au venit, cu carele la veziru s-au dus. Carte la mină, buruntie, și cîte 2 turci la sate subașă, judecători, ofițir, chinezi le da, a-i ținea. Aceștea să vestiră și multe sate, vro 20, au venit și s-or predat. Și la turci în Orșova pod de lemn cu ceamuri preste Dunăre au făcut, căroru Iusuf bani, pită pe zi da ; încă unora și boi, vaci le da pomană.

Pre noi, cu obrîșteru Hiebel și obristlaitnantu Nujan, de la Sasca într-o seară ne rădicară, marș la Beseărica Albă în lagher. De unde, într-o zi, cu maioru Rachicevici la Zlatița ne-am dus. Călugării o holbă de vin scoasă. Eu ziși nămeăstnicului : „Dar măi dă-ne“, că ofițirii zicea să cer. Încă una deăteră, apoi, nu. Și plecarăm. „Mulțămim, oce Theodore“.

f. 145 Forpostele adusă în haupt-cvartir un cantons-corpral din Belobreșca, Petru, la comandirender ghenereal, pre carele l-au trimis pașa din Clisură, să spună ghenerealilor că el vine asupra-le aci. Acu ghenerealii Brejenvil, Asperman, cu alții sfat făcînd, împăratului // scrisară că 39.000 de turci asupra-le vin și ei cu 15.000 nu-i pot aștepta. Pre acel corpral din-du-l în arestă la noi a rămînea și el întră puști, pază sta, supt arestă. Eu la el mă duși. Îl întrebai : unde-s turcii, ce fac, ard tot ? Zisă că nu ard satele. Ei is în laghere, la Alibeg vro 3.000, la Mudova 1.500, la Pojejena vro 5.000 să fie, dar nici atîția nu-s. Puțini călăreți.

Eu văzînd că vom să retiruim, cu doi capitani să vază mănăstirea iar la Zlatița i-am dus, unde cerui o ploscă de vin să-mi umple. Nu vrură. Văzui struguri pre o masă tinși. Cerui. Că : le trebuie. Nici vin să gustăm nu ne înbiiară și cu buzele umflate în careăoa ce o făcurăm întrarăm, turcii așteptînd. Într-aceasta turcii pi la Palanca în sus au trecut, cu călăreții lor.

Graf Brejenvil, comendirenderu, nedîndu-i a sta, într-o seară, marș ; prin Voevodeți, cătră Virșeți, zioa ni să făcu. Iată un cantons-oberlaitnant a nostru, Raindel, de la Slatină, ca curir de la împăratu de la Ilova, cu porunca de-a retirui ii deăte. Și aci, naintea Verșetului în lagher ne așezarăm. Episcopu Șacabent cu arhimandritu Moisi Vasilievici aci la graf Brejenvil, veni și pre mine ce-i, cum, mă întrebă. Spuși. Și adunîndu-să Verșetu în biserica mare, cu episcopu, după o scurtă rugăciune, cu cuvînt de ertăciune, au fugit în sus, că dediese porunca. În Verșet mare mulțime de om era : — Nai-Moldova (: Boșneacu), Palanca, Sasca, Beserica Albă, Oravița, — adunată, și Cutrița, careii toți porunca auziră.

În 18/27 <!> septemvrie, 2 reghimente husari și Anșpah-chiraziri, (după ce aprinsără și arsără aci toate adunatele mari magazine), pre cîmpi, în dreapta, în stînga, departe înșirîndu-să, fineăte, multe stoguri de griu netreerat și cu sălașă bune aprinsără. Alții prin Virșeți, pre uliți, cu sabiile flăcărînd alerga, striga : „Fugiți, turcii ajung ! Fugiți curînd !“

Reghimentele nemțești, ungurești, unul după altul plecară pi la Srediște cătră Șam. Valah-iliriș reghiment, în urmă.

f. 145 v. Eu cu reghiments-feld caplanu, soțu meu catolicesc, franțiscanu Hipoiitus Craus, cu reghiments-feldcaplanu gr.n.u., // al legii noastre grecești neunite, ce era la reghimentul Ioan Palfi, anume Theodor Enderici din Dalia și cel catolicesc franțiscan, anume Vasile, horvat sau boșneag, în rezidenția episcopului dus, călăreăște am intrat. Jos, în soba canțelarii dintîiu, chiamînd pre Sofronie, ce era cliucear aci rămas : „Sofronie, vin bun, mai bun, bătrîn, încoacea ado !“ Și bînd noi o vadră bună, alta deăte. Îi cîntam, îl lăudam. Eu îl chiamai afară :

— Frate, dă-mi în ploscă !

— Vino încoacea !

În pimniță întrînd : o doamne, ce-o să facă turcii ? Toate le sparg.

— Unde ți-i vermetu bun ?

— Iată-le !

— Dă-mi, să te pomenesc !

Dîndu-mi, ziși :

— Dă-mi și pruneaică de Srem ! Imi deăte. Puși pe cal. Iară în-luntru bea, zbeară : „Las raitarii să aleărge, ce ne pasă ? !“ Vine seara.

— Frate Sofronie, sănătate !

Eșirăm. Caii au crescut nalți ! N-ajungeam în șea, ci jos, cînd de o parte au de alta, tot voinici, doi popi sfinți, doi cuminți ! După armee prin Verșeț afară pîn la Srediște, fuga. Nu-s, s-au dus. Noaptea. Să ne descălecăm : jos, voinici ! Însă de-a încăleca caii — și mai mari, tot aziati, anatholeăni- nu-i Sofronie să ne ajute ! Unu altuia ajutînd, abea după un ceas, noaptea, viteăji călăream. „Halt, ver da ?“ În lagher, la margine, în carie legînd caii, ne culcarăm. Mine zi cu toba locu aflarăm și ne înșirarăm. În Fizeș băutură aflarăm iară ; mai mulți ne înbătarăm. De aci plecînd, comandirender ghegeneralu graf Bregenvil striga : „Obrist de Valah-Iliriș reghiment, în numele de 3.000 de draci, plecați !“ Fiînd oberșteru la locu său, dar pre mine preoții cu vin mă petrecea. Cerînd obrîșteru blosca cu răchie, îi dădei ; bău. El iară, în numele dracilor, și mai tare ne rușina. În Vermeș lagheru ne așezarăm.

Înpăratul în Ilova, cu armeea frumoasă, sta în deșert, că osmanii munții Mehadii, Iablaniții, Petnicu, Plugova, Bogotin, Conereva, în vînat, purecînd văile, pădurile, umbla. Și Hasan pașa lăzi cu celenche de argint (: creânge-stîlpări) cu 5 sau 3 frunză, tot argint, un șuh nalte, în loc de floare, în cealmă de-a purta, colaine înpărtea, încă și galbini de aur pre capete tăiate dăruia și le priimea.

Înpăratul, vâzînd că turcii tot să codesc, de la Teregova în sus, la Semenice, alții de la Rusca, Feăneș în munte caută în sus a eși, des ghegeneralii în sus a patroli trimitea, unde în neămți bine nu să încredea, // ca să nu fugă.

f. 146

Maioru nostru, Gheorghită Duca, ordr căpătă din muntele Slatinii în muntele Ilovii să treacă, iară căpitanu Purec cu rumâni volonteri, călăreți, pedestrași, cu oberlaintnantu Balog, la cutare loc să fie. Într-o zi ghegeneralu de forposte arătînd că Duca nu e, înpăratul vâzînd pre laintnantul Marco Ioanovici, gazda cășii de-aci — (ce ședea în pimniță) — afară, la fereastră îl strigă. El fuga într-altă parte deăte. Înpăratu iară : „Vino !“ El zice : „Sabia arată !“ Să risă. Și întrînd îl întrebă :

— Unde-i Duca vostru ? Răspunsă :

— Aicea, în munte sus.

— Nu-i acolo.

— Iaste de alaltăseară mers. Că fenricu Lazar Cosanici cu mine de dimineată în pimniță au prînzit și la Sebeș după-pită s-au dus, însă ghegeneralul n-au eșit le ei ! Ce-o fi pățit, el va ști !

Marșalu Lați cu cîțiva ghegeneralii de pre planu de-aci arăta, preste niște ogășăle, văi mici, poduri a face. Strajmeșteru Măciucă, ce era aci la ușa, înlontru, zisă : „Nu trebuie !“ Toți boldiră. Lasti : „Ce ?“ El : „Nu

trebuie ! Că eu fiind la maperi figurant, m-au mînat de am însemnat : mici. Ei în Sebeş mari văi au pus, și nu-s⁴. După aceasta, tot pre el una, alta întreba. Cantons-oberlaintnantu Dabozi, ce da furagie, adeseori la Lați viind, îl afla cu Trăilă șezînd, el ușa răzimînd.

Hasan pașa căpătînd aspră poruncă de la seraschiru Iusuf pașa, ca pre turci să-i adune și cu mare puteăre pre împăratul să-l lovească ; capete tăiate să nu mai priimească, că cei ce-i vor mai aduce, a lor să vor înțapa, că în Jupalnic așa au făcut. Deci acel Hasan năvălind a străbate unde cavaleria, ghegeneralul Palavițeni grea plezură prin obrazi luo, și, ducîndu-l în Timișoara, au murit.

Un pașa, ce-au fost cu cortul unde-i satu Plugova, căruia aducîndu-i turcii capete tăiate și de mueri, zicînd că-s cătane, ci el, luundu-le de păr, turcilor în fațe și după ei le zvirlea. Aci am văzut vro 300 de căpățîni. Turci la Ilova mîna.

În 16/27 septemvrie, împăratul de la Ilova arma la Caransebeș o trasă. În Cîmpu Fomii, noaptea, 2 batailoane, socotindu-se unii pre alții turci, rău s-au blezirit. Trecînd preste podul Caransebeșului toată oastea, împăratul văzînd Sebeșu plin de turci, porunci a-i bombardi. Turcii la case, biserici ascunși, unii cătră Teiuși cerca, alții pingă Timiș în jos pleca, bisericile aprinzîndu-să. Armea, artileria împărătească cătră Logoj plecă. Naintea Logojului mare lagher să făcu, unde împăratul însuși cvartir în moara graf Sora luo.

1. 146 v. Maioru Gheorghe Duca aci în lagher de la Făget viind, căpătă poruncă 300 de capete, // ce-s mai montiruiți, alegînd din 3 companii, cu pre capitan-laitnantul Paul Iovșici, la forposte către Făget să stea, iară el cu ceilalți la Timișoara a-i înbrăca să ducă, unde și compania lui Maovați să dusă. Mulți clisureăni lipsea. Capitani, a Teregovii, cu puțini, Simeon Jivanovici, cu a Bozoviciului, Andrei Merzici, numai 7 ghemaineri au dus ; alții, acas duși.

Împăratul vreă să-i vină turcii de față asupră-i însă turcii cătră Făget, alții la Văsiova, satele Zorleănții Mari, cu atîta putere de vite mari, mici luară ; și alte sate, vite, oameni și preoți robi luund. Alții până în Găvăjdia viind, vreo 7 case au ars ; de ceăia parte, preste Timiș, cătră Jidioara și cătră Logojăl să apropia.

Șpionul chir Lionda cu oastea fiind de-aicea la Logoj dus, în piați la greci casă sus cu chirie luasă, ședea. În 23 septemvrie s.v. sau nov în 2 octomvrie, viind multe cară cu bireși unguri, rumâni din Țara Ungurească, cu proviant și furage și descărcînd-o, prin Logoji îndărăt goi întorcînd, în piați întră sine strigînd că turcii au ajuns ; oamenii de la Sebeși fugiți, ce era aci, iară fuga de turci ! Negustorii bolte, dugăi și deșchisă lăsînd, mueri, copii încărcă, ca să fugă. Bireșii lăsînd carele a sta, prin bolte, dugheăne întrînd, lua și fugea. Alții și casă, porți spărgînd, cu sila luund, cu carăle scăpa. Șpionul Lionda, dintr-o fereastră de sus un pistol și altul foc dînd, au strigat ungureăște : „Tolvai, lotrii, larma !“ Unul de jos cu pușca prin gură creăștetu i-au spart. Alergînd sus, ce-au aflat i-au luat. Așa Lionda au înpăcat.

Oberștu nostru ordre căpătînd, din Vermeș în Logoj în cvartire venirăm, unde aflarăm oameni în piați spînzurați nevinovați și mulți așa

trecători prinși. Logoju fugit, casele deșarte. La vițișpanu într-o cuhnă lăpădate cărțile popii nemțasc din Mehadia, a lui Marțel.

Împăratu porunci și noi la Timișoara să meărgem, unde-s și ai Dai-ci-Banatului, să ne montiruim. Abea prin dugheâne cite ceva de mîncare căpătai : rozalie, smochini, zămișcă, brînză, că slăină mai aveam, vin.

La Chizătău, într-o casă arestă, la un popă mă chiemără a-l ispovedi, a-l cumineca, că-i bolnav. Ducîndu-mă, văd că-i popa Curea Ioan Roșca din Pîrvova. Toată patima îmi povesti. Că scoțindu-și preoteasa, copii, pre Marcu și Procopie, și prinzîndu-l un turc, el l-au tăiat cu sabia acelui. Însă, iar altu l-au prins. Cum la Ilova, la Logoj larmă fiind, nu l-au întreat, înainte i-au mînat. Iară arestanții sebeșeni, domășneâni, corneâni și // meedinți erau și un turc tînăr ; oameni tot din Logoji prinși, încă nejudecați. Cuminecînd preotul, îi dădii zămișcă, smochine, rozol de bău și brînză și plecai la Timișoara. Noi în Fabric, iar pancioveâni în Măhală să înbrăca. Și ofițirii așa.

f. 147

Eu scriși Natalii meăle la Vilagoși cu soru-mea Virsavia să vină. Care, într-o zi, vrură în Cetate să le arăt. Le duși în școala unde am învățat. În biserică, cu Mihai Martinovici crîznicu văzui buți cu făină. În domchirhen, plin. Eșii în piați. Iată episcopu Cristovici de la Macova naintea bisericii stătu, întră. Eu iară mă apropiiai. El eși. Mă închinai, mina îi sărutai. Spuși că-s de la Corni, că fuseăsem cunoscut. Multă-mind, zisă sîrbeăște :

— Futu-le muma șobească, în beseărici au descărcat ! Graf Soro, zisă, e ghegeneral feldmarșal laitnant, comandirender ghegeneral, vin a-i gratului. Și eu am fost.

Preoteasa vrea prin bolte a o duce. Eu le duși pre ulița jidovilor cu țoale vechi, putrăde, rupte, aninate. Nu le plăcură. Eu le duși în straja mare, la ofițirii nostri, ce o avea. De-aci, într-un birt, „La Bou“ ; înluntru vin, crapfen cerui. Iale, rușinoasă, nededate. Eșind din Cetate, iată arestanții de la Chizătău intrară. Aci popa au murit.

Șarfșiții panceoveâni, ce fuseăse tot cu noi aci, la reghiment în Măhală să dusără. Eu cu căpitanu lor, Gheorghie Radivoevici și cu ofițirii oberlaitnant Iărgec și Vașchiț ne despărțirăm.

Eu seara cu mulți ofițiri petreceam. Într-una eram 13, cu adiutantul. La cină, veăseli, băură un feltal de vin, ce-mi aduseăse preoteasa. Mai adusără ei, iar plin. Cît au putut au băut și unu pingă altul jos, pe pămîntul gol, au adormit. După miezul noptii strigă cineva. Adiutantu, toți săriră. Încă unul, Simelmaier, este viu, capitan. Sărirăm : ce-i ? Marș îndărăt. Și tamborii începură a ne rîndui, marș la Chevereș. Una, alta, Vasiova halt ; Bocșan, Dugneăcea, Racîța, puind strajă, de-a nu să mai strica verchele.

Neămții din Verșeți, Panciova, Beseărica Albă, Oravița, Cutrița mai virtos, în Logoj împăratului arătară că ghegeneral graf Brejenvil cu ghegeneral Asperman și cu Lilien Banatu ucisără. Neămții Cutriții spusără că nu turcii, ce rumânii pre ei, și în anu 1738 și acuma, îi pradă și tot le iau de-acasă. Împăratu scrisă acel sat a-l încungiura cavaleria și ce vor afla în Cutrița să puște și să tae, ca pre niște tirani. Mueri cu prunci mici prin grădini grundpirn sâpînd și pre cîmpi aflînd, prin ascuțitul sabii le-au petrecut. Un răitar văzînd într-un cuptoriu picioarele unii

feăte mari, la cuptoriu cĂrĂmizi puind, un husariu au tras-o ŝi au tĂiat-o. AuzirĂm cĂ 800 de suflete aŝa aci au pierit. IarĂ intrĂ cei 62 de oameni ce i-au arĂtat neĂmŝii cĂ i-au vĂzut ŝi au aflat la ei lucruri din satul lor

f. 147 v. ŝi doi parohi vinovaŝi // s-au aflat ŝi ĂnpĂratul a-i spĂnzura au dat.

Eu Ăn Timiŝoara la episcopul Petru Petrovici, unde era ŝi al nostru, vĂzui pre arhimandritu ce mĂ bĂtusĂ, Chiril Jivcovici ŝi Ioan Ioanovici, episcopul Pavel Avacumovici. Al nostru, Ŝacabenta, Ămi spusĂ cĂ el sĂ duce ĂndatĂ la ĂnpĂratul Ăn Logoj, pentru graŝia parohilor sĂ se roage. Ŝi ĂnpĂratu i-au dat, ĂnsĂ un obristlaitnant de cavalerie, ce-au avut acea execuŝie, au fost spĂnzuratu-i. Ăntr-aceŝti 62 ŝi o fatĂ de 13 ani au spĂnzurat-o, sĂ se ŝinĂ minte.

Noi viind la Oraviŝa aŝijderea strajĂ pusĂrĂm. IarĂ Ăn Potoc, cĂtrĂ Sasca, aci halt. Ŝi reghimentele de la Cutriŝa aci lĂngĂ Sasca, cu ghenearalii Harah, Taldon Ăn lagher venirĂ, ci iarĂ de la noi sĂ dusĂrĂ cĂtrĂ Ui-Palanca ŝi Varadia, cavaleria.

Reghimentul Panciovii, ca ŝi noi, din MahalĂ cĂtrĂ Panciova plecĂnd, ŝarfŝiŝii lor, cu capitanu Radivoevici, oberlaitnant IergeĂc, laitnantu Vaŝchiŝ, Ănaintea armeii avandgarde mergĂnd, la Tomaŝevaŝ, la pod, la birt, cu mulŝi turci cĂlĂreŝi sĂ Ăntilnesc. Aci fiind lĂngĂ apĂ niŝte clĂi de fini capitanu cu ŝiŝarii, fĂr veĂste loviŝi, pre dupĂ clĂi, plaste ĂnprejurĂnd ŝi puŝcĂluindu-sĂ. Ober ŝi unterlaitnantu ŝi ficiori ŝiŝi, Ăn podul birtului suiŝi, s-au uitat pĂn pre capitanu cu 30 de ŝiŝari i-au tĂiat.

Vartensleben din Logoj avĂnd poruncĂ la Mehadia cu corul sĂu a meĂrge, el pre cĂpitanu di la FĂget, Pavel Iovŝici, cu compania de la Caransebeŝ la Teregova Ănaintea lui Ăl trimisĂ. Iovŝici i-au zis cĂ fĂr de cavalerie Ăs pieriŝi.

— N-ai grijĂ, cĂ-i fraicoru, capitanu Purec cu cĂlĂreŝi, pedestraŝi ŝi oberlaitnantu Balog cu ŝarfŝiŝi la Teregova. Ŝi aŝa, capitanul cu ofiŝirii ŝi compania, fĂr de bun pasoŝ ; el cu oberlaitnantu Stanici pre picioare Ănainte, cu lurile Ăn gurĂ mergea, laitnantu, fenrihu ŝi bagajia, caii dĂndĂrĂt urma. Compania s-au lungit. La apa Ilovii, avangarda strigĂ : „Turcii !“ ŝi stĂ. Ei zic iarĂ : „turcii !“ Ei zic iarĂŝi : „Capitanu oberlaitnantu Balog sĂnt“, ŝi merg. Ŝi can ploae, noor fiind, turcii la ei sĂ slobod, 300, cu caii. Acu ofiŝirii din urmĂ, Ăntii ei fug, cu caii, iarĂ cei ce-au fost, Ăntii, rĂmasĂ Ăn urmĂ pre picioare ; cai n-ai, aŝa fuga. Ăn apa Timiŝ

f. 148 ŝi pre cĂpitanu ŝi oberlaitnantu ŝi vro 40, de vii, fĂr de morŝi, // puŝcaŝi, tĂiaŝi, vro 20, <i-au aruncat>. IarĂ cei doi ofiŝiri cu ceilalŝi preste Timiŝ sĂlci, anini groŝi ajutoriu luund, turcii mulŝi au doborĂt. Alŝii pre cĂpitanu, oberlaitnantu cu vii robi luundu-i pleca. Cinci turci vrĂnd sĂ prĂndĂ ĂncĂ, ŝiŝarii, buni arbori avea ŝi da. PĂtru Hodorescu din Corni puŝcĂnd unul, di pe cal joŝ au cĂzut, calu fugi. PĂtru apucĂnd de piŝtoale, trasĂ. Turcu sĂ rĂdicĂ, el fuga. Turcu cĂzu, zace. El iar vine, ia piŝtoalele, trage ; iarĂ sĂ ridicĂ. Ahea veĂde cĂ-s cu gĂitane bine legate de grumazi. Apoi le-au luat ŝi l-au purecat.

Ăntr-aceasta, capitan Purec cu Balog cu volonteĂrii Ăn HalmĂji, pe Poneasca, la Bozovici au fost ajuns ; ŝi pre Iovŝici prin Mehadia Ăn jos l-au petrecut.

Iusuf paşa, prădindu Halmăju, 13 sate și alte 8 sate, care prin subași cu chinezii din sate la Rușava, la lucru podului îi rînduia și le da bani și 3 pitișoare pe zili. Alții aicea, deasupra Medii, șanțale cu păli-sadi și alte patrii mai sus lucra. Aicea în șanț peste lucrători parohu bătrîn a Bolvașniții, părintele Gheorghie Mirulescu șanț-corpral cu sim-brie au fost. El topgi-pașii de pin sate lapte, oaă, unt, găini cumpărînd îi aducea: „Aferim, papaz“, îi zicea. Iară chieimînd pre popa Lazar Șuvăgui din Globurău, prin arhiepiscopu din Dii i-au dat poruncă în Halmăji și alte sate predate cu turcii scriitori din sat în sat să umble, toate puștile împărătești de la oameni să le strîngă. El, popa, să scrie de la ce sat, cîte puște s-au aflat și au luat. Și el aicea, la seriaschiru 15 cară de puști au adus, la Țarigrad le-au trimis.

Preoții din satele cu buruntii și cu subașă, predate, cu cinste la episcopul Ieremia venea. Plecînd odată Iusuf cu Ieremia cătră Sebeș, că până în Teregova fuseăse, ca Logoju să vază, ci neaflînd, // după cum f. 140 v. gîndea, oastea mare adunată, ci prin sate sau în munți în vînt împrăș-chiiată, în Slatină pre un pașă l-ar fi tăiat, apoi pușcat. Și plecînd pre Chee încoacea, cu episcopu și cu ai săi cei bine încrezuți păzitori și preoții din Bozovici și din alte sate, după ei, pi la icoana sfintei troițe, un piștol și altul, pre un pașă l-au pușcat și aci cîinii să-l mînce l-au lăsat, că ci Logoju n-au luat.

Turcii văzînd că Iusuf nu să glumeăște, ci-i fricos, că ce aducea ei di pe Pogonici, vaci, boi, oamenilor ce lucră de pomană dă, oile tae, carne înparte și pieile dă, în urmă, turcii alta aflară: prin Conereva, preste munte, pră la Naneș, preste Cerna, în țară a treăce și cu sute de oi, vaci trecură. Oameni din Bogiltin, cîțiva, să vorbiră, să armară, în locuri tari să așeza și-i sprijinea, le lua ce avea; cîte 100, 200, 300, odată 1.200 de oi, fără boi, vaci le-au luat. Apoi, viindu-le mulți turci în zbăg asupră, nu le-au avut ce face, ci ei prin păduri aicea la episcopu și veziru au venit și s-au închinat.

Doi turci din Clisură preste Boșneag, cu rumâni din Naidași în Sasca-verc au venit. Hoțu de Matei cu ai săi bine i-au priimit. Pre sîrbi, rumâni cu bună răchie, multă, i-au cîstit, pre oameni au înbătat, pre turci prin casă și la beseărică i-au purtat, i-au culcat, i-au legat și așa ei vii la Logoju la împăratul au zburat, oamenii s-au spart.

Chiosa Mustafa aga cu Laz Memiș pașa toată Clisura de Sus, Jos au predat-o. Iară doă sate rumânești, Zgrebenți și Caitasu, nedîndu-să celor trimiși la ei, o mie de turci călăreți, pedestrași i-au încungiurat, i-au spart; mulți au legat, preste Dunăre le-au dat. Dar și turci mulți cu ei să dusără; care cum putea, scăpa. Laz Memiș pașa, înțelegînd ce face Iusuf cu pașii, și el la Beligrad au trecut, de-acolo acas s-au dus.

Veziru în Halmăji, la Bozovici, au poruncit nici o casernă să nu să mai arză, pentru viață, fie a lor sau iar a neamțului, să nu să strice.

În Corni fiind el // cu episcopu și puind ei aci 6 case robite, să stea f. 140 prin căși, să păzască beseărica novă, mare și casa mea lîngă ea. Oamenii din casa mea într-altele s-au dus, în fundoane și acolo foc, fum au făcut, ca predați, avînd buruntie de-a nu să teăme. Ci fugind subașa lor, alți turci viind, le-au ars.

Turcii mulțimea pe la Corni în sus cătră Feăneși ducîndu-să, la Corni, în pămîntele ce să chiamă Macoviștea, unde au fost vro beseărică a romanilor, mare zidită și sat de sloveăni — Macoviștea — bune pămînte, cu multe sălaşă, mulțimea turcilor într-acei cîmp, lingă drum, spărgînd în vîrf acoperișului gaură mică, pre careă și pre coș adunînd dovleți-duleți, ludăi, curcubete, multe sălaşă până în viru coșului cu duleți le-au umplut și mai grămădînd leămne, pac, aprinzîndu-le a să coace, să ducea la bătae. De unde, a doă-zi, seara, la cină bună sute venea și să gostea. Așa și intralte părți, de mîncare își făcea, care cu cucuruzi fripți le mîncea, macar că Țara Rumânească zahărea trăgea.

În Mehadia boiaru ispravnicu Chiriac din Cerneți, văzînd beserica noastră, ca să nu o spurce păgînii, zahareaoa ce au adus-o sute de cară, fănină, cucuruzi, orzi, ovăs, au umplut-o și din ea la vro 200 de cuptoare, ce cocea pită în Mehadia le împărțea și după oaste trimatea.

Iusuf pașa veziru magazina cu pravu în pimnițile obrîșterului aducînd au pus-o și el din Cîmpu Lung în vinea Virsavii, cu episcopul în Prăvălăți, și de-acolo în cvartiru ce-i al căpitanului s-au sălășluit. Și cei ce lucra bani, cu șpanișer-vand îngrădiți, unde-i magazina sau șupa de tunuri au venit. Iară în beseărica nemțescă lui oltariu dindărăt, de scînduri, nalt, ș-au făcut. Și mergînd episcopul, l-au fost petrecînd. Apoi iară în Cîmpu Lung cu corturi au eșit, unde, în morminția nemțescă, zidită, argint cu măsură da, parale făceau.

Întră subașii din sate, la Dalboceți doi au fost turci, unul mai bătrîn, altu tînăr. Aci aflușă un dalbocean de întălegea, spunea ce zice aga. Într-o seară, spuind el că meăрге la veziru în Media, cal să-i deă, cine să meargă cu el ? Niște oameni și popa Andrei Cîmpeanu, parohu, a meăрге să făgăduesc. Cal îi dau, dar nima cu el nu cutează să // meargă, ca să nu-i vîndă lui Ali pașa, carele de la mulți o mulțime cumpărasă. El aicea, în Cîmpu Lung, de cătră apă, în dos, cătră vadu Zăvoiuului lui Mătei, cu mari corturi și păzitori lagheru său avea, sute de robi acas trimatea, 7 sate de rumăni a-și face.

f. 149 v.

Pre p<opa> Nicolae Trailovici, parohul Iablaniții, prinzîndu-l cu pușca, soldat l-au vinuit. Iusuf l-au scos, la împărăție militar a-l da. Căruia turcii ce l-au prins seara o gînsă de-a o beli de peăle cu peănele i-au dat, ci el neștiind, unu vru să-l tae. Ei 3 giște frumos le jupuiră, fripte, feărte le-au mîncat ; și lui i-au dat, și cînilor.

Turcii cu Chiose Mustafa aga din Clisura de Sus la vro 200 de inși, cu oameni, cară, cai, la Beserica Albă viind, solăria împărătească, ce era prea greă, bine au ușurat-o. Unii încărca, alții cătră Voivodinți alerga, să vază Virșățu cumu-i. Rumăni din cîteva sate la turci ducîndu-să, îi făcură obercnezi. Aceia căpătară buruntii. Ei satele cătră Varadia, Oravița, pi la Beseărica Albă, preda turcilor ; în Clisură daruri, po-cloane ducea.

14/25 octomvrie. Eu în Potoc și în Sasca paroh, cînd la o beseărică, cînd alta slujiam. La praznice, Vinerea Mare, colaci tăiai. Aci auzirăm de întimplarea capitanelor, al nostru, Paul Iovșici, cu compania la apa Ilovii și al Panciovii, Gheorghe Radivoievici, cu șitari, Tomașevaț, tăiați.

Seraschiru Iusuf pașa, văzînd că Sveti Dimitrie ajunge, podu la Rîsava închee, mijlocu cu șaiche trecînd, robiții militari de la Ilova cu

Iovșici și oberlaintnantu Marco Stanici s-au dus. Și turcii de prin sate plecară. În Mehadia biserica rumânească, cu atita zăhărea, făină, grăunță, orzi, țvibah, mei și ovăs au ars-o, careă văpae șase zile așa au ținut, cît și bilvanii de gorun, ce-au fost puși supt fundament, s-au scrumit.

Turcii, cred că cei ce tăiasă pre căpitanu Radivoevici la Tomașevaț, 500 călăreți, ajungîndu-i cavaleria înpărâtească de cătră Panciova, ei fuga la Ui-Palanca, în fortul nov s-au închis. Scurtîndu-i oastea noastră și dînd de 3 ori șturm pră ei, așa bine s-au apărat, cît 34 de ofițiri, // afară din ghemaineri, de reghimentele Ioan Palfi și Brejenvil, etcetera, blezirti și morți au picat. Însărînd, noaptea bine i-au întărcuit, a nu fugi. Într-acea noapte, străjile în podu unii mori aflînd un turc cu o scrisoare, ce-l trimiseăse ei la Panciova după ajutoriu a le veni, pre carele aducîndu-l aci, el celor închiși au strigat că-i prins, să se predea. Cariu auzînd și cerînd capitulație, așa cum sînt, cu cai, cu tot ce au să-i lasă să iasă, careă căpătînd-o, au eșit și pingă Dunăre în jos s-au dus. Cariu nu numai pră cei din Clisură, ce și de la Mehadia și Sebeș îi spăimîntară, că neămții pre apa Dunării vin, la Rușava îi închid. Și așa, turcii toți să dusără.

Gheneralii Taldon și Harah la Palanca rămîind, cu acel cor a erna, Libtai maior avanzirui la Ioan Palfi infanterie reghimend. Vrînd preste Dunăre a treăce, de ceăia parte, cu șaiche și feldpateru lor Theodor Enderici au trecut cu pancioveăni, maioru Cobasița, oberlaintnantu Hainl și ritmaisteru Pavel Socolovici. Ai Panciovii plezirti au murit, iară maioru Libtai ajunsă și luară de la turci ceamuri încărcate de bucate. Și aducîndu-le, el obrislaintnant și feld-pateru nostru de la ei, Theodor Enderici, colaină de aur la piept au căpătat. Și coru acolo au ernat.

Noi în Sasca Rumânească fiind, mare bombardament la Ui-Palanca auzînd, laintnantu nostru Filip Iovșici călare fuga să dusă și veăste de acei 500 de turci ne adusă. Oberșteru nostru îndată pre maioru Adam Maovaț cu 2 companii la Nai-Moldova, în Clisură, îl trimisă, iară maioru Gheorghită Duca cu alte 2 companii Dogneăcea, Reșița, Bocșa, Oravița avea.

Eu socotînd în Sasca praznic, ospăți, — Sfîntul Dimitrie — a da, cu piine, colaci și altele, Natalia mea, gata. Militarii fugiți, de cînd ne duseăsem, almăjăni, clisureăni, făr de arme, auzînd că venim, la noi iară alerga. Eu gata de-a prăznui, porunca sosi : marș la Mehadia !

Și așa, pre deal în sus, în 25 octomvrie /5 noemvrie, preste muntele Stancilovii, jos la apa Buceava, supt Hurcu, am coborît și în lagher am conăcit. Dimineața, Sîmedru. Preoteasa de pi la // sălaşă căpătînd lapte, 3 castroale de ciocolade au fert. Oberșter, maior, capitani, ofițiri cu lingurile au frustucuit și am plecat. Seara, în Bozovici, iară cu toții prinosu mare cu chiote l-am jărtvit. Praznicu trăcu. 27 octomvrie, Borloveăni ; 28 octomvrie /7 noemvrie, Petnic, Mehadia sosînd. Mulți oameni cu sarcini, piei de oae, din Mehadia în sate ducea. Și întrînd, pre gheralul graf Vartensleben, carele în 6 noemvrie, cu o zi nainte ajunseăse, corul lui la Logoj îndărăt trimisă și oberșterului nostru Ioan Hiebel dînd aicea comanda forpostei, și el la Logoj să dusă.

Fiînd el în Teregova, frate-meu Costa Stoica cu alți mehadinți, viînd de pe Cheăia Slatinii, aflară doă slugi, rășoveăni, de lotri omoriți, jăfuiți, cu cocia în drum, zăcînd. Ei prinsără un om cu un pistol de lemn la brîu, îl legară, lui Vartensleben la birtu Teregovii îl arătară. Carele îi zisă :

„Spuneți-i Tatăl Nostru ! Să ingenunche, dați în el !“ Pușcașu din Tufări îl pușcă. Gheneralu să dusă.

Frate-meu cu ceata lor multe sălaşă au vizitiruit, apoi la mine în Mehadia toți me-au venit flămânzi. Și fiindcă căpătasăm un crac de cămilă și de bivol turcesc, i-am hrănit.

În Mehadia păreții beseăricii încă calzi era. Plațale caselor arsă de la intrarea turcilor, două luni, știru și loboda mare crescute, nu să cunoștea. Și nu numai ce din Halmăji până în Mehadia, la 4 stații, pe drumu mare atitea morți, oameni, mueri, fără de capete, zăcea neîngropați, ce și aicea, înprejurul Mehadii. Aicea, preste apă, întră oameni, 2 femei pre spate, legate, la care ei ca cînii s-au rînduit, apoi le-au tăiat. Aflîndu-le, le-am văzut și le-am îngropat. Precum și la Băi pre baba nemțoaică și pre moșu Ghimvaci i-am îngropat.

Fugînd oamenii de-aicea și întrînd turcii, îndată Mehadia au ars-o. Unde, o mare mulțime de cîni în păduri, în munți fugînd, s-au sălbăticit. Carii, în de seara, înoptînd, turme ca de oi din toate părțile în Mehadia cobora și trupurile morților minca, cît cu mare primejdie noaptea cu arme umblam. Carii dimineăța iară turme în sus, pre dealuri, în păduri fugea. Iară mițale așijderea în găuri, pre supt pietri scobite, găunoasă, iară mai multe erau în șanțale de-asupra Mehadii, în toate găurile grinzilor, scăpate. Unde fenrihu Maier // vro 200 de piei au căpătat. Așijderea în cazamantele de jos, la cazerne, or pușcat. Trei ani și ciinii tot i-au pușcăluit.

Plecînd coru din Mehadia la Logoj, căsăpu nostru de la un marghitant un vas cu vin cumpără. Care holba cu 25 crețari bine îl beam, altul n-aveam. El într-una noaptea apă turna și noi așa-l beam, pîn ce văzurăm că-i numai apă. Într-o seară ne vorbirăm 20 de înși să-l bem, să-l răsturnăm. Pîn în zioă l-am golit, să știe ; și așa au udit.

Oberșteru cu ștabu din Mehadia la Bozovici ducîndu-să, aicea forpostens-comandant maioru Maxim Rachicevici rămasă. Și companiile în bordeăe nove făcute, din jos de Mehadia, la Profuntărie, erau așezate. Temîndu-să de turci, în urmă lăsară în bordeăe numai 2 compănii, altele îndărăt în Globurău, Bogiltin, Corneareva, Meedica, Lîncavița, Verendin și Corni. Maioru ședea unde-i capitanu. Gheneralu Țentner cu inginiru — capitanul Petru Duca la Mehadia viind — cvartir le deăte unde-i preotul chatolicesc acum și plane viitoare lucra. Ei cu oameni, cu strajmeșteru Gheorghie Mețcher și valdaufseru Costantin Hergot, prin păduri eșia, măsura și alte redute, poziții din jos de Mehadia, naintea podului arminții, făcură.

Capitanu prins, Pavel Iovșici, un om din Cladova, anume Pătru, la mine îl trimisă, să întrăb eu pre oberșteru : fi-va bine să scape, îndărăt să vină ? Eu îl duși la maioru Rachicevici, care zicea să scape. Ci întrebînd eu pre căpitanu Petru Duca, îmi zisă să-i spună să se ducă cu oamenii. Carele la Sofia au murit.

Maioru nostru Rachicevici nu să temea de turci, ci frică avea fără de veăste a nu veni la prînzi la noi. Mă chiamă și-mi zisă să facem o carte cătră pașa din cetatea Ostrovu, din partea maiorului, fiindcă marele nostru împărat cu cîstitu pașa din Beligrad pîn la Sveti Gheorghie pace

au pus, să știe ; alta, nimica. Eu ziși : „Bine, însă cine va duce-o ?“ Că frica de turci era mare. El zisă :

— Trei volonteri călăreți, țărâni.

— Ci aceia nu cutează a meerge, că-i întâpă, ci pre alții să minăm, pre Ianăș Turcu, pre Gligore Popovici și pre frate-meu Costa.

Și așa, — [mercuri, în 22 noemvrie, mercuri] — scriind sirbește și rumânește și dînd frățini-meu cal bun, — [fiind a lui slab] — că cei doi — [iar așa] — avea și dîndu-le 10 cătane, călăreți rumâni, de-a-i petreăce, carii numai două ceasuri cu ei au mers și s-au întors, // iară ei f. 151 v. trei încă patru ceasuri singuri pân la Ostrov încet s-au dus, mai virtos că ajungînd la Jupalnic și văzînd atîtea capete prin pari, urite, vulpi, mițe sălbatece, ciini, rațe multe, loc pustii, iarna, frigos, fricos. Dar ochind preste Dunăre, pingă drum atîtea oameni cu capitanu Cocea întâpați, ei trei una într-una jos ; unu : „Să mă cac“. Altu : „Să mă piș“ ; iar : „Mă piș“ ; iar : „Mă cac“, cale de un ceas tot așa. Și aflînd un rumân turcesc, i-au dus la casa lui Izmail Boșneac. Ei a întra, turcu eșînd, făr de știre, fără veăste, în ușă să întîmpină ; turcu au țipat, văzîndu-i cu pălării în trei cornuri. Ei îi dau : „Bună zioa, Izmail aga“, de-afară. El eși.

— De unde sinteți ?

— De la Meedia. Eu sint Grigore, cutarele.

— Ce căutați ?

— O carte de pace aducem de la ghegeneralu nostru.

— Sinteți voi cătane ?

— Ba, negustori.

— Pentru ce n-ați pus voi scrisoarea într-un proțap (: nua lungă), că așa să vă fie întilnit turcii, 60, ce s-au dus cătră Ogrădenia, v-ar fi tăiat.

Și luund cartea, în cetatea Ostrov la pașa au dus-o. Carele îndată cartea aceăia cu 10 turci aleși afară preste Dunăre, în pruchen-amt, la Boșneag au venit. Și ai noștri închinîndu-li-să, ei bună zioa le-au dat, puind mină pre ei. Și așăzîndu-să în divan, înlăuntru i-au chiebat și i-au întrebat :

— De unde sinteți, ce sinteți, cine v-au trimis, cu ce ați venit, ce ați adus ?

— O scrisoare.

— Unde-i ?

— Am dat-o la Izmail aga ! Și scoțînd-o din sîn cel ce-i întreba, zisă :

— Aceasta-i ? Ei răspunsără :

— Aceasta.

— Cunoașteți-o bine ? Pecețile ei vedeți-le, sint bune, întregi ? Apoi altui mai mare au dat-o și acela pecețile le-au deșchis, întrebînd : „Care puteți a o ceti ?“ Frate-meu le-au cetit și sirbește și rumânește și unul dintră aceăle agale pre turcie bine au prefăcut-o. Și dînd la ai noștri de mîncare aci, ei cu cărțile făcute în cetate la pașa s-au dus, de unde iară 3 înși răspuns în scris, turcesc, pre o jumătate de coală numai 4 rînduri deasupra scris, iscălit, ca rețipisn le-au dat. Însă minunat, că acea carte sul într-un săcui de mătasă veărde, cu trei șnire, găitane, sus legate,

cu ceară roșie și hublot (: bulin), peceți de os alb legate, iară virfu găitanelor acelora o palmă lungi spinzura și capetele iar cu buline întărite. // f. 152 În mînă dîndu-le, le-au spus că-i numai adevărate că au priimit, și vezi-rului o trimit și poate fi că în 8 zile răspunsu va veni.

Maioru într-acea zi, viind ei, acel rețepis la Logoj lui graf Vartensleben l-au trimis, unde tolmaciu nemțește jumătate de coală au umplut ; și ne-au trimis-o, să le vedem conțepu lor.

Acu, la 8 zile, iară de-a să duce, cum au fost vorbit, una, după răspuns, alta, pentru de-a negustori făr de lăzăret, făr arminție, că turcii de toate a le da s-au făgăduit. Iania Lazaru Babadacu, pitariu în Mehadia, fiind el lui Izmail Boșneag dătoriu, deăte lui Grigore 110 florinți să-i ducă. Maioru Rachiceăvici deăte 3 galbeni să-i cumpere căfea și duhan. Ei, în 22 noemvrie, fuseăse, venise seara.

Acuma, nevrînd Ianăș Miclău Turcu să mai meargă, de frică, Gri-gore cu Costa vor meărge, să negustorească făr de bani. Frate-meu Costa, carele cu Grigore la mine de 3 — [trei] — săptămîni ședea, el și mie și preoteăsii să ruga să-mi zică să-i dau bani împrumut, macar cu dobîndă ; 4 zile n-avui pace. Apoi, numărîndu-i patru sute de florinți, galbeni și souferendori. Și calu meu, din 5 cai, ce-l aveam de călărit bun, să i-l dau iară, că a lui e slab, să steă la mine. Și dîndui și calu, în 29 noemvrie /9 dechemvrie, — [miercuri] — s-au dus. Și nevenînd 4 zile, mă spăriai că îi vor fi tăiat, au departe duși. Ci iată, duminică seara, noaptea tîrziu, în 3 dechemvrie, un rumîn cu calu meu, cu o păreăche de disagi de peăle plini, maiorului cafe, duhan de la Izmail aga adusă. Eu vruî să opresc calu bun, să-i dau altul, ci maioru zisă să nu fac rușine Costii. Și țaranu îndată îndărăt să dusă, noaptea. Eu așteptai o săptămîină și alta, nici că vin, nici ceva de ei pot înțăleăge. Intraî în gînduri : una, frate ; alta, banii, calu ; dar părinții ce vor zice, fiind cel mai tînăr din fii, junelași. Pașa necăpătînd de la veziru răspuns pre scrisoarea noastră, iar au mai scris și pre ei doi supt bună pază îi ține, lor bucate, cailor notreți dau și șed, dar de păduchi nu pot dormi. Eu — [în 17 dechemvrie, sfîntu pro-roc Danil] — aflai un țaran de la Gornovița, căruia trei galbeni îi fă-găduii a-i da, de-mi va duce scrisoare la ei și-mi va aduce răspuns în scris. Și aducîndu-mi, i-am dat. Și la Crăciun am cîntat ; 4 porci am tăiat.

f. 152 v. Însă // iată mie porunca reghimenti la ștab în Bozovici, la hos-pital să merg. Neăoa e mare. Veni căldură, ploae, să topeăște. Eu slăinile în niște sanii încărcai și preoteasa nainte mînai ; Iablanița, Pet-nic, Țerova, apele mari, preste gheață. Ea preste dealuri, de-a ocoli, cu copilu, Alexie, de 5 ani, în spate, la Borloveni la fenrihu Ioan Voinovici ajungînd, apa podu luo, ea remasă aci. În Mehadia Bela Reca podu dusă. Eu aicea aștept.

1709 1 ianuar, viind obristlaitnantu graf Nujan, îndărăt priimi comanda, maioru Rachicevici la Dilboceț să dusă. Aicea la orbistlaitnantu graf Nujan veni capitanu Purec și cu capralu său, Raduț Sărăcin, de spu-sără că-s în Conereva cu frai-coru veniți și ștandu lor. Eu plecai. Apele mari, gheața la Pîrvova ; nu mai pot să rămîn aci pe noapte. Cu mine aveam pre fecioru capitanului Purec soție. Gheața Pîrvova au închis-o. Nu să poate noaptea preste deal ; în sat am intrat. Mîne zi din Borloveni la Bozovici ajunși.

În 9 ianuar, marți, iată frate-meu Costa cu Grigorie la mine în Bozovici. Ce bucurie avurăm : de păduchi a-i curăți, calu l-au lăsat, banii i-au mîncat ! Un suferin și 5 galbini, o păreăche de piștoale, 2 oca cafea, niște iminei îmi deăte. Atîta din 360 florinți ; fiind galbinu la turci 5 florinți, făcea 400 florinți la el. Calu lui cu a miei lăsat, două slugi l-au îngrășat ; în 9 săptămîni fu. Socotirăm : din 400 florinți, ce-mi adusă ? 75 florinți, 41 ! Rămasă dătoriu mie 324 florinți, 19 creițari. După ce să can curățiră, să spălară în cîteva zile, Grigore să dusă, Costa rămasă. Și iară începu bani a ceăre, de-a neguțatori, că-i vreămea să-mi facă și ce-i dători să-mi deă cu dobîndă. Pre mine m-au tocat, pre preoteasa au rugat, păn m-am supărat, zicîndu-i : „Casa-mi arsă, cu ce să fac alta ?“ El într-una : „Neăne, dodă ! Ce să mai fac, nu știu !“ În 20 ianuarie iară îi numărai galbini, în 5 florinți, făcui acea sumă de 400 florinți, îi dădei, cu mari făgăduință că în 3 luni și întîia și această dătorie întregă îmi aduce. Și cerînd șa, sersam bun, că a lui cu calu meu la turci rămăseăse, șao își pusă și să dusă, zicînd că cu ceară va să începă negustoria, la Mehadia, unde era Gligor la frai-cor.

Eu la Bozovici cu bolnavii în șpital mult lucru aveam ; 5 sobe — [foișoare] — mari, pline de bolnavi, înbrăcați, unu lîngă altul jos culcați, făr de așternute, neaflînd nici pae, nici fîn de-a le așteărne. Boala dizenterii (: cursura greă), păduchi albi negrisă; piept, fața de păduchi nu să vedea. În toate zilele doi, trei morți, apoi cu grosu, cîte 10 și 12, cu caru duceam și-i odihneam. Cerui de al oberșteru 8 mueri din Bozovici cu peăptine să-i peăptine, și-mi // deăteră. Vro 10 zile pep-^{1. 153}tenai, ci din țoale iară sus eșiau. Ce să fac ? 3 cazane cerui ; îmi deăteră. În 3 kuhne vatra mare eu însumi le-am spart, căzanele am așezat, pline cu apă, foc le-am dat. Jos, în curtea casernii prăjine am pus și începînd a-i dezbrăca, căpeneagu, reclu apoi dîndu-le acestea, altele, dintr-o sobă într-alta, îi opăream și-i curățam, sobele des măturam. Cerui să-mi aducă cronovet (: boabe de moleăte) de la Bogiltin. 4 cai cu sarcini aducîndu-mi, sobele afumam, că mare putoare era, cît nici felderii nu sta, ci fugea. Eu ingenunchind a-i ispovedi și cumineca, macar că mă păzeam, mulți păduchi acas duceam, în 3 săptămîni, opărînd și peptenînd bolnavi, pre morți petrecîndu-i.

Parohii din Bozovici, Nicolae și Mihail, zac pre moarte ; îi cuminecai. Nicolae murînd, îl îngropai. Mihail rău zace. Eu în tot Bozoviciu alerg. Pre popa Anghel în Lăpușnic îl îngrop. Vine aci, în Lăpușnic, Thoma, parohul Toplețului. Moare. Îl îngrop. În Dilboceți, doi preoți, tata, fecioru. Parohii Ieșelniții mor. Îi îngrop.

La 6 septămîni și eu mă bolnăvii ; 10 zile mă ținui, nu mă culcai zioa, pănă începu reghiment-ărțt Rot a-m zice că din picioare mor. Și tot eram și Bozoviciului paroh. Iară lățîndu-mă în pat, 15 zile n-am mîncat. Ce luam de la hirurgu nu-mi plăcea, ci eșiam în cuhnă, unde ferbea oala cu păsuiu, nesărată, nefearță, jucînd boambele, zeamă, apă limpede, caldă sorbeam. Trei nopți niște visă avui, care încă le țîn minte. Apoi îmi veni poftă o căpătîină de varză acră, să rump frunză crude de pe ea. De care capitanul Rodițchi în Lapușnic aflînd îmi trimisă, din pămînt, ascunsă de turci ; nu-mi plăcu. Apoi, alta cerui : zeară acră să beău, m-ar sănătoșă. Auzînd oberșteru, îndată o căldă-

rușă și o găleată cu lapte cu zmițină sârbezită în trimease, ci gustind, nu fu acru. Ziși : „Pune-l în bătăni, lângă cuptoriu, să se acrească !“ A doua zi de dimineață ziși să-mi facă zupă de vin cu zămișcă, di la Timișoara adusă. Și puindu-mi-o pre masă, să mă rădic, iată doctoru Rot întră. „Ce, zisă, asta ? nu e slobod !“ Și luind lingura o mîncă. Eu căutam și ce-i gîndeam ? ! Mă măi luptai cu visăle două zile. În miezul nopții, îmi veni miros acru de zară. După un ceas mă rădicai, cu picioru doă slugi sculai. Unul : „Adă-mi bătăniu lângă pat, bate-l !“ Mirosu mă sănătoșea. Altul : „Adă-mi blidu mare și o lingură de pleh, sfărîmă miezul unui profont !“ Tot blidul plin ! „Acu toarnă zară !“ Oprea untu, însă fărîmi albe cădea. „Adă-mi lingura !“ Și blidul îl șterși, // foalele să îmflă. Eu de-a mai adormi nu pot, ci zioa aștept. Gura spălai și iată doctoru.

— Limba afară ! O pipăe.

— Bine, zice, mustul trupului îți poate ajuta, cu ce îți voiu da, ia bine flașăle !

La apotecă trimiși copilu, adusă. Ce ziseăse la ceasuri a lua, așa pre fereastră lepăda. Eu iară după ameazi, cu zara. Mă sănătoșai și așa de moarte am scăpat și pre doctoru Rot cu 2 suferini l-am împăcat, macar că eu nici de 2 crețari cheltuială n-aș fi făcut. Ci aceasta un pic mic îmi făcu, că naintea boalei meale, fiind bolnav feld-capelanu catolicesc, colega meu, eu pingă atîtea preoți morți, și capitanu Radoișici bătrînul și ofițiri catolici, precum oberlaintnant Balog, laitnantul Michinovici, bihsmaheru, capelmaisteru, furiri și pre alții i-am slujit, au gîndit că mult am căpătat, careă eu unul n-am căutat.

Apoi încă într-acea mare strapație a mea, cu bolnavii spitalului, de a-i curăți de gavăt, auzeam că și căpitanu de șarșîți, Franț Șmit moare, fiind 3 săptămîni bolnav, iară în urmă 6 zile, de reghiment-doctoru Rot morții dat, pre ceasuri, de a-i eși sufletul : în zioa din urmă, pre ameazi, ceasul morții a fi ! Iată oberșteru Hiebel, maioru Rachitievici, ofițiri, doctoru, viind sus în casarne, unde era capitanu și eu aci, văzîndu-i din soba mea, eșînd, cu ei la Șmit întrai și văzîndu-l urît, milă în fu. Gura mare căscată, ochii mari deșchiși, în sus stîlpiți, 6 zile pre spate lungit, nemișcat, mîinile pingă el, tot mort. Oberșteru ceti rugăciunea, fi făcu cruce. El și alții lăcrămară, toți zicînd : „Dumnezeu să-l iarte !“ Eșînd, la prînz să dusără. Eu petrecîndu-i, iar la el venii. Furișîtu ce-l avea iară pre moarte zăcea. Abea îl deșteptai și ochii deșchisă. Văzînd eu pre fereastră niște jumătăți de limoni tăiate și uscate, și cu saft aflai ; și o sticlă cu apă era. Luai o jumătate de lămîne mai bună și-i storși must acru în ochi, în nas, în gură. În deșert, nimica, mort ! Îl luai de urechi, trag de nas, zgîțan ; nu-i simțire ! Genele ochilor cercai a le închide, iară să deșchidea. Falca gurii din jos i-o închideam, să deșchidea iară. Apucîndu-l de cap, ochii îi frecai, urechile, nasu, fălcile, mîinile îi îndoi, picioarele îi strînși și iară storși must în ochi, în nas, în gură mai mult. Unde văzui că înghițea. Și mai storcîndu-i în gură, iar înghiți. Cu mîna lui palme îi dădui. Nasu, ochii mai frecîndu-i, cu stîngu ochi mișcă ; și cu altul. Din gură bine înghiți, ochii ceva deșchisă, apoi mai bine. Căută la mine ; cu gura căscată : „Oo, hoho“, vrînd a zice : popo. Și veăsel să făcu în față, vrînd a rîde, fălcile

încețate deschisă, buzăle neputînd a le înpreuna, atîta făcea : „Oi hoho, moi popo“. Eu îi ziși : „Capitanu de șîțari, voinicu Șmid, tot căcat!“ El risă : oo, oo ! Alergai acas, ziși cîtea prune uscate să fearbă. Și aducîndu-le preteasa, zamă în gură dîndu-i, gura i să mai mue. Începu ceva a mai zice. Eu trimiși preteasa la oberșteru după zupă. Oberștu cu alții la prînze fiind, zice :

- Au murit ?
- Ba vorbeăște cu popa meu.
- Spune drept !
- Vorbește. Toți :
- Nu-i adevărat !

Și de-atîtea ori spuindu-le, zupă dîndu-i, și ei alergară : ce-i și cum fu aceasta, în jumătate de ceas ? Eu spuși și toți să mirară // și cu el vor- 1. 154
biră și să risără de așa leac. Și pre încet s-au sănătoșit. Carele, după 10 ani, fiind maior, la franțozii au pierit.

Pre mine, după patima boalei, cu zara săptămînii albi și cu zeama pasului din păreăsimi, începui a mă rădica. Capitanu Șmid mă cercetă. Ceru a vedea ce piștoale Costa au adus. Văzîndu-le, le lăsă și plecînd cătră ușă, eu vream a le slăbi arcu. Unul să slobozi, plumbu de-o palmă lîngă picioru capitanului, prin scînduri în jos trecu.

— Dar acu ce fu ? Ziși :

— Mîna slabă.

Și să dusă, altora spusă ce vru să fie.

Eu slujii iarna într-o sobă a mea, sus în casernă. Acolo ispovedeam, cuminecam. Iar la 25 martie, duminică, avînd mulțime de cuminecătură, deschîși cortul beseăricii și, împlinînd datoria, am răcit și căpătai friguri. Din Bozovici în Borloveni mă prinsără ; nu putui cina urzici. Fenrihu Voinovici făcu pat cu popa Ioan, parohu Jupalnicului, a dormi, ci acela fugi departe de mine, să nu moară. În Meedica cuminecai, în Coneăreva, în Globurău slujii, cuminecai. La prînze peăște bun, păstravi, puică, care capitanu Baitali în zioa Paștilor, pentru Fluriile meăle, din sate căpătasă, însă frigurile meăle inima și dinții îmi încețase. Și sculîndu-mă, venii la Mehadia la obristlaitnant graf Nujan. Mine zi de noapte mă duși la Băni, în baia mare, arse, ce era plină de tăciuni, cărbuni, căpriori, lăteți, șendilă, piroane. Sluga loc făcu întrai. Cald, că și de-asupra soarele pripea. Eșînd odată și a 3-a oară, tot mă culcai, bine asudai, aci, lîngă scaldătoare, pre pămînt adormii, de friguri mă mîntuii. Niște mehedinți viind aci să prîndă, să se scalde, mă deșteptară să prînd cu ei ; păsulă, urzici, cu măsai, o, ce dulceață mîncai ! Viind la Mehadia, ispovedii.

În biserica nemțească încă sta oltariu turcesc, magazină, profiant și cociașii cu caii înpărătești.

Marți auzii că la Bozovici fiu-meu, Alexie, bolnav, slab, au zis : „Mamă, eu mor, dară nu spune taichii, ci zi că m-am ascuns sub finu cailor“. Eu alergai, mort îl aflai, la Joi Mari îl îngropai. În 8 aprilie, Paștile. Ca și Crăciunu, făr de vin petrecurăm.

Famiile satelor de-aicea fugite la Arad, Șiria, Vilagoș, pe Criș, macar că avea creștari la zi, — [protopresviterii la lună 20 florinți, preoții fugiți a 10 florinți luna, iară alți granițeri, omu 3, copiii a 2 creștari la zi de la înpăratu Iozef aveau] — întălegînd că-i reghimentul nostru la

Meedia, ofițirii lor îi lăsară încă din noemvrie ; care cum putea, alerga unde afla case nearse. Însă ajungînd și cantons-comando, maioru Cleber cu canțelaria, capitani și ofițirii săi de la Arad, în Iasenova el să așeză. Pre cantons-ofițirii satelor de-aicea cu familiile prin sate cu case nearse îi rîndui, în Halmăji a ședea, Mehadia, în Prigor ; Jupanecu, Rudăria. Toate satele, de la Mehadia pîn la Ogradenia, în Halmăji s-au așezat, în cvartire, și creițari căpăta.

f. 154 v. Într-aceasta, fiindcă harambașii halmăjănilor, Trăilă și Miclău Merga, patașenii ce să prinseăse a fi plăiași, lotri a-i prinde // ei însuși, cu începutu răzmiriții începuse iară de lotrie a vorbi, că să duc hărăm-bași, cu laude asupra unora, altora, și-i închiseăse. Acuma, la Biserica Albă îi spînzurară.

2 mai/21 aprilie, oberșteru cu ștabu reghimentului nostru din Bozovici în Globurău s-au mutat, unde, 28/17 mai, Ispasu nostru, porunca sosi : reghimentu nostru la Mehadia în vini Binchineț lagher a ne pune.

La plecarea ștabului din Globurău, iată aci la noi o unguroane cu cocie cu 8 hacoave de vin roșu, a 20 creițari holba. Așa o înbrățișară, doriți de vin, flășile de pleh să ciocănea, vasu ei într-un ceas să răsturnă, să stoarsă. Iară ce bani căpăta nu știu, n-am văzut, că atîta am băut, cît eșind din sat, de nu m-ar fi sprijit, di pe cal aș fi căzut ; dar doă ceasuri lat am zăcut. Însă nu numai eu, ci preste 15 înși pe-aci să lătisă, prin pruni. Și viind la Mehadia, nu corturi, ci umbrare făcurăm.

În Mehadia era comandant gheneralu Vecei, căruia fiindu-i de lipsa în cărți rumânești, serbești de-a le ceti și a le preface, în Mehadia, din lagăr în cvartir, aproape a fi, mă adusă. La el scriiam, în lagher slujiam, la șpital în Bozovici alergam și veneam. Și preteasa la mine o aduși. Ședeam sus, în Șanți, într-o cășcioară cu Gheorghie și Petria Petchescu, carii im spunea faptele tiranilor turci, cum au scăpat ei doi despărțiți în munți, neștiind unu de altu ce-i. El cu o fetiță mică, de suflet luată, de mînă, cu o azimă mică în sîn pentru fată, de-a o momi să nu plîngă, în gîrgă ducînd-o. De cobora în văi, turci ; de eșia în culme, turcii după el. În 7 zile, de la Iablanița pîn la Svinița. Coborînd la Dunăre, de apă s-au săturat și după munți s-au tras și s-au îndreptat, de în Conereva au scăpat.

Dar alți oameni, mueri, ispovedind, îmi spunea ce-au pătîit ; că alergîndu-i vitele le-au lăsat, apoi disagii cu schimburile ce-au avut, în urmă și bucatele le-au lăsat. Numai copiii în leăgene încroșneăți, cu alții trăgîndu-i, gura astupîndu-le a nu plînge, de chin și foame au murit. Multe maice leagăne cu copii vii, și de doi ani, pre supt leămne mari, căzute, îi vîra, cu frunză astrucați ca morți îi lăsa. Și scăpa de unii, într-alții da. Femei, mume cu copii sus în munți, făr de apă. Copiii apă zberînd, iale slobozîndu-și apa sa în mînă cite o țiră îi adăpa de tăcea. Unile la 4 și la 5 zile iară viind pe unde își lăsasă pruncii, de i-au aflat vii, i-au luat, iară morți, cu leămne putrăde astrucați i-au lăsat. Cî după venirea lui Iusuf pașa cu episcopul Ieremia, turcii din munți să zdugniră ; iar 15 zile mari reăle făcură.

În Globurău din oberștu auzii că oberlaintnantul Stoico Stanoilovici capitan, șef de fraicoru Cocii au ajuns. Însă la o lună auzirăm că la Svinița, dînd el // turcului din Porecea, Ibrahim, fratele Chiosii Mustafa, o scrisoare pentru niște fugiți soldați, cartea luund-o, de la marginea

Dunării noastre vislind îndărăt, fără de vește ei doi turci cu piștoarele pre căpitanul l-au omorît ; lăsându-și fraicorii mai departe de-a sta, au greșit. Care fraicor, capitanul Ioan Branovațchi îl căpătă, șef. Iară în Mehadia, capitanu Rodițchi comandant volonteărilor călăreți, pedestrași era și cu ai noștri în lagher și la forposte sta.

În Mehadia veniră 2 batailoane de Ștain-reghiment, 1 divizion Erdădi-husari, 1 divizion Virtenberg-dragoner și 2 batailoane Daici-Banater, cu oberșteru Avraam Putnic, feld-caplanu Stefan Branovațchi. Care reghiment, după două săptămîni, lăsînd șarșîți aici, la Bozovicji, apoi la Stancilova să dusă.

Aicea să făcu victorie, 3 salve lauf-faer fu, că feld-marșalu Ghideon Laudon, în 20 iunie cetatea Gradișca turcească au luat-o. Ispravnicu Mihai Ștucă din Cerneți scrie că la Ruștuc turcii să adună. Îi mulțămii și să înștiință.

Oberșteru nostru Ioan Hiebel, cu 4 companii la Arad în garnizon plecînd, comanda aicea lui obristlaintant graf Nujan lăsă. Eu cerînd de la Nujan slobozenie, în 6 zile preoteasa și pre oberșteru pîn în Logoji petrecui ; și venii.

4 august/23 iulie, 60 de husari cu laintantu ducîndu-să cătră Ceăplea în patrolă, ei vîzînd turci mulți călări asupră-le viind, fuga pre Cheăia Priboiî îndărăt fugînd, turcii alergînd, pre laintantu din urmă pușcîndu-l, capul i-au luat și tot după husari alergînd, carii toți striga : „Turcii, turcii“, pîn la podu mare, din jos de Mehadia, unde era artileria noastră în 3 paterii pusă : în vini pe Leătnicica, în morminții nemțești și supt vinea lui Rafiloni. Și bombarda începu a juca și a-i sprijoni. Ghenear maioru Vecei cu ștabs-ofițirii, maioru Rachitievici, una, alta, bine svă-tuia. Companiile unde erau rînduite, pe dealuri sau la patrii alerga și năvala oprea ; iară mai virtos artileria dînd cruciși în turcii ce să mărginea călare rîu Medii, Belereca, cu pedestrași trecînd, în vini la ai noștri ce apăra patria mare, ce căuta turcii să o apuce. Însă canoanele de supt Fîntîna lui Rafiloni îi zdrobea și-i întorcea. Șarșîții cu șanțuri în poala dealului, în aripa lui Omir, spre vale bine așezați, sta și da. Turcii cerca a-i ocoli, să între în Meedia. Turcii, țuguri călare pedestri în cîteva rînduri apa trecînd, pin sălci ascunși, cătră pateria de sub Scilbiță de-a o lua năvălea. Însă șițarii și bombarda // îi muia, că vedeam încărcînd morți, pleziruiți pre cai și îndărăt să trăgea. Iar alții venea, și iar așa. Unii viind la șițari, unde stăgariu lor cu steagu înnainte mergea, suindu-să, îl pușcară, stagu îi luară. Corpralu Proca Nedelcovici — [Sacalovăți] — cu Barbu Tîrziu din Iablaniță colaine căpătară. L. 198 v.

Mulțimea turcească 18 steaguri verzi, roșii aveau. Unii cu săpoane, lopeți drumuri pe deal făcea, alții după ei sus la munte de-a ocoli eșiia. Artileria cruciși, curmeziși bătea, îi înpedeca. Un cal turcesc, al stăgariului pușcat, prinsă laintantu Raduțu Sărăcin cu fraicorii călăreți ce sta nainte ; lui Ghiță Giumanca îl vîndură. Turcii pre morții lor pingă rîu în năsip îi îngropa. Această nuntă de dimineața pîn la 4 ceasă după ameazi țîind, ghenearu Vecei din 3 batailoane 3 cvarere cu artilerie, cavalerie, șarșîți, fraicori rîndui. Și începînd carelele pe drum a meerge cătră turci și foc înnainte-și a vărșa, turcii cu steagurile, ce eșisă pră Ogașu lui Omir, prin vinea lui Dumitru Artenescu în sus, jos îl strigară și plecară,

luundu-și doă tunureăle cu caii, Cîmpu Lung goliră și careăele să întoarsără în laghere. Vecei scrisă la ghegeneralu feldțaiig-meisteru Clerfi și Vartensleben la Caransebeș.

Vro 72 de gropi și-n riu lăpădați morți văzui, dar de la noi numai laitnantu de husari, făr de cap. Pre rugăciunea frățini-său, corpralu, cu cinste îl îngroparăm.

Mine zi, după ameazi, la 6 ceasuri seara, veni carte de la Cerneți de la ispravnicu și de la cetatea Ostrovu, de la capitanu nefirilor, Thodosie Trocanu, că turcii, ca cîinii spăriați, păn acas nu să opresc, să nu ne mai teămem au să fugim de ei mai mult. Scriind eu acea înștiințare pe nemție, iată ghegeneral maioru Hutten, ce era cu coru său în Hălăndin, la Aninii Crușoveănilor, pe țarmur și ziceau : „Lagheru de la Corni“. Eu, isprăvind, plecai. Eșind din poartă, iată o căruță cu doi cai, 2 ofițiri. Unu cu mîna făcu închinăciune și-i mulțămii. Ei la ghegeneralii intrară. Eu mă duceam, ci iată ordonanț-corpralu, să merg îndărăt la ghegeneralii. Intrînd, văzui pre cel ce fuseăse an oberlaitnant la șitari, Iergec, acum capitan la ghegeneral-ștab. Îmi arată că-i ghegeneralu feldțaiig-maisteru graf Clerfi, comand-renderu. Carele, luund carte ce-o profăcusăm în mîna, îm deăte cea venită, rumânească, mie să o cetesc rumâneăște, Ierjic să asculte, eu nemțeăște să-i tilmăcesc, să audă. Și spuindu-i și una și alta, el le cetea și zisă că-i pare bine de-a mă cunoaște. Și-mi zisără îndată aci a scri, pingă mulțămită și prezente, cîte 100 de galbini // și vel ispravnicului Mihai Ștucă din Cerneț și capitanului Theodosie Trocan, ce avea vro sută de nefiri rumâni (: panduri ai cetății Ostrovului, cu simbrie turcească) a le făgădui, precum și ceasornicile de aur făgăduite le vor căpăta. Și dînd celor doi țărani cartea și cîte doi galbini, să dusără. Ei trei, ghegeneralii, vorbea franțuzeăște. Eu ușa apucaî. Dar și feldțaiig-maisteru, graf Clerfe cu ghegeneral Hutten, în scurt, seara îndărăt plecară.

f. 196

7 august/27 iulie, auzii că nu numai magazina ce-o aveam din jos de Mehadia, ce și spanișe-raiteri (: gardu oastei) să arde, a nu mai fi. Ce poate fi ? Încălecai, alergai, ci iată ghegeneralu Vecei de-acolo întorseăse. Mă întrebă :

— Unde, încătro ?

— Să văd ce-i.

— Lasă, haida, turcii vin.

În Mehadia, în biserica nemțască era magazină, făină, țvibah, zob. Eu stătui. El :

— Ce-ai să faci ?

— Să-mi iau țvibah și zob în disagi.

— Lasă acum toț, haida !

Și corul lui pre 3 căli de retirade, din Mehadia pănă în virhul Cernigorului făcute, mergea. Ai nostri, cu obristlaitnantu Nujan pe verhu Strajiții ; 2 batailoane Ștain pre supt Belibuc. Unii și alții cu șarfșiți și cavalerie. Iară ghegeneralu în mijloc, pe drumu mare, comerțialnic, pănă trecurăm Podul Unguresc, unde-i acu satul Plugova. Pre un om de la Peceneșca, care arzîndu-să magazina din vale, din Mehadia, beat mergînd cătră sat s-au întîmplat, supt arestă l-au luat, aicea mînîndu-l cu sila și dînd în el. Au zis : ce dau în el, că nu-i hoți ; cu slobozenie îl pușcară. În Mehadia 30 de husari lăsasă beseărca nemțască să o ardă.

Într-această a 2-a retrirade, nu numai familiile ce fugisă an la Arad, ce și ceăle rămasă, ce-au fost turcilor predate, pre porunca cantons-comandii, Halmăju cătră Verșeți, iară Craina, Petnicu, Globurău, Timișu cătră Logoj să dusără.

Prinț Valdec cu corul său viind la Sasca, avea Stancilova; și în Clisură pre maioru Maovăți, cu divizionu la Alibeg, nainte, apoi reghimentu Panciovii, etc.

Noi trecînd Hălăndinu cătră Cuptoareă, la Znamănu lui Palcu o cocie cu un vas de vin lăsat aflarăm. Șițarii în loc de cai păn la Corni trasără, împinsără, îl băură. Plecînd, aci, în pămîntu poștii, un fecior sănătos căzu mort și Supt Coaste îl îngropai. În Teregova, halt, lagheru! Mîne zi, trecînd podul Feăneșului, la dreapta, în fund, spre satu bătrîn, noi; sub poala muntelui, aripa stîngă, corul lui graf Vartensleben; apoi aripa dreaptă, coru mare a lui feldtaigmeister graf Clerfai, de la Caransebeș venit, la drum, deasupra podului să așeză, unde din ceas în ceas turcii a veni îi aștepta.

Aci iată îmi veni frate-meu Costa cu caļ bun, căruia 41 de crontaleri îi dădei, pre carii în Logoj preteăsii meăle, Natalii, să-i deă; și să dusă.

Aci într-o noapte, după 11 ceasă, afară, în // naintea cortului meu f. 150 v o trupă mică, cu multă vorbă auzind, sării afară. Zisără:

— Părințele, noi sîntem.

— Bine, veniți înlontru.

Petrecători neămți și de noi, cu ofițirii săi stătură. Și eu încălecînd, drept la graf Clerfi îi duși, scrisoarea în mînă îi deăteră, o despecetlui, mi-o deăte, îi cetii, și a lui Ștucă și a lui Trocan, că turcii păn la 20.000 să adună, iar mai mulți nu; și această sumă, cu bun, cu rău de s-ar putea aduna. Că tunurile din 23 iulie de tot i-au spăimîntat. Și că ei aceăstea nu pentru daruri sau plate, ci pentru dragostea credinții lui Hristos fac, că viața li mai scumpă decît acelea și nu vor mai scri. Și că acești doi rumâni, Ion Gogan cu Ilia Macu, la 3-a zi după retrirada noastră, în Mehadia au fost, unde, nici de noi, nici de turci picior n-au aflat. În beserica nemțască au întrat, din saci novi ovăsu, zobu au deșărtat, cîte cîțiva saci goi ș-au luat. Și adevărat spusără, că fin cu foc aprins la vro 6 locuri, pre sacii cu ovăsu, pre vasele cu fânina și țvibahu au pus și numai puțin ceva deasupra s-au aprins, ci s-au stins în beseărica întregă, nearsă, cu atîtea bucate, deșchisă stă. Ei ducînd sacii acas, după noi aicea au venit. Și dîndu-le cîte 2 galbini, zisă să-i iau la mine pănă mine.

Într-aceasta, prinț Valdec din Sasca, avînd în muntele Stancilovii mare strajă, la forposte, acolo și fraicori rumâni cu oberarambașa Pîrvu Giumanca, carele, pre poruncă, cu niște feciori preste munți aicea au venit și aflînd Mehadia de toți deșartă s-au dus și i-au spus. Prințu Valdec îndată un maior cu un divizion de husari din Stancilova, cu pre laitnantul Pîrvu Giumanca, călăreăște pre drum la Mehadia a vedea ce-i, cum, îi trimeăsă. Carii viind, în piațul Mehadii turci veniți aflară. Aci s-au tăiat, turcii dosu au dat. Și fiind turcii păn preste podu din jos goniți, prinzînd un turc, viu la Valdec l-au dus; iară 3 husari fără capete aicea au rămas. Turcii în Mehadia morții săi îi îngropară.

Eu la Feneși, ducînd oamenii la mine, ne culcarăm. Sculîndu-ne, făceam de prinzi. La 9 ceasuri, porunca de la armee-comanda de marș

să deațe. Toată arma fu gata de-a meârge ; doă cease stătu cu fața în soare. Acu să porunci să mînce, apoi vor pleca. Rumânii luund carne, fripsără, mîncară. După 12 cease plecarăm ; cu mine și doi rumâni. Militarii nostri, trecînd podu Feneșului, fuga jos, multă apă după friptură băură. Apoi la stînga, pre retirir-veg, la Rusca ; iară, în Idec, apă. Și unde afla, bea. Căldura mare. Acuma de la Rusca sus, cătră Domașnea Bătrînă suind, militarii nostri năinte, începură ca morți a cădea, cite 5—6, cite 10 și mai mulți, și mă striga a-i cumineca. Și fiindcă după noi venea ghegeneralu Fabri cu Virtemberg-dragoner reghimenta și alții, acu ofițirii nostri da în feciori să meargă. Ei cădea morți, cît abea rămasă

f. 157 vro sută, de trăgeau // ceale 2 canoane a noastre în sus, cu caritele de munițion. Ghegeneralu Fabri cu răitarii ne lăsă și înnainte trecură. Prin Domașnea, seara la Corni ajunsărăm, obristlaitnantul nostru, graf Nujan, forposte pus, în lagher pre cîmp ne așezarăm. Care avea ceva, mînca.

17/6 august, Schimbarea Feății, de noapte, întuneărec, marș. La Cernegău rumejină de ploae deațe și ceață, noor era. Abea scoasărăm canoanele cu muniția în verh, sus. De unde, îndărăt spre Hălăndin căutai : tot careăe, una după alta cu artileria sa urma, frumos de-a vedea. Și steagurile flăcărînd, cu puștile strălucînd, cavaleria cu sabiile lucînd, toți în ordre de batalie mergea.

Militarii nostri începură a coborî pre drum, ci iată turcii călăreți îi întîlnesc și încep a să pocăi. Turcii pre ei întră, vrîndu-le calea de sus, a retiradii, a lua. Strajmeșteru Zaaria Materinga pre 1-ul turc pușcînd, calu îi prinsă. Alți turci suind, tunurile noastre îi oprea și să ascundea de-a scăpa. Multe nemțoani, de după soldați vâzînd turcii, cu cotărițele lor fugea îndărātu oastei. Niște frașiți nemțești cu luft-bihse pingă noi în jos asupra turcilor 40 de inși alergară, dintră carii 7 inși turcilor cu luftbicsese și capetele deăteră, alții cu fuga îndărăt scăpară. Graf Nujan cu militarii, iară pre vîru Strajiții ; alt detageăment preste Belibuc, iară graf Clerfe cu graf Vartensleben, ce deațe pre calu turcesc 35 florinți, coborînd pre deal, trupurile șițarilor morți deăteră îndată a le îngropa. Turcii fugea, niminea gonindu-i, până la Beseărica Spartă de la Olici, din sus de Mehadia, la Ogașu Ulici, unde aveau ei șanțe, baterie cu 6 tunuri pusă. Grafu Nujan coborî cu fraicorii di pe Strajiță în Palcevăți, în Taina Mare, iară ghegeneralii Clerfi, Vartensleben cu țentrumu în Dumitrina ajunsărăm. Turcii de la Ulici înnainte-ne în gabere eșiră și cu husarii, fraicorii laitnantului Raduț Sărăcin, cu pistoalele să pocăluiau. Turcii la tunurile lor fugînd, începură în noi a da și cite 6 boambe arse vijăia și țioia pe deasupra. În dosu bateriei lor, pre Subt Coaste, multă negreață era, călare și pedestri. Eu vrui să mă descalec, ca să es de-aci și căutam încătro. Ghegeneralu Veceai cătră Clerfe, rizîndu-să de mine că n-am încătro a scăpa, ciutura de la mine ceru, vin bău. Apoi și alți ștabs-ofițiri cu mine bea, până boambele trăcea. Acu începu artileria noastră a-i cuptuși și a-i berbeci, macar că ei erau în șanțe, iar noi în drumu larg. Ci mai viindu-ne dîndărăt artilerie nainte, turcii cu artileria lor, fusăle își // luară.

f. 157 v. Unii cu tunurile, muniționu, pe drum, în Mehedia. Husarii de vrea alerga aci, le-o lua. Iară alt detajăment de turci călăreți de la tunuri preste ograda mea și a poștii, trecînd Bela Reca în Banovăț, prin Băcșăneți, pre calea de sus fugea. Și așa, lăsîndu-i să fugă, pre încet armee-comandiren-

der, ghegeneralu graf Clerfi, graf Vartensleben, ghegeneralii Vecei, Hutten, Venchaim, Fabri, Lihtenştain și Auersperg la Mehadia în lagher ne așezară, de mîncare a face. Oasteă multă, fără de leămne; case ce era, începură a rupe. Ci însuși Clerfi, cu sabia scoasă, după ei, cu ofițirii, corpralii, cu bîte îi bătea. Apoi, chemîndu-mă cu pre rumâni, scriși mulțămîta, că de vom avea noroc, să știe că ei doi vor căpăta ofiție. Și să dusără. În biserica nemțească încă aflară ceva făină, ovăs, mai mult țvibah. Dar, părerea bună, că n-au ars beseărica cu ceale 3 case cvartire și alte 9 căscioare rumânești pe de-alături, de-a ne scuti!

Turcii, în 17/6 august, din Mehadia cu tunurile fugind, scăpînd pînă în Cheăia Corabnicului nu s-au oprit. Aci, deasupra Cheăii, în vinile Jupalnicenilor așezîndu-și artileria, în zăcătoare s-au cîmpit. Și Volahia zăhăreăle aci le aducea. Și aci să mai aduna, a ne aștepta.

Oberșterul nostru, ce era la Arad în iubilațiuni-ștand, veni, Ioan Hiebel și în locul lui la noi oberșter Ladislau Nemeș de Biorfalva în Binchineț, veni, de la graf Nujan comanda priimi; *ius gladi* ceru, căpătă.

Capitanu Ioan Branovațchi, jăf fraicorps-batailon, cu Maovaț în Clisură, iar fraicoru, volonteării de Țeara Rumânească, călăreți, pedestrași îi avea capitanu nostru Rodițchi cu lăitnantu Raduț Sărăcin, și ținea forpostele.

Rumânii spioni adusără scrisori de la Ștucă și de la Trocan, că turcii deasupra Cheii Corabnicului șanțe fac, tunuri trag. Eu știind că la armee-comando orientă țolmăci au venit, Petrosi, pre rumâni la Clerfi îi trimiși. Și chemîndu-mă, aflai pre țolmăciu cetîndu-le. Nu toate potea descîlci, ci eu. Apoi, iar eu mulțămîta am dat.

Cantons-comanda cu satele toate, care unde au fost, îndărăt veniră. Cantonu la Beserica Albă să așeză. Satele contribuția, porția, nu o da. Satele de la Mehadia pingă Cerna în jos, Topleț, Jupanec, Ogradenia, tot // în Halmăji, în 13 sate, la familiile ce nu le arseăse casăle, ce numai cîte ceva. Apoi, închinîndu-să și începînd a le lucra, arderea au încetat și cu ceale rămase mulți s-au ajutat. f. 158

Această mare armee a ghegeneral-feldțaiig-meister graf Clerfe și cu a ghegeneralului feld-marșal lăitnant graf Vartensleben, în doo coruri osebite așa să așezasă: fraicoru rumănesc cu lăitnantu lor, Sărăcin, călăreți; pedestrașii îi avea capitanul Rodițchi și erau cu oberșteru și batailonul nostru în aripa stingă, înaintea baterii mari, în vinile Binchineți. Iară după baterie, o companie de neămți, jos în țentrum, în morminții nemțești, cu artilerie, 50 de oameni, cu zidu îngrădiți. După morminții romănești, Supt Coaste, subt Fîntîna lui Rafiloni, baterie mai mică, de 7 canoane, cu o companie de neămți, deasupra căroră în lagher erau șarfșiți, cu capitanu Șmit, la aripa dreaptă, în prunii ibrăiterului Petrovici. Batailonu nostru cu șitării și fraicoristii aveau toate forpostele și pichetele la Ceaplea, în dealu Visocichii și în Laz Mare și în Pecenișca, cu fraicoristii. Corul lui Vartensleben, din sus de Mehadia, în laghere, cu corturi pingă drum, prin Ulici, pînă la Biserica Spartă. Iară dîndărăt, în Dumitrina, în Taina Mare, sta corul lui graf Clerfe, cu caritele și muniționul și toți gata erau.

În dealu Visocichii meărsără doă companii ale Halmăjului, cu capitanu Andrei Merzici, ce ținea Ceaplea, în deal. Alte companii pe alte

dealuri, de-a dreapta și stînga. Laitnantu Seracin cu călăreții rumânești avea drumu mare de-a sprijoni întii.

28/17 august, veni raportu din Ceăplea și Visocica că mare oaste turcească tot cîmpul Toplețului au umplut. Ceăplea, jos la drum șanțe sapă, iară mulțimeă în Laz Mare iase. Și macar că de 20.000 știam, tot frică aveam. Și așa, la 9 ceasuri dimineața, din Laz Mare spre Cheăia Priboiului, cu multe steaguri verzi, roșii și cu alb mestecate, în poala dealului de cătră noi coborînd, îi văzurăm. Stătură și localitetu nostru, cum stăm, căuta. Unii de-aci, alții trăcură Belereca, să suiră în Silinica, căutară și iar în Priboiu veniră. Iară alții prin Dilga Poliană sus în vini eșiră și recunosțiruia cum vor atachirui și cum ne vor ocoli preste dealuri. Toate reghimentele știau care unde să se pună, așa, după dosu dealului, ca să nu să vază; toate după scapăte sta. Ei cu ocheănele văzînd bateriile cu artileria noastră și acelea cu puțină oaste, socotiră cu șturm // a le încăleca și pre noi a ne ocoli, neștiind că-s dealurile ocupiruite de companii: naintea Mehadii, în munți, la dreapta Sverdinu, Poiana Casapului, Ielenațu și pre Omir, iară de-a stînga, Strajaoțu, Letnicica și în Plaiul Bîncinețului neamți, de militari. Și turcii abea la 11 ceasuri naintea amezului sloboziră deliii, viteăjii, voinicii și spahii cei cu corajie. Coborînd di pră deal jos, în drumu mare a Cîmpului Lung, turci, arnăuți, cu pașii de la Adrianopol-Drinopolia, Sofia, Ruștiuc, de la Dii și alții, și adecă întii unul, 2, 10, 100, 1.000, așa ei pre drumu mare în fugă voinicească un fertal bun de ceas cătră noi alergară. Cei dindărăt, ce săpa șanțe, cu toți în mari glasuri chiotea și țipa: „Alah, Ala“, da corajie cestora, carii aproape alergară. Și stîndu-le înaintea numai rumânii fraicori, cu Răduțu lor, turcii și acei rumâni călăreți, vro 50 de înși, unii cătră alții piștoalele își pocăluia, turcii oprindu-să. La dreapta lor, bateria mare, la stînga lor, pră aripa dealului Omir, șarfșiții în șanțe postiruiți sprijinea, ei pre fraicori îi apăra, de sta în drum. Aceasta văzînd turcii, să cotiră la dreapta, pingă riu Belereca, prin sălci, răchiți, a nu să vedea nici călăreții lor, și cătră bateria mare mergea. Iară la stînga, pi la Șoșoi, Geagim, Trapcea, cu artileria vena. La Ogașu cu Salca, bateria lor de 6 canoane făcură. Turcii din drum în latură fugiră, de-a nu-i vătăma, unii la riu, alții ajungînd unde azi sălașu Țăpeneăgilor, cu steagurile, cu săpoae, lopeți, prin vinile lui Dumitru Artenescu, Lălescu, pitiși în sus. Iară vro 13 steaguri flăcăra și preste Ogașu lu Omir în șarfșiți da; a căroră numai cînd da, capetile le vedea, iară turcii de preste vale, din păduri ascunși da. Eșînd turcii mai sus prin pădure, cătră 1 divizion de Esterhazi, 1 de Terți, în Poiana lui Omir, dintr-aceăste doă divizioane 46 de feciori au blezîruit și morți, dară nu i-au putut înfrînge. Turcii de a-i ocoli și mai sus au eșit, pre dealu Elenăți, iară cei de pingă apă, mulțime de călăreți cu pedestrași trăcură riu nostru, în sus cătră lagher, în vini eșia și în drept la batrie trăgea, macar că foc în ei să vărsa, că lor acea baterie nu atîta ca cea de supt Rafiloni.

Artileria turcească de la Ogașu Sălci bâtea la cea mare, ci can prea sus, de unde eu căutam, venea. Bombarda artilerii noastre nu răsuna așa ca chiotele musulmanilor, cu „Ala, vala, aferim“. Că cînd fulgera din bateria noastră, ei țentrumu, di pe foale „Ala“ chiotea, de răsuna. Ei, cei ce cercară de vro 5 ori bateria mare a ne-o lua cu călăreți pedestrașii

bleziruiți sau morți pre spate îndărăt vedeam că-i ducea. Morții supt ripa rîului îi îngropa, iară // bleziruiții, făr de mini au picioare, fuga îndărăt îi trimitea, mai vîrtos pre gazde. Aceștea aicea cu șturmu lor lucra, artileria lor bine le ajuta, și lor și noaă, că prea sus bătea, cît și pre mine și pre alții ne spărie și dintr-acel loc fugirăm. Iară cei pre dealuri în munte ajunsără, sus, cu arme, săpoae, lopeți, de-a ocoli ajunseăse. Și era 3 cease după ameazi, cînd ei și de bateria de sub Schimbiță și de cea din morminți, cu de sub Rafiloni să spăimîntară.

Într-aceasta, iată un turc deli cu hatu, bidiviu de departe pre drumu drept în fugă să răpezi și supt poala aripii dealului Omir, supt șanțu șarfiștilor, jos, să vîri. Sta pră cal, în sus cătră șitari dînd ; umplea și da. Iară ei, păzind capetile de alții, vreo 200 de implături în deșert în jos deăteră. Turcii „Ala, vala“ striga, de suna valea. Și acela deodată, din atîtea pocăluituri, ca fulgeru îndărăt la ai săi scăpă.

După cîteva atache de-a lor, iată un țug de husari cu un ofițir de cătră morminți, pre stînga încet în pași, cătră turci nainte pășia. Turcii mulți di la apă de prin răchiți îi ocoliră, iară vro 20 de călăreți de față la ei să sloboziră, de a-i înghiți. Însă ei, ca legați, într-una innainte pășa, caii lor numa mișca, turcii să mira, unii îndărăt sta. Rămasără 12, apoi 4 turci, carii jucînd hații pră de laturi, vrînd a-i întărita sau a-i dezlipi, husarii, unii cu sabiile în sus, alții cu pistoalele și cu cărăbinile, îi spăria. În urmă, numai un turc tot îi mai întărita, vîrzobindu-i bine, aproape. Un husar, nemairăbdîndu-l, din țug la el eși, foc unu-și deodată deăteră. Husariu di pe cal căzu ; turcu descălecă și tăind capu husariului, calu turcului după a husariului scăpă și turcu pre picioare cu capu rămasă și fugi. Iară husarii de-a prinde caii toți alergară, pre turcu cu capu husariului în mină pedestru îl lăsară de să dusă.

Turcii din dealu Omir eșiți toată arma cum stă o văzură, că va să-i lovească și tot să răpeza, pușcăluia, chiotea, caii rîncezea, ei nu cuteza, ci departe sta. Simțînd ei căderea și peirea lor, că-i groasă, că bateriile noastre 3 nu numai că frontul lor cu țentrumu îl deșchisă, ce ceăle doă baterii ce juca cruciși, curmeziși, cît turcii jos culcați, pe foale, fulgerile bombardii aștepta, careă și bateria lor des o oprea, apoi iară să înfoca.

Eu pre coastă, din sus de bateria mare, într-o vine nelucrată, boabe de struguri pîrgă, popistriți mîncam. Ci viindu-mi // alte boabe urite pingă mine, vînturoasă, vijăind, în pămînt să împlînta. Eu băgai mîna în gaură de-a o vedea caldă-i, ci fu afundă. Dezlegîndu-mi calu de-a fugi, altele îmi venea ; una pingă brîu mieu, lîngă picioru calului să confundă. Eu fuga.

Într-aceasta, fiind toate regimentele, batailoanele în cvareăe pusă, cu artilerie, cavalerie, cu steagurile sale zburătoare, cu generali ștaps-ofițiri călărînd, fal de fal de frumseăți plecară preste podul mare, din jos de Mehadia, în Cîmpul Lung, o caree după alta, drept pre drumul mare, asupra turcilor. Bateria noastră din morminți, pentru armee, încetă, iară cea de dreapta mai da. Ce și aceăia tăcu. Iară cea din vini în aripa stingă bine ne apăra și pre osmani îi înproșca și-i înprăștia. Turcii, ochînd steagurile și puterea împăratească, și ei în careele noastre

focul artileriei lor îndreptară. O bombă turcească pră un raitar Anşpah-chirazir întră ochi îl lovi ; în laturi cu el. Alta lovi într-o careăe, careă 3 muschetiri dingă ghegeneralu Fabri pre loc ucisă ; dar şi calu ghegeneralului aşa trîcni, de a-l trînti. Oastea mare, împărătească, înfricoşa cea turcească. Turcii din gropi, şanţe, ce-şi săpasă, da, socotind a să apăra. Ci văzînd că careăele înnainte cătră ei păşasc, cu artileria plecară, şanţale aci le lăsară, cu săpoae, chilăviţi de fer, lopeţi de lemn. Fuga e ruşinoasă, dar e sănătoasă ! Toţi, care cum putea, să întrecea ! La plăcinte, năinte, la război, napoi ! Confuzie !

Ghegeneralu graf Clerfe tot încet pre Cîmpu Lung, păn la Şoşoi de-a fugi îi lăsă. Apoi porunci ca după fraicori, cu laitnantu Sărăcin, cavaleria ungurească, nemţească, înnainte cu muzică, trîmbiţe, surle, timpene, trompete, în şturm după ei să dea. Şi să răpeziră. Iară topgi-başa cu artileristii săi în priporu Priboiu canoanele 6 lăsasă, iară caritele cu muniţiounul, unul aci aproape, altele iară nu departe toate le lăsasă ; topgi-başa scăpasă. Care văzîndu-le şi eu, gîndii cum fu an cu noi, cu ghegeneral Papila în Jupanec, aşa acuma turcii tunuri ne deăteră. Aci, în Cheăia Priboii, era un car cu prau astupat. Trecînd toată arma pingă el, la batailonu mai din urmă, după carele şi eu întră alţii urmam, deodată trăsni un pocnet groaznic, cît şi peatra Cheii să cutrămură. Acea puteăre de foc cu acel car pre 14 feciori muscătiri de-aci jos, în rîu Belarechii şi preste rîu, arşi, morţi i-au aruncat. Turcii fug, // unii drept pre drum, după călăreţi, iară alţii în păduri, pre margini s-or ascuns, socotind că-i seara aproape şi dacă să va întoarce oastea îndărăt la Mehadia, ei după ai lor să vor duce. Însă s-or înşălat, că arma noastră, trecînd satu Topleţu, păn la apa Săracovii, în tot Cîmpu lui Tudoran, în lagher zăcătoare s-au cîmpit.

Laitnantu Răduţ Sărăcin, alergînd cu rumăanii, află o sabie, apoi şi teaca sabii. O pune la şold şi alergînd departe, să pomeăni cu teaca făr de sabie. Ştiînd care husari au fost după ei şi aflînd-o la un ofiţir, care-i dezlegasă mîneu şi o văzusă ce plăteăşte, abea cu doi galbini au căpătat-o.

Fugînd turcii prin Cleopolea cătră Ceaplea, ai noştri cu muzica trîmbişilor veăsel petrecîndu-i, capitanul Andrei Merzici cu compania Bozovicului, fiînd la Visocica, în vîrhu dealului, văzînd acea petrecanie, el cu glas tare, compania şi mai tare, strigau : „Vivat Iosif împărat şi ghegeneralu Clerfe !“ Care ehu, ihuhu aşa era, cît dealu, vale răsuna. Fugînd turcii de la Mehadia îndărăt bătuţi, cei ce eşiă pră Omir rămasă în munţi. Şi pogorînd prin păduri, pre poala dealurilor, capitanu Merzici cu compania şi alte forposte, volonteri, pedestraşi, şitari, prin păduri în vînat umbla, hure după turci să diete. Apoi şi oameni, săteăni de prin sate deaproape şi cu boate în hure mare prin aceăste păduri, de la Mehadia păn la Topleţi, pureca, chioatea, pre unii puşca, omora, pre alţii vii îi prindea şi-i aducea.

Eu în deseară, lăsînd lagheru, la Mehadia îndărăt venii, uitîndu-mă trecînd la morţi. Iară dimineaţa cu crestnicu meu, militariu, călăreăşte trupurile turcilor, ale arapilor negri pintră ei, preste 360, afară de cei îngropaţi, pe rîu lepădaţi, numărai ; dară cai vro 40, şăi, sămară destule. Supt Cheia Priboii, iată un turc viu, bătrîn, unde-i vinea lui Simion Radivoiescu, şezînd jos să închina cu capu. Eu mă duşi la el, văzînd că n-are

arme, și-mi arată că-i prin foale pușcat. Aci veni un corpral călare, îl dezbracă, niște parale luo. Ziși să-i deă țealele. Acu sosind doi mehadinți, valdaufseeru Costandin Ergotă cu Ienachie Sandu, Hîrgot îndată : „Ce-i căutați ?” Și vărsă un pistol și altu, însă nelovind, că turcu sări în sus, să ruga, el cu pușca deăte și celălalt 2 pistoale. Apoi acel căprariu neamți de furvezen trăgînd sabia, eu plecai, ei îl căsăpiră.

Sluga maiorului Rachitievici 23 de galbini, de la un turc căpătați, îmi arată. // De-aci în jos, la podu Erdăștiții, mulți șițari vro 7 turci tineri petrecea, cu carii lăitnantul Evta Stoicovici mergea, carele îmi spusă că are poruncă vii să nu aducă, ci să-i omoară și-i duce aci, din jos de podu Erdăștiții, a-i înpuşca. Eu văzîndu-i tineri, negustori, vorbitori, rămași îndărăt la lăitnantul și îi spuși că știu rumâneăște și serbește vorbi, rugîndu-l a nu-i omori. Îi ziși : „Știi astă iarnă în Bozovici din ce boală Dumnezeu te rădică. Dă-le viiață, că poți acu a le da !” Și ascultîndu-mă, la robiți în Mehadia îi trimisă. Eu îi mulțămii și innainte mă duși. La apa Săracovii, fiind lăitnantu volonterilor Săracin la ghegeneralu Vecei în proțesu sabiei aflate, avînd teaca, abea cu 2 galbini o căpătă.

În 29/18 august de-aci avandgarda armeii husarii făcură, carii, într-un fertal de ceas, iară cătră armee fugiră, că la Bratina turcii forpostu lor avînd, ei pre drum drept nainte cătră podu Cheăii mergînd, turcii de pingă drum, în livezi dudinoasă ascunși, 8 husari au pușcat, capetile, cail le-au luat și au scăpat. Rădicînd lagheru lor din Corabnic, la Dunăre au fugit.

Ghegeneralu Clerfe cu alții în lagheru turcesc slabe lucruri aflînd, innainte prin Jupanec, prin la contumați trecînd, turcii di pe Dunăre, din șaiche, cu canoane mici foc neprorupt da. Însă începînd artileria noastră a fulgera, ei cu a lor pieriră și nu să mai văzură. Și așa, toată arma iară la Mehadia să întoarsă.

Eu, neputînd pră drumu mare de mulțime, prăstă Ceaplea și Laz Mare viind, un cort mare, turcesc aflai, ci nu-l luai, că auziiam în crîng cu turcii pocăluindu-să. Pre rapăgu Rudinii, fraicorii pre un turc viu, în cămașă, izmeăne, legat de picioare, cămașa preste cap în sus fugită, cu spatele și capu gol, prin pietri, ca pre un ciine, fără milă în jos îl trăgea. Eu la ei mă duși :

— Dar ce faceți ? Au n-aveți leage, suflet și moarte ? Au nu vi s-au dat porunca, carii duc vii căpătă colaine ? Sculați-l, dezlegați-i picioarele — ce era mai do mort, capul, spatele însîngerate, însă cămășile de mătăsă — preste coate legați-l și-l aduceți la ceialalți ! Eu vă dau 5 holbe de vin. Și ducîndu-l, le-am dat.

Seara, toți ghegeneralii cu armeăia în Mehadia, în lagherile avute, veniră a prînze.

30/19 august, călare cu crîznicu după șai turcești plecai. În morminți la turci a-i vedea intrai, 100 numărai, cu mușcătiri încunglurați. Unul dinlontru strigă : „Popo, ai pită să ne dai au mălai, că de 3 zile, de cînd am plecat, n-am mîncat”. // Eu cătră ei apropiîndu-mă, cei de la Erdăștița și cel de la Rudine mă cunoscură, cu capu la pămînt căzură, mini, picioare sărutîndu-mi, mulțamea. Doi înși și rumâneăște iarăși pită au mălai cerea. La careă priveăliște toți turcii să adunară. Soldații să mira ce-i. Eu făgăduii că piine le aduc, știind că am vro 15 profonți. Și mai

inprumutînd de la capitaniii nostri 40 de profonți și sare, le-am dat. Cerînd un vas de apă, cerui de la ofițiru oberlaintantu a aceii companii, și doă căldări le deăte cu apă. Ei să închina, fruntea-și bătea. Eu șările căutai, ceăle bune nu le aflai și m-am întors.

— [Vodă din București, Mavrogheni, cu coru său, rumâni, turci, arnăuți, cu Cara Mustafa, preste Vilcan la Hațeg au întrat. În Hațeg cu vro 30 de sate au aprins, au robit și s-au întors].

Graf Clerfe cu corul său fu de Laudon la Beligrad chiebat. De-aicea să dusă, iară graf Vartensleben cu al său corp în Mehadia comandant rămasă. Căruia Ștucă cu Trocan ce auzia, vedea, scriia. Acu abea Vartensleben greșala lui de an, cu șpionul său Lionda, își cunoscă și mulțamea rugînd ca des să-l înștiințeaze.

Fiind oberștu nostru Hiebel în Arad ca ghenearal penzionirt, maioru Gheorghe Duca acolo celor 4 companii comandant să dusă.

Trupa de-aicea tot în laghere sta. Așa, pentru mareă victorie; că marele feld-marșal a armeei împărătești, prinț Coburg, cu arma sa și cu ghenearalu rosc Suvarov și corul său, în 22/11 septemvrie, la Focșani și Martinești, în Moldova, la vro 100 de mii de turci total i-au bătut și i-au spart, precum iarăși că în 8 octomvrie/26 septemvrie, lăudatul mare ghenearal Ghideon baron Laudon orașul și cetatea Beligardului au luat și aicea toată arma cîte cu 3 salve victorie lauf-faer s-au dat. Și îndată începură la satul Topleți podul preste apa Cernii bun a-l face. Și gătîndu-l, 24/13 octomvrie, îndat batailonu cu oberșteru nostru Nemeș, trecînd podul Toplețului, cu doă canoane, sus în dealu Drenea meteriz eși și capitanul Rodițchi cu fraicoristii, la ai nostri. Eu cu un ofițir, la pod. Ne întîlni Vartensleben.

— Popo, spune capitanului Merzici dimineață, odată cu zioa, la mine să vină, să-l trimit cu o scrisoare.

— Bine !

Și ajungîndu-l, îi spuși. El zisă să-l deștept eu. Ci dîndu-ne seara în ședeare, cu băntură și neauzind cocoșii a cînta, în zio îl sculai. Să temea că s-au întîrziat. Și Vartensleben cu corul său la Jupanec plecasă; și el; împreună s-au dus. De unde, pre el cu un ritmeister și cu un trîmbiceriu, f. 161 v. călăreăște, dîndu-i cartea în mîină, de pașa de la Beligrad scrisă, // a o da lui Tair pașa din Ada-Cale (: cetatea Ostrovu), să știe că s-au încheiat, 3 zile de la priimirea aceștii cărți, știl-șant (: pace a să ținea), până ce va treăce oastea turcească cu ceamurile și șăichele lor pre Dunăre, pingă cetatea Ostrovu în jos. Și aceasta să știe cei din Ostrov, că marele ghenearal Laudon vine aicea, pre dealu Alion, căruia la venire 3 frai-salve cu canoanele în cinste i să vor răsuna, adecă numai prau.

În Jupanecul Nov capitanu Merzici, priimind scrisoarea în mîină, cu ritmaisteru și cu trîmbiceăriu călăreăște, pingă lăzăret în jos, la Cerna a treăce plecară. Turcii de la Fîntîna Zadrii la Spînzurători de la Tiscut cu puști da. Alții di pe Dunăre, din șăici, caiche, cu tunuri foc în ei vărșă. Ei fuga deăteră îndărăt. Noi din Alion, aripa stingă, sus, ne miram ce poate fi. Ci el ceru un măsai alb, pre carele îl legă într-o nua. Iară înnaintea cătră turci plecă. Așa turcii văzîndu-i că-s numai 3 înși cu steagu alb, îi așteptară. Și el striga : „Pace, mir“, să nu deă în ei, că au carte cătră pașa. Viind doi turci cartea i-au luat-o, au căutat-o mai mulți. El

iară au luat-o și așa, cu turci petrecuți, până în bruc-amt, la casa lui Izmail Boșneac au dus-o, trîmbiceării trîmbițînd sau trîmurînd. Iată din cetate alți turci mari, de la pașa, preste Dunăre încoacea veniră. Luund cartea de la <ei>, zicîndu-le să descalece, cartea înlontru au dus-o.

Intr-aceasta, Vartensleben, puind țimermani, podul Cernii diregîndu-l, oastea, artileria cătră noi, în dealu Alionului, o trecu.

Capitanul Merzici cu cei doi aducînd răspuns în scris de la pașa din Ostrov, Vartensleben cu tot corul său în Alion să sui, 4 baterii rîndui, lagheru și haupt-cvartiru așeză. Și iată maioru nostru, Adam Maovaț, cu 2 companii și noul maior, Ioan Branovațchi, cu fraicoru din Clisură în Rușava Veăche ajunsără. După ei mari ceamuri // turcești, caiche, șaiche, f. 162 luntri, oranițe cu pondoneări, ceaicași înpărătești și reghimente Ioan Palfi, Taici-Banatiș, la Rășava stătură.

Turcii beligrădenii, cu pașa Beligradului, cu cadine, mueri, pruncii lor, slugi, slujnice, cei ce aveau ceamurile sale, îndată în jos pre Dunăre, pingă cetatea Ostrovu, trecură. Iară cei săraci, pedestri, de zisăle companii, preste podu Cernii cătră cetate și în jos trecură.

Intr-aceasta, iată marele ghenereal Laudon în Alion, apoi prințu erț-herțogul Franț, gheneralu graf Clerfe, cu mulțime de ghenerali, prințifirști, apoi și un turc, mare domn, adecă tefterdar, cu alt comisariu în hinteu frumos, cu 6 cai, 8 husari nainte-i, 6 în urmă, în Alion la Loudon venind, la Loudon au prînzit. Lui Loudon ceăle 3 salve cu toate canoanele tunuiră. Laudon poruncisă bucătariului său ca la masă cîrnuri de porc a nu da. Însă, pre întîmplare, că trimițîndu-mi mie ispravnicu Ștucă un porc curățit frumos, noaptea, din Cerneți în Alion, trecînd pingă cortul meu noaptea, zioa s-au făcut, în cuhna la bucătariu lui Laudon l-au dat. Acela s-au bucurat, bune bucate la masă au dat, turcu s-au săturat și foarte au lăudat și după pașa în jos s-au dus. Și mie cartea de porc me-au adus, altul me-au făgăduit, ci n-au venit.

Intr-aceasta, ceaichisten-batailonu cu pondonerii din sus de Rușava arșă podu preste Dunăre, la Mosna pusără. Baron Loudon cu graf Clerfe și graf Vartensleben îndată rînduiră pre gheneralu Fabri cu 2 reghimente cavalerie, Virtenberg dragoner, Erdedi-husaren, Ioan Palfi și Daici-Banat, cu șarfșiții, înaintea căroru maioru Maovaț cu 2 companii, maior Branovațchi cu Sava Demelici și Fustinioni capitani și oberlaintnantu Marian Iovanovici cu frai-compania sa, frai-partistii, înaintea mergînd, cetatea turcească Cladova să o ia. Această trupă cu gheneralu Fabri ajungînd, Cladova plochiruiră (: încungiurară), strigînd de-a să preda. Begu din Cladova nu vru, însă Fabri începînd cu artileria a o bombardi, iată steaguri albe pre șanțele cetății, de predare cu capitulație, să arătară. Și așa și ei după cei mulți să dusără ; aceasta fu în octomvrie 20/31, carii cu familiile și cu ceăle mutătoare plecară. // Gheneralu Fabri, luund Cladova, cetatea mică și orașu românesc, corul său prin satele dinprejur aci în Craina așeză și fraicori la forposte. f. 162 v.

Acolo, în Craina, pre la Cladova, mulți negustori de la Verșeț, Panciova trecură. Întră alții și Theodor Demelici de la Covin la frate-său, capitanu Sava Demelici, viind, de unde întorcîndu-să, vorbiți, prin Cladova și Rășava negustorea ce să afla, acas ducea și iară la fraicor venea.

În Alion erț-herțogu, cronprințul Franți avea pre capitanul Petru Duca adiutant de gheneralștaab-inginir. Aci era gheneralii : prinț Lotrin-

ghen, — [Hohenloe] —, prinț Valdec, prinț Rais ș.a., carii din 15 până în 26 octomvrie au fost aci.

Maioru Maovaț din Craina cu a sale 2 companii și cițiva șițari, din Cladova în Țara Rumânească, în mănăstirea Străhaia, îl trimisără, de-a apăra Dunărea de turci.

Boiarii din Cerneți cu al doilea ispravnic, Chiriac, viind, lui Loudon să închinară. El mie la conac mi-i deăte. Carele îmi spusă că el în biserica noastră, a Mehadii, făina, orzu, au descărcat-o și strajă din turci au pus. El cartea meă, Zlatoustu, acasă îl are.

După acești boiari, veniră vel ispravnicu Mihai Ștucă din Cerneți cu Thodosie Trocan, capitan de nefiri turcești, voluntiri cu simbrie, de la cetatea Ostrovului, cu carii merși la Vartensleben, la Clerfi și cu ei la Loudon și la prințu în haupt-cvartir. Pre Ștucă îndată hauptman, iară pre Trocan laitnant îi avanziruiră, dîndu-le ruja de aur, cu pălării în cap și sabii cu port-epee. Ștucă iară ispravnic în Cerneți a fi, noaptea îndată îndărăt să dusă acasă, iară noul laitnant, Trocan, îndată cu un divizion husari și 1 maior, pingă acea și maioru nostru Rachicevici, — [cu un divizion și] — cu șițari la Cerneți să meargă, pre turci — [cei 50] — să-i prinză. Ei destul au silit noaptea de-a ajunge. Cavaleria cu Trocan ajungînd, turcii au simțit, s-au postiruit. Trocan înaintea vrînd a-i încinge, 3 plumbi îl pătrunsără. Turcii scăpînd fugiră. Maioru Rachicevici cu divizionu în Cerneți cu Ștucă rămasără comandanți, iară Trocan la 3 zile acas au murit și Loudon muerii lui penzion a-i da au scris.

— [Loudon cu alții, vâzînd cetatea Ostrovu, zisă : „Nu e cuib, ci-i mai rea decît Mantua. Cuibu dracului, în mijlocul Dunării ; întreăce Mantua !“] —

Feld-marșal ghenearal, marele voevod baron Loudon pre Alion vizi-tiruind, ceăle 4 baterii făcute nu-i plăcură și porunci jos lîngă Dunăre trangeae a deschide, din careă cetatea a o bombardirui și preșis a o bate. Și așa, seara, din multe reghimente soldații lucrători cu saperi, cu sape, cu lopeți, chilăvițe, fiind de inginiri aceăle șante semnate, așa noaptea a săpa începură. La miezul nopții turcii din cetate afară cătră ai nostri ce săpa tare strigară, să nu mai sape, ci să fugă, rumâneăște, // că ei cu tunurile vor să-i bată. Apoi începînd cartăse, haubițele turcești și boambele aci în șanț a cădea, îndată 14 feciori din compania Prigor și un laitnant inginir neamț, cu amîndoo picioarele rupte și pre feciorii nostri bleziruiți sus la noi îi adusără. Turcii una într-una și jos în șanță până îi goni, și în noi sus, în lagher da, de ne deștepta. Din cei 14 pleziruiți, 7 înși morți rămasără ; și laitnantu au murit.

După miezul nopții Loudon porunci toate 4 bateriile noastre asupra cetății Ostrovu foc să vearse. Această fricoasă bombardă până după 3 ceasă una au ținut. Noaptea, întuneărecu și de așa focuri ca zioa să lumina, că boambele noastre înfocate, cu haubițe mestecate, ca steălile, ca fulgeri cădea și să spârgea și ucidea. Tunarii cu artileria turcească să stîmpără și tăcea, numai cînd și cînd cite vrunu la noi sus răspundea. Și așa, de la 4 pân la 9 cease dimineața tăcură, le grijiră. Turcii din cetate și de preste Dunăre, din fort Elisabet (: Cozia) tot da în sus de trecea preste noi, cînd și cînd cite vruncul lovea. Capitanu nostru de la Topleț, maior la reghimentu Raischi, aci fiind în cort la frustuc, o boambă turcească

masa cu frustucu i-au răsturnat, dar nu l-au vătămat. De la 9 cease iarăși 4 batrii a noastre începură a fulgera pân la amezai, 3 ceasă, însă zidurile cetății inpetrite nu le strica. Și turcii prin pimniți, în casamate ședeau, cînd, cînd foc aruncau. Și iară de la 3 ceasă după amezai pân la 6 seara bateriile fulgerau ; și după miezu nopții iară, pân la 3 dimineața, de la 9 pân la 12, amezau, de la 3 pân la 6 ceasă seara, într-una, și abea biserica mare turcească, geamia, ce fuseăse biserică creștinească, nemțească, mănăstire a preoților franțiscani, aprinsără și arsă lemnul deasupra.

Turcii cetății, ce șadeau în casamate, supt pămînt, cu hîrți, șocați, soboli să încuiba, neavînd leămne de a-și face foc, lumină în întuneărec, să vorbiră că aveau vro 30 de case de lemn în Ostrovu cetății din jos, cătră coadă, cu grădinile lor ; acolo eșiră de noapte, le rupsără, sparsără, leămnele în cetate le trăgea, doi un bîlvan și toate leămnele în casamate le dusără. Trăgînd ei leămnele, ai nostri da în ei, ci nu-i lovea.

De ceăia parte, preste Dunăre, la Cozia, pre dealu Cozii, era capitanu Merzici cu compania sa, fraicoristii, laitnantu Pîrvu Giumancă cu harambașa Olteanu, opreau turcii din fort sau castel să nu iasă la leămne pre deal. Giumanca cu Olteanu și capitanu Merzici să can făgăduisă lui Vartensleben, și Sava Demelici, că vor lua fortu Elizabet, ci nu-i ținea cureaoa de a să apropia, decît le aprinsără niște colibi din grădini, ce avea.

Și laitnantul // nostru, Marco Ioanovici, cu vro 40 de feciori, compania Prigorului, din Alion jos, naintea cetății, în bruchen-amt, unde încă erau niște casă turcești cu grădini, precum a lui Izmail Boșneag și încă vro doă, în partea noastră, unde să zice „la Boșneag“, coborînd, toate le-au aprins, macar că turcii în ei cu cartășe au dat ; au scăpat sus. f. 163 v.

Ofițirii cu militarii nostri jos, în șanțu săpat trangee forpostele ținea, precum și la Nucu Pușcat, după nuc ascunși ; pre turcii de cetate, ce eșiau la Dunăre după apă, șițarii îi oprea și-i pușca. Dar și turcii, pînă unii lua apă, alții în nuc în șițari într-una da.

Laudon cu artileria, vâzînd tăria, mai încetă. Însă zioa o baterie după alta să juca, iară turcii în găuri muzică făcea și cînta, de-i auziam strigînd arnăuțește și boșnegește.

Ofițirii nostri, mai vîrtos laitnantul de șarfșiți Evta Stoicovici, de după nuc, într-o seară cătră turci mult serbește, rumânește au strigat să se predeă. Turcii au zis :

— Cine zbeară ?

— Noi, militarii înpărătești. Să vă predați !

Careă ei și dimineața iară au strigat. Turcii au întreat :

— Ce vezir aveți voi ? Evta au zis :

— Pre veziru mare Loudon. Turcii au răspuns :

— Spuneți-i vezirului să vină jos !

Aceasta înțelegînd, ghenearalii Vartensleben, Clerfi lui Loudon arătară. Loudon bătrînul cu tinărul prinț Franț erț-herțogu și cu tot ghenearalitetu, călărește, jos s-or coborît, naintea cetății s-au descălecat, unde iată doi turci într-o oraniță mică la noi preste Dunăre încoacea trecură, cu lulile în gură, pre pămînt șezură. Tolmaciu nostru Petrosi, după po-

runcă, îi întrebă cine sînt dumnealor. Însă cu așa cuvinte innalte, haldeești, care ei neînțelegîndu-le, zisără :

— Nu știm acea limbă, ci boșneăcește ; *mî ne znamo tako !*

Tolmaciu însă neștiind sîrbeăște, însuși Loudon zisă :

— *A znaș tako ?*

— *Znamo.*

Tolmaciu mă strigă și întrebai :

— Cine sînteți ? El zisă :

— Eu sînt Izmail aga. Loudon :

— Ce-i aceăia : aga ? El zisă :

— Om de omenie, negustoriu cunoscut, la Mehedia știut. Acuma în răzmiriță am leafă împărătească, în slujbă. Loudon :

— Dar cine-i cestalalt ?

— El e bariactariu (: stăgariu) și are simbrie. Loudon :

— Dar la ce-ați venit voi aicea la noi ?

— Voi ne-ați strigat de-am venit. Nu știm la ce.

Loudon :

— Dar că ci n-au venit pașa vostru cu voi încoacea ?

Turcii :

— Măria sa, prealuminatul, șade pre scamnul slavei sale.

Loudon :

— Îndată spuneți-i să-mi deă cheile cetății, cu cetatea, și voi cu toate averile voastre vă las să eșiți în pace.

Ei :

— *Iok ! Ne să da ! ! !*

2. 104 Loudon :

— Spuneți-i că de nu m-a da cetatea cu cinste, eu cu șurm, iuriș, cu sila, numai cu 5.000 de voinici cetatea o voiu lua, tot ce voiu afla, voiu tăia, iară pre pașa deasupra porții voiu da să-l spînzure. Spuneți-i ? Turcii iară :

— *Iok ! Ne se može !*

Izmail văzînd că Loudon porunceăște ce să zic, întrebă :

— Cine-i cel ce porunceăște ? Eu spuși :

— Marele ghegeneral, veziru Loudon.

— Valla, să fie cinstit, că, pre Dumnezeu, e bătrîn !

Cu aceasta să sculară, șezură în orăniță, la cetate plecară. Loudon zisă :

— Să nu dați în noi (: adecă cum ați pușcat pre capitanu la Svinița).

Ei zisără :

— De nu veți da voi în noi, nici noi n-om da.

Și așa, iară sus, în haupt-cvartir, toți să întoarsără și cu artileria mare, de la Timișoara adusă, iară începură a bombardi zioa și noaptea, însă tot în zadar. Ei după amezu muzică făcea, artileria noastră și cetatea și fortu bătea, dar și ei mai rar răspundea.

— [Într-o zi, amezu, vine obrîșteru, mă cheamă la prinzi. Într-un cort gol 2 mueri îmi arată. „Ce căutați“, ziși, cunoscîndu-le ce-s. „Afară, că cu bita vă scot“ ! Iale eșiră fuga. Noi doi la ușa cortului stam și veni o boambă turcească tocma în locu muerilor. Rupsă cortul]. —

Eu pre poruncă des episcopului la Verșeț, ce să întimplă, noveale, înștiințeam și-mi mulțămea. Acum aci, pre Alion, unde eram, în Meteleauca, feld-posta venind, de la Verșeț scrisoare de la arhimandritul Moisi Vasiliévici îmi veni, că protopopu Verșețului, Gheorghie Nedici, au murit. Doă bivoliță tinere, cu viței să caut a căpăta pentru curtea episcopului. Iară consistorial-notariu, canțelistu Vasa Mihalovici, lipovanu, îm înștiințează de moartea protii din Verșeț, și fiind eu în mare milă la episcopu, să-i iau 10 porci mari, grași, pentru curtea episcopului, să-i trimit și să-i scriu. Care lucruri nu-mi erau mie în puțință, fiind eu însărcinat cu corespondenții; pingă ceăle boiarești, serbești, bugărești și de la Nicopolia la Loudon veneau, care tolmaciu orientalnic nu le știa ceti. Într-aceasta, iată frate-meu al doilea. Gheorghie Stoica, parohul Mehadii, viind la mine sus, îmi spusă că el să duce în Țara Rumânească, la Cerneț, până la Craiova. Căruia eu comisionul de bivoliță și de porci grași încredințai și arhimandritului înștiințai.

În Alion greă foamete răbdam, că și țvibahu, coji uscate n-aveam; lipsă. Un comis profund cei ce nu păstra, cu 1 florint, 30 creițari nu căpăta; că piinea de la Logoj la noi să aducea. Însă carne și vin căpătam pre bani buni. Din lipsa proviantului, marea armee jumătate îndărăt o trimeăsără. Ploile des cerca, drumu mare cu artileria greă rău strica, piinea n-ajungea; // pân ce și ghegeneralitatu, care prin exprese pini albe de la Logoj așteptînd, nici țvibah de masă n-avea. Și așa, cu marele herțog prințul Franți, unul după altul începură îndărăt a pleca; și artileria mare a Timișorii, până în cîteva canoane mari și căldări de bombe mari, îndărăt le trimisără. f. 164 v.

Acum, precum în dealu Alionului, așa jos, naintea lăzăretului, Supt Coaste, întră Jupanec și întră Rușava, mari bordee pentru doă batailoane, cu kuhne de-a feărbe și cuptoare de-a încălzi făcură, de-a erna în iale, că ploaia reăce începu. Jos la Cerna, cătră Rușava, și un redut, cu șanț, în carele iaste și acuma, părăsită din 1738, pimnița șpanului Hibner, și bordei, forposta de-a să scuti. Care toate pre porunca lui Loudon, Clerfe și Vartensleben grijia. Și fiind toate deplinite, feldmarșalu baron Loudon porunci ca în dealu Alion, sus în bordeăe, 600 de capete de reghimentul Valah-iliriș cu artilerist și canoneări să rămînă să iarneaze și vor căpăta, pingă simbria și pita lor, aceăste următoare victuale gratis: vor căpăta dimineața 1 saitlic de rachie bună; la prînzi carne uscată, șoncă, slăină, varză acră, oriz, gherșel, păsui, mazăre, cînd una, cînd alta, și coh-mel pentru zupă și o holbă de vin; iară seara 1 saitlic de răchie și iar o holbă de vin vor avea. Iară un batalion de Durlah-reghiment în bordeăele cătră Rișava, jos, să iarneaze.

Aceasta auzînd ofițirii de șarfșiți nu le plăcu a rămînea, ci mînară pre capralu de șițari Proca Nedelcovici, carele cu alți 4 feciori șițari, cumînți povățuiți, la graf Vartensleben au intrat, zicînd că și ei ca altă oaste în vînter-cvartir acasă, pingă Beserica Albă, unde nu-s arse, în ernat vor meărge, dar în Alion nu rămîn. Aceasta și Loudon au înțales și acei 5 feciori prin corprali nemțești îndată cite o 100 de bite căpătară. Aceasta văzînd oberșteru Auersperg al reghimentului Durlah, îndată s-au melduit că el cu 600 de capete de-ai săi durlaci, însuși pre Alion va erna. Și îndată sus bordeăele griji, că ploa și nînea.

În 21/10 noiembrie, cu neaoa și mare vînt, marșalu Laudon, Clerfe să dusără. Apoi și Vartensleben, după ce porunci toate ce să fie cu instrucție, la Logoj în ernet să dusă.

În 24/13 noembrie, ger preste fire mare ; drumu, balte ceva înghețate. Batailoanele ce mai rămăseăse di pe Alion preste podul lăzăretului, Jupalnic, de dimineață să lungiră, unul altuia urmînd, cătră Mehadia grăbea, de-a scăpa în bordeăele din sus. Naintea amezului, oberșterul nostru // de marș ne porunci gata a fi. Capitani, ofițiri, viind la el, îl întreba :

- Unde ? El zisă :
- Zăuitai, dară cu B să înceăpe cuvîntul.
- B ? Beserica Albă ?
- Nu e !
- Berzasca ?
- Nu e !
- Borloveni ?
- Nu !
- Borlova ?
- Nu e ! Marș, gata ! —

Și încălecînd și noi, jos podu Cernii pasiruind, strigă : „Marș, drept la B, bordeăe !“ Și ni să împărțiră și bagajile puind în iale.

Eu auzisăm că preteasa mea cu femeăia reghiment-adiutantului nostru de la Logoj la Mehadia au venit. Cu slobozenia oberșterului, cu crîznicu meu, călăreăște, caii buni, am plecat. Vîntu, geru, bălți un țol înghețate, sparte, tina reă, neaoa spulbără, drumu de carite rău ; artileria reăle, afunde mîncături pe drum făcusă. Și așa, trecui satu și podu Toplețului încoacea ; minam caii, că innoptam. La dealu Ceaplii, jos în drum, aflai doi mușcătiri în tină, cu neao albiți. Eu, „Sculați“, strig. Ei, morți înghețați. Haida, fugi, geru mare să nu mă cuprindă. La Balta Bilbii aflui 3 zăcînd lîngă urum, iară ninși, lați, desculți. Auzii vătîndu-să ; alergai asupră-le cu calu. Începui a da cu bitu. Ei, morți ! Eu vorbind turceăște ce știam, că capu îl era turceăște învălit, cu bitu tot am dat până s-au rădicat. Cerui plosca cu răchie ; le-am dat și pre calu slugii doi am pus, unu cu sluga pre picioare. Cătră Mehadia trăgeam a ajunge. Însă iată aci, la Ogașu Bocicăreștilor, în apă, o carită cu doi cai mari, cociașu în șa. Strig să mine cocia goală : „Mină, să sue soldații !“ Însă cociașu mort în șa, înghețat. Acu, mină ? ! Sluga, bine încălțat, cu plosca în mină, le da inimă la cale. Însă iar, iată unu. Dă-i, scoală, să bea ! Iată iară doi. Din 4, unu sculam, alții, de tot morți, îi lăsam ; că armele alții le luasă și așa morții îi dedeăse și-i lăsasă. Eu cu piștoalele, bolborosînd turceăște, preste ei dam, de-i spăriam. Și așa, la Mehadia, 7 inși cu bitu, piștoalele înviiăți, cu plosca rădicați, vii cu mine i-am adus. Aflai preteasa cu prunc și pre adiutantîța. Cerui albia, scăldătoarea pruncului, cu apă reăce ; cătanele picioarele băgară, de le trasă geru. Apoi foc bun, cină le dădei. Eu de bucuria preteăsii mă veselii, că un fertal de vin bun de la Logoj și un copilași, Athanasie, îmi aduseăse. Macar că plosca cu vin și eu mai aveam, că cîntînd nemțeăște, voe bună soldaților morți, des îi chieamam la plosca mea, dam de bea. Și acu le dădei de băură. Începură a vorbi și a-m spune cum i-au lăpădat din cară jos în tină, înghețați ; 4 neămți, 3 unğuri ; un neamț corpral, Iacob Cloț.

I-am culcat pre sub paturi. Dimineața ziși păpucii a-și cirpi. Și făcînd fruștuc bun, cale bună, după batailoane-și să dusără.

Apoi și eu călare, preoteasa cu doamna în cocie, la bordeăe plecărăm. Geru, vîntul, tot mare, însă nu ca eri. Pre drumu mare, de la Mehadia în jos, aflai o carită cu doi cai // și un ofițir călare, cu vro 10 soldați pringă caru cu cei morți, de a-i îngropa. Eu trecui, neviindu-mi de-a sta. Și alte cocii mari, din drum în laturi stătute, făr de cai, aflai. Ajungînd la bordeăe și văzîndu-mi cocia capelii, careă eri în Alion într-o vale răsturnată o lăsasem, mă bucurai. Bordeiu grijii, păreții cu corturi lăpădate cu piroane căptușii, bine încălzii. Și tot batailonu bine să așeză în bordeăe.

După ce au început Beligradu a să bate, sultanul din Constantino-pol porunci pre cneazu Rasii Staro Vlah, Rașcovici, prins bun pentru acea țară, a-l aduce ; însă fiind bătrîn, s-au rugat și pre fiu-său, Ioan Rașcovici, la vodă Nicolae Mavrogheni în slujbă l-au dat, care până după încheierea păcii au fost.

Luund ghegeneralu Fabri Cladova, pașa din Vidin îndată pre obercnezu din Negotin, Stanco, ca pre un domn, cu faima casii sale în Dii la sine, a sta bun pentru țară, l-au chemat. Carele ducîndu-să, pre ginere-său Daniil Alexiovici acasă îl lăsă.

Ghegeneralu Clerfi cu Vartensleben așa rînduisă, că ghegeneralu Fabri din Claduva, dînd acea trupă toată sub comanda lui obristolant Libtai, el îndărăt la Logoj să vină. Obrîșteru Auersperg di pe Alion și batailonu nostru de jos sub comandă să aibă. Așa, oberșteru nostru, Nemeș și al Erdedi-husarn-regiment, Costolani, făr de comandă rămîind, umbra încătore vrea. Reghimentu Panciovii era în Clisură. Maioru Maovaț, de la mănăstirea Străhaia, în Cernet, divizionul maiorului Rachicevici dîndu-l și trecînd Dunărea în Cladova, la Libtai să arătă. De-acolo la noi în bordeăe comandant veni, la Auersperg sus să arătă.

Oberșteru în Alion cu 600 de feciori artileria sus păzea, mîncă bine, bea și odinea. Iară batailonu nostru și cetatea Ostrovu și fortu Elizabeti, cu tot dealu Cozii, culmea, poalele blochiruite, îngrădite le ținea, așa cît cîte 3 companii cîte pre 3 zile la forposte, pichete pleca, cu pita sau țvibah și carne luundu-și, nu ca cei de sus, îngrășați. Cei din culmea Cozii în toate zilile cu turcii din turn, ce eșiau la leămne, să băteau și-i fugărea. Alții dincoacea, pingă Dunăre, pichete de la Tiscut pîn la apa Vodiții, cu Verciorova păzea, încoaceă să nu iasă, cît nici apă din Dunăre zioa nu le da, că cei de la Nucu Pușcat cu cei de la Boșneag și din șanțu de jos rău îi pușca. Ce și turcii la Dunăre după apă, ca și cei din turnu Cozii, cu buni pușcași, unii lua apă, alții săpa rădăcini din coaste, de foc. 2 companii la Cozia, iară una dincoacea, pingă Dunăre, pre supt Alion ; aceștea noaptea să schimba, // ca să nu-i vază turcii unde sînt. Aceștea f. 166 seara în Alion la oberșteru Aursperg cu ofițirii arătîndu-să, cîte un pahar de răchie le da ; și celorlalți iară. Apoi și noă în urmă ne deăteră vin cu 6 creițari, slab, și varză acră, coh-mel.

Eu cumpărasăm pentru post un sac plin de nuci și un foale cu miiare pentru plăcinte bune, dulci. Acu veni porunca ca numai 3 cai Maovaț aci să aibă, iară alții la Caransebeș, la Beserica Albă cu furișiți să-i trimeată. Eu aveam preoteasa, cocia. Ce să fac ? Îi slobozeam pre deal, 3 ; unu la Mehadia cu ai altora îl lăsasăm. Cești 3 seara sluga îi aducea în cuhnă

la fin, zob păstrat. Maovaț nu să uita la ei, finu, zobu căpătam cu ai lui. Caii dimineața sus cătră Iașelnița să păștea, seara îi aducea, că de turci nu ne era frică, dar tot ne temeam.

— [Mie-mi veni din Beci spețificația robilor în Țarigrad, a satelor de-aicea, carii vii au morți, să spun casălor de ei]. —

Înțelegînd pașa de la Dii, cu Pasmangia, că arma noastră în sus s-au dus, rădicară vro 5.000 de turci călăreți și pedestrași, carii la Cladova viind a o lua și apropiindu-să, Liptai nu să temea, că trimisă la Cerneț de-i veni maioru Rachitievici cu 2 companii a noastre întru ajutoriu. Și mină militari cu strajmeșteru Igneat Iovanovici din cetate afară, în orașul rumânesc, de-l aprinsără și-l arsără, Cladova, de careă Igneat strajmeșteru căpătă colaină.

— [Din Țarigrad carte fraiteru Crăciun Călțun di la Corni, rob, îmi scrie în robie cum trăește, că-i viu]. —

Turcii, unii aci încungiurînd, caii jucînd, lucru făcea, norocu cercînd, iară alții drept cătră Ostrov, la fort Elisabet, de-a le ajuta alergară, străjile noastre să le prindă. În Cladova Libtai să apăra, gata fiind, iară aicea, la Cozia, 60 de militari cu lăitnantu Gaier sus în Geanțe, bune poziții, bine postiruiți fiind și deasupra capitanu Jivanovici Sima cu compania sa, pre turcii din avandgardă, 7 călăreți, jos îi trîntiră. Însă mulțimea turcească, călăreți, prin foc întrară, caii îi prindea, pre căzuți luară și îndărăt fugind, celor de la Cladova cinsteă arătară și așa, și cu cei de la Cladova, cu buzăle umflete, rușinați la Negotin îndărăt să dusără. Aceasta fu în 21 dechemvrie 1789, după cel nou, 1 ianuarie 1790.

Graf Vartensleben această afără auzind, pre lăitnantu Gaier la reghimentul său oberlăitnant îl făcu. Iată, a 2-lea an a campanii trecu.

1790 Cu negîndita moarte a preabunului împărat Iozef, toată arma jalnică căpătă.

În zioa de Botezu, la Sveti Ioan, sluga caii seara nu i-au adus. Acu, îndată după ei, ci nu-s. Caută sus, jos, nu-s 3 cai ! Avînd unu la Mehadia, după el // aleargă. Ci viind de la Mehadia, spusă că și pe al nostru cu pre a lu Stoican l-au furat ; 5 cai ai mehedinților sînt furați, de 2 săptămîni îi tot caută. La vro 6 septămîni sluga îm spune că calu de la Mehadia e supt un casap.

186 v.

— Du-te în lăzăret, cu șaoa pe el, adă-l !

Zisă că cu 10 florinți de la profuntarii, ce l-au ținut 3 săptămîni într-o pimniță, l-au cumpărat. Îl luai. La Mehadia vorbă trimiși, aci caii a-i căuta și toți, grași, i-au aflat. Neămții au gîndit, zice, că-s turcești. Noi viind la bordeăe, unui cunoscut de cai mă văitai. El zisă : „Am auzit că întră Plăviciovița-Tisovița 3 cai bitangă să pasc ; unu vinăt, 2 roibi, și-s nemțește potcoviți“. Eu sluga cu calu, fuga acolo ; și mi i-o adus.

Frate-meu Gheorghe Stoica, parohu Mehadii, viind de la Logoj în Mehadia cu bun cal, îndată noaptea i-l furară. Și el, după el. Tocma la schela Cladovii l-au căpătat ; care, ca și cei 3 ai miei, fraicorii îi furasă ; ci Dunărea e afundă !

La mine în bordeăe veni de la Verșeț jupînu Arsa Emanuel, jupînul Theodor Demelici, carii cumpăra ce afla, vite. Arsa îmi spusă că 2 preoți, feld-pateri, Stefan Branovațchi, a Daici-Banatului și Theodor Enderici, de la linie-reghiment Ioan Palfi, cer în Verșeț protopopi a-i face, însă ei,

negustorii, de la episcopu pre mine m-au cerut protopop lor a fi. După aceștea, iată popa Ion Popovici, parohu Jupalnicului, preste munți pre picioare, de la Rudăria, în opinci, la mine în bordei veni. Tot locul Jupalnicului, plațul caselor, era pădure, lobodă, știr, pălămidă, scăeți, bozu mare crescut, așa cît locul casii sale n-au cunoscut. Cîteva zile la mine conăcind, multe am vorbit; și că mă cheamă în Verșeț protopop a fi și că mă cheamă negustoriul nostru, expeditorul Gheorghie Popa-Nicolau Mămăligașu, plaț bun de casă în Rușava să iau și lui 200 florinți să-i dau, casă bună să-mi facă. Popa Ion îmi spusă, macar că și el are gînd în Rușava a fi paroh, știe că năntea mea nu va căpăta și să-i cred ce zice, că mai bine paroh în Rășava decît protopop în Verșeți. El îmi vîndu bitu, podcapia, pălăria faină, bine i le plătii; altele îi cinstii. Eu vrui să dau 200 florinți lu Gheorghe Mămăligașu, să facă casă, ci vâzînd turcii în cetate în Cozia cum să apără, de-a să preda nu vor să știe, va veni vro oaste mare, casa iară vor arde-o, n-am dat banii.

În 18/7 martie, de la Logoj comandirender ghegeneralu graf Vartenleben la noi într-un bordeli veni, cu haupt-cvartiru, căruia plăcîndu-i puii de urs, maioru nostru Maovaț di peste Du // năre mici îi aducea și să ospăta. Mie îmi da faină și preteasa mea îi făcea cîte o pîne și cîte o azimă, că zămîșchele de la Logoj să pînjănea au nu ajungeau. Azima după prînzi fălioare confect la masă împărția: „De la preteasa frumoasă!“ Apoi și oberșteru Auersperg o rugă de-i făcea, și toți cînte îmi făcea. Căroră și plăcîntă cu nuci și miere trimiteam. f. 167

Ofițirii de la Nucu Pușcat striga turcilor a se preda, ci cu boambe răspundea. Oberșt Auersperg în Alion deăseori trecătorilor pi la ei, militari, cîte un ciocan răchie le da.

Libtai, pre sfatul maiorului Rachicevici, a lui obrist-laitnant Mitia Athanasievici și a lui Daniil Alexiovici, într-o zi cu tot corul său de la Cladova la orașu Negotin s-au dus. Daniil, ce era în locul socru-său Stancu ca obîrcnez, în Negotin această trupă au dus-o, pre turcii ce erau aci i-au lovit. Turcii prin bălțile de-aci, reăle, slab înghețate, să spărgea, cail cu ei să împlînta, îi lăsa și fugea. (Ca și cum cetim că au pățit aci împăratul romanilor, Dechie sau Dețius). Aci Libtai 33 de turci, întră carii și un mare asnadariu din Dii, vii și vro 25 de cai înghețai căpătă. Zisul asnadar din Negotin, cu slobozenia lui Libtai, scrisă la Dii acasă că-i viu, de unde slugile lui îi adusă ră carte, bani, țoale frumoasă și cu toți ai săi în sus s-au dus.

Obristolaitnantul Libtai cu corul său în Negotin și prân sate să așeză. Căruia jupînu gospodar Daniil Alexiovici, Marcu Țenovici, Lazar Pavlovici, Stanoe scriitoriu — (ce fuseăse la Mehadia cu episcopul Ierimia și el buruntii deasupra sirbeăște scriiasă în iale, carele mie multe de acel bun episcop me-au lăudat) — cu toate ceăle de lipsă corului, pîne, vite, sare, băuturi și bani gata, turcești, cu cvitanții, în bani împărătești da, întii sute, apoi și mii, pre reghimente, batailoane zișii împărția. Satele porția o da.

În Cladova rămăseăse 2 companii a noastre, capitaniii Andrei Merzici și Franț Rainiș, în loc. Și Daniel în Negotin, știind nemțeăște din Slavonia, comisar era, toată Craina o stăpînea. Daniil cu sfeătnicii ziși mulți panduri avea, prin sate alerga, ceăle de lipsă aduna.

La noi în bordeăe de la Arad ceale 4 companii cu maioru Gheorghe Duca veniră. Trei laitnanți novi, ce fuseăse strajmeșteri, ca curiiri împărătești de la Beci veniră, adecă Gheorghie Pavici de la Uzdini, Dimitrie Popovici de la Izbiște și Ilia Armașescu din Corneareva, carele ajungînd în Mehadia bolnav, muri.

În 28/17 martie 1790, la noi în bordeăe de la Logoj corul lui Vartensleben cu bătrînul ghenearl Auersperg, care îmi luo bordeliu meu, încă și preoteasa mi-o cerea, iară alții într-altele să sălășluiră, reghimentele să cîmpiră. Fiind noi gata preste Dunăre de-a meărge, la Libtai, preoteasa își încarcă cocia, să dusă la Mehadia. Companiile noastre cu maioru Duca Dunărea trecînd, preste munții Covilovii să suiau. Maioru Maovaț pre mine cu el mă opri.

f. 167 v. În Rușava, la Dunăre, ceaichistii, oberlaitnantul Thoma // Vidac cu capitanul Antonovici ne sprijiniră, cu rugăciuni ne descălecară. Acu vin bun, ausbruh, cafea, iară vin, iară cafea ! Să vezi acum cum să cîntă de bine ! Și cu așa corajie preste Dunăre ne-au petrecut ! Și noi, numai doi, pre dealu Covilovii în sus, cîntînd, chiotînd, de răsunau glasurile noaptea. Și abea în miezul nopții sus în culme eșind, focuri multe, lagheru aflarăm. Comandantul, veăsel. Ne-am culcat. Mîne-zi, de noapte, marș. În Slatină, prînzul. Militarii sus la pimniți, în vini, după băutură să dusără. S-or înbătat. O babă moartă s-au aflat, neștiind de cine-i omorită. Eu culeși urzici, vin nu-i ; răchie căpătai. Fasulea, urzicile, gata, cu amîndoi maiorii prînzilam. Iată oameni slătinari cu jalba de baba moartă. Aci rămasărăm cîmpii. Pre feciorii ce-au fost sus la pimniți îi scrisără și dimineața marș, halt aci ; tuturora ce-au fost cîte 40 de bîte naintea săteanilor le trasără.

Maioru Duca innainte la Libtai să dusă. Și noi mergeam cătră Nego-tin, însă porunca ne sprijoni, cu maioru Duca, ca toți în satul Dupleana, în cvartire a fi, cu doi maiori, făr de oberșter. Ei cu ofițirii în cărți jucîndu-să își petrecea. Într-o zi mă înșelară de șezui și eu în joc cu ei, preste 300 florinți le dădei.

În 24 martie, la Paști, neao mare căzu, pămîntul tare să cutrămură.

Maioru Duca căpătă poruncă cu 2 companii de-aci în satul Ostrovu Mare, în Dunăre, să meargă ; și să dusă.

Maovați altă mare poruncă de la Vartensleben, Clerfi căpătă, îndată el însuși curînd la feldțai-meister Clerfe în bordeăe să vină. Batailonu capitanului Șmit predînd, el să înfiora, neștiind ce șturm va să fie asupra cetății. Seara de la noi plecînd, noi toți, cu ofițirii, din satu de sus pîn jos în cîmpie, la drum l-am petrecut și ploștile toate golînd, el ne lăsă a bea și să dusă. Ofițirii să întoarsără la sat. Eu stînd, gîndii : slugile lui nainte s-au dus, una, noaptea, întuneărec, neao e mare, i să poate întîmpla ceva, el singur. Eu cu calu după el și agiungîndu-l, cîntînd, ziși : „Stăi să-ți arăt Fintiniștea Țaricinii, 5 fintini mari, care fac un rîu nesecat, di pe careă Craina cu porția prezent împărăteășii face, să știi !“ Îi arătai. El, să mă întorc. Eu, nu. Doă cease noaptea, pîn la Slatina, la slugi l-am petrecut. El la satu Șaina plecă, eu îndărăt mă întorși. El la șturm gîndea ce-o fi.

În 10 aprilie/29 martie < ! >, în bordeăie Clerfi cu Vartensleben îi spusără că pașa din cetate, lui unuia, anume Maovaț, va cetatea Ostrovu

(: Ada-Cale) cu turcii săi a o preda, altora nu. Și el îndată acolo, la Nucu Pușcat, cu capitanu Daun și cu tolmaciu Petrosi să meargă să se arate „Și de te vor chiema în cetate, la pașa, iată-ți instrucția cum vei lucra !” Unde mergînd, au strigat că maior Maovaț chiamă pre Mustafa aga și pre Izmail Boșneac ; carii cu luntrea înainte-i trecînd, cu cinste pre toți trei în cetate la Tair pașa i-au petrecut, scamne de-a ședea le-au dat, unde la ei pre Maovaț cu pre tînărul capitan graf Daun i-au oprit a lucra, // iar pre tolmaciu Petrosi cu pre doi turci mari, cu scrisoarea pașii către graf Clerfi a sta buni i-au trimis. Maovăț scrisă, cu Daun, cum i-au priimit. Și așa, din 5 <aprilie>/26 martie pînă în 12 aprilie/31 martie <!>, capitulația gata, cetatea o predară. Clerfi cu Vartensleben, cu generalitetu, în victorie intrînd, pre maioru Maovaț în ceas obrist-laitnant în reghiment avanzirui, comandant cetății a fi. Cu această novă veste îndată pre oberșteru Auersperg di pe Alion cu scrisoarea curir către prinț Coburg, feldmarșalu, la București il trimisă. Ajunsă ghegeneral și Therezien-orden au căpătat. Eu căpătînd o scrisoare, Maovaț obrist-laitnant, cetînd ce-au fost, spun maiorului Rachitievici, Duca. Ei nu cred. Eu le arătai. Fiînd ei cu doi ani mai bătrîni maiori, să supărară. Eu îi mîngăiai și lăsară să fie.

Tair pașa cu vro 700 de suflete, mueri, copii, tot arnăuți, în ceamuri, orăniță, alte vasă mari, lunturi, încărcînd tot ; Maovaț, cu pașa. Ceaichisti, pondoneări, alte batalioane cu husari, răitari, 2 companii a noastre, Merzici, Rainiș, pingă Cladova în jos pre Dunăre îi petrecea. Ajungînd ei la Radoevaț, la apa Timoc, eu înainte le eșii ; așteptai. După prinzi, eși pașa în eșitoarea sa, afară, în șpanișervand. Și viînd afară, doi slujitori cu ibrice mari, de argint, cu lighiane, apă de spălat îi deăteră ; după întiul peșchir, altu de mătasă, tot aur, îi deăteră a să șteârge. Eu cu pălăria în cap îi ziși :

— Tair pașa, dar calu meu, ce l-au lăsat Costa la voi, unde-i ?
El zisă :

— Costa e fecioru tău ? Ziși :

— Ba, mi-i frate. El zisă :

— L-am papat în nevoe, — [cu alți 60 de cai]. — Eu ziși :

— Nu cred ! El zisă :

— Dar au eu mint ?

— Ba nu ! Zisă :

Acu me-au scăpat un cal bun, prin sate trecînd, să-l prinzi, să-ți fie. Iară șai în Ostrov destule au rămas, să-ți alegi. — [Și să dusără la Dii. Carne de cai mari au căpătat, iară alții mațe, tîrban și picioare au căpătat]. —

Rămîind acum Maovaț la noi obrist-laitnant, graf Nujan de la noi oberșter la Ardeal să dusă. Și Libtai oberșter, baron cu cruce ajunsă, precum și ghegeneral maioru Vecei, pentru anu trecut la Mehadia, ghegeneral feldmarșal laitnant, cu Therezia-orden ajunsă. Oberșteru nostru Nemeș făr de comandă la Cladova, la Merzici, Rainiș venisă, ședea și porunca aștepta.

În cetatea Cladovii iaste un șlos (: cetățal) cu innalte ziduri înpodobit. În pimnița acelu cetățal era prăuria turcească rămasă. Fiînd aci și niște arestanți, vro 30 de oameni, din vro lulă prau s-au aprins. Așa tunet

fu, ca de o sută de canoane mari, cit eu în Dupleana, două stații departe, cu alții gândirăm că-i în Negotin sau jos la Dunăre fu. Acel cetățal cu pulfer turnu sfărîmînd, cărămizile nu numai pre cei dinluntru, neștiuți, îi îngropă, ce și pre alții di pe-afară îi ucidea. Oberșteru Nemeși zice : „Supt pragu de sus a ușii am stat și am scăpat“. Merzici zice : „Doi golumbi sălbateci aci văzîndu-i, luai pușca. Ei o țiră zburară. Eu iar la ei. Zburară. Eu mă duși iară, ei zburară, pre mine de moarte mă scăpară“. De acest mare tunet nu numai ceăle 40 de casă din cetate și de-afară s-au cutremurat

f. 168 v.

și // s-au vătămât, ce și ceamuri, luntri mari pre Dunăre au săltat ; ca prau, pușca să nu mai fie.

Oberstu Libtai căpătînd porunca toate reghimentele împăratului nostru Leopold al II-lea credința a-i jura, eu cu steagu, cu 2 ofițeri și 50 de feciori, după ce am făcut la batailon în Dupleana, așijderea în satu mare, Ostrovu, la divizionu Duchii, apoi în Cladova, la divizion, porunca am împlinit-o.

Maioru Duca căpătă porunca cu divizionul său din Ostrov iară să iasă, cu oameni cu săpoae, sape, săcuri, un cîmp mare de spini să-l curăță pentru lagher mare, să-l netezească. Militari cu oameni să lucre. Și făcu. Unde întiiu Vartensleben cu coru său, preste podul Dunării ce-l făcură cătră noi, la Praova, în lagher să pusă. Apoi urmă Clerfi cu haupt-cvartiru și corul său în lagher. Apoi și noi stau Dupleana, cu pre moșu meu Radu, cu feciorii Iancu, Gheorghe, îl lăsarăm și la numărul nostru, jos în aripa stingă, la Dunăre, în lagher ne așezarăm. Și oberșteru cu 2 companii de la Cladova veni.

Așa Maovaț cetatea Nai-Orșova și fortu Elizabetii a le curăți începui, avînd ofițeri și lucrători înlăuntru și pod preste Dunăre făcut. Birtași, negustorași să aflară, maistori de tot falul, cafenea, feld-posta. Apoi grijind cvartiru și au venit gheneralu Hon, festungs-comandant, 16 canoane de la Cladova aci aducîndu-le, cu ale cetății, prin artileristi le grijii. Apoi, sosind Hon, la marea reparație a cetății a lucra începură.

Mie oberșteru nostru o scrisoare de la oberșt Libtai din Negotim îmi deăte, care acolo mă chieamă. Și ducîndu-mă la el, îmi spusă că în cutare zi aci oamenii, preoții din toată Craina adunați vor fi, la o sută de sate, care împăratului nostru Leopold II să vor închina și cu jurămîntul să vor lega înnaintea ghenralului feldmarșal lăitnant baron Veceai, carele aci de față va fi. Să fac ceva cuvînt la venirea lui, altul cătră norod, apoi jurămîntul. Și de toate el formular nemțesc îmi deăte, iară el pentru acea numită zi, cu comisariu său Daniil, alte dispozioane grijii : bou mare, berbeci, băuturi, vin, răchiu, visti, găini, unt, piini ș.a. Și batailoanele la exzertir făcea. Aducîndu-să bou cu coarne mari, căsapii îl grijiră. Focu făcînd, boul întreg, înluntru o oae cususă, în frigare îl trasără, bine-l înțăpară, apoi // ...³².

f. 169

Preoții prinși i-au dus, unde prin țări și adunările bisericești, cu episcopi și alți creștini, i-au cumpărat și i-au slobozit și veneau acas. Mulți me-au spus că și însuși turcii ce nu prinseăse și n-avea robi acasă să ducă au pașii il luasă și pizmuind celor ce avea, ei îi învăța încătrosă fugă, să

³² Lacuna în manuscris. După cum se poate vedea din vechea paginație, cea originală, lipsesc cca 12—13 folii, adică f. 170—181, după una din numerotări sau 161—173, după alta.

scape. Și mulțime la 3—4 zile, la 2 săptămîni, la 2 luni au scăpat, mai mulți de rumâni învățați. Părinții copiii adormiți cu turcii îi lăsa și fugea. Acești 3 ani, 1788 și 1789 cu 1792, mulți veniră. Carii dincătro putea să aduna, în mulți ani. Carii și a lor și a altora patimi, unde, cum, cine i-au prins, de cîte ori i-au vîndut și pre unii însuși turcu, stăpînu, pre leăgea scrisă, lucrînd bine, după 7 ani îi sloboade, iară fugînd și prinzîndu-l, întii rău îl bate, a do-ară îl pușcă. Trei ani, întiiu cei din Azia, de preste Marea Albă, încă și Neagră, la Stambol (: Țarigrad), la ambasaderu, solu franțuzesc scăpa și încoaci el îi trimitea.

Aici în Mehadia, avînd un turc bătrîn, însurat, o roabă tinăară, frumoasă, pre careă în munții Luncaviții ar fi prins-o și bine o păzia. Alt turc, june, au cerut-o muiare a o cumpăra. Însă bătrînul nu i-au dat-o, ci s-au dus cu ea la Dii, acasă, unde în țoale de mătasă, cu salbă de galbini la grumazi, au înbrăcat-o. Și trecînd multă vreme, cîteva luni, turcu, junele, carele era iară de aci, știind rumâneăște, la fîntînă o veăde, o întrebă : vreă să fugă ? Ea au zis că-i bine aci. El altă dată iar au întreat-o. Ea, nu, că să temeă. A 3-a oară el ei s-au jurat și zicînd ea că vreă, el i-au zis să-și ia țoalele bune, galbinii și la noapte, după ce vor adormi cei din casă, la cutare loc a curții să iasă, că el cu scara afară va fi, să va sui, scara îi va da. Și așa au scos-o din curte. Încălecîndu-și calu, după el au pus-o, toată noaptea au dus-o. Dimineața, arătîndu-i calea cătră Rușava, el s-au întors și ea au venit la bărbat.

— [Turcii aicea în protopopiat 20 beserici, 15 scoale arsă]. —

1-ul maior al nostru, Cleber, cantons-comandantul, cu al 5-lea maior, Petru Duca, măsurînd loc pentru satul Domașnea, aproape de Corni, prinzînd la mine, le spuși de casa părinților preteășii meăle din Sebeși, cum că Ion Baeșu, negustoriu, fiînd casa de turci arsă, zidurile tari, hune, au acoperit-o. Carii zisără că ea miercuri seara, spre Înnălțarea lui Hristos, în Sebeș la capitănu Rodițchi să se arate, căruia ei vor porunci pentru ea raport să țină. Ea s-au dus, raportu tot au spus, că // casa e a ii cu a fră- f. 169 v. ține-său, căpralu Pavel Ilinescu și Băeașu acoperișu au să-l vîndă au să și-l ia. Însă negustoriu nici una, nici alta nu vrea. Ea așa acas veni.

Eu, cum ziși, după Crăciun fiînd de oberșteru și de maiori la Biserica Albă la ospăți chiebat, frig, ger, m-am dus. Într-o zi la unu, toți, la altul. Maioru Cleber la un criz-cnedel ne chieamă, carele, mai greu de o oca, fu fiert. Ei toți stătură de mine la Verșeț cu Anu Nou episcopului să mă arăt și protopop mă face, că le-au innbunat. Eu ducîndu-mă, seara dătoria făcui. Mîne zi, prînzii. A 3-a zi, vrînd a pleca, mă duși la arhimandritu Moisi Vasilievici, carele zicea să mă duc sus, să mai cerc. Episcopu veni aci, mă întrebă au numai pentru gratulație au și pentru altce am venit. Ziși : „După rugăciunea meă“. El „De aceăia, vei veni sus de vom vorbi, sau și aicea“. Și așa începu a spune :

„1 — El s-au lăudat că ghegeneralii, reghimentu, pre el protopop îl fac.

2 — El până astăzi nici singhilie n-are și i-am scris să vină și n-au vrut.

3 — Bolborosînd ceva nemțeăște, mare filosof să socoteăște.

4 — Muerea lui în Sebeș fiînd, pentru vro spărtură de casă arsă, (: careă lui o lăudasă), s-au lăudat că-i protopopiță în Sebeși.

5 — Dară au nu-i mai bun frate-său, popa Gheorghie, decît el ? Și încă protopopie ceăre ? !“

Acestea turnîndu-mi-le el, eu gîndeam pilda : lupu cu mielu. Și rugîndu-l, începui a le răspunde că eu nu mis lăudăros și până într-acest ceas de aceăia nu știu, dar niscai domni proști pot fi vorbit. Alta, mie de singhilie nu s-au scris, că ași fi răspuns. El zisă : „Acu chiem pre Vasa !“ Zic : „Slobod! Că eu de la răposatul episcop acas am !“ La aceasta arhimandritu mă întrebă : „Ce singhilie?“ Eu un dărab deasupra, de rost îl spuși. El iară : „Și ai aceasta ?“ „O am !“ Ei își căuta. Eu ziși : „Eu nemțeăște, cu sărăcie, puțin am învățat și nu mă pot mări, că-s slab. Preoteasa mea, pentru proțesu casii părintești, pre vorba maiorului Cleber, miercuri, spre Înălțare, în deseară în Sebeș au ajuns. Unde văzînd-o d<umnealui> prota Logojului, ca administratoru, însuși la beseărică la vecernie, la cină au oprit-o, la conac au petrecut-o. Dimineața capitanu Șmit, el la frustuc au dus-o. Unde, viind după ea cantons-capitanu Rodițchi, la prinzi la el a meerge s-au făgăduit. Însă viind la conac, află pre maioru P<etru> Duca ; la el la prinzi, în birt, a fi. Ea în deșert de Rodițchi spusă. El, că nu-mi mai intră în casă. Raportu mine va fi. Ea să făgădui a veni. Acum, auzînd Rodițchi și Șmit, să vorbesc să o așteapte pân va pleca cu maioru, apoi și ei la birt să meargă cu ea, lăsîndu-și prînzul lor acas. Prota după liturghie făcu litie, în piați, la cruce ; multe molitve cetea. Preoteasa cu muerile, ingenunchiate. Maioru și cei doi capitani aci o aștepta. Prota lungea, văzîndu-i aci.

f. 170 Amezau trecusă. Începură ei // negustoreășele Călara, Stanca a-i zice : «Scoală-te, fa, du-te, că-i păcat de te așteaptă așa frumos înbrăcați tineri». S-au sculat, fiind cătră un ceas. Și ducîndu-să, maioru au luat-o, zicînd capitanelor : «Prînz bun !». Ei o luară de ceăia mină să o petreacă. Intrînd la masă, unde au fost spus, aflară locu, taerile pusă. Maioru să miră. Ei spusără că : «dacă ne-ai luat gustu așa, și noi am venit». Lui bine i-au părut, veăsel au petrecut. După prînz și prota viind, au zis : „Voi doi — Duchii și preoteășii au zis — aveți ceva întră voi ?» Duca au zis : «20 de ani sînt cu popa și 10 ani cu ea cunoscut. Eu ca laitnant, ca capitan și ca maior acuma, de cite ori la ia am prînzit, dar eu pre ia astăzi întii la prînz am căpătat-o, să știi». Acuma, ziși cătră episcopu, nu știu carele au zis că ea s-au lăudat că-i protopopiță ea. Și alta, că-i frate-meu mai mic mai bun decît mine, fiindcă s-au însurat mai bine, poate fi, însă eu îi sînt învățătorul lui !“ După acea ispovedanie, mina sărutai și plecai. Prin mare ger acas am venit.

După aceasta, în luna lui mai, episcopul cu arhimandritul la Beseărica Albă viind, la maioru Rachitievici, oberșteru, maioru Cleber, cu mulți ofițiri viind, cu cuvinte îl asuprea. El tot făgădui și cerînd, naintea lor îmi scrisă, pecetlui; maioru luînd-o, în covert vînat pecetluînd-o, curînd prin călăreți am priimit-o. Cetii ca eu poimîne cu singhilia în Verșăț să fiu, alta nimica. Și din Corni dimineața călare pân seara la 10 cease în Verșăț am ajuns. Dimineața, preotească priveăliște ! Episcopu pre un iubilirt preot de la Marghita îl tunsă, pentru o cununie de 7 florinți. Aceasta a vedea mă chiemasă. După careă mă chiemă în sala mare, unde ședea cu niște domni ungurești. Înaintea lor îmi ceti scrisoarea ghegeneral-comandii, că iliriceasca canțelarie din Beci m-au ales ca naționalnicile scoale din tot reghimentul, ce-s de 5 ani părăsite, să umblu și în bună stare iarăși să

le rînduesc, să se înceapă. Și îmi zisă : „Auziși ?“ — „Auzii ; ghegeneral-comanda prin reghiment mie drept me-au trimis, însă eu am răspuns că fără de slobozenia episcopului meu nu pot priimi, ci să mă ceară“. El zisă : „N-am știut că și tu cu ghegeneral-comanda corespondenții ai. Deci, vei merge și toate cu ofițirii tăi cît mai curînd și bine le vei rîndui, ca iarăși să se înceapă a fi, că eu cu tine altă slujbă am. Mergi jos în canțelarie și acolo să aștepți“. // Viind eu în canțelarie, canțelistu îmi deăte hartie, peăne și 2 conțepete a le prescri, unu serbesc, p<entru> Rafail Miloșevici, p<arohul> Bisericii Albe, de-a fi administrator protii ; alta p<entru> Ioan Popovici, p<aroh> Jupanec, rumâneăște, că, pingă Jupanec, Rișava parohie să-i fie. Văzui că frate-meu să duce, Rișava să dusă și-i trăgeam nădeăjde. Una scriiam, alta gîndeam. Însă și acel preot, Ioan, de bucurie muri. Scriindu-le, le dădei. Apoi secretarul Lener un conțept nemțasc a-l scri ghegeneral-comandii, că călugăru servianu parohie aicea nu capătă. O scriși, o dădei. Aci veni arhimandritu. Îi spusu că am adus singhilia. O ceti. Zisă că nu-i prea bună. Și mergînd Vasa cu scrisorile sus de-a le iscăli, i-o dădei să o arate. Viind, spusă că au zis episcopu că-i bună. Acu întră Rafail în canțelarei. După el și episcopu întră. Zisă : „Că ci nu le dați ceva a scri aci ?“ Ei arătară că eu am scris. „Bine, dați și cestuia !“ Lîngă mine, el îmi spusă că mie-mi scrie, administrator în Mehadia. Eu îi spusu că și eu lui aceăiași i-am scris, bine să se poarte. Episcopu cu prota Verșețului, Theodor Iliici sebeșanu și cu Vasilie Mihalovici, iar rumân, lipovanu, să dusără sus, în sala mare. Cărțile pecetluite, pre noi doi ne chemară ; dînd întîia lui Rafail, sărută mîna. Apoi alta luo, întinzînd-o mie :

- Domnule Director ! Eu ziși :
- Mulțămesc. El zisă :
- Ia, apoi mulțămăște ! Eu ziși iară. El :
- Ia, apoi. Eu zîși :
- Știu ce-i.
- Ce-i ?
- Să fiu administrator, cu prota Mehadii viu. Greu ! Iară frate-meu mai mic în Sebeș, la vacant-protopresviterat. El :
- Tu nu știi gîndu meu, priimeăște ! Eu ziși :
- De-i alt gînd, fie !

Și rămași pe Mehedie. Și după prinzi plecai la Beserica Albă și de-aci pentru școale prin sate, ce dascăli, case, simbrii.

Umblînd într-aceasta, unde aflam bisericile arse, ziceam să-și facă o casă de rugă și stam de-a să apuca. Apoi, priimind protopresviteratu, acu aleargă prin sate, biseărici a-și face. Cărți bisericești și scolești nu-s ; de scoale căpătai, bisericești nu-s. Creștinii de la Svinița, toate satele, pri la Mehadia, Iablanița, Petnic, Corni, Conereva, Teregova, 5 ani fără liturghie, ce nu văzusă cărți bisericești și de la Blaj, din Ardeal, multe cumpăra. Și începură biserici, colibe de nuiale a-și face, cu fin, pae a le acoperi și a sluji. Preoților făcui protocoale matriculare de botezați, cununii și de răpoșați, formulare dădei, apoi și de țirculare protocoale adusei și le împărții și conscripții formă a face dădei, pentru robiți, carii, // unde,

Eu rădicîndu-mi casa în Corni și turnu beseăricii, arse de 4 ani, suindu-mă eu însumi a lua măsură, brînașu, ghesimzu, supt picioare-mi să spargi și eu cad pre foale în lungu zidului și scap. Și ningînd, l-am acoperit. La anu tocmai beseărica de-a acoperi. Maistorul rădicînd căpriorii, eu cu oamenii ajutam ; făr de un vînt veni, îi lovi și-i doborî. Eu iar scăpai. Și numai 2 oameni, pre unu rău, Iancu Sîrbu, iar alții toți scăparăm, și maistoru.

Oamenii, nu numai cei ce fuseăse prinși și scăpasă, ce și cei ce fugisă prin păduri în sus și căpătasă milă înpărătească, carii turcilor nu numai vitele mari, mărunte, ce și țoalele din spate le lăsasă, mai vîrtos satele de la Ogradenia pi la Rușava, Topleț, Pecenișca, Mehadia, Iablanița, Petnic, în Halmăji în cvartire doi ani fiind, altora lucra de să hrănea și să înbrăca. Apoi adunîndu-să prin pustiitele săliști, fometea ; cu poame ce rămăseăse și pădureăte să hrănea. De să întîmpla vrun mort, n-afla sape de a-l îngropa. Pomeăne, praznice și nunțile de tot încetasă. Sape, săcuri făcea, ceva cucuruzi, puțin, cu sape punea, mulți sămințuri n-avea, boi de-a ara nu era. Rău ! Însă iară milostiva înpărăție rîndui și porunci boi și vaci, cai, apoi și bani și grăunță, bucate, prin sate a le înpărți. Cești de turci cu case arse bordei mici în pămînt își săpa, cu loboda, știru și cu bozu le acoperea. Însă nu numai de șociți, soboli, ce și de fieri sălbateci, ce să înmulțisă, nu să hodinea. Adunîndu-să și țigani, începură a face și cosoară, vini începură a le tăia, a le îndrepta ; să ajuta. Unele sate căpătară cîte 4 sau 5 părechi de boi, cîte 2—3 cai, ce fuseăse după tabără, însă lupi mulți îi mînca. Că satele, făr de vite, dudău păduri, cît casele nu să vedeau. Nu e cîne, nu e mișe, nu e porc, nu e vacă, nici vițel. Feciori mari, ce fugisă din Halmăji, venisă, locu satului au a cășii n-au cunoscut, oaă de găină n-au mai văzut. În loc de-auzi cocoși cîntînd, auzia lupi urlînd. Și nu numai că pre copiii de 5, 6 ani de la un bordei pîn la altul prin dudău, mare pădure, mumînila îi perdea, ce și bou, cal nu să vedea. Bănila cu calea cătră iale, de tot pustii. De frica fierilor, 5 ani să pustiisă. Abea maioru Gheorghe Duca cu oamenii le deșchisă. În care ani pe-aicea nu numai că giște, rațe, curci, ce nici găini nu erau.

f. 171 v. Acu viind ofițirii în Mehadia, la Jupanec lăzăretu a-l acoperi, șendilă cu spatele // trăgea, lemne de stînjăni cu croșnea făcea, greăle lucruri slujea. Însă tot cu mila înpărăției, cu paceă, pre-ncet își agonisea una, alta. Cei cu moșii să începură a să rădica, de rugină a să spăla, cu boii unora, altora, ceva își arasă și creștea.

Eu ca administrator căpătai poruncă în 13 octomvrie în Verșeț a mă arăta. Și ducîndu-mă acolo, pre frate-meu de la Sebeș, administrator, îl aflai. Din alții auzii că fiind el aci, cu episcopu în grădină, 100 de galbini îi deăte, carele n-au priimitu-i ; poate fi că de oberșteru ceva să ardea. Și consistoria — [zioa] — în 14 octomvrie o deăte. Ci viindu-i de la Biserica Albă scrisoare, de la maioru Rachicevici, că oberșteru Nemeși de lovirea șlagului eri au murit și astăzi să va îngropa, dîndu-ne a aștepta, el cu arhimandritu la Biserica Albă să dusără. Eu la doă locuri la prînzi a fi înbunăsăm, însă mult mă gîndii. După 11 ceasuri, calu încălecai, la 2 cease iar la maioru descălecai, legai. Și auzind că-i episcopu aci la prînzi, la maioru, într-altă sobă intrai. Doi feciori ai maiorului, fenricii Iosif și Paia, de la masă odată sărînd alergară ; apoi și maiorița cu cel mic, fuga. Episcopu, odată : „Ce-i ?“ Ea spusă că eu am venit. „Eu gîndeam că-i vrun mare

gheneral!“ Maioru zisă că-i vreădnic cinstii. Și eșind și el la mine, episcopu s-au turburat. Toți îmi aducea de la masă bucate, care maioru pre taere prin fenricii săi în trimatea. Eu prinzii și așteptam. Acu plecînd episcopu la mort, eu mina îi sărutai. Ei zisă :

— Au n-au putut asta făr de tine a fi ?

— Au putut, însă așa bun comandant, patron l-am avut, cu carele multe veselii am petrecut ; și astăzi, vreău a-l petreăce.

— Bine, bine !

Zeăce preoți, noi doi administratori, 2 protopresviteri bătrîni, al Bisericii Albe, din Cusici, Ilia, cu unu serb, ce ședea aci, cîte doi, după catholici, am petrecut, iară episcopul cu arhimandritul în hinteu dindărăt cu alții au urmat. Seara, după paradie și îngropăciune, eu călare pingă hinteu cu 6 cai, iară 3 ceasuri 2 stații îndărăt lăsai.

Și-mi veni porunca dimineață, în 15 octomvrie, consistorie de noi va fi. Eu gîndeam a ceăre Rișava parohie. Și viînd cu frate-meu la treăptele mari, supt icoana lăitnantului Milco, pre scamn ședeam așteptînd. Iată un preot de la consistorie eșind, să cobora. Frate-meu zisă : parohu Rușavii. Gîndu meu zbură. După acesta pre frate-meu înlontru chiemară ; carele veăsel eșind, ziși să-i fie de bine. Spusă că eu în Mehadia, el în Sebeș vom fi. Chiemîndu-mă, începu episcopu una, alta, ce pricini de pune pre frate-meu la Sebeș, pre mine la Mehadia, în militari și că mie numai unu me-au părținit, iară tot consistoriumul altor vreădnici au vrut a-l da — (carii au fost nameăstnicu Bani, Dumitrie, pe p<reotul> Radivoi din Mehedica ; încă și de nameăst // nicul Domașnii, Nicolae Peșă, să vorbea). — Și zicînd că el cu tot cinstitul consistorium după cel unul ce me-au părținit au lăsat să fiu eu și așa au încheiat.

± 172

Mîne zi spusără că în 17 octomvrie 1792, episcopul cu 6 preoți va sluji, noi doi, frații, gata de liturghie să fim. Și amîndoi așa eram rău răgușiți, minune, cît niminea nu ne înțălegea ce ziceam. Eu tare alergasăm la Beseărica Albă, dar frate-meu, nu ; au niscăi vin pricinuisă. Și așa, în zisa zi, întii pre mine mă îngiunche, pentru Mehadia, apoi pre frate-meu. Iată protopopi, mîne zi, 18 octomvrie, Sveti Luca, tîrg mare, mulți la episcopu veniră și oaspeți la prînzi avu.

1792

Gheneralu Cernel brigadier să dusă la Panceva. Obristlăitnant Maovaș în contumațu Jupaneș, în niște ziduri arse, cu scînduri acoperindu-le, își făcu cvartir ; cordons comanda avea. Maioru Gheorghită Duca, în Mehadia ; bănil de-aicea, pre porunca comandirenderului, gheneral graf Soro, cu rumâni ce putu le astrucă și le învăli. Iară maioru Pătru Duca, în Caransebeș, toate satele reghimentului, plațe de case, ulițe, împărți, sate pingă drum rîndui, de la Sebeș până la Rișava regului.

În 3 ani ai armășii cu turcii următoarele cetăți am luat, adică :

— 1788, în 8/19 februarie, gheneral baron Papila luo Orșova Veăche.

— ” — feldmarșal prinț Coburg luo Hotinu, Moldova.

— ” — în 13 april, împăratu Iozef II luo Șabațu.

— ” — în 8 august, cetatea Dubița.

— ” — în 6 septemvrie, cetatea Novi.

First Ipsilandi vodă din București fugi la prinț Coburg și la Beci.

— 1789, în 9 iunie, cetatea Gradișca. Prinț Coburg luo Bucureștii.

— ” — în 25 septemvrie, gheneralu Ghedeon Loudon luo Belgradu,

Semendria, cu Servia.

- ” — în 19 octombrie, ghegeneralu Ghedeon Laudon luo Cladova, în Craina ; ghegeneral Fabri.
- 1790, în 1 februarie/21 ianuarie, obrist-laitnantu Libtai luo Negotinu, în Craina.
- ” — în 1/12 aprilie, ghegeneralii Clerfi, Vartensleben, prin maioru Maovaț, luo Ostrovu, cetatea cu fortea.

Care toate, afară de Orșava, 1/12 aprilie 1792, îndărăt să deăteră.

f. 172 v.

Sultanul turcesc Abdul Hamid luund cetățile, țările și iară // turcii sălășluindu-să, pre patriarhul Țarigradului la sine înaintea marelui divan il adusă, dîndu-i poruncă ca în 7 zile aceasta să răspundă el :

— Pentru ce necredincioșii serviani, rădicîndu-să neămții cu armășie asupra osmanilor, și ei, de legea și credința ta, făr de leăge, arma sa asupra împărăției și a împăratului au rădicat, întră volonteări și fraipartisti au slujit, fiindu-mi mie jurați ?

Patriarhul începu pre unii, alții a-i întreba și auzi din mulți chiline pricini, care toate le scrise. Care dîndu-le, din gură în scurt spusă cum că ei nu asupra marelui sultan, nici a împărății, căruia-s ei pân la moarte aplecați, ce numai asupra vrăjmașii turci beligrădeăni, carii de 50 de ani incoaci nu numai moșiile bune, vini, pometuri, mori, livezi cu sabia și viața ne-au luat, ce și copii, mueri, slugi cu sila iau și i-au amărit și asupra acelora s-au sculat a-și răsplăti.

Împăratul aceasta întălegînd, oameni credincioși comisari în Servia a cerceta de acestea trimisă ; carii viind adevieră și mai multe. Sultanu 2.000 de turci streini garnizon în Beligrad rîndui și pre cei moșteăni vechi afară, într-alte țări, ii goni. Carii eșind, la Vidin-Diuu în slujbă la Pasmangi Oglu, cu daii lor și Gușanți să așezară și boiarii Țării Rumânești prăda, prăpădea.

Tiosa Musta aga priimind cetatea Ostrovu, arnăut, moșia lor, el comandant în ea ; și îndată spusă lui Maovăți că el în anu 1788, după ce au luat Veteranișe-Hele, vrînd Memiș pașa toate satele Clisurii a le arde, Chiosa n-au lăsat, ci plata arzării pentru sate, lui cu 7.000 florinți le-au plătit, care bani de multe ori de la Maovăț ii ceru, pân la moarte. Chiosa Mustafa de la Ostrov simțind ce să lucră la Beligrad, luînd niște turci și pre frate-său Ibraim aga, pre Dunăre în sus, în orașu Ostrovu Porecii să dusără, spahii luară și vro 10 sate pre Porecica Rea, rumâni, și strînsără porția ; care toate acestea sta sub pašalucu Beligradului. Ei acu le ținea cu sila, ca mari rebeli. De la toate satele, pre 5 ani trecuți, bani, porția luară.

f. 173

În // anul acesta, pre poruncă, maioru Mehadii, Gheorghită Duca, șupa spitalului din posta Teregovii cu multe cară la băni trăgînd-o, iară îngrădînd-o, casă de ostași, lăcași o făcură și, mulți ani, mulți în ea lăcuia.

1793

În martie, eu de la frate-meu Gheorghie Stoica, prota Sebeșului, într-o noapte, pănă în zio, abea cumpărai plațu casii lui din Mehadia. Nelăsîndu-mi mai jos, 100 de galbini făgăduii, adecă 450 florinți ; căpară vro 80 florinți ii dădei. El scrisă doă contrace, mie și lui. După aceăia, viind el cu episcopu la mine în Corni, de unde și cu prota Logojului viind la Mehadia, cu maioru Duca, prota de-aicea, bătrînul și alți ofițiri, negustori, plațu casii a-l căuta. În carele de pădureă nu numai lobodă de 2 stînjăni crescută, știr, bozu, alte buruieni, ce și spini svineaci, de 5 ani, mari, nu puteam descurca de-a străbate. Fundamentu, podrumu, rău vătămăte ;

găuri. Episcopu, maioru cu alții să mirară atîtea bani a da. Eu ziși au să-mi lasă în 300 florinți, au căpara să-mi întorcă. Ducîndu-ne de-aicea **lar la mine** la Corni, unde erau toți preoții protopresviteratului meu cu protocoalele adunați toate le vizitiruiră și aflară că bine le-am rînduit, precum că și școalele bine am așezat. Și iară venirăm la vorbă de plațul cășii. Frate-meu Ghițe înaintea episcopului și a tuturor, cerînd contrac-tul meu, i-l dăde și scriînd că i-am dat eu lui 150 florinți — adecă mi-i dăruiaște — de careă eu îl sărutai și toți îi mulțămiră și să dusără. Eu viînd cu oameni năimiți, cu sape plațu curății și până în 4 dechemvrie casa gata făcui și grajdiuri și curtea o îngrădii și controlorului de armiție cu chirie o dăde.

Constituția franțzilor. Pentru rebelia ce-o începură franțozii cu con-ventu lor cel tirănesc, nu numai că un batailon la oaste să dusă, ce și pre 3 maiori, Gheorghe Duca, Ioan Branovațchi și Petru Duca, de la noi îi mutară, carii toți trei ca generali au murit.

Într-o noapte tîrziu, în Corni, viîndu-mi o femeăe după alta, fuga :
— Mărtin Zăbuică îi mort ! Abea pre pămînt îl grijirăm. De 8 zile zace, de un ceas au leșinat, gura, limba au pierdut.

— Haida ! Alergai, puși mîna, pipăii ; nu-i mort ! Începui : Mărtine, Mărtine ! Nimica. Il trag de urechi, de nas, în deșărt.

— Întoarceți-l pe-o parte ! Iară : pre alta ! Il zgîndăr, cap, mîni, picioare ; mort !

— Mărtine, mori ca o vită ! Uită-te la mine ! Și-l țineam de nasu astupat. El deșchisă un ochiu. Eu vorbeam. Apoi, și alt ochiu.

— Făcut-ai păcate ? Abea :

— Făcut.

— Rădicați-i capu și-l țineți să șază ! — Ai tu altă cămeășe, cioareci, obeăle ? El abea :

— Am.

— Îndată dezlegați-i înfășurăturile opincilor ! Obeălile care să-ți deă ? Ce ziceă, aduceți-i ! Așa desculți, dezmațat, în cămașă, izmeăne, rădicați-l în picioare ! El învie în picioare.

— Suiți-l în pat să se culce, să doarmă, apoi dimineață îl voi cumi-neca. Voi, netrăbuite mueri, le ocării, că l-ați trîntit jos de au amuțit ! El zisă : „Așa părințale !“ // Carele mine zi de dimineață afară la sălași f. 173 v.
mereu trecu, bună zioa îm zisă.

În Viena (:Beci), bunul și pacinicul nostru împărat și crai, Leopold II, incredințînd iubitului său fiu, Franți I, tot imperiumul și tronul, sufle-tul în mîna lui Dumnezeu ș-au dat. Și împăratul Franți norocos până astăzi, de toate sarcinile ușurat, împărățeăște.

§ 22. – (EVENIMENTELE DINTRE 1794 ȘI 1804)

Bunul nostru împărat Franți armei mari asupra tiranilor franțozii trimisă. Și batailoanele noastre să dusără. Trei maiori, Gheorghite Duca, Ioan Brano-vațchi și Petru Duca acolo mearsără. Turcii aicea de la Beligrad și Dii 7 ani

să bătură. Împăratu de unii și alții cu arma să apără. De Capitan pașa la Dii, cu mormîntu. Victoria lui Pasmangii. Capitanu Honig în Dii. Doamna Șiț din Berlin, aicea. Vrînd la Dii, nu putui. Rosii cu ghenearal Suvarov în Italia, Șvaiț, acas. Ghenearalu Bonaparte conzul. Dau banca-signale. Fac pacea. Militarii noștri vin acasă. Turcii în Beligrad fac reăle. Țerni Gheorghie rebelie rădică asupra turcilor. Baele de-aicea iară să lucră și ghenearal-comanda le ia.

Și al 2-lea batailon, cu pancioveăni componirt, nu la Raina, ci în Italia meărsă.

Armințașu vamei Mehadii, ce avea fervalungu și a baelor de aicea, căpătînd porunca toate baele și birtu cameralnic a le acoperi și a le reparui, a lucra începutu.

1795 Pașa din Beligrad cerînd odată, a do-oara de la Tiosa Mustafa aga orașu din Ostrovu Porecea, cu ceăle 10 sate di pe Porecica Reăca și banii guberniumului său, careă acesta nevrînd a da, încă să lăuda cu arma sa ; 5 iunie, întii pașa de la Beligrad 100 de turci armați, cu caiche, șaiche, 2 canoane mici, asupra Tiosii, a-l scoate din Porecea trimisă. Ci Tiosa, ca comandantul cetății Nai-Orșova, aduseăse din Ostrov canoane mai mari, cu care pre beligrădeăni îndărăt îi trimisă. În iulie pașa vro 500 de turci, cu caiche și cu canoane mai bune asupră-i, pre uscat și pre apă să-l bată, satele să le supună. Vro doă cease s-au bombardat. Chiosa Mustafa cu frate-său Ibrahim aga, cu turcii, arnăuții lor, fuga în jos, cătră Nai-Orșova să dusără și beligrădeăni orașu Porecea și satele Porecichii luară. Tiosa, vrînd a rădica pre toți turcii cetății Ostrov, cu tunuri și rumăni panduri, nefiri, turcii de-aci, mai vîrtos Izmail Boșneacu, ce era aci în locul Tiosii comandant, nevrînd a-i face voia, într-o noapte pre Izmail neștiut, til-hăreăște il omorîră.

1796 Tiosa să dusă la vestitul puteărnic Pasvant-Oglu la Dii. Ceru beligradeăni întru ajutoriu, să ia Porecea, carele 1.000 îi deăte. Care cîrgelii cu Gușanț Ali, cu artilerie din Ostrov, îndată pre beligrădeăni din Porecea îi fugăriră și o luară și îndată tot după ei păn la Beligrad să dusără. Beligrădeăni cu bombarda îi sprijoni, ci ajungînd și artileria lor, vro 10 zile s-au bătut. Mulți pierrea. Aceasta și foamea simțînd, Tiosa cu Gușanț Beligradu lăsară și plecară ; arzînd tot orașul de la apă, să dusără.

1797 Pașa din Beligrad, avînd și Șabațu, bună trupă de turci cu boșniaci, / /
1. 1798 întră carii și creștini de credința latină și grecească erau, asupra Diiului adunînd veni. Zișii creștini vinile diianilor lagher făcură. Orășăni Diiului, una a nu-i prăda, a nu le arde orașu, vinile a nu le strica, acelor creștini din vini vro 10 zile într-una multe cară încărcate cu tot falu de bucate, pîine bună, slăini uscate, porci jungheăți, curățiți, vasă, buți, vozuri de vin bun, carne de oi și vaci, jalovițe acolo le ducea. Dară și turcilor de jos, de aproape, da. Cîrgelii din Dii afară eșia, ci cu artileria de-afară în Dii îi fugărea. Și așa ei, în urmă, — [la o lună] — foamea îi rădică și supărați la Beligrad să dusără îndărăt.

1798 Diianii cîrgelii cu Gușanț Ali în Țara Rumânească boiari, ciocoi prin-dea, prăda, lega, cu foc îi frigea, fluerile picioarelor cu sfredelu îngăurea. „Ado banii !“ Sate nu numai mici, pănă și orașu Craiovii arzîndu-le, beții

rumâni în păduri fugiră, satele-și lăsară. Cîrgelii și vestitul oraș mare București, nu de tot, dară îl aprinsără, cît și de -acolo oamenii și boiarii la munți scăpau.

Vodă din București, într-așa primejdie tilhărească, înaltei mari 1799
Porți în Țarigrad înștiință că cîrgeliii ai Pasmangii din Dii în toate părțile Țării Rumânești, cite 2 sau 300 de ei, satele ard, prăzi fac, pușcă oameni, îi tae, mari turme de vite mari, mici în Dii le mină. Căruia marele domn sultanu îndată îi porunci zahareăle, dijma, magazine a aduna și gata a fi.

Caputan pașa de la Țarigrad, cu arma și mare artlerie pre uscat și 1800
pre Dunăre, subt Dii sosind să așeză. Iară din sus de Dii, în Craina și pre apa Timoc, pașa Beligradului cu turci, boșneagi și creștini pre uscat și pre Dunăre iară cu mare trupă și artilerie Diu de doă părți îl țarcuiră, vrînd a-l încinge bine. Ci, de bălți urite, nu să pot apropia. Pașa Beligradului din Cladova să mută nainte, mai aproape, la Negotin, unde era neămeșu ungu-resc al nostru, Daniil Alexiovici, din Rușava acolo dus și era în locu fiiu-lui său fiiastu obercnez de țară. Pașa în casa lui cvartir luo și Daniil pingă zăhăreălile Țării Rumânești și el ceăle de trebuință oștii da, oameni la lucru cu sape trimitea, ca și obercnezu Cladovii, care oamenii la Dii îi ducea, săpa gropi, șanțe, bălțile a le abate, a le săca, șanțe, trangee cătră cetate a deschide, a se viri subt ea. Multe mii de oameni greu lucru avea ! Bălțile săca și iară să umplea, cetății ajuta.

De Dii spun că în anul 1709, — [La Pultava] — craiul șvedului, Carol al XII, scăpînd aicea de Petru al moscalilor, pre turci îi învăță cum să întărească cetatea Diului, // careă-i încă nenuntită. Numirea Diului 1. 174 v.
încă de la rumâni stă.

Pre cum Caputan pașa, așa și beligrădeanu, Diu di pe uscat și di pe 1801
apă zioa, noaptea îl topea, ci nu-l vătăma. Oastea împărătească, cavaleria, pre lucrătorii șanțelor îi apăra să lucre. Vro 500 de cîrgelii, ce-și făcusă panțire de fer, drot înpletit și trupu și capu învălit, călăreți bine armați, ei cu altă călărime deseori din Dii eșia, ca vulturii asupra împărăteștilor lo-vea și să căsăpea și să fugărea ; așijderea și pre beligrădeni ei îi înprăștia. Din Dii într-una afară foc vărsa, dar și ceștea de-afară cu haubițe înluntru pre mulți au omorit ; și cu șanțele trangeii bine să apropiasă. Cîrgelii de multe ori pre oameni îi fugărea, ci iară venea și lucra.

În mai bataia și trangeea lucra. Însă într-un loc, în șanți, un mor- 1802
mînt dezgropară, în carele mortul neputrezit aflare. Văzînd turcii o minune mare. lui Caputan pașa arătară, zicînd că-i sfințit și de vor mai lucra nainte, nu e semn bun, că ei, turci cu turci de-a să bate și de-a să omori nu să cade. Și sta curmezați, dară oamenii încă înaintea lucra, la alte locuri.

Pașa Beligradului în Negotin șezînd, obercnezu bătrîn, Stancu, pîri pre ginere-său Daniil, ce era obercnezi : „că-i din Slavonia nemțasc neă-meși, din Rușava aicea venit, cu Pasmangia au lucrat, pre mine m-au lepă-dat și el au închiepat, mîncînd sārăcimea blagă au adunat, apoi iară fuge la neămții lui“. Pașa făcu rînduială și cu turci într-o zi la el îl chieamă, vinuindu-l că el suma oamenilor la lucrul Diului n-au dus-o, cerînd 30 de pungi de lei. Ei îi deăte. Apoi, încă cerînd 15 pungi, el zisă că n-are. Turcu trimeasă turci unde ședea, la muiarea lui, care ce află, poate fi mai mulți, îi dusără. Și zicîndu-i să se ducă, eși și ajungînd din poartă să iasă, 3 turci ce erau rînduiți cu piștoale îl trîntiră mort.

f. 175 Caputan paşa văzînd înapedecarea cu acel mormînt, oamenii de la lucru îi opri şi scriind paşii, acas îi mină. Apoi şi ei doi să vorbiră să plece acas, că-i mare minune cu sfîntul trup. Pasvant Oglu slobozi pre Guşanţ Ali cu cîrgelii afară cătră Capudan paşa, a-i lovi, fiindcă înţăleseăse că vor să se ducă, şi cătră beligrădeăni, carii începură a marşui. Din Dii canoanele duduind şi tutăindu-i toată oastea, Diiu îl lăsă. // Pasmangia îndată spre acel sfînt mormînt o mică bisericuţă zidind, de multe ori şi acolo la rugăciune merg.

Sultanul înţălegînd de Pasvant Oglu că-i om cu corajie şi că-i înţălept şi pre cîrgelii buni armaşi soldaţi ţine, nu numai că-l pardoni cu pre cîrgeliii lui, ce încă pre el guvernier moştean Diiului îl făcu, mai mare de paşa. Carele cu mareă slobozenie sau cu a sa putere şi autoritet slobozi cu toţi cîrgeliii ce fuseăse beligrădeăni, scoşi, deănpreună cu Guşanţ Ali, iară îndărăt la Beligrad să se ducă. Şi în sfîrşu lui mai să dusără. Unde Guşanţ Ali cu alţi daii, după vechiu obiceiul lor, iară începură pre serviani a-i bate, a-i prăda, a-i puşca şi de nima nu le păsă.

Capitanul nostru Henig, la plecarea lui Caputan paşa, cu o scrisoare de la ghegeneral-comando la Pasvant Oglu în Dii să dusă şi până la Crăciunu nostru, 8 luni, în Dii au şezut. Cu Pasvant Oglu tot rumăneăşte au vorbit, s-or prăumblat, capela cu sfîntu mormînt i-au arătat-o. De unde, ajungînd îndărăt, maior, cordons-comandant în Ruşava ajunsă. În ianuarie 1803 muri.

f. 175 v O doamnă mare din Berlin veni la baele Mehadii. Ajungînd aicea cu un hinteu mare, minunat, cu 4 cai mari, eşii a vedea. Ea luo într-o maramă bani, cîteva pachete de banche nove, tot de 100 şi 500, cîteva mii şi le deăte în armîtie, în mina armîntaşului, cu cvită şi la băi trecu. De unde seara iată-o iară îndărăt aicea la birt ; 8 zile, dimineaţa la băi să ducea, în deseară venea, că nu rabdă mirosul băilor. Şi făcui cu ea cunoştinţă. Arată ea preoteăsii meale şi mie boale în piept, de-a stînga, fintînel cu petec negru. Hinteu frumos, înlontru sobă, cuhnă, lăduţă, poliţă, masă, toate faine. Slugă, sluşnică, iagăr avea cînd venisă. Şi la 12 zile august să dusără. Apoi, în urmă, viind capitanu Henig de la Dii îndărăt, îmi spusă cum l-au întrăbat pre el Pasmangi Oglu, — „Capitane, într-aceăste zile n-ai fost la mine. Dar ce doamnă de la Berlin venită iaste la Media ?“ El au zis : „Efendi, nu ştiu“. — „Aceaia au trimis la mine omu ei (: iagăru) cu carte turcească bine scrisă. Mă întrăbă de poate ea veni la mine, că are lucru mare cu mine să vorbească. Eu i-am răspuns că aicea în Dii stau eu bun că nici un rău nu i să va întîmpla, însă în Craina, Cladova, Negotin mai sînt turci. // De va putea pintre ei scăpa, la mine îi va fi bine, i-am scris“. Acea doamnă şi mie me-au spus că-i femeia lui Şiţ, ausvertigher minister crăesc şi că ea de la England aicea la băi au venit. Însă nu că nu rabdă putoarea baelor, ci căci că erau la băi ghegeneralii prinţ Lotringhen cu comandirender ghegeneralu nostru graf Soro baele îi puţia. Însă în sus auzisăm că au sprijinit-o.

Într-aceşti ani ai armaşiei ce-o avură turcii întră sine, le-am arătat, iară altele le-am lăsat şi nu-s de zăuitat. Adecă de turbata, veninata constituţie a Conventului franţuzesc, că cu rădicarea pomului : libertate, egalitate, credinţa să călcă, legea să lepădă, alta-şi alegea, alte luni, alte zile nemai-auzite şi săptămini şi însurăciuni nove deăteră. Însă iarăşi ce prăzi,

ucideri, morți urite, cu care toată marea Franție cu voe, fără de voe, supt arme o pusără. O nespusă mulțime de om, careă în toate părțile, vrînd toată lumea a o înghiți, spaimă, frică răsfirară, toate potențiile din Europa le deșteptară. Oștile împăratului romanilor Franț II, ce intrasă în Franția, cu prinț Coburg, graf Clerfi, graf Vartensleben și alții, mari victorii făcea. De la franțuzi nu numai că marele marșal Dumoriir cu ceva oaste, ce și corul lui Conde, de 40 de mii, furiră afară. Franțozii pre cei împărătești afară îi împinsără.

După aceăia, încă ajunsă oberșteru Bonaparte ghegeneral la oastea Parizului, unde începu a să arăta și Conventului cunoscut să făcu. Apoi îl rîndui la oastea Italiei asupra împărăteștii armeei, careă pîn aci tot birui-toare fusease, a meerge. Unde el progrese și corajii arătînd, îi deăteră comanda, ghegeneral șef făcîndu-l. Apoi și obergheneral puindu-l, lui mai mareă puteare îi deăteră și toate ce-i venea în gînd, le și făcea. El încheia știlstande și care cînd vrea, după poftă-și le scurta. El înșală divanu și pre sultanu turcesc, cerînd firman, slobozenie de-a meerge la Eghipet în neguțătorie și de a-l recomanda beilor di la Eghipet, ca niminea împiedcări sau înprotiviri a nu-i face și toate după gîndu-i le căpătă. Și așa, cu o trupă bunișoară, de 40.000 de soldați, cu alți învățați, la Eghipet să dusă. Beii, pre porunca sultanului toți cu omenie îi venea pre care supuin-du-i, pravile le da. El învățînd legea, credința mahomedană, să turci, cu beii în biseărică să ruga. //

Să însură, își făcu neamuri mari. Tot Eghiptul subpusă, franțozii în țări pusă. De unde el cu oastea preste Marea Roșie, pre unde s-au înneecat Faraon împărat, trecînd în pustia unde Moisei cu izrailtenii 40 de ani au petrecut și apă din piatră le-au fintînit. Aci și Bunaparte cu franțozii și eghipteăni, mamaliughi, în lagher s-au așezat, avînd apă bună. De-aci plecînd cătră Ierusalim, pri la Gaza lui Samson, înțeleasă că mare oaste turcească îl lovește. El află rămășița zidurilor a vreunei cetăți pustii, anume Arici, posto luo, să încuibă. Turcii ajungînd, îndată atac deăteră, însă artileria lui Bonaparte îi opri și-i înprăștie. Dar și el de-aicea îndărăt la Eghipet să dusă, unde dînd comanda ghegeneralului său, lui Cleber, cu porunci scrise, el cu cei învățați, bunii maistori ai săi, ca nezdravăni, cu corabia printră flota corabiilor englezilor în Pariz au venit. Și franțozii, ce erau din toate părțile de prinț Carl al nostru și de ghegeneralu Suvarov al muscalilor cotiți, abea vîzîndu-l, îndată grand elector (: mare conzul), crăișor franțozilor îl făcură.

Franțozii însuși apoi cu Bonaparte cum urmează au lucrat :
A<nul>1795, umblară franțozii să strice coaliția celor alirți (: însoțiți).

— 1797, încă fiind estraiherii în batalii cu franțozii, ce erau alirți cu Șpania.

— 1798, încă de primăvara, cercară franțozii să treacă în Anglia. Atunci era ceva întră Praizi și franțozii să se facă, ci nu să făcu. Ghegeneralu franțuzesc Bernadot veni în Beci. Franțuzii fără de vremeă luară Roma, Șvaițu, Malta, Eghipetu, Piemontul și Neapolu. Cu știl-ștantu, în Raih adunară contribuție și soldați.

— 1799, iarăși să începu armășia, franțozii cu Estraihu și cu Rōsia.

Franțuzii subpusără vro 29 de crăii mari și domnii mici, cu țările lor, adecă : Ghenua, Veneția, Roma, 13 cantoane în Șvaiț, cu ceăle 7 adunate,

apoi Piemontul, Neapolu, Toșcana, Luca, Modena, Malta, Egiptu. Cu aceasta au pierit vro 18 milioane de oameni. // Știl-standu în Piemont fu primejdiia pricinii de căzu craiul Sardiniei, Tortona, Alexandria (: la Marengo) și Coni, luându-le franțozii, calea în Lombardia își deschisără. Aceasta făcu de pierdurăm stînga. Rainii. Bonaparte n-avea mai mult decît vro 17.000 de ostași, nici canoane destule. Cu vafenștil-ștantu de la Capua, căzu Neapolu și Șvaițu, Manhaim, Erenbraitștain. Contribuție în dreapta Rainii. Franțozii cu știl-ștantu mai mult au lucrat decît cu bataia.

1797 Bonaparte să pusă cu Spania în alianți, că va să ia Englandu; și înșălă.

1798 Pre ghegeneralu franțuzesc Bernadot la Beci il trimisără franțozii, Conventu.

1799 Rusii cu marele ghegeneral Suvarov toată Italia de la franțuzi o luară și-n Șvaiți meărsără. Bonaparte de la Eghipet la Parizi veni, mare conzul, ca un crăișor (: grand electer) il pusără. El pre ruși din Șvaiți acasă îi mină.

1800 El din Italia pre ghegeneralu Melas și de la Raina pre ghegeneralu Crai cu pre tot corul lor, cu mari măestrii și mîndrii îi repuzi și tot cuprinsă. El pre mări flote pusă : liniensifs, crigșsifs, fregate, galiote, corvete, brigse, șalupe, bombensifs, cutăre și caiche, toate pline cu matrozi. El de la împăratu pace a face ceru. Să adunară întii la Amiens, 2-lea la Campoformio, 3-lea la Udine, 4 la Raștat. Însă el cu hicleșug cuprindea și nu să loviră.

Cinstit p<ărintele> Vasilie Gheorghievici, parohul din Țerinteăzi, român, într-așa vremi, 150 de feciori românești, recruți adună, făgăduindu-să că el capitan cu ei la oaste meăрге. Însă în loc de capitan de la împăratul colaină cu lanți de aur, de a-și chiti pieptul, au căpătat. Acui protopresviter Timișorii.

1801 La Linevile pacea să închee. *Francisce da pacem ! Ecce pacem, Deo gratias !*

Și banii de cartie, banco-țeteln, ajunsără. Plecînd militarii nostri de la oaste încoaci, cătră casă-și, jidovii, ovreăii îi întreba : „Domni soldați, aveți ducaten, galbini ? 5 florinți banco-țeteln dau !“ Unii i-au dat, alții aicea vite din Țară au cumpărat.

1802 Sultanu turcesc, prin Caputan pașa cu 100 de mii, neputînd birui la Dii, să împacă cu Pasvant Oglu și slobози pre cîrjălii îndărăt, iar la Belgradu lor a să duce. Unde ajungînd tiranii, îndată prin sate armați moșiile bune de la oameni, mori, vini, pometuri, pămînte, livezi în silă luară. Niște serviani tocma la Țarigrad să văitară și revolt rădicară, pre Țerni Gheorghe Petrovici de // Topola harambașă il luară și turcilor de prin sate picioarele să tăiară. Trimeăsără soli la Țirni Gheorghe, sumă de bani, mită a-i făgădui, să se lasă, să șadă acasă.

1803 Împăratul nostru vru să vindă baele de la Mehadia și în 32 000 florinți, care nima nu vru să le ia. Așa porunci cămării ungurești ghegeneral-comandii Banatului a le preda și podu vamii și drumul comerții. Careă prin stabs-ofițirii nostri, comisari, asesori de cămară, inginieri, baumaistori să făcu. Și făceau plan ce să lucre.

Eu începui beseărîca la băi.

1804 La băi făcură glider-badu de scînduri. Eu la beseărîca de la băi cît puteam zideam.

Împăratul nostru Franț a Estraiului stătu. Gheneralu feldmarșal lăitnant Petru Duca în Timișoara. El de băi alt plan dește. Reghimentul întreg marsă în sus. Franțozii Beciu iau. Împăratu nostru la Holici. Ungurii, franțuzii fac pace. Episcopu la băi sfinți beserica, careă căzu. El muri. De batalia de la Austerliți. Soli franțuzi la turci. Turcu de la servieni ceăre a să împăca. Servienii cer cetatea Beligradu și 5 turci bogăți. Turcii pre vodă Ipsilandi vreă să-l tae ; fuge la ruși. Bonaparte bate pre Praizi, ia Berlinu, craiu fuge. Franțozii asupra rosilor. Să bat. Din Beligrad turcu Gușanț scăpă. Turcii, persii cu daruri la Napoleon trăc. Napoleon cu Alexandru fac pace. Rușii cu Ipsilandi vin în Volahia și Servia. Împăratul nostru veni păn în Timișoara. La Belgrad cadînile își vînd și cerceii. Dau serbilor Beligradu și să duc. Sirbii întră. Boiaru Tudor la ruși, cozac, lăitnant, comandir în Cerneți. Iau Cladova.

Bonaparte conzulu, făcîndu-să împărat, anume Napoleon al franțazilor, rusii cuprinzînd ceăle 7 inzule mari a mării, cu cetăți, orașă, le luară. Iară împăratul nostru, lăsînd titula ce avea, Franț II, împăratul romanilor și luo cel de moșia sa, Franț I, împăratul Austrii ș.a., craiu de Roma, Servia și Bolgaria.

La Logoj episcopul Șacabent adunînd protopresviterii cu mulți preoți în biserică, aduseră pre arestantul preot Ioan Marta, spre moarte de sabie judecat. Fu de episcopul tuns, din oltariu înpins. Iară noul cinstit protopresviter al Caransebeșului, Ioan Tomici, din cathedra așa cuvînt făcu, cît toată priveliștea plînsă.

Aicea drumul Cheăia Globului de la Mehadia păn la Iablanița să deșchisă. Eu am stătut, precum și la băi. Pre supt dealu Comoriștii, pingă Cerna, cătră Franțiști Bad să făcu.

Fu planul gata, ce să lucre la băi, ce cabinete să mai facă. În dosul birtului cameralnic zidiră jos, sus, cîteva sobe, cuhlă, primblători, păn la acoperiși, cum și acum să vād. Și eu, pre porunca episcopului, beseărica de la băi preste bolta ei iară cu var și cărămidă groasă o învălii. Și viind episcopul Șacabent în 15 avgust am tronosit-o ; și eu încă la ea lucram.

În septemvrie veni noul comandirender gheneral feldmarșal lăitnant baron Petru Duca de la Beci în Timișoara și aicea, iară graf Soro ca gheneral feldtaig-meister fu penzionirt. Duca la băi aicea cu comisariu, maioru, baudirectoru căută planu de-a lucra la băi și altele de-a lucra schimbă. Zisă alt plan, cu 12 cabinete, băi mici, din care 5 începusă. În octomvrie fu mari vārsări de ploi, riul Cerna eșînd din matcă, tot ce să zidisă, sobele ce erau lipite de birt, ceăle 5 mici, le dusă. Baia mare, gliderbadu și crou de friguri cu pești mari, mici, puică, lipani, păstravi le împlu. Plăiașii saci, disagi plini au sārāt, păn la Crăciun au mîncat. Podu Cernii, de peatră, îl rupsă. Bolta bisericii noastre cu acoperișu, jos, împlu biserică ; careă căzînd, mare tunet au dat. Mehadia cu satele pingă Cerna, pingă peștele de pre cîmpi, și leămne de un an au adunat. Apoi și episcopul Șacabent Iosif răposă. Iară eu în alți 3 ani a 2-a biserică făcui.

Napoleon fār de veăste la Ulm, sus pre Dunăre, sparsă pre gheneralu Mac, pre rusii ce-i mergea într-ajutori îi fugărea. Franții pre Dunăre viind, Beciu luară, că ei naintea reghimentului nostru la Beci ajunsără și ai nostri

f. 177 v. militari prin Ștaermarc // acas veniră. Împăratul nostru mutat în Holică sede. Iară oastea noastră cu rusii la Austerliț, în Moravia, unde și împărății Franți I cu Alexandru I în lagher cîmpia, Napoleon aci ajungînd, cruntă batalie or avut. Franțozii iar la Beci să întoarsără, Alexandru acas, împăratul nostru la Olici. Ungurii iarna căutară și cu Napoleon îndată, în dechemvrie, pace încheiară.

1806 Bonaparte din Beci îndată soli doă hinteăe de domni franțozii, la 1 ianuarie 1806, prin Mehadia la turcii și la Persia cu daruri îi trimisă. Craiul prazilor, slobozînd pre franțaz prin țara sa a treăce de-a bate la Ulm pre Mac, să făcusă cu Bonaparte prietin bun. Însă acum, întrînd într-o țară, Bonaparte cu oastea de la Beci la Praizu să dusă, îi fugări, îi luo Berlinu și alte cetăți cu țări, iară betu craiul cu familia scăpă la Memel cetate. Franțozii trecînd în Polonia toamna, în novembrie, dechemvrie, cu rusii să can bătură.

Împăratul, sultanu turcesc, înțelegînd de serviani ce fac, trimisă un episcop grec, Gavril, cu pre Regep aga imbrohor de-aicea din Ostrov, cu vro 4 boiari din țară și turcii să meargă la Țerni Gheorghe în lagher, să steă să se înpeăce cu turcii lor. Servianii cerură pre cei 4 daii vii să-i deă afară lor, și pre tiranu Gușanț Ali. Pașa din Beligrad îi slobozi pre Dunăre să vină ei 4 înși aicea în cetatea Ostrov a scăpa, însă Regep cu Țirni Gheorghe, vorbiți, 13 serviani cu bimbașa Milenco Stoico, cu scrisoarea lui Regep, în cetatea Ostrov veniră. Cei 4 daii cunoscîndu-i, pre unu pușcară, iară ceialalți pre cei 4 daii îi tăiară, capetile în disagi le luară. Turcii de-aci sta, căuta. Ei luund zio bună de la Ibraim aga, cu mortu lor în orăniță, cu popă în Tăchia l-au îngropat. Țirni Gheorghe văzînd capetile întrebă : — „Unde-s banii, blaga lor ?“. Trimeăsă pre Regep după bani. Regep luund de la uncu-său Ibraim aga la Gheorghe i-au dus, însă puțini. Gheorghie vru să-l tae. Regep pin Zemlin încoaci abea au scăpat.

Gheorghe ceru pre Gușanț Ali viu să i-l deă lui, ci pașa îl slobozi cu vro 600 de turci ai săi pre Dunăre să scape. Aicea, la Svinița, supt sat, în partea noastră, spre Crăciunu nostru au dormit. Servianii din — [Ostrovu] — Porecea, viind în partea noastră, cu turcii să pușcăluiră. Și căci au lăsatu-i ofițirii a veni și a să bate cu turcii, capitanu Trăilă Măciucă din Svinița cu 4 ofițiri casirti fură. Acel Gușanț Ali în zioa de Crăciun în Tăchia, nu în cetate ca cei 4, au dormit ; și în jos s-au dus. Spuneau că multă blagă, aur vergele au avut. A doă zi de Crăciun comandant general Duca de la Timișoara la mine veni, ci auzînd c-au trecut, îndărăt să întoarsă. //

f. 178 Napoleon cu oastea la hotaru moscalilor ajungînd, cu Alexandru să ciocniră, ci geru pre franțozii mue și încetară.

Soli (: ambasadori) turcești și ai Persii prin Mehadia în sus cătră Beci și Parizi, la doamna lui Napoleon, cu prețioase daruri trecură.

Napoleon cu Alexandru în ianuar-februarie iară începură a să bate, ci 1807 franțozii, ușori înbrăcați, nu avea corajie. Ei doi să loviră în vorbe scrisă și la apa Tilzit pace frățească încheiară, la careă și craiul Praizilor, Vilhelm, cu voinica sa femea, cu ospeăte or petrecut-o.

Doi turci soli de la Parizi îndărăt viind, în Orșava Veăche la Marcu Țenovici seara veniră. Pre mine gazda la cină mă opri, cu ai săi, iară solilor turcești deschilinită cină deăte, cu alte bucate, toți la o mase mare. Unu din acei doi turci ceru șarap (: vin). Luund paharu, cătră mine zisă :

„Blagosloveaște părințele !“ Eu văzîndu-l că-i român, blagoslovînd zîși : „Dar, au de-ai noștri ești ?“ El zisă : „De-ai noștri, din Iași ; sînt în Țarigrad la Nalta Poartă. Mă cheamă Hristodor, român“. Apoi începu a lăuda pre marele împărat Napoleon, cum că el vrea să facă pace lumii, însă prostul rus Alexandru, un tiran și vîrvar, vrea să-l oprească. Într-alte vorbe, auzisă ei că vodă Ipsilandi a Țării Rumânești și cu călugăru Dosithei Obradovici a lu Țerni Gheorghe, de la Peterburg oastea roșască, cu ghegeneral feldmarșal firșt Prozorovschi și Miloradovici Valahia au călcat-o și Dunărea închid. Solii, lăsîndu-și hinteu, cu orăniță pre Dunăre în jos să dusără.

În 30 aprilie, de la Beci în Timișoara fu prinți Carl, iară în 4 mai fu însuși a lor maiestat împăratul Franți I, de la Beci în Timișoara.

Într-acest an, baele de la Mehadia să vestiră. Intră alți oaspeți și un capitan rus, ce să iscălea Ilia Fedorovici, novo-creștenii era, bine rumânește vorbea. Spusă că-i tatar botezat, șade cu cazacii rumâni în Băsarabia. Acesta auzînd că turcii vrînd Beligradu sîrbilor a-l preda cu acort sau capitulație și că turcii, turcoaiacele își vînd scumpătăți prețioasă, șmucuri, el de-aceia fuga la Beligrad la Țerni Gheorghe Petrovici să dusă cu daruri. Unde el de la cadîne multe au luat, dar și multe mii au vîrsat. De unde viînd iar aicea la Băi, cu alte uniforme, alte ordine, zisă că-i maior ; și poate fi fost ghegeneral.

Servienii neprorupt Beligradu bătea. Turcii să rugară, cu acort eșiră și plecară. Ci servianii iarăși în strimtori îi sprijinea și nu numai pre pașa, ci și pre alți turci i-au omorit. Țîrni Gheorghe Petrovici în Belgrad să așeză. El // în Servia ce-o cuprinseăse, (că nu toată o avea) că lo nahii, scamne au avut, iară Craina cu doo nahii n-au avut, avînd el oameni la sine învățați și filosofu Dositei Obradovici cu ei dascăl, rînduiră districte, scamne și mare senat de judecări și judecători. Apoi începură a cuprinde ce n-avea. f. 178 v.

Boiaru Thudor Vladimirescu de la Cerneți, ce era vătav de plai, lăsînd frățini-său plaiu, la roși în București să dusă. Acolo pre el ghegeneralu graf Miloradovici în slujbă la cazaci porucic (: oberlaintnant) îl luo și dîndu-i Vladimir-orden, îl iubi. Și trimițîndu-l cu un reghiment de cazaci cătră Cerneți, cu polcovnic (: oberșter), pre Thudor îl numi comandir la ei. Boiari mulți din Cerneți și alte județe își trimisără femeile în țara noastră, la Rușava, și în Ardeal. Și Thudor 5 ani comandir la roși sluji.

§ 24. – (EVENIMENTELE DINTRE 1808 ȘI 1812)

Prințu Ludvig în Panciova. Iară Rusaliile în Crucița fac rebelie. Servianii în Porecea iau bagajia. Eu călare naintea prințului tot protopresviteratu fui. Cu ghegeneral baron Duca la Băi săpam. Regep aga din Ostrov fu. Eu cruce în deal puși, că drumu frumos să începu. Beserica de la Băi iar rădicai, o gătai. Ghegeneral Franți Sebastiani în Țarigrad trăcu. Reghimentu în sus meărsă. Franțezii Beciu iau, ci iar pace fac. Ghegeneralul franțuz Gardan iar în jos trăcu. Franțuzu de la noi și muscalu țară luară. Împăratu nostru prin Horvația, Slavonia veni. Aicea Duca veni, Băile a vedea. Napoleon luo prințeza noastră ; să împacă. Ghegeneralu Beanhi fu la mine. Fecierii lui Ipsilant vodă la roși în slujbă. Aicea la Băi pre ghegeneralu Sebastiani de la

Țarigrad bolnav cu banda și o companie regulată așteaptă. El din Polen în Beci ajunsă. Turcii cu roșii în București pace. Napoleon sparge ; pre turcu invită că o să bată rușii.

1808

Prinț Ludvig ca ghegeneral grenț-inspecter în ghegeneral vizitație de la Beci, prin Croația, Slavonia în Panciova, cu comandirender ghegeneralu Banatului, Duca, sosind, înștiințare căpătară că sătenii din satu Crușița, militari, lângă Biserica Albă, mare rebelie au rădicat și prințu, aci aproape, s-au spăimintat. Însă ghegeneralu Duca l-au mîngăiat, înțălegînd și bine adeverindu-să că în sărbătorile Rusalii, cu beția multă în cap, forșanguri de postu Sem-Petrului, săteării beați. Laitnantu lor din sat, Thoma Scripete (din Globurău), cu alți de-ai lui prietini ospătîndu-să și chiotind, cu tînărul capelan Dimitrie, fecioru parohului Ioan Popovici, cu iubilirt capitan servian Marian Iovanovici și un diacon din Cusici și iubilirt oberlaintnant Pîrvu Giumanca din Oravița, cu vinu înversunați, strigă să se rădice serbii, românii asupra ungurilor sau și a nemților. Ei așa, veninați cu beția, puneau pre protopopi ghegeneralii de oaste : a Oraviții, a Besericii Albe câte cu 20 de mii, la Beserica Albă, a Verșetului cu al Logojului, la Cheveres, cite 25 000, al Caransebeșului cu 25 de mii în dealu Cozlar, iar al Mehadii cu 5.000, în muntele Stancilovii să se adune. Aceaste vorbe a lor pre săteării îi sculă, arme luară și 14 săteării beați, întrind în beserica Crușiții, praporu bisericii (:steagu) îl luară. Laitnantu Scripete cu capelanu, după ce-or fost scris vro țedulă prin sate, sîrbii, rumânii cu arme, cu furci de fier toți să sară, lui Țîrni Gheorghe ajutori a-i fi asupra ungurilor. — [Fără iscălitură]. — Fenrihu Malia fiind aci în sat, neputînd opri pre cei 14 cu steagu, aceia în pădure cu steagu fugiră. Laitnantu Scripete cu alții la Beserica Albă să dusără ; și fenrihu Malia. Acolo oberșterului Branovați spusără, carele la Panciova alergă de arătă ce-i. Țedula neiscălită parohu Suboțiții căpătînd-o, prota la Beserica Albă o dusă — [și colaină au căpătat]³³. — Prota au dus-o în Verșeț la episcopu Vidac și el cu arhimandritul Sinesie Radivoevici, la Panciova, prințului.

— [Crușița, în pădure, steagu și 13 fugiți adusără. Episcopu în Crușița veni. Spusă ce-au fost. El exțelenție, arhimandritu orden căpătă]. —

— [Solii turcești și ai Persii pe-aicea la Pariz trecură. Turcii din Belgrad vind ce au scumpătăți ; cine vrea, ia. Servianii steag făcură]. —

Napoleon cu Alexandru în ianuarie, februarie 1807, cercară a să bate, ci să lăsară și pace la Tilzit încheiară, unde și craiul Praizu cu femeăia sa, cu toți ca frații s-or ospătat, oștile îndărăt au plecat.

În 30 aprilie în Timișoara fu prinț Carl ; 4 mai fu însuși împăratul Franț în Temeșvar.

Iară servianii năvălind pre cetatea Beligrad, turcii să rugară cu pașa să-i lasă să să ducă în vileetu lor. Îi sloboziră, eşiră și să dusără, însă servianii îi așteptară la strîmtori ; nu numai pre pașa, ci și pre mulți turci omorîră.

În aprilie 1807, rosii viind în București, în țară, cu mare corp, oaste, boiarii fugiră la Orșova 20 de familii și în Mehadia 3 case.

1808, prinț Ludvig ca ghegeneral grenț-inspecter, în Panciova auzi de rebelia Crușiții, ci înțăleasă că niște beții ce cad pe Rusalii, laitnantu

³³ Pasaj șters de autor.

Thoma Scripete cu capelanu, fecioru parohului din Crușița, au făcut-o. La câțiva ani popa au murit, pre lăitnantu l-au aninat.

Prințului Regep aga un cal, hat frumos, cinsti. Prințu toate băile văzu. La mine în beserică mă întrebă : „Cine au făcut-o ?“ Duca zisă că eu. Înșă spuși : „Din milostenii date !“ Apoi cerui pământ, să fac curte. Duca pe-trecindu-l, și eu, tot protopresviteratul, glume făceau, hgeneral brigadiru Iovan Radivoevici, oberșteru Ioan Branovațchi ș.a. de-ai prințului suită. Duca de la Timișoara iar la băi veni și Regep imbrohoru la el veni, două zile amindoi să preumblară, să vorbiră. Duca îmi zisă să rădic o cruce în dealu Covceg. Eu aflai oameni, îi făcui, 10 florinți bancă plăti. La doi ani, alta și mai sus o făcui. El începu calea mare pri deal și piatră, de la Baia Mare pân la Covcegu, Hercules, a o lucra. Iară eu cu a dooa biserică la băi gata fui și o plătii] // ³⁴.

În februarie tot reghimentu odată la oaste cătră Beci curînd să dusă, f. 178
însă și franțazii cu rusii asupra austrienților sosiră. Napoleon luo Beciu, 1809
Alexandru Galiția și Lodomeria noastră, din Polonia. Iară Napoleon luo
8 reghimente de linie din Ștaermarc, Carintia până în Tirol, cu Dalmația,
Istria, Veneția, Triestu și în Croația noastră, cu 6 reghimente de militari.
Și toamna făcură pace așa ; ce luo Bonaparte, să-i fie, iară Alexandru,
câci cu oastea au cheltuit, din țara Lodomerii jumătate își luo și noo ră-
masă Lembergu cu Galiția, ceva Lodomeria. Aceasta să făcu după sfatul
și legătuiala din 1808, în Erfurt, Napoleon cu Alexandru vorbiți. Împăratul
nostru, la aceaste greăle batalii de la -[Beci și]- Vagram, la Totis, în Țara
Ungurească șădea, iară ghegeneralul baron Beanhi Presburgu de franțozii
apără, iară în Rab franțozii intrară.

Împăratul nostru cu ghegeneralu baron Duca, din Beci prin Horvația 1810
până în Slavonia trecînd, împăratu să întoarsă, iară Duca veni pre apă la
Rușava. La băi văzu casele mari, nove a fervalterului și cu cea de tracter
și calea frumoasă, lată, la Hercules. Aicea fu din 1 pân în 5 noemvrie
și iar la Beci să dusă. La mine conac luo.

— [Napoleon ceru de la împăratu nostru pre prințesa Maria Loisa
femea și, cu voia ei, i-au dat-o]. —

Ghegeneralu baron Beanhi cu oberșteru Baumgarten, husar, cu 1 rit- 1811
meister la mine prinziră.

Oberșteru nostru D. M. Mihaileăvici în Orșova ceru la negustori
pentru beserica de la băi, a noastră, milă și căpătînd, am îngrădit-o cu
ștachet-maur.

N.B. — An. 1806, împăratul, marele domn a turcilor, văzînd că vodă 1806
din București nu face pace (: Ipsiland) întră servieni cu turcii beligră-
deni, vru să-l tae. Ci simțînd, cu familia la rosi fugi ; feciorii în slujbă
ii priimi.

În Peterburg // de la Țirni Gheorghe și bătrînul Dosithei Obradovici f. 179 v.
filosoful, deputirt cu alții pentru ajutoriu veniră, cerură. Și macar că rosi
cu Napoleon să bătea, le deăte pre feldmarșalu Prozorovschi, Milorado-
vici și ghegeneral Isaiev ș.a., și vodă Ipsilanti veniră în București, împărțiră
manifeste, proclamații și besericilor pomeănice pentru familia împără-
tească. Cu servienii un reghiment rosi cu un ghegeneral și oberșteru Nichici

³⁴ Întreg pasajul dintre paranteze, „Solii turcești ... o plătii“, este șters de autor și înlocuit ulterior cu textul de mai sus, de pe f. 178.

la Beligrad meârseră, altele în țară stătură. La Belgrad veni ghegeneral conzul Rodofinichin. Și în Servia districte începură.

1808 Boiaru Thudor Vladimirescu, vâtau de plai din Cerneți, să dusă la București, la rosi ceru slujbă și-l făcură porucic (: oberlaintnant) la cozaci, 5 ani sluji. În urmă și Vladimir-orden, titulă comandiru căpătă. El în Cerneți un reghiment de cozaci cu polcovnicu lor, călăreți ; el și de oameni și de cai mîncări, notreți, grijă au purtat. Și la șturmul cetății Cladovii turcești, în carii mulți rusi căzură, pieriră, el scăpă. Turcii să dusără și servienii Craina până în Timoc luară. În Servia dascăli, școale începură.

Napoleon pe-aicea trimiseăse la Constantinopol ambasader, sol pre ghegeneralu său Sebastiani, cu femeia și 3 prunci, cu căruți mari, una cu 18 cai, greă. După el veni Gardan cu mare svită, ci aicea 10 zile așteptă de la rusi slobozenie de-a treăce în jos la Țarigrad. Și veni adiutantu lui Isaiev, porucic, la Băi și strigă să-l petreacă la ghegeneralul Gardan la Orșava, cu scrisori. Și cu strajă militară pre picioare l-au dus, cu carii pre Dunăre să dusără. Apoi încă un obrist-laintnant, viți-colonel, cu 2 carite greăle la Țarigrad trecu. Dar alții, turci, persiani, cîți încărcăți de la Pariz, cătră Pariz, să petrecea, nu să număra !

1810 Porunca sosi că de la Țarigrad ghegeneralul franțez Sebastiani, ce-i murisă femeia, bolnav, vreă baele de la Mehadia a le întrebuița, cinste să-i dea. De la Temesvar o companie ungurească, capitanu Lioj, la băi veni, precum și banda reghimentii nostru, la băi 5 zile îl așteptară. Apoi să auzi că Sebastiani din Țarigrad prin București la Lemberg, în Polen, de-acolo la Beci au mers ; și banda, compania să dusără.

1812 Turcilor, văzînd că țin rusii Moldova, Volahia, Servia, nu le plăcea. Cerură pace a face și rusii să învoiră. Carii, cu alți mediteri (: mijlocitori), la congres în București să adunară și după svătuiri, cererile rosilor turcii făgăduindu-le, toți să iscăliră ; încă și Alexandru. Napoleon scrisă sultanului să nu iscălească, că tolmaciu pre turci au înșelat. Și așa, pre tolmaciu Dumitrache l-au tăiat. Napoleon sultanului spusă că pleacă la Rosia. Și plecînd, și militarii horveții din 6 reghimente luo. Întră alții și maioru -[Iosif]- Mamula fu.

Congresu păcii din București să sparsă. Rusii stau. Turcii stau în gînduri.

§ 25. – (EVENIMENTELE DINTRE 1812 ȘI 1820)

Napoleon cu oaste mare la Rosia să dusă. Moscalii din Țara Românească dindărăt îl inchisără, că alții îl slobozea, dar aprindea. Și așa îl sparsără de tot și geru oastea, cایی prăpădiră, Napoleon în Paris pre ghegenerali, marsali lepădă, pre pace oameni. Trei alirti îl fugărea. El cu oaste novă să bătu cu ei, ci fu bătut. Sultanu trimeăsă veziru cu oaste Belgradu să ia, pre sîrbi bātu, tot luo. Țîrni Gheorghe cu episcopu, cu de cei mari în partea noastră scăpară. Miloș obercnez fu. Oberștu nostru Mihaleăvici din serviani 2 batailoane în Italia duse și le adusă ; le slobozi. Alirtii în Pariz. Napoleon să lepădă, la Elba îl trimeăsără. Scăpă, veni în Paris. La Sfînta Elena îl dusără. Alirtii țin congres. Boier Thudor în Mehadia veni ; ședea.

Împăratu nostru fu în Italia. La anu, cu împărăteasa toată granița, din Galitiia, prin Ardeal, pre aicea, Slavonia, Horvația, în pace trăcură. Boiarii din țară la băi viind, apoi cerui ajutoriu, beserica noastră de la băi o zugrăvii. Domnu Sava Tuchiuli turnu nălță, clopot adusă.

Napoleon la Varșau, în Polen, la câteva locuri cu rosii să întâlnească, îi făcea cale. Cu franțozii era și 30 000 oaste a împăratului nostru, auxiliariar-cor, cu firșt Șvarțenberg. În Rosia intrară, calea către Moscva luară. Roșii pîrjolea ce putea și fugea. Franțozii tot cîte ceva afla. Rușii în 3 locuri ca porți deschisără, de a-i închide, precum și făcură. Franțozii din Smolensc, în 21 august 1812, arată așa : peirea neprietinului din bătaia de la Mohilev, unde birui firștu de Ecmil pre firștu lor, Bagrațion, fu mare. Hertogul de Tarent (: Magdonald) la Dinaburg 20 canoane cu multe boambe le-au luat. // Prostia rusilor di pe lucru fortificații și verchele Dinaburgului și a Drișii să veade. f. 180

În 8 august 1812, marea armee franțuzească așa era pusă :

1. — Prinț vițe-chenig era la Suraț, cu 4 corpe. Avandgarda lui la Veliți Uzvet și la Porițe era.

2. — Craiu neapolitanu Murat sta în Nicolina, iar cavaleria la Nicovo sta.

3. — Marșal herțog de Elșinghen (: Nai), poruncitor al 3-lea corp ; era la Linsna.

4. — Marșal first de Ecmil (: Davust), poruncitor de întiiul corp era în Dubrovna.

5. — Al 5-lea corpe, sub comanda lui firșt Poniatovschi, sta la Mohilev. Hauptcvartiru în Vitepsc.

6. — Al 2-lea corpe sub comanda marșal herțog de Regio (: Udinot), era la Drișa.

7. — Al 10-lea corpe, sub comanda lui herțog de Tarent (: Magdonald), era la Dinaburg, la Riga.

În 8 august, ajungînd 12 mii de cavalerie, rusi, la Nicovo, loviră pre ghegeneralu fra<nțez> graf Sebastiani, carele numai jumătate de ceas retirui, dar și neprietenu atîta pierdu, o companie.

În 12 august, rusii din Smolensc plecară către Porița și Nadva înainte. În 16 august, franțozii în Crasnoi ; tot în 16 și Smolenscu luară. Ghegeneral herțogul de Abrantes (Junot) cu al 8-lea corp rătăcind, o falșă, vicleană manevră făcu.

În scurt, Napoleon cu franțazi, italieni, neamți, hunguri, serbi, rumâni la Moscva să dusă. Tot ars fu ; nu-i de-a sta. Prin ghegeneralu Nai sparsă cetatea Cremelu, beseărca Moscvi, săpînd mine, găuri pe sub ziduri, cu prav pline, o sfărîmă. Brumariu mare îi lovi. Apoi cozacii cu camgii cu lață de gît îi trăgea. Franțozii, ușori înbrăcați a cîmpi, degera toți. În urmă, ci tirziu, căpătară clăbețe, cojoace, încă și ștrimfi de piei de oi. Mii de cai cădea, călărimea pe jos, slabă ; cozacii bravuri, corajii făcea. Așa, vîzîndu-să închiși de toate părțile, marii ghegenerali, marșali, cu cîte ceva oaste, care prea unde putea, rupea și fugea. Așa și împăratul Napoleon, până în Paris, fuga, însă fără de oaste. Începu recruți și bătrîni ertați iar oaste a rădica. El pre toți ghegeneralii, marșalii ce fură la Moscva din slujbă îi slobozi la moșia lor a ședea.

El cu împărăteasa să dusără la Fontinablia, pre papa Pius al VII cer-
1813 cetă și aflându-l sănătos, viu, întră arhieriei lucrînd, să iscăli, în ianuarie,
și-i mulțami. Și iară cu oastea cea novă în Țara Nemțească eși, unde rusii,
prazii și al nostru împărat il strimtorară. Însă, la anul 1814, cum e știut,
fu bătut, de ai săi urgisit, lăpădat ; și el să iscăli și la Elba il dusără.

1812 Aicea ghegeneralu Miloradovici căpătînd ueaz (: poruncă), curînd la
Smolensc cu corul să meargă, la plecarea în marș, pre unii din țară îi
trecu preste Dunăre, în Craina, și noaptea îndărăt veniră ; pre alții, iar cu
rumânii, îi mină pre munți, unde-s turme de oi ; cerură brînză, cași și
carne și iară pingă cetatea turcească Ostrovu după corul lor să dusără.
Ai nostri militari arătară că rusi mulți e la munte ; nu-i bun semn ! Și
numai 6 ruși cozaci, alții tot rumâni au fost eșit la vro putere. Ghegeneral
comanda priimînd așa înștiințare, îndată reghimenta noastră tot la Me-
hadia, alte reghimente din Banat toate pre marș încoacea plecară ; de
careă comandant ghegeneral Meceru rușine păți.

1813 Turcii, veziru cu mare oaste asupra servianilor la Dii viind, pre Regep
aga imbrohor de-aicea la Vidin il chieamă, ca comisar adiutant să-i fie.
Regep îndată cu Deli Papaz, chir Dimitrie, armașul său, călugăr, monah,
să dusă. Cu veziru viind la Negotin, pre haiduc Velco omorîndu-l, servienii
t. 180 v. să sparsără. La Cladova cetate servianii noaptea fugiră și din Tăchia // în
sus pre Dunăre, în Ostrov la Porecea, oraș mic. Un bimbășă, Hajia, bine
să ținu, ci-l prinsără viu și la veziru l-au dus ; nu să știe ce fu. Veziru
ajungînd și trecînd Morava, mulți oameni fugaci de ei turcii tăiară. Unii
înnotînd Dunărea, turcii cu oraniță după ei îi pușca, îi tăia, să înneca.
Dar unii au înnotat-o și au scăpat încoacea la noi.

Țerni Gheorghe din Beligrad cu episcopu grec Leontie, cu a doilea
ghegeneral conzul Nedoba, cu mulți dascăli, ofițianți, în contumațu nostru
la Zemun, fără de-a slobozi o pușcă, fugiră. Și veziru întrînd cu Regep
în Beligrad, îndată pardonu sultanului, tuturorora ertăciune, publițiruiră ;
și în Țară.

Într-aceasta, Miloș Obrenovici obercnez să pusă. Servienilor să deate
poruncă iară acasă-și să meargă. Unii drept îndărăt trecură, iară mulți-
mea cu cară, vite, prin Mehadia cerșitori, cu preoți, călugări, iar preste
Dunăre, pi la schela Cladovii, să dusără.

Oberștu nostru M. Mihaileăvici, pre poruncă, din servieni 2 batai-
loane verbui, înbracă și prin Italia pân în Franția le dusă. Și aducîndu-le
1814 îndărăt, 1814, la Ceacova acas le-au slobozit.

Și împărății în Pariz pace pusără. Cei 3 alirți, Franț I, Alexander I
cu Vilhelm III și cu alții, în Beci congres ținură.

— [Napoleon de la Elba scăpă, la Pariz iară împărat veni, ci iară fugi.
La Sfînta Elena în robie il trimisără. Oastea rosilor în Pariz rămasă, în
Franția stă]. —

Unde și boeriu Thudor să dusă ; de la mine pe poștă să pusă. De la
1815 Beci în București, de-acolo Rușava. În Mehadia, cvartir, 6 septămîni șezu,
la mine în toate zilele venea, bine să păzea ; cuminte ! Și iar la București
1816 să dusă. 1816, în simbăta mare, de dimineată, iată-l în beserică. Il întreb :
„Ce-i ?“ — „Iară nu mă lasă în Rușava. Mă duc la ghegeneral comanda
pentru slobozenie de Rușava“. Și căpătă. Șezu. Și iar la București s-au dus.
Toamna, în septemvrie, călare din Ardeal la mine veni, cu o slugă călare.
Caii în grajdi băgară. Am prînzit. Ceru Istoria Rumânească, calendare,

c-o să șadă la băi, să cetească, să-și petreacă. Și pân în noemvrie, 9 săptămîni, la băi șezu. Venea, ne întâlneau aici și la băi. Tot cuminte.

A lor sfințita mărire împăratul nostru călători în Italia, Sițilia, Roma. A lor măriri, împăratul cu nova împărăteasă Șarlote, cu domni de mare suită, în Polonia călători, la Varșau, Lemberg, Galiția, Bucovina, Ardealu, Hațegu. Iară comandir-gheneralu Petru Duca aicea cu 8 săptămîni nainte venisă la Băi, grijisă toate. Și eșind la Marga naintea a lor măriri, la Poarta de Fer, în marmur, l-au petrecut în Caransebeș, Borlova, la Turnu, iar în Sebeși, de-acolo pe-aicea la Băi. Toate satele afară adunate, cu flori în mină, fețe, mueri, copii, cu preoții cîntînd, la toate satele curcubeu verzi, triumf la întrări și eșiri, frumos făcute. — [29 septemvrie / 16 septemvrie] — de la Băi la Orșava. Pașa Derviși din Ostrov cu turci audienție avură; adusă prezent. Voivoda turcu din Tăchia un morun mare adusă. Împăratu le trimeasă iar prezent: pașii tubacheră de aur, cu p'etri, voivodii tubacheră de aur curată. În 1 octomvrie cu toată svita în caritele sale pi la Ogradenie în sus, până la cot, apoi toți pre picioare, împăratu, împărăteasa, Virbna, Cucera, Duca și alții, pingă Dunăre, după pește. Împăratu, aflînd o nuia de tei ușor, își făcu bît în mină. Și meăsără — [pân] — la Razvrat, — [un ceas] — unde aruncase undițile și un morun, pește mare, să anină. Și acum toți, împăratu, împărăteasa cu svita, pascări, afară să mirară. Împărăteasa zisă să-l trimeată taică-său, craiului, din Minhen, al Bavarii, prezent. Așa, sărate urechile, capu, // gura, într-un sicriu malerit, cu scrisoare, printr-un unter-ofițir, corporal, în cocie de forșpan l-au dus; prezent au căpătat.

Împărăteasca a lor mărire într-aceia zi, [1 octomvrie] — cu peștele, de la Ogradenia prin Orșava Veăche trecînd încoacea, parohul catholicesc înaintea-i [însuși]³⁵ — cu sfînta taină îi iase și împăratul pogori și îngenuchie înaintea. În genunchi prea mult l-au ținut. Apoi să sui și plecă. La băi, prînzul, preumblare; seara pân la 10 ceasuri iluminăție la ferestri, la porți, iară cea mai frumoasă fu pre dealuri, munți, aproape înprejur; aci tot focuri mari din uscături, prin păduri. Să lumina baele ca zioa. Oameni, săteâni, feciori chiot'a, neprorupt pușcăia și ehu lor răsuna. Eu acolo am dormit. Iară auzînd împărăteasa c-am scris eu faptele voinicești ale lui Hercules pre o coală de hartie, au zis capitanului baron Iovici să caute să-i aducă să cetească. Și aicea noaptea strajmeșteru Gheorghie Gogoltan la preoteasa cerînd, dintr-a mea au prescis și i-au dat de-au cetit; iară hof-dama au oprit-o.

În 2 octomvrie, precum pînă în prînzi, așa și după prînzi, pri la toate sobele umblară, baele văzură, în Raiber-Hele, în peșteră să suiră. Baron Duca tot nainte. În peșteră 50 de lumini luminău. În deseară văzură Maeru, Franțiști Bad, Fintîna. Și trecînd pre picioare pre dinaintea bisericii noastre, mă întrebă: „Au este cineva înlontru?“ Eu ziși: „Nu e“. — „Bine, noapte bună“ Și mă închinai.

Pre parohu catolic din Mehadia îl minară la Bozovici, ca poimîne acolo să slujască misa. Împăratu deăte audienție. Eu eram la ghegeneral Duca, la un păhar de vin cu el, ci viind ministru Virbna, eu sării. El mă îndesă jos să șed. Însă Duca: „Să Bogomu“. Le ziși: „Cale bună!“ Eșind, șezui la poartă împăratului. Gheneral brigadiru nostru, Mihai

³⁵ Cuvînt șters de autor.

Mihaileăvici, fu la audienție ; îi căută la Panciova a să muta. Apoi să sui armințașu Mehadii. Afară vorbea cu adiutantu ghegeneral Cucera. Aci viind și parohu catholic de la Orșava, ce ținusă pre împăratu în genunchi, la audienție, văzînd pre armințașu, socoti că-i împăratul și-i ingenunche la picioare, rugînd mila împărătească. Armințașu :

— Dar ce faci ?

El zice :

— Greu, slab venit !

— Dar au nu mă cunoști ?

— Eu cunosc pre împăratu !

— Scoală-te sus !

Și-l rădică. El nu va. Ci zicîndu-i și rîzîndu-să cu ghegeneralu : „Eu mis armințașu“, să rușină și să sculă de-au intrat. Împăratu l-au mîngăiat și în mănăstire l-au mînat. Armințașu intrînd, împăratu stînd aproape, armințașu, bagă mina în sîn, împăratu 3 pași îndărăt făcu. Ci scoțînd cartea, o căută, vorbiră și bine eși.

În 3 octomvrie, de la băi plecînd, începu ploaia. Pre Mehadia în sus, de la Petnic eșînd în deal la Costăndin, pre picioare în vîr eși, localitetu dealurilor și a munților căută, în care loc peatră scrisă stă. În Bozovici, prînzu, conacu. Mine zi vru la capelă misa să vază ; zioa numelui, Franț, 4 octomvrie. Parohu cartea la Mehadia ș-au zăuitat-o. Împărăteasa : „Ce-i ?“ Scoasă a ei și-i deăte de ceti. De-aci împărăteștile măriri peste Stancilova, Sasca, Oravița, în Verșeți. Împăratu avînd la prînze 2 episcopi, Chiseghi și Vidac, au zis : „Soldatu ce să duce la oaste zăuitînd armele acasă, nu-i de cătană, așa parohu catholic din Mehadia la Bozovici, cartea ș-au zăuitat“. Chiseghi roși. Și îndată l-au dus de-aceia. Împăratu Panciova, Slavonia, Horvația, bine, sănătos acasă s-au dus, de unde oberșterului Mamula i-au mulțămît. //

f. 181 v. 1820 Mulți boiari din Valahia-Boiaria făr de-a fi în lăzăret veniră aci la băi. Mulți vorbea franțezește. Din carii prorociră că Țara Românească iară românii vor s-o domnească, iară grecii în cea grecească, însă în una și alta sîngele va cură baltă. Eu îi rugai pre boiari cu pre episcopu Constantie de la Buzău, ghegeneral Alexandru Varlaam, boiaru din București, și strînși ajutoriu de zogrăvii beserica noastră de la băi ; și 596 florinți căpătai, o zogrăvii.

§ 26. – (EVENIMENTELE DINTRE 1821 ȘI 1825)

De Thudor cu de boiaria grecească, în Țara Românească Ipsilandi vru să o oprească, pre Thudor să-l prăpădească. Ei adusără în țară oastea turcească, cît grecii abea scăpară. Marele sultan pre doi români voevodi aflînd, pre Ghica în București, pre Balcea în Iași așezînd, cu poruncă îi întări. Din careă, țările grecești asupra sultanului să scoală. Foc aprînd în Spania, Portugal, asupra mănăstirilor ; pre călugări îi însoară, ca să nu moară. Și America turburară, vrînd ca franțozii dintii, univerzal-monarhii a-și rădica.

Ianuarie 26, sună vorba că boiarul Thudor comandat cu 30 de feciori, asupra boiarii Țării Românești s-au rădăcit și-i fugărește rău. Rebelie și tirănia începu. Toate 15 județe sparsă, în București ajunsă, unde vodă murisă. El să așeză aci. Însă iată de la Rosia general Ipsilandi fecioru lui vodă, cu mîna tiată la Laipsig, grec, cu oberșteru Cantacuzeno din Ros'ia, grec, cu un corp mic de greci, roși, asupra lui Thudor, că ci el sange boiaria grecească. Că grecii, mari boiari, Ardealu, Bucovina umplușă, și Bănatu. Și -ntr-o noapte Thudor pieri. Și oaste mare turcească asupra rebelanților ajunsă. Gheneralu firșt Ipsilanti scăpă în Ardeal, iară oberșteru firșt Cantacuzeno scăpă prestă apa Prutu înnoate, iară mulți greci s-au înecat în Prut. Multă vărsare de sînge să făcu în Valahia și-n Moldova, cit românii începuse a să turci. Marele sultan chieamă boiari mari din Volahia și din Moldova, români, cite 6 deputirti aleși, la Țarigrad și aleasă doi firști români : Ghica vodă în București, iară Balcea vodă în Moldova, la Iași. Și le deăte nove instrucții a se purta.

Greția, Țara Grecească, rebelie cu oaste rădăică. Voevozii Maurocordatu, Colocotroni, dar alții, asupra împărății Țarigradului, ce-au fost grecească. Și iată, 5 ani să bat. 1829

Spaniolii siluiră călugării, preoții fără femei, a să însura, precum și portugali. Mănăstiri, biserici vîndură, călugări însurară, cu constituții lui Bonaparte urmară. Și iată acestea și republica Mexico, în America, așijderea de 5 ani nu să înpacă. Pricina-s oamenii stricați, cu libertate, egalitate, univertzal-monarhia, fără domn, fără de liturghie. 1829

Eu vă învăți să fiți mîntuiți, dumnezeiești creștini. Împăratului tatălui nostru, pîn la moarte, credincioși ; domnilor de el puși ascultători, supuși. De oameni blăstămați să nu ascultați, la porunci să stați, moșiile să vă lucrați. Cărți bune cetiți, scriți, învățați-vă, să nu vă căiți.

Mie 76 de ani, trecură, scriu fără ochiulari și mai am oase în gură. Eu adunai această hronică în scurt, că altfel n-am putut. Dădei strămături rudițe cu urzeală, alții să o țeasă, să deă minzală. Și de-ar fi pre poftă lucrată, ar putea fi și în tipariu dată. Precum dorește cerbul de izvoară și prin munți la fintiniști limpezi aleargă de-și stimpără setea, așa fac și cei dedați în cărți, cu § «paragrafe» și capite, ei ca cerbu sus aleargă și pre voe să-și capete, că nici în spini smochine, nici în bălți pucioasă nu cresc flori frumoasă. Pe-aicea scriitori buni nu s-au născut, nici că s-au cerut, nici nu s-au putut. De-ar zice vrunu că nu-i place, eu n-am ce-i face. Cum cer, doresc împărății, craii liniște, Mahmud II, împăratul turcesc, Grecia sa așezată, arma sa regulată, Spania, Portugalu ș.a. împăcată, așa și eu astăzi cită bucurie am și-mi pare foarte bine, că mă suisăm sus, să știu pre moșu Adam, și abea iar atunci napoi la mine . . . ³⁶

NICOLAE STOICA DE HAȚEG, manu propria, protopresviter.

³⁶ Text șters, ilizibil.

Scară aflătoare,
De istorice vechi, nove, rare,
Adunate într-o carte mare.

Anii lumii

1	— Cuvîntul cu 5 buchere : ovreești, turcești, grecești, rumaneschi și slovenești	2
2	— Intrarea arată despre patru părți a lumii	3
3	— Hronologhia sfințită, cu anii lumii, stilu vechi, pînă la nașterea lui Hristos. Altele după cel nov stil	6
	<i>I-a împărăție, a Eghiptului.</i>	
1809	De la Ham, feciorul lui Nce, crai, crăiese, pînă la venirea romanilor, ani 3952	7
	<i>II-a împărăție, a Vavilonului și a Asirii.</i>	
1809	Nemrod, nepotu lui Ham, pînă la Sardanapal, în Vavilon, apoi în Media, ani 3088	9
	<i>III-a De împărăția Asirii, Medii, Vavilonului și Persii.</i>	
1525	Ful. De grecii, cu Alexandru, pînă la ajunsu romanilor, ani 3661	9
	<i>III. — De începutul grecilor, de crăiri și republichele lor.</i>	
1820	Iavan sau Ion, nepot lui Iafet, pînă la venirea romanilor, ani 3739	12
	<i>V. — De începutul romanilor, de Parisu cu Elena, de bataia Troii.</i>	
1790	Prinț Enea în Italia. Romulu, Rîmu, Roma, cu anii cetății. De crai ; republica lor, 3979.	21
	§ 1 — Despre începutul împărății cu monarhia romanilor, ani 3979.	23

Anii de la Hristos

13	De împăratul chesar August, de nașterea domnului Hristos, de gheti, dachi. De alți împărați, pînă la Traian, ani 96. De împăratu Traian cu dachii, de strînsu dachilor, de așezarea romanilor în Dația, de alți împărați, unul după altul, apoi cite doi, a răsăritului, a apusu-
----	---

lui. Aicea Diocletian, Armentoriu, Maximinu, Liținiu, pân la cel din urmă țesar, Valens Novintus al Dației, ani 318.

300 § 2 — De împăratul țesar marele Constantin, din Roma Veăche în Roma Novă, de legea cea creștinească, de luptașii icoanelor, de marele Theodosie, cu doă împărății, a răsăritului, a apusului ani 395. 30

§ 3 — De 15 capete a istorii rămănilor, prin domnu Petru Maior adunate. 31

400 § 4 — De împăratul Arcadie a răsăritului, cu de împăratul Honoriu al apusului. De căderea împărății Romii Vechi la alte națioane. De lupta icoanelor, pân la împărăteasa răsăritului Irina, 800 39

800 § 5 — Despre a doa împărăție a Romii și cu împărați neămți la Ierusalim. De avari, moravi, huni, unguri, Sfintul crai Stefan. **1311** De cruciați. De împărăția Estraihului. De Radu Negru vodă. Serbii cu craiul Milutin pradă Volahia. Neămții crai Ungarii, an 1311 42

§ 6 — De venirea turcilor. De împărății grecești cu papa biserica a uni. Vladu vodă își mărită pre Elena după țaru Uroș a serbilor. De bataia servilor la Cosova și peirea lor, pân turcii iau Servia, Bosna. Sultanu Baiazid în Valahia de Mircea vodă bătut. Craiul unguresc Sighismund, de bataia la Nicopol, bătut, la vodă scăpă. Pre Baizet tătari prinsără. Ungurii în Beligrad. Grecii la Roma. 46

1430 § 7 — Ungurii cu doi crai, unu în leagăn, mic ; pun altul, ci tînăr. Voevodul unguresc Ion Huniadi, el pre turci la Nicopol bātu. Craiu cu turcii 10 ani pace făcu, ci iară o călcă. Craiu Vladislav la Varna, în bataia cu turcii, mort căzu. Huniadi cu 20 de mii la vodă scăpă. El la Cosova cu turcii în bătae, după 3 zile, bătut. Despotu Servii il prinsă viu ; abea scăpă. Turcii iau Țarigradu și să împărătesc. Și despre cetatea Timișorii. An. 1545. // 51

f. 187

1455 § 8. — Sultanu Măhmet Beligradu 46 de zile bātu, Huniadi il fugări, dar și el apoi muri. De feciorii lui, cel tînăr, Matheas, crai fu. De bătăile lui cu bemii, neămții, turcii, ce-au avut. De Pau Chinisu, grafu Timișorii. Craiul Matheas pre slavii din Banat în sus mută. Gheneralu Pau Chinis, român, pre turci în Banat bātu, turcu pace ceru, An. 1478. 53

§ 9 — Craiul Matheas bătînd neămții, Beciu luund, să așeză. Ci cu turcii pîrjolea Ștaeru să rușină, în Beci de șlag muri. Ungurii luund crai neamț, pre Vladislav, frate-său, împăratu Maximilian al Austriei să minie, cerînd coroana Ungarii ; prădă, arsă țara. Pau Chinis pre turci bătînd, el Timișoara și Beligradu întări, apoi și el în Srem de șlag muri. Craiu mult il plînsă. În Timișoara graf Ioja de Som, prin țigani puște, tunuri făcu, pre turci bătea. El Vidinu-Diiu luund, sparse, arse, pe rumânii de-acolo în Banat adusă. Ciuma de trei ani sparsă și pre el il răpi. 55

1512 § 10 — Fiînd Sremu ars, episcopu Maxim în Țara Românească de la vodă, boiari, bani căpătînd, în Sremu mănăstirea Crușădoi zidi, cu aramă acoperi. Ungurii prin rebelistu Doja la Buda, la Timișoara, unde era graf Stefan Batori ; și Ioan Zapolia, graf de Sebeși veni, pre Doja omoriră ș.a. Craiu ungu-

1516 resc mic. de 10 ani, vestiria scăpăta. Batori în Buda palatin și alții mai buni la Buda domni.

57

§ 11 — Sultan Soliman II, cu mare putere, în 60 de zile luund Beligradu, pre Vlasie Olah, Ioan Șărgai cu pre Vlașcu tăe. Aci lăsă pre pașa Belibeg, iară el luo Petrovaradinu, în sus în Hungaria mergea. Craiu Lauș la Muncaci în batalie să înneacă. Aci arhiși episcopii cu reghimente periră. Crai fu Ferdinand în Beci, dar și Ioan Zapolia crai unguresc să pusă. Turcii luară Buda, Estraihu arsără, ci neputînd lua Beciu, la Buda să întorc, pre Zapolia-l întăriră. De fiul lui, Jigmon. De episcopu Ardealului Gheorghe voevod. tutor micului Jigmon.

61

§ 12 — Soliman cu înp(ăratu) c(raiu) Fedinand, pace. Despre coroana Ungarii. De Timișoara, Lipova. Episcopu Gheorghe fu omorît. Ferdinand ia Lipova. Soliman luund Timișoara, pusă pre Hasan pașa, să aibă de la Murăș până în Tisa, că Lugoju cu stînga Carașului sta supt Ardeal. Jigmon sau Ioan fu crai. Înpăr(atul) Ferdinand murisă. Urmă î(npăratul) c(rai) Maximilian în Estraih. De corajia ghenear(ului) Zrini la Peci-Ui. Maximilian înpăr(at) pre cr(aiul) Jigmon cu pre Hasan pașa la Debrețin bātu. Soliman la Sighet muri. Urmă Selim. El cu înpăr(atul) țin pace de 8 ani. Muriră. Urmă înp(ăratul) c(rai) Rudolf și Amurat III.

68

§ 13 — Despre Valahia. De c(raiul) Jigmon, turci, persi. Înpăr(atul) Rudolf luund firstii Volahii cu sine, Jigmon first udi, ci turci îl apăra. — [Însă el cu] — înp(ăratul) c(raiul), cu voievodii rumânești pre turci la Sofia bătură. Lugoju, Sebeșu ban Ștefan ținea. Voievodii Jigmon, Aaron cu Mihai în Ardeal pre turci bătînd, Jigmon luo Lipova. El Ardealu deâte înpăratului în schimb. Să dusă ; ci iar veni. Gheorghe Brancovici la Aaron vodă, iar al Volahii, Mihai, ca mai mare voevod înpărătesc pre Sinan pașa bătînd, așa în Ardeal, pre arhiepiscopul Andrei omorî, dar și pre el ucisără. Jigmon a 3-a oară first veni, apoi iar să dusă la înpăratul în Praga. De altele ce fură în Banat, în Ardeal. Cu Radu vodă în Ardeal. Turcii în Estraih, Ștaermarc robi duc. Stefan Bocicai. turcesc c(rai) Ardealului. reăle face.

72

f.187 v.

§ 14 — Sultan Ahmet ceăre pace. Bocicai să lasă first a fi, apoi Ardealu dă înpăratului, care ministrii înpărătești cu turcești aici în Halmăji adunați încheiară. // Înpăratul Rudolf deș e frățini-său Matheas II, craiu Ungarii cu Ardealu, ci ungurii cu turcii pun alți firsti. De următorii înpărați, crai, păn la marele Leopold. De voevozii românești. De Brancovici la Șiria, cu episcopi, preoți în Ianopol ; Solomon, Sava, cu haiduci, militari începură. Turcii iau Aradu. Ei fug în Ardeal, unde first c(rai) Gheorghe Racoți, prin arhiepiscopu Simeon Ștefan, cărți rumânești tipăriră. Despre 3 Racoți. De Redei, Abafi, Bocicai, Kemini, Apafi, ce deăteră tribut turcilor. De Hali pașa Timișorii. Înpăr(atul) c(rai) Leopold cu sultanul Mahomet pun 20 ani pace, că avea cu protestante legi lucru. Turcu ceăre Raabu ; înpăratul nedînd, iar armășia fu.

76

§ 15 — Sultanul Mahomet IV cu veziru Cara Mustafa belaghe-
1683 rui Beciu, 8 zile bātu. Înp(ăratul) Leopold prin herțogu Carl

Lotring, ghegeneral Ștaremberg apără. Apoi sosind neamții, poleăcii, pre turci bătură. În 3 ani Buda, Seghedinu, Petrovaradinu, Beligradu, Vidinu (: Diiu) le luară și firstii românești împăratului să inchinară. Turcu ceru pace, ci necăpătind-o, el pre franțezi scoală. Curfirstu de Baden de la Dii la Cladova să trage. Aci Gheorghe Brancovici viind, îi spusă că are oaste în Țara Românească. Pre Gheorghie supt arestă în sus trimisă. Patriahul Arsenie Cernovici cu norod încoaci trecu. Turcii iau Vidinu, Nișu, Beligradu, Techili Ardealu, ci curfirstu îl bate. Turcii iau Lipova. First de Saxen încinge Timișoara, ci însuși sultanu îl fugări. Ghegeneral Veterani pieri. Sultanu prin Logoj, Sebeș, Orșova, acas trecu. În

1695

răteștii luară Lipova, Logoj, Sebeș și Titeli.

80

§ 16 — Împăratul prin prințu Eughen de Savoia pre Mahomet la Senta, Petrovaradin și în Bosna bātu. În Carloveț pace făcură. Apoi despre altele : de împărații Leopold, Iozef I și de Carl VI. De episcopi în Sebeș și Timișoara. Estraihu în armășii greăle cu spanii, cu ungurii, cu baerii și șvedii, aci. Patriarhu și Brancovici mor. De împăr(atul) Petru al Rosii, ci fu în Moldova. Sul(tanul) Ahmet calcă pacea, ceăreă Țara Ungurească, ci perdu Mitrovița ; fiind bătut la Petrovaradin, perdu Timișoara. Prinț Eughen, după ce luo Panciova, Ui Palanca, deăte lui graf Mergi, un roman altuia, toată comanda, să dusă la Beci, unde fu veselie, iară în

1716

Stambol (:Țarigrad), confuzie, spaimă făcu.

89

§ 17 — Împăratu deăte pre prinț Eughen altui comandant și la armee veni. Pre Mergi de la Becicherec la Panciova mină, iar el cu o trupă de-a bate Orșova, de la Sebeși cătră Mehadia viind, simțindu-să între turci, îndărăt să trasă. Pre turcii de la Logoj, Sasca îi fugări. Mergi Dunărea trecu ; și Eughen trăcînd, Beligradu bātu și-l luo, cu Șabațu, Semendria, Mehadia cu Halmașu. Iară Mergi Orșova cu batae o luo. Ei doi, romani, oastea împăratului în Servia și în Valahia pusără. În Pojarovăți pacea să închee. Turcii mult perdură. Eughen dind comanda lui Mergi, să dusă la Beci. Mergi Banatu rindui. Prinț Eughen pre șpanioli în Sițilia bătîndu-i, pace făcu. Acu franțuzii cu spanii în Italia. Împăratu pre graf Mergi trimisă, carele în batalia la Parma cu sabia în mină mort căzu. Apoi și Eughen în Beci muri. Rînduialile lui Mergi în Banat și alți buni ghegenerali le-au lucrat. Întră altele, districte, armiții și baele de aicea aflară, lucrară, casarne făcură și birt mare, precum și cetatea Ostrovu, Nova-Orșova, cu castele întărite făcură.

1736

93

f. 188

§ 18 — Însă // împăr(atul) Carl VI avînd cu turcii armășie, lui general Sechendorf ober-comanda dă și cu pre alți generali, supt herțogu Franț de Lotring subpune. Nișu luară. Alții Vidinu. Căldura adusă scursura. Turcii iau Vidinu. Nișu. La anu, cetatea Nova-Orșova cu Mehadia bătură, luară, baele arsără. La Oravița sate robiră, Cărașu, Ceacova, păn la Chizătău ajunseră. Ci viind de la Timișoara oastea cu herțogu Franți, pre turci la Corni bătîndu-i, ei în Mehadia capituluiră, să dusără. Însă cu mare oaste iar viind, marele herțog total îi bātu și la Beci să dusă. Și viind la Beligrad, comanda Valis avea. Herțogu la Beci chemat. Valis fu

1737

- 1739 bătut. Pentru întîmplarea herțogului Franț în Cheăia Teregovii țirgu Săbeșului cu tot fu tăiat. Turcii Beligradu luară, pace făcură, in Beci întăriră. Pentru Orșova Veăche, acvaducu prin deal, vale, cu moară făcură. 100
- 1740 & 19 — În(ăratul) c(rai) Carol VI răposînd, urmă Maria Theresia cu Franți I. Însă curfirștu Baierului să pusă împărat, ci după 3 bătăi murind, fiiu-său să închină. Acu alt patriarh cu episcopi de Servia veniră în Banatu. Pre gheneralu Engelsof, districte și administrație să făcu. Pre sfintu din Ardeal îl dusără. Și vlădica unit să dusă. Haiduții Tisii, Murășului, la Chichinda în Banat militari să mută. Pentru Vancea din Crivița, Eșelnița, 100 de plăeși, el căpitan ; făcu Jupanicu Nov. Mulți sîrbi la muscali fugiră. Cu Praizu fu 7 ani armășie. Baele Mehadii iară să lucră. Ardealu episcopu Budii neunit căpătă. Leășii și turcii bātuți de ruși. Împăratu Iosif II prin graniți trecu. Leășii în Mehadia ; în sus trec. În Mehadia să înceape milităria. Chichinda cu iliriș vine în valahiș-reghiment. În Slatină beserică catholică împăr(ăteasa) Maria Theresia face. Episcopu Vidac, mitropolit ; cu hof-comi- sion mănăstirile scriu. Rusii bătînd pre turci, pre leăși, luo Polonia și Crîmu. Înpăr(atul) Iozef le luo Galiția și Bucovina. Patima episcopu(ului) în Verșet ; preoția mea. 122
- § 20 — Înpă(ratul) Iozef cu Fridrich a Praizului, armășie ; și batailon de-aicea marsă. Lotrii pre parohu din Prilipeți prind, a-l ucide. Eu călare în pădure la ei, ci nu-l scoși, dar pre ei la grație aduși. La Praizi cu oberșteru plecai. Aicea inginirii măsură, înpart pămîntu. În Ardeal, Hora, rebelie. Aus-marș la Holand. Caran- sebeșu să militări. Regiment-cantonu să începu. 130
- 1787 § 21 — Înpăr(atul) Iozef toleranția făcu. Mulți țigani din toate țările scoasă. Și de armășia cu turcii se gâteăște. Aicea gheneral m(arșal) l(aitnant) graf Vartensleben, în Mehadia gheneral Papila, cu reghim(entul) Valah-Iilir, iar Orșova-Veăche. Înpăr(atul) Iozef ia cetatea Șabațu ; — [aicea cu prinț Franț veni]. — Viind oastea turcească pre Papila — [cu trupa mică] — la Jupanicu bat, sparg. Armeea de la Mehadia retirui. — [Maovăț, V(eteranișe) Hele capitului] —. La Ilova împăratu Iozef sosi. Turcii aicea ard, ro- besc ; nu să bat. Împăratu la Logoj. Turcii nu merg, ci cu robii fug. La Panciova îi bātu. Și împăratu acas și turcii să dusără. Primăvara sultanul Abdul Hamid oaste trimisă, careă la Mehadia de 2 ori într-o lună gheneral graf Clerfe o bātu. Marele gheneral baron Loudon în Horvațca îl bātu. Apoi, Beligradu luund, aicea venind, din cetatea Ostrovu nu putu, dar Cladova luo. Înpăr(atul) Iozef în Beci răposă, împăr(atul) Leopold urmă. Cetatea Ostrovu de foame capitului. Toamna, la anu, prin Praizu, afar de Rășava, toate îndărăt li să deăteră, cu pacea. Împărat(ul) Leopold în Beci răposă. Urmă inp(ărat) țe(sar) Franț II cel Bun. 187
- § 22 — Bunul nostru împărat Franți armei mari asupra tiranilor franțozii trimisă. Și batailoanele nostre să dusără ; 3 maiori, Gheorghite Duca, Ioan Branovați și Petru Duca acolo meărsără. Turcii

- aicea, de la Beligrad și Dii, 7 ani să bătură. Împăratu de unii și alții cu arma să apără. De Caputan pașa, la Dii, cu mormintu. Victoria lui Pasmangii. Capitanu Honig în Dii. Doamna Șiț din Berlin aicea ; vrînd la Dii, nu putu. Rusii cu ghegeneral Suvarov în
- 1801** Italia, Șvaiț, acas. Ghegeneralu Bonaparte conzul. Dau banca signale. Fac pacea. Militarii noștri vin acasă. Turcii în Beligrad fac reăle. Țerni Gheorghe rebelie rădică asupra turcilor. // Baele de aicea iară să lucră și ghegeneral-comanda le ia. 190
- § 23 — Înpăr(atul) nostru Franț I a Estraihului stătu. Ghegeneralu f(eld)m(arșal) l(aitnant) Petru Duca, în Timișoara. El de băi alt plan deăte. Regimentul întreg marsă în sus. Franțozii Beciu iau. Împăratu nostru la Holici. Ungurii, franțuzii fac pace. Episcopu la băi sfinți biserica, careă căzu. El muri. De batalia de la Avsterliți. Soli franțuzi la turci. Turcu de la servieni ceăre a să inpăca. Servienii cer cetatea Beligradu și 5 turci bogăți. Turcii pre vodă Ipsilandi vrea să-l tae ; fuge la ruși. Bonaparte bate pre praizi, ia Berlinu ; craiu fuge. Franțozii asupra rosilor ; să bat. Din Beligrad turcu Gușanț scăpă. Turcii, persii cu daruri la Napoleon trăc. Napoleon cu Alexandru fac pace. Rusii cu Ipsilandi vin în Volahia și Servia. Înpăr(atul) nostru veni pân la Timișoara. La Belgrad cadînile își vînd și cerceii. Dau serbilor Beligradu și să duc. Sîrbii întră. Boiaru Tudor la ruși, cozac, laitnant comandir
- 1807** în Cerneț. Iau Cladova. 192
- § 24 — Prințu Ludvig în Panciova. Iară Rusaliile în Cruciața fac rebelie. Servianii în Porecea iau bagajia. Eu călare naintea prințului tot protopresviteratu fui. Cu ghegener(al) bar(on) Duca la băi săpam. Regep aga din Ostrov fu. Eu cruce în deal puși, că drumu frumos să încep. Beserica de la băi iar rădicai, o gătai. Ghegeneral Franț Sebastiani în Țarigrad trăcu. Reghimentu în sus meărsă. Franțuzii Beciu iau, ci iar pace fac. Ghegener(alul) frațuz Gardan iar în jos trăcu. Franțuzu de la noi și muscalu țară luară. Împăratu nostru prin Horvația, Slavonia, veni. Aicea Duca veni, băile a vedea. Napoleon luo prințeza noastră, să inpacă. Ghegeneralu Beanhi fu la mine. Feciorii lui Ipsilant vodă la roși în slujbă. Aicea la băi pre ghegeneralu Sebastiani de la Țarigrad bolnav cu banda și o companie regulată așteaptă. El din Polen în Beci ajunsă. Turcii cu roșii în București pace. Napoleon sparge, pre turcu invită că o să bată rușii. 194
- 1812** § 25 — Napoleon cu oaste mare la Rusia să dusă. Moscalii din Țara Românească dindărăt îl închisără, că alții il slobozea, dar aprindea. Și așa il sparsără de tot și geru oastea, caii prăpădiră. Napoleon în Paris pre ghegenerali, marșali lepădă; pre pace oameni. Trei alirti il fugărea. El cu oaste novă să bātu cu ei, ci fu bătut. Sultanu trimeăsă veziru cu oaste Beligradu să ia. Pre sîrbi bātu, tot luo. Țirni Gheorghe cu episcopu, cu de cei mari în partea noastră scăpară. Miloș obercnez fu. Obrîșteru nostru Mihaleăvici din serviani 2 batailoane în Italia duse și le adusă, le slobozi. Alirtii în Pariz. Napoleon să lepădă, la Elba il trimeăsără. Scăpă, veni în

Paris. La S(finta) Elena il dusără. Alirtii țin congres. Boier Thudor în Mehadia veni ; șede. Împăratu nostru fu în Italia. La anu, cu împărăteasa, toată granița, din Galiția, prin Ardeal, pre aicea, Slavonia, Horvația, în pace trăcură. Boiarii din Țară la băi viind, apoi cerui ajutoriu, beserica noastră de la băi o zugrăvii. Domnu

1820

Sava Tuchiuli turnu nălță, clopot adusă.

196

§ 26 — De Thudor cu de boiaria grecească în Țara Românească Ipsilandi vru să o oprească, pre Thudor să-l prăpădească. Ei adusără în țară oastea turcească, cît grecii abea scăpară. Marele sultan pre doi români voevodi aflînd, pre Ghica în București, pre Balcea în Iași așezînd, cu poruncă îi întări. Din careă țările grecești asupra sultanului să scoală. Foc aprind în Spania, Portugal asupra mănăstirilor, pre călugări îi însoară, ca să nu moară. Și America turburără, vrînd ca franțozii dintii univerzal-monarhii a-și rădica.

*

1827 De acestea scriși tinerilor scolari, ca să înveță, să crească mari. De vor fi bărbați bine lucrători, vor căpăta bani ; de vor fi curați, credincioși, vor trăi mulți ani.

200

Semnat în Mehadia, în luna vînătoriului 1827, prin *Nicolae Stoica de Hațeg*, manu propria,
protopresviter.

ЗАКЛЮЧЕНІЕ.

28. В. Какво єсть заключеніе ў млоави гднїи;

О. Гднко твоє єсть царство, и слава, и слава во вѣки аминь.
(Мѣ. 6. 13.)

29. В. Што оладжи ў иви обо заключеніи;

О. Оладжи обо ў иви потвержденіи вѣри наші, и подкреплѣніи надежди наші: како што омо везь

Хотарѣра.

28. А. Чи фель мте хотарѣра А рѣга чѣиѣ аминь;

Р. Ка а та мте А-пѣрца, ши вѣтра, ши слава А вѣи, аминь. (Мѣ. 6. 13.)

29. А. Чи кѣрнда Атрѣ иви аиде хотарѣри;

Р. Кѣрнда аѣла Атрѣ иви Атрѣра врдннцїи ноатри, ши Аѣтрнннѣ нвдѣждїи ноатри, аѣпа кѣмь фѣръ А-

GLOSAR

A

acera, a ~ = a pîndi.
adiustirung = echipare, pregătire.
administraționsrat = consiliu de administrație.
afără = treabă, afacere.
afion = opiu.
agă = comandant, demnitar otoman.
aghirui, a ~ = a acționa.
aiu = usturoi.
angrif = atac, năvală.
apotecă = farmacie.
arambașă = căpitan de haiduci.
armășie = război.
armee = oaste.
armînție = vamă, taxă la intrarea în țirg, în pieți.
astruca, a ~ = a acoperi.
ausbruh = vin de calitate superioară.
ausfal = ieșire din încercuire, atac.
ausmarș = pornire în marș, plecare.
ausvertigher minister = ministru de externe.
avangerui, a ~ = a avansa.

B

bandă = fanfară.
baudirector = director al unor lucrări de construcție.
baur = țăran.
bădîni = putinei de bătut untul.
băia, a ~ = a mîngîia.
băirăctar = stegar.
băni = băi.
bătaie = război.

băteală = bătătură la țesutul pînzei.
beamter = funcționar.
bedecung = escortă, pază.
belagherui, a ~ = a asedia.
bergverche = mine, ocne.
besațung = garnizoană.
bicule = bucle.
bihsmaher = armurier.
bireși = argați.
birov = staroste.
bitangă = haimana, vagabond.
blagă = avuție, bogăție.
bloc-hauz = cazemată.
boată = ciomag.
boboti, a se ~ = a se inflama, a se umfla.
boltă = prăvălie, de meșteșugar.
bomben-șif = vas înarmat cu tunuri.
boșneag = bosniac.
brat = frate.
brigse = bricuri.
bumb = nasture.
bunari = fintină, puț.
burcă = haină lungă de pănură.
burduși, a se ~ = a se bate.
buruntie = act de scutire de obligații fiscale și militare.

C

caic = luntre ușoară.
camerdiner = camerist, fecior.
camgie = bici din piele, cu codiriște lungă.
camilavcă = podcap cu vâl la spate.

canon = tun.
canton = district.
capegi-başa = mare portar.
capel-maister = şef de orchestră.
capişte = idol, templu păgin.
careăe, cvarer = careu.
cartaşe, cartece = mitralii.
cartie = hîrtie.
casirui, a~ = a destitui, a reforma.
catană = soldat.
călicică = potecuţă.
călitcă = colivie.
căpară = arvună.
căpeneag = manta.
căsăpi, a~ = a măcelări.
cealma = turban.
ceamuri = corăbii de transport.
celenche = egretă.
celui, a~ = a înşela, a amăgi.
cercui, a~ = a ocoli.
cerec = sfert.
ches = pungă.
chilav = invalid.
chilăviţă = tirnăcop mic.
chilin = distinct, divers, deosebit.
chilom = baltag, topuz.
chindie = timp al zilei spre asfinţitul soarelui.
chinez, cnez = primar de sat.
chită = buchet.
chiti, a se~ = a se deschisi, a se găti.
chiurciia = cojocar.
ciocîrti, a~ = a se ciopîrţi.
ciopor = turmă.
ciun = luntre uşoară de pescuit.
ciutură = ploscă.
cîmpi, a se~ = a se aşeza.
cînta, a se~ = a boci, a se jeli.
cîrni, a— = a tăia virful lăstarilor.
cîrşie = stîncă, virf stîncos.
clăbăţ = căciulă de oaie.
clătări, a~ = a se clăti, a limpezi.
clicear = intendent, pivnicer.
cociaş = vizitiu.
cocie = căruţă.
cohmel = făină pentru gătit.
colaină = colan, salbă.
coleăşă = mămăligă.
colibi, a se~ = a se aşeza statornic.

comandirender-gheneral = general comandant.
conac = găzduire.
confect = prăjitură.
confişirui, a~ = a confisca.
contumaş = carantină.
cor = corp de armată.
coştolui, coştui, a~ = a costa.
cotăriţă = coş de nuiele.
covert = plic.
crapfen, croafne = gogoşi.
crăvălău = cravată.
creiţari = monedă divizionară austriacă.
crigs-articule = regulament ostăşesc.
crigs-comisariu = ofiţer de intendenţă, comisar de război.
crigs-rat = consiliu de război.
crigs-şife = vase de război.
criz-cnedel = găluşte de griş.
crîznic = paraclisier.
cronprinţ = principe moştenitor.
crontaler = taler austriac.
croşnea = povară, sarcină purtată în spinare.
crumpiri = cartofi.
cruntat = sîngeros, însîngerat.
cucuruz = porumb.
cuhnă = bucătărie.
cumet = jurat, consilier comunal.
cum gode = ori cum, fie cum.
cuplă = centură, curea.
cuptuşi, a~ = a căptuşi, a mina.
curcubătă = dovleac, tidvă.
cure, a~ = a alerga, a fugi.
curfirş = principe elector.
curi-în-cap, în~ = de-a berbeleacu.
cuvari = bucătar.
cvartir = locuinţă.
cvită = chitanţă.

D

dascăl = învăţător.
daţie = dare, tribut.
dărăburi, a~ = a tăia bucăţele.
defendirui, a~ = a apăra.
deghen = viteaz, curajos.
deputirt = deputat, împuternicit.
desclinit = deosebit, aparte.

deșert, în ~ = în zadar, de geaba.
dezvini, a se ~ = a se dezvinovăți.
dingă = de lingă.
do (în expresii: mai *do* toată) = aproape toată.
dodă = apelativ pentru o rudă feminină puțin mai în vîrstă.
dolamă = tunică, mantie.
dolni = de jos.
dom-chirhe = catedrală.
dudău, *dudinos* = bălării, cu bălării.
dugae = prăvălie.
duhan = tutun.

E

erd-epfeln = cartofi.
erțherțog = arhiduce.
erțprister = protopop.
estraiheri = austrieci.
eșitoare = latrină, closet.
exerțir = instrucție militară.

F

faer = foc.
famie = familie.
falș-angriș = manevră falsă de atac.
farșanghel = carnaval de lăsata secolui.
fașini = nuiele, ramuri legate împreună.
fășii = bărbați care țin în căsătorie două surori.
feld-artt = medic militar.
feld-cantelarie = cancelarie militară.
feld-caplan = preot militar.
feld-lagher = tabără de campanie.
feld-pater = preot militar.
feldțaiig-maister = general de artilerie, mareșal.
feldvebel = plutonier.
fenric = stegar.
fertai, *feltal* = măsură de cca 10—12 l; vas de lemn de această capacitate, sfert.
fervalter = administrator.
fervaltung = administrare.
ferotine = grămadă de fier.
ferulă = băț de fier.
festung = întăritură, fortăreață.

festungs-verche = lucrări (sistem) de fortificații.
filgean = ceașcă de cafea.
finic = pfenig, monedă mică divizionară.
firstentum = principat.
firșt = principe.
fișag = cartuș.
fișcal = avocat al statului.
fișia, a ~ = a înfășa.
flașă = bidon, sticlă.
fligher-adiutant = adjutant al suveranului.
foale = pîntece.
forpost = avant-post.
forrat = provizie.
forșpan = obligație de a face cărături, de a da cai de poștă.
forștat = suburbie.
frai = liber.
fraicor = voluntar.
fraigaister = ateu.
fraiher = baron.
fraiman = călău.
fraimaor = francmason.
fraipartist = partizan.
fraiștat = oraș liber.
fraivilighi = voluntari.
frustuc = dejun.
fucie = butoiăș, fedeleș.
furișit = ordonanță, furier.
furt = adesea, deseori.
furvezen = cărăușie.

G

gabere = luntri.
gaizeli = ostateci.
galioță = vas de navigație cu fundul plat.
gavăt = mulțime (de păduchi).
geanț = cleanț de stîncă, deal răpos.
gelepgiu = negustor de oi.
gheorsamer diner = prea supus servitor !
ghemainer = soldat simplu.
ghemii = ostași turci.
gheneral-ștab = stat major.
gheneralitet = corpul generalilor.
gherșel = arpăcaș.
• *ghesimț* = cornișă.

gidă = ciocan, toporaș, ciomag scurt și gros.

giță = băț de fier, otgon de sîrmă.

giubea = haină largă, deasupra antereului.

gîrgă = circă.

glidă = șir, rînd.

gloată = copii, urmași, familie.

glodi, a ~ = a roade.

goriți = locuitori fugiți în munți, haiduci.

gostie = ospeteie.

graf = conte.

grențer = grănicer.

grund = teren.

grund-pirn = cartofi.

gujman = căciulă turcească.

H

hacov, *acou* = măsură de capacitate. (56 l).

haring = clopot de biserică.

haiduci = ostași din infanteria maghiară.

halb-lings = jumătate la stînga.

halb-recf = jumătate la dreapta.

halt = popas.

harc = arc.

harnadeln = ace de păr, spelci.

harputer = pudră pentru păr.

hasnadar = casier, vistier otoman.

hat = armăsar.

haubițe = obuze.

haupt-cvartir = cartier general.

hauz-arest = consemnare.

helm = coif.

herțog = principe, duce.

herțogtum = principat, ducat.

hinteu = caleașcă.

hîrți = șoareci.

hofcrigs-comisar = comisar aulic de război.

hof-comision = comisie aulică.

hofcrigs-rat = consiliu aulic de război.

hof-damă = doamnă de la curte.

hornverc = fortificație exterioară.

horvat = croat.

hunți-foți = (sudalmă germană).

hurc = vînătoare cu gonaci.

I

iagăr = vînător.

iagozi = duzi.

ialoviță = vacă stearpă.

imbrohör = comis, trimis al sultanului în țările române.

iminei = pantofi fini, ușori.

imos = murdar.

impost = dare, impozit.

indult = permisiune.

interes = camătă, dobîndă.

invaliden-hauz = cămin de invalizi.

iubilirt = sărbătorit, scos la pensie.

izăfla, a ~ = a descoperi, a inventa, a născoci.

izda, a ~ = a trăda.

I

imbuna, a ~ = a făgădui.

impinjeni, a ~ = a mucegăi.

impupit = îmbobocit.

incinge, a ~ = a înconjura.

incinta, a ~ = a înfierbînta.

indelunga, a ~ = a alunga.

infrunta, a ~ = a muștra, a dojeni.

ingreca, a ~ = a însărcina.

L

lagum = galerie sub pămînt, mină.

laibăr = vestă, surtuc.

laibvahe = gardă personală.

laitnant = locotenent.

lampaș = felinar.

landes-prezident = președinte al unei provincii.

land-tag = dietă provincială.

lauf-faer = tir neîntrerupt.

lavetă = afet.

lățeți = stinghii.

lăutași = lăutari.

lăzăret = spital.

limonă = lămîie.

linien-șifs = vase de linie.

locai = lacheu, fecior.

loitră = parte laterală a căruței sau carului.

lomit = incurcat, des, încilcit.

lotru = hoț, haiduc.

lovi, a se ~ = a se potrivi.

lozung = parolă, cuvânt de ordine.

lubeniță = pepene verde.

ludaie = dovleac turcesc.

luft-pihsen = flintă.

lust-hauz = vilă.

M

mamaliughi = mameluci.

manaf = ostaș otoman.

mandel = grupă, formațiune.

mantoros = haină clericală.

maperi = cartografi.

mapirung = cartografiere.

mariaș = monedă austriacă de 17 crai-țari.

mau = avânt, elan.

mălai = aliment din făină de porumb, copt în cuptor.

mărieț = mîndru, încrezut.

mășai = față de masă.

meidan = cimp de luptă.

meldui, a se—= a ieși la raport.

mereu = încet.

merzere = mortiere.

misă = liturghie.

mînzală = apret.

moaler = zugrav, pictor.

montur = echipament, uniformă.

morminți = cimitir.

mort-saperment = (sudalmă germană).

moșee = moscheie.

moșteni, a se—= a se împămînteni, a deveni moștean.

muerotcă = bărbat căruia îi plac ocupațiile feminine.

mulă = catîr.

mumîni = mame.

muscoi = catîr.

muștră = trecere în revistă.

N

nahie = unitate administrativă otomană în Serbia.

nameăstnic = locuitor, vicar.

năpusti, a~ = a părăsi.

nefiri = ostași creștini în oastea turcească.

nepcurmat = neîntrerupt.

neprrupt = continuu.

normal-lerer = învățător.

noveăle = noutăți, vești noi.

O

obercnez = mai mare peste cnezi.

obercomanda = comanda supremă.

oberlaintnant = locotenent major.

oberster, oberst = colonel.

obircați = urcați.

obristlaintnant = locotenent colonel.

ognari = mineri.

oraniță = luntre pescărească.

ordie = oaste turcească, hoardă.

ordre = ordin.

P

palancă = întăritură militară din trunchiuri de copac sau pari groși bătuți în pămînt.

panachidă = scîndură de lemn de păr pe care se învîța a scrie.

panțir = platoșă.

paore = țăran.

pardoni, a~ = a ierta.

partie = partid, facțiune, grupare.

pasirui, a~ = a străbate, a traversa.

patroană = cartuș.

pălăsați = pari bătuți în pămînt la fortificații, palisadă.

păpuci = ghete, bocanci.

păsui, păsulă = fasole.

pesăc = nisip.

persvadirui, a ~ = a sfătui.

peșchir = prosop.

piluri = pilule.

pingă = pe lîngă.

piparcă = ardei.

pită = piine.

pivă = mortar mic, primitiv, săcăluș.

pișcăvi, a se~ = a mucegăi.

plavaz = creion.

plast = stog.

plaț = loc, vatră de casă.

pleh = tinichea.

plezirt, pleziruit = rănit.

plezură = rană.

poame pădureățe = fructe sălbatice.

pocălui, a~ = a pocni cu pușca.

poctumpi = pari mici și groși.

pogace = plăcintă, azimă, prăjitură cu jumări.

polc = regiment.

popistrit = pîrgă (la struguri).

porucic = locotenent.

port-epe = curea de sabie.

porten-știfle = cizme cu carîmb înalt și șireturi.

porție = impozit.

postmaister = diriginte de oficiu poștal.

potenție = putere.

pozitură = situație.

prau, prăurărie = praf de pușcă, pulberărie.

prețipis = prăpastie.

prezent = dar.

primblătoare = latrină, closet.

profont, comis ~ = piine militară.

profuntari = brutari (în armată).

protă = protopop.

provizor = administrator clerical.

pruchen-amt = serviciul de poduri și șosele.

pruneică = țuică de prune.

pulfer-magazin = pulberărie.

pușcălui, a ~ = a trage cu pușca.

R

raih = împărăție, imperiu.

raiți = călători, emigranți.

rapăg = teren în pantă, derdeluș.

rastlag = popas, etapă.

răitari = călăreți.

răni, a ~ = a curăța gunoiul.

răzmiriță = război.

rebelie = răscoală.

reclu = veston, tunică.

recognosțirui, a ~ = a face o recunoaștere, a cerceta.

reducție = simplificare, reducere.

retirui, a ~ = a se retrage.

retirir-veg = drumul de retragere.

rețipis = recipisă, chitanță, dovadă de primire.

ritmaister = căpitan de cavalerie.

rincheza, a ~ = a necheza.

rinios = rîios.

rit = loc mlăștinos.

rozol = lichior.

rudiț = roșu.

ruf = chemare, declarație.

rujă = rozetă.

rumejină = bură, ploaie slabă.

S

saft = suc, sos.

saitlic = ciocan, pahar mic, măsură de capacitate.

saperment = (sudalmă germană).

săbău = croitor.

sărac = orfan.

sărdar = comandant militar otoman.

schimosi, a se ~ = a se schimonosi.

scopit = eunuc.

scorbeli, a se ~ = a se isca, a scormoni.

scuti, a se ~ = a se adăposti.

seiman = creștin în oastea turcească.

semedru = Sf. Dumitru.

serascher = mare comandant de oaste.

sersam = accesoriile șei, harnașament.

sicheli, secleri = secui.

silă neagră, cu ~ = cu mare greutate.

simcea = băț cu vârful ascuțit, cuțitaș.

simghilie = certificat (carte) de hirotonie.

smidă = crîng, desiș, pădurice.

smintî, a ~ = a greși.

sobă (mare) = cameră (de oaspeți).

soborna = catedrală.

socaci = bucătar.

socoată = calcul, socoteală.

solărie = curelărie, magazie de harnașamente.

solgabirău = pretor.

spanișe-raiter = obiecte de obstacol în calea dușmanului.

spanișer-vand = paravan.

spăima, a ~ = a înspăimînta.

sprîjoni, a ~ = a opri în loc.

sprînji, a ~ = a alunga, a risipi.

stilpări = ramuri înverzite.

stori, a ~ = a nimici, a distruge.

straiță = traistă.

strajmeșter = plutonier.

strapație = extenuare.

strămătură = lină toarsă, vopsită.
stugni, a ~ = a împinge îndărăt.
subașă = primar rural turc, polițai.
sucseđi, a ~ = a urma.
sucșions-crig = războiul de succesiu-
ne.
sucurs = ajutor.
suferini, *souferindori* = galbeni mari,
monedă de aur.
svineac = porcesc.

Ș

șaică = luntre.
șanț = fortificație de pământ.
șanț-corpral = caporal la lucrările de
fortificații.
șarșșiți = tiraliori.
șargeă = grad în armată.
șat-camer = vistierie, tezaur.
șicui, a se — = a se ști comporta.
șild = scut, pavază.
șiler = vin roșu.
șișană = pușcă ghintuită.
șișari = pușcași.
șlafmiță = scufie de noapte.
șlag, *șlog* = apoplexie.
șlaht-ordnung = ordine de bătaie.
șnaider = croitor.
șnale = cataramă.
șnire = șnururi.
șocăși = șobolani.
șol = cană, ceașcă.
șpan = comite, dregător, în fruntea
unui comitat.
șpașir = plimbare.
șpiș-pui = pungași (sudalmă).
ștaabs-ofișiri = ofișeri de stat major.
ștachel-maur = gard din pari.
ștand = loc, stare.
ștat-halter = regent, guvernator.
ștat-hauz = primărie.
știșl-cneht = trăgător de cizme.
știl-ștand = suspendare a ostilităților.
ștraf = pedeapsă.
ștrimfi = ciorapi.
șturm = asalt, atac.
șuh = picior, unitate de măsură.
șupă = șopron.
șvadron = escadron.

T

taler = farfurie.
tambor = toboșar.
tefterdar = controlor fiscal, perceptor.
teligă = căruță ușoară.
ticvă = dovleac de o anumită formă.
tivig = traversă la un pod.
timpănă = tobă mică, darabană.
tirban = stomac (la vite).
tirnaț = prispă.
tirși = araci.
tocaci = țesător.
toni, a ~ = a zăgăzui.
topgiu = tunar.
torment = chin.
tracter = ospătărie.
tractirui, a ~ = a cinsti, a ospăta, a
trata.
trăpăda, a ~ = a alerga.
tref = lovitură.
trinc-gheld = bacșiș.
tricni, a ~ = a tresări.
tromf = atu.
tunui, a ~ = a trage cu tunul.
tutăi, a ~ = a huidui.

Ț

țaiğ-hauz = arsenal.
țăpligă = bucată de lemn.
țărâni = locuitori din Țara Româ-
nească.
țepter = sceptru.
țimer = cameră.
țimermani = dulgheri.
țipeli = ghete.
țoale = haine.
țopf-zolufi = zulufulii perucii.
țulag, *dritel* ~ = o treime, spor (adaos)
de leafă.
țug = pluton.
țvercl = pitic.
țvibah = pesmet.

U

uciteli = învățător.
udi, a ~ = a rămîne.
uică = unchi.

ulemale = membri ai clerului musulman.

unterofișir = subofițer.

unterfervalter = subadministrator.

unterlaintnant = sublocotenent.

unterminit = minat pe dedesubt.

V

vafen-știlștand = armistițiu.

vaghenburg = baricadă, întăritură din care.

vahtmaistor = vagmistru, sergent-major.

vald-aufser = pădurar.

vald-beraiter = paznic forestier călare.

valter = administrator.

vapen = blazon, stemă.

varmeghie = comitat.

varoș = oraș.

veăște, a se face de ~ = a se face de ris.

verbung = înrolare, recrutare.

verbui. a ~ = a înrola, a recruta.

verche = fortificații.

victuale = provizii, hrană.

vilaet = provincie în Turcia.

vinie = vie.

vinter-cvartir = cantonament de iarnă.

visti = whisky.

viștei = eghileți.

viște-chenig = vicerege.

vratnișă = poartă.

vozuri = transporturi.

Z

zăcătoare = lagăr.

zămășcă = jimblă mică, chiflă.

zăpostit = lăsata secului.

zăuita, a ~ = a uita.

zătoni = zăgaz, stăvilar.

zbăg = gloată, mulțime care aleargă.

zbor = discuție, târguială.

zdrăncăneăle = zurgălăi.

zdrăncănos = zgomotos, gălăgios.

znamăn = semn, piatră de hotar.

zob = grăunțe de porumb sau ovăz, date hrană cailor.

INDICE *

Pentru a nu spori întinderea — și așa de dimensiuni considerabile — nu au fost indexate paginile 54—73, cuprinzând persoane ce aparțin mai mult istoriei biblice, hagiografiei, mitologiei și legendei decît istoriei.

Numele figurează sub forma întrebuițată de cronicar; în paranteze rotunde sînt enumerate variantele care apar în cronică, iar în paranteze unghiulare se dau identificările.

A

- Aaron Petru Pavel*, episcop unit în Transilvania 186—188, 193, 197, 228.
Aaron vodă cel Rău (Aron Tiranul), domn al Moldovei (1592—1595) 141—143.
Abrantes, principe de ~ 307.
Abdul Hamid I, sultan (1774—1789) 229, 294.
Actom (Ahtum), căpetenie în Banat 104.
Acțiu, general roman 96.
Acvilea, oraș (Italia) 96.
Ada-Kaleh v. Orșova Nouă.
Adnadii Milco, locotenent major, la Petrila 195, 206, 293.
Adrianopol (Drenopol, Drinopolia, Ederne) 86, 90, 107, 108, 111, 112, 118, 135, 148, 149, 152, 155, 272.
Aețius, general roman 96.
Africa 77, 78, 87, 89, 91, 95, 96, 99, 100, 131.
Agapitus, papă (535—536) 100.
Agripa, comandant militar roman 82.
Agripina, mama lui Caligula 82.
Agripina, mama împăratului Nero 83.
Ahaia 78.
Ahmet aga, comandant al cetății Timișoara 165.
Ahmet, pașă de Timișoara 135—137.
Ahmet pașă, înfrînt de Mihai Viteazul 143.
Ahmet I, sultan (1603—1617) 145, 146.
Ahmet II, sultan (1691—1695) 154, 155.
Ahmet III, sultan (1703—1730) 157, 161.
Ahmet Mihalogli, comandant turc 133.
Ahumada, duce de ~, general austriac 164, 165.
Alaric, rege al vizigoților (395—410) 93, 95, 97.
Alba Longa, oraș în Latium 74.
Albania, 107, 108, 115.
Albeanu, locotenent 206.
Albert de Estraiș, rege al Ungariei (1438—1439) 112, 113.
Albert I (de Habsburg), împărat german (1298—1308) 106.
Albert, fratele regelui Boemiei Vladislav II 122.
Albert Magnus, nobil transilvănean 144.
Albinu, general roman 86.
Alboin, rege al longobarzilor (569—572) 100, 101.
Albu Iliă, grănicer din Bogiltin 208.
Aldana, comandant al cetății Lugoj 132, 134, 137.
Alecsie (Alexei Mihailovici), țar al Rusiei (1645—1676) 149.
Alexander de Virtemberg, general austriac 162—165, 170.
Alexandria, oraș (Egipt) 79, 91, 92, 149, 300.

- Alexandru I*, țar al Rusiei (1801—1825) 301—306.
- Alexandru vodă* (Nicolae Alexandru Basarab), domn al Țării Românești (1352—1364) 107.
- Alexandru cel Bun*, domn al Moldovei (1400—1432) 111, 112, 117.
- Alexandru cel Mare* (Alexandru Macedon) 85, 88, 106.
- Alexandru* (cel Rău), domn al Țării Românești (1592—1593) 142.
- Alexandru vodă* (Coconul), domn al Țării Românești și al Moldovei 147.
- Alexandru Cornea*, domn al Moldovei (1540—1541) 132.
- Alexandru Iliș*, domn al Moldovei și Țării Românești 147.
- Alexandru Ipsilanti*, domn al Țării Românești, fuge la austrieci (sic) 244, 293.
- Alexandru Lăpușeanu*, domn al Moldovei (1552—1561, 1564—1568) 134, 137, 140, 143.
- Alexandru vodă* (Mircea), domn al Țării Românești (1568—1577) 140.
- Alexandru Sever* Marcus Aurelius, împărat roman (222—235) 86, 87, 90.
- Alerici Iova*, diacon, în serviciul mitropolitului Vichentie Ioanovici, 210, 217.
- Alexie I* (Comnen), împărat bizantin (1081—1118) 104.
- Alexie II* (Comnen), împărat bizantin (1180—1183) 105.
- Alexie III* (Anghelos), împărat bizantin (1195—1203) 105.
- Alexie IV* (Anghelos), împărat bizantin (1203—1204) 105.
- Alexie V* (Mourtzouphlos), împărat bizantin (1204) 105.
- Alexievici Antonie*, învățător în Mehadia 191, 194.
- Alexiovici Daniil*, obercnez la Negotin 283, 285, 297.
- Altbeg*, deal în regiunea Clisurei, lângă Liubcova, 248, 252, 269.
- Ali-beg*, pașă în Serbia, atacă Transilvania (1493) 123.
- Alt-beg*, pașă în Srem, atacă Ungaria (1552) 133.
- Ali-bei*, pașă, în războiul cu Austria (1736—1739) 174.
- Ali-efendi* negociază capitularea Timișoarei 165.
- Ali-pașa*, atac în Serbia (1386) 108.
- Ali-pașa*, cucerește Oradea (1660) 148.
- Ali-pașa* cumpără robi în Banat (1788) 258.
- Ali-pașa de la Buda* cucerește Seghedinul (1552) 135.
- Alibunar*, localitate (R.S.F. Iugoslavia) bălți 159, 169.
- Alio de Alio*, căpitan 231.
- Alion*, deal pe malul stîng al Dunării, în dreptul Orșovei 198, 231, 235, 237, 238, 276—279, 281—283, 285, 287.
- Almus*, tatăl lui Arpad 103.
- Alvinți*, regiment imperial 233, 242.
- America* 310, 311.
- Amiens*, oraș (Franța) 300.
- Amuliu* 74, 75.
- Amvrosie*, episcop al Milanului 92.
- Ana* (de Savoia), împărăteasă bizantină 107.
- Ana Ionovna* (Ivanovna), țarină a Rusiei (1730—1740) 172.
- Anastasiu II* (Artemie), împărat bizantin (713—715) 101.
- Anastasiu*, patriarh legendar al Constantinopolului 117.
- Anastasiu Discolor Epicor*, împărat bizantin (491—518) 99.
- Anatolia* (Anadol, Nadolia) 74, 89, 104, 136, 146, 153.
- Anatoliu*, comandant militar roman 96.
- Anchise*, fiul lui Eneas 74.
- Ancu Marțiu*, rege roman 76.
- Andreevici Alexie*, episcop la Ujște, apoi la Costainița 184.
- Andrei*, în serviciul episcopului Moise Putnic 211, 212.
- Andrei I*, rege al Ungariei (1046—1060) 104.
- Andrei II*, rege al Ungariei (1205—1235) 105.
- Andronic*, fiul împăratului Ioan V al Bizanțului 108, 111.
- Andronic I* (Comnen), împărat bizantin (1183—1185) 105.

- Andronic II Paleolog*, împărat bizantin (1282—1328) 106, 107.
- Anghel*, preot în Lăpușnic 263.
- Anghelina*, mama mitropolitului Maxim Brancovici 124.
- Anglia* 80, 89, 159—161, 169, 299, 300.
- Anibal al Chiprului*, mort la Mohacs 129.
- Aninii Crușovenilor*, topic la Corni 268.
- Anșpah*, regiment austriac 252, 274.
- Anthemius*, împărat roman (467—472) 97, 98.
- Antioh*, sfetnic al lui Theodosie II 98.
- Antioh III* (cel Mare), rege al Siriei (223—287) 78.
- Antioh (Antonie) Cantemir*, domn al Moldovei (1695—1700 ; 1705—1707) 155, 171.
- Antiohia*, cetate (Siria) 149.
- Antonie vodă* (din Popești), domn al Țării Românești (1669—1672) 149.
- Antonie Roset*, domn al Moldovei (1675—1678) 152.
- Antoninii*, dinastie romană 83.
- Antonius Pius Ariu*, împărat roman (138—161) 86.
- Antonovici*, căpitan 286.
- Antonovici Isaia*, episcop de Inău și Arad 189.
- Apa Neagră* (Carașo, Cerna) (Feketeviz), riu în Ungaria, afluent al Dravei 129.
- Apafi (Abafi) Mihai I*, principe al Transilvaniei (1661—1690) 148, 150.
- Apafi Mihai II*, fiul principelui Transilvaniei 151, 154, 161.
- Apolodor Damasțenu* construiește podul peste Dunăre 84, 85.
- Apulea* 100.
- Arad* 120, 130, 142, 143, 146, 147, 156—159, 189—191, 194, 195, 198, 210, 211, 265, 267, 269, 271, 276, 286 ; refugiați la ~ 198, 260 ; episcopie 137, 189, 194—195, 225 ; comitat 250 ; ~ Nou, colonizare 171.
- Aranca*, mlaștini în nordul Banatului 157, 164.
- Arcadie* împărat roman de răsărit (395—408) 93, 95, 97.
- Ardaburiu*, fiul patriciului Aspar 99.
- Ardeal v. Transilvania*.
- Areb*, seraschier 153.
- AreMBERG* (Leopold Filip Karl Iosef duce de ~), general imperial 164.
- Argeș*, mănăstire 106, 124, 131.
- Arhelau*, rege al Capadochiei (34—17) 82.
- Ariadna*, soția împăratului Zenon 99.
- Arici* (?), cetate în Palestina 299.
- Arie*, eretic 91.
- Armășescu Ilia* din Cornereva, plutonier 241 ; locotenent 286.
- Armenia* 81, 82.
- Armeniș*, sat (j. Caraș-Severin) 198, 200.
- Armentoriu*, pretendent la tron 81.
- Arpad*, rege maghiar (890—907) 103, 104.
- Arsa Emanuil*, obernec în Virșeț 218, 226, 284.
- Arșanu*, localitate (Ungaria) 140.
- Artenescu Dumitru*, locuitor din Mehadia 267, 272.
- Asan*, împărat româno-bulgar (1186—1196) 91.
- Ascaniu*, fiul lui Eneas 74.
- Asiria* 86.
- Aspar*, patrician roman, în luptă cu Atila 96, 99.
- Asperman*, conte, general maior austriac 248, 252, 255.
- Atalus III* (Philometor), rege al Pergamului (138—133) 78.
- Ataulf*, rege al vizigoților (410—415) 95.
- Athanasie cel Mare*, patriarh de Alexandria 92.
- Athanasievici Constantin*, preot la Virșeț 217 ; protopop la Lugoj 228.
- Athanasievici Mitia*, locotenent colonel 285.
- Athens* 98.
- Athenaida* (Athenais), fiica lui Leontie filosof din Atena 98.
- Athos* (Athon, Svetagora, Monte Sacru) 107, 108, 113, 208, 210.
- Atila*, rege al hunilor 93, 96, 98, 101.
- Auersperg*, general imperial (1692) 155.
- Auersperg*, colonel și general (1788) 271, 281, 283, 285—287.

Augustus Octavian, împărat roman (27 î.e.n.—14) 80—82, 94.
Aurel Postumu, împărat roman (258—268) 88.
Aurelianus Domițiu, împărat roman (270—275) 88, 90; retrace administrația din Dacia 94.
Austerliț, localitate (Slavkov, R.S. Cehoslovacă) 302.
 Austria (Estraih) *passim*.
Avacumovici Pavel, episcop la Arad 256.
Avid-pașa ia robi din Banat 236, 245.
Avitu Flaviu Terilu Galier, împărat roman (455—456) 97.

B

Babadacu Iania Lazaru, locuitor din Mehadia 262.
Babociu, oraș (R.P. Ungară) 142.
Bacaci Toma de Erdod, cardinal 124.
Bacica 124, 191, 229; răsculații lui Doja în ~ 120.
Baco Ioan, șpan al comitatului Timiș 231.
Baconi, căpitan 232, 249.
Badea, bărbier în Mehadia 216.
Baden, principat 150, 152—155.
Badescu Grigore, preot în Șopot 204.
Baeșu Ion, negustor în Caransebeș 289.
Bagratiun, general rus 307.
Baia, localitate în Italia 82.
Baia Mare (Șindelbad, Baia Șindilită), izvor la Băile Herculane 82, 83, 191, 192.
Baia Mare (Nadiu Bania) 150.
Baia Pucioasă (Franțișca), izvor la Băile Herculane 82, 182, 301, 309.
Baiazet I, sultan (1389—1402) 110, 112; la Cosovo 108; învins la Rovine 111; învins la Angora 111.
Baiazet II, sultan (1481—1512) 121, 122.
Baitali, căpitan 265.
Balașa Ioan 140.
Balbinu (Decimus Caelius), împărat roman (238) 87.
Balcea vodă (Ioniță Sandu Sturza), domn al Moldovei (1821—1828) 311.
Balciovăț, localitate (R.S.F. Iugoslavia) 110.

Balduin I de Flandra, împărat la Constantinopol (1204—1205) 105.
Balduin II, împărat la Constantinopol (1240—1273) 108.
Balog, locotenent major 231, 232, 253, 256, 264.
Balta Bilbii, topic la Mehadia 282.
Banal, district de graniță în Slavonia 110.
 Banat *passim*.
Banatul Craiovei 105.
Banatul Severinului 105, 123.
Banatul Timișorii 129, 151.
Banfi, baron, general austriac 303—305.
Banfi Ștefan, luptă la Cosovo (1448) 115.
Bania Luca, oraș (R.S.F. Iugoslavia) 130, 174.
Banovăț (Banoți), topic la Mehadia 162, 178, 179, 202, 270.
Bar, oraș (R.S.F. Iugoslavia) 113.
Baranda, localitate (R.S.F. Iugoslavia) 207.
Barb Caröfi. (Barbu Craiovescu) 105.
Barco, locotenent major 217, 218.
Basarabi, familie domnitoare în Țara Românească 127.
Basarab I (Leon?), domn al Țării Românești (1442—1443) 113.
Basta Gheorghe, general imperial 140, 141.
Bastacici, arhiereu unit din Croația 223.
Batiani, familie de nobili maghiari 190, 191.
Batori Andrei, voievod al Transilvaniei (1552—1553) 132—135, 138.
Batori Andrei, cardinal, principe al Transilvaniei (1599) 141, 144.
Batori Cristof, principe al Transilvaniei (1576—1581) 141.
Batori Gabriel, principe al Transilvaniei (1608—1613) 146.
Batori Nicolae, fratele voievodului Andrei, apără Timișoara 133, 144.
Batori Jigmund, (Jigmon, Sigmund) principe al Transilvaniei (1581—1599) 141—144.
Batori Ștefan, voievod al Transilvaniei (1479—1493) 121, 123.

- Batori Ștefan II*, comite de Timiș 124, 125 ; comite palatin la Buda 126, 128.
- Batori Ștefan de Somlio*, voievod și principe al Transilvaniei, apoi rege al Poloniei (1571—1586) 140, 141.
- Baumgartner*, colonel 304.
- Bavaria* (Baieru, Baburu) 106, 121, 151, 152, 160, 183—185, 187, 206, 219, 309.
- Baziaș*, mănăstire 212.
- Băcșăneți*, topic la Mehadia 178, 179, 270.
- Băile Herculane* (Baia, Băni, Băile Mehadiiei, Herculesbad) 82, 105, 172—174, 182, 183, 191—193, 195, 197, 213, 215, 228, 230, 233, 246, 248, 251, 260, 265, 292, 296, 298, 300—303, 305, 306, 308—310.
- Bălgrad* (Vaizenburg) (Alba Iulia) 119, 122, 144, 145, 147, 149.
- Bănia*. comună (j. Caraș-Severin) 191, 226, 243, 248, 293.
- Băsărabia* 137, 303.
- Beceiu*, localitate (R.S.F. Iugoslavia) 113, 133, 159, 195.
- Becicherec*, oraș (Zrenjanin, R.S.F. Iugoslavia) 122, 155, 159, 160, 167, 169—171.
- Becicherecul Mic*, sat (j. Timiș) 133.
- Beel*, mănăstire la Buda 104.
- Begheiu*, rîu 103, 125, 135, 157—159, 165, 169, 171, 193.
- Bei* (Beu), topic la Socolari 90, 249.
- Bela IV*, rege maghiar (1235—1270) 103, 105.
- Belaiăș*, stegar de grăniceri 207.
- Bela Reca* (Belereca), afluent al Cernei 176, 178, 179, 212, 262, 267, 270, 272, 274.
- Belavici*, locotenent major, apoi căpitan de grăniceri 207, 239.
- Belgrad* (Beligrad) (Beograd, R.S.F. Iugoslavia) 105, 107, 108, 111—113, 135, 139, 142—144, 148, 151, 152, 154—159, 162, 164, 166—170, 174, 175, 180—182, 184, 229, 231, 233—236, 257, 261, 277, 283, 294, 296—298, 300—306, 308.
- Belibuc*, topic la Mehadia 178, 268, 270.
- Beligradî*, colonel român la Osiek 209.
- Belinți*, sat (j. Timiș), prădat de turci 176, 180.
- Belizarie*, general bizantin 99, 100.
- Belobreșca*, sat (j. Caraș-Severin) 232.
- Belovar*, regiune în Croația 187.
- Belovici*, căpitan ucis de turci 239.
- Bender* (Johann Blasius), general austriac 242.
- Benevent*, provincie în Italia 100.
- Beorgar*, conducător al alamanilor 97.
- Berceni Nicolae*, conducător al răsculaților curuți 160.
- Berenzini*, conte maghiar, emigrează în Turcia 161, 169.
- Berina*, soția împăratului Leon Tracul 99.
- Berlin* 57, 294 ; cucerit de Napoleon 298, 301, 302.
- Bernadot* (Jean Baptiste), general francez 299, 300.
- Berzasca*, sat (j. Caraș-Severin) 218, 282.
- Beșnova Nouă*, sat (Dudeștii Noi, j. Timiș), colonizare 171.
- Betegi*, pașă de Timișoara 144—146.
- Betlen Gabriel*, principe al Transilvaniei (1613—1629) 144—146, 148, 149.
- Betlen Ștefan*, principe al Transilvaniei (1630) 149.
- Bevern* (Braunschweig — Ferdinand Albrecht) 165.
- Bezdin*, mănăstire 211, 226.
- Binchineț*, topic la Mehadia 266, 271.
- Biserica Albă* (Beăla Țrăcva), oraș (R.S.F. Iugoslavia) 171, 175, 191, 200, 204, 206, 207, 213, 214, 219, 226—228, 230, 232, 233, 244, 246—249, 252, 255, 259, 266, 271, 281—283, 289—293, 304.
- Biserica Spartă* (Biserica Ungurească), topic la Mehadia 270, 271.
- Bistra*, rîu în Banat 184.
- Bistra*, sat (j. Caraș-Severin) 190, 242.
- Bistrița*, mănăstire în Țara Românească, 127.
- Bistrița*, oraș în Transilvania 117.
- Bitinia*, provincie romană în Asia Mică 89—92.
- Bilbia Costa*, cumnatul cronicarului ucis de haiduci 225.
- Birca*, haiduc 197.
- Birza*, rîu în Banat 248.

- Birza*, sat (j. Caraș-Severin) 182.
- Birzava*, riu în Banat 169.
- Blaș*, oraș (j. Alba) 229 ; cărți aduse în Banat 291.
- Bobotini*, sat (Bogodini, j. Caraș-Severin) 171, 175, 206.
- Bocicai Aceaz* (Barciai Acațiu) principe al Transilvaniei (1658—1660) 149.
- Bocicai Gașpar*, lăsat urmaș de Ion Sigismund II 140.
- Bocicai Ștefan*, ban de Lugoj și Caransebeș, principe al Transilvaniei (1604—1606) 141, 142, 145, 146.
- Bocșa*, oraș (j. Caraș-Severin) 255, 259.
- Bodiani*, mănăstire (R.S.F. Iugoslavia) 212.
- Bodo*, general al lui Ludovic II 128.
- Bodrog*, sat (j. Arad) 210.
- Boemia* 120—122, 140, 144, 160.
- Bogdan I*, domn al Moldovei (1359—1365) 107.
- Bogdan II*, domn al Moldovei (1449—1451) 117.
- Bogdan III*, domn al Moldovei (1504—1517) 123, 124, 127, 128.
- Bogdan IV* (Lăpușneanu), domn al Moldovei (1568—1572) 140.
- Bogdan*, fiul lui Ieremia Movilă 143.
- Bogiltin* (Bogotin, Bogoltin), sat (j. Caraș-Severin) 208, 253, 257, 260, 263.
- Boita*, conducător maghiar arpadian 103.
- Bojicicovici*, episcop unit de Zagreb 223.
- Boland*, baron 150.
- Bolvașnița*, sat (j. Caraș-Severin) 257. v. și *Valea Bolvașniței*.
- Bona Curea*, țaran din Mehadia 199.
- Boneval Alexandru*, conte, general 174.
- Bonifațiu*, guvernator roman în Africa 96.
- Borbeli Gheorghe* (Barbil), general al lui Sigismund Bathory 142—144.
- Borcea*, sat (R.S.F. Iugoslavia) 166.
- Borlova*, sat (j. Caraș-Severin) 197, 282, 309.
- Borloveni*, sat (j. Caraș-Severin) 259, 262, 265, 282.
- Boronițariu*, deal la Mehadia 175, 178.
- Bosnia* (Bosna), provincie (R.S.F. Iugoslavia) 107, 108, 120, 121, 123, 128, 132, 133, 135, 153, 156, 158, 166, 170, 171, 174, 175 ; episcopie în ~ 129.
- Boșidar* (Vucovici) 147.
- Boșneag v. Moldova Nouă*.
- Boșneag Izmail*, locuitor din Ada-Kaleh 232, 261, 262, 277, 279, 280, 287, 296.
- Bot Vlașco*, rudă cu Iancu de Hunedoara, ucis de turci 128.
- Bourbon*, dinastie franceză 161.
- Bozovici*, sat (j. Caraș-Severin) 91, 194, 200, 213, 214, 216, 218, 222—226, 236, 241—244, 248, 251, 256, 257, 259, 260, 262, 263, 265—267, 274, 275, 309, 310 ; district 228.
- Brainer* (Wenzel Siegfried), conte general imperial, ucis de turci 162, 163.
- Brancovici Avram*, fiul lui Gheorghe III 143 ; așezat la Șiria 147.
- Brancovici Daniil*, fiul lui Avram 147.
- Brancovici Dimitrie*, frate cu Gheorghe II 143.
- Brancovici Gheorghe*, fiul lui Avram, așezat la Șiria 147.
- Brancovici Gheorghe III*, tatăl lui Avram 143.
- Brancovici Gheorghe*, fiul lui Vuc 108, 111—116, 120.
- Brancovici Gheorghe II*, merge în Moldova la Aron vodă 141, 143.
- Brancovici Gheorghe*, cronicarul, fiul lui Moise, frate cu mitropolitul Sava 147—149, 151, 154, 160, 161.
- Brancovici Grigore (Gîrg)*, fiul lui Gheorghe I despotul Serbiei 112, 113, 120.
- Brancovici Grigore*, fiul lui Vuc 112.
- Brancovici Ioan*, nepotul cronicarului 148.
- Brancovici Lazăr*, fiul despotului Gheorghe I 112, 120.
- Brancovici Lazăr*, fiul lui Vuc 112.
- Brancovici Maxim*, vine în Țara Românească 124, 127.
- Brancovici Moisi* (Matei), fiul lui Avram, devine episcop 147.
- Brancovici Sava* (Solomon), fiul lui Moisi, mitropolit al Transilvaniei 143—149.

- Brancovici Sava*, nepotul cronicarului 148.
- Brancovici Ștefan*, fiul despotului Gheorghe I 112, 113, 120.
- Brancovici Vuc*, în lupta de la Cossovo (1389) 108—112.
- Brancovici Vuc* (Zmău), fiul lui Lazăr 113.
- Brandenburg Catarina*, soția lui Gabriel Betlen 149.
- Brandenburg*, Gheorghe de ~ 131.
- Brandenburg* (Johann Michael), consilier al Administrației Banatului 195.
- Branovațchi Ioan*, locotenent major 207, 248, 249; comandant al corpului de voluntari sârbi 248, 267; avansat căpitan 271; maior 277, 295; colonel 304, 305.
- Branovațchi Ștefan*, preot militar , 267, 284.
- Brașov* (Brașău) 135, 141, 144, 153, 194.
- Brăcar Lupu*, țăran din Mehadia 199.
- Brădiceni*, sat (j. Gorj), emigrează în Banat 185.
- Brăila* 143, 236.
- Brătina*, deal la Jupalnic 240, 241, 275.
- Brejenvil* (Bregenvil) (Brechainville, Ludovic de ~), conte, feldmareșal austriac 247, 248, 252, 253, 255.
- Brejenvil*, regiment imperial 235, 243, 259.
- Brentano* (Josef von), colonel austriac 227.
- Britania* 80, 86, 89, 95, 96.
- Brincoveni*, sat (j. Olt) 140.
- Brod*, localitate (R.S.F. Iugoslavia) 206, 207, 227.
- Broșteni*, sat (j. Caraș-Severin), prădat de turci 176.
- Bruchenau*, sat (Pișchia, j. Timiș), colonizat cu germani 167.
- Brutu Marcus*, în conspirația împotriva lui Cezar 80.
- Buceava*, apă în Banat 259.
- Bucov*, general austriac, persecută pe românii ortodocși 193.
- Bucoveți* (Bucovăț), sat (j. Timiș) 227.
- Bucovina* 184, 227, 309, 311.
- București* 110, 148, 152, 183, 244, 276, 287, 303; cucerit de Sinan pașa 141, 143; locuitori din Virșeț refugiați în ~ 218; cucerit de prințul Coburg 293; prădat și ars de cîrjalii 297; pacea de la ~ 305; Tudor Vladimirescu la ~ 308, 310.
- Buda* 104, 113, 119, 120, 122—131, 135, 139, 142, 144, 145, 148—152, 154, 158, 161, 183, 193—195.
- Budeanu Nicolae*, grănicer din Mehadia, ucis de turci 237.
- Bulgaria* (Țara Bugărească) 85, 86, 105, 110, 111, 113, 114, 132, 143, 154, 170, 172, 174, 301.
- Bumbăcilă Ianăși* din Teregova 181.
- Brusa*, oraș (Turcia) 110.
- Busa*, turc, în duel la Marcovăț 177.
- Busbec Augher Ghislen*, diplomat imperial 138, 139.

C

- Cabades*, rege persan 99.
- Caciaca*, cetate (R.S.F. Iugoslavia) 153.
- Cacianicica Clisura*, trecătoare, vale 114.
- Cadresa*, căpetenie maghiară 103.
- Caitasu*, sat (R.S.F. Iugoslavia) rezistă turcilor 257.
- Caius*, fiul Iuliei 81, 82.
- Calabria* 100.
- Calea Săpată* (Calea Ascunsă), topic la Timișoara 135, 136.
- Caligula Caius*, împărat roman (37—41) 82, 83.
- Calinovici Gheorghe*, negustor din Timișoara 184, 208.
- Calinovici Sara*, din Timișoara 212.
- Calo Thodor*, căpitan de grăniceri 207.
- Caloce*, arhiepiscopie 128, 129.
- Calțun Crăciun* din Corni, rob la turci 284.
- Calțun Gheorghe*, grănicer din Corni 245.
- Calțun Martin*, grănicer din Corni 245.
- Camenschi Ștef*, protopop la Ciacova 195.
- Camilu* (Furius), bate pe gali 77.

- Caminicu*, cetate (Kamenita, U.R.S.S.) 159.
- Campania*, regiune în Italia 77, 82, 97.
- Campoformio*, localitate (Italia) 300.
- Cana* (Cannae) 115.
- Candia* (Creta) 103.
- Canicea* localitate (Kaniža, R.S.F. Iugoslavia) 152.
- Canicea Mică* (Canija Mică, Chici-Canicea), sat (j. Caraș-Severin) 156—159, 166, 201.
- Cantacuzino* (Gheorghe), colonel, vine în 1821 în Țara Românească 311.
- Capadochia*, regiune în Asia Mică 82.
- Capitoliu*, colină și templu la Roma 77.
- Caprara Aeneas Silvius* 157, 158 ; apăra Petrovaradinul 155.
- Capua*, localitate (Italia) 77, 300.
- Caputan* pașa, împotriva lui Pasvantoglu 296—298, 300.
- Cara Mustafa* pradă la Hațeg 276.
- Caracala M. Aurel Antonina*, împărat roman (211—217) 86.
- Carafa* (Antonio), general imperial, ocupă Transilvania 151.
- Caraman-beg*, în conflict cu alți turci 114.
- Caransebeș* (Sebeș). oraș (j. Caraș-Severin) 81, 106, 125, 130, 132, 137—139, 141, 142, 145, 147, 149, 151, 152, 154, 156, 159, 160, 167, 168, 170, 174, 176, 177, 179—181, 183, 184, 188—190, 193—195, 197, 199, 203, 205, 207, 208, 213, 219, 222, 225, 228—230, 242, 246, 249—251, 253, 254, 256, 257, 259, 268, 269, 283, 289, 291—294, 301, 304, 309.
- Caraș* (Cărașu), riu 105, 137, 174, 176, 184.
- Carașova* (Cărașovu), sat (j. Caraș-Severin) 106 ; district 104.
- Carintia*, provincie austriacă 121, 305.
- Carinus* (Marcus Aurelius), împărat roman (283—285) 88, 89, 94.
- Carlobago*, comitat în Croația 110.
- Carloveț* (Carlovățu Sremului), oraș (Sremski Karlovci, R.S.F. Iugoslavia) 147, 156, 159—161, 163, 169, 184—186, 188, 193—196, 200, 205, 208, 212, 213, 220, 222, 223.
- Carlștat*, oraș (Karlovac, R.S.F. Iugoslavia), episcopie 206.
- Carniola*, provincie austriacă 121, 122.
- Carol* (arhiduce de Graz) 141.
- Carol II*, rege al Spaniei (1665—1700) 160.
- Carol III*, rege al Spaniei (1759—1788) 172.
- Carol V* (Carol Quintul), împărat german (1519—1556) 128, 131, 132, 139.
- Carol VI*, împărat german (1711—1740) 151, 160—162, 167, 170, 172—174, 181—184.
- Carol VII*, împărat german (1741) 184.
- Carol XII*, rege al Suediei (1697—1718) 297.
- Carol cel Mare*, împărat romano-german (768—814) 102, 106.
- Carol* (de Habsburg), arhiduce de Austria 299, 303, 304.
- Carol Gustav*, rege al Suediei (1622—1660) 149.
- Carol Leopold de Lotringhen*, prinț și general austriac 150, 151, 177, 180.
- Carol Robert*, rege al Ungariei (1308—1342) 106.
- Caroli*, familie de magnați maghiari 161, 190.
- Carthaghena*, cetate 77, 96, 99.
- Carus Aurel*, împărat roman (282—283) 88, 94.
- Casiu*, general roman 80.
- Casimir*, pretendent la coroana Ungariei 120.
- Castaldo Ioan*, general imperial 132—135, 138.
- Cașau*, oraș (Kosice, R.S. Cehoslovacă) 132, 138, 150.
- Catalonia* 96.
- Catarina*, soția lui Iancu de Hunedoara 119.
- Catilina* 78.
- Cato* 79.
- Caucasu* 86.
- Cavazdi Gheorghe*, sol transilvănean la Sinan pașa 141.
- Călăra*, negustoreasă din Caransebeș 290.
- Călină-Mălină*, în baladă 131, 140.
- Călugăra* (Rebenberg), sat (R.S.F. Iugoslavia) 185, 206.

- Călușariu Pătru*, grănicer 199, 200.
Căpilnași, sat (j. Arad) 205.
Căpușd Gruia, grănicer din Mehadia 200.
Cărăibot Pătru, cneaz al Cănicei 201.
Căc Ioan, episcop de Cenad 125.
Ceacova, sat (j. Caraș-Severin) 137, 139, 174, 176, 195, 308; district 170.
Ceanad, sat (j. Timiș) 133, 137, 140, 142, 143, 170; episcopie 125, 129, 140, 160, 171; district 104, 170; ~ Nou 140; ~ Vechiu 159.
Ceăplea, deal la Mehadia 241, 242, 267, 271, 274—276, 282.
Celici Pau, stegar de grăniceri 207.
Cepus, localitate (R.P. Ungară) 150.
Cearnoevici Arsenie, patriarh sînb, emigrează în Ungaria 151, 154, 160, 161.
Cerna, riu 82, 105, 129, 173, 182, 199, 238—240, 245, 246, 257, 271, 276, 277, 281, 282, 301.
Cernăgău, deal la Plugova 249, 270.
Cernăuți 219.
Cernel, general austriac 293.
Cerneți, sat (j. Mehedinți) 88, 231, 235, 236, 258, 268, 277, 278, 281, 284; reședință de plai 267; ocupat de voluntarii români din armata austriacă 283; Tudor Vladimirescu, vătaf de plai la ~ 303, 306.
Cernigor, vîrf de munte la Mehadia 268.
Cerni Verh (Cernivir), munte la Mehadia 177, 242.
Cetate, cartier în Timișoara 135, 164, 165, 171, 184, 190, 194, 195, 203, 255.
Cetatea lui Negru Vodă 143.
Chebleș, maior de grăniceri 207.
Chefenhüler (Khevenhüler), general imperial 173, 174.
Cheia, defileu la Mehadia 179—181.
Cheia Bratilovca, defileu în Almăj 244.
Cheia Corabnicului, defileu 237, 238, 240, 271.
Cheia Globului, defileu între Mehadia și Iablanița 301.
Cheia Munții, Francisc Rákóczi I învins de Hali pașa la ~ 149.
Cheia Priboiului, defileu la Mehadia 267, 272, 274.
Cheia Prosec, fort la Mehadia 175, 176.
Cheia Slatinei lui Florei, defileu și pădure 176, 179, 180, 181, 259.
Cheia Teregovii, defileu 171, 174, 184, 199.
Cheia Timișului, defileu 177.
Cheler Adam, locotenent major 232.
Chelia, localitate (R.P. Ungară) 129.
Chemeni Ioan, principe al Transilvaniei (1661) 146, 149, 150.
Chendi Franț, voievod al Transilvaniei (1553—1556) 138.
Chenigseg, conte, general imperial 177, 178, 180.
Chevereș, sat (j. Timiș) 207, 255, 304.
Chichinda, oraș (R.S.F. Iugoslavia) 133, 137, 159, 169, 183, 184, 190—192, 195, 200, 203, 206, 207.
Chiev, oraș (U.R.S.S.) 147.
Chilia, cetate (U.R.S.S.) 143.
Chinschi (Franz Josef), conte, general aghiotant 234.
Chiosa Mustafa (Tiosa), turc din Orșova 232, 238, 247, 248, 257, 258, 266, 287, 294, 296.
Chipru (Țipru) 85, 129.
Chirali Albert, în luptă cu turcii 142, 143.
Chiriac, ispravnic la Cerneți 258, 278.
Chiril, alcătuieste alfabetul chirilic 103.
Chiril, călugăr de la Athos 208, 210.
Chiseghi, episcop catolic 310.
Chiticeanu Pîrvu, grănicer din Mehadia 192.
Chiuperli Ahmet (Köprülü), mare vizir 148—150.
Chiuperli Mustafa (Cara Mustafa), mare vizir 146, 148, 151, 153, 154.
Chivici, stegar de grăniceri 207.
Chizătău, sat (j. Timiș) 174, 176, 180, 255.
Cibac Emerih, episcop de Oradea 131.
Ciolac Stama, căpitan de grăniceri 207.
Ciuchici, sat (j. Caraș-Severin) 176.
Cimpanu Ili, preot în Prigor 251.
Cimpeanu Andrei, preot în Dalboșeț 258.
Cimpia Cosovo (R.S.F. Iugoslavia) 107, 110, 113, 115, 116.
Cimpul Fomii (Cleopolea), topic la Caransebeș 180—182, 254, 274.

- Cimpu lui Severin* 85, 87, 154.
Cimpu lui Tudoran, topic la Topleț 274.
Cimpu-Lung, topic la Mehadia 251, 258, 268, 272—274.
Clada, topic la Mehadia 110.
Cladova, oraș (R.S.F. Iugoslavia) 85, 94, 116, 151, 153, 154, 174, 175, 178, 229, 236, 260, 277, 278, 283—285, 287, 288, 294, 297, 298, 301, 306, 308.
Clari Joanes, conte 203.
Clari (Karl), președintele Administrației Banatului 203, 204.
Claudie Tiberiu, împărat roman (41—54) 83.
Claudie II Gothicu, împărat roman (268—270) 87, 88.
Cleber, maior de grăniceri 227, 228, 246, 250, 266, 289, 290.
Cleber (Jean Baptiste), general francez 299.
Clement VII, papă (1523—1534) 128.
Cleopatra, regină a Egiptului (47—30) 79, 80.
Clerfait (Clerfe, Clerfi) (Karl Josef), conte, feldmareșal 229, 268—271, 274—277, 279, 281—283, 286—288, 294, 299.
Clisura, regiune în sudul Banatului, pe malul Dunării 94, 137, 152, 159, 169, 196, 200, 203, 233, 252, 257—259, 269, 271, 283, 294.
Cloșca (Cloța), conducător al răscoalei din 1784 227.
Cloț Iacob, caporal 282.
Cluj (Cloșu, Clauzenburg, Coloșvar), oraș 128, 138—140, 142, 145, 149—151.
Cnabe, stegar de grăniceri 207.
Cnei, fiul lui Pompei 79.
Cnejevici, locotenent colonel, comandant de voluntari 227.
Cobasița, căpitan de cavalerie 208, 210 ; maior 259.
Cobil, localitate (R.S.F. Iugoslavia) 156.
Coburg (Saalfeld Friedrich Josias de Saxa), prinț, feldmareșal imperial 244, 276, 287, 293, 299.
Cocea, căpitan de voluntari sârbi 248, 249, 251, 261, 266.
Cociașu Iancu, grănicer din Rudăria 248.
Cocorăscu Velcu, cnez din Valea Bolvașniței 201.
Coici, locuitor din Novi Sad 209.
Colenouși, locuri cu bălți în Banat 197.
Colier (Jacob), conte, ambasador al Olandei la Constantinopol 159.
Colocotroni, conducător al răscoalei grecești din 1821—1822 311.
Coloman, rege al Ungariei (1095—1116) 104.
Comaghen, munte 102.
Comnoșeni, familie în Timișoara 196.
Comodu, împărat roman (180—192) 86.
Comoran (Komárom, R.P. Ungară) 129, 150.
Comoriște, topic la Băile Herculane 82, 301.
Conde (Louis-Joseph de Bourbon), învinge pe imperiali 299.
Coni, luptă la ~ 300.
Conrad I, rege al Germaniei (911—918) 103.
Conrad III, împărat al Germaniei (1138—1152) 105.
Constantie, episcop al Buzăului 310.
Constantie (Constans), împărat roman (337—350) 92.
Constantin I cel Mare (Costandin), împărat roman (307—337) 89—92, 94, 95, 173.
Constantin II, împărat roman (337—340) 92, 101.
Constantin III, împărat bizantin (641) 101.
Constantin IV, împărat bizantin (668—685) 101.
Constantin V Copronimu, împărat bizantin (740—775) 102.
Constantin IV (= VII Porfirogenetul), împărat bizantin (913—920 ; 944—959) 103.
Constantin VII (= VIII), împărat bizantin (1025—1028) 103.
Constantin IX (Monomahul), împărat bizantin (1042—1055) 104.
Constantin IV (= X Ducas), împărat bizantin (1059—1067) 104.
Constantin XI Paleologu, împărat bizantin (1449—1453) 114, 117, 118.

- Constantin Galu*, cesar (359) 92.
- Constantin* (Brincoveanu), domn al Țării Românești (1688—1714) 152.
- Constantin Cantemir*, domn al Moldovei (1685—1693) 152.
- Constantin Duca*, domn al Moldovei (1693—1695 ; 1700—1703) 154.
- Constantin Ipsilanti*, domn al Țării Românești (1802—1806) 301, 303, 305.
- Constantin Mavrocordat*, domn al Moldovei și Țării Românești 172, 189.
- Constantin Moștilă*, domn al Moldovei (1607—1611) 143.
- Constantin Racoviță*, domn al Moldovei (1749—1753 ; 1757—1758) 189.
- Constantin Șerban*, domn al Țării Românești (1654—1658) 148.
- Constantinopol* (Țarigrad, Vizantia, Nova Romă) 96, 99, 101, 102, 104—108, 111—113, 117, 118, 127, 128, 130, 137—139, 141, 144, 145, 148—151, 156—158, 161, 162, 183, 245, 251, 257, 284, 289, 294, 297, 300, 303, 304, 311.
- Constanțiu II*, împărat roman (337—361) 95, 96.
- Constanțiu Clor*, împărat roman (305—306) 89.
- Contrea*, obercnez la Mehadia 196.
- Corabnic*, sat (j. Caraș-Severin) 182, 238, 240, 275.
- Corbu*, deal lângă Mehadia 82.
- Corfu*, 161.
- Corint*, cetate antică 78.
- Cornereva* (Conereva, Corniareva), sat (j. Caraș-Severin) 192, 198, 218, 219, 225, 226, 253, 257, 260, 262, 265, 266, 286, 291.
- Corni*, sat (j. Caraș-Severin) 130, 171, 174, 179, 181, 185, 194, 203, 215, 216, 218, 219, 221, 226, 228, 229, 234, 242, 249, 256—258, 260, 268—270, 284, 289—292, 294, 295, 300.
- Corni Gașpar*, nobil maghiar 142.
- Cosancici Ivan*, fruntaș sîrb, în oastea cneazului Lazar 109.
- Cosanici*, căpitan de grăniceri 207.
- Cosanici Lazar*, stegar 251, 253.
- Cosres*, rege persan (531—579) 100.
- Cosreu II*, rege persan (590—628) 100.
- Costainița* (R.S.F. Iugoslavia), reședință episcopală 184.
- Constandinovici Gheorghe*, negustor din Vîrșeț 203.
- Costăndin*, deal la Petnic 310.
- Costol*, localitate (R.S.F. Iugoslavia) 85.
- Costolani*, colonel 283.
- Cotiso*, rege dac 83.
- Covceg*, deal la Băile Herculane 305.
- Covilia*, mănăstire 212.
- Covilova*, munți 286.
- Covin* (Chevee), localitate (R.S.F. Iugoslavia) 104, 166, 172, 182, 277.
- Cozia* (Elizabet), fort pe malul drept al Dunării 84, 85, 171, 172, 174, 175, 188, 237, 278, 279, 283—285, 288.
- Cozlar*, deal în hotarul Caransebeșului 181, 304.
- Cozmeanul Petru*, protopop la Timișoara 195.
- Cracu Halmăjului* 218.
- Crai*, general imperial, înfrînt de Napoleon 300.
- Craina*, regiune la granița militară arădeană 191, 192.
- Craina*, regiune din sud-estul Banatului, graniță militară 218, 269.
- Craina*, regiune pe Valea Timocului (R.S.F. Iugoslavia) 85—87, 94, 170, 174, 175, 185, 277, 278, 285, 286, 288, 294, 298, 303, 306, 308.
- Crainar*, căpitan de grăniceri 207, 216, 224.
- Craiova* 110, 124, 148, 182, 183, 281, 296 ; banat 105.
- Craiova*, rîu în Banat 159.
- Crasinschi*, principe polon 198.
- Crasnoi*, localitate (U.R.S.S.) 307.
- Crasu* (Grasiu), triumvir 78, 79.
- Craus Hipolitus*, preot militar franciscan 252.
- Crecica*, rîu 168.
- Cremelu*, cetate a Moscovei (Kremlin) 307.
- Cremona*, localitate Italia 209.
- Crispus* (Grispu), fiu al lui Constantin cel Mare 92.
- Cristovici*, episcop de Macova 255.
- Criș*, rîu 250, 265.

Crivița, sat (Crivina, j. Caraș-Severin) 183, 185, 190, 196.
Crîm (Crimeea) 184, 232.
Croația (Horvația, Horvața) 110, 113, 121—124, 128, 130, 134, 135, 137, 150—152, 161, 169—171, 174, 185, 189, 191, 208, 229, 230, 303—306, 310.
Croi, comandantul cetății Belgrad 154, 155.
Cronberg, colonel austriac 175, 177.
Crupa, ținut (R.S.F. Iugoslavia), cucerit de turci 128.
Cruședol, mănăstire (R.S.F. Iugoslavia) 124, 127, 161, 212.
Crușița, sat (R.S.F. Iugoslavia), răscoală 303—305.
Crușovăț, cetate în Serbia 116.
Cucera, general 309, 310.
Cuciuc pașa, beglerbeg, comandant al Belgradului 127—129.
Culhanec, locotenent de grăniceri 197, 207.
Cumanovici Timotei, cnez din Vîrșeț 218, 226.
Cuptoare, sat (j. Caraș-Severin) 269.
Curtea, sat (j. Timiș) 205.
Cusiciu, sat (R.S.F. Iugoslavia) 185, 206, 207, 293, 304; mănăstire 212; protopopiat 217.
Custura Părăsită, topic la Socolari 249.
Cutriș, sat (Gudurica, R.S.F. Iugoslavia) 171, 175, 252, 255, 256.
Cuzma, haiduc din Tîrnova 224.

D

Dabici, sublocotenent de grăniceri 207.
Dabozi, locotenent major 254.
Dachia (Dația) 78, 81—87, 89—91, 93, 94, 100—103, 106.
Daici Banatiș, regiment grăniceresc austriac *passim*.
Dalboceț Dilbocet, sat (j. Caraș-Severin) 191, 226, 248, 258, 262, 263.
Dalia, localitate (R.S.F. Iugoslavia) 209, 252.
Dalmația 81, 83, 85, 89, 94, 108, 110—113, 159.
Damasc 105.

Damianovici Costandin din Timișoara 184.
Damianovici Eutimie, episcop 184.
Dampier Hainrih, comandant al cetății Lipova 145.
Dan II vodă, domn al Țării Românești (1422—1431) 106, 107.
Dația Mediteranea 85.
Dația Ripenzi (Ripărea) 83, 86, 88—90, 93, 94.
Dația Transalpina 85.
Daun, căpitan 287.
David Comnen, împărat la Trapezunt (1458—1461) 118.
Davidovici, locotenent major 200, 207.
Davust Ecmil (Davout, principe de Eckmühl) 307.
Dealul lui Iorgovan, topic în hotarul Orșovei 242.
De Bagno, regiment imperial 157.
Debrețin 113, 132, 139.
Decheval (Dețebal), rege al dacilor 84, 85, 94.
Deci (Dan) (Dees), fiul lui Petru 108.
Deciu, cetate pe malul Dunării 87.
Deciu Traianu, împărat roman (249—251) 87, 285.
Deian, tatăl lui Constantin Jigligovaț 111.
Deliblata, sat (R.S.F. Iugoslavia) 228.
Demelici Sava, căpitan din Covin 277, 279.
Demelici Theodor, negustor din Covin 277, 284.
Demelmaer, din Timișoara, stegar 207; căpitan 249.
Denta sat (j. Timiș) 171, 176.
Dertona, localitate (Italia) 97.
Derviș-pașa, din Ada-Kaleh 309.
Deva, oraș (j. Hunedoara) 110, 144; 156, 186, 227.
De Vins, regiment imperial 230, 232, 233, 236, 239, 241, 244.
Diacovici Isaia, episcop la Timișoara 160, 170.
Dicosinmartin (Tîrnăveni), oraș 93.
Didius, împărat roman (193) 82.
Dimitrie, capelan în răscoala de la Crușița 304.

- Dimitrie*, principe sîrb, călugărit la Rimnic 140.
- Dimitrie* (Deli Papaz), călugăr în suita lui Regep aga 308.
- Di Mancî*, locotenent major francez 229.
- Dimitrievici Ștefan* (Stancu), învățător la Mehadia 191.
- Dimovici Ghenadie*, arhimandrit la Timișoara 229.
- Dinaburg* (Dvinsk, U.R.S.S.) 307.
- Dioclețianu T. Aurel Valeriu*, împărat roman (284—305) 81, 89, 94.
- Dionisie*, arhimandrit al mănăstirii Bezdin 211.
- Dionisie* (Novacovici), episcop de Buda, numit în Transilvania 193, 194, 197.
- Diva Faustina*, fiica lui Antoninus Pius 86.
- Dilboca*, topic la Dunăre, lingă Eșelnița 182.
- Dilga Poliană*, topic la Mehadia 272.
- Dobș Ștefan de Rusca*, comandant militar maghiar 138, 140.
- Dobra*, sat (j. Hunedoara) 110, 142, 186.
- Dognecea*, sat (j. Caraș-Severin) 255, 259.
- Doja Gheorghe* 124—126.
- Domașnea*, sat (j. Caraș-Severin) 159, 179, 180, 197, 199, 201, 250, 270, 289, 293.
- Domileicu Pavel*, preot în Plugova, rob la turci 251.
- Domițian Nero*, împărat roman (81—96) 83.
- Domnițiu Cruza*, voievod în Țara Românească 105.
- Dorporeu*, rege dac 83.
- Dositei*, mitropolit al Transilvaniei 148, 149.
- Dorat* (Adam), inginer maior, întărește cetăți în Banat 172, 173 ; general 175.
- Dracu Ștefan* 136.
- Dragaș*, cneaz sîrb, moare la Rovine 111.
- Drayfi Vartomei*, voievod al Transilvaniei (1493—1499) 123.
- Draghicescu*, plutonier de grăniceri 241.
- Dragoș*, domn al Moldovei (1352—1353) 107.
- Drava*, rîu 130.
- Drăgănescu Nicolae*, preot în Corni, învățător în Mehadia 194.
- Drăgănescu Petru*, preot în Corni 217.
- Drăghici Agasin* din Jupalnic, controlor vamal 185, 202, 235, 240, 243.
- Drăgilă Mihai*, preot în Prilipăț, ucis de haiduci 223.
- Drenec*, topic în apropierea dealului Alion 237, 276.
- Drișa*, cetate (U.R.S.S.) 307.
- Drumu Glinovii* 171.
- Dubița*, cetate (R.S.F. Iugoslavia) 293.
- Dubova*, sat (j. Mehedinți) 245.
- Duboveș*, sat (R.S.F. Iugoslavia) 228.
- Dubrovna*, localitate (U.R.S.S.) 307.
- Dubrovnic* (Raguza), oraș (R.S.F. Iugoslavia) 113.
- Duca Gheorghe*, căpitan, trece din Țara Românească în Banat 185, 195, 206, 207.
- Duca Gheorghe* (Gheorghită), fiul căpitanului Gheorghe, locotenent 206, 207 ; căpitan 233 ; maior 233, 237, 251, 253, 254, 259, 276, 286—288, 292—295.
- Duca Petru*, de origine aromână, furier 207 ; locotenent 227 ; căpitan 260, 277 ; maior 284, 290, 293, 295 ; baron, general 82 ; general feldmareșal 301—305, 309.
- Duicu Stroe*, căpitan de haiduci 225, 226.
- Dulcisimu*, tatăl lui Iustin II 100.
- Dumitrache*, tălmăci, ucis de turci 306.
- Dumitrașcu Cantacuzino*, domn al Moldovei (1674—1675 ; 1684—1685) 147, 149.
- Dumitrașcu Cantemir*, domn al Moldovei (1710—1711) 161, 171.
- Dumitrașcu vodă*, tatăl lui Gheorghe Ștefan (sic !) 148.
- Dumitrina*, topic la Mehadia 270, 271.
- Dumitrie*, namestnic la Bănia 293.
- Dumitru*, preot unit 192.
- Dumoriir* (Dumouriez, Charles François), mareșal al Franței 229.
- Dunărea passim.**
- Dupleana*, sat (R.S.F. Iugoslavia) 286, 288.
- Durazo* (R.P. Albania) 79.
- Durlah*, regiment imperial 233, 242, 281.

E

Ecaterina II, împărăteasa Rusiei (1762—1796) 198, 219, 232.
Edelin 145.
Edenburg (Sopron, R.P. Ungară), dietă la ~ 138.
Efes, oraș (Turcia), conciliu ecumenic 98.
Eger (Erlau), cetate (R.P. Ungară) 138.
Eger (Cheb), localitate (R.S. Cehoslovacă), loc de detenție al lui Gheorghe Brancovici cronicarul 160, 161.
Eghipt (Egipt) 74, 78—80, 85, 88, 89, 299, 300, 308.
Elagabal M. Aureliu Antoniu, împărat roman (218—222) 86.
Elba, exilul lui Napoleon 306, 308.
Elena, mama lui Constantin cel Mare 89, 91.
Elena (Elinca), fiica lui Vlaicu vodă 106, 107.
Elenăț (Ielenăț), deal la Mehadia 110, 272.
Elia Capitolina, cetate în Palestina 86.
Elisabeta, fiica lui Albert de Austria 112.
Elisabeta, mama Mariei Tereza 177.
Emanuil Comnenul, împărat bizantin (1143—1180) 105.
Emanuil Paleologu, împărat bizantin (1391—1425) 107, 108, 111, 112.
Emanuil de Portugalia, participă la asediul Timișoarei 162, 164.
Emilian, împărat roman (253) 87.
Emus, munte 113, 114, 142, 153.
Enderici Theodor, preot militar 252, 259, 284.
Engel, episcop de Cenad 173.
Enghelshofen (Franz Anton Leopold), baron, general, comandant al Timișoarei 172, 173, 181—183, 189, 190, 206.
Enzeler, baron 243.
Eperiașu, oraș (R.S. Cehoslovacă) 151.
Epir 77, 80.
Erdăștița, pîriu la Mehadia 241, 242, 275.
Erdădi, regiment imperial 267, 283.
Erdod, episcopie 124.

Erenbraitștain, fortăreață pe Rin, sub Napoleon 300.
Erfurt, oraș (R.D. Germană) 305.
Erina, din Constantinopol 118.
Ertof, sat (j. Caraș-Severin) 176.
Esec (Osiek), (R.S.F. Iugoslavia) 130, 148, 208, 209, 227.
Esterhazi, familie de magnai maghiari 169.
Esterhazi, regiment imperial 272.
Estraiher, maior 234.
Esus, cetate 90.
Eșelnița, sat (j. Mehedinți) 171, 172, 175, 182, 183, 185, 190, 196, 200, 263, 284.
Ethel (Atelkuz) 103.
Eugeniu de Savoia (Eughen, Eujen, Evghenie), general, feldmareșal austriac 156—159, 162—164, 166—168, 170, 172.
Eumen, rege al Pergamului 78.
Europa 93, 101, 106—108, 110, 113, 114, 160, 173, 299.
Eustatie, namestnic de protopop în Mehadia 192.
Eustatievici Dimitrie, secretar al episcopului Timișoarei 194, 212; traduce „Micul Catehism” 206.
Eutropiu (Ectropie), demnitar imperial 97.
Eva, soția lui Atanasie Vidac 213.
Evdoxia, văduva lui Valentinian 96, 97.
Evsevie, episcop 91, 92.
Eustahie (Eutihios), eretic 99.
Euta (Efta), cojocar din Virșeț 218, 226.
Ezanu Nedelco, grănicer din Mehadia 197.

F

Fabiu, general roman 78.
Fabri (Michael de), general imperial 270, 271, 274, 277, 283, 294.
Fabric, cartier în Timișoara 135, 171, 193, 255.
Falcștain, Adalbert de ~, episcop de Cenad 171.
Faramund, rege al francilor 95.
Faras-beg 116.

- Farcaș Thoma*, nobil transilvănean 136.
Franț (Farnace) rege al Pontului 79.
Fausta, soția împăratului Constantin cel Mare 92.
Făgăraș, episcopie la ~ 186.
Făget, sat (j. Timiș) 85, 142, 145, 171, 204, 254, 256 ; district 170.
Feodorovici Ilia, căpitan rus, la Mehadia 303.
Felac, localitate (R.S.F. Iugoslavia) 133.
Feldvari Ioan, arhimandrit în Virșeț 214, 215, 217, 226, 227.
Feldvari Ioan, plutonier 244.
Felner, baron, maior 208.
Feneș, sat (j. Caraș-Severin) 202, 247, 249, 253, 258, 269, 270.
Feneșanu Ianăș din Mehadia 199.
Ferecatu din Timișoara 192.
Ferhat, vizir, învins la Silistra de Mihai Viteazul 141, 142.
Ferdinand I, arhiduce de Austria, apoi împărat german (1556—1564) 127, 129—131, 135, 137, 138.
Ferdinand II, împărat german (1619—1637) 142, 146.
Ferdinand III, împărat german (1637—1657) 146.
Ferecatu, locuitor din Timișoara 196.
Filip II, rege al Macedoniei 78.
Filip V, rege al Macedoniei 78.
Filip V (Aniu duca), rege al Spaniei (1700—1746) 160, 170.
Filip Arapu, împărat roman (244—249) 87.
Filipi, conte, general, comandant imperial 165, 174, 175, 179.
Filipicu Bardan, orbit de Anastasie II 101.
Filipopolu, oraș (Plovdiv, R.P. Bulgaria) 87.
Finiția (Fenicia) 51, 62, 64, 66.
Fișer, căpitan 239.
Fiton, general macedonean 65.
Fizeș, sat (j. Timiș) 205, 253.
Fintina Mare, topic la Băile Herculane 82, 182, 309.
Fintina Porcului, topic la Stancilova 248, 249.
Fintina lui Rafiloni, topic la Mehadia 268, 271.
Fintina Zadrii, topic la Jupalnic 235, 276.
Fintiniștea Țaricinii, topic pe valea Timocului 286.
Firliug, sat (j. Caraș-Severin) 205.
Flandra 104, 150, 160.
Flavie Flaminius, consul roman 77.
Fletnic, baron, locotenent-colonel 250.
Flocea (Piua Petrii) cucerită de Sinan pașa 143.
Florianus Anius, împărat roman (276) 88, 94.
Florenția (Italia), conciliul de la ~ 112, 114, 115, 117, 194.
Flurilă (Borilă), împărat româno-bulgar (1207—1218) 91.
Foca, împărat bizantin (602—610) 100.
Focșani, oraș 276.
Fontinablia (Fontainebleau) 307.
Forforoz, topic în Timișoara 164.
Forgaci, familie de nobili maghiari din Transilvania 169.
Forgaci, regiment imperial 198.
Forgaci Simon, comandant la Timișoara 133.
Fotiu, patriarh de Constantinopol 102.
Foția 110.
Francavila (Francarion), marcă francă în Banat 102.
Frankfurt, oraș (R.F. Germania) 161.
Frangipani (Francisc Cristofor) 150.
Francisc I (Franți de Lotringhen), mare duce de Toscana, soțul Mariei Tereza 174, 177, 179—181, 183, 184, 188, 199.
Francisc II (I) împărat german, apoi al Austriei (1792—1835) 104, 229, 235, 277, 279, 281, 295, 299, 301, 303, 304, 309.
Franția 80, 86, 88, 89, 91, 93, 105, 139, 160, 299, 308.
Franțișcu, cardinal de Florența 114.
Franțișcu (Francisc I), rege al Franței (1515—1547) 132.
Frici, medic militar 234.
Fridrih I (Barbarossa) împărat german (1152—1190) 105.
Fridrih I (Ferdinand I) principe moștenitor 127.
Fridrih II, împărat german (1215—1250) 105, 106.

Fridrih III, împărat german (1440—1493) 113, 120—122.
Fridrih August, principe elector 155.
Fridrih cel Mare, regele Prusiei (1740—1786) 197.
Frighia 73.
Frunză-Verde, haiduc în Banat 197.
Fulvia, soția lui Marc Antoniu 80.
Fuscu Corneliu, general roman 83.
Fustinioni, locotenent 248, 249 ; căpitan 277.
Futac, localitate (R.P. Ungară) 119, 156, 162, 164, 167.

G

Gabades, rege al Persiei 99.
Gahali Ferenț, episcop de Cenad 129.
Gaiet, locotenent de grăniceri 207, 284.
Gaigovici Antonie, tâlmaci 232.
Gainaș, general roman 97.
Galba Serghie Sulpit, împărat roman (68—69) 83.
Galerie Sever cezar 89.
Galeriu Maximian, împărat roman (293—311) 81, 89, 94.
Galia 79, 82, 88—91, 93, 95—97, 102.
Galienu, împărat roman (253—268) 87, 88.
Galipoli 107, 114.
Galiția 103, 147, 184, 219, 305, 307, 309.
Galus, fiul lui Trebonian 87.
Gara Nicolae, comite în Banat 108.
Gardan (Claude Mathieu), general francez 303, 306.
Gaspardo Stanislau spaniol, apără Timișoara 133, 135, 136.
Gașpar Grațiani, domn al Moldovei (1619—1620) 147.
Gaura v. Peștera lui Veterani.
Gavriil, episcop grec, mediază pacea între sârbi și turci 302.
Gavriil, în slujba episcopului de Virșeț 213, 214.
Gavriil Moghilă, domn al Țării Românești (1618—1620) 143, 147.
Gaza 299.
Găvăjdia, sat (j. Timiș), ars de turci 254.
Geagim, topic la Mehadia 272.
Geanova, sat (R.S.F. Iugoslavia) 87.

Geanțe, topic la fortul Cozia 284.
Geiza, rege al Ungariei (972—997) 104.
Ghedeon, arhimandrit 209, 211, 223.
Ghedeon (Nichitici) episcop al Transilvaniei 228.
Ghenadie, călugăr la Osiek 209.
Ghenadie, mitropolit de Alba-Iulia 148.
Ghenserih, rege al vandalilor 96, 99.
Ghenua (Genova) 117, 299.
Gheorghe din Dupleana 288.
Gheorghe Duca, domn al Moldovei și Țării Românești 149, 152.
Gheorghe Ghica, domn al Moldovei și Țării Românești 148.
Gheorghe (Podiebrad), rege al Boemiei 120.
Gheorghe Ștefan, domn al Moldovei (1653—1659) 148.
Gheorghievici Ioan, episcop la Caransebeș, apoi mitropolit la Carlovăț 190, 193, 195, 200.
Gheorghievici Vasile, preot în Țerinteaz 300.
Gherasim, în slujba episcopului Timișoarei 211, 212.
Gherboveț (Girbovăț) sat, (j. Caraș-Severin) 226, 248.
Gherhard Sagredo, episcop 100, 104.
Ghermania (Țara Nemțească) *passim*.
Gheta P. Septimus, împărat roman (211—212) 86.
Ghiafar-pașa 144, 157.
Ghilad, sat (j. Timiș) 184.
Ghilerghi-pașa, înfrînt de N. Zrini 138.
Ghilimer, rege al ostrogoților 95.
Ghimvagi, paznic la Băile Herculane, ucis de turci 251, 260.
Ghins (Köszeği, R.P. Ungară) 131.
Ghiula, oraș (R.P. Ungară) 138, 155, 156.
Ghiuricico (*Diuricicu*) *Gheorghe*, negustor din Timișoara 184, 191, 196.
Giarmata (Iarmota), sat (j. Timiș) 135, 137, 171.
Giumanca Ghiță, subofițer de grăniceri 267.
Giumanca Pirvu, din Oravița, comandant de voluntari 269, 279 ; locotenent major, cap al răscoalei de la Crușița 304.
Giurca Petru, husar 195.

- Giurgea (Jurgea) Mihai*, apărător al ortodoxiei la Slatina 188.
- Giurgiovu (Giurgiu)*, cucerit de Mihai Viteazul 142.
- Glad*, voievod român în Banat 91, 103.
- Gligrorie*, topic la Mehadia 175.
- Glinova*, drum părăsit la ~ 171.
- Glifierius*, împărat roman (473—474) 97.
- Globu Craiovii*, sat (j. Caraș-Severin) 199.
- Globurău*, sat (j. Caraș-Severin) 187, 197, 199, 212, 213, 219, 220, 236, 242, 245, 249, 257, 260, 265, 266, 269, 304.
- Glodie*, împărat roman (193—197) 86.
- Glodiu (Clovis)*, rege al francilor 96.
- Glodoveu (Clodovic)*, rege al francilor 99.
- Gogan Ion*, din Țara Românească, aduce știri despre turci 269.
- Gogoltan Gheorghe*, plutonier de grăniceri 309.
- Goleș*, munte (R.S.F. Iugoslavia) 115.
- Golubinți*, sat (R.S.F. Iugoslavia) 209.
- Golumbaș*, cetate (R.S.F. Iugoslavia) 112, 153, 168, 169.
- Gorbavia*, regiune (în R.S.F. Iugoslavia) 130.
- Gordian I*, împărat roman (238—244) 87.
- Gordian II*, împărat roman 87.
- Gordianus III Pius*, nepotul lui Balbinus 87.
- Gornovița*, sat (j. Mehedinți) 262.
- Gospici*, localitate (R.S.F. Iugoslavia) 185.
- Gotlib Fridrih*, furier 198, 207.
- Gotfrid (Godefroy de Bouillon)*, rege al Ierusalimului 104.
- Gradișca*, cetate (R.S.F. Iugoslavia) 110, 197, 227, 267, 293.
- Gradsca*, topic la Mehadia 234—237.
- Gran (Estergom, R.P. Ungară)* 124, 130, 151.
- Grangi*, de ~, locotenent colonel 226.
- Graț*, oraș Austria 175.
- Grațianus*, împărat roman (367—383) 92.
- Grădiște*, cetate (j. Hunedoara) 88.
- Grecia (Țara Grecească)* 79, 80, 88, 93, 96, 97, 99, 128, 137, 159, 311.
- Grefen*, regiment imperial 230, 233, 234, 242, 244, 249.
- Grigorie*, episcop de Rîmnic 187.
- Grigorie Calimah*, domn al Moldovei (1761—1764 ; 1767—1769) 193.
- Grigorie Ghica I*, domn al Țării Românești (1661—1664 ; 1672—1673) 148.
- Grigorie Ghica II*, domn al Țării Românești și Moldovei 172.
- Grigorie Ghica III*, domn al Țării Românești și Moldovei 189, 193.
- Grigorie Ghica IV*, domn al Țării Românești (1822—1828) 310, 311.
- Groapa Dugăi*, topic la Mehadia 185.
- Grodscă*, cetate (R.S.F. Iugoslavia) 168, 181, 182.
- Groza Ioan*, sublocotenent de grăniceri 207.
- Gruici Jivan*, din Timișoara 184, 191.
- Guleran Curea*, din Mehadia, caporal de grăniceri 200, 225.
- Guleran Dumitru*, din Mehadia 199.
- Gușanț-Ali*, turc rebel, la Pasvantoglu 294 ; pradă Țara Românească 296 ; atacă pe turcii sultanului 298 ; fuge de răsculații sirbi 301, 302.
- Gutenbrun (Zabrani, j. Arad)*, colonizare 171.

H

- Hadrian Heliu Traian*, împărat roman (117—138) 85, 86.
- Hagica*, negustoreasă din Timișoara 196.
- Hagiu Filip*, din Timișoara 184.
- Hainl*, locotenent major 259.
- Haister Gotfrid*, conte, general imperial 150, 153—155, 157—162.
- Hajia*, bimbașă sîrb 308.
- Hali*, pașă de Timișoara 146, 149, 150, 154, 155.
- Halchedon*, conciliu ecumenic la ~ 99.
- Halmăji (Almăj)*, regiune în Banat 115, 137, 146, 159, 167, 168, 176, 197, 200, 202—204, 215, 218, 220, 224, 226, 240, 244, 256, 257, 260, 266, 269, 271, 292.
- Hamer*, căpitan de grăniceri 207.

- Hamilton Andrei*, conte, general comandant al Banatului 172—174.
- Hanibal*, conducător al Cartaginei 77, 78.
- Harah* (Johann Philipp Josef), conte general imperial 256, 259.
- Hasan*, pașă de Belgrad 142, 153.
- Hasan*, pașă de Timișoara 132, 137, 139.
- Hasan* pașă, comandant de oaste 245, 249, 251, 253, 254.
- Hașeg*, oraș 85, 88, 147, 148, 183, 186—188, 192, 193, 251, 276, 309, 311.
- Hazdrubal*, fratele lui Hanibal 77.
- Hălândin*, topic la Corni 268—270.
- Hedervari Franțișcu*, comandant la Belgrad 128.
- Heidershaim*, felmareșal imperial 155—159.
- Henric*, fratele lui Balduin de Flandra 105.
- Henric III* (= II), rege al Franței (1547—1559) 139.
- Helespont* 107, 108, 114.
- Helfenștain*, conte al imperiului 135.
- Henig*, căpitan 298.
- Heraclie*, împărat bizantin (610—641) 100—102.
- Herberștain Sigmund*, sol imperial 132.
- Herbevil* general al imperiului 156.
- Hereniu Moesiu*, moare în lupta cu goții 87.
- Hergonia*, temniță la ~ 101.
- Hergot Constantin*, grănicer 199, 200, 260, 275.
- Herțegovina*, provincie în Iugoslavia 128, 153.
- Hesen*, locotenent major 207.
- Hibel Ioan*, maior, apoi colonel, comandant al regimentului valaho-ilir 218, 226, 227, 235, 236, 239, 241, 242, 259, 264, 267, 271, 276.
- Hibner*, administrator 281.
- Hibner*, căpitan de grăniceri 243.
- Hirție*, general roman 80.
- Hircilă Dobromir*, obercnez în Halmăji 200.
- Hircilă Iancu*, obercnez în Mehadia 200.
- Hodorescu Petru*, grănicer din Corni 256.
- Hodoș*, mănăstire în Banat 210, 224.
- Hohenlohe* (Friedrich Wilhelm), principe 278.
- Holand* (Niderland) (Olanda) 160, 161, 169, 219, 227, 242.
- Holici*, localitate în Austria 301, 302.
- Holsat*, general imperial 153.
- Homoc*, topic în Banat 103.
- Hon*, general imperial 288.
- Honig*, căpitan 296.
- Honorina*, sora împăratului Valentinian 96.
- Honorie*, împărat roman (395—423) 93, 95—97.
- Horățiu Cocles* 76.
- Horia-Ioan Ursu*, conducător al răscoalei din 1784 227.
- Horom*, cetate 103; comitat 104.
- Horvat*, comite al Banatului 108.
- Horvat Bartolomei*, comandant militar 108, 137.
- Hosio*, episcop în Spania 91.
- Hostilian*, cezar 87.
- Hotin*, cetate 197, 227, 293.
- Hrisafiu*, filosof 98.
- Hristodor*, din Moldova, sol turc la Napoleon 303.
- Hubertsburg*, pacea de la ~ 195.
- Huboisti*, capelmaistru 248.
- Hunedoara* (Hinedoara) 186.
- Hurcu*, topic la Stancilova 259.
- Hust*, cetate 150.
- Huten* (Philipp Ferdinand), general imperial 235, 268, 271.

I

- Iablanița*, sat (j. Caraș-Severin) 194, 251, 253, 258, 262, 266, 267, 291, 292, 301.
- Iablonaț*, topic la Mehadia 110.
- Iabuca Panciovii*, sat (R.S.F. Iugoslavia) 181.
- Iacov*, ieromonah la Vărădia 225.
- Iacov Vasilie Ilarid* (Despot Vodă), domn al Moldovei (1561—1563) 137.
- Iacșici Daniil* 105.
- Iacup beg*, la Smederevo 123.
- Iagodina*, localitate în Iugoslavia 153.
- Ialomița* (Ialovița), rîu 108, 111, 113.

- Ianăș Unguru* din Marcovăți 177.
- Iancovici Theodor de Mirievo*, director al școlilor ortodoxe din Banat 205, 206, 226.
- Iancu* din Dupleana 288.
- Iancu de Hunedoara* (Iancu Sibineanu, Corvinu, Ioan de Hunedora, Ioan Huniade) 107, 110, 113—116, 118, 120, 126, 128, 158 ; la Cossovo 115 ; în prizonierat 116 ; înfringe pe turci 116, 119 ; castelul său la Timișoara 125.
- Ianova* (Ianopol Inău) 113, 120, 137, 139, 142, 143, 146, 147, 149, 155, 156, 189.
- Iasenova*, sat în Iugoslavia 266.
- Iași* 303, 310, 311.
- Ibrahim pașa*, mare vizir 144.
- Ibrahim aga*, fratele lui Chiosa Mustafa 178, 232, 266, 294, 296, 302.
- Ibrahim ceauș*, sol a lui Soliman II 127, 128.
- Idec*, pîriu în Banat 250, 270.
- Ielia*, deal la Mehadia 179.
- Ieremia*, episcop la Vidin 251, 257, 266, 285,
- Ieremia Movilă*, domn al Moldovei (1595—1606) 142, 143.
- Iergec*, locotenent major de grăniceri 239, 255 ; căpitan 268.
- Ierusalim* 83, 86, 92, 100—102, 104, 105, 148, 169, 185—187, 299.
- Ierina*, soția despotului Gheorghe Brancovici 113.
- Iezanu Nedelcu*, grănicer din Mehadia 200.
- Ignea*, obercnez în Fîrluig 205.
- Ijnic*, vale în hotarul Orșovei 241.
- Iladia*, sat (j. Caraș-Severin), prădat de turci 176.
- Ilancea*, sat în Iugoslavia 159, 169.
- Ilia*, protopop la Biserica Albă 293.
- Iliaș I*, domn al Moldovei (1432—1442) 112, 115.
- Iliaș II*, domn al Moldovei (1546—1551) 134.
- Ilici Theodor*, român din Caransebeș, protopop la Virșeț 291.
- Ilinescu Gheorghe*, protopop la Caransebeș, socrul cronicarului 192.
- Ilinescu Pavel*, caporal, cumnatul cronicarului 289.
- Iliria* (Iliricu) 80—83, 86, 88, 89, 91, 96, 112, 121, 129.
- Ilocu*, topic la Mehadia 128.
- Ilova*, sat (j. Caraș-Severin) 202, 229, 250—255 ; pîriu 256, 258.
- Ioan*, învățător la Mehadia 191.
- Ioan* (Ioniță), împărat româno-bulgar 91.
- Ioan*, preot în Jupalnic 265.
- Ioan Calimah*, domn al Moldovei (1758—1761) 193.
- Ioan VI Cantacuzino*, împărat bizantin (1354—1355) 107.
- Ioan Capistran*, călugăr franciscan 118, 119, 170.
- Ioan II Comnenu*, împărat bizantin (1113—1143) 104.
- Ioan III (Ducas)*, împărat bizantin (1222—1254) 105, 106.
- Ioan Lascaris*, fiul împăratului bizantin Teodor 106.
- Ioan V (Paleologul)*, împărat bizantin (1341—1354) 107.
- Ioan VIII (Paleologul)*, împărat bizantin (1425—1448) 112, 117.
- Ioan II Sigismund* (Jigmon crai), principe al Transilvaniei (1540—1551 ; 1556—1571) 127, 131, 132, 138—140.
- Ioan Sobieschi*, rege al Poloniei (1674—1696) 150, 151.
- Ioan Tiranu*, vodă, domn al Moldovei (1572—1574) 140.
- Ioan I (Țimisches)*, împărat bizantin (969—976) 103.
- Ioan Zlatoust*, patriarh al Constantinopolului 93, 97.
- Ioanovici Arsenie*, patriarh sîrb, emigrează în Ungaria 184, 185.
- Ioanovici Ioan*, arhimandrit la Timișoara 223, 256.
- Ioanovici Marco*, locotenent din Ilova 250, 253, 279.
- Ioja de Som*, comite de Timiș, înfringe pe turci 122—124.
- Ionetie Ioan*, protodiacon 195.
- Iorc*, oraș 89.

- Iordache* din Jupalnic 239.
- Iosif I*, împărat german (1705—1711) 152, 154, 156, 161, 170.
- Iosif II*, împărat german (1765—1790) 184, 196, 197, 200—203, 219, 222, 229, 231, 233, 234, 242, 244, 248—250, 253, 254, 265, 274, 284, 293.
- Ioșca*, măcelar din Mehadia 249.
- Iova* din Perlas 190.
- Iovan*, haiduc în Banat 197.
- Iovanovici Ignat*, plutonier 284.
- Iovanovici Marian*, locotenent major 277 ; căpitan 304, 309.
- Iovici*, baron, căpitan austriac 309.
- Iovinianu Flaviu* (Iovianus), împărat roman (363—364) 92.
- Iovșici Filip*, locotenent de grăniceri 259.
- Iovșici Pavel*, sublocotenent de grăniceri 207, 219 ; căpitan 254, 256, 258, 260.
- Ipec*, oraș (R.S.F. Iugoslavia) 94, 184.
- Irina*, soția lui Valens Novintus 101.
- Irina*, fiica lui Liciniu 90.
- Irina*, soția lui Leon IV al Bizanțului 102.
- Irina*, soția lui Gheorghe Brancovici 113.
- Irod*, fiul lui Odenat 88.
- Isa* (Isus, Iosua), sultan la Adrianopol 111.
- Isac I* (Comnenu) împărat bizantin (1057—1059) 104.
- Isac II* (Anghelos), împărat bizantin (1185—1195) 105.
- Isacovici Theodor*, furier 207, 219.
- Isaiev* (Alexandru), general rus 305, 306.
- Istria* 100, 121, 305.
- Italia* 77, 78, 80, 83, 85, 89, 91—94, 96, 97, 99—101, 103, 160, 161, 172, 187, 196, 296, 300, 306, 307.
- Iuba*, rege al Numibiei 79.
- Iuga*, domn al Moldovei (1399—1400) 111.
- Iulia*, fiica lui August 81, 82.
- Iulia*, mama lui Alexandru Sever 87.
- Iulia*, mama lui Caracala 86, 90.
- Iulian*, cardinal 114, 115.
- Iulian*, cezar, 86.
- Iulianu Flavie Claudie*, împărat roman (361—363) 92.
- Iuliu Țesar* 78, 79.
- Iuniu Brutu*, consul roman 76.
- Iustin II*, împărat bizantin (565—578) 100, 101.
- Iustinian Flaviu Anișiu*, împărat bizantin (527—565) 99—101.
- Iustinian II Rinotmetu*, împărat bizantin (685—695 ; 705—711) 101.
- Iusuf* pașa, serascher, comandantul armatei turcești în Banat (1788) 251, 254, 257, 258, 286.
- Ivan*, caporal 196.
- Izabela*, soția lui Ioan Zapolya 131, 132, 138, 139.
- Izbiște*, sat (R.S.F. Iugoslavia) 286.
- Izdegherd*, rege al Persiei 97.

J

- Jabal*, localitate (R.S.F. Iugoslavia) 163.
- Jenei* (Genei), colonel, comandant al regimentului germano-banatic 206, 207 ; general 226—228.
- Jidioara*, sat (j. Timiș) 254.
- Jigligovaș Constantin*, despot sîrb, cade în lupta de la Rovine 111.
- Jivcovici* (Iosif), baron, general, inspector al graniței militare 200—204.
- Jivanovici Simeon*, locotenent major de grăniceri 207 ; căpitan 224, 237, 251, 254, 284.
- Jivcovici Chiril*, arhimandrit 256.
- Junot*, duce de Abrantes, general 307.
- Jupalnic* (Jupanec), sat (j. Mehedinți) 175, 178, 182, 185, 197, 202, 206—208, 218—220, 227—233, 235—239, 242—246, 251, 254, 261, 265, 266, 271, 274—276, 281, 282, 285, 291—293.

L

- Lacovici*, plutonier 239.
- Lacu lui Sim-Petru*, topic lângă Orșova 83.
- Ladislau I*, rege al Ungariei (1077—1095) 104.
- Ladislau IV*, rege al Ungariei (1272—1290) 106.

- Ladislau V* (Postumul), rege al Ungariei (1444—1457) 112—116, 118, 119.
- Lainbruc*, general, la asediul Timișoarei 165.
- Lamberg Hristofor*, comandantul cetății Ghiur 130, 131.
- Langhenfeld*, sat (R.S.F. Iugoslavia) 185, 206.
- Langler*, general, participă la asediul Timișoarei 165.
- Lasc* (Ieronim Laschi) 130.
- Laști* (Lați) (Lacy Franz Moritz), conte feldmareșal austriac 200, 202, 203, 232, 233, 242, 247, 250, 253.
- Laterman* (Cristoph), maior 246.
- Latinianu*, împărat roman (258—268) 87.
- Latinu*, rege în Latium 74.
- Lațco*, domn al Moldovei (1365—1374) 107.
- Lațium* 74, 78.
- Laudon (Loudon) Ghedeon*, baron, feldmareșal imperial 128, 229, 267, 276—279, 282, 293, 294.
- Laurentie*, maghister în Banat (1269) 106.
- Laurentie*, cnez în Banat (1496) 123.
- Lazar*, fiul cneazului Lazar, ucis de turci 110, 112.
- Lazar Grebelianovici*, cneaz al Serbiei (1371—1389) 107—110, 112, 127.
- Lazăr*, în serviciul lui Papila 214.
- Laz Memiș* pașa (1788) 247, 257.
- Lazu Mare*, topic la Jupelnic 240—242, 244—247, 271, 272, 275.
- Lălescu* din Mehadia 272.
- Lăpădat*, fost protopop la Mehadia 192.
- Lăpușnic*, sat (j. Caraș-Severin) 226, 263.
- Leătnicica*, topic la Mehadia 267, 272.
- Lefelholz* (Löffelholz Georg Wilhelm), baron, comandant al Petrovaradinului 162.
- Leipzig* 311.
- Lener*, secretar la episcopia din Virșeț 291.
- Lentulus* (Robert Scipio), general austriac 175.
- Leon vodă*, domn al Țării Românești (1629—1632) 148.
- Leonida*, rege al Spartei 64.
- Leu I*, (Leon Tracul), împărat roman de răsărit (457—474) 97—99.
- Leu II Ariadnu*, împărat bizantin (474) 99.
- Leu III Conon*, împărat bizantin (716—740) 102.
- Leu IV*, împărat bizantin (775—780) 102.
- Leu V*, împărat bizantin (813—824) 102.
- Leu VI*, împărat bizantin (886—912) 103.
- Leu I* (cel Mare), papă (440—461) 96.
- Leu III*, papă (795—816) 102.
- Leu IV*, papă (847—855) 102.
- Leu X*, papă (1513—1521) 124.
- Leontie*, episcop grec, se refugiază la austrieci 308.
- Leontie*, filosof 98.
- Leontie*, general bizantin 101.
- Leopold I*, împărat german (1657—1705) 122, 146—153, 156—158, 160, 161, 170.
- Leopold II*, împărat german (1790—1792) 229, 288, 295.
- Lepidus*, triumvir 80.
- Lescovița*, sat (j. Caraș-Severin) 206.
- Libenștain*, general imperial, la asediul Timișoarei 165.
- Libtai* (Anton), maior, apoi colonel 259, 283—288, 294.
- Lica*, regiune în Croația 130.
- Lichiniu* (Lișiniu), împărat roman (308—324) 81, 87, 89, 90, 92, 94.
- Lihtenștain*, general imperial 271.
- Lilien*, general imperial 255.
- Linevile* (Luneville), pacea de la ~ 300.
- Linsna*, localitate (U.R.S.S.) 307.
- Linț*, oraș (Austria) 121, 227.
- Lioj*, căpitan 306.
- Lion*, oraș (Franța) 107.
- Lionda*, spion dublu, turco-austriac 235, 236, 254, 276.
- Lipova*, cetate (j. Arad) 106, 130—133, 135, 137—146, 149, 151, 155, 156, 160, 161, 170, 181, 186, 187, 205.
- Liubcova*, sat (j. Caraș-Severin) 248.
- Liubobratici Condi*, general imperial 209.
- Liubotina*, munte în Balcani 113.
- Livia*, soția lui August 82.
- Lobcoviț* (Johann Georg Cristian), prinț, general imperial 177.
- Lodomeria*, regiune 103, 305.

- Lombardia*, regiune 100, 300.
- Longhinus*, general bizantin 100.
- Lopeischi*, locotenent major de grăniceri 207.
- Lotring* (Lorena) 150—152.
- Lotringhen*, (Francisc, principe de ~) 277, 278, 298.
- Lozonți (Lojoņți) Benedict*, în lupta de la Cosovo 1448 115.
- Lozonți Ștefan* (sec. XIV) 108.
- Lozonți Ștefan*, comite de Timiș (sec. XV) 132, 133, 135—137.
- Luca*, regiune în Italia 300
- Luchici*, namestnic la Fizeș 205.
- Lucuilan*, oraș în Campania 97.
- Ludvig*, arhiduce, inspector al graniței militare 303—304.
- Ludvig* (cel Pios), împărat german (814—840) 102.
- Ludvig Neamțul*, împărat german (840—876) 102.
- Ludvig* (Copilul), împărat german (900—911) 103.
- Ludvig V* (=IV de Bavaria), împărat german (1314—1347) 106, 108.
- Ludvig I*, rege al Ungariei (1342—1382) 107.
- Ludvig II* (Lauș), rege al Ungariei (1516—1526) 126—128.
- Ludvig XIV*, rege al Franței (1643—1715) 160.
- Ludvig de Baden*, principe, feldmareșal imperial 150, 155.
- Ludvig de Virtemberg* 172.
- Lugoș* (Logoj, Logoș), oraș (j. Timiș) 85, 130, 132, 137—142, 145, 146, 149, 151—156, 159, 167—170, 176, 177, 180, 181, 184, 186, 191—193, 205, 207, 222, 228, 229, 254—257, 259, 260, 262, 267, 269, 281—286, 290, 294, 301, 304.
- Lugoșel*, sat (j. Timiș) 254.
- Luliu*, general roman 81.
- Luncavița* (Lîncavița), sat (j. Caraș-Severin) 199, 251, 260, 289.
- Lupulovici Petru*, protopop la Vărădia 217.
- Lușiu*, cezar, fiul Iuliei 81, 82.
- Lvov (Lemberg)* oraș (U.R.S.S.) 305, 306, 309.
- Mac*, general imperial, înfrînt de Napoleon 301, 302.
- Machedonia* (Mațedonia) 78, 80, 83, 88, 89, 94, 107, 108, 110.
- Machedonie*, eretic 92.
- Macova* (Maciov) (R.S.F. Iugoslavia) 112, 169, 255.
- Macoviște*, sat (j. Caraș-Severin) 171, 175, 185, 195, 206, 207.
- Macoviște*, topic la Corni 258.
- Macrin Opiniu*, împărat roman (217—218) 86.
- Macu Ilia*, spion austriac în tabără turcească 269.
- Madaraș*, jude la Caransebeș 228.
- Maeru*, topic la Băile Herculane 309.
- Magdonald*, duce de Tarent 307.
- Magheriu Pau* din Mehadia 199.
- Mahamet II*, sultan (1451—1481) 117—121.
- Mahamet III*, sultan (1595—1603) 141, 142, 144.
- Mahmud II*, sultan (1808—1839) 311.
- Mahomed*, profetul 101.
- Mahomet IV*, sultan (1648—1687) 146, 149—151, 155, 156.
- Maier*, stegar de grăniceri 260.
- Mailand* (Milano) 92, 96, 105, 161.
- Maior Petru* 93, 94.
- Maioreanu Flavius Iulius*, împărat roman (457—461) 97.
- Mala Golubina*, cetate (R.S.F. Iugoslavia) 84.
- Malenici*, haiduc din Ceacova 197.
- Malenița Trifon* din Stamura, stabilit la Timișoara 184, 196, 208.
- Malia*, stegar de grăniceri 304.
- Maloveș*, sol imperial la turci 132.
- Malta* 299, 300.
- Mamula Iosif*, maior 306 ; colonel 310.
- Manci di ~* locotenent major francez, la Mehadia 224.
- Manhaim*, oraș (R.F. Germania) 300.
- Mantua*, oraș (Italia) 161, 209, 278.

- Maovaș Adam*, locotenent major 207 ;
căpitan 230, 232, 233, 235—237,
242—244, 247 ; maior 248, 254, 259,
269, 271, 277, 278, 283—286 ; locotenent
colonel 287, 288, 293, 294.
- Mara* din Carlovăț 208.
- Mara*, soția lui Vuc Brancovici 108, 111.
- Marc Antoniu*, general roman 79, 80.
- Marc Aurel Antoninu*, împărat roman
(161—180) 86.
- Marco Cralevici*, despot sîrb 87, 108, 110,
111.
- Marco Pricis*, topic la Băile Herculane
83.
- Marcu*, fiul preotului Roșca din Pîrvova
255.
- Marcu Efeseanu* la Conciliul din Floren-
ța 115.
- Marcovăși*, sat (Markovac, R.S.F. Iugo-
slavia) 177.
- Marcovici*, cancelist 209.
- Marea Albă* 289.
- Marea Neagră* (Pontul Euxin) 78, 86,
101, 114, 143, 289.
- Marea Roșie* 299.
- Marengo*, luptă 300.
- Marga*, sat (j. Caraș-Severin) 88, 89, 189,
197, 202, 227, 309.
- Marghita*, sat R.S.F. Iugoslavia 290.
- Maria*, fiica negustorului Calinovici 208.
- Maria*, sora arhiducelui Ferdinand I,
soția lui Ludovic II 127.
- Maria Cristina*, soția lui Sigismund Ba-
thori 141.
- Maria Luisa*, soția lui Napoleon 305.
- Maria Șne*, topic la Sasca 249.
- Maria Theresia*, împărăteasă germană
(1740—1780) 170, 183, 184, 190, 195,
196, 198, 199, 219.
- Marin*, pretendent la tronul imperiului
roman 87.
- Mariu*, consul roman 78.
- Marița*, rîu 108, 110.
- Marmurăș* 130, 150.
- Marobod*, rege marcoman 82.
- Marsigli* (Marțili), general imperial 153,
157, 164.
- Marta Ioan*, preot, condamnat la
moarte 301.
- Martin*, comite al Banatului 105.
- Martinești*, sat (j. Vrancea) 276.
- Martineși Petru*, sol al Izabelei Zapolia
în Franța 139.
- Martinovici Mihai*, paracliser la biserica
din Timișoara 255.
- Marțel*, preot catolic în Mehadia 255.
- Marțian Flaviu Valer*, împărat roman
(450—457) 96, 98.
- Mateas II*, împărat german (1612—1619)
142.
- Matei*, grănicer 257.
- Matei*, preot în Firliug 205.
- Matei Bășărabă*, domn al Țării Româ-
nești (1632—1654) 147.
- Mateiași Corvin* (Mateaș Huniadi), rege
al Ungariei (1458—1490) 116, 118—122,
126.
- Matei Ghica*, domn în Țara Românească
și Moldova 189.
- Matei Hoșu*, paznic la minele de la
Sasca 249, 257.
- Materinga Zaaria*, plutonier 270.
- Mathesen*, baron din Esek 208—210.
- Matiașcouschi*, căpitan, ucis de turci 239.
- Mato*, furier, apoi plutonier 219.
- Mața*, negustor din Carlovăț 208.
- Mațedonie*, tatăl lui Nicolae, comite în
Banat 108.
- Maurichie Tiveriu II*, împărat bizantin
(582—602) 100.
- Maurocordatu*, conducător al răscoalei
grecești (1821—1822) 311.
- Maurocordatu* (Alexandru), dragoman
al Porții 152.
- Maxentie*, împărat roman (307—312) 89.
- Maxim*, împărat roman (455) 96.
- Maxim I*, patriarh al Serbiei 148.
- Maximian Herculi*, împărat roman
(286—305) 81, 89, 94.
- Maximilian*, arhiduce, vizitează Mehadia
219.
- Maximilian I*, împărat german (1493—
1519) 122, 123.
- Maximilian II*, împărat german (1564—
1576) 132, 139, 140.
- Maximilian Emanuel*, principe 144, 152.
- Maximin Iuliu Tracu*, împărat roman
(235—238) 87.

- Măciucă Trăilă*, din Cornereva, plutonier de grăniceri 250, 253, 254, 302.
- Măgăraoa v. Peștera lui Veterani*
- Măhala*, cartier în Timișoara 255, 256.
- Măriușa*, sora cronicarului 216.
- Meceri* (Daniel), general austriac 308.
- Media* 86.
- Meemed H'ide*, pașă, trece în Banat 127.
- Mehadia* (Meedia, Ad-Mediam, Medja), sat (j. Caraș-Severin) 78, 81, 82, 110, 137, 155, 156, 159, 167, 168, 170—180, 182—186, 190—203, 204—208, 212, 214, 216, 218, 219, 221, 222, 225—231, 233—238, 240—242, 245—248, 249, 251, 253, 255—263, 265—276, 278, 280—287, 289, 291—294, 296, 298, 300—304, 306, 308—310.
- Mehadica*, sat (j. Caraș-Severin) 159, 181, 204, 218, 220, 229, 260, 265, 293.
- Mehmet I*, emir, apoi sultan (1402—1421) 111, 112.
- Mehmet*, beglerbeg de Belgrad 130, 132, 133, 138, 140.
- Melas*, general imperial 300.
- Memel*, cetate (U.R.S.S.) 302.
- Memiș-pașa*, 238, 244, 247, 294.
- Mercy* (Merți, Mergi, Merci), (Claudius Florimund), conte, general imperial, comandant militar și guvernator al Banatului 166—173, 175, 195.
- Mergidorf*, sat (Căranii, j. Timiș) 171.
- Mergea Pătru*, haiduc 224.
- Meroveu*, rege franc (448—458) 96.
- Merzici Andrei*, locotenent de grăniceri 197, 199, 207; căpitan 212, 219, 254, 271, 274, 276, 277, 279, 285, 287, 288.
- Mesici*, sat și mănăstire (R.S.F. Iugoslavia) 204, 212, 226, 227.
- Mesina* 80.
- Metleauca*, topic pe Alion 281.
- Methodie*, călugăr, alcătuieste alfabetul chirilic 103.
- Meșcher*, locotenent 185, 190; locotenent major 196, 197.
- Meșcher Gheorghe*, plutonier 260.
- Meșcher Lupu* din Mehadia 227.
- Meric* 311.
- Miat*, haiduc din Ceacova 197.
- Micașinovici*, soldat 187.
- Michinovici*, locotenent 264.
- Miclău Ianăș Turcu*, în solie 261, 262.
- Miclău Mergea*, căpitan de haiduci 220, 224, 225, 266.
- Micu Ioan Inochentie*, episcop unit 186, 188, 193.
- Mihai I vodă*, domn al Țării Românești (1418—1420) 106.
- Mihai vodă* (Viteazul), domn al Țării Românești (1593—1601) 141—145.
- Mihail I* (Rhangabe), împărat bizantin (811—813) 102.
- Mihail II*, împărat bizantin (820—829) 102.
- Mihail III*, împărat bizantin (842—867) 103.
- Mihail IV* (Paphlagon), împărat bizantin (1034—1041) 141.
- Mihail V* (Kalaphates), împărat bizantin (1041—1042) 104.
- Mihail VI* (Stratiotikos), împărat bizantin (1056—1057) 104.
- Mihail VII* (Ducas), împărat bizantin (1071—1078) 104.
- Mihail*, preot în Bozovici 259.
- Mihail Paleologu*, împărat bizantin (1261—1282) 106.
- Mihail Racoviță*, domn al Moldovei 171.
- Mihailevici Mihai*, căpitan 229; colonel 305, 306, 308; general 309, 310.
- Mihalovici Vasa* din Lipova, notar consistorial la Virșeț 281, 291.
- Mihnea* (Turcitul), domn al Țării Românești (1577—1583; 1585—1591) 140, 142, 143.
- Mihnea vodă III* (Radu), domn al Țării Românești (1658—1659) 148.
- Mihnea vodă cel Rău*, domn al Țării Românești (1508—1509) 122, 124, 126, 127, 140.
- Mileșevo*, mănăstire (R.S.F. Iugoslavia) 143.
- Milet* 86.
- Mileva*, soția sultanului Baiazid 110, 111.
- Milița*, soția cneazului Lazăr 110, 111.
- Milița Anepsia*, soția lui Neașgoe Basarab 127.
- Miloradovici M.A.*, general rus 191, 303, 305, 308.

- Miloș Cobilici*, voievod sîrb 108, 109, 115.
- Miloș Obrenovici*, cneaz al sîrbilor 306, 308.
- Miloșevici Rafail*, preot în Biserica Albă 231.
- Miocovici*, căpitan de grăniceri 204 ; locotenent colonel 207.
- Mircea vodă* (cel Bătrîn), domn al Țării Românești (1386—1418) 107, 108, 111, 112.
- Mircea vodă* (Ciobanul), domn al Țării Românești (1545—1554 ; 1558—1559) 132, 134.
- Mircea vodă*, fiul lui Milinea cel Rău, pretendent la tron 140.
- Mirea Mirii*, pontonier în Porecea 183.
- Miron Barnovschi*, domn al Moldovei (1626—1629 ; 1633) 147.
- Mirova*, localitate pe Sava (R.S.F. Iugoslavia) 181.
- Mirulescu Gheorghe*, preot în Bolvașnița 257.
- Mișa*, negustor în Carlovăț 208.
- Mitridate*, rege al Pontului 78.
- Mitrovița*, localitate (R.S.F. Iugoslavia) 157, 162.
- Mitrovschi*, general imperial 203, 229.
- Mițu Trăilă* din Ghilad, stabilit la Timișoara 184, 196.
- Mizeroni*, maior 175.
- Moara Vodii*, topic pe Alion 237.
- Mocrin*, localitate (R.S.F. Iugoslavia) 169.
- Modena*, localitate (Italia) 80, 300.
- Mohaci* (R.P. Ungară) 127, 129, 130, 150, 152.
- Mohilev*, localitate (U.R.S.S.) 307.
- Mohora Adam*, ofițer de grăniceri 183.
- Moisei vodă*, domn al Țării Românești (1529—1530) 130.
- Moise Moghilă*, domn al Moldovei (1630—1931 ; 1633—1634) 147.
- Moldova* (Moldovlahia) 85, 91, 92, 107, 110—112, 114, 115, 117, 118, 124, 127, 128, 130—132, 134, 135, 137, 140—143, 147—149, 152—155, 157, 160, 161, 169, 171, 189, 193, 197, 198, 219, 227, 276, 293, 306, 311.
- Moldova Nouă* (Boșneagu, Nai-Moldova), oraș (j. Caraș-Severin) 249, 252, 257, 259, 283.
- Moldova Veche* (Mudava), sat (j. Caraș-Severin) 196, 252.
- Momirovici Pera*, stegar 219 ; locotenent 239.
- Monasterli Ioan*, vicevoievod sîrb 160.
- Montecuculi*, general imperial 150.
- Morava*, rîu 113, 116, 152, 153, 308.
- Moravia* 103, 120, 197, 302.
- Moravița*, sat (j. Timiș) 158.
- More Filip*, episcop de Peci 129.
- Moreea* 159, 161.
- Morgai Ioan*, ucis de turci la Belgrad 128.
- Moscu* 149, 194, 307.
- Mostra*, topic la Orșova 238.
- Moșia* (Moesia, Misia) 83—85, 88—91, 93, 94, 101, 103.
- Mucaciu*, localitate (U.R.S.S.) 113.
- Murat I*, sultan (1359—1389) 107, 108, 110, 112, 113, 115, 133.
- Murat II*, sultan (1421—1451) 110, 114—117.
- Murat III*, sultan (1574—1595) 132, 140, 141.
- Murat* (Ioachim), general francez 307.
- Mureș*, rîu 102, 120, 121, 134, 137, 138, 140, 142, 144, 151, 156, 159, 160, 169, 174, 183, 185, 187, 190, 191, 206, 210.
- Murtaza pașa* 181.
- Musa*, fiul lui Baiazid 111, 112.
- Mustafa II*, sultan (1419—1421) 112.
- Mustafa II*, sultan (1695—1703) 155, 157, 161.
- Musulman* (!), fiul lui Baiazid 111, 112.
- Mușcatirovici Ioan*, în comisia de conscriere a mănăstirilor 209.
- München* 309.

N

- Nadaжди Francisc*, nobil maghiar 150.
- Nadaжди Ladislau*, episcop de Cenad 170.
- Nadaжди Toma*, palatin al Ungariei 132, 134.
- Nadii Andraș*, locotenent de cavalerie 232, 249.

- Nadva*, localitate (U.R.S.S.) 307.
- Nai* (Ney Michel, duce d'Elchingel), mareșal francez 307.
- Naidăș sat* (j. Caraș-Severin) 157.
- Naihaizeln*, localitate (R.P. Ungară) 151, 161.
- Naiperg* (Wilhelm Reinhardt), conte, general austriac 175, 179, 181, 182.
- Naneș*, trecătoare 237, 251, 257.
- Napoleon Bonaparte* 296, 299—308, 311.
- Narses*, general bizantin 100.
- Natalia*, soția cronicarului 255, 259, 269.
- Natalia*, văduva lui Socolovici din Virșeț 205.
- Nămăilă Ion* din Corni 181.
- Neacșa*, haiduc din Șopot 197.
- Neagu voievod* (Neagoie Basarab), domn al Țării Românești (1512—1521) 127, 128, 143.
- Neapolu* 77, 85, 100, 161, 196, 299, 300.
- Nedelcovici Ioan*, sublocotenent 207.
- Nedelcovici Mitru*, tamburul regimentului româno-sîrb 248.
- Nedelcovici Proca*, caporal 267, 281.
- Nedici Gheorghe*, protopop la Virșeț 281.
- Nedoba*, general, consul la Belgrad 308.
- Negotin*, oraș (R.S.F. Iugoslavia) 87, 174, 283—286, 288, 291, 297, 298, 308.
- Negrone*, sol imperial 146.
- Negru Pau*, haiduc din Mocerîș 197.
- Negru Vodă*, cetatea lui ~ 143.
- Neiculică*, haiduc în Banat 197.
- Nemeș Ladislau*, colonel 271, 276, 283, 287, 288, 292.
- Nenadovici Pavel* (Pau), episcop la Costainița, apoi mitropolit la Carlovăț 185, 188, 191, 193, 195, 196.
- Nenadovici Pavel*, secretar al comisiei de conscriere a mănăstirilor 209, 211.
- Nepos*, împărat roman (474—475) 97.
- Nero Domițiu Drusu*, împărat roman (54—68) 83.
- Nerva Traian*, împărat roman (96—98) 84.
- Nestor*, eretic 98.
- Nestor*, protopop în Rășinari 193, 194.
- Nicheia* 91, 105, 106.
- Nichici*, colonel rus 305.
- Nichifor I* (Logoteta), împărat bizantin (802—811) 102.
- Nichifor II* (Focas), împărat bizantin (963—969) 103.
- Nichifor III* (Botaniates), împărat bizantin (1078—1081) 104.
- Nichita*, episcop în Banat 93.
- Nicola*, preot din Corni, fuge în Țara Românească 215.
- Nicola* (Visarion Sarai) 185—187.
- Nicolae*, fiul lui Mațedonie, comite de Timiș (1523) 108.
- Nicolae*, învățător la Mehadia 194.
- Nicolae I*, papă (858—867) 102.
- Nicolae V*, papă (1447—1455) 118.
- Nicolae*, paraclisier la Timișoara 195.
- Nicolae*, preot în Bozovici 263.
- Nicolae*, preot în Virșeț 205, 215.
- Nicolae* (Dimitrovici), episcop la Timișoara 184.
- Nicolae Mavrocordat*, domn în Țara Românească și Moldova 161, 171—172.
- Nicolae Mavrogheni*, domn al Țării Românești (1786—1790) 276, 283.
- Nicolici Atanasie*, exarh la episcopia Caransebeșului 189, 190.
- Nicolina*, în Iași 307.
- Nicomedia* 89, 90, 92, 122.
- Nicopole*, 91, 94, 107, 108, 111, 113, 114, 136, 142.
- Nicovo*, localitate (U.R.S.S.) 307.
- Niș*, oraș (R.S.F. Iugoslavia) 108, 133, 151—153, 155, 157, 174, 175, 184.
- Nostiț* (Friedrich Moritz), comite, aghiotant al lui Iosif II 200, 201.
- Novacovici*, căpitan de grăniceri 191, 239.
- Novacovici Alexie*, sublocotenent de grăniceri 207.
- Novi Pazar*, localitate (R.S.F. Iugoslavia) 227, 289.
- Nova Serbia*, regiune colonizată cu sîrbi în Rusia 191.
- Novi Sad* (Nai Saț), localitate (R.S.F. Iugoslavia) 155, 186, 193, 194, 209, 223, 227.
- Nozac*, armurier 239, 243, 244.
- Nucu Pușcat*, topic lingă Orșova 279, 283, 285, 287.

Nujan (Nugent Iacob Robert), locotenent-colonel de grăniceri 240—242, 245, 246, 249, 250, 252, 262, 265, 267, 268, 270, 271 ; colonel 287.
Numa Pompiliu, rege al Romei 76.
Numanția, cetate Spania 78.
Numidia 78.

O

Obradovici Dosithei, învățat sîrb 223, 303, 305.
Obreja, sat (j. Caraș-Severin) 189, 190.
Obsimar, general bizantin 101.
Odenat, rege în Orient 88.
Odoacru, rege al herulilor 97.
Ogașul Bocicăreștilor, topic la Mehădia 282.
Ogașul Ijnic, topic la Jupalnic 239.
Ogașul lui Omir, topic la Mehădia 267, 272.
Ogașul Sălcii, topic la Mehădia 272.
Ogașul Ulici, topic la Mehădia 270.
Ogradena, sat (j. Caraș-Severin) 84, 174, 218, 232, 245, 266, 271, 309.
Olibrius Flavius, împărat roman (472) 97.
Olt, riu 102, 105, 143, 165, 178.
Olteanu, comandant de voluntari români 279.
Omîr aga, turc din Orșova 202, 231.
Omîr, deal la Mehădia 267, 272, 273.
Omîr pașa 175, 176.
Opeln 144.
Opiniu, fiul lui Caracala 86.
Opiu Sabinu, general roman înfrînt de daci 83.
Orădea 124, 129—131, 133, 138, 142, 146, 149, 150, 155—158, 161, 186.
Oreahova, oraș (R.P. Bulgaria) 143.
Orăvița, oraș (j. Caraș-Severin) 90, 218, 252, 255, 259 ; lucrări edilitare 171 ; părăsită de coloniști 172 ; haiduci la 207, 226 ; apărută de austrieci 244 ; cronicarul la 256 ; Francisc II la 310 ; protopopiat 304 ; district 166, 174—176, 258.
Orest, tatăl împăratului Romulus Augustus 97.

Oreșcovici, locotenent major 227.
Orselin Zaharia, alcătuieste un calendar la Carlovăț 208.
Orhan, sultan (1326—1359) 107.
Oros, comandant de regiment imperial 227.
Orșova Nouă (Ostrovu, Ostrovu Dunării, Nai Orșova, Nova Orșova, Adakaleh) 84, 85, 153, 154, 167, 171—175, 177, 178, 180, 182, 198, 229, 231, 232, 235—237, 246, 260, 261, 268, 274—279, 283, 284, 286—288, 294, 296, 302, 303, 308, 309.
Orșova Veche (Orșava, Rîșava, Rușava) 83—85, 94, 103, 139, 142, 152—156, 159, 166—175, 178, 182—184, 186, 196, 198, 200, 202, 229—239, 245—247, 251, 257—259, 277, 281, 285, 286, 291, 294, 297, 298, 302—306, 308—312.
Ostrogon, oraș în Ungaria 129—132.
Ot, maior 219, 225 ; colonel 249.
Ovidiu, poet roman 81.

P

Pacăț, sat (j. Arad) 187, 191.
Pacraț, oraș în Iugoslavia 210.
Paçsa Blaj, episcop de Györ, mort la Mohaci 129.
Pafnutie, episcop 91.
Paget, lord, ambasador englez la Constantinopol 159.
Pahomie, episcop la Arad 194, 211, 212, 225.
Palanca, cartier în Timișoara 164, 165.
Palanca (Ui-Palanca), oraș în Iugoslavia 101, 103, 139, 157, 166, 169—172, 182, 185, 197, 200, 230, 252, 256, 259.
Palavițiu Sforța, general imperial 138, 232, 233, 235, 254.
Palciovaț, topic la Mehădia 270.
Palestina 100, 169.
Palfi, general maghiar 128.
Palfi (Johann), general imperial 157, 162—165.
Palfi, regiment imperial 153, 198, 252, 259, 277, 284.
Palfi Ioan, căpitan de husari 239.

- Palina Gheorghe*, episcop al Bosniei, mort la Mohaci 129.
- Palfi Iva*, preot catolic 213.
- Panciova*, oraş (R.S.F. Iugoslavia) 84, 103, 139, 144, 155, 157—159, 164, 166—168, 170, 172, 180—182, 200, 203, 204, 206, 207, 227, 229—231, 234—238, 247, 255, 256, 258, 259, 269, 277, 283, 293, 303, 304, 310.
- Pancota*, sat (j. Arad) 139, 142.
- Panonia* 82—88, 90, 93, 94, 96, 101—103, 115, 121, 122.
- Pansa*, general roman 80.
- Papa-Nicolau Mămăligaşu Gheorghe* din Orşova 240, 285.
- Papian Antoniu*, pretendent la tronul imperial 87.
- Papila* (Pavel Dimici), locotenent colonel, colonel şi general 197—204, 206—208, 213—215, 219, 225—244, 247, 274, 293.
- Parachin*, oraş în Iugoslavia 153.
- Parcan*, sat în Ungaria 151.
- Paris* 299, 300, 304, 306—308.
- Parma*, localitate în Italia 172.
- Partoş*, mănăstire în Banat 212.
- Pazvantoglu* (Pasmangia) 284, 294, 296—298, 300.
- Pataşan*, haiduc 224.
- Patmos* 83.
- Patrişiolu*, fiul lui Aspar 99.
- Patrona Thodor* din Mehadia 199.
- Paţi*, general imperial 152.
- Pau Chinezu*, comite al Timişoarei 120—123, 125, 126.
- Paul*, episcop de Cenad 140.
- Paul Magnus*, ban de Lugoj şi Caransebeş 146.
- Paulini Petru*, episcop la Cenad 140.
- Pavel de Verda*, arhiepiscop de Strigoiu 129.
- Pavici Gheorghe* din Uzdin, locotenent 286.
- Pavlovici Lazăr*, fruntaş sîrb 285.
- Păstrăvan Nicolae*, învăţător în Mehadia 194.
- Pătraşcu cel Bun*, domn al Țării Româneşti (1554—1557) 135.
- Pătru*, învăţător în Mehadia 191, 194.
- Pătru* din Cladova 260.
- Pătru Aron*, domn al Moldovei (1454—1457) 118.
- Pătru Muşatu*, domn al Moldovei (1374—1391) 107, 111.
- Pătru Rareş* (Rales), domn al Moldovei (1527—1538 ; 1541—1546) 130, 132, 134.
- Pătru Mircea* (Petru Şchiopul), domn al Moldovei (1574—1579 ; 1582—1591) 140.
- Pătru vodă* (cel Tinăr), domn al Țării Româneşti (1559—1568) 138.
- Peatra Galbenă*, topic la izvoarele Erdăştiţii 241, 245.
- Peăle Mihai*, locotenent de grăniceri din Bistra 190.
- Pecenişca*, sat (j. Caraş-Severin) 195, 197, 246, 268, 271, 292.
- Peceniu Negru*, împărat roman (193—194) 86.
- Peci* (Pecs), oraş (R.P. Ungară) 123.
- Peciu Nou* (Peciui), sat (j. Timiş) 129, 132, 138, 151, 171.
- Pepa Curea*, cneaz în Domaşnea 201, 250.
- Pepa Iancu* din Domaşnea 250.
- Pepa Nicolae*, preot în Domaşnea 250, 293.
- Pereni Gavriil* 133.
- Pereni Petru*, comandant al cetăţii Timişoara 126.
- Pereni Ferenţ*, episcop de Oradea 129.
- Pergam*, regat 78.
- Perlas*, conte, preşedintele administraţiei Banatului 195.
- Perlasvaroş*, sat (R.S.F. Iugoslavia) 190.
- Persia* 81, 86, 88, 89, 91, 92, 97, 100, 111, 131, 146, 302, 304.
- Pertinax Helviu*, împărat roman (193) 86.
- Pesta* (R.P. Ungară) 94, 104, 120, 124, 129, 206, 207, 246.
- Peştera Hoşilor* (Reuber Höhle) 309.
- Peştera lui Veterani* (Veteranische Höhle, Măgăra, Gaura) 229, 230, 233—236, 240, 241, 243, 244, 247, 294.
- Peştişani*, sat (j. Gorj) 185.
- Petcăscu Ion Fufă* din Mehadia 200.
- Petchescu Gheorghe* din Mehadia 266.

- Petchescu Petria* din Mehadia 266.
Petco Ioan apără Lipova 133.
Petei, căpitan ucis de turci 239.
Peterburg (Leningrad, U.R.S.S.) 198, 303, 305.
Petnic, sat (j. Caraș-Severin) 201, 203, 218, 220, 227, 253, 259, 262, 269, 291, 292, 310.
Petrașco, general 168.
Petrila, sat (Petrirova, j. Caraș-Severin) 171, 175, 185, 195, 206.
Petronie, protopop din Mehadia trece la catolicism 173, 185
Petroniu Flaviu Maximus, împărat roman (455) 96.
Petrosi, tălmaci de limbi orientale în armata imperială 271, 279, 287.
Petroșnița, sat (j. Caraș-Severin) 208.
Petrovaradin, localitate (R. S. F. Iugoslavia) 127, 128, 151, 155—159, 162—164, 214, 227, 229.
Petrovici din Mehadia 271.
Petrovici Evta, preot în Porecea 244.
Petrovici Ioan, fiul lui Evta, preot la Ogradenia 244.
Petrovici Petru, episcop la Carlștat 206, 256.
Petrovici Petru Fihs, ban de Lugoj și Caransebeș 131, 132, 138, 139.
Petru I, rege al Ungariei (1038—1041) 104.
Petru (Pierre de Courtenay), împărat la Constantinopol (1217) 105.
Petru, fiul lui Deci, căpetenie în Banat 108.
Petru, caporal din Belobreșca 252.
Petru, conducător în răscoala din 1784 227.
Petru II, domn al Moldovei (1448—1449) 115.
Petru cel Mare, țarul Rusiei (1682—1725) 161, 178, 297.
Petru Mihai, învățător în Mehadia 191.
Petrucean Curea, din Bozovici, caporal de grăniceri 248.
Pfeferhofen, colonel, învins de turci la Caransebeș 156.
Piatra, topic în munții Banatului 244.
Piatra lui Iorgovan, topic la Mehadia 182.
Picolomini, conte, colonel (1737—1738) 175, 176.
Picolomini, general, (1687, 1689) apără Lipova 151; luptă la Niș 153.
Piemont 299, 300.
Pilat Ponteanu, guvernator roman în Iudeea 82.
Pipin, fiul lui Carol cel Mare 102.
Pirda, pîriu în Banat 169.
Pirhus, patriarh al Constantinopolului (638—641) 101.
Pirhus, regele Epirului 77.
Piri pașa, mare vizir, asediază Belgradul 127, 128.
Piscevici, plutonier ucis de turci 239.
Piscevici Alexie, locotenent major 207, 220, 226.
Piscevici Iosif, sublocotenent 207, 220.
Piscevici Toma 220.
Piscevici Vuc, căpitan de grăniceri 187, 207, 212, 219, 220.
Pistrina, cetate în Serbia, cucerită de imperiali (1689) 153.
Pius VII, papă (1800—1823) 308.
Pivodanul Mihai, preot 224. -
Pirvova, sat (j. Caraș-Severin) 251, 255, 262.
Pirvovaț, localitate (R.S.F. Iugoslavia) 110.
Pirvu Zugravu, învățător în Mehadia 191.
Placidia, văduva lui Ataulf 95, 96.
Plaiul Binchineșului, topic la Mehadia 272.
Plafentia, localitate (Italia) 97.
Plaviciovița, sat (Plavișevița, j. Mehedintți) 91, 232, 284.
Plinie 85.
Plocinic 108.
Plotina, soția lui Traian 85.
Plugova, sat (j. Caraș-Severin) 178, 249, 251—254, 268.
Poarta Apei, poartă a cetății Timișoara 135.
Poarta Aradului, poartă a cetății Timișoara 170.
Poarta de Aur a Constantinopolului 117.
Poarta de Fier a Transilvaniei 85, 88, 309.

- Poarta de Fier* (Cazane, Demir Capu) 85, 152, 159.
- Poarta lui Eugen de Savoia* (Fort Proza), poartă a cetății Timișoara 171.
- Poarta Lugojului*, poartă a cetății Timișoara 171.
- Poartă Mortiroasă*, poartă a cetății Timișoara 164.
- Poarta Petrovaradinului*, poartă a cetății Timișoara 171.
- Podgoricean*, căpitan de grăniceri 191.
- Podul Unguresc*, topic la Mehadia 178, 249, 268.
- Poenile Beiului*, topic la Socolari 249.
- Pogonici*, pîriu în Banat, afluent al Timișului 257.
- Poiana Casapului*, topic la Mehadia 272.
- Poiana lui Omir*, topic la Mehadia 272.
- Poiana Ponicoșii*, topic la Orșova 243.
- Pojarevaț*, oraș, (R.S.F. Iugoslavia) 169, 170, 172.
- Pojega*, localitate (R.S.F. Iugoslavia) 123.
- Pojejena*, sat (j. Caraș-Severin) 252.
- Pojun* (Presburg) (Bratislava, R.S. Cehoslovacă) 123, 130, 152, 161, 184, 219, 305.
- Poleac Ioan* din Mehadia 195.
- Polonia* (Țara Leșască, Polșca, Polen) 112, 120, 122, 131, 138, 144, 150, 151, 184, 197, 198, 302, 304—307, 309.
- Pompeiu*, general roman 79.
- Pompeiu Sextu* 80.
- Poneasca*, topic în Almăj 256.
- Poniatovschi* (Iosif) mareșal al Franței 307.
- Ponicova*, apă și deal lângă Peștera lui Veterani 230, 235, 243.
- Pont*, regat 80.
- Popescu Gheorghe*, preot în Topleți 192.
- Popovici Dimitrie*, diacon, cap al răscoalei din Crușița 304.
- Popovici Dimitrie*, din Izbîște, locotenent 286.
- Popovici Dumitru*, preot la Orșova 238.
- Popovici Gheorghe*, învățător român în Timișoara 194.
- Popovici Gheorghe*, mitropolit de Niș, episcop la Timișoara 184, 192, 193.
- Popovici Gligorie*, sol imperial la turci 261—263.
- Popovici Ignatie*, locotenent 190, 191.
- Popovici Ilia*, secretar al episcopului Timișorii 194, 195.
- Popovici Ioan*, preot în Crușița 304.
- Popovici Ioan*, preot în Jupalnic 239, 285, 291.
- Popovici Mihai*, preot în Globu Craiovii 199.
- Popovici Nicolae*, învățător la Mehadia 191.
- Popovici Vichentie*, episcop la Virșeț (1769—1785) 185, 187, 206, 208, 213, 226, 229.
- Popovici Vichentie*, mitropolit de Belgrad (1718) 169, 170.
- Porceni*, punct de vamă 237, 251.
- Porecea* (Ostrovu Porecea), insulă pe Dunăre, oraș și cetate (R.S.F. Iugoslavia) 182, 183, 230, 232, 233, 244, 266, 294, 296, 302, 303, 308.
- Porecica Reca*, rîu (R.S.F. Iugoslavia) 84, 85, 94, 108, 294, 296.
- Porîțe*, localitate (U.R.S.S.) 307.
- Portugalia* 160, 162, 164, 310.
- Potoc*, sat (j. Caraș-Severin) 171, 175, 176, 185, 206, 256, 258.
- Potoșchi*, principe polon, la Mehadia 198.
- Praga* 120, 141—143, 145, 160.
- Praova*, sat (R.S.F. Iugoslavia) 288.
- Prăvălăți*, topic la Mehadia 258.
- Preda vodă* (Preda Craiovescu) 128.
- Pregrada*, munte în Almăj 244, 245, 248.
- Prelici*, căpitan de grăniceri 207.
- Pretler*, căpitan de grăniceri 207.
- Pribița Grebeleanovici*, cneaz sîrb 110.
- Priboiu*, deal la Mehadia 272, 274.
- Prigor*, sat (j. Caraș-Severin) 251, 266, 278, 279.
- Prilipăț*, sat (j. Caraș-Severin) haiduci la 219, 220, 223.
- Priscu*, pretendent la tronul imperial roman 87.
- Prisian*, locotenent de grăniceri 206.
- Probus*, împărat roman (276—282) 88, 94.

Proclu Iulie, cetățean roman 76.
Procopie, fiul preotului Roșca din Pirova 255.
Profuntărie, topic la Mehadia 260.
Prolaz, trecătoare între Banat și Țara Românească 83.
Prosec, deal la Mehadia 176—178.
Prozorovschi, general rus 303, 305.
Prusia (Prazu, Burcoșu) 183, 192, 195, 206, 219, 224, 225, 229, 241, 299, 301, 302, 304.
Prut 161, 311.
Ptolomei, fratele Cleopătrei 79.
Pulheria, sora împăratului Theodosie 98.
Pultava, localitate (U.R.S.S.) 297.
Pupieniu, împărat roman (238) 87.
Purec, căpitan al voluntarilor din Țara Românească 253, 256, 262.
Puteoli (Italia) băi la ~ 82.
Putnic Avram, colonel de grăniceri 267.
Putnic Moise, arhidiacon 188; episcop la Novi Sad 193, 194; administrator al episcopiei Aradului 194, 195; administrator al mitropoliei de Carlovăț 200; episcop la Timișoara (1774—1781) 208, 211—213, 225; mitropolit de Carlovăț 228, 233.

R

Raab (Arabo, Ghiur) (Győr, R.P. Ungară) 102, 129, 130, 140, 146, 150, 305.
Rabutin (Jean Louis de Bussy) guvernator al Transilvaniei 157.
Racea, fort cucerit de imperiali (1716) 162.
Rachicevici Iosif, stegar de grăniceri 292.
Rachicevici Maxim, căpitan 200, 207; maior 233, 238, 239, 244, 252, 260, 262, 264, 267, 275, 278, 283, 287, 290, 292.
Rachicevici Paia 292.
Raci (Racz) Ioan fervalter la Făget 195.
Racoți, familie nobiliară din Transilvania 169.
Racoți Francisc I, fiul lui Gheorghe II, principe al Transilvaniei, (1652) 149, 150.
Racoți Francisc II, principe al Transilvaniei (1704—1711) 160, 161, 181, 184.
Racoți Gheorghe I, principe al Transilvaniei (1630—1648) 146—149.
Racoți Gheorghe II, principe al Transilvaniei (1648—1657) 148—150, 160, 161.
Racoți Ludvig, comandant militar la Lipova 145.
Racoți Sigmund, principe al Transilvaniei (1606—1608) 146.
Racovăț, episcopie (R.S.F. Iugoslavia) 206.
Radagai, rege al goșilor 93, 95.
Radimirovici Nicolae, preot în Novi Pazar 231.
Radivoevici Gheorghe, căpitan 255, 256, 258, 259.
Radivoevici Iovan, general de brigadă 305.
Radivoievici Sinesie, arhimandrit al Virșeț 304.
Radivoi, preot în Mehadica 293.
Radivoescu Simion, din Mehadia 274.
Radoevaș, localitate (R.S.F. Iugoslavia) 287.
Radoi Miloslav, soldat 192.
Radoșici, căpitan 264.
Radu din Dupleana 288.
Radu Vodă cel Frumos (Prasnaglava), domn al Țării Românești (1421—1426) 112.
Radu vodă (cel Frumos), domn al Țării Românești (1462—1475) 121.
Radu vodă (cel Mare), domn al Țării Românești (1495—1508) 124.
Radu vodă (de la Afumați), domn al Țării Românești (1522—1529) 128—130.
Radu vodă (Leon), domn al Țării Românești (1664—1669) 148.
Radu vodă (Mihnea), domn al Țării Românești (1611—1616; 1620—1623) 143, 147.
Radu vodă (Paisie), domn al Țării Românești (1535—1545) 131.
Radu Negru, domn al Țării Românești 102, 106.

- Radu Năsturel*, ban al Craiovei 148.
- Radu Șerban*, domn al Țării Românești (1601—1611) 141, 143, 145, 147, 148.
- Radulovici*, locotenent de grăniceri 206.
- Rafiloni*, topic la Mehadia 272, 273.
- Rafiloni Lazar*, cnez la Mehadia 197, 267.
- Raguza*, oraș (Dubrovnik, R.S.F. Iugoslavia) 113.
- Raici Ioan*, arhimandrit, istoric sîrb 194, 206, 223.
- Raina (Rin)* 81, 94, 95, 103, 107, 159, 172, 296, 300.
- Raindel*, stegar, apoi locotenent major 207, 239, 252.
- Rainiș Franț*, căpitan 285, 287.
- Rais*, principe 278.
- Raischi*, colonel 240.
- Raischi*, regiment imperial 233, 236—238, 240, 241, 278.
- Rama*, localitate (R.S.F. Iugoslavia) 153, 168, 301.
- Rasia (Raška, Serbia)* 111.
- Raso-Staro-Vlah*, regiune în Serbia 110, 120, 184, 283, 301.
- Rașcovici*, cnez în Serbia 283.
- Rașcovici Ioan*, fiul cneazului, la curtea lui Mavrogheni 283.
- Rașcutor*, rege trac 82.
- Rastat (Rastadt, R.F. Germania)* 161, 300.
- Rațdam Ioan*, comite în Banat 170.
- Rați Albert* 142.
- Ravanița*, mănăstire (R.S.F. Iugoslavia) 109.
- Ravenna*, oraș (Italia) 95, 96, 100.
- Razvrat*, (Pragurile), punct pe Dunăre 309.
- Răcăștia*, sat (j. Caraș-Severin), prădat de turci 176.
- Rășinari*, sat (j. Sibiu) 193.
- Redei Franț*, alungă pe Basta din Transilvania 144, 146, 149.
- Regep-aga*, din Ada-Kaleh 302, 303, 305, 308.
- Regio (Italia)* 307.
- Regulus*, general roman 77.
- Remetița*, mănăstire 212.
- Resava*, rîu (R.S.F. Iugoslavia) 152.
- Reșița (Răcița)* 253, 259.
- Reteghi*, locotenent major 245.
- Riga (U.R.S.S.)* 307.
- Rista*, caporal din Mehadia 192.
- Risvic*, pacea de la ~ 158.
- Rițimer*, rege al goților 97.
- Riuric*, conducător al rușilor 94.
- Rlmnic*, mănăstire 140.
- Rimnic (Rimnicul Vilcea)* 187, 192, 193.
- Ripa Rea*, topic la Mehadia 178.
- Robert II (de Courtenay-Auxerre)*, împărat latin la Constantinopol 105.
- Rodițchi*, furier 207; locotenent major 235; căpitan 263, 267, 271, 276, 289, 290.
- Rodofinichin*, consul general rus la Belgrad 306.
- Rodos* 81, 128, 129.
- Roma (Rim)* 74—85, 88, 89, 91, 93—100, 102, 103, 105—107, 110, 112, 117, 118, 120, 124, 148, 154, 162, 163, 172, 186, 188, 196, 299, 309.
- Roman vodă I*, domn al Moldovei (1391—1394) 107, 111.
- Român vodă II*, domn al Moldovei (1447—1448) 115.
- Roman I (Lekapenos)*, împărat al Bizanțului (919—944) 103.
- Roman II*, împărat al Bizanțului (959—963) 103.
- Roman IV (Diogenes)*, împărat al Bizanțului (1068—1071) 104.
- Romulus Flavius Augustus*, împărat roman (457—476) 97.
- Roșca Ioan Curea*, preot în Pîrvova 251, 255.
- Rot*, medic militar 263, 264.
- Rovinele Ialomîței*, bătălia de la ~ 111.
- Roxanda*, soția lui Alexandru Lăpușneanu 137, 143.
- Rozenfeld*, căpitan 239.
- Rozgon Ștefan*, comite la Timișoara 112.
- Rudăria*, sat (j. Caraș-Severin) 244, 248, 266, 285.
- Rudina*, topic la Mehadia 275.
- Rudolf I (de Habsburg)*, împărat german (1273—1291) 106.
- Rudolf II*, împărat german (1576—1612) 132, 140—142, 144, 146.
- Rudolf N.*, croitor din Virșeț 250.
- Rudrih*, administrator la Mehadia 193.

Rufinu, demnitar în imperiul roman de răsărit 95, 97.
Rumănu Ioan, preot în Biserica Albă 219.
Rumelia 107.
Rusalin Pau, ofițer de grăniceri 183.
Rusca, sat (j. Caraș-Severin) 138, 202, 203, 253, 270.
Rusia (Rosia) 147, 172, 185, 188, 191, 194, 198, 226, 232, 299, 306, 307, 311.
Ruși (Roșiori), cucerit de Sinan pașa 143.
Ruștuc (Ruse, R.P. Bulgaria) 267, 272.

S

Sabo, locotenent major, ucis de turci 239.
Sabolcea, sat (j. Bihor) 149, 150.
Sacalovăț, sat (R.S.F. Iugoslavia) 185, 206, 267.
Sacoșu, sat (j. Timiș) 159.
Sadova, sat (j. Caraș-Severin) 202.
Saderlem, sat (Zădăreni, j. Arad) 171.
Salm, general austriac 174.
Salona, localitate (R.S.F. Iugoslavia) 89, 97.
Salonta, oraș (j. Bihor) 225.
Sandu Ienachie din Mehadia 275.
Sapor, împărat al Persiei 87.
Sarbar, conducător al slavilor 100, 106.
Sardinia 80, 99, 161, 300.
Sas, domn al Moldovei (1354—1358) 107.
Sasca (Română; ~ Montană = Bergverc) sat, (j. Caraș-Severin) 90, 166—168, 171, 175, 206, 213, 220, 249, 252, 256—259, 269, 310.
Satmare, oraș 113, 149, 150.
Sava, rîu (R.S.F. Iugoslavia) 113, 120, 121, 130, 152, 154, 155, 157, 162, 168, 181.
Sava, fiul lui Ștefan Nemanja 143.
Sava (Stancu), preot la Timișoara 190, 194.
Savoia 160.
Saxen-Hildburghausen, general austriac 174.
Saxen (Saxonia) 103, 151, 155—158,
Săcărștița, topic la Topleț 242.

Săracova, pîriu în sudul Banatului 240, 241, 274, 275.
Sărăcin Răduțu, caporal de voluntari în Țara Românească 262; locotenent 267, 270—272, 274, 275.
Scanderbeg 108, 115.
Scandinavia 86.
Scarlat Ghica, domn al Moldovei (1757—1758) 193.
Schimbîța, topic la Mehadia 273.
Schitia 93.
Scîlbița, topic la Mehadia 267.
Scoplie, oraș (R.S.F. Iugoslavia) 152.
Scripete Toma, locotenent din Globurău, cap al răscoalei din Crușița 304, 305.
Sebastiani, general francez 303, 306, 307.
Sebeșul Săsesc (Sas-Sebeș) 131, 138.
Secheli Moise, principe al Transilvaniei (1603) 144, 145.
Sechendorf (Friedrich Heinrich), general austriac 174, 175.
Seciuița Arsenie, baron de Heldenfeld (Cimpul Voinicului), locotenent colonel și colonel 203, 204, 206, 207.
Seciuița Gavril, căpitan 207; maior de grăniceri 224, 225, 230.
Seghedin, oraș (R.P. Ungară) 114, 135, 137, 151, 155, 158, 162, 163, 169, 184, 190, 191.
Segheșvar, cetate (Sighișoara, j. Mureș) 150, 152.
Seleuția Isaurei 85.
Selim I, sultan (1512—1520) 127.
Selim II, sultan (1566—1574) 132, 139—141.
Selimu Țiliției 85.
Semendria (Smederevo, R.S.F. Iugoslavia) 113, 121—123, 135, 153—155, 167—169, 180, 181, 293.
Semenic, munte 199, 251, 253.
Semproniu Grecu, general roman 77.
Seneca Lucanu Corbulu 83.
Senta, localitate (R.S.F. Iugoslavia) 156—159, 163.
Sent-Andrei (Sinandrei, j. Timiș) 150, 151, 154.
Sent-Andrei, aghiotant imperial 180, 189.
Sent-Gheorghe Franț, episcop de Vaț 150.

- Sent-Gheorghe* (Petru de ~), voievod al Transilvaniei (1499—1510) 123, 150.
- Sent-Ivani*, locotenent colonel 236, 239, 244.
- Sent-Ivani*, căpitan, ucis de turci 239.
- Sent-Mihai*, sat (Sinmihaiu, j. Timiș) 108.
- Septimu Severu*, împărat roman (193—211) 86.
- Serbia* (Servia) 85, 86, 105—107, 110—116, 123, 132, 143, 152—154, 156, 160, 167—170, 174, 182—185, 233, 294, 301, 303, 305, 306.
- Serbu Ștefan*, învățător în Mehadia 191.
- Sered Gheorghie*, comandant al Caransebeșului 132.
- Serviu*, general roman 78.
- Serviu Tului*, rege al Romei 76.
- Severin*, comitat 121, 123.
- Severu Libiu*, împărat roman (461—465) 97.
- Sextu*, general roman 79, 80.
- Sextu Tarcvinii*, rege roman 76.
- Sfinta Elena*, exilul lui Napoleon 306, 308.
- Sfinta Sofia* (Aghi Sofia), biserică în Constantinopol 99, 117.
- Sfintul Gheorghie*, mănăstire în Banat 176, 212.
- Sibiu* 90, 95, 144, 151, 154, 160, 194, 227.
- Sichevița*, sat (j. Caraș-Severin) 218, 248.
- Sighet* (Szigethvar, R.P. Ungară) 138, 139, 152.
- Sighismund* (Sigmund) (de Luxemburg), rege al Ungariei (1387—1437) 111—113.
- Sighismund I*, rege al Poloniei (1506—1548) 131.
- Sila*, dictator roman 78.
- Silaghi Mihai* 120.
- Silaghi Petru*, ofițer de grăniceri mureșeni 183.
- Silezia* 120, 132, 144, 197.
- Silinicea*, deal la Mehadia 242, 246, 272.
- Silistra*, oraș (R.P. Bulgaria) 142, 143.
- Simah*, localitate 88, 89.
- Simelmaier*, căpitan de grăniceri 255.
- Simeon Moghilă*, domn al Țării Românești și Moldovei 143.
- Simeon Ștefan*, mitropolit al Transilvaniei 148.
- Simon*, conducător în răscoala din 1784 227.
- Sinan* pașa, mare vizir 141—143.
- Sinesie*, episcop al Aradului 194, 195.
- Sinopi* 118.
- Siradie*, palatin de ~ 130.
- Siria* 100.
- Sirițiu*, episcop 91.
- Siroman Mihai* din Mehadia 199.
- Sitnița*, riu în Serbia 108, 116.
- Sișilia* 74, 77, 79, 80, 85, 96, 170, 309.
- Sinicolau* (Sent-Micloș) 133, 137, 170, 195.
- Sinpetru*, sat (j. Arad) 171.
- Sirbu Iancu* din Corni 292.
- Sirbu Nicola Galină* din Mehadia 200.
- Slancamen* (R.S.F. Iugoslavia) 113, 154, 155, 157, 159, 162.
- Slatina*, localitate (R.S.F. Iugoslavia) 286.
- Slatina* (-Nera), sat, (j. Caraș-Severin) 249.
- Slatina* (-Timiș), sat, (j. Caraș-Severin) 177, 179—181, 184, 188, 203, 242, 252, 253, 257, 269; ~ *lui Florei* 179, 188, 199, 251.
- Slatița*, riu (R.P. Bulgaria) 113.
- Slavonia* 110, 121, 123, 135, 150, 152, 159, 189, 191, 210, 227, 230, 286, 297, 303—306, 310.
- Slivar Gheorghe*, recrutează grăniceri la Pecenișca 197.
- Smolensc* (U.R.S.S.) 307.
- Socolari*, sat (j. Caraș-Severin) 90, 176, 249.
- Socolovici*, secretar la Virșeț 205.
- Socolovici Pavel*, căpitan, ucis de turci 259.
- Sofia*, împărăteasa Bizanțului 100.
- Sofia* (R.P. Bulgaria) 93, 141, 142, 153, 260, 272.
- Sofronie* (Chirilovici), episcop al Budei, apoi în Transilvania 194, 197.
- Sofronie*, intendent la episcopia Virșețului 252, 253.
- Solari*, conte, comandant al Oradei 156.
- Soliman*, pașă al Timișoarei, 142, 143.
- Soliman I*, sultan (1402—1411) 111.

- Soliman II*, sultan (1520—1566) 127—140, 166.
- Soliman III*, sultan (1687—1691) 151, 152, 154.
- Solnoc*, comitat (R.P. Ungară) 149.
- Someș* (Zamos) 145.
- Sorinca Mihail* din Tievani, stegar 179.
- Soro* (Sora) *Ioan*, conte. general 226, 244, 254, 255, 293, 298, 301.
- Sosighen*, matematician, stabilește calendarul iulian 80.
- Sozomen*, episcop în Dacia 93.
- Spania* 77—80, 88, 91, 93, 95—97, 160, 170, 299, 300, 310.
- Spînzurători*, topic probabil la Jupalnic 276.
- Spoletto* (Split) localitate (R.S.F. Iugoslavia) 100.
- Sprung*, general comandant al Timișoarei 172.
- Srediște*, sat (R.S.F. Iugoslavia) 253; mănăstire 212, 252.
- Srem* (Sirinium) 88, 109, 114, 120, 123, 124, 127, 130, 133, 153, 159, 161, 253.
- Stamora*. sat (j. Timiș) 184.
- Stanca* din Caransebeș 290.
- Stancilova*, sat (j. Caraș-Severin) 176, 179, 180, 226, 248—249, 267; munții 166, 168, 171, 200, 218, 246, 259, 269, 304, 310.
- Stanciu* (Ștefan), învățător din Mehadia 191.
- Stancu*, obercnez în Negotin 283, 285, 297.
- Stanici Marco*, locotenent major 256, 259.
- Stanisavlevici*, colonel de pontonieri, din Titel 206.
- Stanislau Poniatovschi*, rege al Poloniei (1764—1795) 198.
- Stanoie*, scrib 285.
- Stanoilovici Stoico*, locotenent major, 247; căpitan 266.
- Starai*, maior, la Mehadia 197.
- Stef*, negustor în Timișoara 191.
- Stilico*, general roman 91, 93.
- Stiria* 121, 131.
- Stoghir*, deal la Mehadia 246.
- Stoica Alexie*, fiul cronicarului 242, 262, 265.
- Stoica Athanasie*, fiul cronicarului 282.
- Stoica Athanasie*, tatăl cronicarului 189, 190, 192, 212.
- Stoica Costa*, fratele cronicarului 259, 261—263, 265, 269, 287.
- Stoica Gheorghe*, fratele cronicarului 281, 284, 290, 292—295.
- Stoica Nicolae*, cronicarul, semnături autografe 56, 62, 311 și *passim*.
- Stoican* din Mehadia 284.
- Stoico Jivan* din Timișoara 184, 191.
- Stoico Milenco*, fruntaș al răsculaților sirbi 302.
- Stoico Petru* din Timișoara 184, 191.
- Stoicovici Efta*, locotenent 275, 279.
- Strajaoșu* (Strajița, Strajovaț), deal la Mehadia 110, 175, 176, 268, 270, 272.
- Straser* (Wolfgang Friedrich Wilhelm), general imperial 153.
- Strașimir*, țar al Bulgariei (1371—1396) 109.
- Stratimirovici Ștefan*, mitropolit de Carlovăț 147.
- Străhaia*, mănăstire 278, 283.
- Știpio Africanu* 77—79.
- Știpio Emilianu* 78.
- Suboțița*, oraș în Iugoslavia 304.
- Sunad*, voievod maghiar 103.
- Supt-Coaste*, topic la Corni 269—271, 281.
- Suraș*, localitate în U.R.S.S. 307.
- Suvorov* (Alexandru), general rus 276, 296, 299, 300.
- Svinița*, sat (j. Mehedinți) 85, 94, 168, 172, 183, 218, 227, 232, 247, 266, 280, 291, 302.
- Sviștofu*, localitate în Bulgaria 143.
- Svîrdin*, deal la Mehadia 250, 272.

Ș

- Șabaș*, cetate (R.S.F. Iugoslavia) 123, 127, 167, 168, 182, 229, 233, 293, 296.
- Șacabent Iosif Ioanovici*, episcop al Virșetului și Caransebeșului (1785—1805) 82, 212—214, 223, 229, 252, 256, 301.
- Șaina*, localitate în Iugoslavia 286.
- Șam*, sat, (Jamul Mare, j. Timiș) 252.
- Șanțe*, topic la Mehadia 173, 183, 266.
- Șanți*, întărituri la Caransebeș 197.

- Șara*, munte în Bulgaria 113.
Șarlote, soția lui Francisc I 309.
Șărgai Ion 127.
Șemlug, mănăstire 212.
Șenauer, caporal 197, 199 ; sublocotenent 207.
Șerban Cantacuzino, domn al Țării Românești (1678—1688) 148, 149, 152.
Șfarț Bartold, inventează praful de pușcă 110.
Șibot (Jibet, j. Alba) 121, 140.
Șicloș, cîmpie la ~ 138, 140.
Șimșan Ion, căpitan de grăniceri 183.
Șiria (Vilagoș), sat (j. Arad) 112, 113, 142, 143, 146, 147, 151, 250, 255, 265.
Șișatovaț, localitate în Iugoslavia 206.
Șiț (Schütz) soția ministrului de externe al Prusiei 296, 298.
Șleghel (Schlegl), locotenent colonel 202, 203, 207, 219, 235, 243.
Șmetau, conte, general imperial 174.
Șmid, administrator 203.
Șmit Franț, căpitan de grăniceri 207, 264, 271, 286, 290.
Șopot, sat (j. Caraș-Severin) 197, 198, 204, 248.
Șopron, localitate în Ungaria 122.
Șoșoi, topic la Mehadia 272, 274.
Ștaermarc (Stiria, Austria) 121, 131, 145, 302, 305.
Ștain, maior 235, 243, 244, 247, 248.
Ștaremberg Cuidobald, general imperial 151, 154, 157, 161, 164.
Ștaremberg Rihard, conte 150.
Ștefan vodă (Mușat), domn al Moldovei (1394—1399) 111.
Ștefan vodă fiul lui Alexandru cel Bun, domn al Moldovei 115, 117.
Ștefan vodă cel Mare, domn al Moldovei (1457—1504) 118, 123, 130.
Ștefan IV (Ștefăniță), domn al Moldovei (1517—1527) 127.
Ștefan V Lăcustă, domn al Moldovei (1538—1540) 131.
Ștefan VI (Rareș), domn al Moldovei (1551—1552) 134.
Ștefan vodă (Lupu), domn al Moldovei (1659—1661) 147.
Ștefan I cel Sfînt, rege al Ungariei (997—1038) 102, 104.
Ștefan II, rege al Ungariei (1116—1131) 105.
Ștefan Petrineanu (Petriceicu), domn al Moldovei (1672—1674) 149.
Ștefan Surdu, domn al Țării Românești (1591—1592) 142.
Ștefan Tomșa I, domn al Moldovei (1563—1564) 140.
Ștefan Tomșa II, domn al Moldovei (1611—1615 ; 1621—1623) 143.
Ștefan Dragutin, rege al Serbiei (1276—1282) 109.
Ștefan Dușan Silni, rege și țar al Serbiei (1331—1335) 107, 109.
Ștefan Lazarevici, despot al Serbiei (1389—1427) 110—112.
Ștefan Nemanja, mare jupan (1168—1200) 109.
Ștefan I Nemanja, rege al Serbiei (1196—1227) 109.
Ștefan II (Radoslav), rege al Serbiei (1227—1234) 109.
Ștefan Uroș, rege al Serbiei (1355—1371) 109.
Ștefan Uroș Decianschi, rege al Serbiei (1321—1331) 109.
Ștefan Uroș Milutin, rege al Serbiei (1282—1321) 106, 109.
Ștefan Vladislav, rege al Serbiei (1234—1243) 109.
Ștengher Iosif, caporal la Mehadia 227.
Știbița Maxim, episcop al Virșețului și Caransebeșului 170, 189.
Știbița Spiridon, episcop al Virșețului și Caransebeșului (1695—1702) 160.
Ștucă Mihai, ispravnic de Mehedinți, reformator al imperialilor 231, 235, 237, 267—269, 271, 276—278.
Șuh (Schuch), locotenent de grăniceri 197, 199, 207.
Șuvăgui Lazăr, preot în Globurău 257.
Șvainiți, luptă la ~ 241.
Șvaițu (Elveția) 296, 299, 300.
Șvarț, caporal 239.
Șvarțenberg, general imperial 307.
Șvedu (Suedia) 149.
Șvind, locotenent major 232, 249.

T

- Taifel Erasmus*, comandant de oaste 138.
Taina Mare, topic la Mehadia 270, 271.
Tair pașa, în Ada-Kaleh 276, 287.
Taldon, general imperial 256, 259.
Tamerlan, han mongol 108, 111.
Tarasie, patriarh la Constantinopol (784—806) 102.
Tarcvin Colatin, rege al Romei 76.
Tarcvinu Priscu, rege al Romei 76.
Tarent 307.
Taşner, sublocotenent de grăniceni 207 ; locotenent 234.
Totelbah, nobil, luptă contra turcilor 150.
Tațitu Aurel, împărat roman (275—276) 88, 94.
Tațiu, rege al sabinilor 76.
Tăchia, sat (R.S.F. Iugoslavia) 84, 85, 235, 237, 238, 251, 302, 308, 309.
Techeli Emeric, principe al Transilvaniei (1690—1691) 150—152, 154—156, 160.
Teiia, șef al ostrogoților 99.
Teiu Moșului, topic la Jupalnic 244.
Teiuș, topic la Caransebeș 254.
Telechesi Ștefan, episcop la Cenad 160.
Telegdi Ștefan, vistier al Ungariei 124, 125.
Temeș, episcopie la ~ 93.
Teregova, sat (j. Caraș-Severin) 171, 174, 181, 184, 199, 202, 203, 227, 237, 250, 251, 253, 254, 256, 257, 259, 269, 291, 294.
Teremia, sat (j. Timiș) 191.
Terți, regiment imperial 233, 272.
Tetricu, împărat roman (270—273) 88.
Thai Franți, episcop de Oradea 138.
Theodor, călugăr la m-rea Zlatița 252.
Theodor, protosinghel 210, 213, 223.
Theodor Lascar, împărat la Niceea 105, 106.
Theodora, împărăteasă bizantină 104.
Theodora Fausta, fiica lui Maximian Herculi 89.
Theodorih, rege al ostrogoților 96, 99.
Theodosie, preot militar 224.
Theodosie I cel Mare, împărat roman (379—395) 92, 95, 97.
Theodosie II, împărat roman de răsărit (408—450) 96—98, 101.
Theofan, cronicar bizantin 101.
Theofil, împărat bizantin (829—884) 102.
Theotim, episcop în Dacia 93.
Thesalia 79, 108, 110.
Thesalonic 92.
Thoma, preot în Topleț 208, 263.
Thoma, pretendent la tronul Bizanțului 102.
Thomian, locotenent de grăniceri 197, 207.
Tiberie Claudiu, împărat roman (14—37) 81, 82.
Tiberie Constantin, împărat bizantin (578—582) 100.
Tiberu, riu 75, 76, 80, 89.
Ticvani, sat (j. Caraș-Severin) 249.
Tiganiti, staroste de negustori în Banat 203.
Tilzit, pace la ~ 302, 304.
Timiș, riu și comitat 103—105, 169—171, 177, 227, 250, 254, 256, 269.
Timișoara 104—106, 112, 113, 118—126, 129—135, 137—140, 142—152, 155—160, 162—167, 169—175, 177, 181, 184—187, 189, 191—197, 199, 200, 203, 205, 210—212, 217, 225, 243, 244, 248, 254—256, 264, 280, 281, 300—306.
Timoc, riu 87, 94, 169, 174, 287, 297, 306.
Tirol 305.
Tisa, riu 86, 102—105, 113, 120, 123, 128, 129, 132—135, 137, 138, 149—151, 156—160, 163, 167, 169, 174, 179, 183, 190, 191, 206, 227.
Tiscut, topic la Jupalnic 235, 251, 276, 283.
Tismana, mănăstire 154, 233, 237, 251.
Tisovița, sat (j. Mehedinți) 284.
Tit Vespasian, împărat roman (79—81) 83.
Titel, cetate (R.S.F. Iugoslavia) 102, 133, 135, 144, 151, 155—158, 169, 206.
Tiținu (Pavia, Italia) 96.
Tiuchiuli Sava, căpitan de grăniceri sîrbi 174, 178—180, 191, 307.
Tilva cu Rugii, munte în Banat 243.
Tîrgoviște 141, 143.
Tîrnova, sat (j. Caraș-Severin) 224.

Tirziu Barbu, grănicer din Iablanița, decorat 267.

Tocai, în Ungaria 113, 129, 150.

Tolde Ștefan, comandant în oastea lui Sigismund Batori 142.

Tolnia, comitat în Ungaria 128.

Tomășevaf, sat în Iugoslavia 256, 258, 259.

Tomici, furier în Mehadia 198, 207.

Tomici Ioan, protopop la Caransebeș 301.

Tomori Paul, arhiepiscop de Caloceca 126, 128, 129, 136.

Topleț, sat (j. Caraș-Severin) 182, 192, 193, 208, 232, 242, 263, 271, 272, 274, 276, 278, 282, 292.

Topleții lui Iorgovan, topic la Orșova 242.

Toplicean Milan, în lupta de la Cossovo 109.

Toplița, riu în Iugoslavia 108.

Topola, localitate în Iugoslavia 300.

Toroc Ioan, comandant de oaste transilvănean 134, 137.

Tortona, localitate în Italia 300.

Toscan, croitor 216.

Toscana, provincie italiană 174, 300.

Totila, rege al ostrogoților 99.

Totis, localitate în Ungaria 305.

Trachia (Trația). 78, 80, 85, 87—90, 93, 96, 99, 107, 110, 114, 127, 145.

Traian Ulpiu, împărat roman (98—117) 81, 84—88, 94.

Trailovici Nicolae, preot în Iablanița 251, 258.

Transilvania (Ardeal), 85, 86, 88, 90, 91, 95, 105, 107, 110, 112, 114, 117, 119—121, 123—125, 127, 129—135, 137—161, 169, 175, 181, 183, 186—190, 192—194, 197, 198, 212, 219, 220, 227, 228, 230, 237, 287, 291, 303, 306, 308, 309, 311.

Trapcea, topic la Mehadia 272.

Trapezonda, 118, 119.

Trăilă, căpitan de haiduci 220, 221, 223—225, 266.

Trăncănel Gheorghe, negustor, informator austriac 236.

Trebelau (Tervel), rege bulgar (701—718) 101.

Trebonianus Galus Vibius, împărat roman (251—253) 87

Tręșer, locotenent major de grăniceri 207.

Triest, 305.

Trocan Theodosie, căpitan la turci, in-formator austriac 268—272, 276, 278.

Troia, 73, 74, 83.

Truhșes (Wilhelm), conte, general imperial 156, 158.

Truhșes, regiment imperial 157.

Tufă, căpitan de haiduci 197.

Tufări, sat (în Orșova) 182, 232, 233, 237, 238, 240, 260.

Tuhutum, conducător maghiar 91.

Tuliu Hostiliu, rege al Romei 76.

Tunis, 238.

Turcia, (Țara Turcească, Poarta) *passim*.

Turda, oraș 135.

Turin, oraș în Italia 196.

Turnu, rege etrusc 74.

Turnu, sat (j. Caraș-Severin) 309.

Turnu Severin, oraș 87—89, 105, 121.

Ț

Țara Paul, apără Lipova 142.

Țara Bîrsei, 143.

Țara Hațăgului, 186.

Țara Nemțească, (Ghermania) *passim*.

Țara Românească, (Țara Muntenească, Valahia, Ungrovlahia, Boiaria) 85, 86, 91, 92, 95, 102, 105—115, 118, 120—123, 126—128, 130—132, 135, 137, 138, 140—144, 147—149, 152—154, 159, 160, 166, 167, 169, 170, 174, 181—187, 193, 194, 197, 199, 206, 208, 215, 220, 230—232, 235, 245, 251, 258, 271, 278, 281, 294, 296, 297, 301, 303, 306, 308, 310, 311.

Țaricina, pîriu în Craina Timocului 87.

Țăpeneag, familie din Mehadia 272.

Țăpeneag Nicolae din Mehadia 199, 200.

Tenovici Marcu din Orșova 285, 302.

Țentner, general austriac 260.

Țercviște, cetate în Serbia 108.

Țerni Gheorghe Petrovici, (Caragheorghe) 296, 300, 302—305, 308.

Țerinteazi, sat 300.

Țerova, sat (j. Caraș-Severin) 262.

Țetviți (Zedtwitz Johann Franz Anton),
baron, general imperial 228, 229.
Țicala, pașă turc 144.
Țili Ulrih, conte 117, 119.
Țimber Tului, cetățean roman 80.
Țina (Cinna), consul roman 78.
Țișero Tului, 78.
Țirna Bara, mlaștini lângă Lugoj 155,
156, 169.

U

Udine, oraș în Italia 307.
Udinot, duce de Regio, mareșal al Fran-
ței 307.
Udvinia, localitate în Iugoslavia 123.
Uilac Lorenț, comite al Severinului 123.
Uilac Nicolae, voievod al Transilvaniei
(1441—1446) 112, 126.
Uiliman beg, pașă în Bosnia 133, 134.
Uivar, localitate în Ungaria 148.
Ujițe, localitate în Iugoslavia 175, 184.
Ulici (Olici), topic la Mehadia 179, 270,
271.
Ulm, localitate în R.F. Germania 301,
302.
Ulma, localitate în Iugoslavia 228.
Ungaria, (Hungaria, Țara Ungurească)
90, 95, 102, 104, 108, 112, 113, 119,
121, 122, 130—132, 135, 137, 139, 141—
146, 149—152, 157—159, 161, 167, 190,
210, 227, 230, 251, 305.
Ursulescu Ursu, chinez (cnez) în Corne-
reva, ucis de săteni 192.
Utisenici Gheorghe, episcop de Oradea
131—134.
Utrecht, oraș în Olanda 161.
Uzar Petru, ban de Lugoj și Caranse-
beș 145.
Uzdini, sat în R.S.F. Iugoslavia 286.

V

Vacup, localitate în Bosnia 174.
Vagram, localitate în Cehoslovacia 305.
Vai, conte maghiar 240.
Vainert, căpitan 240.
Valachi Nicola, tatăl cnezului Lavren-
tie 123.

Valahia Mică (Oltenia), 178.
Valdec, (Georg Friedrich) conte, apără
Viena 151.
Valdec (Cristian August), principe,
feldmareșal austriac 269, 278.
Valea Bolvașnița, sat (j. Caraș-Severin)
183, 201.
Valea Erdăștișii, topic la Mehadia 245.
Valea Mehadiiei 250.
Valea Rea, topic la Socolari 166, 176,
249.
Valea Săracovii, 241.
Valens Hostilianu Moesiu, împărat ro-
man (251) 87.
Valens Novintus, împărat roman (364—
378) 81, 90—92, 94, 101.
Valentin Turcin, comandant al Belgra-
dului (1521) 128.
Valentinian II, împărat roman (375—
392) 93.
Valentinian III, împărat roman (425—
455) 96, 97, 99.
Valerian, împărat roman (253—260) 87,
88.
Valerie Publican, consul roman 76.
Valis, colonel, în comisia de conscriere
a mănăstirilor 208.
Valis, regiment imperial 198.
Valis Olivier, conte feldmareșal austriac
181, 182.
Valis Paul Franț, conte, comandant al
Timișoarei 164—166, 170, 172, 174.
Vancea Ioan, stegar de grăniceri 245.
Vancea Pătruș, plutonier de grăniceri
207.
Vancea Petru, harambașă de haiduci,
apoi căpitan de plăeși în slujba aus-
triciilor 177, 178, 180, 183, 188—190,
196, 202, 207, 222.
Var, sat (j. Caraș-Severin) 225.
Vardan Paul, arhiepiscop de Strigoniu
130.
Varlaam Alexandru, general din Bucu-
rești, la Băile Herculane 310.
Varna (Dionisiopoli), localitate în Bul-
garia 113—115, 117, 129, 133, 198.
Varșau (Varșovia), 307, 309.

- Vartensleben* (Wilhelm Ludwig Gustav), conte, feldmareșal imperial 229, 230, 232—236, 240, 242, 244, 245, 247—249, 256, 259, 260, 262, 268—271, 276—279, 281—288, 294, 299.
- Varvara*, mama cronicarului 192.
- Vasilie I*, împărat bizantin (867—886) 103.
- Vasilie II*, împărat bizantin (976—1025) 103.
- Vasilie*, preot catolic militar 252.
- Vasilie* (Lupu), domn al Moldovei (1634—1653) 147, 148.
- Vasilevici Moisi*, arhimandrit la Virșeț 252, 281, 289, 291.
- Vasilița*, topic în Serbia 113.
- Vasiova*, sat (Bocșa, j. Caraș-Severin) 254, 255.
- Vașchiț*, locotenent major 255, 256.
- Vaf*, localitate în Ungaria 150.
- Vavilon* 88.
- Văleanu Mărtin* din Corni 175.
- Vălișoara*, sat (j. Caraș-Severin) 202.
- Vărădia*, sat (j. Caraș-Severin) 166, 176, 217, 225, 256, 258.
- Vecei* (Siegbert), general austriac 235, 266—268, 270, 271, 275, 287, 288.
- Vela* din Corni, grănicer 242.
- Velco*, haiduc sîrb, ucis de turci 308.
- Veliți Uzvet*, localitate în U.R.S.S. 307.
- Venchaim* (Franz Xavier), general austriac 235, 237, 240, 271.
- Venec*, mănăstire 212.
- Venefia* 94, 96, 159, 169, 299, 305.
- Vențeslau*, împărat german (1378—1400) 110.
- Verendin*, sat (j. Caraș-Severin) 260.
- Verina*, împărăteasă, soția lui Zeno 99.
- Vermeș*, sat, (j. Caraș-Severin) 254.
- Verona*, oraș în Italia 90, 187.
- Verus Lucius*, împărat roman (161—169) 86.
- Vespasian Flavie*, împărat roman (69—79) 83.
- Vestprin* (Platensee), cetate în Ungaria 135, 141.
- Veterani* (Frederigo), general imperial 151—156.
- Victorinu Mariu*, împărat roman (268—270) 88.
- Vidac Athanasie*, cleric 213.
- Vidac Iașa*, nepotul mitropolitului 223.
- Vidac Paia*, nepotul mitropolitului 223.
- Vidac Pera*, nepotul mitropolitului 223.
- Vidac Petru Ioanovici*, episcop al Virșețului și Caransebeșului (1806—1818) 304, 310.
- Vidac Vichentie Ioanovici*, episcop al Timișoarei, apoi mitropolit al Carlovățului 170, 184, 188, 193—195, 203.
- Vidac Thoma*, nepotul mitropolitului 223.
- Vidin* (Dii), cetate în Bulgaria 85, 94, 114—116, 122, 123, 151—155, 174, 180, 181, 236, 251, 257, 272, 282—285, 287, 294, 296—298, 300, 308.
- Viena* (Beciu), 116, 119—122, 127, 130, 131, 144, 150—158, 160, 161, 163, 167, 172—175, 179, 182, 184, 186—188, 190, 191, 193, 200, 203, 205, 213, 223, 224, 226, 227, 229, 230, 232, 235, 244, 284, 286, 290, 293, 295, 300—306, 308.
- Vighilantia*, sora lui Iustinian 100.
- Vilhelm III*, regele Prusiei (1797—1840) 302, 308.
- Vilius*, maior topograf 226.
- Vincovțe*, localitate în Iugoslavia 206.
- Vinga* (Thereziopol), sat (j. Arad) 185, 187.
- Vintilă vodă*, domn al Țării Românești (1532—1535) 130.
- Vinții de Jos* (Alvinț), sat (j. Alba) 134, 148.
- Virsavia*, sora cronicarului 189, 190, 225, 255, 258.
- Virtemberg*, principat 162.
- Virtemberg*, regiment imperial de draconi 164, 234, 242, 249, 267.
- Visarion*, episcop la Novi Sad 193.

Visocica, topic la Mehadia 242, 245—247, 271, 272, 274.

Vişnovieschi, locotenent major 207.

Vitebsc, localitate în U.R.S.S. 307.

Vilcan, pas și vamă 148, 187, 251, 276.

Virbna, general austriac 309.

Virciorova, sat (j. Caraș-Severin) 213.

Virlă Nicola, preot în Sasca 213.

Virșeț, oraș în Iugoslavia 139, 142, 159, 160, 169—171, 175, 181, 184, 189, 195, 203—206, 208, 212—215, 217—219, 221, 222, 226, 227, 229, 230, 232, 240, 252, 253, 255, 258, 269, 277, 281, 284, 285, 289, 290—292, 304, 310.

Vlad vodă (Înnecatul), domn al Țării Românești (1530—1532) 130.

Vlad Călugăru (Ioan Caloeru), domn al Țării Românești (1482—1495) 124.

Vlad Dracul, domn al Țării Românești (1436—1446) 114.

Vlad Țepeș, domn al Țării Românești (1456—1462 ; 1477) 110, 114, 115, 118, 120.

Vladimirescu Tudor, 301, 303, 306, 308, 310, 311.

Vladislav III, domn al Țării Românești (1524—1525) 130.

Vladislav, fiul lui Iancu de Hunedoara 119, 120.

Vladislav, regele Boemiei 121, 122.

Vladislav I, regele Ungariei (1440—1444) 112—114, 122.

Vladislav II, regele Ungariei (1490—1516) 122, 127, 131.

Vladislav V (Ladislau Postumul), rege al Ungariei (1452—1457) 118, 119.

Vlaicu vodă, domn al Țării Românești (1364—1377) 106, 107, 109, 112, 140.

Vlasie Olah, comandant al cetății Belgrad 127, 128.

Vlădiță vodă, domn al Țării Românești (1510—1512) 123.

Vodița, riu 283.

Voilovița, mănăstire 212.

Voinovici, căpitan de grăniceri 207.

Voinovici Ioan, stegar de grăniceri 248, 262, 265.

Voivodinți (Voevodeți), sat în Iugoslavia 252, 258.

Volusianus C. Vibius, împărat roman (251—253) 87.

Vracevgai, sat în Iugoslavia 185, 206.

Vrăniuț, sat (j. Caraș-Severin) 176.

Vuc, fiul cneazului Lazăr 110—112.

Vucașin, rege al Macedoniei 107, 109, 110.

Vucosava, fiica cneazului Lazăr 108.

Vuici, stegar de grăniceri 207.

Z

Zachi, conte maghiar 169.

Zaco, sublocotenent 200, 207.

Zagreb (Agram) 113, 121, 124, 223.

Zaharia, vizitiu al mitropolitului de Carlovăț 210.

Zalcai Vladislav, arhiepiscop de Strigoniu 129.

Zapolia Ioan, voievod al Transilvaniei (1510—1526) și rege al Ungariei (1526—1540) 125—127, 129—131, 141,

Zăbuică Mărtin din Corni 245, 295.

Zăicani, punct vamal 189.

Zăvoiu lui Mătei, topic la Mehadia 138.

Zebestin Mathias, episcop de Oradea 138.

Zemlic (Șemlac, j. Timiș) sat 140.

Zemlin (Zemun, Iugoslavia) 119, 162, 212, 302, 308.

Zeno, tatăl împăratului bizantin Leon II 99.

Zeno Isauricu, împărat bizantin (474—491) 99.

Zenobia, regina Palmirei 88.

Zermițeghetuza, capitala lui Decebal 85, 86, 88, 94.

Zgrebenți, sat (Grebenac, R.S.F. Iugoslavia) 257.

Zlatița, mănăstire 204, 212.

Zlatița, sat (j. Caraș-Severin) 185, 206, 252.

Znamănu lui Palcu, topic la Cuptoare 269.

Zorici, căpitan sîrb, emigrează în Rusia 191.

Zorlenții Mari, sat (j. Caraș-Severin) 254.

Zosima, deal la Băile Herculane 173.

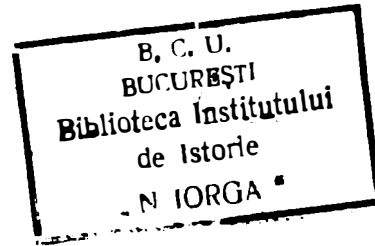
Zrini Nicolae, înfrînge pe turci 132, 138—140.

Zrini Petru, ban al Croației 150.

Zulficar, sol turc 152.

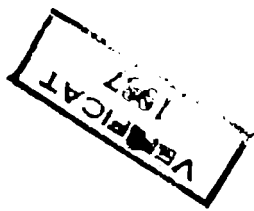
Zustunei, general genovez, apără Constantinopolul 117.

Zvardu, conducător maghiar în vremea lui Arpad 103.

CUPRÎNSUL

Introducere	5
Note	42
Bibliografie selectivă	47
Prefață la ediția a doua	51
Textul cronicii	53
Facsimile	319
Glosar	322
Indice	330

Eu am dorit a vedea înscris rumâneăște despre răzmirița din urmă turcească, cu patima românilor nostri de-aicea, precum și de începutul militării de graniță, ci în deșert... Eu vă poftesc... a ceti, bine a învăța și a ști... cum părinților, învățătorilor a fi și cum cătră tot omul din lume a ne arăta... Eu vă învăți... de oameni blăstămați să nu ascultați, la porunci să stați, moșiile să vă lucrați. Cărți bune cetiți, scriți, învățați-vă, să nu vă căiți... Eu, cu întâmplări, la 18 lotri în pădure pardon am căpătat, steagurile reghimentului, noi, le-am sfințit, în oaste la Praizi, Holand și la turci ca feldcaplan fui... În slujbe zioa, noaptea am alergat, tuturor am fost plecat. În adunări veăsele și eu, însă cu strajă gurii și cheăe buzelor am fost...

Mie 76 de ani trecură, scriu fără ochiulari și mai am oase în gură. Eu adunai această hronică în scurt, că altfel n-am putut. Dădei strămături rudițe cu urzeală, alții să o țeasă, să deă minzală. Și de-ar fi pre poftă lucrată, ar potea fi și în tipariu dată... Pe-aicea scriitori buni nu s-au născut, nici că s-au cerut, nici nu s-au putut. De-ar zice vrunu că nu-i place, eu n-am ce-i face...

(Din CRONICA BANATULUI)

